

Prosvjetni vjesnik

Posebno izdanje
Broj 2

Godina I., lipanj 1999.

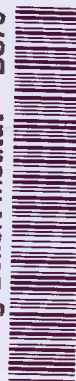
Glasilo Ministarstva prosvjete i športa

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA OSNOVNU ŠKOLU

ZAGREB, 1999.

HR Z-111.2911.2
Nastavni plan i program za osnovnu školu. - Posebno izd., broj 2. - Zagreb :
Min. Pros. i Športa, 1999. - 259 S. : Tab. - (Prosvjetni Vjesnik ;
1(1999)2)
Einheitssacht. : Lehrplan (Kroatien) / Allgemein / 1999
Dt. Titelübers. : Unterrichtsplan und Lehrprogramm für die Grundschule
2000/169

Georg-Eckert-Institut BS78

1 286 360 2

PROSVJETNI VJESNIK

MINISTARSTVA PROSVJETE I ŠPORTA REPUBLIKE HRVATSKE

Posebno izdanje, broj 2/1999.

**NASTAVNI PLAN I
PROGRAM ZA
OSNOVNU ŠKOLU**

Zagreb, lipanj 1999.

2000/169

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

2000/169

OSNOVNI ŠKOLI
PROGRAM ZA
NASTAVNI PLAN I

HR
2-1
(1,99)1,2

2000/169

NASTAVNI PLAN I PROGRAM
ZA OSNOVNU ŠKOLU I

2. PODRUKA OSNOVNE ŠKOLY
PROGRAM ZA OSNOVNU ŠKOLU

**NASTAVNI PLAN I
PROGRAM ZA
OSNOVNU ŠKOLU**

1 NASTAVNI PLAN I

PROGRAM ZA

OSNOVNU ŠKOLU

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA OSNOVNU ŠKOLU

1. UVOD

Temeljem Zakona o osnovnom školstvu (Narodne novine, broj 59./90., 27./93. i 7./96.), ministar prosvjete i športa Republike Hrvatske donio je 16. lipnja 1999. Odluku o nastavnom planu i programu za osnovne škole. Time su ujedinjene promjene nastavnog plana i programa objavljivane odvojeno u različitim brojevima Glasnika Ministarstva prosvjete i športa u razdoblju od 21. lipnja 1993. (Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj u 1993./94. školskoj godini) pa sve do početka 1999. godine.

Temeljni koncepti nastavnog plana i programa u osnovnoj školi nisu se bitno mijenjali u navedenom razdoblju, ali su doradivani i poboljšavani sve do proljeća 1999. godine. Nastavni programi su poboljšavani i optimizirani nakon ispitivanja usvojenosti nastavnih sadržaja zadacima objektivnog tipa tijekom drugog polugodišta školske godine 1996./97. i 1997./98. te posebno u prirodoslovno-matematičko-tehničkom nastavnom području nakon ekspertize znanstvenika i učitelja praktičara u sklopu Povjerenstva za prirodno-matematičko-tehničko nastavno područje tijekom 1998. godine. Procjenjivanje suvremenosti, primjenjivosti i primjenjivosti te analizu sadržajno-logičke strukture proveli su savjetnici Zavoda za unapređenje školstva zajedno s učiteljima i metodičarima, između ostalog i izravnim uvidom u nastavu.

Uz redovitu nastavu učenici mogu odabrati izborne programe pri čemu svi redoviti predmeti mogu imati izborne programe, ali također izborni programi mogu biti izvan sklopa redovitih predmeta. Škola je dužna ustrojiti dopunsku nastavu za učenike kojima je potrebna pomoć u svladavanju programa, a posebno učenicima koji se vraćaju iz inozemstva radi prevladavanja razlika u programima škola i pojačanog učenja materinskog jezika.

Namjera je knjige odgojno-obrazovnih programa, osim ujedinjavanja svih programa radi praktične uporabe u školama, utvrditi postojeće stanje nastavnog plana i programa za osnovne škole kao početno stanje za zahtjevnije, cjelovite i dugoročnije promjene školskih planova i programa. Knjiga programa za osnovne škole, osim nastavnih programa, sadrži programske smjernice ostalih oblika odgojno-obrazovnog djelovanja u osnovnoj školi te sadržaje integrirane u nastavu različitih predmeta i ostalih oblika rada. Integrirani sadržaji predstavljaju sadržajno i metodološko osuvremenjivanje odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi. Knjiga programa za osnovne škole obuhvaća:

- nastavni plan za osnovne škole;
- svrhu i ciljeve nastave i ostalih oblika odgojno-obrazovnog djelovanja;
- odgojno-obrazovno djelovanje integrirano u nastavu različitih predmeta i ostalih oblika rada;
- redovite nastavne programe I. - VIII. razreda;
- izborne nastavne programe;
- posebne programe učenja stranih i klasičnih jezika.

Planovi i programi odgoja i školovanja učenika s teškoćama u razvoju objavljeni su u posebnom izdanju Glasnika Ministarstva prosvjete i športa, broj 4/96., Odlukom od 2. rujna 1996. godine, a dopunit će se u sljedećem izdanju.

2. ODLUKA O NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU ZA OSNOVNU ŠKOLU

Na temelju čl. 24. Zakona o osnovnom školstvu (Narodne novine, broj 59/90., 27/93. i 7/96) Ministarstvo prosvjete i športa donijelo je

ODLUKU

o nastavnom planu i programu za osnovnu školu

I.

Donosi se nastavni plan i program za osnovnu školu u Republici Hrvatskoj.

Nastavni plan i program primjenjivat će se od školske godine 1999./2000.

II.

Nastavni plan i program iz točke I. sastavni je dio ove Odluke.

III.

Danom primjene nastavnog plana i programa iz točke I. ove Odluke prestaje vrijediti Odluka o nastavnom planu za osnovnu školu u školskoj godini 1998./1999. od 3. lipnja 1998. (Vjesnik Ministarstva prosvjete i športa, broj 8/98.), Okvirni nastavni plan i program za osnovnu školu u Republici Hrvatskoj (izmjene i dopune) od 30. lipnja 1995. godine (posebno izdanje Glasnika Ministarstva prosvjete i športa, broj 1 od 1. kolovoza 1995. godine), Nastavni plan i program za V. razred osnovne škole od 13. veljače 1996. (Glasnik Ministarstva prosvjete i športa, broj 2 od 5. ožujka 1996.) i Nastavni plan i program za VI. razred osnovne škole (Glasnik Ministarstva prosvjete i športa, broj 10 od 8. listopada 1996.).

IV.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavljuje se u Prosvjetnom vjesniku.

KLASA: 602-02/99-01/158

URBROJ: 532-05/99-1

Zagreb, 16. lipnja 1999.

MINISTAR

mr. sc. Božidar Pušćak

3. NASTAVNI PLAN ZA OSNOVNU ŠKOLU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Redni broj	NASTAVNI PREDMETI	BROJ SATI TJEDNO (NAJMANJE GODIŠNJE) PO RAZREDIMA							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
REDOVITA NASTAVA									
1.	HRVATSKI JEZIK	6 (210)	6 (210)	6 (210)	6 (210)	5 (175)	5 (175)	4 (140)	4 (140)
2.	LIKOVNA KULTURA	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)
3.	GLAZBENA KULTURA	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)
4.	STRANI JEZIK	-	-	-	2 (70)	3 (105)	3 (105)	3 (105)	3 (105)
5.	MATEMATIKA	5 (175)	5 (175)	5 (175)	5 (175)	4 (140)	4 (140)	4 (140)	4 (140)
6.	PRIRODA ¹	-	-	-	-	1,5 (53)	2 (70)	-	-
7.	BIOLOGIJA	-	-	-	-	-	-	2 (70)	2 (70)
8.	KEMIJA	-	-	-	-	-	-	2 (70)	2 (70)
9.	FIZIKA	-	-	-	-	-	-	2 (70)	2 (70)
10.	PRIRODA I DRUŠTVO	2 (70)	2 (70)	3 (105)	3 (105)	-	-	-	-
11.	POVIJEST	-	-	-	-	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)
12.	ZEMLJOPIS ¹	-	-	-	-	1,5 (53)	2 (70)	2 (70)	2 (70)
13.	TEHNIČKA KULTURA	-	-	-	-	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)
14.	TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA	3 (105)	3 (105)	3 (105)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)
UKUPNO: REDOVITA NASTAVA		18 (630)	18 (630)	19 (665)	20 (700)	22 (770)	23 (805)	26 (910)	26 (910)
IZBORNA NASTAVA									
15.	VJERONAUK	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)	2 (70)
16.	OSTALI IZBORNI PREDMETI ²	-	-	-	2 (70)	1-2 (35-70)	1-2 (35-70)	1-2 (35-70)	1-2 (35-70)
UKUPNO: IZBORNA NASTAVA		2 (70)	2 (70)	2 (70)	4 (140)	3-4 (105-140)	3-4 (105-140)	3-4 (105-140)	3-4 (105-140)
POSEBNI PROGRAMI UČENJA STRANIH I KLASIČNIH JEZIKA									
17.	RANO UČENJE STRANOG JEZIKA ³	2 (70)	2 (70)	2 (70)	-	-	-	-	-
18.	LATINSKI JEZIK ⁴	-	-	-	-	3 (105)	3 (105)	3 (105)	3 (105)
19.	GRČKI JEZIK ⁴	-	-	-	-	-	-	3 (105)	3 (105)
UKUPNO: POSEBNI PROGRAMI		2 (70)	2 (70)	2 (70)	-	3 (105)	3 (105)	6 (210)	6 (210)
20.	DOPUNSKA NASTAVA I DODATNI RAD	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)	1+1 (35+35)
21.	IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)
22.	SAT RAZREDNIKA	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)	1 (35)

Napomena:

1. Nastava prirode i zemljopisa u V. razredu izvodi se naizmjenično: jedan, odnosno dva sata tjedno.
2. U IV. razredu moguće je, uz vjeronauk, ustrojiti samo izbornu nastavu drugoga stranog jezika.
3. Rano učenje stranog jezika provode škole koje imaju kadrovske i ostale uvjete, a program financira jedinica lokalne samouprave i uprave.
4. Program latinskog i grčkog jezika provode škole koje imaju kadrovske i ostale uvjete, a učenici se u taj program uključuju dobrovoljno.

4. NASTAVA I OSTALI ODGOJNO-OBRAZOVNI OBLICI RADA

I. SVRHA I CILJEVI NASTAVE I OSTALIH OBLIKA ODGOJNO-OBRAZOVNOG DJELOVANJA

Zakon o osnovnom školstvu (NN br. 59/1990., 27/1993. i 77/1996.) u članku 2. definirao je *svrhu, ciljeve i zadaće* osnovnog školstva. Tim ciljevima i zadaćama omogućuje se više slobode učiteljima u ostvarivanju nastavnih sadržaja i veće mogućnosti izražavanja stvaralačkih sposobnosti učenika.

Svrha je osnovnog školstva omogućiti učenicima stjecanje znanja i umijeća, usvajanje novih pojmova, stajališta i navika potrebnih za život i daljnje školovanje te na taj način osigurati kontinuirani razvoj svakog učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića poštujući pritom njegove individualne sposobnosti i sklonosti.

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje ima za cilj poticanje i razvijanje interesa i samostalnosti učenika pri učenju i rješavanju zadaća, razvoj samopouzdanja i odgovornosti prema sebi i svome prirodnom i društvenom okružju, razvoj stvaralaštva i estetskog ukusa, moralne i političke svijesti, osposobljavanje za suradnju, snošljivost, poštivanje ljudskih prava, dostignuća i težnji.

Ciljevi su osnovnog školstva da učenika pouči pismenosti, računu, komunikaciji i razumnom raspravljanju, kritičkom promatranju, razumijevanju međusobne ovisnosti ljudi i prirode, poučavanju znanstvenih i tehnoloških načela te općenito razumijevanju svijeta u kojem živi.

Osnovno školovanje ostvaruje se na temelju nastavnog plana i programa. Nastavni plan i program donosi Ministarstvo prosvjete i športa. Njime se utvrđuju obvezatni i izborni predmeti, njihov raspored po razredima, tjedni broj nastavnih sati po predmetima, a humaniji pristup učeniku ostvaruje se kroz posebne oblike odgojno-obrazovnog rada (dopunska nastava i dodatni rad), izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

Redovita nastava se odnosi na redovito osnovno školovanje i obvezatna je u pravilu za svu djecu od šest do petnaest godina života. Realizira se po definiranim nastavnim planovima i programima. Za učenike od I. do IV. razreda nastava se organizira kao razredna, a za učenike od V. do VIII. razreda kao predmetna. Za učenike razredne nastave predmetna se nastava može organizirati iz stranog jezika i odgojnih područja. Redovita nastava ostvaruje se unutar jednog razrednog odjela koji se formira od učenika istog razreda, odnosno u kombiniranom razrednom odjelu za učenike od prvog do četvrtog razreda ili od petog do osmog u planinskim i otočnim školama.

Izborna nastava obvezatna je za sve učenike koji su se za neki izborni program opredijelili. Organizira se kad se za nju opredijeli u pravilu najmanje petnaest učenika. Izbornom se nastavom učenicima želi omogućiti sloboda u kreiranju jednog dijela obrazovnog procesa kroz produbljivanje, odnosno proširivanje znanja i vještina određenog nastavnog područja za koje učenik pokazuje veći interes i sposobnosti.

Dopunska nastava je oblik odgojno-obrazovnog rada koji je škola dužna organizirati za one učenike kojima je takav oblik pomoći potreban. Organizira se na određeno vrijeme dok je takva pomoć učenicima potrebna. Dopunska nastava

može se organizirati za sve nastavne predmete, osim odgojnih područja.

Oblik dopunske nastave je i posebna pomoć djeci građana Republike Hrvatske koji se vraćaju iz inozemstva. Ona se organizira radi bržeg prevladavanja obrazovnih razlika različitih školskih sustava te kao pojačani rad na njegovanju materinskog jezika.

Prema čl. 28 Zakona o osnovnom školstvu, škola je dužna organizirati uočavanje, školovanje, praćenje i poticanje darovitih učenika. Darovite učenike škola je dužna nakon uočavanja sustavno pratiti, poticati i organizirati **dodatni rad** prema njihovim interesima, sklonostima i sposobnostima. Uz to, dodatni rad organizira se prema potrebi za učenike koje treba pripremiti za razna natjecanja, susrete ili smotre.

Škola je također dužna omogućiti **akceleraciju** ili završavanje osnovne škole u vremenu kraćem od propisanog za učenike koji se ističu znanjem i sposobnostima. Takvi učenici tijekom jedne školske godine mogu završiti dva razreda.

Rasterećivanje učenika postiže se prilagođavanjem nastavnih programa osobnim interesima, sposobnostima i mogućnostima izbora učenika. Jedna od mjera kojima se osigurava rasterećenje učenika je uvođenje petodnevno nastavnog tjedna i utvrđivanje najvećeg broja nastavnih sati kojima učenik može biti opterećen dnevno i tjedno. Vertikalna i horizontalna korelacija nastavnih predmeta kao i načelo ekemplarnosti nužno su potrebne kao oblik didaktičko-metodičke pripreme za nastavu u funkciji rasterećenja učenika.

Zakonom o osnovnom školstvu propisana je obveza škole da brine o **zdravstvenoj i socijalnoj skrbi učenika**. Zdravstvenu skrb škole provode u skladu s propisima iz zdravstva.

Plan brige za zdravstvenu zaštitu učenika obuhvaća:

- 1) Sistematske preglede učenika
- 2) Cijepljenje i docjepljivanje učenika
- 3) Preglede za upis u prvi razred
- 4) Kontrolne preglede prilikom pojava zaraznih bolesti
- 5) Poduzimanje protuepidemijskih mjera
- 6) Ciljani preventivni pregledi:
  - (a) poremećaja vida
  - (b) poremećaja sluha
  - (c) deformacije kralježnice i tjelesne visine i težine
- 7) Rad u komisijama za određivanje pravilnog oblika školovanja
- 8) Pregled i obilasci školske kuhinje
- 9) Savjetovani rad za učenike, roditelje i učitelje
- 10) Zdravstveni odgoj i promicanje zdravlja predavanjima, tribinama i grupnim radom.

Škola je dužna s tijelima socijalne skrbi poduzimati odgovarajuće mjere za otklanjanje uzroka i posljedica socijalnih problema i pojava kod učenika.

Potpunijem ostvarivanju svrhe osnovnog školstva pridonose predstavnici društvene zajednice kroz školski odbor i **zajednicu doma i škole**. Ova se tijela brinu o poboljšanju kadrovskih i materijalnih uvjeta rada škole, sudjeluju u donošenju godišnjeg plana i programa rada škole i mogu predlagati programe izvannastavnih aktivnosti.

Škola sudjeluje u organiziranju kulturnog života u lokalnoj samoupravi i oblicima rada za ostvarivanje interesa mladih u slobodnom vremenu.

Zajednica doma i škole osniva se radi povezivanja osnovne škole s pripadajućom društvenom sredinom, a čine je predstavnici roditelja i učitelja.

Osnovni je smisao i svrha ovakvog načina povezivanja aktivno uključivanje šire školske zajednice u upravljanje školom, pomoć u poboljšanju materijalnih uvjeta rada škole, zajednička briga o organizaciji smjena, prehrani učenika, ekskurzijama, nabavci školske opreme i uređenju okoliša škole.

Suradnja doma i škole ostvaruje se kroz roditeljske sastanke, tribine i predavanja za roditelje, te sve oblike kontinuiranog pedagoškog utjecaja škole na roditelje kao dominantnog odgojnog čimbenika.

Kulturna i javna djelatnost škole od posebne je važnosti u manjim sredinama, gdje je škola najčešće jedini nositelj kulturnih događanja. Ova djelatnost obuhvaća rad s učenicima i suradnju škole s raznim organizacijama na školskom području kroz zajedničko obilježavanje značajnih obljetnica, proslave nacionalnih i lokalnih praznika, kulturnih događaja, nastupe učenika u smotrama kulturno-umjetničkih društava, športska natjecanja, izložbe likovnih radova i slično. Škola je često, posebno u manjim sredinama najpogodnije mjesto za organiziranje književnih susreta ili gostovanja drugih poznatih osoba. Suradnja sa susjednim školama uglavnom se ostvaruje kroz međuškolska športska natjecanja, kvizove znanja i sve ostale oblike obrazovnih natjecanja, te zabavnih priredaba.

II. ODGOJ I ŠKOLOVANJE UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVITOJ OSNOVNOJ ŠKOLI

Jednakopravnost ljudi kao temelj suvremenog demokratskog društva moguća je jedino uz prihvatanje i poštivanje različitosti.

Prema podacima specijaliziranih agencija OUN-a (WHO, UNESCO) u oko 10 posto učenika od ukupne učeničke populacije razvidna je različitost ispodprosječnog razvoja, tzv. teškoće u razvoju, pri čemu je 3-4 posto učenika usporenog kognitivnog razvoja (pojam obuhvaća učenike graničnih intelektualnih sposobnosti, učenike iz kulturno deprivirane sredine i učenike s lakom mentalnom retardacijom).

Učenici s teškoćama u razvoju uključuju se u jedan od integracijskih oblika školovanja (potpuna ili djelomična integracija) temeljem rješenja nadležnog tijela uprave županije, odnosno Grada Zagreba za poslove školstva. Nadležno tijelo uprave rješenje donosi temeljem mišljenja Komisije za utvrđivanje psihofizičkog stanja djece prije upisa u osnovnu školu. Rješenjem se učenik može uputiti i na pedagošku opservaciju za koju je Ministarstvo prosvjete i športa izradilo stručne upute.

Komisije djeluju tijekom cijele godine u slučaju kada se kod učenika jave teškoće koje onemogućavaju redovno školovanje (nadležna tijela uprave županije, odnosno Grada Zagreba pokreću postupak za utvrđivanje primjerenog oblika školovanja po službenoj dužnosti i kada zaprimе podnesak od škole ili roditelja, skrbnika, staratelja).

Učenici s teškoćama u razvoju od I. do IV. razreda u pravilu ne ponavljaju razred, a od V. do VIII. samo u iznimnim slučajevima (nisu svladali prilagođeni ili posebni program po mišljenju defektologa i drugih stručnih suradnika te razrednog vijeća). Negativne ocjene upućuju na potrebu promjene oblika školovanja - programa.

Potpuna integracija ostvaruje se uključivanjem učenika s teškoćama u razvoju u redoviti razredni odjel gdje svladava redovite ili prilagođene nastavne programe individualiziranim postupcima. Učenik s teškoćama u razvoju se osim u redovitu nastavu uključuje i u jedan od oblika posebne dodatne defektološke pomoći koju izvodi defektolog - stručni suradnik. Program rada defektologa - stručnog suradnika objavljen je u posebnom izdanju Glasnika Ministarstva prosvjete i športa, broj 4/96.

U razredni odjel mogu se uključiti do tri učenika s teškoćama u razvoju i poželjno je da razredni odjel nema više od 25 učenika. Pri uključivanju učenika s teškoćama u razvoju, kako u školu tako i u razredne odjele, treba skrbiti o vrstama teškoća u razvoju, osobito u učenika s motoričkim oštećenjima (kretanje bitno otežano ili nepokretnost učenika).

Prilagođeni program

Na početku je važno naglasiti kako nema univerzalnog prilagođenog programa koji bi se mogao načiniti za sve učenike s teškoćama u razvoju, neovisno o vrsti i stupnju teškoće u razvoju.

Nositelj izrade prilagođenog programa je učitelj koji to čini uz pomoć defektologa i drugih stručnih suradnika škole.

Prilagođeni program za svakog učenika s rješenjem potrebno je načiniti do kraja mjeseca rujna za svaku školsku godinu i usvojiti ga na učiteljskom vijeću. Poželjno je da bude dostupan roditelju učenika, skrbniku, staratelju, stoga bi ga trebalo priložiti u dnevnik razrednog odjela.

Prilagođeni program u pravilu pretpostavlja smanjenje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, premda je poželjno, s obzirom na to da je planiranje, programiranje i neposredan rad s učenikom s teškoćama u razvoju obvezatno individualiziran prema učenikovim razvojnim potrebama, prvo odrediti treba li se program odnositi na:

- posebno određenje nastavnih predmeta i sadržaja
- posebno određenje razine usvajanja pojedinih nastavnih sadržaja
- posebno određenje vremenskih dimenzija za pojedine nastavne sadržaje
- posebno određenje nastavnih metoda, oblika i sredstava rada.

Pri izradi prilagođenih programa, a osobito pri njihovom ostvarivanju neophodno je ispuniti sljedeće preduvjete:

1. utvrditi realnu (trenutnu) razinu učenikovih sposobnosti i znanja za svako nastavno područje (inicijalno ispitivanje je obvezatno za svako nastavno područje svake školske godine);
2. odrediti godišnji cilj odgoja i obrazovanja;
3. odrediti kratkoročne ciljeve odgoja i obrazovanja;

4. utvrditi posebne učenikove potrebe i način njihova zadovoljavanja;
5. utvrditi opseg do kojeg će učenik sudjelovati u redovitom programu (poštujući minimum zahtjeva);
6. utvrditi vrijeme početka i trajanja individualne pomoći;
7. odrediti objektivne kriterije, sredstva i metode evaluacije ciljeva odgoja i obrazovanja;
8. navesti stručnjake odgovorne za izradu, ostvarenje, procjenu i moguće izmjene programa;
9. prihvatiti činjenicu da dio učenika s teškoćama u razvoju može napredovati isto (u svim ili nekim područjima) kao i njihovi vršnjaci, a dio samo do određene granice, ali nema učenika koji se ne može odgajati i obrazovati sukladno svojim razvojnim sposobnostima.

Razvidno je, da učeniku s teškoćama u razvoju ne treba nužno prilagođavati sve sadržaje iz svih nastavnih predmeta, što znači da se na početku svake školske godine utvrđuje iz kojih je nastavnih predmeta potrebno izrađivati prilagođeni program.

Na kraju svake školske godine potrebno je izvijestiti nadležno tijelo uprave koje je donijelo rješenje o učenikovim napredovanjima s prijedlogom za nastavak školovanja.

Djelomična integracija

Provodi se u redovitoj osnovnoj školi za učenike u kojih je prisutna laka mentalna retardacija.

Dio nastavnih sadržaja - obrazovne predmete učenici svladavaju u posebnom razrednom odjelu, odnosno odgojno-obrazovnoj skupini prema Okvirnom nastavnom planu i programu za učenike s teškoćama u razvoju (posebni Okvirni nastavni plan i program), a nastavu za te predmete izvodi defektolog. Drugi dio nastavnih sadržaja - kulture učenici svladavaju u matičnim razrednim odjelima škole, po redovitom ili prilagođenom programu (Okvirni nastavni plan i program za pojedini razred redovite osnovne škole).

Poželjno je da su učenici (polaznici) upisani u školu u kojoj postoji posebni razredni odjel.

Za kvalitetnu odgojno-obrazovnu integraciju učenika s teškoćama u razvoju neophodan je interdisciplinarni pristup u radu s učenicima, trajno stručno usavršavanje stručnih djelatnika za prihvaćanje i rad s učenicima s teškoćama u razvoju, a osobito učitelja kako bi prepoznali teškoće koje se pojavljuju u učenika, kako bi spoznali njihove sposobnosti i otklonili svoja negativna stajališta prema učenicima s teškoćama u razvoju. Neophodna je dobra i kontinuirana suradnja s roditeljima, skrbnicima, starateljima učenika s teškoćama u razvoju i stalna pomoć i potpora defektologa određene specijalnosti.

III. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Izvannastavne aktivnosti se održavaju prema godišnjem planu i programu škole izvan nastave, ali ih je veći broj povezan s nastavnim predmetima na osobit način.

U programima izvannastavnih aktivnosti pozornost treba dati odgoju: njegovanju zajedništva, prihvaćanju tuđeg uspjeha i vlastitoga ili zajedničkog slabijeg uspjeha, kulturi komuniciranja i ponašanja, razumnosti spoznaje da pojed-

nac ili nekoliko učenika sličnih sklonosti, imaju izrazitije sposobnosti od druge djece pa njihova promišljanja i stajališta treba usmjeravati k općem dobru.

Izvannastavne se aktivnosti u školi se planiraju prema zanimanju učenika, zanimanju i sklonostima učitelja te prema potrebama škole i zavičajnog okružja.

Kad se na početku školske godine godišnjim planom i programom odrede izvannastavne aktivnosti potrebno je osigurati uvjete za njihovo ostvarivanje, ponuditi ih učenicima, voditi uredno dokumentaciju te na sjednicama učiteljskoga vijeća raspravljati o njihovom ostvarivanju, o uspjesima, o odgojnom i izobrazbenom djelovanju na učenike (pojedinačno i skupno).

Učenici se za izvannastavnu aktivnost opredjeljuju slobodno i dobrovoljno. Izvannastavne aktivnosti okupljaju zainteresirane učenike, a učitelj treba u radu s učenicima uočavati njihove sklonosti i sposobnosti i otkrivati darovitost te ih poticati u radu i pratiti njihov razvitak. Kako je rad sa skupinom učenika iz različitih razreda, a često i različite dobi, specifičan i veoma zahtjevan, to se izvođenje svake izvannastavne aktivnosti treba stručno pripremiti, dobro organizirati i u pristupu učenicima imati neprestano na umu njihove psihofizičke mogućnosti i emocionalnu preosjetljivost.

Izvannastavne aktivnosti možemo podijeliti na:

- a) aktivnosti kojima se učenicima obogaćuje i proširuje znanje iz pojedinog predmeta te ih se može pripremiti za natjecanja
- b) aktivnosti jezično-umjetničkoga područja
- c) aktivnosti društvenoga područja
- d) aktivnosti športsko-zdravstveno-rekreacijskoga područja
- e) aktivnosti njegovanja nacionalne i kulturne baštine
- f) aktivnosti očuvanja prirode i okoliša te zdravoga načina života
- g) aktivnosti društveno-humanističkoga područja
- h) učeničko zadrugarstvo
- i) ostale aktivnosti.

Program i voditelja izvannastavne aktivnosti potvrđuje učiteljsko vijeće, ostvarivanje se upisuje u "mali dnevnik", bilježe se nastupi i uspjesi skupine ili pojedinca. Ostvarivanje izvannastavnih aktivnosti prati stručna služba u školi. Izvannastavne aktivnosti se planiraju tjedno 2 sata ili 1 sat, ovisno o značenju aktivnosti za školu i o sadržaju svake aktivnosti.

Neke se aktivnosti ne mogu ostvarivati onako kako su tjedno planirane, jer je priroda priprema za nastupe ili za natjecanja takva da zahtijeva u određenom vremenu pojačani rad, stoga je moguće i drukčije planiranje satnice izvannastavnih aktivnosti.

Sve je učestalija pojava da se marljive i odlične učenike uvrštava istovremeno u nekoliko aktivnosti pa se onoj za koju imaju sklonosti i ljubavi ne mogu posvetiti kako bi željeli, a pritom im se usađuje prenaplašeni natjecateljski duh, a kad ne postignu željeni uspjeh, padaju u emocionalne krize jer nisu ispunili očekivanja odraslih.

Na voditelju izvannastavnih aktivnosti leži izazov da upozna učenika, procijeni njegove sposobnosti i mogućnosti

i da mu u skupini učenika osigura pravo mjesto, kako bi došlo do izražaja ono što on najbolje umije raditi.

U izvannastavnim aktivnostima valja poticati sudjelovanje svih članova tako da postanu svjesni važnosti stjecanja znanja i darovitosti koje posjeduju, kako bi ih što uspješnije umijeli povezati u novim stvaralačkim i praktičnim mogućnostima. U tome mogu pomoći izričaji: Što vi želite? Kako ste to zamislili? Može li i drukčije? Ima li tko drugi prijedlog? Što želimo postići? Na što sve moramo misliti? Jesmo li što/koga zanemarili? Izvrsno! Ti/vi to možeš/te i bolje. Dobro ste to napravili. Drugi put će biti bolje. Pohvalite me zato što sam..... (učitelja); pohvaljujem vas.....(učenike). Nismo najbolji, važno je da nam je lijepo i da radimo ono što volimo.

Ukor dati u blagosti, pohvalu u radosti i nastojati sve učiniti da djecu otrgnemo lošem društvu.

Za svaki uspjeh poželjno je da ravnatelj primjereno pohvali učenike i učitelje, a za slabiju uspješnost, treba im dati moralnu potporu.

Upute za izvedbeni plan i program i praćenje sudjelovanja u izvannastavnoj aktivnosti

I. Program treba imati sljedeće sastavnice:

- naziv škole, adresu
- Plan i program rada slobodne aktivnosti / školska godina
- nadnevak, program sastavio
- tjedni/godišnji broj sati
- redni broj teme, nastavne jedinice, ciljeve, metode, sate
- mjesto održavanja aktivnosti
- predviđeni trošak (potrebna sredstva, materijali, pomagala i dr.)
- predviđeni nastupi, natjecanja, susreti (predvidjeti organizaciju u dogovoru s ravnateljem)

II. Praćenje učenika u družini

Za svakog učenika treba otkrivati i pratiti: sposobnosti (govorne sposobnosti i dr.), zanimanje za predmet izvannastavne aktivnosti koju je odabrao, zalaganje u radu, kreativnost, uradak, znanje, komunikaciju, koncentraciju, osjećaj odgovornosti, točnost, temeljitost i sl. tako da roditelji mogu dobiti cjelovitu sliku.

IV. IZVANUČIONIČKI OBLICI RADA

Izvanučionička nastava je oblik nastavnog rada pri kojem učenici svladavaju određene, nastavnim programom propisane sadržaje izvan učionice.

Tradicionalna organizacija nastave u učioničkom prostoru često ne daje dovoljno mogućnosti za ostvarivanje iskustvenog učenja i za usvajanje znanja na zornim, aktualnim i životnim primjerima. Stoga je ponekad, s ciljem neposrednog doživljavanja prirode, kulturno-povijesnih i tehničkih dostignuća, raznih manifestacija, pojava i zbivanja nastavu potrebno organizirati izvan učionice.

Dojmovi, iskustva i spoznaje koje učenik stječe takvim cjelovitim doživljavanjem trajnije se urezuju u pamćenje i bolje

povezuju s prethodno usvojenim znanjima. Pozitivne emocije koje najčešće prate doživljaj izvanučioničke nastave pridonose oblikovanju pozitivnih stajališta. Takav oblik rada može u najvećoj mjeri zadovoljavati osnovne psihosocijalne potrebe učenika. Njime je moguće učiniti korak dalje u individualizaciji nastave, a da se istodobno potiče i razvija umijeće timskog rada, što će uroditi i kvalitetnijim odnosima unutar odgojno-obrazovne skupine.

Izvanučionička nastava može se organizirati u trajanju od jednog ili nekoliko školskih sati, može biti poludnevna ili cjelodnevna, odnosno može trajati i nekoliko dana.

Nastava može biti organizirana izvan škole, u nekom drugom zatvorenom prostoru, a to su primjerice posjeti muzejima i galerijama, predstavama, koncertima i drugim manifestacijama, odnosno postrojenjima ili proizvodnim pogonima. Ti su posjeti u funkciji svladavanja određenih nastavnih sadržaja u sklopu jednog ili nekoliko nastavnih predmeta.

Nastava koja pretežno teče na otvorenom ili terenska nastava, neizostavni je oblik rada pri usvajanju pojedinih bioloških, geografskih ili povijesnih sadržaja, no u smislu neposrednosti i cjelovitosti doživljaja, može se uspješno primijeniti i u ostalim nastavnim područjima. Terenska nastava mora biti jasna u svojim ciljevima i neposrednim zadaćama, sadržajno i metodički dobro osmišljena i temeljito isplanirana. Ona ne trpi improvizacije i upravo se po tome razlikuje od rekreativnih izleta i šetnji. Posebna je prednost i značajka terenske nastave njezina interdisciplinarnost. U tom smislu ona zahtijeva timski rad nastavnika u pripremi i realizaciji odgovarajućih sadržaja.

Izvanučionička i posebice terenska nastava privlačna je za učenike i nadasve poželjna za primjenu kao iskorak k suvremenoj koncepciji odgoja i obrazovanja. Stoga je zadaća škole, u sklopu svojih mogućnosti i rukovodeći se svojim specifičnim potrebama, osmisliti i planirati ostvarivanje nastave na takav suvremen i atraktivan, iako zahtjevan način.

Škola u prirodi

Značenje Škole u prirodi

Kao zaseban nastavni oblik, Škola u prirodi ima važnu odgojnu i obrazovnu zadaću. Radom, učenjem i druženjem u Školi u prirodi učenici provjeravaju znanja i iskustva, vježbaju i primjenjuju ih u stvarnoj životnoj sredini.

Škola u prirodi omogućava učenicima učenje cjelovitim doživljavanjem životnih i nastavnih sadržaja u neposrednoj stvarnosti. Promjene u prirodi međusobno su povezane uzročno-posljedičnim vezama, a Škola u prirodi omogućava učenicima promatranje prirodnih promjena i uočavanje uzročno-posljedičnih odnosa.

U Školi u prirodi učenici vježbaju sljedeće prirodoslovne postupke:

- promatranje
- opažanje
- uspoređivanje
- razvrstavanje
- mjerenje

- opisivanje
- prikupljanje podataka
- zapisivanje podataka
- zaključivanje i interpretaciju podataka
- obrazlaganje uzroka ili posljedica.

Promatranjem prirodnih pojava u neposrednoj stvarnosti potičemo učenike na razmišljanje i zaključivanje o čovjekovoj ulozi u prirodi i važnosti suživota ljudi i prirode.

Škola u prirodi omogućava zajednički život učitelja i učenika u svim djelatnostima: planiranju i programiranju rada, djelatnom sudjelovanju u ostvarivanju programa rada i vrednovanju rada. Zajednički rad, koji podrazumijeva preuzimanje dogovorenih obveza, obogaćuje i oplemenjuje iskustva međusobnih odnosa učenik-učenik i učenik-učitelj.

Boravak u Školi u prirodi omogućit će bolje međusobno upoznavanje, zbližavanje i stvaranje novih prijateljstava među učenicima. Boraveći 24 sata dnevno s učenicima, učitelj će bolje upoznati učenike i zapaziti osobitosti svakog učenika.

Život i rad u zajednici naučit će učenike poštivanju dogovora i pravila zajedničkog života te izvršavanju preuzetih dužnosti i obveza kako bi zajednica mogla živjeti u slozi i razumijevanju.

Na temelju spoznaja učitelj će u Školi u prirodi omogućiti svakom učeniku bavljenje sadržajima za koje učenik ima najviše sposobnosti i interesa, bilo u nastavnom radu ili u slobodnom vremenu. Svaki učenik treba osjetiti radost uspjeha u radu, a dobar učitelj znat će organizirati rad učenika.

Higijenske i radne navike, uljudnost ponašanja i navike kulturnog ponašanja stečene u Školi u prirodi primjenjuju se u svim životnim prilikama. Promatranjem svakog pojedinog učenika učitelj će zaključiti je li učenik usvojio pravila i stekao potrebne navike. U Školi u prirodi učitelj će, uključujući učenike u manje skupine, provjeravati razumijevanje prometnih pravila i sposobnosti sudjelovanja u prometu.

Odnos učenika i učitelja u Školi u prirodi treba biti topao, pun razumijevanja i međusobnog poštivanja. U igri i radu dvosmjerna je komunikacija temelj međusobnog razumijevanja i poštivanja.

Ustrojstvo Škole u prirodi

Program Škole u prirodi temelji se na nastavnom planu i programu osnovne škole. U Školi u prirodi učitelj i učenici borave zajedno puna dvadesetčetiri sata dnevno i stoga je potrebno razraditi program za:

- nastavne sadržaje
- športsko-rekreacijske sadržaje
- slobodno vrijeme.

Svi nastavni predmeti u Školi u prirodi izvode se prema nastavnom planu.

Prijedlog rasporeda jednog radnog dana

- Ustajanje u dogovoreno vrijeme.
- Jutarnja tjelovježba. Na zraku, neposredno nakon ustajanja, ispred spavaonice treba odvježbati 6 do 8 različitih vježbi koje su učenici naučili u trajanju od 8 do 10 minuta.

- Uređenje kreveta, spavaonice, umivanje, odijevanje i obuvanje.
- Doručak.
- Dogovor učenika i učitelja:
  - o nastavnim sadržajima,
  - o rekreativnim sadržajima.
- Škola u prirodi - izvođenje nastavnih sadržaja.
- Pripreme za ručak.
- Ručak.
- Slobodno vrijeme: čitanje, pisanje razglednica, pričanje, društvene igre.
- Vrijeme za ponavljanje i vježbanje obrađenih nastavnih sadržaja. Razgovorom s učenicima učitelj će potaknuti učenike na ponavljanje obrađenog sadržaja. Ponavljanje i vježbanje nastavnog sadržaja može se izvesti usmeno ili pismeno, individualnim radom na nastavnim listićima.
- Rekreativni sadržaji: športske igre, natjecanja, rad u radionicama prema interesu i sposobnostima.
- Priprema za večeru i večernja događanja.
- Večera
- Večernja događanja u dogovoru s organizatorima.

Izleti i ekskurzije

Plan i program školskih izleta i ekskurzija utvrđuje se godišnjim planom i programom rada škole.

Školski izleti su poludnevni i jednodnevni zajednički odlasci učenika u mjestu središta škole ili izvan njega koje organizira i izvodi škola radi ispunjavanja određenih odgojno-obrazovnih zadaća.

Školske ekskurzije (maturalna i slična putovanja učenika) su višednevna učenička putovanja radi posjeta prirodnim, povijesnim, kulturnim, športskim i tehničkim odredištima izvan sjedišta škole u skladu s odgojno-obrazovnim zadaćama škole. Školske ekskurzije mogu trajati najduže jedan tjedan.

Školske stručne ekskurzije su jednodnevni i višednevni odlasci i posebni oblici nastavnog rada učenika i učitelja/nastavnika u mjestu i izvan sjedišta škole radi ostvarivanja pojedinih dijelova nastavnog plana i programa.

Izvedbeni plan i program izleta i ekskurzije sadrži:

- cilj i zadaće izleta ili ekskurzije
- nadnevke, tijek, odredište i programske sadržaje izleta ili ekskurzije s razrađenim sadržajima rada za učenike, učitelja/nastavnika voditelja i pratitelja
- popis razrednih odjela (i učenika) koji će sudjelovati na izletu ili ekskurziji
- ime i prezime te radno mjesto učitelja/nastavnika voditelja i pratitelja
- opis prijevoza, smještaja i drugih usluga
- planiranu cijenu usluga, ukupno i po učeniku
- podatke o izvorima sredstava za učenike, učitelje/nastavnike voditelje i pratitelje te način plaćanja.

Izvedbeni plan i program izleta ili ekskurzije treba donijeti najmanje 90 dana prije početka provedbe, s tim da se pojedini elementi u njemu moraju uskladiti sa zahtjevima roditelja učenika i učenika te cijinama turističkih i putničkih agencija.

Izlete i ekskurzije škola može planirati i provoditi u pravilu u nenastavne dane.

Stručne ekskurzije škola može planirati i provoditi i u nastavne dane uz uvjet da se ostvari propisani nastavni plan i program.

Ako se izleti i ekskurzije planiraju izvoditi u vrijeme nastavnih radnih dana, moraju se predvidjeti kalendarom rada škole i ne smiju se oduzimati od planiranog broja nastavnih radnih dana potrebnih za realizaciju nastavnog plana i programa.

V. RAZVOJNO-PEDAGOŠKA DJELATNOST

Svrha

Razvojno-pedagoška djelatnost sastavni je dio programa rada škole, a njezina je svrha optimaliziranje odvijanja odgojno-obrazovnog procesa u svim segmentima i na svima razinama sustava. Razvojno-pedagošku djelatnost ostvaruju u prvom redu stručnjaci kao što su školski pedagozi, psiholozi, defektolozi, socijalni djelatnici i knjižničari. Oni se imenuju stručnim suradnicima, a u obrazovnim ustanovama djeluju pojedinačno ili u timovima komplementarnih stručnjaka. Temeljna funkcija stručnih suradnika je da anticipiraju, potiču, usmjeravaju razvoj i unapređuju cjelokupnu odgojno-obrazovnu djelatnost škole, poštujući u prvom redu znanstvene spoznaje "svojih" znanosti i u skladu s potrebama društvene zajednice i ličnosti učenika. Razvoj i unapređivanje, stručni suradnici ostvaruju interdisciplinarnim pristupom i timskim radom sa svim subjektima u školi i uz pomoć institucija izvan škole te funkcijama kao što su planiranje, programiranje, organiziranje, koordiniranje, obavješćivanje, usmjeravanje, savjetovanje, usavršavanje, istraživanje i dr. Te se funkcije u operativnim programima diferenciraju na brojne razvojno-pedagoške poslove.

Zadaće

Svrha razvojno-pedagoške djelatnosti postiže se ostvarenjem sljedećih zadaća:

- povezivanjem škole i njezina odgojno-obrazovnog rada s društvenom sredinom u kojoj djeluje;
- optimalnim planiranjem, programiranjem i organiziranjem odgojno-obrazovnog procesa kako bi se što kvalitetnije ostvarila svrha obrazovne ustanove;
- trajnim poduzimanjem mjera na optimalizaciji prostornih, kadrovskih i opremskih uvjeta za ostvarenje školskog programa;
- praćenjem ostvarivanja odgojno-obrazovnog plana i programa nastavnog i drugih komplementarnih sastavnica odgojnog i obrazovnog procesa;
- praćenjem razvoja i napredovanja učenika u ostvarivanju odgojno-obrazovnih zadaća te socijalna i zdravstvena skrb;
- radom na profesionalnom obavješćivanju i usmjeravanju učenika u skladu s njihovim interesima i sposobnostima;

- savjetodavnom pomoći učenicima, roditeljima, učiteljima, stručnim tijelima i drugim subjektima odgojno-obrazovnog rada;
- sustavnim analiziranjem efikasnosti procesa i rezultata odgojno-obrazovnog rada te utvrđivanje djelatnosti radi njihova unapređivanja;
- organiziranjem, koordiniranjem i ostvarivanjem uvođenja pripravnika u odgojno-obrazovni život i rad škole;
- sustavnim radom na stručnom usavršavanju odgojno-obrazovnih djelatnika;
- praćenjem novih spoznaja na području pedagogije i psihologije i njihova primjena u nastavnom procesu;
- uvođenjem i praćenjem inovacija u odgojnom, organizacijskom, tehnološkom i nastavnom području školskog rada;
- uspostavljanjem i razvijanjem sustava informatičke i dokumentacijske djelatnosti radi optimalnijeg ostvarivanja školskog programa.

Područja razvojno-pedagoške djelatnosti

Područje razvojno-pedagoške djelatnosti je cjelokupni odgojno-obrazovni proces, kao i svi elementi i subjekti koji su s njim povezani u ostvarivanju cilja škole. To se područje sistematizira u pet ključnih skupina poslova: (1) poslovi pripreme za ostvarenje školskog programa, (2) poslovi neposrednog sudjelovanja u odgojno-obrazovnom procesu, (3) vrednovanje ostvarenih rezultata, studijske analize i istraživanja, (4) stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i (5) bibliotečno-informacijska i dokumentacijska djelatnost.

1. POSLOVI PRIPREME ZA OSTVARENJE ŠKOLSKOG PROGRAMA

1.1. Utvrđivanje obrazovnih potreba okruženja

1.2. Organizacijski poslovi - planiranje

- 1.2.1. Analiza ostvarenja prethodnih planova i programa
- 1.2.2. Aktualizacija plana dugoročnog razvoja škole
- 1.2.3. Izrada godišnjeg plana i programa rada
- 1.2.4. Utvrđivanje kalendara školskih aktivnosti
- 1.2.5. Određivanje smjena i radnih prostora
- 1.2.6. Izrada tjednog rasporeda rada (satnice)
- 1.2.7. Utvrđivanje radnih zaduženja školskog osoblja

1.3. Izvedbeno planiranje i programiranje

- 1.3.1. Utvrđivanje metodologije izvedbenog plana i programa
- 1.3.2. Izvedbeno planiranje i programiranje nastave
- 1.3.3. Planiranje i programiranje izvannastavnih aktivnosti
- 1.3.4. Planiranje i programiranje rada stručnih tijela škole
- 1.3.5. Planiranje unapređivanja nastave - uvođenja inovacija
- 1.3.6. Planiranje praćenja napredovanja učenika

- 1.3.7. Planiranje suradnje s roditeljima
- 1.3.8. Planiranje i programiranje profesionalne orijentacije
- 1.3.9. Planiranje i programiranje javne afirmacije škole
- 1.3.10. Planiranje odgojnog, estetskog i ekološkog djelovanja
- 1.3.11. Planiranje i programiranje stručnog usavršavanja zaposlenih

1.4. Ostvarivanje uvjeta za realizaciju programa

- 1.4.1. Didaktičko-metodičko usklađivanje prostora
- 1.4.2. Estetsko i ekološko uređivanje prostora za nastavu
- 1.4.3. Osiguravanje i uređivanje izložbenih prostora
- 1.4.4. Pedagogizacija prostora za učeničku praksu
- 1.4.5. Uspostavljanje baze podataka o nastavnoj opremi
- 1.4.6. Praćenje i informacija o inovacijama u nastavnoj opremi
- 1.4.7. Izrada nastavnih sredstava i pomagala
- 1.4.8. Opremanje multimedijskog centra izvorima znanja
- 1.4.9. Didaktička recenzija materijala za nastavu

2. POSLOVI NEPOSREDNOG SUDJELOVANJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

2.1. Upis učenika i formiranje razrednih odjela

- 2.1.1. Formiranje komisija za upis djece u 1. raz. OŠ
- 2.1.2. Utvrđivanje zrelosti djece pri upisu u 1. raz. OŠ
- 2.1.3. Formiranje razrednih odjela učenika 1. raz. OŠ
- 2.1.4. Upoznavanje učenika s programima izvannastavnih aktivnosti
- 2.1.5. Upoznavanje učenika s izbornim i fakultativnim programima
- 2.1.6. Otkrivanje učenika za dopunsku nastavu i dodatni rad
- 2.1.7. Formiranje skupina učenika za izvannastavne aktivnosti

2.2. Uvođenje novih programa i inovacija

- 2.2.1. Upoznavanje nastavnika s novim nastavnim planom i programom
- 2.2.2. Didaktičko-metodička operacionalizacija novih planova i programa
- 2.2.3. Analiza i valorizacija ostvarivanja novih planova i programa
- 2.2.4. Osiguravanje uvjeta za uvođenje inovacija
- 2.2.5. Neposredna pomoć u ostvarivanju inovacija
- 2.2.6. Praćenje i vrednovanje uvedenih inovacija

2.3. Praćenje i izvođenje odgojno-obrazovnog rada

- 2.3.1. Praćenje ostvarivanja nastavnih planova i programa
- 2.3.2. Praćenje kvalitete izvođenja nastavnog procesa
- 2.3.3. Praćenje izvođenja izvannastavnih aktivnosti
- 2.3.4. Neposredno izvođenje odgojno-obrazovnog programa
- 2.3.5. Sudjelovanje u radu stručnih tijela škole
- 2.3.6. Rad u stručnim timovima
- 2.3.7. Utvrđivanje sposobnosti i interesa učenika
- 2.3.8. Inicijalno i finalno utvrđivanje znanja učenika
- 2.3.9. Praćenje i analiza izostanaka učenika
- 2.3.10. Praćenje uspjeha i napredovanja učenika
- 2.3.11. Utvrđivanje pedagoške situacije u raz. odjelima
- 2.3.12. Edukativna pedagoško-psihološka predavanja za učenike
- 2.3.13. Savjetodavno-instruktivna predavanja za roditelje
- 2.3.14. Osposobljavanje učenika za samostalan rad

2.4. Rad s učenicima posebnih potreba

- 2.4.1. Identifikacija učenika s posebnim potrebama
- 2.4.2. Rad s novopridošlim učenicima-povratnicima
- 2.4.3. Rad s odgojno zapuštenim učenicima
- 2.4.5. Rad s učenicima koja doživljavaju neuspjeh
- 2.4.6. Opservacija i rad s djecom s teškoćama u razvoju
- 2.4.7. Opservacija i rad s darovitom djecom
- 2.4.8. Skrb za djecu teških obiteljskih prilika

2.5. Savjetodavni rad stručnih suradnika

- 2.5.1. Grupni i individualni savjetodavni rad s učenicima
- 2.5.2. Grupni i individualni savjetodavni rad s roditeljima
- 2.5.3. Grupni i individualni savjetodavni rad s nastavnicima
- 2.5.4. Savjetodavni rad sa stručnim i poslovnim tijelima
- 2.5.5. Grupni i individualni savjetodavni rad sa stručnjacima

2.6. Profesionalno priopćavanje i usmjeravanje učenika

- 2.6.1. Upoznavanje nastavnika s poslovima profesionalne orijentacije
- 2.6.2. Upoznavanje individualnih karakteristika učenika
- 2.6.3. Održavanje predavanja za učenike i roditelje
- 2.6.4. Organizacija izložbi o zanimanjima
- 2.6.5. Predstavljanje ustanova za nastavak obrazovanja
- 2.6.6. Upoznavanje s gospodarskim subjektima
- 2.6.7. Pomoć razrednicima u radu na prof. orijentaciji

- 2.6.8. Savjetodavna pomoć uč. s posebnim potrebama
- 2.6.9. Provođenje ispitivanja radi profesionalne orijentacije
- 2.6.10. Uspostavljanje i vođenje dokumentacije o PO

2.7. Zdravstvena i socijalna zaštita učenika

- 2.7.1. Organizacija zdravstvenog praćenja učenika
- 2.7.2. Rad na zdravstvenom odgoju i zdravstvenoj kulturi
- 2.7.3. Skrb o higijeni i ekologiji odgojno-obrazovnog ambijenta
- 2.7.4. Rad na humanizaciji međuljudskih odnosa
- 2.7.5. Upoznavanje i praćenje socijalnih prilika učenika
- 2.7.6. Pomoć uč. u ostvariv. socijalno-zaštitnih potreba
- 2.7.8. Briga za socijalne odnose u razrednim odjelima

3. VREDNOVANJE OSTVARENIH REZULTATA, STUDIJSKE ANALIZE I ISTRAŽIVANJA

3.1. Vrednovanje (tekuće) u odnosu na utvrđene ciljeve

- 3.1.1. Periodične analize ostvarenih rezultata
- 3.1.2. Polugodišnja analiza ostvarenja školskog programa
- 3.1.3. Analiza i izvješće na kraju školske godine

3.2. Utvrđivanje mjera za unapređivanje rada

- 3.2.1. Interna optimalizacija odgojno-obrazovnog procesa
- 3.2.2. Utvrđivanje eksternih utjecaja i njihova optimalizacija

3.3. Istraživanja u funkciji osuvremenjivanja

- 3.3.1. Utvrđivanje rang-liste internih stručnih problema
- 3.3.2. Izrada projekta i provođenje istraživanja
- 3.3.3. Obrada i interpretacija rezultata istraživanja
- 3.3.4. Primjena spoznaja u funkciji unapređivanja rada

4. STRUČNO USAVRŠAVANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA

4.1. Stručno usavršavanje nastavnika

- 4.1.1. Izrada višegodišnjeg programa stručnog usavršavanja
- 4.1.2. Individualna pomoć nastavnicima u ostvarivanju planova usavršavanja
- 4.1.3. Praćenje rada i pružanje pomoći pripravnicima
- 4.1.4. Koordinacija skupnog usavršavanja u školi i izvan nje
- 4.1.5. Održavanje predavanja i pedagoških radionica za nastavnike

- 4.1.6. Organiziranje i vođenje stručnih rasprava
- 4.1.7. Organizacija i izvođenje oglednih nastavnih jedinica
- 4.1.8. Vođenje stručno-metodičkog praktikuma
- 4.1.9. Demonstriranje suvremene nastavne opreme

4.2. Stručno usavršavanje stručnih suradnika

- 4.2.1. Izrada višegodišnjeg i godišnjeg plana usavršavanja
- 4.2.2. Praćenje i prorada stručne literature i periodike
- 4.2.3. Skupni oblici stručnog usavršavanja izvan škole
- 4.2.4. Stručno-konzultativni rad sa stručnjacima
- 4.2.5. Rad u odgovarajućim strukovnim udruženjima

5. BIBLIOTEČNO-INFORMACIJSKA I DOKUMENTACIJSKA DJELATNOST

5.1. Bibliotečno-informacijska djelatnost

- 5.1.1. Pribavljanje stručne i druge literature
- 5.1.2. Briga o pretplati na odgovarajuću periodiku
- 5.1.3. Pribavljanje multimedijских izvora znanja
- 5.1.4. Izrada tematskih bibliografija i anotacija
- 5.1.5. Poticanje učenika i nastavnika na korištenje literature
- 5.1.6. Uspostavljanje i razvijanje informatizacije škole

5.2. Dokumentacijska djelatnost

- 5.2.1. Briga o školskoj dokumentaciji
- 5.2.2. Vođenje dokumentacije o nastavi
- 5.2.3. Briga o nastavničkoj dokumentaciji
- 5.2.4. Izrada i čuvanje učeničke dokumentacije
- 5.2.5. Vođenje dokumentacije o razvoju škole
- 5.2.6. Izrada i čuvanje dokumentacije o istraživanjima

NOSITELJI RAZVOJNO-PEDAGOŠKE DJELATNOSTI – STRUČNI SURADNICI

U razvojnoj pedagoškoj djelatnosti sudjeluje cjelokupno školsko osoblje na čelu s ravnateljem. Međutim, jezgru nositelja većine funkcija razvojnog karaktera čine profili stručnih suradnika: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni djelatnik i knjižničar.

Pedagog je najšire profiliran stručni suradnik i ima najbogatije područje stručnog rada. Sudjeluje u svim fazama odvijanja odgojno-obrazovnog procesa - od planiranja i programiranja do vrednovanja postignutih rezultata, a surađuje sa svim subjektima odgojnog djelovanja. Prati, analizira i istražuje nastavni rad te predlaže mjere za unapređivanje nastave i drugih oblika odgojnog i obrazovnog rada u školi. Težište mu je na pedagoško-didaktičkom aspektu školskog rada. Organizira uvođenje

inovacija i prati njihovo ostvarivanje te brine o stručnom usavršavanju učitelja i nastavnika.

Psiholog je u prvom redu stručnjak za aplikaciju znanstvenih spoznaja pedagoške i razvojne psihologije u školsku praksu. Primjenom odgovarajućih psiholoških instrumenata doprinosi unapređivanju psihološkog aspekta odgojno-obrazovnog procesa. Težište njegova rada je individualni i grupni rad s učenicima, a suradnja s drugim sudionicima odgojnog djelovanja je ponajprije u funkciji njihova osposobljavanja za bolje razumijevanje učenikovih potreba i ponašanja te djelotvorniji rad s njima. Prateći razvoj i napredovanje učenika radi s njima savjetodavno, a osobito u njihovu profesionalnom informiranju i usmjeravanju.

Defektolog neposredno radi na otkrivanju, dijagnosticanju i terapiji djece i mladeži s teškoćama u razvoju i neprihvatljivim oblicima ponašanja. Utvrđuje individualne odgojno-obrazovne sadržaje namijenjene učenicima s teškoćama te određuje primjerene nastavne oblike i metode rada primjerene sposobnostima takve djece. Brine o osposobljavanju i stručnom usavršavanju učitelja/nastavnika u području integracije i brige za razvoj djece s teškoćama. U skladu s vrstom i stupnjem teškoće utvrđuje didaktičko-metodičke uvjete rada. Suraduje s roditeljima usklađujući odgojne i obrazovne napore škole i roditeljskog doma.

Knjižničar svojim djelovanjem potiče razvoj čitalačke kulture i osposobljava korisnike za intelektualnu proradu izvora, doprinoseći razvoju kulture samostalnog intelektualnog rada. Osim neposrednog odgojno-obrazovnog rada s učenicima i njihova upućivanja u korištenje raznih izvora znanja, sudjeluju u formiranju multimedijskog središta škole kroz opremanje stručnom literaturom, drugim izvorima znanja i odgovarajućom obrazovnom tehnikom. Knjižničar prati stručnu i metodičku literaturu, izrađuje anotacije i tematske bibliografije te potiče učenike i nastavnike na proradu stručne i metodičke literature.

Socijalni djelatnik utvrđuje socijalni sastav učenika u školi i u pojedinim razrednim odjelima te analizira i utvrđuje odnose i utjecaje između socijalnih čimbenika i uspjeha učenika. Analizom socijalne situacije u školi utvrđuje eventualne uzroke odgojno-obrazovnih problema i neuspjeha pojedinih učenika. Upoznaje neposredne uvjete socijalne sredine u kojoj odrastaju djeca s izraženim socijalnim potrebama i predlaže rješavanje socijalnih problema takvih učenika. Pruža pomoć učiteljima/nastavnicima i roditeljima u razumijevanju socijalnog ambijenta i otklanjanju socijalnih problema.

VI. ŠKOLSKA KNJIŽNICA

Školska knjižnica je informacijsko i medijsko središte škole, središnjica svih školskih odgojno-obrazovnih sadržaja, javnih kulturnih događaja i svekolikih stvaralačkih mogućnosti – uvijek otvorena prema širem okružju. Njezina zadaća je da razvija individualne stvaralačke sposobnosti učenika, da obavješćuje, školuje i odgaja učenike, da ih osposobljuje za samostalno učenje utemeljeno na istraživačkom pristupu, za brzo pronalaženje obavijesti uporabom instrumenata pretraživanja fonda (katalozima, računalnim pretraživanjem), referentne zbirke itd.

Školska knjižnica je mjesto partnerskog odnosa učenika i učitelja (učenik bira i predlaže teme i sadržaj rada, istražuje ih, uči samostalno i stvaralački, vrednuje rezultate). To je prostor u koji učenik dolazi organizirano i po slobodnom

izboru, skupno i pojedinačno te tu razvija samostalnost, samopouzdanje i pozitivne slike o sebi.

Poticanjem suradnje između svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, sustavnim planiranjem prema kalendaru škole, kalendaru obljetnica, izvedbenim programima svih nastavnih i izbornih sadržaja (izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, ekološki i drugi projekti, natjecanja u znanju i stvaralaštvu itd.) te korelacijom tih sadržaja, dobro opremljena i stručno vođena školska knjižnica kao informacijsko, motivacijsko i stvaralačko središte, može zadovoljiti sve školske potrebe i ostvariti brojne složene zadaće.

Nositelj knjižnične djelatnosti je stručni suradnik knjižničar.

Djelatnosti školske knjižnice sastavni su dio odgojno-obrazovnog programa škole, a obuhvaćaju:

- neposrednu odgojno-obrazovnu djelatnost
- stručnu knjižničnu djelatnost
- kulturnu i javnu djelatnost.

Školski će knjižničar u programu svoga rada oko 60 posto vremena predvidjeti za odgojno-obrazovne poslove, a 40 posto vremena za stručne knjižnične poslove.

Odgojno-obrazovnu zadaću školska knjižnica ostvaruje dvojako:

- izravno (komunikacijom između korisnika i knjižničara)
- neizravno (u suradnji s učiteljima i stručnim suradnicima u pripremi i organizaciji nastavnih sadržaja).

1. NEPOSREDNA ODGOJNO-OBRAZOVNA DJELATNOST

1. 1. Rad s učenicima:

- razvijanje navika dolaženja u knjižnicu i navike čitanja (kroz pričanje priča, natjecanja u broju pročitanih knjiga, provođenje kvizova o pročitanim knjigama i sl.)
- organizirano i sustavno upoznavanje knjiga i knjižnice
- razvijanje čitateljske sposobnosti učenika
- uvođenje suvremenih metoda u razvijanju sposobnosti djelotvornog čitanja
- ispitivanje zanimanja učenika za knjigu
- pomoć pri izboru knjižnične građe
- upućivanje u metode rada na istraživačkim zadaćama (uporaba leksikona, enciklopedija, rječnika i dr.)
- organizacija rada i rad u produženom i cjelodnevnom boravku te s učenicima putnicima
- rad s učenicima u dopunskoj i dodatnoj nastavi, u slobodnim aktivnostima, na satovima razredne zajednice
- rad na odgoju i obrazovanju u slobodno vrijeme mladeži
- organizacija nastavnih sati u knjižnici (timski rad)
- pomaganje učenicima u pripremi i obradi zadane teme ili referata
- uvođenje učenika u temeljne načine pretraživanja i uporabe svih izvora znanja

- sustavno poučavanje učenika za samostalno i permanentno učenje – učenje za cijeli život
- podučavanje informacijskih vještina pri uporabi dostupnih znanja
- razvoj svih komunikacijskih sposobnosti

1. 2. Suradnja s učiteljima i stručnim timom:

- suradnja s učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljem u nabavi svih vrsta knjižnične građe i u razvoju knjižnice
- timski rad na pripremi i ostvarenju nastavnih sati, multidisciplinarnih projekata, izložbi, kreativnih radionica (pripreme za književne susrete i kulturne događaje, satovi lektire, uvodni satovi u temu, panoramski satovi književnosti, "parlaonice", igraonice, ekološki projekti, sadržaji u borbi protiv ovisnosti i sl.)
- mentorski rad

2. STRUČNA KNJIŽNIČNA DJELATNOST

- organizacija i vođenje rada u knjižnici i čitaonici
- nabava knjiga i ostale informacijske građe
- izgradnja fonda
- inventarizacija, signiranje, klasifikacija i katalogizacija, predmetna obrada, otpis i revizija
- izradba informacijskih pomagala
- statistički pokazatelji o uporabi knjižničnog fonda
- sustavno izvješćivanje učenika i učitelja o novoj literaturi
- izradba tematskih popisa literature.

3. KULTURNA I JAVNA DJELATNOST

- organizacija, priprema i provedba kulturnih sadržaja kao što su književne i filmske tribine, natjecanja u znanju, književni susreti, večeri poezije, svečane akademije, promocije školskih glasnika, predstavljanje knjiga, tematske izložbe, filmske projekcije i videoprojekcije
- suradnja s kulturnim ustanovama koje se bave organiziranim radom s djecom i mladeži u slobodno vrijeme (kazališta, pjevački zborovi, narodne knjižnice i dr.).

Aktivna i dobro opremljena školska knjižnica značajno će utjecati na humanizaciju odgojno-obrazovnog rada, na učenje po mjeri svakog djeteta i njegovo osposobljavanje za doživotno obrazovanje i stalno stručno usavršavanje.

VII. RAZREDNIK

Opće napomene

Obrazovanje je značajka našega vremena. Zajedno sa sustavom odgojno-obrazovnih ustanova, odgoj i obrazovanje je jedno od značajnih nacionalnih pitanja. Za njegovo uspješno ostvarivanje posebno mjesto ima osnovna škola kao temelj odgojno-obrazovnog sustava. Međutim, kada se govori o školi, uglavnom se govori o *obrazovanju*, a nema se na umu da je ona i *odgojna* ustanova. Od te njezine uloge ovisi ponašanje mladeži i budućih stručnjaka. Isticanjem obrazovne zadaće, često i sama škola zanemaruje svoju odgojnu zadaću.

Ona je u prvom redu odgojna ustanova čije je specifično djelovanje odavno uočeno. U ostvarivanju te odgojne zadaće, škola se oslanja i na razrednika. To je odavno znano učiteljsko zaduženje prisutno u svim školama i zemljama pa i kod nas.

Uloga razrednika

Razrednik je svugdje prvi posrednik u komunikaciji između škole i obiteljskog doma, između učenika i ostalih učitelja. Njegova je odgovornost velika, a utjecaj na učenike i njegovi postupci iznimno su važni.

On je u prvom redu rukovoditelj i odgojitelj razrednog odjela odgovoran za povjerenu skupinu učenika. To je osoba koja hrabri, razumije, usmjerava i pomaže učeniku, potiče i pomaže razvijanje suradnje i prijateljstva među učenicima, poučava ih zajedničkom životu.

Ulazak djeteta u školu označava ulazak u njemu posve drukčiji svijet-svijet socijalnih odnosa, svijet obveza, rada i igre. Razrednikova je uloga u tom prvome susretu učenika i škole nezamjenjiva. On stvara povoljno socio-psihološko ozračje u razrednom odjelu koje će pružiti mogućnost razvijanja suradničkoga odnosa u radu, međusobnu povezanost, prijateljstvo, uzajamno poštovanje i afirmaciju svakoga učenika.

Razrednik prati i istražuje svijet svojih učenika, njihov rast i razvoj, njihovo ponašanje, otkriva uzroke mogućega neprihvatljivoga ponašanja.

Razrednik mora poznavati ciljeve odgojnog djelovanja škole, bit nastavnoga procesa, probleme učenika, ozračje učenikove obitelji, probleme ostalih učitelja i načine njihovoga rada kako bi sve doveo u određeni odnos koji je najpovoljniji za kvalitetno odgojno djelovanje u razrednom odjelu.

Zadaće razrednika

Uz rukovoditeljsku i odgojnu zadaću, razrednik vodi pedagoške i ostale administrativne poslove. U širu zadaću definira se njegova odgojiteljska zadaća u vođenju razrednoga odjela. Sadržaj odgojne zadaće obuhvaća gotovo sve događaje u razrednom odjelu i u školi.

Nove spoznaje o uzrocima učenikova nezadovoljstva i ponašanja, potreba za isticanjem i nezadovoljstvo kada ono izostane, potreba i mogućnost uključivanja u različite školske organizacije, povezanost vanjskoga ponašanja i osjećaja, želja za sudjelovanjem u provedbi odgojno-obrazovnoga programa i njegovoj pripremi bitne su odrednice uspješnoga odgojnoga djelovanja razrednika.

Na početku školske godine razrednik izrađuje program rada svoga odjela na temelju *Okvirnoga programa razrednika* koji je objavljen u *Glasniku* Ministarstva prosvjete i športa broj 11, Zagreb, 17. listopada 1995. godine.

5. ODGOJNO-OBRAZOVNO DJELOVANJE INTEGRIRANO U NASTAVU I OSTALE OBLIKE RADA

I. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA OKOLIŠ I ODRŽIVI RAZVOJ

Kraj dvadesetog stoljeća obilježen je sve jasnijom spoznajom o teškom narušavanju ravnoteže prirodnih sustava, što je posljedica tehnološkog razvoja društva, intenzivne potrošnje i iskorištavanja prirodnih sirovina i energenata, izgradnje naselja, prometnica, akumulacija i drugih vodozahvata, kao i prenamjene površina pod prvobitno prirodnim pokrovom u poljoprivredne površine. Nestajanje prirodnih staništa rezultira alarmantnim porastom stope izumiranja bioloških vrsta. Skup o Zemlji, održan u Rio de Janeiru 1992. spoznaju o razvoju i nedvosmislenoj ugroženosti globalnog okoliša zbog globalnog zagrijavanja i oštećenosti ozonskog omotača, podiže na razinu svjetske politike. Zaključak tog povijesnog skupa definirao je održivi razvoj kao suglasje gospodarskog rasta i zaštite okoliša, videći u toj ravnoteži jedinu moguću budućnost naše civilizacije u tada nastalom i općeprihvaćenom programu za 21. stoljeće, popularno nazvanom Agenda 21. Svaka je zemlja dužna posebnu pozornost posvetiti odgoju i obrazovanju za okoliš. Od tada do današnjih dana mnoge su međunarodne organizacije i njihova posebno ustrojena tijela preuzela zadaće unaprjeđivanja, poticanja i skrbi o provođenju tog, u svjetskim razmjerima vrlo visoko postavljenog prosvjetnog zadatka.

Hrvatsku državu, kao potpisnicu međunarodnih sporazuma i povelja ti zadaci također obvezuju.

Cilj odgoja i obrazovanja za okoliš svakako je stjecanje relevantnih znanja, no još je važnije u mladog čovjeka potaknuti oblikovanje pozitivnih stajališta prema okolišu, usvajanje pozitivnih navika i ponašanja te ga pripremiti za rješavanje problema i odgovorno donošenje odluka. Pri tome je pojam okoliša definiran šire od onog što se odnosi samo na prirodne sustave te uključuje socijalne, kulturne i gospodarske sastavnice. Za ostvarivanje postavljenog cilja potrebno je primjenjivati takve metode i oblike rada koji će u najvećoj mjeri aktivirati učenike te mu omogućiti iskustveno učenje, učenje otkrivanjem i samostalno rješavanje problema. Učenike treba poticati i podupirati u stvaranju i iskazivanju vlastitih osjećaja, prosudbi i stajališta, do kojih će doći razmišljanjem, vrednovanjem prikupljenih informacija i spoznaja te raspravom u skupinama. Općeprihvaćena strategija odgoja i obrazovanja za okoliš može se simbolički nazvati "GLAVA - SRCE - RUKE", čime se želi reći da je osim znanja potrebno uključiti i osjećaje te biti aktivan, djelovati.

U provođenju odgoja i obrazovanja za okoliš važna je životnost, aktualnost i interdisciplinarnost. Stoga je u svijetu uglavnom odbačena ideja o posebnom predmetu koji bi ostvarivao postavljene zadaće odgoja i obrazovanja za okoliš. Smatra se da svaki učitelj može i mora dati odgovarajući doprinos na tom području, odnosno sa stajališta svog predmeta i svoje struke prepoznati, naglasiti i aktualizirati odgovarajuće nastavne sadržaje koji omogućuju odgoj i obrazovanje za okoliš.

S obzirom na to da programi redovite nastave ipak ne daju dovoljno mogućnosti za ostvarivanje svih sastavnica navedene strategije u provođenju odgoja i obrazovanja za okoliš, vrlo su pogodni posebni oblici organiziranja nastave, kao što je nastava izvan učionice - terenska nastava i nastavne ek-

skurzije, dani bez školskog zvona, dani za rad na školskim projektima. Nastava organizirana na taj način omogućuje ne samo interdisciplinarnost i aktualnost, već i zadovoljavanje potreba, posebnih interesa učenika, individualizaciju, veću aktivnost i sudjelovanje te omogućuje izražavanje emocionalnog odnosa učenika prema odabranoj temi.

Posebnost hrvatskih prostora, u odnosu na aktualni gospodarsko-socijalni trenutak i perspektivu održivog razvoja, nameće posebne zadaće odgoju i obrazovanju za okoliš te opće postavljenom cilju prosvjetnog djelovanja zahtijeva dodavanje specifičnih naglasaka. Naravno, riječ je o činjenici da je prirodni okoliš Hrvatske razmjerno dobro očuvan u odnosu na najveći dio Europe, a k tome je taj prirodni okoliš čudno raznovrstan i procijenjen pravom rizicom biološke raznolikosti. Gospodarski rast i blagostanje društva, kao neosporni cilj razvoja Hrvatske, ne bi se smio ostvarivati na račun tog, nasljeđem našeg, ali istovremeno i svjetskog prirodnog bogatstva. U tom smislu, specifična je zadaća prosvjete naučiti mlade naraštaje o vrijednosti, osobitostima te potrebi i načinu očuvanja prirodne baštine uz opredjeljenje za vlastito sudjelovanje u tim naporima.

Kroz odgoj i obrazovanje u mladim se ljudi treba razviti ljubav i ponos, ali i osjećaj odgovornosti za ljepotu, raznolikost i bogatstvo okoliša u kojem živimo danas, da bismo ga sačuvali za sutra i naraštaje koji tek dolaze.

II. ZDRAVSTVENI ODGOJ

Zdravlje nije samo odsutnost bolesti, već se definira kao fizičko, duševno i socijalno blagostanje. Potpunost života i mogućnost samoostvarivanja svakog ljudskog bića temelji se na njegovu tjelesnom i duhovnom zdravlju, a cilj je zdravstvenog odgoja razviti u svakog pojedinca svijest o odgovornosti za vlastito zdravlje.

Provođenje zdravstvenog odgoja jedna je od temeljnih zadaća prosvjete u tijesnoj, uzajamno upotpunjavajućoj i trajnoj suradnji sa zdravstvom. Budući da je opći cilj odgoja i obrazovanja pomoći stasanje kompletne, sretno, samosvjesne i zrele osobe, ujedno djelatnog člana društva, važan udio u cjelokupnom djelovanju škole mora pripasti temama o zdravlju.

Teme o funkcioniranju ljudskog tijela, odnosno o zdravlju i bolestima, sadržajno pripadaju području samo nekih nastavnih predmeta. No, učinkovito odgojno djelovanje podrazumijeva opredjeljenje cijele škole i usklađena nastojanja svih relevantnih čimbenika. Svjetska i domaća iskustva rada na tom odgojnom području pokazuju kako je mnogo učinkovitije promicati zdravlje, odnosno isticati, podupirati i vježbati pozitivne modele ponašanja radi usvajanja zdravih životnih navika, nego pozornost i napore usmjeriti ciljano na sprječavanje bolesti.

Promicanje zdravih stilova življenja i zdravih životnih navika, slijedom korelacija s konkretnim nastavnim sadržajima obvezuje učitelje prirode, biologije, tjelesne i zdravstvene kulture, odnosno razrednike, no to je i obveza koju svojim cjelokupnim djelovanjem trebaju ostvarivati svi učitelji, suradnici, rukovodstvo i osoblje škole. Učinkovitost odgojnog djelovanja škole svakako je nedovoljna bez suradnje s roditeljima.

Zdravstveni odgoj se isprepliće i nadopunjuje s populacijskim programom prihvaćenim na razini države u dijelu koji se odnosi na očuvanje reproduksijskog zdravlja mladeži

u smislu spolnog odgoja, sprječavanja spolno prenosivih bolesti, sprječavanja neplanirane i neželjene trudnoće, pripremanja mladih za svjesno i odgovorno roditeljstvo.

Zdravstveni odgoj podrazumijeva i zahtijeva uključivanje roditelja od trenutka kad dijete krene u školu. S roditeljima valja raditi na području zdrave prehrane, upozoravati na potrebu redovitog dječjeg sna i odmora, na važnost kretanja i boravka na svježem zraku, na najčešće zdravstvene poremećaje koji se pojavljuju u određenoj razvojnoj dobi, na vrijeme progovoriti o specifičnim ponašanjima i problemima vezanim uz pubertet i adolescenciju, rizičnim ponašanjima i čimbenicima koji mogu odvesti mladu osobu do eksperimentiranja s alkoholom i drogama. Upravo za rad s roditeljima, ali i radi trajnog usavršavanja učitelja, neophodna je suradnja škole sa stručnom zdravstvenom službom, odnosno nadležnom zdravstvenom ustanovom.

Promicanje zdravlja u različitim se oblicima i sadržajima može ostvarivati na satovima različitih predmeta, ovisno o aktualnom trenutku i mogućim korelacijama s nastavnim programom. To je nezaobilazni sadržaj satova razredne zajednice, a odražava se na cjelokupnom životu i aktivnostima razreda. Trebalo bi biti redovita tema roditeljskih sastanaka, sadržaj i okosnica zajedničkog druženja roditelja i djece, povod okupljanja ili provođenja humanitarnih i drugih akcija.

Teme o zdravlju na različite načine mogu i trebaju prožimati život škole, ogledavajući se raznim manifestacijama i aktivnostima, a promicanje zdravlja mora postati nedjeljiv dio njezina načina života. Urednost i čistoća školskog prostora, mogućnost održavanja potrebne razine osobne higijene, primjerenost namještaja i opreme te estetsko uređenje škole neobično su važni čimbenici u provođenju zdravstvenog odgoja.

Kad se ističe važnost opredjeljenja škole za promicanje zdravlja, treba imati na umu snagu pozitivnog primjera koji svojim ponašanjem daju svi učitelji, ali i cjelokupno osoblje škole. Neobično je važno uspostaviti poticajno i prijateljsko školsko ozračje koje će se ogledati ponajprije u odnosima učenika i učitelja, ali i svih koji rade i borave u školi.

U takvom toplom, prijateljskom okruženju, dobro osmišljeno i temeljito planirano, odgojno će djelovanje biti uspješno.

III. PROMETNA KULTURA

Odgoj i obrazovanje za sudjelovanje u prometu sastavni su dio odgoja i obrazovanja, a prometna kultura dio opće kulture. Prometna kultura je odnos među sudionicima prometa i odnos pojedinca prema prometu. Vrijednost takvog odgojno-obrazovnog rada jest u sprječavanju i smanjenju broja nesreća u kojima stradavaju djeca.

Djeca polaskom u osnovnu školu moraju steći i pokazati samostalnost na osobito važnom području - cestovnom prometu. Prometni odgoj u idealnom slučaju počinje već u roditeljskom domu. Međutim, uvježbavanje djece za samostalno kretanje do škole i u neposrednoj blizini škole započinje u školi. Razumljivo je da se od djece ne može tražiti ni očekivati snalaženje u složenijim prometnim situacijama. Djeca u nižim razredima osnovne škole posebno su ugrožena u prometnoj svakidašnjici, kako zbog nedovoljno razvijenih osjetila tako i zbog skromnog prometnog iskustva i znanja. Iako djeca te dobi već posjeduju sposobnost

snalaženja, zbog niskog rasta, a s tim u svezi zbog ograničenog vidnog polja, znatno im je otežana orijentacija na ulici. Djeca te dobi još su nedogovorna prema okolnom svijetu i vrlo lako skreću pažnju s prometa na nešto što im je zanimljivije, a to ih čini posebno ugroženima.

Prometni odgoj u osnovnoj školi ostvaruje se u sklopu redovite i izborne nastave, izvannastavnim aktivnostima, te povremenim organiziranim akcijama.

Nastavnim programom predviđeni su sadržaji prometne kulture i prometnog odgoja u sastavu predmeta priroda i društvo u razrednoj nastavi te u sklopu predmeta tehnička kultura u višim razredima osnovne škole. Osim u redovitoj nastavi sadržaji prometne kulture predviđeni su u izbornoj nastavi uz program tehničke kulture.

Učenici mogu, ako to žele, odabrati jedan od izbornih modula kao temeljni program tehničke kulture već od petog razreda. Izborni programi izvode se kontinuirano za vrijeme cijele školske godine jedan odnosno dva školska sata tjedno, ovisno o programu.

Rad s prometnim jedinicama i prometnim sekcijama klubova mladih tehničara pruža velike mogućnosti odgojnog djelovanja u području prometne kulture i preporuča se njihovo osnivanje gdje god za njihovo djelovanje postoje mogućnosti.

Osim redovitog i kontinuiranog rada na prometnom odgoju djece korisne su i povremene akcije u obliku predavanja, posjeta, natjecanja, susreta i drugih oblika organiziranog okupljanja djece.

Korisna su natjecanja prometnih jedinica, natjecanja učenika u poznavanju prometnih propisa, natjecanja u vještinama kao što su vožnja biciklom, uklanjanje kvarova na biciklu, natjecanja u vožnji biciklom na prometnom poligonu.

Razvoju prometne kulture pridonose i informacijski sastanci i razgovori s roditeljima. Prikladnim predavanjima uz pomoć filmova, slika i na druge načine može se objasniti doprinos roditelja u prometnom odgoju.

Dobro je napraviti plan ulica za bližu okolicu škole, s ucrtanim semaforima, pješačkim prijelazima, opasnijim mjestima i vidno ga istaknuti na mjestu koje je dostupno svim učenicima. Na takvom planu svaki bi učenik trebao pronaći svoj put od škole do kuće.

Kao doprinos prometnom odgoju učenika u školi se mogu povremeno organizirati vježbe i igre s prometnim sadržajima u učionici, na igralištu ili školskom dvorištu, školskom prometnom poligonu ili drugom prikladnom prostoru.

Povremeni posjeti prometnoj policiji i razgovori s prometnicima također su doprinos prometnom odgoju učenika.

Prometni odgoj ne smije se samo ograničiti na davanje znanja o prometnim pravilima. Pravilan prometni odgoj uključuje prijenos potrebnih znanja i uvježbavanje ponašanja na ulici i prometnoj stvarnosti kao i u simuliranoj prometnoj situaciji.

Primjer odraslih u svakom poučavanju neobično je važan. Dobar primjer vrijedi više od zapovijedi i zabrane.

IV. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRATSKI GRAĐANSKI ODGOJ

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i za demokratski građanski odgoj izrađen je na poticaj Vlade Republike Hrvatske. (Nacionalni program bit će tiskan posebno, a njegovo ostvarivanje planira se za početak sljedeće školske godine 1999./2000.)

U njemu su ujedinjena dosadašnja iskustva stečena provođenjem takvog odgoja u našem odgojno-obrazovnom sustavu i iskustva drugih zemlja. U Nacionalnom programu posebno su koncipirane dionice koje se odnose na predškolski odgoj, osnovnu školu (podsustav razredne nastave i podsustav predmetne nastave) i srednju školu.

Nacionalni program moći će se ostvarivati na nekoliko načina:

- interdisciplinarno, kroz sve predmete gdje postoje programske teme koje su bliske temama ljudskih prava
- kao izborni predmet
- kroz izvannastavne aktivnosti u vidu projekata.

Takvim mogućnostima prilagođen je i sam Nacionalni program koji se sastoji od:

- I. Programa odgoja za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja;
  - II.1. Programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i građanski odgoj u razrednoj nastavi;
  - II.2. Prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja u primjerenih za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i građanski odgoj za područje razredne nastave (hrvatski jezik, priroda i društvo, strani jezik, vjeronauk, izvannastavne aktivnosti);
    - III.1. Programa odgoja za ljudska prava u području predmetne nastave u osnovnoj školi;
    - III.2. Programa građanskoga odgoja u području predmetne nastave u osnovnoj školi;
    - III.3. Prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja postojećih programa predmetne nastave primjerenih za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i programom građanskoga odgoja (hrvatski jezik, strani jezici, povijest, zemljopis, priroda, vjeronauk, sat razrednika, izvannastavne aktivnosti);
- IV.1. Programa za ljudska prava za srednje škole;
- IV.2. Programa za građanski odgoj za srednje škole;
- IV.3. Prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja postojećih programa u srednjoj školi primjerenih za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i programom građanskoga odgoja (hrvatski jezik, povijest, geografija, strani jezici, likovna umjetnost, filozofija, sociologija, etika, politika i gospodarstvo, vjeronauk, sat razrednika, izvannastavne aktivnosti)

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava je *sveobuhvatan* jer se odnosi na cjelokupan odgojno-obrazovni sustav i sve vidove odgoja i obrazovanja u njemu.

U području predškolskog odgoja je ujedinjjen odgoj za ljudska prava i građanski odgoj kao integralni dio predškolskog odgoja.

U osnovnoj školi je, u području razredne nastave, također programski ujedinjjen odgoj za ljudska prava i građanski odgoj.

U ovoj je dionici Nacionalnog programa izrađen prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja u postojećim programima razredne nastave koji su primjereni za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i građanski odgoj.

U predmetnoj nastavi izrađena su dva posebna programa. Program odgoja za ljudska prava i program građanskoga odgoja. Slijedi ih prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja postojećih programa predmetne nastave primjerenih za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i programom građanskoga odgoja.

U području srednje škole također su izrađena dva programa i prikaz zastupljenosti ciljeva, zadaća i sadržaja postojećih programa u srednjoj školi primjerenih za interdisciplinarno povezivanje s programom odgoja i obrazovanja za ljudska prava i programom građanskoga odgoja.

Prikaz ciljeva, zadaća i sadržaja izrađen je stoga da učitelju svakog predmeta učini vidljivima postojeće ciljeve, zadaće i sadržaje, koji su bliski ili istovjetni ciljevima, zadaćama i sadržajima odgoja za ljudska prava i građanski odgoj, u svim ostalim predmetima. Takav pristup trebao bi omogućiti svakom učitelju da se učinkovitije koristi *metodom integracije i korelacije* srodnih odgojno-obrazovnih sadržaja i da u suradnji s ostalim učiteljima u svojem predmetu uspješno primjenjuje načelo odgoja za ljudska prava i demokratski građanski odgoj.

Stoga bi učitelji svih predmeta trebali biti upućeni na program odgoja za ljudska prava i program građanskoga odgoja. Ovi programi mogu im pomoći u osmišljavanju ciljeva nastavnog sata, dopuni postojećih tema u njihovom predmetu, u strategiji ostvarivanja takvih tema koje bi njihovu nastavu trebale učiniti životnijom, iskustvenijom i zanimljivijom, njima i učenicima. Da bi se to moglo postići, potrebno je uzeti u obzir sljedeća načela.

Temeljna načela inerdisciplinarnog ostvarivanja programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i programa građanskoga odgoja:

1. Načelo sustavne zastupljenosti tema ljudskih prava i građanskoga odgoja u većini školskih predmeta i izvannastavnih aktivnosti;
2. Načelo integracije i korelacije tema ljudskih prava i građanskoga odgoja zastupljenih u raznim predmetima i izvannastavnim aktivnostima;
3. Načelo suradnje među učiteljima i profesorima raznih struka radi zajedničkog osmišljavanja tema ljudskih prava i građanskoga odgoja.

Pregled osnovnih ljudskih prava prema sljedećim međunarodnim dokumentima:

Opća deklaracija o ljudskim pravima UN-a 1948.

Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji su usvojeni 1986. godine, a deset godina nakon toga stupili su na snagu.

Deklaracija o pravima djeteta 1959. godine

Konvencija o pravima djeteta 1989. godine

1. Građanska i politička prava

Osnovna jednakost pojedinca u njihovim pravima

- Jednakost pred zakonom
- Pravo da se svakoj osobi svugdje prizna pravo na osobnost
- Jednakost spolova
- Jednakost religija i vjerovanja
- Jednakost ljudskih potreba za održavanje života
- Pravo na život
- Ukidanje smrtne kazne
- Pravo na pomilovanje
- Pravo na osobnu sigurnost
- Ukidanje ropstva i ropstvu sličnih postupaka
- Pravo na osobnu imovinu
- Pravo na zaštitu ugleda i časti
- Pravo na bračnu zajednicu i obitelj
- Pravo djeteta na zaštitu od strane obitelji, društva i države
- Pravo pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina
- Pravo svakoga na državljanstvo
- Pravo na dostojanstvo života
- Ukidanje rasizma i rasne diskriminacije
- Ukidanje netolerantnosti i diskriminacije zasnovanih na vjeri ili vjerovanju
- Jednakost i nediskreditiranje žena
- Prava djeteta
- Zaštita mladih i starijih osoba
- Pravo invalida
- Pravo stranaca

2. Istovjetnost slobode za svakog pojedinca

Pravo na slobodu

- Sloboda izražavanja, javnog izražavanja, mirnog okupljanja, udruživanja, kretanja
- Sloboda misli, savjesti i vjere
- Nemiješanje u privatni život ili obitelj
- Sloboda dopisivanja
- Sloboda javnih medija

3. Prava i zaštita djeteta

Prava djeteta

- Svakom djetetu bez iznimke moraju se priznati sva prava

- Dobrobit djeteta mora biti u središtu svih djelovanja za djecu
- Pravo djeteta na život, ime, državljanstvo te pravo da zna za roditelje i uživa njihovu skrb
- Pravo djeteta na očuvanje njegove osobnosti
- Pravo djeteta na očuvanje kontakta s roditeljima u slučaju odvajanja
- Pravo djeteta da se ne odvaja od roditelja bez njihove volje
- Pravo djeteta na slobodno izražavanje misli o svim stvarima koje se odnose na njega
- Pravo djeteta da traži, prima i daje razne informacije, uključujući umjetnost, tisak, pisanje
- Pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i vjere
- Pravo djeteta na zaštitu od samovoljnog i nezakonitog miješanja u njegovu privatnost, obitelj, dom ili dopisivanje te od napada na njegovu čast i ugled
- Oba roditelja snose odgovornost za odgoj i razvoj djeteta, kao i tjelesnog i duševnog zdravlja
- Pravo djeteta na zaštitu od zlostavljanja ili zanemarivanja dok je u obitelji ili nekome na skrbi
- Djeci prognanicima ili izbjeglicama treba pružiti posebnu zaštitu
- Briga o tjelesno ili duševno hendikepiranoj djeci
- Pravo na uživanje socijalne sigurnosti, uključujući socijalno osiguranje
- Pravo na standard življenja prema djetetovom tjelesnom, duševnom, duhovnom, čudorednom i društvenom razvoju
- Pravo djeteta na besplatno osnovno obrazovanje
- Pravo djeteta koje pripada manjinskoj zajednici na uživanje vlastite kulture, vjere i obavljanja vjerskih obreda, na uporabu svojega jezika
- Pravo na odmor, slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju, slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnosti
- Pravo na zaštitu od ekonomskog izrabljivanja ili škodljivog posla
- Zaštita od nezakonite uporabe narkotika
- Zaštita djeteta od spolnog iskorištavanja, uključujući prostituciju i korištenje djece u pornografskim materijalima
- Zaštita djeteta od zlostavljanja i grubog kažnjavanja
- Poštovanje pravila humanitarnog prava koje se primjenjuje u oružanim sukobima, a odnose se na djecu
- Postupak prema djetetu optuženom za povredu krivičnog prava ne smije narušavati djetetovo dostojanstvo.

Posebne obveze država u zaštiti prava djeteta i skrbi za djecu

- Država mora štiti djecu bez ikakvih iznimki
- Država mora štiti dijete protiv svih oblika diskriminacije
- Obveza države je osigurati provođenje prava navedenih u Konvenciji o pravima djeteta
- U slučaju djece izbjeglica ili prognanika, država treba surađivati s međunarodnim tijelima, posebno u slučaju spajanja odvojene djece s obitelji

4. Ekonomska, socijalna i kulturna prava

- Pravo na rad (pravednu plaću i jednaku naknadu za rad, sigurne i zdrave uvjete rada)
- Pravo na osnivanje sindikata i učlanjivanje u njih (osnivanje nacionalnih federacija i konfederacija)
- Pravo na štrajk u skladu sa zakonom
- Pravo na obrazovanje (pravo roditelja na izbor obrazovanja za djecu)
- Pravo na zaštitu zdravlja (prehrana, odjeća, stan)
- Pravo na socijalnu sigurnost (zaštita majki prije i poslije porođaja, posebna briga za majku i dijete, zaštita obitelji)
- Pravo svakog da bude zaštićen od gladi
- Pravo sudjelovanja u kulturnom životu

5. Kolektivna prava

- Pravo naroda na samoodređenje
- Pravo naroda na stalni suverenitet nad njegovim bogatstvom i ekonomskim izvorima
- Pravo na razvoj
- Korištenje znanosti i tehnologije u interesu mira i za dobrobit čovječanstva
- Pravo na mir
- Zaštita od proizvoda štetnih za zdravlje i okoliš

6. Humanitarna prava

- Pružanje zaštite i pomoći prognanicima i izbjeglicama
- Pružanje zaštite i pomoći osobama bez države
- Zaštita ljudskih prava u oružanim sukobima

**PREGLED TEMA I SADRŽAJA
GRAĐANSKOG ODGOJA**

Temeljni pojmovi: *građanin - ustav - vlast - pravda - privatnost - odgovornost*

- Temeljne odrednice Ustava Republike Hrvatske
- Iz čega proizlazi vlast i kome pripada u Republici Hrvatskoj?
- Što znači suverenitet Republike Hrvatske?
- Najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske
- Što je Ustav?
- Trodioba vlasti u Republici Hrvatskoj
- U kakvom su odnosu zakoni i Ustav?
- Tko je građanin?
- Tko je državljanin?
- Uloga građanina
- Prednosti građanskih vrлина kao što su:
  - odanost dostojanstvu osobe i slobodi
  - građanskoj odgovornosti
  - socijalnoj i ekonomskoj pravdi
  - poštovanju zakona
  - uljudnosti
  - istinitosti
  - samoobuzdavanju
  - uzajamnoj pomoći
  - snošljivosti.

- Osnovna obilježja građanina su:
  - obaviještenost
  - zalaganje za opće dobro
  - odgovoranost.
- Prednosti i cijena odgovornosti
- Nužnost i svrha vlasti:
  - izraditi, provoditi zakone
  - upravljati sukobima
  - osigurati obranu zemlje.
- Kriteriji odabira vođe
- Važnost političkog vodstva, javne službe
- Razlika između političkog i društvenog sudjelovanja
- Osobna, politička, ekonomska prava građana
- Osiguravanje javnog reda
- Financiranje vlasti porezima
- Podjela državne moći i sprječavanje zloraba
- Sprječavanje i rješavanje sukoba
- Glavna razlika između ograničene i neograničene vlasti
- Prihvatanje osobnih, političkih, gospodarskih odgovornosti
- Temeljna prava građana
- Kakvu ulogu imaju građani u hrvatskoj demokraciji?

V. RAD S DAROVITIM UČENICIMA**Osnovna načela rada s darovitima**

Osnovni ciljevi svakog oblika rada s darovitima jesu postizanje jednog ili nekoliko obrazovnih rezultata:

- postizanje znanja i vještina u određenom specifičnom području koje po slojevitosti i produbljenosti prelaze okvire školskog programa;
- postizanje velike vještine u slojevitom, apstraktnom, teoretskom mišljenju;
- postizanje vještine u stvaralačkom, logičkom i evaluativnom mišljenju;
- usvajanje vještina znanstvenog istraživanja;
- postizanje komunikacijski vještina (govor, pisanje, prikazivanje rezultata rada i komunikacija s umjetničkim djelom)
- postizanje svijesti o sebi, usvajanje humanističkih načela.

Osnovna načela rada s darovitima proizlaze iz njihovih značajki i potreba darovitih kao i spoznaja o najpovoljnijim oblicima rada koji dovode do razvitka darovitosti.

1. Za postizavanje dobrih i dugoročnih rezultata u razvijanju darovitosti potrebno je pri ustrojstvu programa za darovite učenike osigurati suradnju obitelji, škole, stručnog tima i šire društvene zajednice.

2. Osnovna djelatnost u razvijanju darovitosti je osiguravanje programa učenja za takve učenike, čiji organizacijski oblici mogu biti vrlo različiti (od individualiziranih zadaća, samostalnih projekata i mentorskog rada do zajedničkih programa u integriranim ili selekcioniranim oblicima), ali koji poštuju osnovne osobitosti učenja i potreba darovitih.

3. Programima za darovite stječe se djelatno znanje. To znači da ni učenje, tj. stjecanje znanja i vještina, a ni provjera

znanja ne smiju biti na razini prepričavanja, već na razini spremnosti za uporabu.

Osnovna znanja moraju biti ne samo spremna za uporabu u novim cjelinama i novim zadaćama nego toliko pokretljiva i nedogmatična da su u svakom trenutku podložna mijenjanju i proširivanju. Djelatno znanje postiže se kreativnim rješavanjem problema.

4. U programima za darovite podjednako važno mjesto ima ispravni sklad nastavnih sadržaja kao i osiguravanje potrebnog emocionalno-motivacijskog sklopa koji mora pratiti razvoj specifične osnove znanja. Tu svrstavamo:

- osiguravanje osjećaja sigurnosti i prihvaćenosti od okoline (roditelja, nastavnika, vršnjaka),
- osiguravanje osjećaja samopouzdanja, pozitivne slike o sebi i povjerenja u vlastite snage nasuprot osjećaju bespomoćnosti i beskorisnosti zalaganja,
- razvijanje usmjerenosti na učenje i razvijanje vlastitih sposobnosti i vještina (intrinzična motivacija) nasuprot usmjerenosti na ocjene i vanjske potvrde uspješnosti,
- razvijanje odnoša prema teškoćama i neuspjesima u radu kao znakova za povećavanje zalaganja ili promjenu strategije nasuprot osjećaju bespomoćnosti i izbjegavanju teškoća.

5. U sklopu sustavne školske brige za darovite mora se misliti na najpovoljniji razvoj svakog djeteta, kao i razvoj darovitosti. To znači da se svakom djetetu mora omogućiti što više okolnosti u kojima može otkriti svoja htijenja i ostvariti sposobnosti te da se kod različite djece darovitost može javiti u različito vrijeme. Stoga je potrebno dugotrajno praćenje i osluškivanje razvoja svakog djeteta.

U svakom razvojnom razdoblju postoje razvojne osobitosti darovitih pojedinaca zbog kojih se javljaju posebne ili jače izražene opće potrebe u programiranju rada s njima. Zbog toga je potrebno voditi računa o osnovnim načelima rada s darovitim djecom u različitim razvojnim razdobljima.

OBLICI POTICANJA DAROVITIH U SUSTAVU ODGOJA I OBRAZOVANJA

Moguće oblike podrške darovitim učenicima u školskom sustavu svrstavamo u tri usklađene kategorije:

Izdvajanje

Kao vrsta potpore ostvaruje se u raznim oblicima od povremenih programskih skupina, preko posebnih razreda do potpunog posebnih škola.

Posebne škole (glazbene, likovne, baletne), posebni razredi, okupljanje prema sposobnostima, predmetima, ljetne škole, subotnje škole, programi specijalizacija i sl.

Akceleracija

Zasniva se na provjerenoj postavci da daroviti pojedinac može istu razinu spoznaje i znanja steći u kraćem vremenskom roku od drugih, što se osobito odnosi na intelektualno darovite pojedince.

Učenici mogu završiti dva razreda u jednoj školskoj godini u suglasju s Pravilnikom o osmoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (Narodne novine, broj 59/1990.).

Obogaćivanje

Razlikovnost nastavnog sadržaja, prilagođeni programi za samoobrazovanje, izborni programi, dodatni rad, otvaranje mogućnosti usporednoga školovanja, klubovi, društva, seminari, sudjelovanje na izložbama, smotrama i susretima.

Nudi najveće mogućnosti rada s darovitimima u školskim uvjetima (različiti programi iz različitih područja). Osnovna im je ustrojbeno značajka da se učenici ne izdvajaju iz školske sredine, već su svrstani u dodatne djelatnosti i sadržaje u toj sredini.

U tim djelatnostima učeniku omogućavamo što više okolnosti u kojima može otkriti afinitete i ostvariti sposobnosti. U programima obogaćivanja dolazi do izražaja učenikova samostalnost, izvornost i visok stupanj postignuća, osobito vještina istraživanja i učenja. Te i druge djelatnosti najbolje su iskorištene u slojevitom programu obogaćivanja.

VI. PREVENCIJA NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA

Posljednjih nekoliko godina osobito je izražena sklonost porastu raznih oblika neprihvatljivog ponašanja djece i mladeži. Intenzitet i udruživanje poremećaja sve je zastupljeniji, a dozna granica pojave poremećaja sve je niža.

Navedeno upućuje na neophodnost osmišljene aktivnosti društva radi prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja djece i mladeži. Osnovni preduvjeti stvoreni su osnivanjem Povjerenstva za suzbijanje droga Vlade Republike Hrvatske i Povjerenstva za prevenciju poremećaja u ponašanju Vlade Republike Hrvatske, a prve aktivnosti poduzete su donošenjem Nacionalnog programa koji je potrebno sukladno područjima djelovanja razraditi i dosljedno provoditi u svakoj školi u Republici Hrvatskoj. To znači da su preventivni školski programi sastavni dio godišnjeg plana i programa škole.

Pod prevencijom podrazumijevamo oblik pedagoške i zaštitne intervencije radi pozitivnog usmjerenja razvoja i odgoja djece i mladeži, a koja se ostvaruje raznim organiziranim oblicima rada na sprječavanju nepovoljnih okolnosti i uzroka.

Zaključuje se da preventivnim programima nužno treba obuhvatiti ukupnu učeničku populaciju kako bi se izbjegla pojava neprihvatljivih oblika ponašanja, ali istovremeno ih treba pojačano provoditi s učenicima kod kojih su uočeni neki od oblika neprihvatljivog ponašanja, odnosno kod tzv. rizičnih učenika.

Prevencija ponajprije mora biti osmišljena i dobro koordinirana aktivnost cijelog društva, tj. svih njegovih segmenata, a to u školi znači koordiniranu aktivnost i osobno sudjelovanje svih stručnih djelatnika škole, pri čemu uspješnost u odgoju i kreativnost stručnih djelatnika dolazi do potpunog izražaja.

Za izradu programa prevencije potrebno je znati temelje etiologije i fenomenologije neprihvatljivih oblika ponašanja, čija je lepeza toliko široka da je moguće jedino zaključiti kako je etiologija vrlo složena jer su uzroci različiti, mnogo-

brojni i međusobno isprepleteni te se nalaze u području nasljeđivanja, organskih oštećenja, socijalnih poremećaja, emocionalnih problema, problema u obiteljskim odnosima i sl. Isto vrijedi i za pojavne oblike koji se kreću od pasivnih oblika koje teže uočavamo ili nam ne ometaju rad npr. povučenošću, plašljivost, slaba tjelesna pokretljivost, sklonost "bijegu" u izmišljeni svijet, sklonost izdvajanju od okoline do aktivnih oblika koji u svakom trenutku izazivaju povećanu pažnju okoline npr. hiperaktivnost, autoagresivnost, verbalna i tjelesna agresivnost, izostajanje s pojedinih nastavnih sati, bježanje iz škole, skitnja, prošenje, ovisnosti (duhan, alkohol, droga).

Uloga škole u prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja ima trojako značenje:

1. sprječavajuće - uključivanjem učenika i raznovrsnim aktivnostima smanjuje vrijeme i prostor za negativne utjecaje;
2. nadomjesno – nadoknađivanjem propuštenog jer svi učenici nemaju iste osnove za napredovanje;
3. ispravljajuće i usmjeravajuće – uklanjanje nedostataka i slabosti te poticanje pozitivnih osobina primjenom posebnih defektoloških odnosno socijalno-pedagoških aktivnosti.

Mjere koje škola treba poduzimati na planu prevencije, a koje sigurno vode k smanjenju pojave neprihvatljivih oblika ponašanja:

- mjere za redovito pohađanje školskih programa (uvjeti u školi, organizirani prijevoz, školska kuhinja, sadržaji koji privlače svakog učenika i sl.);
- prilagodba obrazovnih zahtjeva (svatko može svladati minimum zahtjeva);
- modernizacija nastavnog procesa (aktivnost učenika u nastavi, primjena suvremenih sredstava i sl.);
- jačanje odgojne funkcije škole u nastavi i izvan nje (postizanje odgojnih rezultata kroz rad u nastavi, slobodnim aktivnostima i sl.);
- suradnja škole s roditeljima, starateljima, skrbnicima (naročito poticati roditelje rizičnih učenika na suradnju, redovito održavati tematska predavanja s roditeljima, savjetovalište i sl.);
- proširenje djelatnosti škole izvan nastave (produženi boravak, produženi stručni postupak, društveno korisne aktivnosti, kulturna i javna djelatnost i sl.);
- rad specijaliziranih stručnjaka (defektolozi-socijalni pedagozi) koji bi se primarno bavili problemom prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja učenika i radom s učenicima kod kojih su već utvrđeni poremećaji u ponašanju te savjetovališnim radom s roditeljima i učiteljima;
- interdisciplinarni pristup svakom učeniku koji nužno zahtijeva rad cijelog tima stručnjaka;
- suradnja s centrima za socijalnu skrb i policijskim upravama.

The first part of the book discusses the early years of the United States, from the time of the first settlers to the end of the Revolutionary War. It covers the struggles of the colonies against British rule and the eventual declaration of independence. The second part of the book discusses the early years of the new nation, from the signing of the Constitution to the end of the War of 1812. It covers the challenges of building a new government and the role of the Supreme Court in defining the limits of federal power.

The third part of the book discusses the years of the Jacksonian era, from the election of Andrew Jackson in 1828 to the end of his presidency in 1836. It covers the expansion of the United States into the West and the rise of the Democratic Party. The fourth part of the book discusses the years of the Civil War, from the outbreak of hostilities in 1861 to the end of the war in 1865. It covers the struggle over slavery and the role of the federal government in preserving the Union.

The fifth part of the book discusses the years of Reconstruction, from the end of the Civil War in 1865 to the end of Reconstruction in 1877. It covers the struggle to rebuild the South and the role of the federal government in protecting the rights of African Americans. The sixth part of the book discusses the years of the Gilded Age, from the end of Reconstruction in 1877 to the end of the century in 1900. It covers the rise of industrialization and the growth of the United States into a world power.

The seventh part of the book discusses the years of the Progressive Era, from the beginning of the century in 1900 to the end of the First World War in 1918. It covers the rise of the Progressive movement and the role of the federal government in reforming society. The eighth part of the book discusses the years of the New Deal, from the beginning of the century in 1900 to the end of the Second World War in 1945. It covers the rise of Franklin D. Roosevelt and the role of the federal government in addressing the economic challenges of the Great Depression.

The ninth part of the book discusses the years of the Cold War, from the end of the Second World War in 1945 to the end of the century in 1991. It covers the struggle between the United States and the Soviet Union and the role of the federal government in maintaining the balance of power. The tenth part of the book discusses the years of the post-Cold War era, from the end of the century in 1991 to the present in 2000. It covers the challenges of globalization and the role of the federal government in addressing the needs of a new century.

The book concludes with a final chapter that discusses the future of the United States. It covers the challenges of the twenty-first century and the role of the federal government in addressing them. The book is a comprehensive and accessible history of the United States, suitable for students and general readers alike. It provides a clear and concise overview of the major events and trends in American history, from the early years of the nation to the present day. The book is well-written and easy to read, with a clear and logical structure. It is a valuable resource for anyone interested in the history of the United States.

REDOVITI NASTAVNI
PROGRAMI

REDOVITI NASTAVNI

PROGRAMI

HRVATSKI JEZIK

UVOD

I.

Naziv nastavnog predmeta jest **Hrvatski jezik**.

Nastavni predmet Hrvatski jezik obuhvaća četiri nastavna područja:

- a) Hrvatski jezik,
- b) Književnost,
- c) Jezično izražavanje i
- d) Medijsku kulturu.

Nastavna su područja samostalne cjeline koje se čvrsto povezuju u nastavni predmet prema načelima unutarnjeg suodnosa / korelacije. Nazivom nastavnog područja ističu se sadržaji i svrha učenja te djelatnosti kojima se ta svrha postiže.

Sadržaji nastavnih područja su obvezatni i izborni.

II.

Program hrvatskoga jezika za osnovnu školu (više i niže razrede) s Programom predškolskog odgoja, Programom za gimnazije i Programom za strukovne škole čini zajednički (jedinstven) sustav jezično - književnog odgoja i obrazovanja.

Program uspostavlja stupnjevit sustav jezično-književnog odgoja i obrazovanja od prvog do osmog razreda. Stupnjevitost se ostvaruje uspostavljanjem **primjerenih sadržajnih i spoznajnih razina** u okomitu slijedu od prvog do osmog razreda. Pri tome se ostvaruju načela **postupnosti i kontinuiteta**.

III.

OBVEZATNI DIO PROGRAMA

1. HRVATSKI JEZIK

Nastavno područje **Hrvatski jezik** obuhvaća:

JEZIK, RJEČNIK, SLOVNICU / GRAMATIKU, PRAVOGOVOR / ORTOEPIJU I PRAVOPIS / ORTOGRAFIJU.

Sadržaji jezikoslovnih disciplina međusobno se povezuju i prožimaju prema načelu funkcionalnosti. Nastavno područje **Hrvatski jezik** povezuje se s ostalim područjima nastavnog predmeta te s ostalim nastavnim predmetima prema načelima **međupredmetnog povezivanja (međupredmetne korelacije)**.

2. KNJIŽEVNOST

Književnost kao nastavno područje obuhvaća umjetnički i **književnoznanstveni sadržaj** (obvezatni i izborni). Umjetnički sadržaj čine tekstovi za interpretaciju u nastavi (čitanka) i za **samostalno čitanje izvan nastave** (lektira). Izabrana su reprezentativna djela hrvatske književnosti i antologijska djela svjetske književnosti prema načelima: primjerenosti recepcijskim mogućnostima učenika, tematske i žanrovske raznovrsnosti, odgojne i estetske vrijednosti.

Obvezatno se izabiru i tekstovi s tematikom o stvaranju samostalne, suverene države Republike Hrvatske i o Domovinskom ratu.

Književnoznanstveni sadržaj čine književnoteorijski pojmovi, nazivi, definicije, primjerene obavijesti o piscima i književno-povijesnim pojavama.

Učitelj samostalno odlučuje o redosljedju interpretacije tekstova iz čitanke, redosljedju obrade djela iz obvezatne i izborne lektire u skladu s odgojno-obrazovnom svrhom i zadaćama.

Svrha i zadaće nastave književnosti smjerokazi su u izboru djela za svaki razred, za svaki nastavni sat.

Osim čitanke u odgojno-obrazovni proces uključuju se i ostala nastavna sredstva i pomagala (časopisi, novine, rječnici, enciklopedije, radio, televizija, film, kasete, računalo/kompjutor . . .).

UČENIČKA LEKTIRA U RAZREDNOJ NASTAVI

Tijekom jedne školske godine učenici prvog i drugog razreda trebaju pročitati pet književnih djela s popisa lektire, a učenici trećeg i četvrtog razreda sedam djela. U prvom i drugom razredu obveza je učitelja interpretirati prvo djelo, a u trećem i četvrtom razredu obvezatna su dva prva djela s popisa lektire. Ostala djela za čitanje mogu birati učenici zajedno s učiteljem.

UČENIČKA LEKTIRA U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

U popisu učeničke lektire u višim razredima osnovne škole navodi se širi izbor književnih djela.

U petom razredu predloženo je 18 sati godišnje za lektiru kako bi učitelj imao dovoljno sati za uvođenje učenika u što uspješniji samostalni pristup književnom djelu (na višoj razini) za upute o sustavnijem vođenju dnevnika čitanja (slušanja, gledanja).

U jednoj školskoj godini učenici će, kao obvezatnu lektiru, pročitati devet djela. U popis lektire uvršten je veći broj djela koje učitelj daje učenicima da slobodno biraju prema kriterijima osobnoga književnog interesa, preporukama učitelja, knjižničara . . .

Dio lektire može se interpretirati u sklopu izborne nastave.

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Nastavno područje JEZIČNO IZRAŽAVANJE utemeljuje se na ovim jezičnim djelatnostima: GOVORENJU, SLUŠANJU, ČITANJU I PISANJU.

Nastavno područje JEZIČNO IZRAŽAVANJE uspostavlja čvrstu vezu s ostalim nastavnim područjima i odgojno-obrazovnim procesom u cjelini (sa svim nastavnim predmetima, izvannastavnim i izvanškolskim djelatnostima). Obuhvaća različite vrste slušanja, govorenja, čitanja i pisanja u sklopu različitih funkcionalnih stilova. Utemeljuje se na gramatičkoj, pravopisnoj, pravogovornoj normi, na načelima stilistike i lingvistike teksta.

Posebna se pozornost poklanja pojedinačnim stvaralačkim mogućnostima učenika. Stvaralačko izražavanje utemeljuje se na trima narječjima (štokavskom, kajkavskom i čakavskom).

4. MEDIJSKA KULTURA

Nastavno područje MEDIJSKA KULTURA obuhvaća film, radio, televiziju, tisak, strip i računalo / kompjutor te time ostvaruje cilj postupnog osposobljavanja učenika za komunikaciju s filmom, televizijom, radijem, tiskom, stripom i informatikom na višoj razini.

Učenici stupnjevito ovladavaju izrazom određenoga priopćajnog sredstva, zapažaju značajke i imenuju rodove, vrste i ostale elemente (strukturu).

IZVANNASTAVNE DJELATNOSTI

Sastavni dio Programa hrvatskoga jezika čine i izvannastavne djelatnosti (literarna, novinarska, recitatorska, dramska, filmska, filološka, a i druge družine).

IV.

HRVATSKI JEZIK

od 1. do 8. razreda

SVRHA

Svrha je nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi višestruka:

a) stjecati svijest o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika; stjecati ljubav za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o biti i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopćavanja i umjetničkog izražavanja, ali i osnovnog obilježja hrvatske narodne samobitnosti;

b) razvijati jezične i književne sposobnosti; razvijati kulturu čitanja književnih i neknjiževnih tekstova, kulturu gledanja scenskih i filmskih ostvarenja, kulturu slušanja i gledanja;

c) na razini osnovnoškolskog općeg obrazovanja osposobiti učenike za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja.

ZADAĆE

- osposobljavanje za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje;
- upoznavanje, bogaćenje i usvajanje rječnika; usvajanje temeljnih pravogovornih i pravopisnih normi hrvatskoga jezika;
- upoznavanje i usvajanje glasovnoga/fonološkog, pisanoga/grafemskog, slovničkoga/gramatičkoga, morfološkoga, tvorbenoga, sintaktičkog sustava hrvatskoga jezika;
- spoznaja funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima (pjesničkom, razgovornom, poslovnom, znanstvenom ...);
- upoznavanje književnih djela hrvatske i svjetske književnosti;
- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava;
- upoznavanje književnih djela s tematikom Domovinskog rata i razvijanje svijesti o stvaranju demokratskih uvjeta za slobodan razvoj hrvatskoga jezika, književnosti i medijske komunikacije;
- upoznavanje hrvatske baštine radi shvaćanja i prihvaćanja materijalnih i duhovnih vrijednosti koje promiču značenje duha i duhovnosti, kao i prihvaćanje općeljudskih čudorednih načela te razvijanje svijesti o posjedovanju kulturnih obilježja (kulturno-antropoloških, nacionalno-povijesnih, vrijednosno-običajnih, jezičnih i stilskih);
- razvijanje književne osjetljivosti i učeničkih interesa potrebnih za spoznaju i prihvaćanje trajnih ljudskih, jezičnih i književnih vrijednosti;
- osposobljavanje učenika za govornu i pisanu komunikaciju;
- razvijanje usmenog i pismenog izražavanja vlastitog odnosa prema životu;
- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu/analizu, prosudbu/refleksiju, vrednovanje/valorizaciju poruka (umjetničkih i znanstvenih);
- upoznavanje i prosudba neknjiževnih tekstova koji obogaćuju raznolikošću gledišta i situacija nužnih za shvaćanje sveukupne zbilje koja učenike okružuje, za promišljanje odnosa: ja i drugi.

Potrebno je težiti školovanju koje će učenika osposobiti:

- da bude svjestan odgovornosti prema samome sebi
- da bude svjestan odgovornosti prema svijetu u kojemu živi, okolišu i budućem vremenu
- da pronalazi objašnjenja osnovnih pitanja smisla, zadataka i odgovornosti prema ljudskoj egzistenciji
- da poštuje osnovne vrijednosti
- da razvija spoznaju o važnosti dugoročnog rada u ostvarivanju postavljenog cilja
- da pronalazi svoju osobnost i smisao
- da njeguje samostalan rad, ali i spremnost na rad u zajednici
- da razvija domoljubne osjećaje, spoznaje o povezanosti s europskim postignućima i otvorenost prema svijetu.

OBVEZATNI PROGRAM**I. razred****POČETNO ČITANJE I PISANJE***Pripremno razdoblje*

- provjeravanje učeničkih sposobnosti za razgovor, poznavanje slova, rječnika kojim učenik vlada, stupnja socijaliziranosti učenika, uočavanje razlika koje u daljem odgoju valja prihvaćati ili pokušati mijenjati

Priprema za učenje čitanja i pisanja

- vježbe: slušanje i govorenje, pripovijedanje na osnovi opažanja, artikulacija glasova, bogaćenje rječnika - jezične igre
- globalno čitanje riječi, skupova riječi, rečenica i kraćih tekstova

Uvođenje u početno čitanje i pisanje latiničnoga pisma

- glasovi i slova
- velika i mala tiskana slova, velika i mala pisana slova
- analitičko-sintetičko čitanje riječi, skupova riječi, rečenica i kraćih tekstova
- pisanje slova, riječi i kratkih rečenica (u početku velikim tiskanim slovima, a kasnije pisanim slovima)

1. HRVATSKI JEZIK**Slovnica (gramatika)**

- riječ; glas i slovo (prepoznavanje)
- rečenica: izjavna, upitna, usklična (prepoznavanje, preoblika, čestica li)
- imenice: imenovanje bića, stvari i pojava oko sebe

Pravogovor i pravopis

- prepoznavanje izgovorene rečenice, riječi, glasa
- interpunkcija: točka, upitnik, uskličnik, zarez u nabranju
- veliko slovo: na početku rečenice, u imenima i prezimenima ljudi, imenima škola, naseljenih mjesta,
- izgovor i pisanje glasova č, ć, dž, đ, lj, nj, h u češće upotrebljivanim riječima (samo za učenike koji ne razlikuju te glasove)
- pisanje glavnih i rednih brojeva slovima i brojkama (1 : I.) do dvadeset

2. KNJIŽEVNOST**KNJIŽEVNOTEORIJSKO NAZIVLJE***Fabula*

- mjesto i vrijeme događaja - na razini prepoznavanja

Likovi

- osnovne etičke osobine glavnog lika: dobar - loš, hrabar - kukavica i sl.

Vrsta

- priča - na razini prepoznavanja
- kazalište, gledalište, pozornica
- lutkarski igrokaz

LEKTIRA

1. Jacob i Wilhelm Grimm: Bajke
2. Stanislav Femenić: Idi pa vidi
3. Zvonimir Balog: Male priče o velikim slovima
4. Grigor Vitez - Ivan Vitez: A zašto ne bi
5. Ljudevit Bauer - Mladen Veža: Tri medvjeda i gitara
6. Sunčana Škrinjarić - Nevenka Macolić: Kako sanjaju stvari
7. Jens Sigsgaard: Pale sam na svijetu
8. Ewa Janikovszky: Baš me veseli
9. Željka Horvat-Vukelja - Ninoslav Kunc: Hrabrica
10. Jadranka Kosor, Branka Četković: Dobar dan, kako ste?
11. Željka Horvat-Vukelja, Sanja Pribić: Slikopriče
12. Nada Iveljić: Balonijada (scenska igra)
13. Jadranka Čunčić: Igre sa zmajevima (scenska igra)

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE**Govorenje***Razgovor*

- telefonski razgovor
- razgovor (dječja svakidašnjica)
- osnovna pravila pristojnosti u razgovoru
- postavljanje pitanja
- odgovaranje na pitanja

Pripovijedanje

- pričanje i prepričavanje
- opisivanje

Čitanje

- razvijanje ljubavi i interesa za čitanje
- razvijanje "tehnike čitanja"
- provjeravanje brzine čitanja
- provjeravanje razumijevanja pročitanaoga
- čitanje naglas izgovornih cjelina

Pisanje

- usvajanje latiničnoga pisma (velika i mala tiskana i pisana slova)
- prepisivanje slova, riječi, rečenica
- provjeravanje urednosti i čitkosti pisanja slova, riječi i rečenica
- diktat za vježbanje
- kontrolni diktat
- odgovori na pitanja
- stvaranje samostalnih rečenica prema slici, predmetu, riječi

Komunikacijski postupci

- upućivanje na slušanje drugoga
- slušanje drugoga kao uvjet za razumijevanje
- razgovor kao oblik međusobnog sporazumijevanja
- traženje i davanje osnovnih podataka o sebi i drugima
- opis osoba, životinja, biljaka, predmeta
- izražavanje osjećaja, molbe, želje, svidanje i nesvidanje
- pričanje doživljaja
- govorna dramatizacija događaja ili situacije
- jezična igra
- pitanja i odgovori

Teme

Mama, tata, braća, sestre i ja. Baka i djed. Moj zavičaj. Moja domovina. Stablo, igračka, životinja koju volim. Najmiliji blagdan. Najzanimljivija igra. Volim se smijati. Običaji u mom kraju. Prijatelji i ja. Godišnja doba. Dan i noć.

4. MEDIJSKA KULTURA

FILMOVI I TV EMISIJE

- B. Kolar: Vau-vau
 N. Kostelac: Crvenkapica
 A. Lušićić: Revija u dvorištu
 B. Ranitović: Srce u snijegu
 D. Vukotić: Čarobni zvuci
 B. Dovniković: Dva miša
 B. Dovniković: Tvrđoglavo mače
 B. Dovniković: Bijela priča
 A. Marks: Tko je Videku napravio košuljicu
 M. Lovrić: Ružno pače

Filmovi iz serija animiranih filmova o Loleku i Boleku, Tomu i Jerryju, Mickeyu Mouseu, Paji Patku, Šilji i dr.

Televizijske emisije za djecu

FILMSKO NAZIVLJE

Fabula

- mjesto i vrijeme događaja - na razini prepoznavanja

Likovi

- osnovne etičke osobine glavnog lika: dobar - loš, hrabar - kukavica i sl.

Vrsta

- lutkarski i crtani film

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- upoznavanje učenika sa školskom knjižnicom
- ponašanje u knjižnici
- slobodan pristup slikovnicama i knjigama
- posudba, vraćanje i čuvanje knjiga

II. razred

1. HRVATSKI JEZIK

Slovnica (gramatika)

- samoglasnici i suglasnici, slog (prepoznavanje)
- imenice (utvrđivanje i proširivanje sadržaja I. razreda)
- glagoli (prepoznavanje)
- rečenice: jasna i niječna (prepoznavanje, preoblika, čestica *ne*)
- povezivanje rečenice u smisljeni redoslijed, odjeljak

Pravogovor i pravopis

- skupovi *ije/je* u češće upotrebljavanim riječima
- veliko slovo u imenima ulica, trgova, ustanova, poduzeća, udruga, blagdana

- pisanje negacije u niječnim rečenicama i riječce *li* u upitnim rečenicama
- rastavljanje riječi na slogove
- rastavljanje riječi na kraju retka, spojnica
- krtice (opće: *r., uč., str., itd., npr.*, mjerne: *m, dm, cm*)
- pisanje brojeva riječima

2. KNJIŽEVNOST

KNJIŽEVNOTEORIJSKO NAZIVLJE

Poezija

Kompozicija

- stih, kitica, pjesma - na razini prepoznavanja i imenovanja

Proza

Fabula

- redoslijed događaja - na razini prepoznavanja

Likovi

- glavni i sporedni

Vrsta

- bajka, pripovijetka, igrokaz, strip - na razini prepoznavanja
- glumac, uloga, gluma
- igrokaz

LEKTIRA

1. Hans Christian Andersen: Bajke
2. Charles Perrault: Bajke
3. Ratko Zvrko: Grga Čvarak
4. Ela Peroci: Djeco, laku noć
5. Carlo Collodi: Pinocchio
6. Karel Čapek: Poštarska bajka
7. Alan Alexander Milne: Medo Vinie zvani Pooh
8. Nada Iveljić: Dođi da ti pričam
9. Dubravko Horvatić: Stanari u slonu
10. Nevenka Videk - Pika Vončina: Pismo iz Zelengrada
11. Nada Iveljić: Božićna bajka ili Pronađeno blago
12. Sunčana Škrinjarić: Plesna haljina žutog maslačka
13. Željka Horvat-Vukelja: Reumatični kišobran (igrokaz)
14. Zlata Kolarić-Kišur: Kristalni zvončići (igrokaz)

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- razgovor
- slušanje sugovornika
- razlikovanje monologa i dijaloga
- postavljanje pitanja i odgovaranje na pitanja
- telefonski razgovor
- pričanje i prepričavanje
- izvještavanje (vijest)
- opisivanje

Čitanje

- glasno čitanje s obzirom na stanke i brzinu
- poštovanje naglasaka i intonacije
- čitanje kao priprema za samostalno učenje

- latinična abeceda
- poboljšanje "tehnike čitanja"
- provjeravanje brzine čitanja
- provjeravanje razumijevanja pročitano

Pisanje

- usvajanje i provjeravanje sposobnosti pisanja
- ovladavanje prostorom za pisanje
- prepisivanje slova, riječi, rečenica
- provjeravanje urednosti i čitljivosti pisanja slova, riječi, rečenice
- diktati za vježbanje
- kontrolni diktat
- odgovori na pisana pitanja
- stvaranje samostalnih rečenica prema slici, predmetu, riječi, mirisu, opisu
- pisanje razglednice i čestitke

Komunikacijski postupci

- upućivanje na slušanje govora drugoga
- slušanje drugoga kao uvjet za razumijevanje
- načini sporazumijevanja (riječ, zvuk, pokret, dodir, slika)
- pričanje o osobnom doživljaju, pričanje uz niz slika
- prepričavanje TV emisije ili crtanog filma
- traženje naslova za priču
- postavljanje pitanja (učenik učeniku)
- poticanje upitnim riječima: *tko? što? gdje? kada? kako? zašto?*
- jezične igre

Teme

- Moja soba, stan, kuća, ulica, vrt, put.
- Prometna sredstva - izgled, zvukovi, pokreti.
- Pojediniosti u prirodi, npr. ravnica, brdo, drveće, rijeka, voće, povrće itd.
- Prirodne pojave: sunce, kiša, snijeg, vjetar itd.
- Izgled osoba (učitelj, prijatelj, roditelj, itd.).
- Izgled životinja i pojediniosti njihova izgleda.
- Izgled cvijeća i drveća.
- Posebna obilježja izgleda, radnji, poslova i mjesta rada.
- Proširivanje tema: Moj zavičaj i moja domovina Hrvatska.
- Ponavljanje tema iz I. razreda na višoj razini.

4. MEDIJSKA KULTURA

FILMOVI I TV EMISIJE

- I. Vrbanić: Svi crteži grada
 D. Vukotić: Kauboj Jimmy
 Z. Grgić: Posjet iz svemira
 A. Marks: Kako je Ana kupila kruh
 M. Lovrić: Pošla koka u dućan
 M. Lovrić: Putovanje plavog lonca
 Ch. Chaplin: Zubar
 W. Disney: Snjeguljica i sedam patuljaka ili Pepeljuga

Filmovi iz serije kratkih animiranih i komičnih filmova o Loleku i Boleku, Tomu i Jerryju, Mickeyu Mouseu, Ch. Chaplinu. Televizijske emisije s tematikom doma i škole.

FILMSKO NAZIVLJE

Fabula

- redosljed događaja - na razini prepoznavanja

Likovi

- glavni i sporedni

Vrsta

- glumac, uloga, gluma
- nijemi i zvučni film
- igrani film

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- upućivanje učenika na čitanje dječjeg tiska
- razvijanje ljubavi prema čitanju
- pričanje priča, čitanje bajki
- posudba, čuvanje i vraćanje knjiga

III. razred

1. HRVATSKI JEZIK

- zavičajni govor i književni jezik

Slovnica (gramatika)

- imenice: opće, vlastite; rod i broj
- imenice za oznaku zanimanja (prepoznavanje), najčešći završeci: *-ač, -ačica, -telj, -teljica, -lac, -ac, -ar, -aš, -nik*
- umanjenice i uvećanice (prepoznavanje), najčešći završeci
- pridjevi (prepoznavanje)
- glagoli: radnja, stanje i zbivanje; prošla, sadašnja i buduća radnja (perfekt, prezent, futur)
- predikat i subjekt (prepoznavanje)
- jednostavna rečenica

Pravogovor i pravopis

- izgovor i pisanje *č* i *ć* u umanjenicama na *-ić, -čić, -čica*, uvećanicama *-čina*, zanimanjima na *-ač/-ačica*, prezimenima na *-ić* i *-čić* te u komparativima poznatijih pridjeva i priloga
- skupovi *ije/je* u umanjenicama, uvećanicama i imenicama za zanimanja
- veliko slovo u imenima voda, gora i nebeskih tijela (odnos: Zemlja - zemlja, Mjesec - mjesec, Sunce - sunce)
- dvotočje u nabranju
- pisanje višeriječnih brojeva slovima
- kratice za mjere: za dužinu (mm, km), za masu (kg, dag, g, t), za tekućinu (l, dl, hl), za vrijeme (h, min, sek; mj. g.)

2. KNJIŽEVNOST

KNJIŽEVNOTEORIJSKO NAZIVLJE

Poezija

Kompozicija

- pjesnička slika kao kompozicijska sastavnica

Ritam

- ponavljanja u stihu, kitici i pjesmi, srok na razini slušnog i vizualnog prepoznavanja

Stilska sredstva

- usporedba - na razini prepoznavanja i imenovanja

Vrsta

- šaljiva pjesma - osnovna obilježja
- domoljubna pjesma - osnovna obilježja

Proza

Fabula

- povezanost događaja s mjestom, vremenom i likovima

Lik

- izgled - osnovna obilježja
- govor - osnovna obilježja

Sastav/kompozicija

- razgovor, opis, pripovijedanje na razini prepoznavanja i imenovanja

Vrsta

- bajka, pripovijetka, igrokaz - na razini imenovanja
- basna - na razini prepoznavanja i imenovanja
- dječji roman - na razini prepoznavanja i imenovanja

LEKTIRA

1. Mato Lovrak: Vlak u snijegu
2. Ivana Brlić-Mažuranić: Čudnovate zgrade šegrta Hlapića
3. Luko Paljetak: Miševi i mačke naglavačke
4. Vladimir Nazor - Ivan Generalić: Bijeli jelen
5. Dubravko Horvatić: Grički top
6. Waldemar Bonsels: Pčelica Maja
7. Hugh Lofting: Pripovijest o doktoru Dolittleu
8. Anto Gardaš: Ljubičasti planet ili Bakreni Petar ili Izum profesora Leopolda
9. Sunčana Škrinjarić: Kaktus bajke ili Dva smijeha
10. Zlata Kolarić-Kišur: Moja zlatna dolina
11. Zvonimir Balog: Zeleni mravi ili Ja magarac
12. Nada Iveljić: Šestinski kišobran
13. Priče i pjesme s tematikom Domovinskog rata (izbor)
14. Ezopove basne (izbor)
15. Milan Čečuk: Omedeto (igrokaz)
16. Parun - Tulač: Mačak Džingiskan i Miki Trasi (igrokaz)

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- razgovor o športu, igračkama, igrama i sl.
- pripovijedanje o posjetu cirkusu, kinu, kazalištu
- uočavanje osnovnih elemenata govorne komunikacije (onaj tko govori, onaj kome se govori, poruka, geste, mimika i intonacija)
- izvještavanje (izvještaj)
- opisivanje
- pričanje zamišljenih događaja
- telefonski razgovor
- jezične igre

Čitanje

- glasno čitanje uz poštovanje naglaska i intonacije
- čitanje po ulogama
- čitanje lirskog teksta
- čitanje stripa
- čitanje oznaka u gradu
- čitanje oglasa u novinama
- provjeravanje brzine čitanja
- provjeravanje razumijevanja pročitanog

Pisanje

- prepisivanje riječi, rečenica, ulomaka teksta
- diktat za vježbanje pravopisnih pravila (č, ć, đ, dž, je, ije)
- kontrolni diktat
- autodiktat (nekoliko rečenica)
- odgovori na pitanja
- vježbanje pisanja velikih slova
- pisana obavijest
- pisanje dopisnice i čestitke
- sastavljanje rečenica o predmetu ili slici
- rješavanje križaljki

Komunikacijski postupci

- razgovori o osobnom životu, o razredu, igri, prirodi, o TV emisiji
- opširno prepričavanje, sažeto prepričavanje (skrenuti pozornost na uporabu glagola)
- pripovijedanje doživljaja (izražavanje gestom i mimikom)
- odgovaranje na pitanja: O čemu je riječ? Što se događa? Kako je bilo? Zašto se nešto dogodilo? Tko dolazi? i sl.
- razgovor o pročitanoj knjizi, stripu

Teme

Igramo se kazališta. Pjevamo i plešemo. Zašto volimo svoju domovinu? Moji roditelji i ja. Baka i djed. Zanimanja. Knjige. Filmovi. Serije na televiziji.

Zaštita prirode i ljudi. Kako žive djeca u svijetu? Događaji u mojoj domovini Hrvatskoj.

Priroda, prirodne pojave. Krajolik zavičaja. Izgled, zvukovi, mirisi, dodiri.

Zbivanja, gibanja, stanja. Radost, žalost, sreća, nesreća i uzroci tih stanja.

4. MEDIJSKA KULTURA

FILMOVI I TV EMISIJE

Z. Grgić - A. Zaninović - B. Kolar: Izbor filmova o profesoru Baltazaru

P. Šalter: Sedam plamenčića

M. Blažeković: Palčić

D. Vunak: Mali vlak

F. Škubonja: Izgubljena olovka

A. Lamorisse: Crveni balon ili Bijela griva

Filmovi iz serija kratkih animiranih i komičnih filmova o Loleku i Boleku, Tomu i Jerryju, Mickeyu Mouseu, Chaplinu, Stanleyju i Oliju (Stanley Laurel i Oliver Hardy).

Televizijske emisije sa zavičajnom tematikom.

FILMSKO NAZIVLJE

Fabula

- povezanost događaja s mjestom, vremenom i likovima

Lik

- izgled - osnovna obilježja
- govor - osnovna obilježja

Vrsta

- crno-bijeli film i film u boji
- televizijska emisija, radioemisija
- šumovi, govor, glazba

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- uočavanje razlike između knjiga zabavnoga sadržaja, znanstvenih djela, enciklopedija i sl.
- usvajanje pojmova: pisac, književnik, ilustrator, nakladnik
- uočavanje i izdvajanje bibliografskih podataka
- razvijanje ljubavi za čitanje
- odnos prema knjizi
- posjet većoj knjižnici

IV. razred

1. HRVATSKI JEZIK

- hrvatska pisma: glagoljica, latinica, ćirilica
- glagoljica, upoznavanje s nekoliko tiskanih slova
- ćirilica (čitanje tiskanih slova, izborno)

Slovnica (gramatika)

- glagol kao predikat; imenica kao subjekt (prepoznavanje)
- pridjevi: opisni, gradivni, posvojni (prepoznavanje); završeci posvojnih pridjeva od općih imenica i od vlastitih imena (-ov/-ev, -in; -ski, -ški, -čki, -čki)
- zamjenice: lične, posvojne
- glagoli *biti* i *htjeti*
- promjena značenja promjenom intonacije riječi i rečenica
- naglašene i nenaglašene riječi
- proširena rečenica: predikatni i subjektni skup (prepoznavanje)

Pravogovor i pravopis

- veliko slovo u imenima stanovnika i naroda (etnici i ktetici), država, pokrajina, knjiga, filmova, novina
- veliko i malo slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena (-ov, -ev, -in, -čki, -ški, -ski, -ški)
- kratice višečlanih naziva (npr. OŠ, HNK, HRT, RH)
- upravni i neupravni govor (prepoznavanje)
- za učenike kojima je to problem: razlikovanje glasa i slova *č* i *ć* u govoru i pismu u poznatim i novim kategorijama (pridjevi na -čki i -čki učenički, kovački, plemićki)
- navodnici, crtica i dvotočje u upravnom govoru

2. KNJIŽEVNOST

KNJIŽEVNOTEORETSKO NAZIVLJE

Poezija

Motivi i ideja na razini imenovanja

Sastav/kompozicija

- vizualni elementi, auditivni elementi u pjesničkoj slici

Ritam

- dužina stiha prema broju slogova - na razini prepoznavanja - srok - na razini definiranja
- ponavljanja u stihu, kitici i pjesmi - funkcija

Stilska sredstva

- personifikacija - na razini prepoznavanja i imenovanja

Vrsta

- lirski pjesma - osnovna obilježja

Proza

Tema i ideja na razini imenovanja

Fabula

- kronološki slijed događaja - na razini prepoznavanja
- elementi fabule: uvod - zaplet - rasplet.

Lik

- odnosi među likovima

Sastav/kompozicija

- dijalog i monolog - na razini prepoznavanja i imenovanja
- opis i pripovijedanje - na razini prepoznavanja i imenovanja
- dijalog, monolog, opis i pripovijedanje u stripu, priči i romanu - razlike

Vrsta

- basna, dječji roman, strip - osnovna obilježja

LEKTIRA

1. Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz davnine
2. Mato Lovrak: Družba Pere Kvržice
3. Zvonimir Balog: Nevidljiva Iva
4. Lewis Carroll: Alica u zemlji čudesa
5. Gustav Krklec: Telegrafске basne
6. James M. Barrie: Petar Pan
7. Anto Gardaš: Duh u močvari
8. Gianni Rodari: Putovanje Plave Strijeje ili Cipolino
9. Slavko Mihalić: Petrica Kerempuh
10. Felix Salten: Bambi
11. Mark Twain: Pustolovine Toma Sawyera
12. Rudyard Kipling: Knjiga o džungli
13. Nikola Pulić: Ključić oko vrata
14. Matko Marušić: Snijeg u Splitu
15. Vladimir Nazor: Veli Jože (dječja verzija)
16. Slavko Kolar: Jurnjava na motoru
17. Erich Kestner: Emil i detektivi ili Blizanke ili Leteći razred
18. Johanna Spyri: Heidi
19. Jagoda Truhelka: Zlatni danci
20. Priče i pjesme s tematikom Domovinskog rata
21. Hrvatske usmene priče
22. Hrvatske usmene pjesme
23. Eva Janikovszky: Da sam odrastao (igrokaz)

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- razgovor kao oblik izražavanja i sporazumijevanja
- opisivanje
- prepričavanje, opsežno i sažeto
- prepričavanje događaja
- postavljanje pitanja o poznatome tekstu
- stvaranje vlastite priče
- izvještavanje (obavijest)
- pripovijedanje događaja iz vlastitog života
- jezične igre

Čitanje

- provjeravanje brzine čitanja
- provjeravanje razumijevanja pročitano
- glasno čitanje uz poštovanje naglasaka i intonacije
- čitanje po ulogama
- čitanje lirskog teksta
- rečenični naglasak
- stanka, melodija, tempo, intenzitet, timbar
- memoriranje i recitiranje proznih i pjesničkih djela

Pisanje

- provjeravanje urednosti i čitkosti pisanja
- opis lika/likova - postavljanje pitanja i odgovori
- pismene vježbe usmjerene na obrađena područja iz pravopisa (č, ć, dž, đ, lj, nj, skupovi je/ije, veliko i malo slovo, pisanje skraćenica, npr. Nama, Var- teks)
- pisana obavijest
- autodiktat, izborni diktat, diktat sa sprječavanjem pogrešaka, kontrolni diktat
- pisanje čestitke i pisma
- pisanje triju školskih zadataka tijekom školske godine

Komunikacijski postupci

- razgovor kao oblik izražavanja
- prepričavanje radijskih i televizijskih emisija
- stvaranje priče
- zapažanje kompozicije u pročitanim pričama
- zapažanje opisa krajolika
- zapažanje govornih vrednota umjetničkog teksta
- razlikovanje umjetničkog od neumjetničkog teksta

Teme

Zavičajni krajolik u prostoru i vremenu u razna godišnja doba. Slavljenje vjerskih i državnih blagdana. Moja Hrvatska. Dvorište i školsko igralište. Učionica, pošta, zdravstvena stanica, prodavaonica. Osobe u pokretu (učenici, sportaši, žeteoci, kosci, ribari i dr.). Životinje u pokretu (jata, skupine, pojedinci) i sve teme iz prethodnih razreda za koje postoji zanimanje učenika.

4. MEDIJSKA KULTURA

FILMOVI I TV EMISIJE

- D. Vukotić: Piccolo
- D. Vukotić: Krava na mjesecu
- M. Blažeković: Čudesna šuma

- O. Gluščević: Vuk (dokumentarni)
- M. Relja: Vlak u snijegu
- B. Marjanović: Mala čuda velike prirode (izbor)
- R. Zemeckis: Tko je podmetnuo zeki Rogeru

Dokumentrane televizijske emisije s domovinskom tematikom.

FILMSKO NAZIVLJE

Fabula

- kronološki slijed događaja - na razini prepoznavanja
- elementi fabule: uvod - zaplet - rasplet

Lik

- odnosi među likovima

Vrsta

- dekor, scenografija, kostimografija
- dokumentarni film
- dokumentarna TV emisija

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- upoznavanje i uporaba enciklopedija, rječnika
- čitanje časopisa i novina
- razgovor o zanimljivim knjigama i filmovima
- upoznavanje s funkcijom knjižnice u školi

V. razred

1. HRVATSKI JEZIK

Rječnik

- riječ (značenje riječi, oblik riječi, uloga riječi);
- riječ u književnom jeziku;
- riječ u neknjiževnom jeziku (narječjima);
- pisana i usmena riječ;
- samostalne riječi (riječi koje imaju samostalno, vlastito značenje);
- nesamostalne riječi (riječi koje nemaju samostalno značenje);
- jednoznačnost i višeznačnost (riječ u prvotnom i prenesenom značenju);
- riječi za imenovanje pripadnosti mjestu, kraju, zemlji, narodu;
- riječ za izricanje osjećaja (usklik) i za oponašanje prirodnih zvukova (onomatopejski usklik);

Slovnica / gramatika

- usustavljivanje gradiva o jeziku od prvog do četvrtog razreda;
- rečenica kao priopćajna (komunikacijska) jedinica; pošiljatelj poruke; primatelj poruke; namjera poruke;
- jednostavna rečenica: neproširena, proširena;
- glagolski i imenski predikat;
- rečenica s izrečenim subjektom; rečenica s neizrečenim subjektom; rečenica s nekoliko subjekata; rečenica bez subjekta; krnja rečenica;
- dodaci u rečenici (pojam);
- promjenljive riječi: imenice; pridjevi; zamjenice; brojevi; glagoli;

- nepromjenljive riječi: prilozi; prijedlozi; usklici; veznici;
- sklonidbene riječi; osnova i nastavak;

SKLONIDBA / DEKLINACIJA

- padež (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental); padežno pitanje; osnovna značenja padeža; pravilna uporaba padežnih oblika;

IMENICE

- opće, vlastite, zbirne; sklonidba imenica;

ZAMJENICE

- osobne / lične, povratne, posvojne, povratno-posvojne, upitne, odnosne, pokazne, neodređene; sklonidba zamjenica;

PRIDJEVI

- opisni, posvojni, gradivni; sklonidba pridjeva;
- određeni i neodređeni oblik pridjeva;
- stupnjevanje / komparacija pridjeva (pojam, stupnjevi);

BROJEVI

- glavni, redni; brojeva imenica;
- sklonidba brojeva (jedan, dva, dvije, tri, četiri; prvi, drugi . . .);

PRILOZI

- pojam; razlikovanje pridjeva i priloga;

PRIJEDLOZI

- pojam; prijedlozi uz padežne oblike;

VEZNICI (pojam):**USKLICI (pojam):****GLASOVI**

- samoglasnici / vokali / otvornici; suglasnici / konsonanti / zatvornici;
- slog, dužina (kvantiteta) sloga;

NAGLASAK (AKCENT)

- uočavanje naglašenih i nenaglašenih riječi;
- naglašeni slog u riječi;
- naglasnice i nenaglasnice;

GLASOVNE PROMJENE

- glasovne promjene u sklonidbi imenica i glasovne promjene u stupnjevanju pridjeva (palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano *a*);

Pravogovor (ortoepija) i pravopis (ortografija)

- veliko početno slovo u imenima mjesta, kraja, zemlje, naroda;
- izgovor imena mjesta, kraja, zemlje, naroda;
- veliko početno slovo u imenima građevina, vozila, administrativnih jedinica;
- usustavljivanje pisanja velikog slova u višestranim imenima (samo prva riječ, sve riječi izuzevši prijedlog i veznik);
- veliko i malo slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena;
- izgovor i pisanje riječi u kojima su provedene glasovne promjene: palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano *a*;

- izgovor i pisanje *č* i *ć* u sklonidbi imenica i stupnjevanju pridjeva;
- izgovor i pisanje izgovornih (naglasnih) cjelina uz zamjeničke zanaglasnice;
- sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi: neodređenih zamjenica, pridjeva i brojeva;

REČENIČNI ZNAKOVI

- točka, upitnik, uskličnik, zarez, dvotočje, navodnici;
- rečenični pisani znakovi (čitanje, izgovaranje rečeničnih znakova - rečenični znak - stanka);
- pisanje superlativa;
- pisanje brojeva;

RAZVOJ HRVATSKOGA JEZIKA

- hrvatski književni / standardni jezik
- narječja (pojam).

2. KNJIŽEVNOST**PRIJEDLOG KNJIŽEVNIH DJELA ZA V. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE**

H. CH. ANDERSEN:	Majka
BASHO; D. IVANČAN:	Haiku
D. BRITVIĆ:	Bože, čuvaj Hrvatsku
I. BRLIĆ MAŽURANIĆ:	Šuma Striborova
K. ZIMONIĆ:	Šuma Striborova (strip)
D. CESARIĆ:	Jesen
I. CALVINO:	Košulja sretnog čovjeka
I. DEVCIC:	Uskrsna zvona
D. DOMJANIĆ:	Zdrava Marija
F. GALOVIĆ:	Lastavice
A. HARAMBAŠIĆ:	Hrvatska Hrvatom
A. JAKŠIĆ:	Crkva
P. KANIŽAJ:	Moj hrvatski
T. KOLUMBIĆ:	Zemlja Hrvatska
I. G. KOVAČIĆ:	Pada snijeg, pada snijeg
S. S. KRANJČEVIĆ:	Velebitska baka
G. KRKLEC:	Val
M. KRLEŽA:	Stric - vujc
I. KUŠAN:	Uzbuna na Zelenom vrhu
S. LAGERLOF:	U Nazaretu
P. LJUBIĆ:	Podne
A. G. MATOŠ:	Iz Samobora (1. dio)
V. NAZOR:	Pepeljuga (igrokaz)
B. PROSENJAK:	Otac
D. PAVLIČEVIĆ:	Ante Starčević - Otac Domovine
L. PALJETAK:	Stonoga u trgovini
S. RADIĆ:	Prvi put u Zagrebu
Đ. SUDETA:	Jutro
I. B. SINGER:	Ole i Trufa
D. ŠIMUNOVIĆ:	Srna
N. ŠOP:	Smrt moje bake
J. TRUHELKA:	Autobiografija (ulomci)
D. TADIJANOVIĆ:	Nosim sve torbe a nisam magarac
USMENA KNJIŽEVNOST:	Ero s onoga svijeta
USMENA KNJIŽEVNOST:	Ive vara dva duždeva sina
G. VITEZ:	Ptičja pjevanka

PJESNIŠTVO / POEZIJA - LIRSKO I EPSKO PJESNIŠTVO

Sastav / kompozicija:

- suodnos dijelova - stihova i kitica;
- motiv;
- akustički i vizualni elementi pjesničke slike;

Ritam

- ritmičko ustrojstvo pjesme;
- vrste stihova: peterac, šesterac, osmerac, deseterac, dvanaesterac;
- vrste kitica / strofa ;
- dvostih, trostih, četverostih;
- vezani i slobodni stih;

Stilska sredstva

- epitet (pojam, određenje);
- usporedba (pojam, određenje);
- personifikacija (pojam, određenje);
- onomatopeja (pojam, određenje);

Vrste

- epska pjesma - osnovna obilježja;
- lirska pjesma - osnovna obilježja;
- lirska pejsažna i lirska rodoljubna (domoljubna) pjesma;
- himna - osnovna obilježja;
- usmeno i pisano pjesništvo;
- haiku.

PROZA

Pripovijedanje

- pripovjedač (u 1. i 3. licu);
- fabula (priča);
- elementi fabule: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet;

Sastav / kompozicija

- opis izvanjskog i unutarnjeg prostora;

Lik

- glavni i sporedni likovi;
- karakterizacija;
- etička karakterizacija lika: odnos prema pojedincu i okružju;
- portret kao sredstvo karakterizacije;

Vrste

- crtica - mali epski oblik;
- roman za mladež - osnovna obilježja;

DRAMA

- igrokaz - osnovna obilježja;
- vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski, dječji mjuzikl);
- likovi u dramskom djelu.

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- povezivanje rečenica u pripovijedanju (pripovjednom tekstu); lančana veza;
- prepričavanje;
- stvaralačko prepričavanje;
- razgovor (spontani, telefonski, rekreativni);
- izvješćivanje;
- scenske improvizacije (usmeni dijalog i monolog);
- scenske igre;
- krasnoslov / recitiranje;
- raspravljanje;
- objašnjavanje;
- dokazivanje;

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja (slušanje književnoumjetničkih, informativnih, komunikativnih, novinskih, didaktičkih i znanstvenih tekstova);

Čitanje

Čitanje naglas

- govorne vrednote pri čitanju lirskog, dramskog i proznog teksta;
- ostvarivanje intonacije izjavne, upitne i usklične rečenice;
- intonacija nabranja i umetnutih dijelova;
- glasno čitanje; poluglasno čitanje; čitanje šapatom;
- čitanje po ulogama;

Čitanje u sebi

- usmjereno čitanje;

Pisanje

- pismeno prepričavanje;
- stvaralačko prepričavanje;
- opisivanje;
- pismo kao vrsta teksta (intimno, poslovno);
- objašnjavanje;
- dokazivanje;
- diktat;
- programirane sekvencije (provjeravanje usvojenosti gradiva i za samostalno učenje);
- zadaci objektivnog tipa (provjera usvojenosti);
- pisanje triju školskih zadaća tijekom školske godine s ispravcima;

4. MEDIJSKA KULTURA

- prijenosnici poruka / mediji;
- kazalište (kazališni prostori, pozornica, kulise);
- jezik kazališne umjetnosti;
- film (pojam, otkriće, razvoj);
- filmski rod (dokumentarni, animirani, igrani film);
- televizija (vrste televizijskih emisija);
- radio (radijska vijest, radioigra . . .);
- tisak (novine, časopisi);
- strip kao vrsta medijske kulture;
- računalo / kompjutor;

Filmovi

Što je film: Uvod u filmsko stvaralaštvo
 Otkriće i razvoj filma
 Igrani, animirani, dokumentarni film
 D.Vukotić: 1001 crtež, Igra
 M.Bogdanović: Gliša, Raka i Njaka
 Z.Sudović: Grad ptica u gradu ljudi
 V.Tadej: Družba Pere Kvržice

Kazalište:

Šetnja kazalištem
 Na pozornici i iza nje

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- raspored knjiga u knjižnici;
- kako pronaći željenu knjigu (katalog); posudbeni kartonić;
- najbitniji podaci o knjizi;
- časopisi i novine;
- kako voditi bilješke za vrijeme čitanja knjige;
- sat lektire u školskoj knjižnici.

LEKTIRA ZA V. RAZRED

1. Z.Balog: VESELI ZEMLJOPIS
2. I. Kušan: KOKO U PARIZU,
UZBUNA NA ZELENOM VRHU
3. F. Molnar: JUNACI PAVLOVE ULICE
4. G. Vitez: PJESME
5. S. Lagerlöf: LEGENDE O KRISTU
6. * * * BASNE (izbor)
7. M. Matošec: STRAH U ULICI LIPA
8. * * * PRIČE IZ ILIJADE I ODISEJE
9. H. Hitrec: EKO EKO
10. A. S. Puškin: BAJKA O RIBARU I RIBICI
11. J. Verne: 20. 000 MILJA POD MOREM
12. D. Šimunović: DUGA
13. M. Twain: DOŽIVLJAJI HUCKLEBERRYJA
FINNA
14. * * * ŠALJIVE NARODNE PRIPOVIJETKE
15. * * * Antologija suvremenog hrvatskog pjesništva
o Zagrebu (izbor iz pejsažne lirike:
D. Cesarić, N. Milićević, B. Pavlović,
V. Stahuljak ...)
16. A. Daudet: PISMA IZ MOG MLINA
17. D. Dragojević: BAJKA O VRATIMA
18. Z. Krilić: ZABRANJENA VRATA
19. M. Majer: KRVAVI SABOR KRIŽEVAČKI
20. * * * BAJKE (izbor)

VI. razred**1. HRVATSKI JEZIK****Rječnik**

- osnovno i preneseno značenje riječi
- onomatopejske riječi
- dijalektizam (štokavizam, kajkavizam, čakavizam)
- lokalizam
- čestice / riječce

Slovnica / gramatika

- usustavljivanje gradiva V. razreda i provjera znanja

Rečenica: jednostavna neproširena;

jednostavna proširena;
 složena;
 dodaci imenici; dodaci glagolu;
 rečenični skupovi;
 atribut (funkcija, slaganje s imenicom);
 apozicija (pojam);
 objekt (izravni i neizravni);
 priložne oznake (pojam);
 sažimanje rečenica;
 upravni i neupravni govor.

Glagoli:

- po značenju (radnja, stanje, zbivanje);
- po vidu: svršeni i nesvršeni;
- po objektu (prijelazni, neprijelazni, povratni);
- INFINITIV(pojam, osnova i nastavak;
 službe infinitiva: dio imenskog predikata, na-
 dopuna nepotpunim glagolima).

Sprezanje / konjugacija**Glagolska vremena i ostali glagolski oblici**

- pomoćni glagoli: biti i htjeti;
- prezent (značenja, tvorba, glasovne promjene);
- perfekt (značenja i tvorba);
- aorist (značenja, tvorba, stilska obilježnost; gla-
 sovna promjena);
- imperfekt (značenja, tvorba, stilska obilježnost;
 glasovne promjene);
- pluskvamperfekt (značenja, tvorba);
- futur prvi (značenje i tvorba);
- futur drugi (značenje i tvorba);
- poraba futura prvog i futura drugog u složenoj
 rečenici;
- zamjena futura drugog svršenim prezentom;
- glagolski pridjev radni;
- glagolski pridjev trpni;
- glagolska imenica;
- glagolski prilog sadašnji;
- glagolski prilog prošli;

GLAGOLSKI NAČINI

- imperativ;
- kondicional prvi;
- kondicional drugi.
- GLAGOLSKA STANJA: radno stanje / aktiv; trpno
 stanje / pasiv.

- **NAGLASAK/AKCENT:** uočavanje naglašenih i nenaglašenih glagolskih oblika.

Pravogovor / ortoepija i pravopis / ortografija

- zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici (odvajanje apozicije, pisanje vokativa, nabranje rečeničnih dijelova; nabranje rečenica);
- izgovor i pisanje oblika u futuru prvom;
- izgovor i pisanje oblika u aoristu;
- izgovor i pisanje prednaglasnica i zanaglasnica;
- izgovor i pisanje oblika u kondicionalu;
- promjena *l* u *o*;
- izgovor i pisanje glasovnih skupova *ije, je*;
- izgovor i pisanje glagolskih pridjeva;
- izgovor i pisanje niječnice / negacije uz glagolske oblike;
- izgovor i pisanje upravnog i neupravnog govora;
- izgovor i pisanje naziva ulica, trgova, naselja;
- izgovor i pisanje riječi pri zamjeni glasova *k, g, h* sa *č, ž, š*;
- izgovor i pisanje riječi iz počasti;
- izgovor i pisanje trotočja, zagrade, izostavnika, točke sa zarezom, crtice;

RAZVOJ HRVATSKOGA JEZIKA

- prvi zapisi na hrvatskom jeziku, prve tiskare, prva tiskana djela;
- prva djela prevedena na hrvatski jezik (Bartol Kašić);
- hrvatski narodni govori (štokavski, kajkavski i čakavski tekstovi);
- književnost na trima narječjima.

2. KNJIŽEVNOST

PRIJEDLOG KNJIŽEVNIH DJELA ZA VI. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

- H. Ch. Andersen: SLAVUJ
 I. Brlić -Mažuranić: SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA
 D. Cesarić: VOČKA POSLIJE KIŠE
 A. Gardaš: ZLATNICI KRAJ PUTA
 D. Gervais: MOJA ZEMLJA
 D. Horvatić: HRVATINE STOLJEĆIMA
 B. Hribar: KIŠA ZA SANJU
 D. Ivančan: BIJELI BROD
 S. Jakševac: ZLATNA PTICA SUNCA
 Z. Kolarić - Kišur: DJETINJSTVO U ZLATNOJ DOLINI
 T. Kolumbić: DUBROVNIK 1991.
 I. G. Kovačić: MALI POT
 I. Kušan: KOKO I DUHOVI
 M. S. Mader: VRATI SE, GRADE
 A. Maurović: SEOBA HRVATA (strip)
 V. Nazor: TOMISLAV
 V. Nikolić: DUGA
 V. Parun: PONOĆNA OGRILICA

- N. Pavić: KIPEC
 P. Preradović: NAŠA ZEMLJA
 F. Šehović: PRIČA KAPETANA FRANA PORPORELOSA
 A. Šenoa: BUDI SVOJ!
 A. B. Šimić: RASPEĆE
 A. V. Tkalčević: PUT NA PLITVICE
 Usmena književnost: BAN DERENČIN BOJA BIJE
 Usmena književnost: NAIZRED (brojilice)
 Usmena književnost: MARINA KRUNA
 V. Vida: SJEĆANJE NA DALMACIJU
 V. Vidrić: PEJZAŽ
 G. Vitez: PLAVA BOJA SNIJEGA (igrokaz)

PJESNIŠTVO / POEZIJA - LIRSKO I EPSKO PJESNIŠTVO

Sastav / kompozicija

- vrste strofa: stih / monostih, dvostih / distih, trostih / tercina, četverostih / katrena;

Ritam

- brz, spor;
- intonacija i stanke;
- opkoračenje i ostvarivanje stanke u opkoračenju;
- naglasak riječi i ritam;
- rima i njezina uloga u oblikovanju stiha;

Stilska sredstva

- onomatopeja (određenje, služba);
- inverzija (određenje);
- epitet; vrste epiteta (određenje);
- kontrast; (pojam);
- metafora (pojam);

Vrste

- lirska pjesma: pejzažna, rodoljubna, duhovna (religiozna), šaljiva/humoristična;
- lirsko - epska pjesma (pojam);
- dijalektalno pjesništvo / dijalektalna poezija: štokavska, kajkavska, čakavska;
- povjestica;

PROZA

Tema

- osnovna tema i tematske jedinice - motivi (razvijanje teme i motiva);
- odnos osnovne teme prema motivima;
- tema i ideja (odnos pisca prema temi);

Sastav / kompozicija

- vanjska i unutarnja: ulomak, poglavlje, dio; prizor, epizoda;
- fabula: ustrojstvo fabule; pokretači fabule;
- zaustavljanje fabule;

Lik

- socijalna pripadnost lika / sociološka karakterizacija lika;
- govor lika (rječnik, način govora . . .) govorna karakterizacija lika;
- unutarnji svijet lika (psihologija lika), odnosi među likovima, postupci, pogled na svijet - psihološko - etička karakterizacija lika;
- portret (vanjski i unutarnji);

Vrste

- crtica, anegdota, vic (male epske vrste);
- životopis / biografija;
- autobiografija;
- legenda;
- roman: pustolovni, povijesni, znanstveno - fantastični (SF);
- književno djelo i strip (odnosi);

DRAMA

- igrokaz;
- kompozicija: prizor, slika, čin;
- popis lica (afiš); plakat;
- didaskalije, monolog, dijalog.

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- razgovor (privatni, službeni);
- pričanje: uvod - zaplet - razvoj - vrhunac - rasplet
- portret kao sredstvo karakterizacije lika;
- prepričavanje sažimanjem fabule na temeljne elemente; blisko tekstu, promijenjeno motrište, preinake . . . ;
- stvaralačko prepričavanje;

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja (slušanje književnoumjetničkih, informativnih, komunikativnih, novinskih, didaktičkih i znanstvenih tekstova);

Čitanje

Čitanje naglas

- stanka, visina, jačina, brzina, boja glasa kao vrednote govorenoga jezika pri čitanju teksta;
- izražajno čitanje (isticanje emocije);
- ostvarivanje intonacije izjavne, upitne, usklične rečenice;
- intonacija nabiranja i umetnutih dijelova;
- glasno čitanje, poluglasno čitanje, čitanje šapatom;

Čitanje u sebi

- usmjereno (razlikovanje motiva, značajke jezika...)
- čitanje s razumijevanjem; zapažanje pjesničkih slika; zapažanje rimotvornih elemenata (parna, unakrsna, obgrljena, mješovita rima);
- razumijevanje kompozicijskih sastavnica proznog i dramskog djela (pripovijedanje, opisivanje, dijalog, monolog, didaskalija, pištev komentar);

Pisanje

- pričanje;
- portret;
- pismeno prepričavanje; stvaralačko prepričavanje;
- vježbe sređivanja rečenica;
- povezivanje rečenica u opisivanju; usporedna veza;
- diktat;
- programirane sekvencije (provjeravanje usvojenosti gradiva i za samostalno učenje);
- zadaci objektivnog tipa (provjera usvojenosti);
- pisanje triju školskih zadataka tijekom školske godine s ispravicama.

4. MEDIJSKA KULTURA

- kazalište: glumac, uloga, gluma; protagonist, antagonist;
- film: filmska izražajna sredstva;
- dokumentarni film; igrani film;
- televizija: zabavne, nastavne, popularno - znanstvene televizijske emisije;
- radio: radiodrama, radijske emisije;
- tisak: vrste (tjednici, dnevne novine . . .),
- vrste časopisa (revije i stručni časopisi);
- strip: tematika, struktura;

Filmovi iz serije: Što je film

- Filmska izražajna sredstva
- Faktografski film
- Igrani film
- Filmovi Ch.Chaplina

Kazalište: Glumac i uloga

Filmovi

- P.Krelja: Povratak
- P.Krelja: Vrijeme igre
- B.Marjanović: Blago mora
- Zagrebačka škola crtanog filma
- B.Dovniković: Krek
- Grgić- Ranitović: Tolerancija

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- uporaba abecednog kataloga;
- časopisi i listovi;
- sat lektire u školskoj knjižnici;
- veza školske knjižnice s ostalim knjižnicama (informatički ustroj knjižnica).

LEKTIRA ZA VI.RAZRED

1. A. Šenoa: POVJESTICE (izbor)
2. F. Mažuranić: LIŠĆE (izbor)
3. A. Majetić: OMIŠKI GUSARI
4. P. Kanižaj: IZBOR DJEČJE POEZIJE
5. B. Prosenjak: DIVLJI KONJ
6. D. Defoe: ROBINSON CRUSOE
7. O. Wilde: SRETNI KRALJEVIĆ
8. S. Tomaš: DOBAR DAN, TATA
9. * * * HRVATSKI IGROKAZI (izbor)
10. M. Majer: DOLAZAK HRVATA
11. V. Nazor: VELI JOŽE
12. J. Swift: GULLIVEROVA PUTOVANJA
13. M. Twain: KRALJEVIĆ I PROSIJAK
14. P.Pavličić: TROJICA IZ TRNJA
15. T. Bilopavlović: PAUNAŠ
16. G. Schwab: NAJLJEPŠE PRIČE KLASIČNE STARINE
17. D. Horvatić: JUNAČINA MIJAT TOMIĆ
18. B. Dovjak - Matković: ZAGREBAČKA PRIČA
19. H. Sienkiewicz: KROZ PUSTINJU I PRAŠUMU
20. J. Kozarac: IZABRANE PRIPOVJESTI (SLAVONSKA ŠUMA, MOJ DJED)
21. Sonja Tomić: SVJETILJČICA

VII. razred

1. HRVATSKI JEZIK

Rječnik

- istoznačnice / sinonimi; sličnoznačnice;
- istozvučnice / homonimi;
- riječ po značenju suprotna drugoj riječi / antonim;
- zastarjelica / arhaizam;

Slovnica / gramatika

- usustavljanje gradiva VI. razreda i provjeravanje znanja;
- glagolski prilozi (uporaba);
- imenice za oznaku muške i ženske osobe: vršitelj i vršiteljica radnje;
- nositelj i nositeljica osobine; uloga sufiksa i prefiksa u tvorbi riječi;
- slaganje subjekta s predikatom;
- slaganje predikata s količinskim riječima i riječima iz počasti;
- vezničke riječi: veznici, prilozi, zamjenice, skup riječi;

Složena rečenica

- vezničke i nevezničke rečenice;
- rečenični niz;
- nezavisnosložene rečenice: sastavna, suprotna, rastavna, isključna, zaključna;
- izricanje rečeničnih dijelova: subjekta, predikata, atributa, objekta;
- zavisnosložena rečenica; glavna i zavisna rečenica u zavisnosloženoj rečenici;
- zavisnosložena rečenica: subjektna, predikatna, atributna, objektna;
- izricanje priložnih oznaka:
- mjesta, vremena, načina, uzroka, pogodbe, namjere, posljedice, dopuštanja;
- zavisnosložene priložne / adverbne rečenice: mjesna, vremenska, načinska, uzročna, pogodbeno, namjerna, posljedična, dopusna;
- preoblake proširene i zavisnosložene rečenice.

Pravogovor / ortoepija i pravopis / ortografija

- zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici;
- veliko i malo početno slovo: imena ljudi; zemljopisna imena; nazivi blagdana; nazivi organizacija, društava, udruga i ustanova; nazivi država; nazivi knjiga, časopisa, novina; nazivi nebeskih tijela;
- pisanje i izgovor glasa *ć* u: imenicama na -će, -oća, pridjevima na -aći, -eći i u glagolskom prilogu;
- rastavljanje riječi na kraju retka.

RAZVOJ HRVATSKOGA JEZIKA

- razvoj hrvatskoga književnog/standardnog jezika;
- hrvatska pisma (glagoljica, bosančica, latinica);
- hrvatski pravopisni priručnici i hrvatski rječnici.

2. KNJIŽEVNOST

PRIJEDLOG KNJIŽEVNIH DJELA ZA VII. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

- Arapska usmena književnost: SINDBAD POMORAC
 M. Balota: MOJA MATI
 Biblija: EVANĐELJE PO LUKI,
 IVANOVO I ISUSOVO DJETINJSTVO
 M. Budak SAN O SREĆI (ULOMAK)
 P. Budak: MEČAVA
 D. Cesarić: BALADA IZ PREDGRADA
 H. Džubran: IZREKE PROROKA (IZBOR)
 A. de S. Exupéry: MALI PRINC
 F. Horvat - Kiš: U BUZEŠTINI
 I. F. Jukić: PUTOVANJE KROZ BOSNU 1845.
 (ULOMAK)
 J. Kozarac: TENA
 S. S. Kranjčević: NA OBALI USKOČKOGA GRADA
 M. Krleža: LOZA
 H. Lucić: JUR NI JEDNA NA SVIT VILA
 P. Ljubić: NAŠE KUĆE
 N. Mađer: ILOK
 A. G. Matoš: GNIJEZDO BEZ SOKOLA
 N. Milićević: MOŽDA JE TAKO PISANO
 M. Miloradić: BOG I HRVATI
 L. Perković: ŠKRINJA
 P. Preradović: JEZIK RODA MOGA
 N. Pulić: KRKOM UZVODNO
 Đ. Sudeta: DIJETE
 A. Šenoa: MILA GOJSALIĆA
 A. B. Šimić: MOLITVA NA PUTU
 A. Škunca: HRVATSKI GROBOVI
 T. Ujević: DAŽD
 Usmena književnost: ŠTEF I BARA;
 MAJKA MARGARITA;
 PRIČINJALA SE MRTVOM

PJESNIŠTVO / POEZIJA - LIRSKO I EPSKO PJESNIŠTVO

Sastav / kompozicija

- grafički oblik pjesničkog djela (raspored strofa i stihova u pjesmi);
- strofa: šesterostih / sestina, osmerostih /oktava;
- funkcija motiva u kompozicijskom ustrojstvu pjesme;

Ritam

- kontrast / suprotnost (pojam, služba);
- ritam i vrednote govorenoga jezika (tempo, intenzitet pri izgovaranju stihova; stanka);
- ostvarivanje ritma ovisno o redu riječi u rečenici;

Stilska sredstva

- metafora (služba) ;
- alegorija (pojam) ;
- figure ponavljanja: asonanca, aliteracija (pojam);
- humor (pojam, određenje) ;
- ironija (pojam, određenje) ;

Vrste

- oblici lirskih pjesama: sonet, oda;
- lirska pjesma: ljubavna, socijalna, idilična;
- balada i romanca;

PROZA**Fabula**

- kronološki slijed događaja;
- retrospektiva;
- radnja: jednostavna (nerazvijena), složena (razvijena);

Sastav / kompozicija

- epizoda u pripovijesti i romanu;

Lik

- sredstva kojima je određen karakter prikazan u književnom djelu;

Vrste

- roman: socijalni, povijesni;
- dnevnik;

DRAMA

- "dramska" kompozicija: uvod, zaplet, vrhunac, peripetija, rasplet, epilog;
- dramske vrste: komedija, tragedija, drama;
- komično (pojam); tragično (pojam).

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE**Govorenje**

- jezične mogućnosti izražavanja obavijesti;
- pričanje (stvaranje priče);
- prepričavanje s promjenom redoslijeda događaja;
- izvješćivanje;
- razgovorne igre;

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja (slušanje dramskih djela, humorističkih crtica, informativnih, znanstvenih i komunikativnih tekstova);

Čitanje**Čitanje naglas**

- interpretativno čitanje (pobuđivanje interesa za razvoj događaja);
- čitanje teksta po ulogama (dijalog, dramatičnost, izazivanje napetosti);
- stanka na temelju rečeničnih znakova;
- psihološka stanka;
- mijenjanje brzine / tempa čitanja (izazivanje očekivanja);

Čitanje u sebi

- spontano čitanje;
- usmjereno čitanje (samostalni pismeni radovi na tekstu);
- analitičko čitanje;
- sintetičko čitanje;

Pisanje

- odgovori na pitanja;
- dopunjavanje i proširivanje rečenice;
- opis zatvorenog prostora;
- opis osobe;

- izvješćivanje;
- obavijesni prikaz;
- problemski članak;
- diktat;
- programske sekvencije (provjera usvojenosti i za samostalno učenje);
- zadaci objektivnoga tipa (provjera usvojenosti);
- pisanje triju školskih zadataka tijekom školske godine s ispravicima;

4. MEDIJSKA KULTURA

- kazalište: kostimografija, scenografija, koreografija;
- prvi stvaratelji filma u povijesti filma;
- vrste igranih filmova;
- televizija: serijski film;
- radio: kao sudionik komunikacije; slušanje poezije;
- tisak: časopisi za mladež;
- strip: jezik stripa;

Filmovi iz serije: Što je film

Lumière, Méliès;

Televizija: Smogovci (televizijska serija);

Kazalište: Sve je to kazalište; Gužva na pozornici;

Filmovi

A.Zaninović: Zid

Z.Tadić: Druge

K.Golik: Tko pjeva, zlo ne misli

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- služenje stručnom literaturom pri obradi zadane teme;
- upoznavanje raznih leksikona, enciklopedija.

LEKTIRA ZA VII. RAZRED

1. E. Kumičić: ZAČUĐENI SVATOVI
2. A. de Saint-Exupéry: MALI PRINC
3. A. Šenoa: BRANKA
4. A. Šenoa: ČUVAJ SE SENJSKE RUKE
5. * * * Pjesnički i prozni tekstovi o stvaranju samostalne, suverene države Republike Hrvatske i o Domovinskom ratu (izbor I.)
6. V. Nazor: VODA
7. D. Tadijanović: SREBRNE SVIRALE
8. * * * HRVATSKI PUTOPISI (IZBOR)
9. N. Pulić: KRKOM UZVODNO
10. I. G. Kovačić: PRIPOVIJETKE (IZBOR)
11. V. Novak: IZ VELEGRADSKOG PODZEMLJA, PRIPOVIJEST O MARCELU REMENICU
12. D. Miloš: BIJELI KLAUN
13. D. Cesarić: PJESME (IZBOR)
14. * * * IZBOR IZ SUVREMENE HRVATSKE NOVELISTIKE
15. H. Hitrec: SMOGOVCI
16. D. Jelačić Bužimski: SPORTSKI ŽIVOT LETEĆEG MARTINA

17. S. Tomaš: MOJ TATA SPAVA S ANDELIMA
18. D. Horvatić: KRALJICA KATARINA KOSAČA
19. Ch. Dickens: OLIVER TWIST
20. P. Pavličić: DOBRI DUH ZAGREBA
21. K. Bruckner: SADAKO HOĆE ŽIVJETI
22. I. I. Ramljak: SAN BEZ UZGLAVLJA
23. * * * IZBOR IZ HRVATSKE LIRIKE
(Mihanović, Vraz, Preradović, Botić, Šenoa)

VIII. razred

1. HRVATSKI JEZIK

Rječnik

- riječ kao priopćajno sredstvo;
- riječi iz drugih jezika (tuđice, posuđenice);
- tuđice i stručni nazivi;
- novotvorenicu / neologizam;
- žargonizam;
- vulgarizam;
- perifraze i frazeologizmi; regionalizmi, dijalektizmi;

Slovnica / gramatika

- usustavljivanje jezičnoga gradiva prethodnih razreda i provjera znanja;
- sročnost - slaganje riječi u rečenici po rodu, broju i padežu;
- višestruko složena rečenica;
- naglasak: vrste, mjesto naglasaka u riječi, kvantiteta sloga, prednaglasnica i naglasak, naglasne cjeline;
- nenaglasnice / klitike;
- prednaglasnice / proklitike;
- zanaglasnice / enklitike;
- red riječi u rečenici: neobilježen, obilježen;
- glasovi: govorni organi;
glasovi po tvorbi;
glasovi po zvučnosti;
glas i slog;
- glasovne promjene:
nepostojano a;
zamjena l u o;
palatalizacija;
sibilarizacija;
jotacija;
jednačenje suglasnika po zvučnosti;
jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe;
- kraćenje sloga s dvoglasnikom;
- smjenjivanje ije - je - e - i;
- duljenje kratkoga je;
- odraz glasa jat;

Tvorba riječi

- tvorbeni načini;
- sastav riječi: korijen riječi, nastavak;
- korjenite riječi; izvedenice;
- složence;

- tvorba riječi izvođenjem;
- tvorba riječi slaganjem: s pomoću spojnoga samoglasnika / vokala i bez spojnoga samoglasnika / vokala;
- prefiksacijom;
- tvorba riječi preobrazbom; tvorba riječi kraćenjem;
- tvorba kratica;
- tvorba imenica:
etnici, sufiksi - (a) c, - an (a) c, - anin, - čanin;
mjesne i mislene imenice (pojam i sufiksi - nica,
- onica; - ina, - oća, - ota, - ost);
riječi odmila / hipokoristici;
uvećanice / augmentativi; umanjenice /
deminutivi; zbirne imenice;
- tvorba pridjeva: pridjevi koji znače sličnost (sufiks - ast);
pridjevi koji znače opskrbljenost i obilje
(sufiksi - av, - at, - ovit);
- tvorba glagola (usustavljivanje i proširivanje znanja).

PREGLED GRAMATIČKOGA GRADIVA:

glasovni / fonološki, pisani / grafemski,
pravogovorni / ortoepski,
slovnički / gramatički, tvorbeni i
rječoslovni / leksički sustav.

Pravogovor / ortoepija i pravopis / ortografija

- sastavljeno i rastavljeno pisanje i govorenje riječi;
- glasovi i glasovni skupovi (pisanje i izgovaranje);
- rečenični i pravopisni znakovi / razgodci;
- pisanje i izgovor kratica;
- usustavljivanje gradiva i provjeravanje znanja;
- pregled pravopisnoga gradiva.

RAZVOJ HRVATSKOGA JEZIKA

- narječja hrvatskoga jezika: rasprostranjenost, dijalekti i govori;
- povijest hrvatskoga jezika od Bašćanske ploče do danas;
- Bartol Kašić i četiri stoljeća hrvatskoga jezikoslovlja;
- hrvatski književni jezik u 19. i 20. stoljeću - od poroda do Republike Hrvatske (1990.).

2. KNJIŽEVNOST

PRIJEDLOG KNJIŽEVNIH DJELA ZA VIII. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

- Biblija: EVANĐELJE PO IVANU, USKRSNI DAN
T. Brezovački: MATIJAŠ GRABANCIJAŠ DIJAK
V. C. Emin: MALI UČKARIĆ
D. Cesarić: OBLAK
M. Držić: NOVELA OD STANCA
P. Zoranić: PLANINE
F. Galović: JESENSKI VETER
M. Ganza: TRAŽENJE RIJEČI ZA VUKOVAR
K. Š. Gjalski: NA BADNJAK
I. Gundulić: DUBRAVKA
D. Ivanišević: HRVATSKA

N. Iveljić: TKO JE GLAVNI (igrokaz)
 S. Kolar: BREZA
 S. S. Kranjčević: MOJ DOM
 M. Krleža: BONACA U PREDVEČERJE
 A. G. Matoš: NOTTURNO
 N. Miličević: NAJSVETIJA ŽRTVA
 V. Nazor: HRVATSKI JEZIK
 P. Pavličić: DUNAV
 J. Pupačić: MORE
 S. Radić: UZNIČKE USPOMENE (izbor)
 R. M. Rilke: JESENJI DAN
 S. MARIJA OD PRESV. SRCA: IMA BIĆA
 W. Shakespeare: ROMEO I JULIJA
 M. Slaviček: SKROMNA KANTATA
 A. B. Šimić: OPOMENA
 Z. Tomičić: RODA
 T. Ujević: KOLAJNA (izbor)
 Usmena književnost: IVE JAŠE KROZ ORAŠJE
 Usmena književnost: SMRT SENJANINA IVE

PJESNIŠTVO / POEZIJA - LIRSKO I EPSKO PJESNIŠTVO

Sastav / kompozicija

- ustroj pjesme - strofna organizacija teksta;
- motiv, tema, ideja;
- intimni i općeljudski motivi;

Ritam

- brzi, spori, ujednačeni, uznemireni. . . ;

Stilska sredstva

- alegorija (određenje, služba);
- refren (određenje, služba);
- retoričko pitanje (pojam, određenje, služba);
- antiteza (pojam, određenje);
- hiperbola (pojam, određenje, služba);

Vrste

- ljubavna pjesma;
- refleksivna pjesma;
- duhovna pjesma;
- suvremeno kajkavsko i čakavsko pjesništvo;
- junački spjev;
- lirska proza;

PROZA

Fabula

- uloga opisa krajolika u zaustavljanju ili pokretanju radnje;
- glavna i sporedna radnja;
- pripovijedanje bitnog događaja i nizanje epizoda; odstupanje od bitnoga;
- opisivanje; uloga opisa krajolika u dočaravanju ozračja;

Sastav / kompozicija

- piščev komentar (uloga);

Lik

- psihološka karakterizacija;
- sociološka karakterizacija;
- govorna karakterizacija;
- povijesna karakterizacija;

Vrste

- realistička pripovijetka;
- alegorijska pripovijetka;
- novela;
- putopis;
- humoreska;
- filmska i kazališna prilagodba književnoga djela;

DRAMA

- protagonist - antagonist;
- sukob načela i stajališta - dramska napetost; dramska atmosfera;
- scenski znakovi;
- režija;
- dramsko glazbeno djelo (libreto).

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje

- naglašavanje riječi;
- razgovor;
- pripovijedanje;
- pričanje, prepričavanje;
- raspravljanje;
- riječ u sredstvima za priopćavanje;
- predavanje;

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja (slušanje govora u filmu, slušanje književnomjetničkih djela, slušanje radijskih i televizijskih emisija . . .);
- uočavanje vrednota govorenoga jezika;

Čitanje

Čitanje naglas

- logičko; interpretativno;
- spontano; usmjereno;
- čitanje tekstova pisanih različitim stilovima (književnomjetnički, znanstveni, novinski, administrativni);
- riječ i zvuk;
- izražajno čitanje (artikulacija glasova, naglasak, brzina, stanka, jačina, ton, isticanje riječi);

Čitanje u sebi

- razumijevanje pjesničkih slika;
- razumijevanje i razlikovanje raznih vrsta tekstova s obzirom na priopćajnu namjenu;

Pisanje

- uporaba funkcionalnih stilova;
- stvaranje teksta za film i televiziju;
- pisanje molbe / zamolbe, zahtjeva, prijave, zapisnika;
- diktat / stvaralački . . . ;
- programske sekvencije (provjera usvojenosti i za samostalno učenje);
- zadaci objektivnog tipa (provjera usvojenosti);
- pisanje triju školskih zadaća tijekom školske godine s ispravicima;
- tumačenje stranih i nepoznatih riječi i izraza.

4. MEDIJSKA KULTURA

- kazalište: o razvoju kazališnog života u Hrvatskoj;
- važne kazališne priredbe (Hvar, Dubrovnik, Split, Zagreb, Osijek, Rijeka . . .);
- film: gluma u filmu; filmska montaža; filmske vrste; scenarij i knjiga snimanja;
- filmska prilagodba književnoga djela;
- televizija: televizijski intervju; televizijska reportaža;
- radio: intervju; reportaža - prijenos događaja;
- strip: suvremeni hrvatski strip.

Filmovi iz serije: Što je film
Uvod u filmske vrste
Filmska montaža
Gluma u filmu

Kazalište:

Talijin trag (o razvoju kazališnoga života u Hrvatskoj)

Filmovi

- Z. Bourek: *Bećarac*
- Z. Grgić: *Muzikalno prase*
- D. Vukotić: *Surogat*
- R. Sremec: *Zelena ljubav*
- I. Škrabalo: *Slamarke divojke*
- A. Babaja: *Breza*
- A. Babaja: *Pravda*

ŠKOLSKA KNJIŽNICA

- čitanje časopisa, dnevnih listova, stripova . . . ;
- samostalna uporaba jezičnih priručnika / rječnika i općeobrazovne literature;
- redovito praćenje tiska prema osobnom zanimanju;
- naslovi novih knjiga;
- pristup katalozima (klasični i PC).

LEKTIRA

1. D. Šimunović: ALKAR
2. E. Hemingway: STARAC I MORE
3. * * * IZBOR IZ HRVATSKE LIRIKE
(A. B. ŠIMIĆ, T. UJEVIĆ, N. ŠOP,
J. PUPACIĆ, D. IVANIŠEVIĆ)
4. A. Šenoa: PROSJAK LUKA
5. S. Kolar: BREZA
6. K. Š. Gjalski: POD STARIM KROVOVIMA (izbor)
7. * * * Pjesnički i prozni tekstovi s tematikom o stvaranju samostalne, suverene države Republike Hrvatske i o Domovinskom ratu (izbor II.)
8. R. Bach: GALEB JONATHAN LIVINGSTON
9. M. Krleža: BITKA KOD BISTRICE LESNE
10. A. G. Matoš: OKO LOBORA
11. W. Shakespeare: ROMEO I JULIJA
12. P. Budak: MEĆAVA
13. E. Kumičić: UROTA ZRINSKO - FRANKOPANSKA
14. * * * HRVATSKE DOMOLJUBNE PJESME
(XIX. I XX. STOLJEĆE)
15. I. Mažuranić: SMRT SMAIL - AGE ČENGIĆA
16. M. Budak: OPAŃCI DIDA VIDURINE
17. M. J. Zagorka: KĆI LOTRŠĆAKA
18. M. Držić: NOVELA OD STANCA

19. Đ. Sudeta: MOR
20. * * * IZBOR IZ HRVATSKOGA USMENOG
PJESNIŠTVA
21. E. Kishon: KOD KUĆE JE NAJGORE
22. V. Stahuljak: DON OD TROMEĐE
23. E. Kumičić: SIROTA
24. V. Desnica: PRAVDA
25. S. Škrinjarić: ULICA PREDAKA
26. M. C. Nehajev: VUCI
27. T. Milohanić: DEŠTINI I ZNAMENJE
(ŠURLA KONTRA ROGU,
KAMENI NOZ)

Napomene:

1. Programske natuknice ne podudaraju se s brojem sati. Nekoliko programskih natuknica može činiti jedan nastavni sat ili se jedna programska natuknica može raščlaniti u nekoliko nastavnih sati.

2. Program donosi popis tekstova koji bi mogli ući u buduće čitanke. Riječ je o **prijedlogu**, a ne o obvezatnom izboru.

U nastavnu odrednicu Književnost uključena su i djela za samostalno čitanje kod kuće (lektiru). U izbor su ušla reprezentativna djela različitih vrsta iz hrvatske i svjetske književnosti. Djela su birana prema utvrđenim kriterijima izbora književnoumjetničkih tekstova u odgojne i obrazovne svrhe, te prema načelima primjerenosti doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika.

Izbor prema tim temeljnim mjerilima nanjenjuje se svim obrazovnim stupnjevima.

3. Školska knjižnica ima vrlo važnu ulogu u obrazovno-odgojnom sustavu. Ona daje mogućnosti razvoju različitih učeničkih djelatnosti, obogaćivanju spoznajnog svijeta, proširivanju znanja i osamostaljivanju u radu. Školska knjižnica kao informativno središte škole pruža mogućnost za uporabu i primjenu najnovijih dostignuća iz različitih znanosti, daje obavijesti u dosezima u širokoj lepezi umjetnosti i ostalih ljudskih djelatnosti.

4. U lektiru viših razreda osnovne škole mogu se u pojedinim krajevima uvrstiti i druga djela navedenih pisaca ako su po načelu zavičajnosti i primjerenosti poticajna i zanimljiva učenicima.

5. Sadržaji (pojmovi) iz Programa uče se na različitim razinama: prepoznavanja, imenovanja, određivanja, tumačenja, obrazlaganja, primjene.

LIKOVNA KULTURA

I. - IV. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

(Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje)

OPĆE PRIPOMENE:

Likovna kultura u razrednoj nastavi izvodi se prema jednome od dva ravnopravna programa - A i B, koji samostalno izabire učitelj. Preporučuje se da se izabrani program ne mijenja iz razreda u razred.

Nastavni programi likovne kulture za razrednu nastavu osnovne škole imaju istovjetna polazišta:

- razumijevanje i poštovanje dječje individualnosti,
- ciljeve i zadaće.

Programski sadržaji pridonose fizičkom, socijalnom i intelektualnom razvoju djece-učenika.

CILJ:

Cilj je nastave likovne kulture, koji se temelji na likovnoj praksi, radu učenika:

- stjecati početne osnove vizualno-likovne kulture,
- razvijati sposobnosti vizualnog opažanja, razmišljanja i pamćenja,
- poticati i razvijati likovno izražavanje i oblikovanje u različitim vizualnim medijima primjerenih dobi učenika,
- omogućiti učenicima da izražavaju vlastite ideje, misli, spoznaje i doživljaje iz svojega okruženja,
- poticati učenike na istraživačku radoznalost različitih vrsta oblika i pojava, njihovih funkcija i konstrukcija te na samostalno predočavanje crtežom, bojom ili plastično,
- upoznati učenike sa značenjem i porukama umjetničkih djela i s vremenom njihova nastanka,
- upoznati učenike s vrijednostima zavičajno-nacionalne kulturne baštine te poticati učenike na čuvanje i zaštitu baštine,
- razvijati kod učenika estetski senzibilitet za životni prostor, sklad i uređenje okoliša.

ZADAĆE:

Zadaće nastave likovne kulture:

- likovnim radom razvijati vizualnu percepciju učenika kao osnovu za njihovo likovno i emocionalno doživljavanje svijeta,
- omogućavati učenicima da vlastite doživljaje mogu likovno izražavati njima dostupnim vizualnim medijima, materijalima i sredstvima likovnog rada,
- njegovati kod učenika samopouzdanje u vlastiti kreativni likovno izražajni i oblikovani rad,
- uvoditi učenike u svijet vizualnih komunikacija svakidašnjeg života, škole te uže i šire okoline,

- tumačiti učenicima elemente vizualno-likovnog govora uz stalnu okruženost odabranim likovnim djelima (reprodukcije i fotografije): slikarskim, kiparskim, grafičkim, arhitekturnim te djelima te djelima dizajna i narodne umjetnosti,
- posjećivati muzeje i galerije.

Program A

I. razred

OBLIKOVANJE NA PLOHI

PODRUČJE RISANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj crte u djetetovoj okolini i na umjetničkim djelima,
- razvijanje početne osjetljivosti na crtu kroz spontano izražavanje i stvaranje,
- razlikovanje i imenovanje crta (vrste, smjerovi, nazivi, skupovi),
- život crte kao samosvojnoga likovnog elementa.

Motivi

- iz djetetove okoline
- ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori,
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, hrvatska povijest, hrvatska kulturna baština,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština,
- točka i crta kao samostalni likovni element sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima,
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba...

Likovno-tehnička pomagala i crtačke tehnike

- olovka, tuš-drvce, tuš-kist, flomasteri (tamni), kao vrste pomagala i kao crtačke tehnike.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstem, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije crteža iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva itd. ili djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnom sadržaju iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regijska i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- točka, crta, crtati, crtež, lik, ploha, ravna crta, zakrivljena crta, vodoravno, uspravno, koso, niz, skup.

PODRUČJE SLIKANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj boje u djetetovoj okolini i na umjetničkim djelima,
- razvijanje početne osjetljivosti za boju u spontanom izražavanju i stvaranju,
- razlikovanje i imenovanje boja (osnovnih i izvedenih),
- život boje kao samostalnog likovnog elementa.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, prirodne pojave, objekti, prostori,
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti i hrvatske kulturne baštine,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština,
- boja, ploha, površina kao likovni motivi, sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima,
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička pomagala i slikarske tehnike

- akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel, flomasteri u boji (za minijature slike).

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, usmeno izlaganje, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije slika iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva itd. ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnom sadržaju iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regijska i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- boja, slika, slikati, slikar, imena boja, osnovne boje, izvedene boje, tonovi boja, mehaničko miješanje boja.

OBLIKOVANJE U PROSTORU

PODRUČJE MODELIRANJA I GRAĐENJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj volumena (oblika) i prostora u djetetovu okruženju i na umjetničkim djelima,
- razvijanje početne osjetljivosti za volumen i prostor u spontanom izražavanju i stvaranju,

- razlikovanje i imenovanje volumena i prostora (jednostavni i složeni volumeni, veličina, karakter, izvanjski i unutarnji prostor), prostorni odnosi i orijentacija u prostoru, volumen kao likovni element.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, objekti (građevine), prostori (gradovi, sela);
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezika (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaj, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- oblici, plohe, površine, prostori kao samostalni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima;
- iz područja nevizualnog: emocije, osjećaji, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja

- glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti izvorna djela kiparstva, arhitekture i urbanizma u djetetovoj okolini te reprodukcije iz čitanki, s razglednica, iz kalendara, časopisa itd.
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne baštine (kiparstvo, graditeljstvo), regionalna baština i vrhunska djela hrvatske nacionalne baštine, vrhunska djela europskog i svjetskog kiparstva i graditeljstva itd.

Pojmovi

- kip, građevina, kipar, građevinar, modelirati, graditi, oblik, prostor (unutarnji, vanjski).

OBLIKOVANJE NA PLOHI I U PROSTORU

PODRUČJE VIZUALNIH KOMUNIKACIJA I DIZAJNA

Vizualno-likovni sadržaji

- opažanje i razlikovanje znakova vizualne komunikacije
- crta, lik i boja kao znak vizualne komunikacije (značenja i poruke)
- crtani film kao izraz (razgovor o doživljaju)
- reklama
- prepoznavanje i razlikovanje vizualnih medija.

Vizualni mediji

- prometni znakovi, fotografija, crtani film, strip, slikovnica.

Dizajn

- odijevanje, uređivanje prostora, oblik i namjena predmeta svakidašnje uporabe, slikovnice.
- realizacija u materijalu: izrada čestitki i vizualnih znakova (upotrijebiti tehnike prema izboru iz područja risanja i slikanja).

Djela

- slikovnice domaćih autora, stripovi, zaštitni znakovi, prometni znakovi, crtani film Zagrebačke škole crtanog filma, plakati, reklamni panoji (reklame), spotovi, televizijske slike, oprema knjiga, djela kompjutorske grafike, scenografija, maske, kazališne lutke, umjetnička fotografija, fotomontaža, čestitke, itd.

Pojmovi

- vizualni znak, značenje, poruka, crtani film, reklama, televizijska slika, slikovnica.

II. razred

OBLIKOVANJE NA PLOHI

PODRUČJE RISANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj obrise i strukturne crte u okruženju i na likovnim djelima,
- razvijanje početne osjetljivosti za: kontraste crta (ravne - zakrivljene, meke-tvrde, otvorene-zatvorene) i funkciju crte u spontanom likovnom izražavanju i stvaranju,
- crta kao element navedenih sadržaja.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori;
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, teme iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- točka i crta kao samosvojni likovni motiv u svim svojim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim vizualno-likovnim sadržajima;
- nevizualni poticaji: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i crtačke tehnike

- olovka, tuš-drnce, tuš-kist, lavirani flomaster (tamni), bajc.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije crteža iz članaka, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva itd. ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- obris, građa, kontrast crta, meka crta, tvrda crta, otvorena crta, zatvorena crta, bajc.

PODRUČJE SLIKANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj lokalnih, kromatskih i akromatskih boja u okruženju i na likovnim djelima,
- razvijanje početne osjetljivosti za: kontraste boja (kontrast boje prema boji, toplo-hladni kontrast, svijetlo-tamni kontrast), tonove boja (kromatske i akromatske) u spontanom likovnom izražavanju i stvaranju,
- život boje kao samostalnog elementa u navedenim likovnim sadržajima.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, prirodne pojave, objekti, prostori,
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština,
- boja, ploha, površina kao likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima,
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i slikarske tehnike

- akvarel, gvaš, tempera, pastel, kolaž, flomasteri u boji (za minijature slike).

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, usmeno izlaganje, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije crteža iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva itd. ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- likovna boja, kromatske boje, akromatske boje, tople i hladne boje, kontrast boja, svijetlo-tamno, ton, kompozicija, rekompozicija.

OBLIKOVANJE U PROSTORU

PODRUČJE MODELIRANJA I GRAĐENJA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje i doživljaj jednostavnih i složenih oblika i prostora u okruženju i na djelima kiparstva i arhitekture,
- razvijanje početne osjetljivosti za kontraste volumena i prostora, masu i odnos prostora i mase u spontanom likovnom izražavanju i stvaranju,
- funkcija oblika i prostora,
- osnovni elementi urbanizma (ulica, trg),
- tipovi naselja.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, objekti (građevine), prostori (gradovi, sela),
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština,
- oblici plohe, površine, prostori kao likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima,
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja

- glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekani lim, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti originalna djela kiparstva, arhitekture i urbanizma u djetetovoj okolini te reprodukcije iz čitanki, razglednica, kalendara, časopisa,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne baštine (kiparstvo, graditeljstvo), regionalna baština i vrhunska djela hrvatske nacionalne baštine, vrhunska djela europskog i svjetskog kiparstva i arhitekture.

Pojmovi

- kiparstvo, arhitektura, urbanizam, ulica, trg, masa, volumen, funkcija (namjena).

OBLIKOVANJE NA PLOHI I U PROSTORU

PODRUČJE VIZUALNIH KOMUNIKACIJA I DIZAJNA

Vizualno-likovni sadržaji

- likovni elementi (crta, ploha, boja) u crtanom filmu i njihovo kretanje (pokrenuti crtež, slika),
- reklama (vizualna i sadržajna obilježja),
- fotografija i fotogovor, primjena fotografije u vizualnom komuniciranju,
- fotomontaža, izraz i poruka (govor).

Vizualni mediji

- crtani film
- fotografija
- TV
- kazališna lutka.

Dizajn

- odjeća učenika, radna odjeća za razna zanimanja, čestitka, slikovnice.

Realizacija u materijalu

- izrada čestitaka, znakova vizualne komunikacije, reklama (upotrijebiti tehnike prema izboru iz područja risanja i slikanja).

Djela

- slikovnice domaćih autora, strip, zaštitni znakovi, prometni znakovi, crtani film Zagrebačke škole crtanog filma, plakati, reklamni panoi (reklame), spotovi, televizijske slike, oprema knjiga, djela kompjutorske grafike, scenografije, maske, kazališne lutke, umjetnička fotografija, fotomontaža, čestitke, itd.

Pojmovi

- crtež u pokretu
- reklama
- fotografija
- fotograf
- fotomontaža
- fotogovor
- čestitka
- scenska lutka.

III. razred

OBLIKOVANJE NA PLOHI

PODRUČJE RISANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- usmjereno istraživanje i uočavanje u okolini i na likovnim djelima raznolikog bogatstva crta, njihovih odnosa, prepleta, ritma, kontrasta, smjerova i istraživanje istraženoga i uočenoga,
- kombiniranje crte s plohom, točkom i mrljom,
- crtačke teksture.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori,
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština,
- točka i crta sa svim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim vizualno-likovnim sadržajima.

Likovno-tehnička sredstva i crtačke tehnike

- olovke, tuš-drvice, tuš-kist, tuš-pero, flomaster (tamni), bajc, lavirani tuš.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije crteža iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- odnos crta, preplet, ritam, smjer, mrlja, površina, crtačka tekstura, tlocrt.

PODRUČJE SLIKANJA**Vizualno-likovni sadržaji**

- usmjereno istraživanje i uočavanje u okružju i na likovnim djelima kontrasta kakvoće (degradacija boja), kontrasta količine i komplementarnog kontrasta i izražavanje istraženoga i uočenoga,
- mehaničko i optičko miješanje boja,
- tonsko i kolorističko slikanje,
- slikarske teksture.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, prirodne pojave, objekti, prostori;
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- boja, ploha, površina kao likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima,
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i slikarske tehnike

- akvarel, gvaš, tempera, pastel, kolaž, flomasteri u boji.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, usmeno izlaganje, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije slika iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva itd. ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnom sadržaju iz hrvatske likovne i etnografske baštine (užeregionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- intenzitet boje, razrjeđivanje boje, kakvoća boje, komplementarni kontrast, optičko miješanje boja, tonsko i kolorističko slikanje, slikarska tekstura.

PODRUČJE GRAFIKE**Vizualno-likovni sadržaji**

- početno upoznavanje s grafikom
- grafika - opći pojam
- grafički otisak
- crta i ploha, osnovni elementi grafike
- monotipija (otiskivanje boje, linije, plohe)
- usvojene likovne sadržaje s područja crtanja primijeniti za izradu matrice.

Motivi

- isti kao i u području risanja i slikanja, ali stilizacijski obrađeni prema mogućnostima grafičkih tehnika.

Likovno-tehnička sredstva i grafičke tehnike

- matrice, tiskarska boja, tempera, glicerol, otiskivanje, monotipija, kartonski tisak.

Pristup motivu/objektu

- isti kao i u ostalim područjima.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije ili izvorne grafike (monotipija, kartonski tisak, linorez, drvorez).

Pojmovi

- grafika, grafičar, grafički otisak, matrica, kartonski tisak, monotipija.

OBLIKOVANJE U PROSTORU

PODRUČJE MODELIRANJA I GRAĐENJA

Vizualno-likovni sadržaji

- usmjereno istraživanje i uočavanje (u okolini i na likovnim djelima) proporcija oblika i prostora, osnovnih kompozicijskih odnosa (simetrije i asimetrije) i izražavanje istraženoga i uočenoga,
- crta u prostoru (prostorni crtež),
- ploha u prostoru,
- plastične teksture,
- karakter oblika i prostora što proizlazi iz njihovih funkcija,
- puna plastika i reljef.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, objekti (građevine), prostori (gradovi, sela);
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- oblici plohe, površine, prostori kao samosvojni likovni motivi sa svima svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima;
- iz područja nevizualnog: emocije, osjećaji, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja

- glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekani lim, žica, papirnata ambalaža, drveni otpadni materijal.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti izvorna djela kiparstva, arhitekture i urbanizma u djetetovoj okolini te reprodukcije iz čitanki, s razglednica, kalendara, časopisa,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne baštine (kiparstvo, graditeljstvo), regionalne baštine i vrhunska djela hrvatske nacionalne baštine, vrhunska djela europskog i svjetskog kiparstva i arhitekture.

Pojmovi

- proporcija, kompozicija oblika i prostora, simetrija i asimetrija, prostorni crtež, plastična tekstura, puna plastika, reljef.

OBLIKOVANJE NA PLOHI I U PROSTORU

PODRUČJE VIZUALNIH KOMUNIKACIJA I DIZAJNA

Vizualno-likovni sadržaji

- vizualno opažanje kadra na fotografiji, stripu, televizijskoj slici
- kadrovi u nizu
- crno-bijeli film
- boja na filmu
- spot i njegove značajke
- pismo kao element vizualnih poruka i njegova likovnost
- scena i scenografija i scenska maska - oblikovanje i razumijevanje
- zaštitni znakovi.

Vizualni mediji

- TV, film, video, scena, maska, zaštitni znak, lutka.

Dizajn

- dizajn, grafički dizajn, oprema knjiga, pozivnica, čestitka.

Realizacija u materijalu

- izrada scenskih elemenata, maski, lutaka, čestitaka, oprema knjiga, reklama; pismo kao element vizualnih poruka (tehnike prema izboru).

Djela

- slikovnice domaćih autora, stripovi, zaštitni znakovi, prometni znakovi, crtani film Zagrebačke škole crtanog filma, plakati, reklamni panoi (reklame), spotovi, televizijske slike, opreme knjiga, djela kompjutorske grafike, scenografije, maske, kazališna lutka, umjetnička fotografija, fotomontaža, čestitke, itd.

Pojmovi

- metoda, grafički dizajn, maska, scena, scenografija, zaštitni znak, film, video, kadar, strip.

IV. razred

OBLIKOVANJE NA PLOHI

PODRUČJE RISANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- usmjereno istraživanje i uočavanje sličnosti i razlika u upotrebi crta na umjetničkim djelima (rukopis umjetnika),
- usmjereno istraživanje i uočavanje u okružju i na likovnim djelima dinamičnih i statičnih linija te izražavanje i stvaranje dinamičnih i statičnih kompozicija crtama,
- vrste kompozicija (razlikovanje i imenovanje),
- dominacija i usklađivanje crta.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori;
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- točka i crta sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim vizualno-likovnim sadržajima;
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i tehničke tehnike

- olovka, tuš-drnce, tuš-kist, tuš-pero, lavirani tuš, boje, flomaster (tamni).

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije crteža iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnom sadržaju iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- dinamika, statika, kompozicija, vodoravna kompozicija, uspravna kompozicija, piramidalna, slobodna, dominacija.

PODRUČJE SLIKANJA

Vizualno-likovni sadržaji

- usmjereno istraživanje i uočavanje sličnosti i razlika u upotrebi i nanošenju boje na podloge (slikarev rukopis)
- usmjereno istraživanje i uočavanje u praksi i na likovnim djelima kompozicije boja, ravnoteže, ritma boja
- dominacija i usklađivanje boja (harmonija)
- modelacija i modulacija bojom.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, prirodne pojave, objekti, prostori;
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, hrvatska povijest, hrvatska kulturna baština;
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština;
- boja, ploha, površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizualno-likovnim sadržajima;
- iz područja nevizualnog: emocije, osjeti, glazba.

Likovno-tehnička sredstva i slikarske tehnike

- akvarel, gvaš, tempera, pastel, kolaž, flomasteri u boji.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, usmeno izlaganje, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije slika iz čitanke, s razglednica, iz kalendara, časopisa, dijapozitiva ili izvorna djela u muzejima i galerijama,
- birati djela prema likovnom sadržaju iz hrvatske likovne i etnografske baštine (regionalna i vrhunska djela hrvatske nacionalne kulture), vrhunska djela europske i svjetske likovne umjetnosti.

Pojmovi

- mrlja, potez, ploha, tanki namaz boje, debeli namaz boje, kompozicija boja, ritam, dominacija, modelacija, modulacija, harmonija.

PODRUČJE GRAFIKE

Vizualno-likovni sadržaji

- vrste tiska (visoki tisak)
- linorez
- negativ-pozitiv
- akromatski kontrast (crno-bijelo)
- udubljeno-povišeno
- usvojene likovne sadržaje s područja crtanja primijeniti u grafici.

Motivi

- isti kao i u području crtanja i slikanja, ali stilizacijski obrađeni prema mogućnostima grafičkih tehnika.

Likovno-tehnička sredstva i grafičke tehnike

- matrica, tiskarska boja, tempera, glicerol, otiskivanje, monotipija, kartonski tisak.

Pristup motivu/objektu

- isti kao i u ostalim područjima.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, usmeno izlaganje, građenje, kombiniranje, variranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti reprodukcije ili izvorne grafike (monotipija, kartonski tisak, linorez, drvorez).

Pojmovi

- grafika, grafički list, linorez, visoki tisak, matrica.

OBLIKOVANJE U PROSTORU

PODRUČJE MODELIRANJA I GRAĐENJA

Likovni sadržaji

- usmjereno istraživanje i uočavanje sličnosti i razlika u oblikovanju volumena i prostora
- uočavanje i razlikovanje oblika prema stupnju plastičnosti (puna plastika - kip, statua, mobil i reljef - visoki, niski, uleknuti) i izražavanje u materijalu,
- masa i prostor (odnos - masa u prostoru i prostor u masi),
- prostorno-plastične kompozicije i kompozicijski odnosi,
- konstruktivni elementi u arhitekturi.

Motivi

- iz djetetove okoline - ljudi, životinje, biljke, objekti (građevine), prostori (gradovi, sela),
- iz sadržaja ostalih predmeta: jezik (priča, bajka, anegdota, pjesma), biblijski sadržaji, iz hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine,
- iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština.

Likovno-tehnička sredstva i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja

- glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekani lim, žica, žičana mreža, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal.

Pristup motivu/objektu

- rad prema promatranju, nakon promatranja, prema sjećanju, zamišljanju, izmišljanju.

Metode rada

- promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, rad s tekstom, građenje, variranje, kombiniranje, razlaganje.

Likovna djela

- upotrijebiti izvorna djela kiparstva, arhitekture i urbanizma u djetetovoj okolini te reprodukcije iz čitanki, s razglednica, kalendara, časopisa,
- birati djela prema likovnim sadržajima iz hrvatske likovne baštine (kiparstvo, arhitektura), regionalne baštine i vrhunska djela europskog i svjetskog kiparstva i arhitekture.

Pojmovi

- statua, mobil, reljef (niski, visoki, uleknuti), konstrukcija, zid, stup, stub, krov.

OBLIKOVANJE NA PLOHI I U PROSTORU

PODRUČJE VIZUALNIH KOMUNIKACIJA I DIZAJNA

Vizualno-likovni sadržaji

- istraživanje zakonitosti komponiranja u kadru (u stripu, fotografiji, televizijskoj slici)
- boja kao izražajno sredstvo plakata
- stilizacija i primjena ostalih elemenata na plakatu vizualna komunikacija sa spotom, reklamom, TV porukom
- kompjutorska grafika (osnovne spoznaje i likovne mogućnosti)
- upoznavanje, prepoznavanje, osvještavanje i usvajanje vizualnih medija i vizualnog komuniciranja.

Vizualni mediji

- fotografija, strip, TV, plakat, kompjutor, video, film.

Dizajn

- grafički dizajn, plakat, oprema knjige, reklamni listić, uvođenje u industrijski dizajn, namještaj, primijenjena umjetnost.

Realizacija u materijalu

- izrada scenskih elemenata, plakata, oprema knjige, čestitaka, reklamnih listića, stripa, kompjutorske grafike i ostalih sadržaja pogodnih raznim tehnikama.

Djela

- slikovnice domaćih autora, stripovi, zaštitni znakovi, prometni znakovi, crtani film Zagrebačke škole crtanog filma, plakati, reklamni panoji (reklame), spotovi, televizijske slike, oprema knjiga, djela kompjutorske grafike, scenografija, maske, kazališna lutka, umjetnička fotografija, fotomontaža, čestitke itd.

Pojmovi

- grafički dizajn, industrijski dizajn, primijenjena umjetnost, spot, kompjutorska grafika, TV poruka, plakat.

Upute za učitelje

Program je rezultat empirijskog i teoretskog istraživanja utjecaja sustavnog likovnog obrazovanja na razvoj likovne ekspresije učenika. Provedena je i empirijska provjera učinkovitosti programa. Njegova eksperimentalna primjena trajala je četiri školske godine. Pritom se kakvoća učeničkih radova provjeravala posebice konstruiranim instrumentom za procjenu likovnih kreativnosti u šest dimenzija.

Nakon znanstvene provjere opravdanosti teoretskih stavova o kreativnosti u sklopu likovnog odgoja i obrazovanja nametnula nam se potreba znanstvene osustavljenosti ostvarenih rezultata. Rezultati toga rada široj su javnosti predstavljani ovim programom.

Satnica, tj. vremenski okviri izvođenja programa, odnosno nastavni plan, ne ograničava se isključivo na jedan nastavni sat, nego je možemo provoditi prilagođeno, tj. smatrati "rastezljivom".

To znači da ćemo, ovisno o likovnom problemu koji rješavamo, za neke nastavne jedinice utrošiti možda samo pola sata, a za druge više vremena.

Program nije jednosmjernan, nego sadrži troznačnost pristupa u uvođenju učenika u svijet likovnosti: najprije preko vizualnih poticaja i uočavanja njihovih likovnih značajki; zatim preko spontane aktivnosti s likovnim i kompozicijskim elementima i treće - slobodnom dječjom ekspresijom nevizualnih poticaja. Smatramo da tako možemo u učenika razviti vizualno-likovni senzibilitet.

Učitelj mora znati što od djece traži, kakve perceptivne, misaone i emotivne operacije želi poticati, odnosno koje opće i likovne sposobnosti odgovaraju psihofizičkim mogućnostima pojedinog djeteta. Učitelj mora voditi računa o tome da je dijete usmjereno ponajprije procesu, a ne rezultatu svoje stvaralačke aktivnosti, za razliku od odrasloga umjetnika koji svjesno teži umjetničkom rezultatu.

Učitelj je u sklopu programa slobodan u izboru likovnih sadržaja, tema i tehnika koje će prilagoditi regiji, blagdanima, godišnjem dobu te provođenju tematske i strukturne povezanosti s ostalim nastavnim predmetima.

Izrada kvartalnih i godišnjih programa temelji se na predloženom okvirnom programu, ali je samostalno kreativno pedagoško djelo svakog učitelja. Time će se povezati proces pronalaženja dječje ekspresivnosti s poznavanjem i poštovanjem zavičajnih i tradicijskih korijena hrvatske povijesti, hrvatske kulturne baštine, narodnih običaja, blagdana i etnografske baštine.

Program B

SADRŽAJI

Sadržaji ovog programa provode se u sljedećim područjima - oblicima rada:

1. Plošno oblikovanje

- crtanje, slikanje, kolaž, grafičke tehnike - različitim sredstvima i materijalima, na različitim podlogama

2. Trodimenzionalno oblikovanje

- modeliranje, građenje, konstruiranje materijalima različitih svojstava

3. Konceptualizacija i oblikovanje prostora

- od skica i nacрта do izvedbe različitim materijalima i u različitim mjerilima

4. Uređenje prostora - objekata i okolice

- funkcija i vizualno-estetska gledišta

5. Dizajn

- funkcija i oblikovanje (od ručne do industrijske proizvodnje)

6. Vizualne komunikacije

- funkcija i oblici - vrste
- pismo

7. Teorija forme - osnove

- nazivi, pojmovi, elementi, problemi

8. Povijest umjetnosti i vizualni mediji

- povijesne funkcije i preobrazba likovnih umjetnosti
- međutjecaji likovnih i društvenih pojava
- promatranje, doživljavanje i analiza likovnih djela

9. Nacionalna kulturna baština

- nepokretni spomenici kulture
- pokretni spomenici kulture
- restauracija, konzerviranje i Zakon o zaštiti

10. Integracija

- s ostalim estetskim područjima
- s ostalim nastavnim područjima (prirodno-znanstveno, tehničko područje)
- ekologija

OBLICI LIKOVNE PRAKSE:

1. Likovno oblikovanje

- plošno
- trodimenzionalno (sposobnost organiziranja i izvođenja likovnog procesa preko samostalnog izražavanja uz proširenje oblikovnih i tehničkih iskustava)

2. Studij pred objektom (simultano promatranje)

- (razvijanje sposobnosti likovnog razmišljanja, tumačenja o konkretnom objektu)

3. Prikazivanje skicom

- (razjasniti vlastite predodžbe i ideje vizualno)

4. Prostorni plan (oblikovanje prostora)

- (zorno priopćavanje građevinskih, prostornih i predmetnih danosti)

5. Pismo

- (primjena pisma u vizualnim dnevnim komunikacijama u školi i životu)

6. Upoznavanje likovnih djela

- (na osnovi udžbenika, projekcija i posjetom muzeju)

7. Okolica i kulturna baština

POJMOVI U PROGRAMU LIKOVNE KULTURE

AKTIVNOST I RAZVOJ SPOSOBNOSTI

Praktične metode rada prema promatranju, slikovitom pamćenju i stvaralačkoj mašti.

Praktična metoda rada prema literarnom tekstu - ilustracija.

LIKOVNI SADRŽAJI

a) LIKOVNA PODRUČJA I TEHNIKE

Crtanje - Suhe tehnike: olovka, kreda i ugljen.

Tekuće tehnike: tuš (ptičje i čelično pero, kist) i flomaster

Grafika - Pomoćne tehnike: šablone, kartonski otisak.
Klasične tehnike: monotipija, linorez (plastorez).
Fotografika: fotomontaža, fotogram.
Primijenjena grafika: ukrasno pismo, vizualne komunikacije.

Slikarstvo - Suhe tehnike: pastel i kolaž.
Tekuće tehnike: tempera, gvaš i akvarel.
Primijenjeno slikarstvo: dekoracija, inscenacija, maska, kostim.

Keramika - Modelirana u dijelovima, na lončarskom kolu, lijevana, terakota i glazirana keramika.

Kiparstvo - Rezbarenje: drvo, siporeks i muljika.
Punciranje i čekanje: mekani lim.
Modeliranje: glina, glinamol i plastelin.
Konstruiranje: letvice, žica, profili aluminijskih šipki i folija, staklo, karton, papir i kutije. Primijenjeno kiparstvo.

ARHITEKTURA I URBANIZAM:

Tlocrt: olovka, tuš, flomaster, tempere i kolaž.

Maketa: papir, karton, kutije, spužvasta masa, letvice, metalni profili i staklo.

b) ELEMENTI LIKOVNOG IZRAŽAVANJA (likovnog jezika)

Točka - skupovi, rasteri

Crta - linija - kaligrafska i euklidska crta, smjerovi, debljine, rasteri

Površina - tekstura - prirodna i umjetna

Svjetlo i sjena - ton - valer - tonska ljestvica, tonski ključevi, tonska modelacija.

MOTIVI - LITERARNI SADRŽAJI

Likovni i estetski sadržaji u motivu kao povodi. Doživljaji učenika kao povodi. Širi odgojni i obrazovni sadržaji kao povodi. Korelacija kao povod za izbor motiva.

Motivi u likovnoj umjetnosti kao povodi. Likovne tehnike kao povodi za izbor motiva. Figuracija: portret-popsrje, vrste portreta (autoportret, asistencija, obiteljski portret, skupni portret, karikatura, groteska) satira, torzo, akt, figura, mrtva priroda, herbarij, animalijerstvo, (pejsaž) krajolik, marina, veduta, interijer, eksterijer, ruina, žanr (genre) scena, povijesni te mitski i religiozni motivi, biljni i životinjski - prirodni ornament, geometrijski ornament i stilizacija prirodnih elemenata. Nefiguracija: geometrijska i lirski apstrakcija.

UMJETNIČKA DJELA

Izvornici, reprodukcije, dijapozitivi i film. Popis umjetničkih djela kao primjera za predočenje likovnih i posebno estetskih sadržaja. Treba odrediti umjetnička djela za svaki razred, prema redosljedu programskih sadržaja. U umjetničkim djelima učenici trebaju upoznati sadržaje za poticaj domoljubnih osjećaja i moralnih vrijednosti. Treba odabrati djela iz područja narodne umjetnosti, naive, umjetničkog obrta, primijenjenih umjetnosti i dizajna.

Pojam "likovni jezik" treba zamijeniti primjerenijim izrazom: **likovnim elementima**, a cijeli proces kreativnog rada - izrazom: **likovno oblikovanje**, a ne dosadašnjim izrazom "kreativne igre".

Upute za učitelje

Poduka u nastavi likovnog odgoja i likovnih umjetnosti treba pridonositi postignuću ciljeva koji obuhvaćaju specifičnosti struke i sadržaje koji prelaze okvire struke. Za mlađu dob: učenike I., II., III. i IV. razreda težište je na vlastitom likovnom angažmanu.

Učenici trebaju stjecati dalje stručne i metodičke spoznaje i treba ih poticati u sposobnosti za vizualno komuniciranje i kritičko razmišljanje, razumijevanje umjetnosti, vizualnih sredstava priopćavanja i oblikovanje okoline. Učenicima susret s umjetničkim djelima treba postati izvorom radosti, doživljaja i iskustva. Učenici trebaju steći sposobnost stručnog sugovornništva i suodlučivanja u programima uređenja humane okoline.

Da bi potaknuo kreativni likovni rad kod učenika, čak i u najrazvijenijem školskom okruženju, nastavnik mora potaknuti "istraživački" duh učenika u nastavnoj situaciji, koja će svijest učenika usmjeriti prema vrijednostima likovnog rada. Osim toga u učenika treba razvijati sposobnost razmišljanja radi interaktivne i kreativne aktivnosti na svakom nastavnom satu likovnog odgoja i likovne kulture.

Ako se potiče stvaralačka imaginacija učenika, kreativan likovni rad moguć je u svakom razrednom odjelu do te mjere da učenici svakog odjela mogu drukčije reagirati. Inače, učenici će biti podvrgnuti nastavniku, a time se otežava razvoj kreativno-vrijednosnog likovnog iskustva.

Dijagram poticaja:

Na dijagramu središnji krug simbolizira dinamički poticaj, odnosno situaciju vrednovanja rada učitelja. To je orijentacija (prezentacija) koju nudi učitelj u kontekstu strukturalne situacije kontrastnih uvjeta vezanih za potrebe i interes učenika. Dakle: vanjski krug simbolizira doseg nastavnikova zadiranja u situaciju. Strelice iz unutarnjeg kruga prema središtima spirala predstavljaju različite ideje koje učenici dobivaju poticajem. Svaka spirala predočuje napredak razvoja učenikove ideje. Otvoreni kraj spirale označava spremnost da se prihvati novo vrijedno mišljenje u vezi s idejom. Kako se ideja svakoga učenika širi i razvija, može se uključiti i postati dio ideje drugog učenika. To može dati interakciju između ideje i ideje ili komentara, ili oboje. Osjenčana mjesta na dijagramu, u kojima se sve ideje preklapaju, uključuju sve faze početnog poticaja i sva estetska učenja koja su dio posebnog likovnog iskustva.

NASTAVNI PROGRAM ZA VIŠE RAZREDE OSNOVNE ŠKOLE

SVRHA

Likovna kultura pridonosi ostvarivanju ciljeva i zadaća osnovnog obrazovanja. Program likovne kulture temelji se na poticanju produktivnog i inventivnog stvaralaštva sadržajima likovnog jezika. Razvijanje estetske osjetljivosti djeluje na razvoj stvaralačkih sposobnosti djece i formiranje oblikovno-prostornog mišljenja.

Programsko ustrojstvo obuhvaća:

- likovni jezik
- likovno-tehnička sredstva
- područje i likovne metode rada, tj. stvaralačke djelatnosti građenja, kombiniranja, variranja i razlaganja bojom, crtom, plohom, volumenom
- nastavna sredstva s likovnim svojstvima, taktilnim i vizualnim
- poticaje/motive
- likovna djela.

Navedeni dijelovi programa međusobno su ustrojeni. Osnovni element programskog ustrojstva je likovni jezik koji čini likovne sadržaje i omogućuje suodnos likovnih sadržaja drugih predmeta.

Zadaće programa jesu:

- razvijati sposobnosti učenika, senzorne, izražajne, praktične i intelektualne;
- razviti psihofizičke funkcije: percipiranje, pamćenje, mišljenje, maštu, emocije, interese, volju itd.;
- omogućiti potpuniji razvoj izražajno-oblikovnih sposobnosti radom u različitim likovnim tehnikama;
- poticati učenike da samostalno pripremaju i izrađuju skice i planove za rješavanje nekog osobnog, stvarnog likovnog problema i problemske situacije;
- upoznavanjem umjetničkih djela hrvatske i svjetske kulturne baštine omogućiti razvoj estetske osjetljivosti;
- osposobljavati učenike da prošire spoznaje o drugim načinima likovnog predočavanja, simbolima, vrijednostima u umjetnosti različitih naroda, kulturnih i etničkih zajednica te da poštuju ljudska dostignuća i uspjehe;
- njegovati u učenika smisao prema vizualnom komuniciranju i poticati želju za stvaralačkim sudjelovanjem u kulturnom i umjetničkom životu zajednice kako bi na taj način pridonosili podizanju razine likovne kulture u njoj;
- osposobiti učenike da likovno oblikovni jezik vizualnih medija samostalno primjenjuju u estetskom vrednovanju okoline;
- ostvariti svezu likovnih sadržaja s drugim odgojno-obrazovnim saržajima.

V. razred

NASTAVNI SADRŽAJ LIKOVNI JEZIK

- obilježje i vrste oblika, te osnovni trodimenzionalni oblici u prostoru i likovnom izrazu (slici, kipu, grafici, dizajnu, arhitekturi)
- veličina oblika i međusobni odnos veličina
- grupiranje oblika u ravnini i prostoru
- osnovni plošni oblici i obilježja
- kontrast kvaliteta boje
- kontrast svijetlo tamno
- spektar boja
- komplementarni kontrast
- kontrast obrisnih i strukturalnih linija.

LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA

Crtačka:

- ugljen
- olovka
- tuševi- pero, tuš-kist, tuš-drvice, tuš-trska
- lavis
- sepija

Slikarska:

- gvaš
- tempera
- kolaž
- akvarel
- pastel

Grafička:

- kartonski tisak
- linorez
- monotip

Prostorno plastična:

- glina, glinamol, papir, karton, drvo, žica i drugi već oblikovani materijal.

LIKOVNE METODE RADA - STVARALAČKE DJELATNOSTI NA PLOHI I U PROSTORU

- kombiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- variranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- razlaganje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- redefiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom.

NASTAVNA SREDSTVA S LIKOVNIM SVOJSTVIMA (TAKTILNIM I VIZUALNIM)

Prirodni i načinjeni oblici, pojave u prirodi, unutarnji i izvanjski prostori, folije u boji, likovna djela (reprodukcije i originali), vizualni mediji.

TEME- POTICAJI

Narodni ornament, božićni motivi prema biblijskom tekstu ili božićnom običaju, hrvatska etnografska baština.

Pojave, prostori unutarnji i izvanjski, predmeti, događaji, osjećaji i spoznaje ljudi, bilje, životinje, vizualni znaci i mediji, te sadržaji koji proizlaze iz nastave drugih predmeta.

POJMOVI

Mozaik, freska, minijature, statua, mobil, reljef, puna plastika, lijevanje u bronci, klesanje u kamenu, grafika, tisak, crtež, obrisna crta, strukturalna crta, horizontalni smjer, vertikalni smjer, dijagonalni smjer.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- usmjeriti učenike ka spontanijem, kreativnijem razvijanju spoznajnih vrijednosti kroz likovno stvaralaštvo;
- pretežno oslanjanje na emociju i imaginaciju radi postizanja ekspresivnog izraza;
- omogućiti potpuniji razvoj izražajnih sposobnosti radom u različitim likovnim tehnikama;
- veći stupanj promatranja, uspoređivanja, planiranja, aktiviranja, razmišljanja, variranja, kombiniranja, procjenjivanja, kritičnosti i izražavanja;
- shvaćanje o namjeri autora likovnog djela uz pomoć vizualne poruke;
- razvoj svijesti o Hrvatskoj kulturi i zavičajnom okruženju;
- razumijevanje estetske i druge ljudske djelatnosti u sredini življenja, uporabnim predmetima i komunikacijom.

VI. razred

NASTAVNI SADRŽAJ

LIKOVNI JEZIK

- Prostor - elementi vizualnog prostora i iluzija prostora u slici, kipu, grafici, dizajnu, arhitekturi
- dodirivanje i mimoilaženje, te preklapanje oblika u prostoru
- akromatske i kromatske kvalitete (ton, zasićenosti i valer)
- miješanje boja
- kontrast kvaliteta boja
- asocijativna vrijednost, psihološki učinak i simbolika boja
- teksturalne vrste i vrijednosti površine i oblika
- materijal i vrste materijala u izrazu bojom
- obilježje vrsta i tekstura u prostoru

LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA

Crtačka:

- ugljen
- olovka
- flomasteri
- tuš - pero, tuš, kist, tuš-drvo, tuš-trska, lavis, sepija

Grafičke tehnike:

- linorez, kartonski tisak, monotip

Slikarska:

- akvarel
- gvaš
- tempera
- kolaž
- pastel

Prostorno- plastična:

- glina, glinamol, papir, karton, drvo, žica i drugi već oblikovani materijali.

LIKOVNE METODE RADA - STVARALAČKE DJELATNOSTI NA PLOHI I U PROSTORU

- kombiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- variranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- razlaganje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- redefiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom.

NASTAVNA SREDSTVA S LIKOVNIM SVOJSTVIMA (TAKTILNIM I VIZUALNIM)

Prirodni oblici i načinjeni oblici, pojave u prirodi, ljudi, bilje, životinje, unutarnji i izvanjski prostor, likovna djela, vizualni mediji (reprodukcije i originali).

TEME - POTICAJI

Predmeti, ljudi, bilje, životinje, prostori unutarnji i izvanjski božićni motivi prema biblijskom tekstu ili božićnom običaju, hrvatska etnografska baština, narodni običaji, vizualni znaci i mediji, događaji, pojave mikrostrukture, te sadržaji koji proizlaze iz nastave drugih predmeta, osjećaji i spoznaje.

POJMOVI

Boja - kromatske i akromatske; teksture, valer, spektar, kontrast; slikarstvo, prijenosno slikarstvo, slikarske tehnike, iluzija prostora, plakat, vizualne komunikacije, stabilno, labilno figuralna kompozicija, signal, stil, minijatura, iluzija prostora, dizajn, dodirivanje, mimoilaženje, preklapanje oblika, valer, kontrast, kvantiteta boja, tekstura, kiparstvo, arhitektura, figura, marina, kič.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- stimuliranje učenika za likovnim istraživanjem, izražavanjem, hrabrenjem znatiželje, vizualno-slikovne osjetljivosti i spontana imaginativna mišljenja;
- rješavanje oblikovnih zadataka prema usvojenim pravilima, tj. s određenom namjenom i ciljem;
- ostvarivanje stupnja analitičkog promatranja i planiranja likovno-izražajnog procesa;
- omogućiti potpuniji razvoj izražajnih sposobnosti radom u različitim likovnim tehnikama;
- omogućiti učenicima otkrivanje vizualnih, oblikovnih i izražajnih svojstava likovnih djela;

- osvješćivanje refleksije prilikom promatranja likovnih djela i formiranje sustava likovnog jezika i likovnih tehnika;
- procjena djelovanja lokacije arhitektonskih cjelina, uključujući i djelovanje boje;
- razvijati potrebu za estetskim uređenjem okoline i vrijednosni odnos prema Hrvatskoj kulturnoj baštini i njegovoj zaštiti.

VII. razred

NASTAVNI SADRŽAJ

LIKOVNI JEZIK

- Crta - promjenjivosti svojstva crte s obzirom na prostor i svjetlo
- Boja - moduliranje bojom

Vrijednost tona-različnost tonske ljestvice, valerski ključevi i primjena

- Tekstura - svjesno komponiranje tekstura ploha
- Volumen i prostor - perspektiva kubnog prostora.

Načela komponiranja

Ravnoteža i ritam u kompoziciji:

- proporcije, odnosi veličina, simetrija, asimetrija, zlatni rez
- ovisnost i povezanost proporcije i ritma - asimetrični i simetrični ritam

Složeni ritam u kompoziciji

- repeticija
- alternacija-naizmjenično ponavljanje
- stupnjevanje
- komponiranje likovnih elemenata koji su srodni ili kontrastni u jednoj ili više osobina (pravaca, oblika, boja, veličina, valera, tekstura)
- sklad i kontrast (pravaca, oblika, boja, veličina, valera, tekstura)
- jedinstvo ravnoteže i ritma, međusobna ovisnost i povezanost, dominantna i jedinstvo.

LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA

Crtačke tehnike:

- olovka
- tuš, tuš-pero, tuš-kist, lavis, sepija
- ugljen

Slikarske tehnike:

- gvaš
- akvarel
- tempera
- pastel (suhi)
- kolaž

Grafičke tehnike:

- linorez
- monotip
- karton tisak

Prostorno-plastične tehnike:

- glina, papir, karton, meki lim, drvo, gips, ambalaža, žica i drugi već oblikovani materijali.

LIKOVNE METODE RADA - STVARALAČKE DJELATNOSTI NA PLOHI I U PROSTORU

- kombiniranje-crtom, bojom, plohom, volumenom
- variranje-crtom, bojom, plohom, volumenom
- razlaganje-crtom, bojom, plohom, volumenom
- redefiniranje-crtom, bojom, plohom, volumenom.

NASTAVNA SREDSTVA S LIKOVNIM SVOJSTVIMA (TAKTILNIM I VIZUALNIM)

Prirodni i načinjeni oblici, unutarnji i izvanjski prostor, likovna djela, vizualne komunikacije.

TEME-POTICAJI

Predmeti, prostori-unutarnji i vanjski, vizualni znaci, božićni motivi prema biblijskom tekstu ili božićnom običaju, hrvatska etnografska baština, narodni običaji, zaštita prirode, i komunikacija, događaji, pojave, film, TV, video te sadržaji koji proizlaze iz nastave, drugih predmeta, osjećaja i spoznaje.

POJMOVI

Statika, dinamika, ritam, ravnoteža, složeni ritam, stupnjevanje, zgušnjavanje crta, opisna i konstruktivna crta, statične i dinamične plohe, alternacija, valerski ključ, modelacija, modulacija, prožimanje u prostoru, crtački, slikarski, grafički, kiparski i građevni materijali, ovisnost forme u funkciji, plaketa, reljef, puna plastika, primijenjena umjetnost, figurativno-apstraktno, sklad, dominacija, zaštita spomenika kulturne baštine, staklo, metal, interijer, fotografija.

Zadace za učenike jesu:

- razvijati u učenika želju za likovnim istraživanjem, izražavanjem, vizualno-likovnu osjetljivost i spontano imaginativno mišljenje i to prirodnim prijelazom vizualnog jezika u likovni;
- prisutnost u radu misaonih operacija: analize, sinteze, kompozicije, analogije, apstrakcije, alternativa, transformacija i različiti načini izvođenja;
- poticati učenike da samostalno pripremaju i razrađuju skice i planove za rješavanje nekog osobnog, stvarnog likovnog problema i problemske situacije;
- upoznati učenike s likovnim djelima umjetnika, tj. povezati ostvarenost likovnih problema sa zadanim problemom u učenika;
- razviti razumijevanje u učenika za važnost funkcije u oblikovanju vizualnih komunikacija i dizajna, kao i međuovisnost tehničkih sredstava, medija, likovnog znaka i poruke;
- razvijati u učenika estetsku osjetljivost u svom okruženju te potrebu za očuvanje hrvatske kulturne baštine i svjetske baštine;
- razvoj sposobnosti i spoznaja potrebnih za buduća zanimanja.

VIII. razred

NASTAVNI SADRŽAJI

LIKOVNI JEZIK

- Kontrast kao ritam suprotnosti i harmonija likovnih vrijednosti
- Vrste kompozicija (vodoravna, vertikalna, dijagonalna i geometrijska kompozicija)
- Statično i dinamično jedinstvo prema prostornim planovima kompozicija
- Jedinstvo i ravnoteža
- Jedinstvo stila i izraza
- Dominanta i jedinstvo kao uvjet povezivanja različitih komponenata
- Ovisnost oblika o funkciji i materijalu.

LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA

Crtačke tehnike:

- ugljen
- olovke
- tuš-pero, tuš-kist, tuš-drvce, tuš-trska
- lavis
- sepija

Slikarske tehnike:

- avarel
- tempera
- gvaš
- pastel
- kolaž

Grafičke tehnike:

- linorez
- monotip
- karton tisak
- pismo (dizajn)

Prostorno-plastična sredstva:

- glina, papir, karton, drvo, žica, mekani lim, gips, ambalaža i drugi veći oblikovni materijal.

LIKOVNE METODE RADA - STVARALAČKE DJELATNOSTI NA PLOHI I U PROSTORU

- kombinacija - crtom, bojom, plohom, volumenom
- variranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- razlaganje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- redefiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom.

NASTAVNA SREDSTVA S LIKOVNIM ZNAČAJKAMA - TAKTILNIM I VIZUALNIM

Prirodni i načinjeni oblici, unutarnji i vanjski prostor, likovna djela, vizualne komunikacije.

TEME-POTICAJI

Pojave, prostori, unutarnji i vanjski, ljudi, bilje, životinje, božićni motivi prema biblijskom tekstu ili božićnom običaju, etnografska hrvatska baština, narodni običaji, zaštita prirode, predmeti, vizualni znaci i kompozicija, događaji te sadržaji koji proizlaze iz nastave drugih predmeta, osjećaja i spoznaje.

POJMOVI

- perspektive, tehnike primijenjene umjetnosti (informativno), skica, nacrt, prototip, industrijski dizajn, objekt, ambijent, mobil. Uočavanje formalnog zajedništva likovnih medija, video, spot, računalna grafika, zaštitni znak, plakat, propagande.

Zadaci za učenike jesu:

- povećati u učenika želju za likovnim izražavanjem koje učeniku omogućuje varijante u rješavanju i individualizaciji izraza;
- poticati osvješćivanja vizualnog jezika i slojevitosti likovnih poruka;
- omogućiti učenicima da na različite načine dolaze do vizualnog rješenja u arhitekturi, primijenjenoj umjetnosti, dizajnu i vizualnim komunikacijama;
- upoznati ih s likovnim djelima i omogućiti im produbljivanje recepcije likovnog djela;
- jačanje svijesti o hrvatskoj likovnoj kulturi i razvijati estetski osjećaj za vlastitu okolinu te razvijati brigu za očuvanje kulturne baštine;
- briga o darovitima.

DJELA LIKOVNE UMJETNOSTI OD V. DO VIII. RAZREDA

- Altimira: Bizoni
- Venera iz Villendorfa
- Vincent iz Kastva
- Glava iz Salone
- Mozaik, Poreč
- Rimski portret
- Arena, Slavoluk u Puli
- Sv. Križ, Nin
- Sv. Donat, Zadar
- Radovanov portal, Trogir
- Majstor Buvina, vratnice splitske Katedrale
- Splitska krstionica: Hrvatski vladar
- Dioklecijanova palača, Split
- Hrvojev misal
- Istarska freska
- Biblia Sollemnica, Zagreb
- Sponza, Dubrovnik
- Katedrala u Šibeniku
- Katedrala u Trogiru
- Zagrebačka katedrala
- Trg u Požegi
- Krsto Hegedušić: Suša
- F. Benković: Abraham žrtvuje Izaka
- N. Božidarević: Triptih, Dubrovnik
- Miljenko Stančić: Suša
- V. Bukovac: Hrvatski preporod

- Pročelje Pavlinske crkve u Lepoglavi
- Sv. Juraj, riznica Katedrale, Zagreb
- A. Medulić, Akt.
- Miljenko Stančić: Svirač
- Z. Šulentić: Posljednja večera
- T. Krizman: Bakropis
- M. Kraljević: crtež po izboru
- S. Raškaj: Ozalj
- I. Meštrović: Majka
- O. Gliha: Gromače
- J. Račić: Majka s djetetom
- D. Ibler: Stambeni objekt u Zagrebu
- I. Rendić: spomenik Andrija Kačić-Miočić
- Dvorci Hrvatskoga zagorja
- Nadbiskupska palača u Zagrebu
- Grčka: Partenonski friz
- Gitto: Sv. Franjo propovijeda pticama
- Piero della Francesca: Krštenje Kristovo
- Fra Angelico: Navještenje
- Leonardo da Vinci: Posljednja večera
- Donatello: Konjanik
- Francesco Laurana: Beatrice d' Aragon
- A. Durer, drvorez iz ciklusa "Marijin život"
- Vincent Van Gogh: Suncokreti
- Paul Gauguin: Dekorativni pejzaž
- J. W. Turner: Požar Parlamenta
- Matisse: Portret
- Rembrand: Drvored
- Dufy: Žitno polje
- Degas: Plesačice
- Rodin: Mislilac
- Cezanne: Dječak u crvenom prsluku
- B. Michelangelo: Sikstinska kapela
- De la Tour: Rođenje Isusovo
- C. Monet: Katedrala u Ruanu
- P. Picasso: Tri muzičara
- P. Klee: Putujući cirkus
- A. Calder: Mobil
- Gaudi: Stambene zgrade u Barceloni
- Le Notre: Avenija Champs Elysees
- Le Corbusier: Villa Savoye
- V. Vasarely: Vega
- M. Rohe, višekatnice u Chicagu
- F. L. Wright: Guggenheim museum, New York

Pri korištenju likovnih djela predviđenih od V. do VIII. razreda, svaki učitelj može broj djela pojedinačno proširiti vrijednim djelima iz svog zavičaja.

OBJAŠNJENJE

PROSTORNI I MATERIJALNI UVJETI

Potrebno je imati specijalizirani prostor (učionica) u kojem se nalaze posebni stolovi-crtički ili slikarski; plohe za modeliranje i grafički stol, ormar za arhiviranje radova, crne zastore, platno za proiciranje; episkop, dija-filmove, TV, video, djela likovnih umjetnika (reprodukcije).

TEMELJNI OBLICI I METODE RADA

Oblici: individualni, skupni, frontalni, rad u parovima.

Metode rada: promatranje, likovni scenarij, usmeno izlaganje, razgovor, pokazivanje, demonstracija, rad s tekstom, variranje, kombiniranje, razlaganje, građenje crtom, plohom, bojom i volumenom

NAČELA OCJENJIVANJA

Učitelj mora dobro poznavati likovne faze razvoja i stvaralačke potencijale svojih učenika kako bi mogao prema stupnju usvojenosti likovnog jezika vrednovati i ocijeniti učenikov rad.

Svaki učenik mora imati svoj ovitak s radovima kako bi učitelj lakše pratio njegov razvoj.

Načela ocjenjivanja

- percipitivnost, izražajnost
- kreativnost i originalnost
- osjetljivost za likovne probleme, fleksibilnost, fluentnost, elaboracija, redefinicija
- likovno-tehnički elementi
- elementi analize likovnog djela i prepoznavanje likovnog i tematskog sadržaja, likovne tehnike, estetske vrijednosti, likovne poruke i interes za likovna djela i kulturnu baštinu,
- odnos prema radu, interes, dosjetljivost, samostalnost.

Učitelj likovne kulture treba pažljivo vrednovati radove svojih učenika i njihovo ponašanje ne samo zato što bi takvo procjenjivanje moglo pomoći učenicima, već i zato što ono osigurava podatke nužne za odgovorno vrednovanje programa i nastave.

GLAZBENA KULTURA

SVRHA PREDMETA

Nastava glazbene kulture u osnovnoj školi svojim sadržajima i aktivnostima značajno pridonosi cjelokupnom razvoju djeteta. Različitim osmišljenim aktivnostima učenicima se tijekom nastave omogućava **razvijanje osobnih sposobnosti izražavanja** zvukovnim sredstvima (ponajprije glasom, a kad je moguće i nekim pogodnim glazbalima), te **upoznavanje različitih elemenata i mogućnosti glazbenoga govora**, zatim postupno **upoznavanje određenog broja odabranih glazbenih ostvarenja** s područja narodnoga i umjetničkoga stvaralaštva.

Stjecanjem temeljne glazbene pismenosti, sustavnim razvijanjem ukusa i upoznavanjem s mjerilima kulturnih vrijednosti usmjeravamo učenike na aktivno sudjelovanje u glazbenom i kulturnom životu svoje okoline.

Nastava glazbe ostvaruje se kombiniranjem nekoliko programskih sastavnica, tj. usporednim provođenjem međusobno nadopunjujućih glazbenih aktivnosti. Sve ih možemo uvrstiti u dva temeljna područja:

<p>IZVOĐENJE GLAZBE</p> <p>(skupno i pojedinačno sudjelovanje u različitim oblicima glazbenih izvedbi)</p>	<p>POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI</p> <p>(opća i praktična znanja o glazbi u svezi s različitim umjetničkim glazbenim ostvarenjima)</p>
---	--

Izvođenje glazbe obuhvaća:

- pjevanje** s postupnim upoznavanjem različitih metarskih i ritamskih struktura, usvajanjem osnovne tehnike pjevanja te vještine točne i čiste intonacije;
- aktivnosti kojima se potiču **stvaralačke glazbene mogućnosti učenika**;
- povremena **primjena glazbala** (ovdje se ponajprije misli na primjenu ritamskih glazbala, dok se sviranje melodijskih glazbala, kao sastavnice ranijih programa, sada nalazi u sklopu sadržaja izborne nastave);
- upoznavanje osnova glazbenoga pisma** (aktivnim, osvještavajućim čitanjem pojedinih zapisa) – obrađuje se intenzivnije u predmetnoj nastavi

Upoznavanje glazbene umjetnosti obuhvaća:

- slušanje odabranih glazbenih ostvarenja** iz stvaralaštva velikih majstora i pučke umjetnosti te razvijanje sposobnosti usredotočenog slušanja;
- stjecanje osnovnih slušnih glazbenih iskustava** (slušno razlikovanje pojedinih glazbenih sastavnica i stjecanje najpotrebnijih verbalnih znanja o njima);

c) **usvajanje znanja o pojedinim pojmovima** iz opće glazbene kulture kojima se olakšava razumijevanje govora glazbene umjetnosti i razumijevanje slušanih djela (temeljna znanja o glazbenim vrstama i glazbenim oblicima, izvođačkim sredstvima i glazbenim sastavima, obilježja razdoblja);

d) **zajednički i pojedinačni posjeti glazbenim priredbama** (koncerti, opera, opereta, balet).

Pjevanjem se neprekidno razvijaju izražajne sposobnosti djece. Prema programu u razrednoj se nastavi ta aktivnost ostvaruje na temelju sluha i oponašanjem osobne demonstracije učitelja te uz pomoć različitih zvukovnih i vizualnih pomagala, crteža ili nekih s učenicima dogovorenih znakova. Kao nadopuna pjevanju, učenici mogu ponekad slobodno primjenjivati i različita jednostavna glazbala.

Upoznavanje temelja glazbenoga pisma te osvješćujući pristup intonaciji, različitim značajkama metra, ritma i glazbenoga oblikovanja započinje u četvrtom razredu i proteže se tijekom preostalog dijela osnovnog školovanja. Usvajanje najosnovnije orijentacije u vještini čitanja nota omogućava učenicima lakše i ispravnije pjevanje jednostavnijih napjeva te aktivno neposredno stjecanje informacija o sviranju pojedinih glazbala. Učenici se time potiču na odluku o aktivnijem osobnom sudjelovanju u nekom instrumentalnom sastavu, odnosno u pjevačkom zboru unutar škole ili izvan nje.

Različitim oblicima spontanoga i svjesno vođenoga dječjeg glazbenoga stvaralaštva, te aktivnim pristupom reprodukciji glazbenih djela oslobađa se, razvija i obogaćuje stvaralačka mašta djece. Međutim, učitelju je ostavljena sloboda da sam odluči u kojoj će se mjeri angažirati na tom području.

Slušanjem glazbe u mehaničkom ili 'živom' izvođenju i usvajanjem temeljnih pojmova opće glazbene kulture učenici upoznaju vrijedna ostvarenja hrvatskoga glazbenoga stvaralaštva (pučkog i umjetničkoga) te stječu svijest o potrebi očuvanja i njegovanja naše glazbene tradicije.

Kada je moguće ostvariti, poželjno je povezivanje glazbenih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta. Međutim, potrebno je voditi brigu o tome da se povezivanje sadržaja ne ostvaruje samo formalistički i na glazbeno nebitnoj, posve površinskoj razini (npr. na nastavi prirode i društva učimo o konju i pjevamo popijevku o dobrom konjiću).

ZADAĆE

Nastava glazbene kulture u osnovnoj školi ostvaruje sljedeće zadaće:

- omogućava učenicima da tijekom školovanja postupno upoznaju i usvoje veći broj narodnih i umjetničkih napjeva različitog sadržaja (pojedini od tih napjeva moći će se ponekad primijeniti i u nekim društvenim prigodama, a također mogu – posebno u razrednoj nastavi – imati i značajnu rekreativnu ulogu u sklopu radnoga dana učenika);
- razvijaju se izvođačke vještine djece i njihov stvaralački pristup pjevanju (i drugim oblicima izvođenja);

- pogodnim sustavno osmišljenim vježbama proširuje se sposobnost glazbenog pamćenja te razvijaju intelektualne i motoričke mogućnosti učenika;
- potiču se stvaralačke mogućnosti glazbenog izražavanja učenika te sustavno ukazuje na različite vrste glazbene improvizacije, odnosno spontanoga i svjesnoga glazbenoga stvaralaštva (ovo posljednje ostvaruje se ponajprije tijekom izborne nastave ili u različitim izvannastavnim oblicima rada u glazbenim skupinama);
- omogućuje se stjecanje temeljne glazbene pismenosti, zatim upoznavanje različitih sastavnica glazbe, a također i temeljnih glazbenih vrsta i stilova;
- upoznaju se obilježja naše pučke glazbe i pučke običajne tradicije;
- učenici stječu spoznaje o hrvatskim skladateljima, istaknutijim izvoditeljima glazbe i glazbenim ustanovama u Hrvatskoj;
- upoznaju odabrane primjere glazbenoga stvaralaštva drugih naroda;
- učenici se odgajaju za aktivne slušatelje i posjetitelje koncerata te opernih, baletnih i drugih glazbeno-scenskih priredaba;
- različitim oblicima redovite i izborne nastave te izvannastavnom djelatnošću učenika (posebno pjevačkim zborom i drugim vokalnim ili instrumentalnim sastavima) njeguje se smisao za zajedničko muziciranje i u određenom broju učenika razvija potrebu da se tom djelatnošću bave i nakon odlaska iz osnovne škole;
- učenici stječu informacije o različitim glazbenim zanimanjima i strukama, a darovitu se djecu usmjerava na dopunu obrazovanja uz pomoć izborne nastave ili - gdje postoji takva mogućnost - na školovanje u glazbenoj školi, odnosno na opredjeljenje za zanimanja u kojima su potrebne razvijene glazbene sposobnosti.

Razredna nastava

I. - III. razred

Glazbena kultura u razrednoj nastavi ostvaruje se različitim sadržajima i aktivnostima na svim navedenim područjima rada (ponajprije pjevanjem, a ponekad s dopunskim korištenjem glazbala te slušanjem i upoznavanjem glazbe) koja na ovoj razini imaju i svoje posebne zadaće.

Zadaće izvođenja glazbe (pjevanje s primjenom dječjih glazbala)

Pjevanjem djeci primjerenih popijevaka ostvarujemo ove zadaće:

- osobnim izvođenjem učenici upoznaju svijet pučkih i umjetničkih popijevaka od kojih će određen broj moći primijeniti i u svom društvenom životu;
- usvajanjem napjeva različitih ugođaja obogaćuju se dječji osjećaji i proširuje njihovo zvukovno iskustvo te stvaraju uvjeti za uspješniji nastavak rada u kasnijim razredima;
- razvija se sposobnost dobre zvukovne zamjedbe, a učenjem napamet razvijaju se i mentalne sposobnosti učenika;

- njeguje se dječji glas i ujedno proširuje njegov opseg te usvaja navika lijepog, izražajnog pjevanja s uvježbanim i jasnim izgovorom teksta;
- proširuju se intonacijske sposobnosti djece i razvija njihov osjećaj za tempo, mjeru i ritam;
- učenici se uz pomoć grafičkih prikaza tijekom melodije pripremaju za kasniji svjestan pristup glazbenom opismenjavanju;
- njeguje se ukus učenika i sustavno razvijaju mjerila njihova estetskog rasuđivanja;
- izvođenjem pučkih napjeva njeguje se i čuva hrvatska tradicijska baština, a u određenoj se mjeri upoznaje i baština drugih naroda.

Primjenom ritamskih glazbala i ponekog djeci prilagođenog melodijskog glazbala (tzv. dječji ili Orffov instrumentarij i sl.) dodatno se obogaćuje zanimljivost nastave, potiče zvukovna radoznalost djece i izrazito razvija njihov osjećaj za mjeru i ritam, usklađuje se cjelokupna motorika tijela, njeguje se i potiče zanimanje za skupne glazbene aktivnosti, stvara se zanimanje djece za sviranje pravih glazbala i za složenije instrumentalno muziciranje.

Napomena. Kao "primjena glazbala" može se u početku rada smatrati i primjena ruku, odnosno nogu te priručnih predmeta kojima učenici također mogu proizvoditi niz različitih vrlo zanimljivih zvukova.

Poticanjem stvaralačke mašte učenika u razrednoj nastavi se dodatno razvijaju njihove glazbene sposobnosti:

- utječe se na stvaralački pristup interpretaciji različitih glazbenih sadržaja;
- potiče se i njeguje smisao za oblikovanje u glazbi;
- oslobada se ličnost djece i njihova spontanost pristupa različitim, ne samo glazbenim sadržajima;
- razvija se smisao za glazbenu improvizaciju i određena spretnost u njezinu ostvarivanju;
- jednostavnim, ali dobro ostvarenim stvaralačkim zadacima, potiče se i razvija prirodna težnja djece za isticanjem u svojoj okolini.

Zadaće poznavanja glazbene umjetnosti (slušanje glazbe)

U razrednoj nastavi se slušanjem odabranih i zvukovno privlačnih primjera ostvaruju sljedeće zadaće:

- razvija se sposobnost zvukovne zamjedbe djece i njihovo pamćenje;
- navikava se djecu na pozornost pri slušanju glazbe, što je preduvjet za kvalitetno doživljavanje glazbenih djela;
- učenici stječu iskustvo u slušnom razlikovanju zvukovnih boja (ljudski glasovi, određen broj glazbala, zvukovi iz životnoga okruženja);
- upoznaju određeni broj izabranih glazbenih primjera s područja pučkog i umjetničkoga stvaralaštva;

SADRŽAJ

I. razred

IZVOĐENJE GLAZBE

a) Brojilice, dječje popijevke i igre s pjevanjem (izbor)

Napomena: *Uzagradi, uz naslov napjeva, često su navedene i početne riječi (ukoliko je to bilo potrebno), ili je napisano prezime autora teksta, a ponekad je također označeno područje ili zemlja iz koje potječe pojedini napjev.*

(Predznanje) Dva do četiri dječja napjeva i brojilice koje djeca znaju iz vrtića

Učenici i škola M. Matanović: Tako kuca mali sat
J. Bitenc: Tika taka
S. Mikac: Prvoškolci (Hribar)
J. B. Lully: Dok mjesec sja
V. Tomerlin: Združena slova

Jesen A. Čelar: Stigla jesen
*** : Pada, pada list
(pjevana dječja igra)

Božić i Nova godina *** : Spavaj, mali Božiću (pučki napjev)
*** : Koleda (iz Karlovca)

Zima *** : Zvončići (Jingle Bells, Engleska)
D. Basrak: Padaj, padaj snježiću
S. Mikac: Bijelu bundu zima ima
(Femenić)
A. Čelar: Zimski san (Bregović)
R. Milić: Snješko bijeli, radost dijeli
(Balog)

Proljeće S. Mikac: Proljeće
(Evo divnog proljeća; Vragoba)
M. Pirnik: Zvončić u proljeće

Majka, uspavanka *** : Zlatna ptičica (Subotić)
V. Makjanić: Majčica
M. Majer: Ale bare biri, uspavanka
(Petelinova)
P. Ramovš: Dijete pjeva
J. Kaplan: Čestitka majčici (Barić)

Dom i zavičaj *** : Što je čiji dom (Ptičica si gnijezdo)
*** : Moj dom (Milaković)
*** : Teče, teče bistra voda

Dječja igra *** : Jeste li ikad čuli to
*** : Diri, diri, tago
*** : Svatko je nešto donio
*** : Pliva riba, igra (Slovačka)
*** : Kako se što radi
*** : Igra kolo
*** : Dječja poskočica
(Opa, opa, Istra)
*** : Veselo mi plovimo
(igra, Engleska)
*** : Okolo stabla idemo
(igra, Engleska)
*** : Kad si sretan (Švedska)
S. Mikac: Kad nogomet igram (Pašagić)

A. Čelar: Veselo kolo (Jelić)
J. Bitenc: Mlinar Mišo

Priroda i životinje Z. Grgošević: Pužek, mužek
Z. Grgošević: Puran, brojilica
*** : Miš mi je polje popasel
*** : Djeca i maca
A. Čelar: Maca lovi miša
S. Mikac: Kokoš (Strajnar)
Z. Špoljar: Veseljak (Ja sam ptica crna)
V. Gerčik: Kišica
*** : Oj, javore

Kraj nastave R. Matz: Uskoro će praznici (Cvrtila)

Primjena dječjih glazbala

Uz pjevanje ostvaruje se i postupno upoznavanje glazbala instrumentarija i način sviranja pojedinog glazbala (štapići, trokutić, činele, bubnjić, def, zvečke, metalofon, ksilofon).

Djeca mogu praviti i vlastita glazbala od priručnog materijala. Odgovarajućom pratnjom učenici učvršćuju doživljaj mjere i ritma. Vježbaju sluhom razlikovati pojedina glazbala po boji zvuka i uče ih raznoliko kombinirati.

Glazbalima se ostvaruje:

- izvođenje ritma pojedinih brojilica pomoću dječjih glazbala;
- učvršćivanje doživljaja mjere i trajanja doba odgovarajućom instrumentalnom pratnjom ostvarenom pomoću dječjih glazbala.

Stvaralački pristup glazbenim sadržajima

- stalno poticanje djece na izražajno pjevanje po sluhu naučenih napjeva (u skladu s ugođajem napjeva);
- obilježavanje pojedinih riječi ili fraza, tijekom izvedbe napjeva, zvukom nekih glazbala prema izboru učenika;
- oponašanje zvukova iz neposrednog okoliša spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvukovi u domu, zvukovi grada i zvukovi u prirodi);
- izmišljanje malih ritamskih cjelina, ostvarenih govorom ili spontano izgovorenim skupinama glasova;
- potpuno slobodna zvukovna improvizacija ostvarena rukama ili nogama, odnosno dječjim glazbalima;
- slobodan improvizirani zvukovni "razgovor" ostvaren jednim od ranije navedenih načina;
- male, dogovorom sastavljene glazbene igre uz pokret.

Glazbeni rječnik u svezi s izvođenjem glazbe (suprotnosti):

- duboki (dublji) ton i visoki (viši) ton,
  - duži i kraći ton,
  - glasno i tiho,
  - brzo i sporo;
- samo na razini razumijevanja i praktičkog razlikovanja značenja pojedine riječi.

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI

Slušanje glazbe (izbor)

- J. Runjanin: Lijepa naša (Mihanović)
 M. Miletić: Bubnjar
 (jednogl. s glasovirskom pratnjom)
 A. Čelar: Mira i mačka
 (jednogl. s glasovirskom pratnjom)
 I. Brkanović: Deset popijevki za djecu (izbor)
 L.v. Beethoven: Ptičja tuga (izbor)
 J. B. Lully: Dok mjesec sja (izbor)
 R. Schumann: Divlji jahač (glasovir)
 D. Šostaković: Koračnica
 C. Saint Saens: Pijetao i kokoši
 M. P. Musorgski: Ples pilića iz Slike s izložbe
 (simfonijski orkestar)
 B. Krmic: Medo pleše (tamburaši)
 J. Jež: Pojem, plešem
 R. Tolinger: Pupiljci (dječji glas i violina)
 M. Šlik: Kolo (violina i glasovir)
 G. Ph. Telemann: Allegro (truba i orkestar)
 * * * : Zvuci harmonike (po izboru)
 * * * : Narodi nam se (božićna, zbor i orgulje ili
 simfonijski orkestar i druga djela sa
 sadržajem bliskim dječjem životu i svijetu
 dječje mašte.

Stjecanje iskustva u razlikovanju sluhom pojedinoga glazbala ili glasa (ženski, muški, dječji) po boji zvuka. Npr.: čuju li svirku glazbala ili ljudski glas? Kakav glas čuju: ženski, muški ili dječji?

Glazbeni rječnik: pjevanje - sviranje; zbor - jedan pjevač, orkestar - jedan svirač; glasovir (glasovirač), violina (violinist), truba (trubač), harmonika (harmonikaš), tambura (tamburaš), bubanj (bubnjar); samo na razini prepoznavanja i razlikovanja značenja riječi.

Preporučljivo je da se nastava, u sklopu planom predviđene satnice) ostvaruje dva puta tjedno. Tijekom školske godine djeca trebaju usvojiti najmanje 12 napjeva. U sklopu toga dva do tri napjeva mogu biti odabrana prema slobodnu izboru učitelja. To će ponajprije biti napjevi s područja užeg ili šireg zavičaja. Osim toga, zbog psiholoških i rekreativnih razloga, preporučljivo je da se i sadržaji ostalih nastavnih predmeta, a posebice početak i završetak radnog dana, ispunjevanjem neke popijevke.

S područja poznavanja glazbene umjetnosti učenici trebaju tijekom godine čuti 10 do 15 kraćih skladbi (neke od njih i više puta, uvijek d s drukčijim zadaćama slušanja).

II. razred

IZVOĐENJE GLAZBE

a) Dječje popijevke i igre s pjevanjem (izbor)

- Učenici i škola* J. Požgaj: Opet u školi
 A. Čelar: Dobar dan, djeco
 Z. Špoljar: Ura
 R. Milić: Pružite djeco dlan
Jesen V. Stojanov: Jesenska pjesma
 G. B. Pergolesi : Gdje je onaj cvjetak
Božić i N. godina * * * : Radujte se narodi
 A. Čelar: Pred Božić
 J. Požgaj: Novogodišnje koledanje

- Zima* M. Matanović: Ide zima zube ima
 M. Bogliuni: Snjegović
Proljeće * * * : Proljetna pjesma (Z. Špoljar)
 * * * : Proljeće zove (Kuku, kuku; Austrija)
Majka, uspavanka * * * : Majčici (Volim tebe majčice)
 * * * : Majčina uspavanka
 (Laku noć, moj pupoljče)
 J. Požgaj: Pred majčinom slikom
 R. Milić: Majka
Dom, zavičaj, domovina J. Gotovac: Dom
 * * * : Sanak snilo dijete
 * * * : Junak Janko
 * * * : Domovino
Dječja igra * * * : Puž, puž po Dunaji
 * * * : Mak (Ovako se mak sije)
 * * * : Mali ples (Slovačka dječja)
 * * * : Pljesnimo svi zajedno
 (Engleska)
 * * * : Meksički šešir (Mexican Hat
 Dance; Amerika)
 * * * : Cesta do Daruvara
 Z. Grgošević: Cin-cin-cin
 S. Mikac: Igrajmo se (Zvrko)
 V. Tomerlin: Izgubljeno pile
 V. Tomerlin: Hajde (Hajde, da nepažnju)
 J. Kaplan: Naše kolo
Priroda, životinje, okolina * * * : Ja posadim vitu jelu
 * * * : Višnjica je rod rodila
 * * * : Zeleni se jagodo
 * * * : Sadih jelu na kamenu
 * * * : U livadi pod jasenom
 * * * : Čuvaj stabla (Jabuka se Janku moli;
 Milaković)
 * * * : Ne beri, Jele, jabuke
 M. Matanović: Molba gljive muhare
 * * * : Pjevala je ptica kos
 * * * : Mačak i sir
 S. Mikac: Rode (Vratite se rode iz Afrike;
 Boždar)
 Z. Grgošević: Ježevo oranje (Hajde, ježe)
 * * * : Lipo ti je rano uraniti
 * * * : Na planincah (Slovenija)
 * * * : Blistaj, blistaj zvijezdo mala
Običaji * * * : Dodolska (Naša Doda boga moli)
 * * * : Ja posijah lan
 * * * : Jurjevska (Sveti Juraj u zelenju)
 * * * : Troji godi
 * * * : Tri djevojke žito žele, žetelačka
 * * * : Marko skače (svadbena, Slovenija)
Ostalo S. Mikac: Sve bih dao kad bih znao
 (Ivanković)
 S. Mikac: Što je iza svega (Ivanković)
 Lj. Goran: Semafor
 M. Matanović: Zagrebačka uspinjača (Luketa)
 A. Čelar: Željeznica (Nazor)
 V. Tomerlin: Brzozjav
Kraj nastave (vidi primjer iz I. razreda)

b) Primjena dječjih glazbala

- pjevanje nadopunjavati obilježavanjem svake dobe udarcem o glazbalo, u skladu s tempom izvedbe;
- pomoću udaraljki izvesti ritam naučenog napjeva (trajanje pojedinih tonova) uz istodobno ritamsko recitiranje teksta ili pjevanje;
- izvođenje ritma poznatog napjeva (pljeskanjem ili ritamskim glazbalom) uz istodobno zamišljanje napjeva u sebi;
- obilježavanje mjere pomoću jednog ili više glazbala (primjenom nekog jednostavnog i stalnog zvukovnog uzorka koji učenici usvoje na temelju demonstracije učitelja);
- ponavljanje kraćeg zadanog ritamskog uzorka (vježba pamćenja i brzog snalaženja);
- sviranje ritma pojedinih govorenih riječi s različitim brojem slogova ili kraćih rečenica.

c) Stvaralački pristup glazbenim sadržajima

- stalno poticanje učenika na što izražajnije i doživljeno pjevanje po sluhu naučenih napjeva (ljepota tona, smisleno obraćanje pozornosti na odnos sadržaja teksta, melodije i glasnoće, odnosno tempa izvedbe);
- oponašanje zvukova iz okoline spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvukovi u domu, razgovor dvaju kućanskih strojeva, zvukovi grada i razgovor dvaju ili više vozila, zvukovi prirode i razgovor životinja, razgovor stabala šuštanjem lišća);
- izmišljanje malih ritamskih cjelina ostvarenih spontano izgovorenim ili otpjevanim skupinama glasova (izmišljanje skupina sastavljenih samo od samoglasnika ili samo od suglasnika); tko će duže, tko će zanimljivije, razigrane skupine glasova, mirne skupine, tužne skupine glasova;
- potpuno slobodna zvukovna improvizacija ostvarena rukama ili nogama, odnosno dječjim glazbalima (uz stajanje na jednome mjestu ili kretanjem kroz prostor);
- slobodni improvizirani dijalozi pomoću dječjih glazbala (djeca odaberu različita ili istovrsna glazbala);
- spontano improvizirano slaganje dječje melodije na vlastitu, odnosno od učitelja predloženu rečenicu ili stih;
- slobodno izmišljanje pokreta uz glazbu (npr. za neko kolo uz naučenu novu popijevku).

Glazbeni rječnik:

- tonovi uzlaze, tonovi silaze;
- glasno, srednje glasno, tiho;
- brzo, umjereno, sporo (polagano);
- čvrsto, nježno, radosno, tužno.

Navedeni se izrazi spoznaju iskustveno, bez postavljanja definicija.

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI

Slušanje glazbe (izbor)

- J. Runjanin: Lijepa naša (svirana i pjevana obrada)
 Lj. Goran: Dječja srca (Femenić; jednogl. uz glasovir)
 F. Schubert: Uspavanka (zbor i glasovirska pratnja)
 G. B. Pergolesi: Gdje je onaj cvjetak (dj. zbor i glasovir)
 R. Schumann: Proljeće (dj. zbor i glasovir)

- *** : Radujte se narodi (zbor i orgulje ili orkestar)
 *** : Svim na zemlji mir, veselje (zbor i orgulje ili simfonijski orkestar)
 R. Schumann : Vojnička koračnica (i skladba iz I. r.)
 D. Kabalevski : Loptanje (glasovir)
 I. Lhotka Kalinski: Stari dubrovački plesovi (jedan ples, glasovir ili tambure)
 M. Grakalić: Kolo (iz Slavonije, gitara)
 J. Magdić: Mali Zoo
 C. Saint Saens: Karneval životinja (Fosili, Klokani, Akvarij)
 N. Rimski Korsakov : Bumbarov let (obrada za trubača)
 A. Vivaldi: Zima, II. stavak (gudački ansambl)
 J. Haydn (odn. Leopold Mozart): Menuet iz Dječje simfonije (komorni orkestar i dječja glazbala)
 *** : Narodno kolo (tamburaši)
 *** : Koračnica (po izboru, puhački orkestar)

te druga kraća i djeci dopadljiva umjetnička djela.

Ponovno slušanje nekih djeci omiljenih djela iz I. razreda.

Glazbeni rječnik: orkestar, puhački orkestar, tamburaši; flauta (flautist), gitara (gitarist); dječji, ženski i muški glas te ranije usvojeni pojmovi. Svi se izrazi upoznaju samo na razini razumijevanja značenja pojedine riječi i prepoznavanja zvuka.

***

Tijekom školske godine djeca trebaju usvojiti barem 15 napjeva različitog tekstovnog sadržaja. U sklopu navedenog broja, tri do četiri napjeva mogu biti odabrana prema slobodnom izboru učitelja. Ponajprije su to napjevi s područja užeg ili šireg zavičaja učenika. Uz novousvojene popijevke potrebno je redovito ponavljati i one najljepše (djeci najdraže) napjeve naučene tijekom prvog razreda. Također je preporučljivo da se i sadržaji ostalih nastavnih predmeta te posebice početak i završetak radnog dana nadopune pjevanjem neke popijevke.

S obzirom na slušanje glazbe učenici trebaju tijekom godine čuti 10 do 15 kraćih skladbi (neke od njih i više puta, uvijek d s drukčijim zadaćama slušanja).

III. razred

IZVOĐENJE GLAZBE

a) Dječje popijevke i igre s pjevanjem (izbor)

- Učenici i škola*
 V. Tomerlin: Praznici su prošli
 N. Njirić: Dobro jutro, dobar dan (Vitez)
 L. Županović: Zapjevajmo složno svi
- Jesen*
 V. Kolander: Jesenska (Varjačić)
 T. Petrović: Jela i breza (Martić)
- Božić i N. godina*
 *** : Sjajno sunce ishodi (božićna)
 *** : U to vrijeme godišta (U se vrime godišta i druge varijante svojstvene pojedinoj regiji Hrvatske)
 *** : Međimurska koleda
 B. Starc: Zvonči-ći-ći
 A. Dedić: Sretna Nova godina

<i>Zima</i>	J. Lulić: Zima je postelja bijela J. Kaplan: Saonice male Sanje B. Mihaljević: Zeko i potočić *** : Pleši, pleši, poskoči (češki napjev)
<i>Proljeće</i>	R. Milić: Proljeće (Žuti cvjetić) *** : Jutarnja pjesma (tekst) V. Đorđević: U proljeće (Evo nas opet)
<i>Majka, uspavanka</i>	M. Brajša Rašan: Moja majka M. Matanović: Plava uspavanka Lj. Goran: Srce (Lukić)
<i>Dom, zavičaj, domovina</i>	J. Runjanin: Lijepa naša *** : Marjane, Marjane (izvorni tekst) *** : Oj, Hrvatska, oj (Lj. Gaj), budnica
<i>Dječja igra i ples</i>	*** : Dječje kolo (iz Istre) *** : U kolu (Ivo nam je...) *** : Mali vojnici (Milaković) *** : U mom selu kolo igra *** : Londonski most (Londons' Bridge, Engleska) *** : Skoči sejo (Ozewizevalla, Nizozemska) Z. Grgošević: Igra kolo veselo A. Čelar: Nestašna lopta V. Tomerlin: Naše pjesme S. Mikac: Pjesma naših želja (Mursa)
<i>Privroda, životinje, okolina</i>	*** : Kriči, kriči tiček, narodni ples *** : Ftiček veli *** : Lijepi moji rani strnokosi *** : Lepi bregi zeleni *** : Jednu sem ružu mel Z. Grgošević: Medvjed kupi svatove L. Županović: Mrav (Miličević) N. N. : Bumbari i pčele N. Njirić : Godišnja doba
<i>Običaji</i>	*** : Tri ptičice (dobre želje) *** : Sadila sam bosiljak
<i>Ostalo</i>	N.N. : Mornari (Đurica) *** : Po širokom plovim moru (Katalinić Jeretov) *** : Kiša pada *** : Nesla dekla v melin *** : Škripi đeram *** : Vozila se šajka *** : Majka i Mara *** : Lipe li su Kaštelanke *** : Izidor ovčice pasel (Slovenija) *** : Pravo prijateljstvo (Njemačka) M. Matanović: Lovcu (G.Vitez) R. Milić: Na novu plovidbu (Cesarić)

b) Primjena dječjih glazbala

- pjevanoj melodiji dodati neku jednostavnu pratnju (najčešće sa stalnim ritamskim uzorkom ili da svaka fraza dobije pratnju drugim glazbalom);
- upamtiti i oponašati (ponoviti) na udaraljka jednostavne ritamske fraze;
- svirati u malim skupinama, tako da svaki sudionik izvodi svoju ritamsku dionicu;

- glazbalom izvesti ritam nekog napjeva (koji učenik zamišlja u sebi);
- sa samo dva ili tri tona izvoditi zvukovnu dopunu nekog napjeva (metalofonom ili ksilofonom, odnosno tonskim sintetizatorom).

c) Stvaralački pristup glazbenim sadržajima

- sustavno osmišljen nastavak rada na što većoj izražajnosti pjevanja po sluhu naučenih napjeva (postava glasa, jasnoća diktije, smisleno obraćanje pozornosti na svezu između sadržaja teksta i načina izvođenja, odnosno tempa izvedbe);
- izmišljanje malih ritamskih cjelina ostvarenih spontano izgovorenim ili otpjevanim skupinama glasova (izmišljanje skupina sastavljenih samo od samoglasnika, izmišljanje "riječi" koje zanimljivo zvuče); tko će duže, tko će zanimljivije, te razigrane skupine glasova, mirne skupine, skupine glasova tužnog zvuka, svečano zvučeće skupine;
- slobodne zvukovne improvizacije ostvarene rukama, nogama, odnosno dječjim glazbalima, načinjene prema nekim dogovorenim predlošcima ili po grafičkom zapisu (ubrzavanje, usporavanje, sve glasnije ili sve tiše, uzdizanje ili spuštanje zvuka, izmjenjivanje dogovorenih zvukovnih čimbenika);
- slobodni improvizirani dijalozi pomoću dječjih glazbala s dogovorenim predlošcima (kao u prethodnom ulomku teksta, dijalog na osnovi odvratanja sličnom zvukovnom građom ili na osnovi suprotnosti), djeca slobodno odaberu raznorodna ili istovrsna glazbala za ostvarivanje improvizacije;
- spontano improvizirano slaganje melodije na osobnu, odnosno od suučenika ili učitelja predloženu rečenicu, odnosno dvostih;
- slobodno izmišljanje pokreta uz glazbu (npr. za neko kolo uz naučenu popijevku ili kao ilustracija njezina sadržaja);
- izmišljanje jednostavnog stalnog (nepromjenljivog) ritamskog uzorka za pratnju nekom naučenom napjevu.

Glazbeni rječnik:

- brzo - umjereno - sporo;
- postupno brže - postupno sporije;
- postupno glasnije - postupno tiše;
- poznavanje oznaka **p - mf - f**;
- solmizacijska imena tonova (nazivi tonova predloženi uzlazno ili silazno na ploči ili plakatu);
- glazbena ljestvica (samo razumijevanje značenja riječi, npr. pjevamo ljestvicu).

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI Slušanje glazbe (izbor)

- I. Lhotka Kalinski: Cvrčak cvrk pred mikrofonom
(dječji zbor i glasovir)
- W. A. Mozart: Gle igre li krasne
(dječji zbor i glasovir)
- W. A. Mozart: Čeznja za proljećem
(dječji zbor i glasovir)

- A. Gretry : Magarac i kukavica
(dječji zbor i glasovir)
- *** : U to vrijeme godišta (božićna, zbor i simfonijski orkestar ili orgulje)
- *** : Veselje ti navješćujem (zbor i orgulje)
- V. Lisinski : Ribar (jedan pjevač uz glasovirsku pratnju)
- I. Zajc: Lastavicam (jedan pjevač uz glasovirsku pratnju)
- E. Cossetto: Moja diridika (zbor i tamburaši)
- F. Pintarić: Dudaš (glasovir ili orgulje)
- R. Matz: Stara ura igra polku (glasovir)
- A. Dvorak: Humoreska (obrada za violinu i glasovir)
- C. Saint Saens: Slon (kontrabas i glasovir) iz Karnevala životinja
- C. Saint Saens: Labud (violončelo i glasovir) i Završna koračnica
- R. Matz: Humoreska (violončelo i glasovir, odn. orkestar)
- I. Lhotka Kalinski: Gudba za kolo horvatsko
- L. Boccherini: Menuet, prvi dio (gudački ansambl)
- P. I. Čajkovski: Ples šećerne vile (simfonijski orkestar)
- P. I. Čajkovski: Ples šećerne vile (glasovir)
- S. Prokofjev: Peća i vuk (orkestar i recitator), slušanje priče uz praćenje crteža glazbala koja u pojedinom trenutku imaju istaknutu ulogu.

Glazbeni rječnik: gudačka glazbala (violina, viola, violončelo, kontrabas); puhačka glazbala (truba, flauta, klarinet, rog), orgulje, tambure (bisernica, brač, bugarija, berde). Usvaja se samo na razini prepoznavanja izgleda glazbala na temelju fotografije te zvuka nekih navedenih glazbala pojedinačno, odnosno u skupini (npr. tamburaška glazbala).

***

Tijekom godine učenici trebaju naučiti barem 15 napjeva različita sadržaja i ugođaja. U sklopu navedenog broja, tri do četiri napjeva mogu biti odabrana prema slobodnom izboru učitelja (prije svega napjevi s područja užeg ili šireg zavičaja učenika).

Uz novousvojene popijevke potrebno je sustavno ponavljati i utvrđivati djeci najdraže napjeve naučene u prethodnim razredima. Također je preporučljivo da se i sadržaji ostalih nastavnih predmeta, posebice početak i završetak radnog dana, nadopune pjevanjem neke popijevke.

S obzirom na poznavanje glazbene umjetnosti učenici trebaju tijekom godine čuti 10 do 15 kraćih skladbi (neke od njih i više puta, uvijek s drukčijim zadaćama slušanja)

PREDMETNA NASTAVA

IV. razred

Za područje glazbene kulture u četvrtom razredu počinje predmetna nastava, tj. nastavu počinje ostvarivati učitelj glazbe, jer će on moći potpuno i kvalitetno ostvariti raznolike obvezne sadržaje programa.

Posebne zadaće:

- naučiti učenike izvjestan broj privlačnih napjeva koje će moći koristiti u svom društvenom životu;
- nastaviti raditi na dopunjavanju učenikovih zvučnih iskustava, razvijanju njegovih zamjedbenih mogućnosti razlikovanja pojedinih glazbenih sastavnica te osvježavanju estetskih mjerila;
- osposobljavati dijete da se snalazi u jednostavnom notnom tekstu, da ga može pogledom pratiti (pri slušanju glazbe), ili da ga, postupnim svladavanjem ritamskih i melodijskih odnosa, pravilno ostvari pjevanjem, odnosno sviranjem;
- omogućiti da djeca upoznaju zvuk različitih pjevačkih glasova i glazbala te najtipičnijih izvođačkih sastava i nauče ih sluhom razlikovati;
- upoznati djecu s izvjesnim brojem vrijednih djela i naučiti ih da slušanjem razlikuju njihove posebne značajke te da postupno razviju svoju sposobnost za dulje održavanje pozornosti pri slušanju glazbenog djela;
- stvoriti u djece naviku praćenja vrijednih emisija radio i TV programa te pohađanja koncertnih i glazbeno-scenskih priredbi;
- potaknuti u djece želju da se putem izborne nastave ili upisom u neki tečaj, odnosno glazbenu školu, počnu aktivnije baviti glazbom;
- uputiti, pravodobno, učenike za koje se ustanovi da imaju iznimne glazbene sposobnosti na upis u neki odjel glazbene škole (istodobno s pohađanjem završnih razreda osnovne škole) i potaknuti ih na odluku o profesionalnom opredjeljenju za glazbeni poziv.

SADRŽAJI

IZVOĐENJE GLAZBE

a) Osnove intonacije, metra i ritma te upoznavanje glazbenoga pisma

Mjere: dvočetvrtinska, tročetvrtinska, četveročetvrtinska; takt, taktna doba (glazbena doba).

Ritamska trajanja: (četvrtina kao notna vrijednost za

jednu dobu): Ta (♩), Ta-a (♩), Ta-a-a (♩.), Ta-a-a-a (♩), Tate (♩♩), stanka za jednu i za dvije dobe.

Intonacija i razvijanje glasa: dijatonski intonativni odnosi u dur-tonalitetu (pretežito postupno melodijsko kretanje, zatim skokovi u tercu i poneki veći melodijski skok lagan za intoniranje, npr. s tonike na dominantu ili obratno). Polazište za svjesno usvajanje intonacije je pentakord i tonički trozvuk, zatim slijedi postupno proširenje tonskog niza do pot-

punog opsega autentične ljestvice dur-tonaliteta (u G- i F-duru po notama samo heksakord iznad tonike).

Solmizacijski nazivi tonova. Relativna notacija (ponajprije na C, G i F te eventualno na D). Temeljni abecedni nazivi tonova i apsolutna notacija (samo za C-dur).

Glazbeno pismo: crtovlje, G-ključ (violinski ključ), ljestvica (pjevanje i pisanje, bez teorijskih objašnjenja o razmacima tonova); vrijednosti nota: četvrtina, polovina, osmina, cijela nota, polovina s točkom, četvrtinska stanka; znak ponavljanja ($\parallel$) i znak završetka ($\parallel$), korona ($\frown$).

Pojmovi: brzo, umjereno, sporo;

glasno (*f*, forte),

srednje glasno (*mf*, mezzoforte),

tih (*p*, piano);

glazbena rečenica.

Mogući primjeri:

Pentakord * * * : O, Jelo, Jelice
 * * * : Pjevala je ptica kos
 * * * : Pjevaj mi, pjevaj, sokole
 * * * : Lepi moji rani strmokosi
 * * * : Kalendara
 * * * : Turki robe zelenu Dobravu itd.

Heksakord * * * : Ja posijah lan
 * * * : Miš mi je polje popasel
 * * * : Jednu sem ružu mel
 * * * : Tri su ptice goru preletjele itd.

Proširenje opsega * * * : Ajde Kato, ajde zlato
 * * * : Na planincih (Slovenija)
 Z. Grgošević: Sunčece zahaja
 Z. Grgošević: Naša Doda Boga moli

i drugi napjevi koji težinom odgovaraju navedenoj programskoj osnovi (poželjno je da se izbor primjera dijelom temelji na popijevkama koje su učenici upoznali tijekom rada u prethodnim razredima).

b) Primjena glazbala

– primjena udaraljki i drugih glazbala za obilježavanje mjere i za ostvarenje ritma na temelju notnog zapisa;

Napomena: O primjeni melodijskih glazbala u redovitoj nastavi učitelj sam odlučuje. U pravilu se ona, kao i element dječjega stvaralaštva, ostvaruje u sklopu sadržaja izborne nastave.

c) Stvaralački pristup glazbenim sadržajima

Stvaralačke aktivnosti i sadržaji su djelomice jednaki onima iz prethodnih razreda, tj. slobodna ili dogovorena improvizacija. Osim toga nastavlja se i proširuje rad na sljedećim sadržajima:

- nadopunjavanje započete melodije;
- izmišljanje stalnog ritamskog ili jednostavnog melodijskog uzorka za pratnju nekom naučenom napjevu (ostvaruje se udaraljka ili melodijskim Orffovim glazbalima, odnosno sintetizatorom);

- sastavljanje malih, vlastitih cjelina na temelju glazbenih čimbenika, usvojenih pri svladavanju osnova intonacije, ritma i glazbenog pisma.
- slobodni improvizirani dijalozi pomoću dječjih glazbala s dogovorenim predlošcima (sve kao u obrazloženju prethodnom ulomku teksta te dijalog na osnovi odvratanja sličnom zvukovnom građom ili na osnovi suprotnosti), djeca slobodno odabiru raznorodna ili istovrsna glazbala za ostvarivanje improvizacije;
- improvizirano nadopunjavanje započete melodije tako da nastavak bude sličnoga ugođaja ili da je nastavak oprečan prethodnom dijelu.

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI

Slušanje glazbenih djela (izbor)

R. Schumann: Mornarska pjesma i Divlji jahač (glasovir)

F. Schubert: Impromptu u As-duru,
 op. 142. br. 2 (ulomak)

F. Chopin: Valcer u Des-duru, "Minutni"

M. Šlik: Sklopi blage očice (violina i glasovir)

W. A. Mozart: Mala noćna glazba, Menuet
 (gudački ansambl)

A. Vivaldi: Zima, drugi stavak (gudački ansambl)

F. Mendelssohn: Svadbena koračnica (iz San ljetne noći)

M. P. Musorgski (Ravel): Slike s izložbe, po izboru
 (orkestar)

J. Haydn: Koncert u Es-duru za trubu i orkestar
 (drugi stavak)

B. Bjelinski: Pčelica Maja (Majina pjesma)

G. Verdi: Zbor cigana iz opere Trubadur (zbor i orkestar)

POPIJEVKE I IGRE S PJEVANJEM

Slobodan izbor dopunskih primjera
 za pjevanje po sluhu (posebna pjevanka)

Škola i učenici * * * : Mi smo đaci veseli (Dva i dva su četiri)
 A. Dedić: Himna zadrugara (Britvić)
 M. Matanović: Notni stan
 M. Matanović: Klavir

Jesen (vidi popijevke za II. i III. razred)

Božić i N. godina * * * : O, pastiri čudo novo
 * * * : Neba stvoritelj (Senj)
 * * * : Zdravo budi, Dijete drago
 (P.P. 1644.g.)
 * * * : Dođe Božić, koledo

Zima (vidi popijevke za III. razred)

Proljeće W. A. Mozart: Čežnja za proljećem
 A. Dedić: Dobro jutro
 (Proljetno sunce; Britvić)

Majka, uspavanka S. Mikac: Majka (Zvrko)
 F. Schubert: Uspavanka
 B. Starc: Večernja pjesmica (Za Anne)
 R. Ećimović: Pred majčinom slikom

Dom, zavičaj, domovina I. Zajc: Svuda ori mili poj (Hrvatska čud)
 Vj. Ružić: Najmilije
 Z. Špoljar: Tri boje
 F. Pokorni: Domovini (Nijemčić)
 * * * : Vrbniče nad morem

Dječja igra i ples * * * : Igra kolo
 * * * : Hajde selo da selimo

- *** : Ja posijah bjelicu pšenicu
- *** : Igrale junaci (Makedonija)
- *** : Na slovo (pjevana igra, Engleska)
- *** : Lan ćemo brati (Švedska), ples

J. Magdić: Djeca i skakavci

- Priroda, životinje, okolina*
- *** : Čuk sedi
  - *** : Moj očka ma konjička dva (Slovenija)
- Z. Grgošević: Rugalica vrani (Jedna vrana gakala)
 I. Stamać: Maestral (Na pučini plavog mora)
 N. Njirić: Vjetar

- Ostalo*
- *** : Zaspal Janko pod jablankom
  - *** : Zeleni se lišće borovo
  - *** : Skuhala sam večericu
  - *** : Mornarska (Već su jadra otvorena)
- N. N : Moja baka
 *** : Evo san ti doša
 *** : Plovi, plovi, moja lađo (Preradović)
 ili
 V. Klaić: Plovi, plovi, moja lađo (Preradović)
 *** : Kum Ba Yah,
 (crnačka duhovna, Amerika)

***

Tijekom školske godine učenici trebaju po sluhu usvojiti barem 10 napjeva različite tematike (tom se broju pridodaju napjevi koje će svjesno svladati učenjem po notama). U sklopu navedenog broja, dva do tri napjeva mogu biti s područja užeg ili šireg zavičaja odabrana po slobodnom izboru učitelja, a povremeno je potrebno ponoviti i neki napjev naučen u prethodnim razredima.

Napjevi za pjevanje po sluhu imaju složeniju melodijsku i ritamsku strukturu od onih koje učenici usvajaju po notama, svjesnim praćenjem različitih glazbenih sastavnica: mjera, ritam, intonacijski odnosi u melodiji itd.

S obzirom na poznavanje glazbene umjetnosti učenici trebaju tijekom godine čuti 10 do 15 kraćih skladbi (neke od njih i više puta, uvijek s drukčijim zadaćama slušanja)

V. razred

IZVOĐENJE GLAZBE

a) Osnove intonacije, metra i ritma te upoznavanje glazbenoga pisma

Intonacija i razvijanje glasa. Dijatonski tonovi dur- i mol-tonalitet: C-dur, G-dur, F-dur te a-mol, e-mol, d-mol i primjeri u eolskom modusu. Jednostavno melodijsko kretanje, intonacijski lagani melodijski skokovi, vođica mola samo kao izmjenšini ton ili skokom s nekog drugog tona trozvuka dominante. Može bitni primjeri u tonalitetima s nekom drugom tonikom mogu biti zapisani relativnom - notacijom.

Pjevanje ljestvica navedenih tonalitetu (mol ljestvica, samo tzv. prirodna i harmonijska) zapisanih u autentičnom opsegu (npr. C-dur, F-dur, a-mol, d-mol, e-mol), odnosno u plagalnom opsegu (npr. F-dur, G-dur, a-mol, e-mol).

Proširenje melodijskog kretanja prema tonovima: m' (gornji), odnosno s, (donji) u dur tonalitetu te njima odgovarajućih ljestvičnih tonova unutar mol tonalitetu.

Trozvuci glavnih stupnjeva dur tonaliteta, doživljaj harmonijskih funkcija (pjevanje razloženih trozvuka bez posebice izdvojenih teorijskih objašnjenja). Trozvuci glavnih stupnjeva mol tonaliteta, harmonijska struktura mola (pjevanje razloženih trozvuka).

Mjera i ritamski odnosi. Kombinacije s ritamskim uzorcima iz četvrtog razreda, zatim "Ta-ate" (♩ ♩), sinkopa (♩ ♩ ♩), "Tafatefe" (♩ ♩ ♩ ♩), stanka u trajanju dvije ili više doba.

Dvodobna, trodobna i četverodobna mjera (nastavak rada, notna vrijednost za dobu i nadalje je četvrtina); izmjena mjere tijekom primjera (npr. iz dvodobne u trodobnu mjeru).

Predtakt (početak na posljednju dobu takta).

Glazbeno pismo. Notne vrijednosti navedene u četvrtom razredu, zatim šesnaestina, polovinska, cijela i osmin-ska stanka; povisilica, snizilica, razrješilica i njihova uloga u glazbenom pismu. Oznaka za "prvi put" i "drugi put" (prima volta, seconda volta; 1. || 2. ||).

Legato luk i ligatura ( ).

Osnovni i izvedeni nazivi glazbene abecede.

Oznake tempa: vivo (živo), allegro (veselo), moderato (umjereno), andante (kao hodom), lento (sporo).

Oznake glasnoće (dinamika): postupno glasnije (< , crescendo), postupno tiše (> , decrescendo).

Napomena. Gradivo se obrađuje na pogodnim primjerima odabranim iz narodnog ili umjetničkog stvaralaštva te na jednostavnim, posebno načinjenim didaktičkim primjerima. Poželjno je da se jedan dio rada temelji na po sluhu naučenim napjevima iz prijašnjih razreda. Opseg napjeva kreće se u ukupnom opsegu između tonova "a" (mali) i "e2". Međutim, u vježbama za upjevavanje i razvijanje glasa vješt će učitelj svakako ići i iznad navedenog opsega.

Ukoliko je razredni odjel tijekom prethodnih godina dobro upjevan, mogu se pjevati i lagani kanoni.

Neki primjeri za usvajanje intonacije po notama:

- *** : Meknite se vsi gore (utvrđ. intonacije)
- *** : Staro sito i korito (utvrđ. intonacije)
- Z. Grgošević: Htio medvjed jesti meda /cijela oktava/
- *** : Cin, can, cvrgudan /Tate, plagalni opseg/
- *** : Ja posijah repu /Ta-(a)te/
- *** : Pijeto pjeva, zoru budi, svatovska /Ta-(a)te/
- V. Tomerlin: Zabe /Tate, cijela oktava/
- *** : Čuk sedi /eolski niz, mol/
- *** : Jedna stara majka / " /
- *** : Ajde spat, drago dijete /eolski niz/
- *** : Galija na moru /Tafatefe/
- *** : Vuk ovcu pojeo / " /

te drugi primjeri odgovarajuće težine iz narodne ili umjetničke glazbe (vokalne i instrumentalne).

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI
(slušanje glazbe)

- J.S.Bach: Ah, što volim (dječji zbor i glasovir)
 I. Matetić Ronjgov: Čaće, moj (dječji zbor)
 I. Matetić Ronjgov: Bilo vavek veselo
 (Istra, muški zbor)
 C. M. Weber: Zbor lovaca (muški zbor i orkestar)
 R. Wagner: Zbor prelja iz Ukleti Holandez
 (ženski zbor)
 Z. Grgošević: Pjesma orača (mješoviti zbor)
 * * *, harm. V. Žganec: Vehni, vehni, fijolica
 (mješoviti zbor)
 R. Matz: Elegija i humoreska (violončelo i glasovir)
 C. Saint Saens: Slon (kontrabas i glasovir)
 W.A.Mozart: Divertimento u D-duru, jedan stavak
 (gudači)
 J. Strauss: Pizzicato polka (gudači)
 G. Paganini: Capriccio u a-molu,
 (solo violina, tema je dvodijelna pjesma)
 Haydn - Brahms: Tema za varijacije
 (oblik trodijelne pjesme)
 H. Villa Lobos: Preludij br. 3 (gitara)
 Primjeri izvorne narodne glazbe (ploča: "Da si od srebra" i snimke ansambla "Lado").

Pojmovi iz glazbene umjetnosti

Oblikovanje: glazbena rečenica, periodski izgrađena misao, kadenca, dvodijelna i trodijelna pjesma (osnova oblika, bez navođenja teorijskih pojedinosti i u svezi s određenim pjevanim ili slušanim primjerima).

Pjevana i svirana glazba

Pjevački zbor: dječji, ženski, muški i mješoviti (upoznati zvukovni učinak i razlike, bez pojedinčakog navođenja sastava dionica).

Upoznavanje glazbala

Gudačka glazbala: violina, viola, violončelo, kontrabas (ilustrativni zvukovni primjer, fotografija glazbala i kratke osnovne i zanimljive informacije o njima). Gitara. Najpoznatija naša narodna glazbala: tambura, frula, gajde, sopele i lijerica.

Doživljaj različitih obilježja hrvatskog glazbenog folklor na primjerima narodnih popijevaka i plesova (kolo, drmeš, polka, balun).

DODATNI SADRŽAJI**Narodne, društvene i umjetničke popijevke**
(posebna pjevanka, neki primjeri)

- Škola i đaci** M. Matanović: Škola nas opet zove
 Lj. Goran: Dječja srca
 R. Rogers: Solmizacija
 (iz filma "Moje pjesme, moji snovi")
- Božić i Nova godina** * * * : Oj, Djetešce moje drago, iz Prigorja
 * * * : U ponoći zvonce malo
 (zbirka CC, cca 1770.g.)
 * * * : Kada zvijezda divna
 (zbirka J.V. 1807.g.)
 * * * : Djetešce nam se rodilo
 * * * : Božić ide, koledarska (Primorje)

- Narodni običaji** * * * : Idu idu snoboki, svatovska /Ta-(a)te/
 * * * : Ivanjski krijes
- Domovina** J. Kirin: Moj hrvatski zavičaj /Ta-(a)te/
 * * * : Mlada sam hrvatica (H. Badalić)
 * * * : Dvije ptice (P. Preradović)
 * * * : Mi si smo Gupca čete
 (iz doba selj. ustanaka)
- Šaljivke** * * * : Smokvica se zeleni
 (iz Hrv. Primorja)
 * * * : Grize momak jabuku
 * * * : Vijala se loza oko Petrinje /F-dur/
- Ostalo** * * * : My Lord, what a Morning,
 crnačka duhovna
 * * * : Were You There, crnačka duhovna
 * * * : Svoju ljubav majka dade,
 Rumunjska
 Ostrovski: Uvijek nek' bude sunce

VI. razred**IZVOĐENJE GLAZBE****a) Osnove intonacije, metra i ritma te upoznavanje glazbenoga pisma**

Intonacija i razvijanje glasa. Dijatonski tonovi dur i mol tonaliteta (nastavak rada, primjena nešto složenijeg melodijskog kretanja nego u prijašnjim razredima, skok na vođicu mola, melodijsko kretanje u mol tonalitetu). Primjeri za svjesnu intonaciju trebaju biti laki i pjevni. Note se čitaju na temelju relativne solmizacije.

Svi do tada upoznati tonaliteti, zatim D-dur i B-dur te h-mol i g-mol. Primjeri u dorskom i frigijskom modusu (bez teorijskih objašnjenja o strukturi ljestvice).

Ljestvice svih novoobrađenih tonaliteta (prikazivanje činjenice, a ne izračunavanje izgradnje pojedine ljestvice). Različite varijante ljestvice mol tonaliteta. Pjevanje ljestvica novih tonaliteta prema zapisu u autentičnom ili u plagalnom opsegu.

Dur i mol trozvuk (pjevanje solmizacijom i slušno razlikovanje). Trozvuci glavnih stupnjeva dur i mol tonaliteta, doživljaj harmonijskih funkcija (pjevanje razloženih trozvuka bez teorijskih objašnjenja).

Mjera i ritam: sinkopa "Tate-te" (♩ ♩ ♩), "Ta Ta-a" (3 ♩), triola "Tateti" (♩♩♩), stanka u trajanju pola dobe "Ta(ze)" i "(Za)te" (♩₇; ♩₇), "Ta-tefe" i "Tafa-fe" (♩ ♩ ♩; ♩ ♩ ♩), "Ta-fe" (♩. ♩), "Tate-(a)" (♩. ♩.) i utvrđivanje ritamskih struktura djeci poznatih iz prijašnjih razreda. Početak primjera punim taktom i predtaktom (na različitim dobama), početak uzmahom (samo tijekom posljednje dobe takta); izmjenjivanje mjere tijekom napjeva. Najjednostavnije ritamske strukture u dvodobnoj

složenoj mjeri (6/8): "Ta" (♩.), "Tateti" (♩♩♩), "Ta-ti" (♩♩) i "Ta-a" (♩. ♩. ili ♩.).

Vrlo jednostavno dvoglasje (i u svezi s tim osnovno značenje riječi "interval"). Lagani kanoni (dvoglasje i troglasje, ev. četveroglasje).

Glazbeno pismo. Notne kombinacije za naprijed navedene ritamske uzorke. Oznake za legato i staccato (uz slušno i praktičko razlikovanje jednog i drugog načina izvedbe).

Relativna vrijednost nota (informacija na vrlo jednostavnim usporedbeno prikazanim primjerima).

Mjere: 2 3 4 2 3 4
2; 2; 2 te 8; 8; 8;

i u svezi s tim šesnaestinska stanka (♩ , znak za stanku koja u osminskoj mjeri traje pola dobe).

Oznake dinamike (glasnoća): vrlo tiho (*pp*, pianissimo), vrlo glasno (*ff*, fortissimo).

Oznake tempa: presto (brzo), adagio (otežući), ritardando, accelerando.

Prijedlog nekih primjera za pjevanje i sviranje po notama

- F. Pokorni: Gori nebo visoko
/utvrđivanje, teži skokovi/
Z. Grgošević: Stara si majka /D-dur/
*** : Turpoljski drmeš
/sinkopa, stanka za pola dobe/
J. Gretry: Magarac i kukavica /D-dur, predtakt/
*** : Gospodar i soko /stanka za pola dobe/
Sl. Modrijan: Lijini jadi /stanka za pola dobe, mol/
*** : Djever mi pita
*** : Pleši, pleši crni kos /Ta-tefe/
*** : Protuletno drago vreme /Ta-tefe/
L.v. Beethoven: Tema iz Finala Simfonije br. IX.
/D-dur, sinkopa/
*** : Hijaho, konjiću, američka /D-dur/
*** : Sve su ptice opet tu (Alle Voegel),
njemački napjev /dur/
*** : Žvira voda /mol/
*** : Pogledj, Marija, žetelačka
/dur, četiri polovine/
M. Kolarić: Vu našem vrteku /h-mol, tri osmine/
*** : Lijepo djevojčice (Bella bimba, Italija)
/predtakt s uzmahom/
J.S. Bach: Ah, što volim pjesme zvuk /Tafatefe/
*** : U našeg Marina /triola/
*** : Grad se beli /sinkopa, mol/
*** : Laku noć, kanon /mol/
F. Pintarić: Dudaš, tema /rel.vrijednost nota/
*** : Nevjestice, rusinska narodna
/proširenje opsega/
*** : Oj, Jelena, voda ti ledena /dur, šest osmina/
I. Zajc: Cvate ruža rumena /dur, šest osmina/
L.v. Beethoven: Sumrak /mol, šest osmina/
*** : Tri tičice goru preletiše, lički napjev /Tafate-/
A. Dvorak: Tema 2. stavka Simfonije "Iz novoga svijeta"
Ta -fe/
*** : Pjesma rastanka, škotska popijevka /Ta -fe/
*** : Marjane, Marjane /mijenjanje mjere/

- *** : Plovi barka /dvoglasje/
*** : Tu za repu, tu za len /dvoglasje/
*** : Tražite naprije, iz Irske /dvoglasje/

i drugi napjevi, narodni plesovi i teme iz glazbenih djela u skladu s težinom programskih zahtjeva (i s svezi s pojedini tonalitetom, ritamskom i melodijskom strukturom koja se obrađuje).

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI Slušanje glazbe (izbor)

- J. Offenbach: Barcarola iz Hoffmanove priče (6/8)
B. Britten: Playful Pizzicato iz Jednostavne simfonije
(složena pjesma)
W. A. Mozart: Varijacije na francusku pjesmicu
"Ah, vous dirai je maman"
(samo neke varijacije)
B. Bjelinski: Varijacije na samoborski napjev
I. M. Jarnović: Koncert br. 10, Rondo (III.stavak)
L.v.Beethoven: Za Elizu (rondo, glasovir)
J. Brahms: Valcer u As-duru (minijatura)
B. Kunc: Mlado lišće (jedan stavak, minijatura)
Bach - Gounod: Ave Maria (sopran i orgulje)
J. Slavenski: Pjesme moje majke (alt i gudačka glazbala)
I. Zajc: Lastavicam (mezzosopran i glasovir)
I. Zajc: Domovini (tenor i orkestar)
V. Lisinski: Ribar (bariton i glasovir)
W. A. Mozart: Podoknica Don Giovannija
(bas, mandolina i orkestar)
J. Haydn: Simfonija br.104, "Londonska", Finale
V. Lisinski: Večer, idila za orkestar, ulomak (triola)
P. I. Čajkovski: Talijanski capriccio
(istaknuta uloga duhača)
Aaron Copland: Fanfare za običnog čovjeka
(flauta, oboa, klarinet, fagot)

Pojmovi iz glazbene umjetnosti

Oblikovanje: složena pjesma, tema s varijacijama, rondo (samo osnovna informacija o izgradnji oblika).

Pjevački glasovi (prema tonskom opsegu i na zvukovnim primjerima solističkih glasova).

Vrste glazbenih djela: zborna pjesma, solistička popijevka, glasovirska minijatura.

DODATNI SADRŽAJI

Narodne, društvene i umjetničke popijevke (posebna pjevanka, neki primjeri)

- Mladost* S. Mikac: Radost mladosti
- Duhovna glazba* *** : Danas se čuje, božićna
*** : Dođite sad mladenci, djevojke
J. Reading: Adeste fideles
(Pristupite vjernici)
R. Matz: Bistrička (K suncu prosi)
- Dom i domovina* V. Vernak: Hrvatska zemlja (Varjačić)
Đ. Maršan: Bože, čuvaj Hrvatsku (D-dur)
F. Livadić: Još Hrvatska ni propala (Gaj)
I. Zajc: Na vojsku (F. K. Frankopan),
koračnica

- *** : Vuprem oči /mol/
 *** : Vrbniče nad morem /šest osmina/
Običaji *** : U ovoga doma, kraljička popijevka i drugi obredni primjeri iz zavičaja učenika
Ostalo *** : O, Jelena, Jelena /uz slušanje simfonije/
 Đ. Eisenhuth: Lastavicama /F-dur, Ta -fe/
 J. Vanjek: Lako noć (Preradović) /šest osmina/
 *** : Raca plava po Dravi /sinkopa/
 *** : Kolo sa Korčule /Ta-tefe/
 *** : Izjelica, slavonski napjev /Ta -fe/
 *** : Djevojka je ružu brala /Ta-tefe/
 *** : Svetlo solnce se je skrilo, slovenska /dvoglasje/
 *** : Stopram smo se razigrali /dvoglasje/
 *** : Živi mudro
 *** : Kišne kapi, slovački napjev /sinkopa/
 *** : Ptičja zabava, njemačka popijevka /Ta-tefe/.
 *** : Ode zima, švicarska /uzmah/
 *** : Somebody's Knocking, crnačka duhovna /sinkopa/
 *** : Deep River, duhovna
 *** : I got a Robe, crnačka duhovna
 F. Schubert: Uspavanka /Tafatefe, Ta -fe/
 F. Schubert: Lipa /triola/

VII. razred

IZVOĐENJE GLAZBE

Osnove intonacije, metra i ritma te upoznavanje glazbenoga pisma

Intonacija i razvijanje glasa. Postupno proširenje rada na tonalitete s trima i četirima predznacima (A-dur, Es-dur itd.). Pjevanje primjera u istarskom i ostalim našim starim pučkim modalitetima.

Utvrđivanje i svjesna stalna praktična primjena već usvojenih melodijskih struktura i intonacijskih odnosa. Ljestvice ranije obrađenih i novih tonaliteta. Trozvuci glavnih stupnjeva (kao i u VI. razredu).

Povišenje IV. (ton "f") i sniženje VII. stupnja (ton "tu") u sklopu dur tonaliteta te istovjetni odnosi u mol tonalitetu ("r"). Obrada na vrlo jednostavnim, učenicima laganim primjerima.

Primjeri s mutacijom (istoimeni dur - mol) i modulacijom u neki bliži tonaliteta (doživljaj tonskog učinka na temelju pjevanja po sluhu uz istodobno praćenje notnog teksta, ali i svjesnom intonacijom laganih primjera).

Utvrđivanje i svjesna stalna praktična primjena već usvojenih ritamskih struktura iz prethodnih razreda.

Mjera i ritam: Dopuna ritamskih struktura (u svezi s pojedinim primjerima u 6/8 mjeri):

"Ta-(a)teti" (♩. ♩ ♩ ♩),

"Ta-feti" (♩. ♩ ♩).

Glazbeno pismo. Nadopuna znanja o glazbenom pismu u uskoj je svezi s proširenjem broja tonaliteta, odnosno načinom bilježenja alteriranih tonova (uvijek povezano s glazbenim primjerom i bez teorijskog 'računanja' ljestvice novih tonaliteta).

Prijedlog nekih primjera za rad po notama

- J. Brahms: Uspavanka /Es-dur/
 *** : Dudaš duda, češki napjev /Tafatefe/
 *** : Kostreno, Kostreno
 S. Mikac: Kesni sneg /c-mol/
 *** : Mornarska, iz Primorja /ton Fi, šest osmina/
 *** : Vehni, vehni fiolica /mol, skokovi/
 Z. Grgošević: Picek skače po košari, kanon /E-dur, šest osmina/
 *** : Cvala jesi roža, svatovska /sinkopa/
 *** : Nabrala je jagode petrovke /Tate(a)-/
 G. Martini: Gavotta /mutacija dur - mol/
 V. Lisinski: Brodarska (Oj, talasi; Trnski)/šest osmina/
 V. Lisinski: Prosto zrakom, davorija /moduliranje/

i drugi napjevi, narodni plesovi i teme iz glazbenih djela u skladu s težinom programskih zahtjeva (s obzirom na tonaliteta, ritmičku i melodijsku strukturu).

Napomena. Proširenje na tonalitete s nekoliko predznaka odnosi se na pjevanje po notama. Ako učitelj, po svojoj želji, obrađuje neki primjer i sviranjem, preporučljivo je da se rad zadrži u opsegu tonaliteta (i modaliteta) s jednim do dva predznaka te da se primjeri s više predznaka transponiraju u neki pogodniji tonaliteta (u tom je slučaju potrebno imati umnožen radni listić s notama).

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI

Pojmovi iz glazbene umjetnosti

Glazbala (samo temeljno razvrstavanje uz razmjerno kratke zvukovne primjere za pojedino glazbalo).

Simfonijski orkestar (skupine svirača u orkestru).

Komorni sastavi (gudački kvartet, duhački kvintet, duo, glazovirski trio, gudački ansambl).

Homofonija i polifonija (usporedbeno na temelju pjevanih i slušanih primjera).

Oblikovanje: oblik sonatnog stavka, pojam višestavčane skladbe.

Vrste glazbenih djela: sonata, simfonija, koncert, suite, simfonijska pjesma.

Slušanje glazbe - (izbor djela)

- I. Lukačić: Ex ore infantium, motet (polifonija)
 B. Britten: Fuga iz Mlada osoba upoznaje orkestar (polifonija)
 V. Lisinski: Prosto zrakom ptica leti (homofonija)
 W. A. Mozart: Divertimento, K.V. 229, Allegro (sonatni oblik, duhački ansambl)

- J. Haydn: Sonata u D-duru za glasovir, I. stavak (sonatni oblik)
 W. A. Mozart: Koncert za rog, finale (koncert, rondo)
 P. I. Čajkovski: Koncert u b-molu za glasovir i orkestar, Uvod u prvi stavak.
 L. Sorkočević: Simfonija br. 7, prvi stavak
 G. F. Händel: Glazba na vodi, dva stavka (suitsa, duhački ansambl, cijeli orkestar)
 J. Ph. Rameau: Kokoš (klavičembalo)
 J. S. Bach: Toccata u d-molu (orgulje)
 A. Klobučar: Toccata iz Četiri minijature (orgulje)
 L.v. Beethoven: Varijacije na švicarski napjev, ulomak (harfa) ili drugo djelo po izboru
 * * * : udaraljke, neko djelo po izboru
 C. Saint Saens: Fosili iz Karnevala životinja (ksilofon)
 B. Smetana: Vltava, simf. pjesma (programna gl., orkestar)
 Musorgski - Ravel: Velika kijevska vrata (veliki simfonijski orkestar)

DODATNI SADRŽAJI

Narodne, društvene i umjetničke popijevke (posebna pjevanka, izbor primjera)*

- Duhovna glazba** * * * : S nebesa anđel sišao (Cith. oct. 1701.g.)
 * * * : Bog se rodi (Istra)
 * * * : Les anges dans nos campanes (Francuska) /Mehki snežek z anđelčeki ili u književnom prepjevu/
Običaji * * * : Uskrsnu Isus doista (dorski modus)
 * * * : Dobra večer, dobri ljudi, koledarska /Ta-tefe/
 te druge pučke obredne popijevke iz užeg ili šireg zavičaja učenika (karnevalske, jurjevske, ivanjske itd.)
Dom i domovina M. Vuk: Terra nostra Croatica (Težak)
 B. Starc: Bratska pjesma
 M. Lepeš: Dubrovniče slavni grade /Ta-tefe, Ta-fe/
 M. Hajko: Mi smo, braćo, davorija /Ta -fe/
 * * * : Ja sam roda hrvatskoga (Mlada Hrvatica), /modulacija/
 * * * : Nek se hrusti šaka mala, iz 1835.g. /ton fi/
Ostalo * * * : O, more duboko /šest osmina, promjena mjere/
 Ivan Zajc: Lastavicam, popijevka
 D. Bulat: Darovj za svu djecu /mutacija dur - mol/
 * * * : Oj, Tonina (Istra, modus)
 * * * : Stiglo je ljeto, danska popijevka
 * * * : Hine ma tov (Psalam 133), Izrael /šest osmina/
 * * * : I Got a Robe, crnačka duhovna
 * * * : Nobody Knows, crnačka duhovna

* Autor pjevanke A. Čelar

VIII. razred

Osnove intonacije, metra i ritma te upoznavanje glazbenoga pisma

Intonacija i razvijanje glasa. Utvrđivanje i stalna praktična primjena stečenog znanja i vještine u pjevanju na temelju notnog zapisa u tonalitetima do četiri predznaka. Novi prim-

jeri čija je težina prikladna toj razini obvezatno se usvajaju svjesnim pristupom ritamskim i intonacijskim problemima. Složeniji se glazbeni primjeri usvajaju pretežno sluhom, ali uz obvezno praćenje glazbenog zapisa i naknadno osvještavanje pojedinosti.

Prijedlog nekih primjera za rad po notama:

- * * * : Marice divojko /A-dur/
 * * * : Golubice bijela, slavonska /E-dur/
 * * * : Tamburica sitnim glasom udaraše /Es-dur/
 * * * : Prijateljstvo pravo (Wahre Freundschaft) /E-dur/
 * * * : Našim šorom, Jagodo /F-dur, ton Fi/
 M. Majer: Pjesma ličkoga junaka /Ta -fe/
 * * * : Vila Velebita
 I. Tijardović: Kad si negdje sama /ton Fi/
 A. Kabiljo : Jalta, Jalta - mjuzikl, Završna pjesma
 * * * : Različiti napjevi, narodni plesovi i teme iz glazbenih djela u skladu s težinom programskih zahtjeva (s obzirom na tonalitet, ritamsku i melodijsku strukturu).

Napomena: Ako učenici za izvedbu nekih primjera koriste melodijska glazbala, tada i ovdje vrijedi primjedba o izboru tonaliteta navedena u sklopu program za VII. razred (primjer treba pismeno transponirati i umnožiti)

POZNAVANJE GLAZBENE UMJETNOSTI

Pojmovi iz glazbene umjetnosti

Vrste glazbenih djela: opera (uvertira, arija, duet, kvartet, zbor), opereta i musical; kantata i oratorij.

Plesne glazbene vrste: umjetnički ples (balet i suvremeni umjetnički ples), društveni plesovi, glazba za zabavu.

Šetnja kroz stoljeća: stari crkveni i trubadurski napjevi, zborna glazba renesanse, barokna glazba, bečka klasika, romantizam, različite težnje suvremenih umjetnika (samo vremenski smještaj pojedinog razdoblja i stila s tek ponekom naznakom temeljnih glazbenih značajki i s podsjećanjem učenika na ranije slušana djela).

Slušanje i upoznavanje glazbenih djela (po izboru)

- C. Orff: Carmina burana, stavak O, fortuna (kantata)
 M. Cipra: Kantata o čovjeku (dječji zbor i orkestar)
 G. F. Händel: Mesija, Aleluja (oratorij)
 B. Širola: Braća Ćiril i Metod, jedan stavak (oratorij)
 J. Haydn: Stvaranje, stavak Nebesa govore (oratorij)
 F. Lhotka: Đavo u selu, prizor Na bunaru (balet)
 K. Baranović: Licitarsko srce, Kolo (balet)
 L. Delibes: Coppelia, Valcer (balet)
 A. Hačaturjan: Gajane, stavak Ples sa sabljama (balet)
 W. A. Mozart: Mala noćna glazba, stavak Menuet (stari ples)
 G. Bizet: suita Arležanka, Farandola (ples)
 * * * : Dva suvremena plesa (po izboru)
 W. A. Mozart: Čarobna frula, izabrani stavci, jedan ili dva (npr. Pjesma Papagena, arija Kraljice noći, arija Sarastra, zbor, duet Papagena i Papagena)
 V. Lisinski: Porin (Zbor Hrvatica, napjev Zorko moja)
 G. Rossini: Seviljski brijač (Uvertira, arija Figara)
 G. Verdi: Rigoletto ili Aida, pojedini stavci

- I. Zajc: Nikola Šubičić Zrinjski, izbor
(npr. Zbor turskih vojskovođa, napjev
Jelene, Romanca Zrinskoga, dvopjev Eve i
Zrinskoga, Završni zbor)
- J. Gotovac: Ero s onoga svijeta, ulomci
- I. Tijardović: Mala Floramy, Šjor Bepo moj, tropjev
- J. Bock: Guslač na krovu, napjev Kad bih bio bogat
(If I were a Rich Man)
- A. Kabiljo: Jalta, Jalta, Završna pjesma (mjuzikl)
- Krajač- Metikoš-Prohaska: Gubec beg, Zakletva
- Skupina The Who: Tommy, jedan ili dva stavka
(rock opera)

* * *

Jedan gregorijanski koral (zapis iz naših krajeva)

Jedan trubadurski napjev

Jedan madrigal i zborna popijevka iz doba renesanse

Vivaldi: stavak iz Godišnjih doba

J. S. Bach: Wachet auf, harmonizacija korala (barok)

Haydn: jedan kratak stavak po izboru (klasika)

Mozart: Arija Figara "Sad je kraj svakoj igri"

Beethoven: Simfonija br. 3, ulomak

F. Liszt: Ljubavni san, br. 3 (romantizam)

I. Zajc: Mletačke elegije, Na gondoli (romantizam)

Hrvatski autor: jedno novije djelo (moderna glazba)

G. Gershwin: Porgy & Bess, jedan zbor, Uspavanka
Sommerime (moderna glazba)

K. Penderecki: Žrtvama Hirošime, ulomak
(suvremena glazba)

DODATNI SADRŽAJI

Narodne, društvene i umjetničke popijevke
(neki primjeri iz posebne pjevanke)*

- Božić i
Nova godina* * * * : F. Gruber: Stille Nacht (Tiha noć). Austrija
* * * : Go, Tell it on the Mountain, spiritual
V. Rožman: O pastiri, vjerni čuvari
(after "dj")
- Domovina* F. Rusan: Složno, složno, braćo mila /Ta -fe/
F. Livadić: Bože, koj' si doveo
I. Zajc: Himna slobodi iz glazbe za
"Dubravku"
- I. Zajc: U boj, u boj!
- Ostalo* F. Silcher: Lorelaj (Die Lorelei) /šest osmina/
P. Kolarić: Miruj, srce
(Tko je srce u te dirno; Preradović)
V. Rathgeber: Čar pjesme
/triola, modulacija/
* * * : Santa Lucia, napuljska kancona/ton Fi/
* * * : Schalom, schalom, izraelski napjev

- I. Tijardović: Tonči, moj dragi, Tonči,
iz Splitskog akvarela
A. Šravec: Dalmatinski šajkaš
(Od prve svoje mladosti)
- Za kraj* J. Runjanin: Lijepa naša domovino
Anonimus: Gaudeamus igitur

*Autor izbora pjevanke A. Čelar

* * *

TEMELJNE ZADAĆE ZA UČENIKE

- Pojedinačno i skupno pjevanje popjevaka i ulomaka iz glazbenih djela prema sluhu (uz praćenje glazbenog zapisa pogledom);

- Pojedinačno i skupno pjevanje po notama sa svjesnim usvajanjem elemenata melodije i ritma (težina u skladu s prijašnjim i novim sadržajima nastavnog programa);
- Vježbanje u samostalnom opisu obilježja slušanog djela, odnosno zamjedbi u svezi s pojedinim njegovim sastavnicama (govoreno ili u pisanom obliku);
- Opisivanje, navođenje temeljnih značajki pojedinih glazbenih vrsta, zatim različitih glazbenih oblika, instrumentalnih ili vokalnih sastava itd. (govoreno ili u pisanom obliku);
- Poznavanje značenja najčešćih temeljnih glazbenih izraza (govoreno ili u pisanom obliku);
- Samostalno slušanje glazbenih djela kod kuće;
- Odlazak na neki koncert, izvedbu opere u kazalištu te na glazbene umjetničke priredbe u školi.

* * *

MATERIJALNI UVJETI I OPREMA Razredna nastava

Nastava glazbene kulture ostvaruje se najčešće u učionici u kojoj razredni odjel stalno boravi. Ako razredni učitelj zbog problema s glasiljkama nije u mogućnosti čisto pjevati prema notama zapisanoj visini, nastavu neka preuzme drugi učitelj koji može dobro pjevati. Ovo se bez posebnih teškoća može unutar škole urediti dogovornom zamjenom obveza ostvarivanja pojedinih predmeta.

Glazbalo za pratnju pjevanju. U razrednoj se nastavi učitelj obvezno treba služiti nekim glazbalom za davanje točne intonacije, zatim za sviranje pratnje nekom napjevu, za sviranje melodije kao pomoć djeci pri usvajanju novog napjeva i za pratnju neke igre s pjevanjem ili nekog dječjeg kola. Ovisno o znanju učitelja može se koristiti: gitara, neka tambura, glasovir (ili pianino), tonski sintetizator (s barem četiri oktave). Nešto manje su pogodni melodika i frulica, jer u vrijeme sviranja učitelj ne može učenicima ništa reći. Ukoliko se koristi harmonika, valja je svirati što tiše da njezin zvuk ne nagna učenika na preglasno pjevanje i vikanje.

Nikako ne valja započeti pjevanjem u razrednom odjelu bez prethodno glazbalom zadane i od učenika tihim zapjevom točno prihvaćene intonacije prvog tona popijevke.

Tijekom nastave treba koristiti i različita dječja ritamska glazbala u što većem opsegu.

Zvukovne snimke. Program glazbene kulture obvezno treba biti opremljen odgovarajućim zvukovnim materijalom za slušanje i kao pomoć pjevanju. Kasete ne smiju biti samo za nastavnike, već i za učenike s time da ih učenici, u pravilu, ne moraju kupovati, ako žele ponovno slušati skladbu koju su čuli u školi ili ponoviti novonaučeni napjev, već da mogu kasete posuditi u školi ili u dječjoj knjižnici. To znači da školska knjižnica treba obvezno imati i priručnu fonoteku s barem dva ili više kompleta kasete (ovisno o broju odjela pojedinog razreda). Time se mogućnost upoznavanja glazbe na neki način izjednačuje s književnošću (literaturom) koju učenici također posuđuju u knjižnici.

Kao fono-materijal za pjevanje podrazumijevaju se dobro snimljene popijevke koje djeca pjevaju u razredu. Snimke trebaju ostvariti kvalitetni dječji zborovi ili dobri mladi

pjevači solisti, kako bi djeca oponašanjem zvuka s tonske snimke mogla djelomice dotjerivati svoju vokalnu tehniku. Pritom posebno treba biti osjetljiv na stil i razinu obrada tog zvukovnog materijala (umjetničke obrade, djeci privlačne i zvukovno raznolike). Osim toga skladbe za pjevanje u razredu trebaju biti dvostruko snimljene (jednom snimljeno pjevanje s pratnjom, drugi put samo pjevanje ili samo pratnja).

Reprodukcija snimki glazbenih djela ostvaruje se pomoću kasetofona ili aparature s CD-elementom. Aparatura treba biti od proizvođača predviđena za prenošenje i imati dovoljno snagu za kvalitetnu reprodukciju tihog i srednje glasnog zvuka u veliko učionici. Osim toga treba obvezno imati brojčanik (ili brojilo vremena) kako bi se olakšalo traženje pojedine snimke, odnosno premotavanje vrpce na početak skladbe.

* * *

Predmetna nastava

Specijalizirana ili višestruko namjenska učionica

Predmetna nastava glazbene kulture u pravilu se ostvaruje u posebnoj, različitim glazbenim djelatnostima prilagođenoj učionici. Zbog toga je najbolje, ako je riječ o učionici standardne veličine, raspored namještaja (klupe, katedra, pijanino, ploča) postaviti poprečno u odnosu na tradicionalnu uzdužnu postavu namještaja. Time će se mnogo lakše moći ostvariti podjela učenika za dvoglasno pjevanje ili pjevanje kanona u razrednom odjelu. Ujedno će učionica glazbene kulture biti bolje prilagođena i razmještaju učenika na pokusima pjevačkoga zbora ili školskog instrumentalnoga ansambla. Ako se u prostoru ove učionice ostvaruje nastava još jednog nastavnog predmeta, preporučeni raspored namještaja neće biti prepreka normalnom radu.

S obzirom na to da se učenici tijekom nastavnoga sata glazbe koriste knjigom, zatim radnom bilježnicom ili kajdankom, a ponekad i nekim glazbalom, pogodnije su školske klupe (školski stolci), nego posebni stolci s preklapnom pločom za pisanje.

Ploča s upisanim crtovljem.

Za nastavu glazbene kulture u predmetnoj je nastavi obvezatna i ploča s upisanim glazbenim crtovljem. Ona je jedno od temeljnih pomagala za uspješno ostvarivanje zadataka programa. Crtovlje ne mora biti ucrtano preko cijele ploče. Ako je ploča široka, dovoljno će biti da se crtovlje nalazi na jednoj polovici ili dvije trećine ploče. U nekim situacijama, kad se nastava ostvaruje u višenamjenskoj učionici, može se koristiti i prenosna ploča s crtovljem postavljena na posebnom stalku. Takva će situacija najčešće biti u područnim školama. Zbog navikavanja djece na urednost, neuredno ručno pisanje crtovlja na ploču, nikako ne može biti tolerirano.

Glazbala

Glasovir (pianino) je standardno glazbalo u učionici za glazbenu kulturu. U predmetnoj se nastavi učitelj glazbe obvezno treba služiti glazbalom za davanje točne intonacije, kao i za sviranje pratnje nekom napjevu itd.

U područnim školama može za pratnju pjevanju dobro poslužiti tonski sintetizator (treba imati klavijaturu standardne veličine s opsegom od pet oktava i ugrađene male zvučnike). Ako se u nekoj područnoj školi iznimno koristi harmonika, jer nema pogodnijeg

glazbala za pratnju pjevanja, treba je svirati što tiše, kako njezin zvuk ne bi potaknuo učenike na preglasno pjevanje.

Učitelj treba koristiti glasovir (pianino), ne samo za pratnju pjevanju već i kao pomagalo za neposrednu demonstraciju glazbenih tema, zatim različitih sastavnica glazbenoga djela (tempo, mjera, ritam, glasnoća, jednoglasje-višeglasje-suglasje itd.). Učitelj obvezno nastavu oživljuje i sviranjem kraćih glazbenih djela 'uživo'. Zato je potrebno znati svirati oko dvadesetak stavaka ili cjelovitih ulomaka s različitim stilskim i oblikovnim glazbenim obilježjima.

Od ostalih je glazbala u učionici potrebno je imati još i barem neka glazbala Orffova instrumentarija koja će vrlo dobro moći poslužiti u početnoj nastavi opismenjivanja, prilikom upoznavanja i usvajanja različitih ritamskih i metričkih struktura (štapići, tamburin, mali bubanj, drveni blok-bubanj, metalofon, ksilofon itd.).

Uređaj za reprodukciju zvuka

Sredstvo za reprodukciju zvuka treba biti dovoljne snage da može ostvariti kvalitetnu reprodukciju glazbe u velikoj učionici (uređaj s kasetofonom i CD-elementom, najmanje oko 50 W sinusne snage). Uređaj treba imati brojčanik ili brojilo vremena, odnosno mogućnost traženja snimke kako bi se olakšalo traženje reprodukcije pojedine skladbe, odnosno brže i točnije premotavanje vrpce na početak neke skladbe.

Kako se uređaj ne bi kvario, treba uvijek biti na jednom mjestu u učionici za glazbu.

Tonske snimke

Program treba obvezatno biti opremljen odgovarajućim zvukovnim materijalom za slušanje i pjevanje. Tonske kasete i diskovi ne smiju biti samo za nastavnike (tj. u jednom primjerku), već i za učenike, koji ih ne moraju kupovati, ako je potrebno još jednom ili nekoliko puta poslušati glazbu koju su čuli u školi. Škola treba učenicima omogućiti da kasete i diskove mogu posuditi u školi ili u dječjoj knjižnici. Zato školska knjižnica treba obvezatno imati i priručnu fonoteku s barem dva ili više kompleta kasete i diskova s glazbenim snimkama (ovisno o veličini škole, odnosno broju odjela jedinog razreda). Time se mogućnost upoznavanja glazbe na neki način izjednačuje s obvezatnom literaturom iz književnosti koju učenici poznaju posuđivanjem knjiga.

Kao fono-materijal za pomoć uz pjevanje podrazumijevaju se dobro snimljene popijevke koje će djeca pjevati u razredu. Snimke trebaju realizirati ili kvalitetni dječji zborovi ili dobri mlađi pjevači s čistom intonacijom. Posebno treba biti osjetljiv na stil i estetsku razinu obrade tog zvukovnog materijala (umjetničke obrade, djeci privlačne i zvukovno raznolike).

Ostala pomagala

Od ostalih pomagala u učionici glazbene kulture treba imati već pripremljene različite slovne (slogovne) i notne modulatore, odnosno meloplast s odgovarajućim štapićem za pokazivanje pojedinih nota, zatim uvećane reprodukcije fotografija pojedinih glazbala i temeljnih izvoditeljskih sastava te reprodukcije s likom istaknutih glazbenika.

Dobro će doći i mala priručna biblioteka s dovoljnim brojem primjeraka zbirki kanona, pučkih ili umjetničkih popijevaka

čiji se sadržaj u svako doba može u nastavi koristiti kao nadopuna redovitim priručnicima. Za ovu je svrhu potrebno imati minimalno dvadeset primjeraka pojedinog naslova, tj. za svaku klupu po jedan primjerak, a još je bolje ako se svaki učenik može u radu koristiti posebnim primjerkom.

OBJAŠNJENJE

Od četvrtog razreda, kad počinje predmetna nastava glazbe, uz program glazbenog opismenjavanja ponuđen je također i određen broj odgovarajućih napjeva (s naznakom njihova tonskog ili ritamskog obilježja). Konačan izbor i broj napjeva za to područje rada ostvarit će autori udžbenika.

Uz to je u svakom višem razredu posebno iskazan niz napjeva koji će služiti kao nadopuna redovitom gradivu za pjevanje po notama, ali i za pjevanje po sluhu (uz obvezatno praćenje notnog teksta). Ti su napjevi obilježeni napomenom "pjevanika" i nalazit će se u posebnoj knjizi koja će biti nadopuna udžbenicima koji se koriste u pojedinom razredu. Tako će se uvijek moći otpjevati i najzanimljivije popijevke naučene u nekom prijašnjem razredu, a neke od njih ostat će cijelog života u sjećanju. Sadržaj pjevanke za sada je samo približno naveden. Bit će nadopunjen još nizom popjevaka različite tematike, zatim pjevanim ulomcima iz umjetničke literature te poznatim društvenim i duhovnim popijevkama.

Pjevanika ne mora biti vlasništvo učenika, već se ona može stalno nalaziti na klupama u glazbenom kabinetu. Tako će se neka popijevka moći zapjevati i u posljednje dvije, tri minute školskog sata.

Tijekom osam godina osnovnog školovanja potrebne su dvije takve pjevanke: jedna od prvog do četvrtog razreda te druga od petog do osmog razreda. Osim spomenutih pjevanika (koje su već nekoliko desetljeća uobičajene u mnogim europskim zemljama), u predmetnoj nastavi koristit će se i udžbenici relativno manjeg opsega za gradivo pojedinog razreda.

U posljednja dva razreda osnovne škole približno 60 posto vremena trebalo bi posvetiti slušanju umjetničkih djela, a ostatak iskoristiti za održavanje razine glazbene pismenosti, pjevanje i sviranje.

O nazivu predmeta

Posljednjih se dvadesetak godina udomačio naziv GLAZBENA KULTURA. On je na neki način imao pozitivan učinak na razmišljanje o kulturološkim sadržajima u OŠ. Bez obzira na sadržaje rada koji su tada bili prisutni, predmet se u popisu pomaknuo sa začelja na ono mjesto koje mu približno i pripada.

Uz jezike (hrvatski i strani), te kulturu. Taj naziv predmeta ne odnosi se samo na sadržaj nastavnog rada, već na neki način sugerira i potreban odnos prema tom sadržaju. Ukoliko bude mogućnosti u dogledno bi mu vrijeme trebalo dati i doličniji vremenski okvir, imajući pri tom na umu sve pozitivne aspekte bavljenja glazbom.

Ovdje je potrebno dodati i to da je nekadašnji naziv "glazbeni odgoj" u tadašnjoj životnoj i školskoj praksi često cjelokupne sadržaje predmeta svodio samo na poticanje interesa, a ne i na svjesno uzdizanje cjelokupne razine kulture i civilizacije budućeg građanina.

STRANI JEZICI

SVRHA

Živim i klasičnim jezicima zajedničko je uvođenje učenika u nove sustavne komunikacije i širenje učenikovih dimenzija prostora i vremena. U nizu posebnih ciljeva i zadaća, živi i klasični jezici također se međusobno prožimaju i komplementarno dopunjuju, ali ipak bitno razlikuju, te se stoga iskazuju kao dvije posebne programske cjeline u sklopu područja stranih jezika.

Zbog nužnosti poznavanja dvaju živih stranih jezika, potrebno je učenje prvog stranog jezika predvidjeti u sklopu obvezatnog dijela programa, a učenje drugog stranog jezika u sklopu izbornog programa. Učenje klasičnih jezika treba predvidjeti u sklopu posebnog dijela programa.

Poznavanje jezika na kojima danas teče međunarodna komunikacija omogućuje:

- lako i izravno uključivanje u svjetske događaje brzim i raznolikim vezama među pojedincima i narodima;
- upoznavanje raznih aspekata života drugih naroda, uočavanje i razumijevanje razlika, pronalaženje zajedničkog;
- bolje razumijevanje vlastitog identiteta;
- prihvaćanje različitosti kao bitne značajke međunarodne zajednice, ali ne i zapreke međunarodnoj suradnji;
- posredovanje u međunarodnoj razmjeni dobara iz raznih područja ljudske djelatnosti;
- kritičko primanje informacija iz stranih izvora zbog poznavanja društvenog i političkog konteksta iz kojeg su ponikle;
- ugrađivanje iskustva drugih naroda u vlastito djelovanje i kolektivno iskustvo, te prenošenje naših iskustava drugima.

ZADAĆE

Zadaće nastave stranih jezika jesu:

- razvijati jezične vještine za receptivno i produktivno služenje jezikom u govornom i pisanom kontaktu sa stranim govornikom;
- razvijati jezične vještine potrebne za govornu i pismenu interpretaciju zvučnog ili pisanog teksta;
- usvojiti, u komunikacijskom kontekstu određeni lingvistički i sociolingvistički inventar (lingvistički: vokabular, strukture na fonetskoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini; sociolingvistički: komunikacijski uzorci, osobitosti u interakciji);
- uočiti posebnosti sustava stranog jezika i naučiti osnove matajezika radi bržeg usvajanja jezika, razvijanja lingvističkog mišljenja, sposobnosti i navike korištenja gramatike, rječnika i drugih priručnika koji sadrže informacije o jeziku;
- upoznati neka obilježja zemalja i naroda čiji se jezik uči radi razumijevanja jezične i kulturne poruke, razvijanja međukulturne tolerancije i kritičkog primanja informacija;
- upoznati neke elemente kulture i civilizacije zemalja koje se uz svoj autohtoni jezik služe jednim od stranih jezika kao jezikom međunarodnog sporazumijevanja;

- naučiti vokabular potreban da se na stranom jeziku govori o svom neposrednom okruženju i svojoj zemlji;
- usvojiti znanje i razvijati sposobnosti potrebne za uvođenje u samostalno učenje jezika.

OSTVARIVANJE PROGRAMA I USTROJSTVA NASTAVE STRANIH JEZIKA

I. Pripremno razdoblje		Razredna nastava
mogući početak učenja (učenik bira jedan od ponuđenih jezika)	1.2 ili 3 skupine	(po 2 sata tjedno oblikuju se skupine do 15 učenika)
II. Obvezatni početak učenja	IV. razred	Predmetna nastava
obvezatno učenje 1 stranog jezika (učenik bira jezik)		po 2 sata tjedno (dijeli se na skupine do 20 učenika)
	od V. do VIII. razreda	po 3 sata tjedno
III. Izborna nastava		2. strani jezik
2. strani jezik (učenik bira jezik)	od V. (ili IV.) do VIII. razreda	po 2 sata tjedno (za manje skupine)
		Za veće skupine valja osigurati i treći sat tjedno
IV. Klasični jezici:		
<i>Latinski jezik</i>	Uči se od V. do VIII. razreda po 3 sata tjedno	
<i>Grčki jezik</i>	Uči se od VII. do VIII. razreda po 3 sata tjedno	
V. Izvannastavne aktivnosti		1 ili 2 sata tjedno (ovisno po karakteru skupine i sadržaju rada)

Koriste se raznovrsne djelatnosti koje su kratkog trajanja i tijekom jednog sata često se izmjenjuju.

Jezik se uči ponavljanjem, imitiranjem, postavljanja pitanja i odgovaranja na njih, kratkih, jednostavnih dramatizacija, igranja i pjevanja. U tu svrhu upotrebljavaju se razne igre, pjesmice, jednostavne priče, brojalice.

OBVEZATAN POČETAK UČENJA STRANIH JEZIKA

Prvi strani jezik

U IV. razredu učenik može nastaviti učenje stranog jezika koji je učio u I. II. i III. razredu ili birati neki drugi strani jezik, iz ponude škole, kao obvezatni prvi strani jezik kao i svi oni učenici koji još nisu učili strani jezik u sklopu ranijeg učenja.

Drugi strani jezik

Ako učenik u sklopu izborne nastave želi učiti drugi strani jezik, bira jedan od ponuđenih stranih jezika sa satnicom: od V. do VIII. razreda po 2 sata tjedno, za manje skupine učenika. Za veće skupine treći sat se može uzeti iz npr. dopunske nastave.

Pretpostavljamo, naime, da učenici koji budu birali drugi strani jezik, neće biti uključeni u dopunsku nastavu.

Klasični jezici

Nastava klasičnih jezika organizira se za učenike koji za to pokazuju sklonosti.

Učenje klasičnih jezika provodi se prema posebnim programima.

Učenicima koji uče klasične jezike valja također osigurati mogućnost odabira i drugih predmeta u sklopu izborne nastave.

Zaključak

U osnovnim školama zasad se mogu ostvarivati objavljeni programi sljedećih stranih jezika: engleskog, francuskog, njemačkog, ruskog ili talijanskog, a može se uvoditi i španjolski ili koji drugi jezik, ako u školi postoje odgovarajući djelatnici. U tom slučaju škola se treba javiti izravno Zavodu za unapređenje školstva. Pri biranju jezika i u ranijem učenju i kod prvog i drugog stranog jezika, valja što je moguće više poštivati želje roditelja i učenika, ako za to postoje uvjeti (kadar, oprema). U slučaju da, prema svojim uvjetima, škola ne može potpuno udovoljiti zahtjevima, organizira se učenje onih stranih jezika za koje je škola opremljena.

Svaka škola obvezatna je osigurati dijelu svojih učenika učenje dvaju stranih jezika.

IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Cilj izvannastavnih aktivnosti u nastavi stranih jezika je:

- motivirati učenike za učenje stranih jezika;
- razvijati smisao za postizanje zajedničkih rezultata i na taj način stjecati ljubav za rad i život u zajedništvu;
- proširivati znanja iz stranih jezika na prihvatljiv i zanimljiv način, posebno iz područja kulturne baštine naroda zemlje čiji jezik učimo;
- razvijati zajedništvo i zbližavati se na posredan ili neposredan način s vršnjacima iz raznih zemalja, što pridonosi boljem razumijevanju među narodima;
- razvijati učeničku kreativnost i sposobnost za dalji samostalni rad.

Ti ciljevi se postižu:

- okupljanjem učenika na sadržajima i djelatnostima od zajedničkog interesa što, uz ostalo, uključuje i pripremanje zidnih izložaka, izdavanje časopisa, organiziranje priredaba i sl;
- razvijanjem sposobnosti izražavanja na stranom jeziku u raznim komunikacijskim igrama i sl;
- učenjem na stranom jeziku pjesama za recitiranje, pjevanje, skečeva, glumom kraćih dijaloga, učenjem narodnih pjesama i plesova;
- proširivanjem znanja iz stranog jezika dodatnim materijalima;
- promatranjem filmova iz područja kulture i civilizacije, posebno iz života znamenitih ljudi, mjesta, prirodnih i turističkih znamenitosti zemalja čiji jezik učimo;
- čitanjem kraćih tekstova i njihovom eksplikacijom;
- dopisivanjem s vršnjacima iz inozemstva te raznim susretima i razgovorima s djecom na stranom jeziku, raspravljanjem o aktualnim temama, prema mogućnostima izražavanja djece na pojedinom stupnju razvoja.

OSTVARIVANJE ZADAĆA ZA POJEDINA ODGOJNO-OBRAZOVNA RAZDOBLJA

Pripremno razdoblje u I., II. i III. razredu

Cilj učenja stranog jezika u ranijoj dobi razviti osjetljivost djece za drugi jezični sustav i olakšati im daljnje učenje stranog jezika. Ostali ciljevi su:

- razvijanje vještine slušanja i razumijevanja,
- razvijanje vještine izražavanja na stranom jeziku, u skladu s učeničkom dobi,
- probuđivanje zanimanja za učenje stranog jezika,
- svladavanje osnova fonološkog sustava stranog jezika,
- upoznavanje s onim elementima kulturne baštine koje su dio dječjeg svijeta izvornih govornika (tradicionalne dječje igre, pjesmice, brojalice, rime).

SADRŽAJ

TEME I SITUACIJE

Pripremno razdoblje u I., II. i III. razredu

Polazište je od djetetove osobnosti prema svijetu koji ga okružuje. Teme su: Ja i drugi (moja obitelj, moji prijatelji, moj dom...). Dijelovi tijela, odjeća. Hrana, obroci, Slobodno vrijeme-praznici, blagdani, šport, igre. Sati, dani, mjeseci, godišnja doba, atmosferske prilike. Životinje-domaće, ljubimci, divlje. Priroda, vrt, park. Grad, selo, promet. Neka zanimanja. Glazbeni instrumenti.

ENGLISKI JEZIK

Razdoblje IV., V. i VI. razreda

IV. razred

Identifikacija osoba i predmeta: *I'm a boy We are pupils. She's a teacher, This is a ball, This is Betty.*

Određivanje svojstava: *She is pretty.*

Izricanje radnje koja se događa u trenutku opisivanja: *I am drawing a flower now. We are singing now.*

Postavljanje pitanja o određenoj radnji i kratki odgovori: potvrdni i niječni. *Is she singing? Yes, she is. No, she isn't.*

Postavljanje pitanja uz pomoć upitnih riječi: *who, what, whose, where: Who is absent? What is this? Whose dog is this? Where is he going?*

Razlikovanje jednog predmeta ili osobe od nekoliko njih: *pencil-pencils, dog-dogs, he, she-they. I-we-one-two*

Izražavanje pripadanja i svojine: *John's book, his dog. She's got a pencil. We've got a ball.*

Izražavanje zapovijedi, molbi, dozvole: *Stand up! May I go out? Yes, you may. Let's draw!*

Orijentacija u prostoru: *On, in under. There is, there are. There is a flower in the garden. There are boys and girls in the class.*

V. razred

Proširivanje jezičnog inventara na temelju već usvojenih struktura

Novi sadržaji:

Određivanje svojstava: *John is taller than Mary. Mary is the most beautiful of all.*

Orijentacija u vremenu: *Every day, at six o'clock, on Monday, in June.*

Orijentacija u prostoru: *behind, over, here, there. There is, there are. There is a flower in the garden. There are apples in the basket.*

Izražavanje uobičajene radnje i radnje koja se ponavlja: postavljanje pitanja o toj radnji te potvrdni i niječni odgovori: *Mary goes to the cinema every Saturday. Does Mary go to the cinema on Saturday? Yes, she does. No, she does not.*

Izražavanje rezultata radnje: *Have you finished your homework?*

VI. razred

Izražavanje sadašnjosti uz pomoć simple presenta i continuous presenta, razlike u uporabi, tvorbi, isticanje osnovnih razlika između engleskog i našeg prezenta: *He is speaking on the telephone (now). He speaks French.*

Izražavanje prošle radnje uz pomoć simple past tense: pravilni i nepravilni glagoli; upitni i niječni oblik: *He worked in the garden yesterday. Did he work in the garden yesterday? He didn't work in the garden yesterday. What did he do yesterday? He went to the zoo yesterday.*

Prilozi prošlog vremena: *yesterday, last year, last week.*

Izražavanje buduće radnje uz pomoć:

a) fraze *going to + infinitive*; upitni i niječni oblik.

I'm going to play football tomorrow.

What are you going to do tomorrow?

b) *shall i will*: upitni i niječni oblik.

Will you go to the cinema tomorrow?

Yes, I will. No, I shan't.

Prilozi budućeg vremena: *tomorrow, next year, next month.*

Izražavanje zapovijedi – imperativ: *Look here! Open your books!*

Modalni glagoli: *You will have to read this book.*

Izražavanje obveza – modalni pomoćni glagol *have to*, traženje i davanje dozvole – *may*. *May I open the window? Yes, you may.*

Can – upitni, potvrdni i niječni oblik: *Can I have this cake? Yes you can. No, you can't.*

Izražavanje neodređene količine: *some, any, much, many*:

Have you any money? Yes, I have some. There are many people in the street. There is much traffic in the street.

Pravilna i nepravilna množina imenica. Redni brojevi. Pravilna komparacija pridjeva: *-er, -est, more, most; big, beautiful, short, young, etc.*

Mary is younger than her brother. A car is more expensive than a bike.

Nepravilna komparacija pridjeva *good, bad*:

He is a better tennis player than his father. Present perfect tense – potvrdni, upitni i niječni oblik: izražavanje rezultata radnje: Have you done your homework? I haven't done my homework yet. I have just done my homework.

NJEMAČKI JEZIK

Razdoblje IV., V. i VI. razreda

IV. razred

Imenovanje predmeta i osoba, oslovljavanje, pozdravljanje, upoznavanje.

Opće imenice i vlastite, imena u nominativu. Prezent glagola *sein*. Prezent jednine glagola.

Das is Peter. Hier ist ein Buch. Hier sind Kinder. Guten Tag, Kinder! Guten Tag Frau Weber! Guten Tag, Herr Müller! Ich heisse Peter. Ich bin Schüler.

Određivanje svojstva

Pridjev kao predikat. Posvojna zamjenica u sg. Određeni i neodređeni član u sva tri rada:

Meine Puppe ist schön. Seine Jacke ist gelb. Hier ist eine Postkarte. Die Postkarte kostet 29 Pf. Der Brief kostet 40 Pfening.

Jednina i množina

Sg. i pl. određenog člana. Sg. i pl. nekih imenica.

Die Tasche ist rot. Die Kinder spielen Fussball. Das is unsere Wohnung.

Lične zamjenice

Nominativ svih ličnih zamjenica. Dativ i akuzativ od *ich* i *du*. *Das ist Peter. Er ist klein. Ist das für mich? Ja, das ist für dich. Die Schallplatte gefällt mir. - Mir auch.*

Zapovijedi i molbe

Imperativ, 2. lice sg. i pl.

Setzt euch! Steh auf! Komm, bitte!

Sadašnjost

Prezent glagola *haben* i *sein*.

Neki najfrekventniji jednostavni glagoli, potvrdni i upitni oblik (osim modalnih glagola)

Was machst du? Ich spiele: Hat er einen Hund? Sie fährt aufs Dorf. Mein Vati ist im Büro.

Postavljanje pitanja (Wort - und Satzfragen)

Wo wohnst du? Hast du eine Schwester?

Negacije

Nicht, nein, kein, keine, keinen.

Nein, ich habe keinen Hund. Sie ist nicht da.

Količina, brojevi, kazivanje vremena

Glavni brojevi od 1 do 20. Neke desetice po potrebi. U iskazivanju vremena samo puni sat.

Ich möchte eine Tasse Milch. Sie ist 10 Jahre alt. Wie spät ist es? Es ist 10 Uhr.

Orijentacija u prostoru i vremenu.

Prijedlozi uz dativ i akuzativ: *in, auf, unter*. Uz dativ: *aus, mit, nach, zu*. Uz akuzativ: *für*.

Die Kinder gehen in die Schule. Sie kommen aus dem Kino. Monika geht nach Hause.

Red riječi u prostoju i prostoju proširenoj rečenici (glagol na drugome mjestu).

Monika spielt. Heute gehen die Kinder ins Kino. Die Kinder gehen ins Kino.

V. razred

Imenovanje predmeta i osoba, oslovljavanje, pozdravljanje, predstavljanje

Dort sind Äpfel. Das ist Peters Mutter.

Prezent glagola *sein* i nekih frekventnijih jednostavnijih glagola (sistemizacija).

Wie geht es dir (Ihnen)? Danke, gut. Entschuldigen Sie, bitte!

Opće imenice i vlastita imena

Verzeihung! Mein name ist .....

Određivanje svojstva

Pridjev kao predikat. Pridjev kao atribut (nominativ i akuzativ sg.)

Monika ist krank. Es ist rotes Licht. Ich kaufe das rote Kleid.

Određeni i neodređeni član

Deklinacija u sg. bez genitiva.

Wir haben einen Hund. Ich fahre mit dem Zug.

Imenice

Deklinacija u sg. i pl.

Heidi braucht eine Bluse. Er geht mit den Freunden ins Kino.

Zamjenice

Sve lične u nominativu. *Ich* i *du* u dativu i akuzativu.

Posvojne zamjenice: *mein, dein, sein, ihr, unser*, nominativ i akuzativ sg. i pl.

Geht ihr jetzt nach Hause? Nein, wir gehen ins Kino.

Zapovijedi i molbe

Imperativ 2. lice sg. i pl. oblik iz pristojnosti.

Kommen Sie bitte, Herr Kroll!

Sadašnjost

Prezent glagola *haben* i *sein* te nekih frekventnih jednostavnih glagola (sistemizacija).

Darf ich Ihnen helfen! Wollen wir zu Tante L. gehen?

Modalni glagoli: *müssen, können, wollen, dürfen*; jasni, nižečni i upitni oblik, singular i plural.

Ich kann nicht schwimmen.

Izricanje budućnosti

Prezent - priloške oznake. *Ich komme morgen.*

Postavljanje pitanja. (Wort - und Satzfragen)

Proširivanje znanja iz IV. razreda

Darfst du mit mir gehen? Wer kann mir helfen?

Negacija

Nicht, nein, kein, keinen (proširivanje znanja).

Ich muss nicht aufstehen.

Količina, brojevi, mjere, kazivanja vremena

Glavni brojevi do 100. Redni brojevi do 10. U iskazivanju vremena pola sata. *Ich gehe in die 5. Klasse. Bitte, ein Stück Kuchen. Bitte, eine Flasche Apfelsaft. Es ist halb fünf.*

Orijentacija u prostoru i vremenu

Prijedlozi kao u IV. razredu. Dativ - bei. Dativ, akuzativ - an. Prilozi i priložne oznake: *links, rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt; dani tjedna, godišnja doba, mjeseci, Wann hast du Deutsch? Am Montag, Mittwoch und am Freitag. Wann habt ihr Ferien? Im Juli und August.*

Red riječi u rečenici (modalni glagol)

Am Montag müssen wir in die Schule gehen.

VI. razred

Imenica

Deklinacija imenica muškog, ženskog i srednjeg roda, osim (na ovom se stupnju obrađuju sustavno): N-deklinacije, deklinacije tuđice, vlastitih i geografskih imena i nepravilnih imenica.

Određeni i neodređeni član. Deklinacija u singularu i pluralu.

Pridjev

a) Nominativ i akuzativ sg. i pl. (slaba i mješovita deklinacija).

Das ist meine neue Tasche.

Das ist sein neuer Mantel.

Ich kaufe die rote Bluse und den blauen Rock.

Ich ziehe meine blaue Hose an.

- b) Komparacija priloga i pridjeva kao predikata (pravilna i nepravilna)
*Gerd spielt besser als Otto.
Wer spielt am besten?*

Zamjenica

Sve lične zamjenice u nominativu, dativu i akuzativu sg. i pl.

Das ist ein Photo meiner Mutti.

Posvojne zamjenice - deklinacija posvojnih zamjenica sg. i pl.

Das sind unsere Hefte.

Glagol

- a) Sadašnjost

Prezent jednostavnih glagola (ponavljanje i proširivanje).

Povratni glagoli s dativom i akuzativom.

Modalni glagoli: *müssen, können, wollen, dürfen i sollen* (jasni, upitni i niječni oblik),

- b) Prošlost

Preterit glagola *sein i haben*.

- c) Perfekt jakih glagola i slabih glagola s *haben i sein*, osim modalnih glagola.

- d) Imperativ - kao u V. razredu.

Broj

Glavni brojevi od 100 dalje.

Redni brojevi do 10 bez deklinacije u sva tri roda.

Prilog

a) Prilog i priložne oznake vremena: *gestern, am Vormittag, heute, am Nachmittag, gestern abend, im Januar, in zehn Tagen, in zwei Monaten, in einem Jahr, in einer Woche, immer, noch, schon, manchmal.*

- b) Prilozi i priložne oznake mjesta kao u V. razredu.

Prijedlog

Dodaje se još "über".

Negacije

Kao u V. razredu, *nichts i niemand*.

Vežnik

Denn, oder, aber, und.

Red riječi u nezavisno složenoj rečenici.

ENGLISKI I NJEMAČKI JEZIK

Razdoblje VII. i VIII. razreda

Iako je u stranim jezicima teško govoriti o razlikovnim programima, jer učenici moraju svladati minimum jezične građe (poglavito leksičke i gramatičke) koji je nužan za dalje napredovanje u jeziku, tzv. formativna ili gradivna znanja, ipak ćemo pokušati razlučiti program A, koji se smatra temeljnim programom od programa B koji je zahtjevniji. Odmah treba naglasiti da će nastavnik sam morati odlučiti koji će program odabrati s pojedinim učeničkim skupinama, ili će učenike podijeliti s obzirom na predznanje čak i unutar pojedine skupine. Iako se pretpostavlja da bi za učenike, koji uče strani jezik u izbornom dijelu programa s dva sata nastave tjedno, bio pogodniji program A, to ne mora biti tako, jer je u izbornom dijelu programa riječ o pozitivno odabranim učeničkim skupinama. Inače, što se tiče pojedinih dijelova programa neće se razlikovati ciljevi, zadaće, funkcije u jeziku kao ni teme, već će se razlikovati A i B programi s obzirom na gramatičko gradivo.

1. ZADAĆE I CILJEVI

1.1. Cilj nastave

Cilj nastave stranoga jezika je osposobiti učenike da ovladaju stranim jezikom u mjeri da se usmeno i pismeno mogu sporazumijevati u sklopu svakidašnjih situacija, kao i da mogu razumjeti jezične poruke u govornom i pisanom obliku.

Poduka stranoga jezika treba se temeljiti na stvarnim mogućnostima učenika u pojedinim dobnim skupinama s obzirom na svladavanje jezične građe. Stoga pri planiranju jezične građe, kako globalnih, tako i pojedinačnih jezičnih cjelina, treba o tome voditi računa pa će se radije govoriti o očekivanim rezultatima, nego o cilju u nastavi stranoga jezika.

1.2. Zadaće stranoga jezika

Jedna od važnih zadaća u nastavi stranoga jezika je uvođenje učenika u spoznajni svijet postupnim uklanjanjem jezične barijere i osposobljavanje za izražavanje misli, nakana i osjećaja te uspostavu veza s drugim ljudima.

Na taj način učenici šire svoje kulturne vidike, upoznaju probleme svojih vršnjaka u svijetu, a posebno zajedničke probleme ljudskog življenja, mira među ljudima i zaštite ljudskoga okoliša.

Stoga je i kritička svijest o našoj pripadnosti europskoj i svjetskoj zajednici također jedna od važnih zadaća u nastavi stranoga jezika.

No, istodobno treba učenike osposobljavati za svjesnu pripadnost hrvatskom narodu s kojim ga povezuje europski svjetonazor i otvorenost prema svijetu.

Stoga učenike treba osposobljavati da na stranome jeziku govore i o vlastitoj zemlji i o njezinim prirodnim ljepotama i kulturnim vrednotama te:

- na spremnost prema djelatnom zauzimanju za demokratsku i socijalno-pravnu državu, koja se temelji na načelima slobode i jednakopravnosti
- na spremnost za besprekidnim traženjem novih rješenja smanjenja napetosti između osobne slobode i društvene odgovornosti
- na spremnost na dijalog i suradnju
- na spremnost na kritičku toleranciju i shvaćanje problema svojih bližnjih ili općedruštvenih.

S obzirom na obrazovne zadatke, posebno načela svjesnog učenja, učenike treba osposobljavati:

- za shvaćanje problema u njihovoj višeznakovitosti, njihovih međusobnih veza te uzroka i posljedica određenih pojava
- za kritičko promatranje i vjerodostojnost
- za logično i kritičko razmišljanje, logično zaključivanje, misaono postavljanje pitanja kao i razumno donošenje sveopćih i apstraktnih stajališta
- za usmeno i pismeno izražavanje, razne oblike opisanja te donošenja stajališta o konkretnim ili apstraktnim pojavama
- za mogućnost odabira informacija iz raznih izvora
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja s obzirom na mogućnost daljeg samostalnog rada
- za sustavni i planski rad, kako samostalan tako i u skupini.

2. STRUČNE PRETPOSTAVKE UČENJA STRANIH JEZIKA

Cilj nastave stranoga jezika je osposobiti učenike da se u svakidašnjim situacijama sporazumijevaju na stranome jeziku. To pretpostavlja širok raspon komunikacijskih mogućnosti, od temeljnih kontakata na stranome jeziku do mogućnosti sudjelovanja u raspravama, što svakako uključuje svladavanje četiriju jezičnih vještina kao i uvid u društveni i kulturni aspekt naroda drugoga jezičnog kruga. Osim njezgovanja vještine razumijevanja na temelju slušanja i čitanja to podrazumijeva i razvijanje produktivnih vještina (govorenje i pisanje), kao i raznolik pristup učenju s obzirom na dob i mogućnost učenika - od globalnog induktivnog pristupa do kognitivnog pristupa i stvaranja preduvjeta za potpuno samostalno učenje. Naravno, na svim stupnjevima mora biti prisutan funkcionalni pristup.

Drugim riječima, sposobnost jezičnog sporazumijevanja pretpostavlja mogućnost uporabe jezika u djelatnoj ulozi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, u različitim situacijama i barem temeljno poznavanje društvenih i kulturnih uvjeta sugovornika kako bi ga se bolje moglo razumjeti i kako bi se ono što smo čuli i pročitali moglo bolje u cijelosti prihvatiti. To se može postići samo svrhovitim nastavom od samog početka, u kojoj učenici moraju djelatno sudjelovati, pratiti je sa zanimanjem i spoznajom da će svaki dan otkriti nešto novo.

3. TEME I RJEČNIK

VII. razred

Proširuju se teme iz prethodnih stupnjeva učenja vodeći pritom računa da su učenici sedmoga razreda već dovoljno zreli te mogu raspravljati o mnogim problemima suvremenog čovjeka te o kulturnim i povijesnim vrijednostima naroda čiji jezik uče, kao i svoga vlastitog naroda, jer je jedna od zadaća nastave stranih jezika naučiti učenike na stranom jeziku govoriti o vlastitom narodu i zemlji.

Posebno treba naglasiti sljedeće teme:

- čovjek u obiteljskom i društvenom krugu (npr., obitelj, krug prijatelja, mladež i odrasli i njihovi problemi, razredna zajednica, skupine ljudi, udruge)
- svakidašnjica (npr. zdravlje, stanovanje, čovjek na poslu, ugroženi prirodni okoliš)
- slobodno vrijeme (npr. mediji, glazba, čitanje, šport, putovanje i turizam)
- doživljaji i mašta (npr. vlastiti doživljaj, "detective stories", izvanzemaljci, pustolovine...)
- kultura i civilizacija (teme iz zemalja engleskoga, odnosno njemačkog jezičnog područja, kao i iz Hrvatske (npr. borba za hrvatsku samostalnost, prirodne ljepote Hrvatske i sl.).

U nastavu njemačkoga jezika treba uvrstiti temu o našim susudnarcima u Austriji - gradišćanskim Hrvatima.

Rječnik se sustavno proširuje s oko 200 riječi iz produktivnog područja te s još oko 50 riječi, koje se usvajaju samo receptivno.

VIII. razred

Teme se proširuju, a uvode se i nove teme, poglavito iz područja kulture i civilizacije. Treba povećati broj autentičnih tekstova, poglavito u programu B.

Treba naglasiti sljedeće teme:

- problemi vezani uz posao: npr. želje za određenim zaposlenjem, traženje zaposlenja, potreba znanja stranih jezika u pojedinim (ili u većini) zanimanjima. (Ovo posljednje treba posebice naglasiti, jer se danas tome ne posvećuje dovoljno pažnje, iako se Hrvatska opredijelila kao turistička i jadranska zemlja. Tom temom treba naglasiti i važne odgojne zadatke koje se ostvaruju kroz nastavu stranoga jezika i koje su, svakako, od nacionalne važnosti)
- putovanja (npr. turističke reklame i panoi, turizam, rad turističke agencije, planiranje putovanja, izvješća o putovanjima, turističko snalaženje u stranoj zemlji, važnost engleskoga jezika kao svjetskog jezika)
- problemi suvremenoga čovječanstva (npr. problemi "trećeg svijeta", siromaštvo, glad, 1/4 svijeta pati od prekomjerne težine, a 3/4 od nedostatne ili pogrešne prehrane), ekološki problemi, briga za mlade, kako se zaštititi od zaraznih bolesti kao što je AIDS itd.
- teme iz kulture i civilizacije iz zemalja engleskoga govornog područja te iz Hrvatske (npr. uključivanje Hrvatske u europske i svjetske integracijske procese).

Rječnik se sustavno utvrđuje, a na tom se stupnju dodaje još otprilike 150 produktivnih i oko 50 riječi receptivne vrijednosti.

Važna napomena:

Program A i B treba ostvariti u istom udžbeniku, tj. metod-ske cjeline treba raspodijeliti na obvezatan A dio i dopunski B dio za učenike koji mogu ostvariti zahtjevniji program.

4. PISMENO PROVJERAVANJE ZNANJA

Kao što je već naglašeno, u osnovnoj školi ne provode se sustavna dulja pismena porovjerenja znanja prije VI. razreda osnovne škole, tj. u V. razredu provode se kraći "petminutni ispiti znanja" i diktati, a nastavnik će sam odlučiti kada će ih tijekom školske godine primjenjivati. U pravilu, oni se provode uvijek nakon obrade pojedinih većih cjelina.

Od VI. razreda osnovne škole pišu se 4 školske zadaće (odnosno, najmanje dvije školske zadaće + dva cjelovita ispita znanja).

Naravno, i dalje se pišu prema potrebi kraći petminutni ispiti znanja.

Preporučuje se na početku školske godine inicijalni test.

Inicijalni test služi nastavniku za bolje planiranje nastavne građe, jer taj ispit treba iskazati učenikovo predznanje.

Inicijalni test se ne ocjenjuje, a nastavnik treba predočiti samo broj bodova, jer će i na taj način to biti koristan putokaz znanja i nastavniku i učeniku.

N.B: Osim 4 školske zadaće na kraju VII., a pogotovo na kraju VIII. razreda može se pisati i cjelovit ispit znanja (gramatički test), koji može učenicima biti koristan putokaz njihova znanja, koja su kao formativno gradivo potrebna za nastavak školovanja u srednjoj školi, no nikako ne treba biti više od 5 pismenih provjera u školskoj godini.

Preporučuju se sljedeća razdoblja kao najpogodnija za pisanje školskih zadaća:

1. zadaća: od 1. do 15. studenoga
2. zadaća: od 8. do 15. prosinca
3. zadaća: od 15. do 31. ožujka
4. zadaća: od 15. do 31. svibnja.

Ne bi trebalo pisati 2. školsku zadaću nakon 15. prosinca, a 4. nakon 31. svibnja.

5. GRAMATIKA

ENGLESKI JEZIK

A program

VII. razred

Simple past tense-tvorba i uporaba.

Pravilni i nepravilni glagoli-razlika: *play-ed, go-went.*

Upitni oblik u preteritu i upitni oblik kad je upitna riječ subjekt: *What did you do?*

Komparacija pridjeva, pravilna i nepravilna: *big, bigger than, the biggest of, bad worse, the worst.*

Present perfect tense: pojam participa prošlog; tvorba; uporaba present perfect tense za događaje koji su se dogodili nedavno i za događaje koji su se počeli događati u prošlosti, a događaju se i sada:

I've just seen an accident.

Upitni i niječni oblik:

She has lived in Split for ten years.

Modalni glagoli za izražavanje sposobnosti u sadašnjosti i budućnosti:

Can you swim? She can play the piano.

He will be able to play football tomorrow.

Zamjenice-osobne, padež subjekta i padež objekta.

He is hungry. Give it to him.

Refleksivne zamjenice:

He shaves himself every morning.

Relativne zamjenice: *who, which, that.* Posebnu pažnju posvetiti činjenici da se *who* upotrebljava za osobe, a *which* za stvari i posebno vježbati razlike radi interferencije s hrvatskim jezikom.

Vježbati i *that* kao zamjenu za *which* i *who*.

The man who saw the accident. The vase which fell on the floor...

The man that saw...

The vase that fell...

"Saxon genitive" jednina i množina: *girl's doll, girls' doll.*

VIII. razred

Osnovni oblici i uporaba modalnih glagola:

can-could, may-might,

must, ought, shall, should, will, would.

Could you tell me your name?

Will you help me?

You shall do that itd.

Pridjevi; posvojni pridjevi i posvojne zamjenice-razlike.

It is my book. The book is mine.

Pridjevi i prilozi-tvorba i uporaba.

Prilozi mjesta i vremena i njihovo mjesto u rečenici:

She has got a beautiful voice.
She sings beautifully.
She sings beautifully at the Opera every evening.

Red riječi u rečenici S - V - O.

Uporaba pasiva prezenta i preterita s glagolima; *use, make call*, itd.

The present tense is used...

B program

VII. razred

Simple past tense - tvorba i uporaba.

Pravilni-nepravilni glagoli-razlika: *play+ed; go, went*.

Upitni oblik u preteritu i upitni oblik kad je upitna riječ subjekt:

What did you do?
Who opened the door?

Komparacija pridjeva-pravilna i nepravilna: *long, longer than, the longest of; good, better, the best*.

Past continuous tense - tvorba i uporaba.

Izricanje trajanja jedne radnje u prošlosti, dviju radnji u prošlosti i izricanje trajanja jedne radnje prekinute drugom radnjom:

What were you doing all day yesterday?
He was watching TV and his wife was reading a book.
I was crossing the street when I saw the accident.

Present perfect tense: pojam participa prošlog; tvorba i uporaba present perfect tense za događaje koji su se dogodili nedavno i za događaje koji su se počeli događati u prošlosti, a događaju se i sada:

I have just come in.
She has lived in Split for ten years.

Upitni i niječni oblik, razlike između past tense i present perfect tense.

Razlike između engleskog present perfect i hrvatskog perfekta.

Modalni glagoli za izražavanje obveze u prošlosti i u sadašnjosti: *have to + infinitive*:

She had to study hard (yesterday).
She has to study hard (today).

Modalni glagol za izražavanje sposobnosti u sadašnjosti i budućnosti:

Can you swim? She can play the piano.
He will be able to play football tomorrow.

Zamjenice-osobne, padež subjekta i padež objekta.
He is hungry. Give it to him.

Refleksivne zamjenice.

He shaves himself every morning.

Relativne zamjenice: *who, which, that*.

Posebnu pažnju posvetiti činjenici da se *who* upotrebljava za osobe, a *which* za stvari i posebno vježbati razlike radi interferencije s hrvatskim jezikom. Vježbati i *that* kao zamjenu za *which* i *who*.

The man who saw the accident.
The vase which fell on the floor.
The man that saw.
The vase that fell.

Neodređene zamjenice: *anything, something, nothing*.

Nothing happened.
Anything will do.
There is nothing in that basket.

Imenice-nepravilna množina: *feet, mice, men, women*.

"Saxon genitive"- jednina i množina: *girl's doll, girls' doll*.

Uporaba člana uz vlastita imena, gradivne imenice i zemljopisne pojmove:

John, the Johnsons, iron, wood, The Thames, The Atlantic Ocean, Montreal.

Služenje fonetskom transkripcijom; osnovni uzorci intonacije engleske rečenice.

VIII. razred

Question tags-tvorba i uporaba:

I've seen you before - haven't I.
You'll come-won't you?

Osnovni oblici i uporaba modalnih glagola: *can-could, may-might, must, ought to, shall, should, will, would*.

He must go home. Would you pass me the glass?
You shall do that, itd.

Can s glagolima percepcije:
I can hear some noise.

Pridjevi-posvojni pridjevi i posvojne zamjenice - razlike:

It is my book. The book is mine.
Comparison of equality.
He is as hardworking as his brother.

Odsutnost člana u apstraktnih i gradivnih imenica i određenih zemljopisnih pojmova:

Honesty is the best policy.
Milk is good for children.
London is the capital of England.

Pridjevi i prilozi - tvorba i uporaba.

Prilozi mjesta i vremena i njihovo mjesto u rečenici.

She has got a beautiful voice.
She sings beautifully.
She sings beautifully at the Opera every evening.

Red riječi u rečenici S-V-O.

Upravni i neupravni govor.

Indirektna pitanja s glavnom rečenicom u prezentu ili u present perfectu.

She says she is tired.

She has asked where the school is.

Pasiv osnovnih glagolskih vremena:

The present tense is used.

The door will be painted tomorrow.

NJEMAČKI JEZIK

A program

VII. razred

Imenica

Deklinacija imenica-sistematiziranje, N-deklinacija.
Genitiv (izražavanje pripadanja s genitivom i opisno).

Ottos Garten. Der Garten von Otto.

Složnice

Die Zahnbürste, die Nordsee, der Klassenlehrer, das Handtuch.

Član

Najosnovnije o uporabi neodređenoga i određenoga člana.

Auf dem Bild ist ein Dorf.

Das Dorf ist schön.

Die Mutter bringt aus dem Laden Butter, Brot und Käse.

Öffne die Tür!

Pridjev

Pridjev kao atribut, mješovita deklinacija.

Zamjenica

Osobne (ponavljanje i uvježbavanje deklinacija).

Posvojne (ponavljanje i uvježbavanje deklinacija).

Pokazne (ponavljanje i uvježbavanje deklinacijaj).

Auf der Autobahn fährt man schnell.

Uporaba u 3. licu: nominativ singulara.

Glagol

a) Sadašnjost

Ponavljjanje konjugacije glagola.

Konjugacija u svim licima singulara i plurala.

b) Prošlost

Preterit jakih, slabih glagola (jednostavnih i složenih) i modalnih glagola.

c) Perfekt

Uporaba perfekta jakih i slabih glagola s *haben* i *sein*, osim modalnih.

d) Imperativ u svim licima

Er soll warten! Gehen wir!

Brojevi

a) Sistematizacija glavnih i rednih brojeva (osim deklinacije).

Es ist ein Viertel vor acht.

Es ist ein Viertel nach acht.

b) Izricanje vremena:

Es ist fünf nach zehn. Er wurde am 3. Juni 1968 geboren.

c) Datumi.

Prilozi

a) Prilozi i priložne oznake vremena (utvrđivanje i proširivanje)

b) Prilozi i priložne oznake mjesta: *hin, her* (ostali prilozi ne obrađuju se još sustavno)

Prijedlozi

Sistematizacija prijedloga:

a) s dativom: *mit, nach, bei, zu, aus, von, seit;*

s akuzativom: *durch, für, ohne, um;*

b) s dativom i akuzativom: *über, vor, zwischen, an, auf, in, hinter, neben, unter.*

VIII. razred

Imenica

Ponavljjanje

Član

Proširivanje znanja o članu

Ich bin Schüler. Ich bin ein guter Schüler

Pridjev

Atributna uporaba komparativa i superlativa; slaba deklinacija pridjeva

Zamjenice

Ponavljjanje

Upitne zamjenice: *wer, was, was für ein (eine, ein), welcher.*

Pokazne, zamjenice: *dieser, diese, dieses*, u svim padežima singulara i plurala.

Neodređene zamjenice: *jemand, niemand.*

Glagoli

Ponavljjanje i utvrđivanje glagolskih vremena iz prošlih razreda.

Uče se još ova vremena: futur I., pasiv prezent, preterit

Broj

Utvrđivanje

Prilozi

Ponavljjanje

Prijedlozi

außer, gegenüber, gegen, entlang, während, wegen, trotz

Veznici

Ob, dass, weil, als, wenn

Sintaksa

- a) Neupravni govor i neupravno pitanje bez konjunktiva.
P. sagt, daß er schwimmen geht. Jens fragt, ob das Auto schon repariert ist. M. fragt, wer die Schallplatte gekauft hat.
- b) Uzročne rečenice.
Otto muss nach Hause gehen, weil es spät ist.
- c) Vremenske rečenice s *als* i *wenn*.

B program**VII. razred****Imenica**

Deklinacija imenica-sistematiziranje N.deklinacije, deklinacija tuđica, vlastitih imena i geografskih imena.
Genitiv (izražavanje pripadanja genitivom i opisno)
Ottos. Garten. Der Garten von Otto

Složenica

Die Zahnbürste, die Nordsee, der Klassenlehrer, das Handtuch.

Član

Najosnovnije o uporabi neodređenoga i određenoga člana.
*Auf dem Bild ist ein Dorf. Das Dorf ist schön.
Die Mutter bringt aus dem Laden Butter, Brot und Käse.
Öffne die Tür!*

Pridjevi

Pridjev kao atribut; jaka, slaba i mješovita deklinacija.

Zamjenica

Osobne-ponavljanje i uvježbavanje deklinacije.
Posvojne-ponavljanje i uvježbavanje deklinacije.
Neodređenje: man-bezlična uporaba u 3. licu; *jemand, niemand*-nominativ singulara.
*Auf der Autobahn fährt man schnell.
Hat jemand angerufen? Niemand.*

Glagoli

- a) Sadašnjost
Ponavljanje konjugacije glagola.
Konjugacija u svim licima singulara i plurala.
- b) Prošlost
Preterit jakih i slabih glagola s *haben* i *sein*, osim modalnih.

- c) Imperativ u svim licima:

Er soll warten! Gehen wir!

- d) Rekcija glagola: *warten auf, danken für, gratulieren zu, kaufen für, fahren mit, antworten auf, denken an, bitten um, erzählen von, sich freuen (auf, über), fragen nach, sich interessieren für, spielen auf, mit.*

Broj

- a) Sistematizacija glavnih i rednih brojeva (osim deklinacija).
*Es ist ein Viertel vor acht.
Es ist ein Viertel nach acht.*
- b) Izricanje vremena.
Es ist fünf nach zehn.
- c) Datumi
Er wurde am 3. Juni 1968 geboren.

Prilozi

- a) Prilozi i priložne oznake vremena - utvrđivanje i proširivanje.
- b) Prilozi i priložne oznake mjesta: *hin, her*.
Ostali prilozi ne uzimaju se još sustavno.

Prijedlozi

Sistematizacija prijedloga:

- a) s genitivom *während, wegen, trotz*;
- b) s dativom: *mit, nach, bei, zu, aus, von, seit*;
- c) s akuzativom: *durch, für, ohne, um*;
- d) s dativom i akuzativom: *über, vor, zwischen, an, auf, in, hinter, neben, unter*;

Veznici

weil, dass, wenn.

Sintaksa

Red riječi u zavisnosloženoj rečenici.

VIII. razred**Imenica**

Ponavljanje

Član

Proširivanje znanja o članu
Ich bin Schüler. Ich bin ein guter Schüler.

Pridjev

- a) Atributna uporaba komparativa
- b) Jaka deklinacija

Zamjenica

Upitne zamjenice: *wer, was, was für ein (eine, ein) welcher*
Odnosne zamjenice

Pokazne zamjenice: *dieser, diese, dieses* u svim padežima singulara i plurala

Glagoli

Ponavljjanje i utvrđivanje glagolskih vremena iz prošlih razreda. Uče se ova glagolska vremena: futur I., pasiv-prezent, preterit, pluskvamperfekt, futur

Broj

Utvrdjivanje

Prilozi

Ponavljjanje

Pronominal-adverbien: *wofür, wozu, womit, worauf, woran, wovon, worüber, dafür, dazu, damit, darauf, darein, davon, darüber.*

Prijedlozi

G-trotz, während, wegen

D-außer, gegenüber

AK-entlang, gegen

Vežnici

Als, wenn, nachdem, ob, dass, weil, damit.

Sintaksa

a) Neupravni govor i nepravno pitanje bez konjuktiva:

P.sagt, dass er schwimmen geht. Jens fragt, ob das Auto schon repariert ist. M.fragt, wer die Schallplatte gekauft hat.

b) **Vremenske rečenice:**

Als ich gestern in der Stadt war, regnete es.

Immer wenn ich Zahnschmerzen habe, gehe ich zum Zahnarzt.

c) **Uzročne rečenice:**

Otto muss nach Hause gehen, weil es spät ist. Da es spät ist, muss Otto nach Hause gehen.

d) **Namjerne rečenice i skraćivanje s um... zu... Er geht in den Supermarkt, damit er Brot und Wurst kauft.**

e) **Odnosne rečenice.**

OBJAŠNJENJE

Razlikovnost s obzirom na predznanje učenika

Učenike bi trebalo dijeliti na skupine s obzirom na njihovo predznanje, a ne s obzirom na to da li im je to treća, peta ili šesta godina učenja. Razlike se s vremenom smanjuju, a motivirani učenici, koji su strani jezik počeli učiti tek u četvrtom razredu, mogu lako dostići svoje vršnjake koji su počeli učiti strani jezik od prvog razreda, pogotovu stoga što učenici na ranom stupnju učenja i ne mogu usvojiti neka znanja kognitivno, jer za to još nisu intelektualno zreli. To se poglavito odnosi na jezične zakonitosti, odnosno na sustav stranoga jezika.

Kao polazište za podjelu učenika u "A i B" (eventualno i "C") skupinu trebaju poslužiti dobro osmišljeni inicijalni (dijagnostički) testovi, koje treba provesti na početku sedmog razreda. Naravno, u kompaktnih jezičnih skupina mnogo će pomoći i iskustvo učitelja koji poznaje svoje učenike i njihove sposobnosti napredovanja.

Pri odabiru učenika, u svrstavanju u pojednane skupine s obzirom na mogućnosti napredovanja, služiti ćemo se sljedećim mjerilima:

- opsegom slušnih i pročitanih tekstova, koje učenici razumiju
- stupnjem razumijevanja odslušanih ili pročitanih tekstova
- opsegom usmenoga ili pismenoga učenikova izražavanja
- složenošću izražajnih ostvarenja
- stupnju njihove formalne točnosti
- stupnju razumijevanja jezičnih zakonitosti
- samostalnošću u radu
- vremenom koje učenici trebaju za postizanje određenih ciljeva.

Rad s učenicima koji postižu slabije rezultate

Nakon što su učenici podijeljeni u odgovarajuće skupine, treba sa skupinom učenika koji postižu slabije rezultate planirati rad na sljedeći način:

- treba odabrati odgovarajući radni materijal
- treba odabrati samo bitne dijelove gradiva koji su nužni za navedeni stupanj učenja (gradivno znanje)
- treba odabrati lakše i kraće zadatke, kako bi se u određenoj mjeri postigao i određeni stupanj samostalnosti kod učenika koji mogu riješiti te zadatke i koji će u njih povećati stupanj motivacije i samouvjerenosti.

Razumijevanje na osnovi slušanja i čitanja

Osobito je važno od samog početka njegovati vještinu razumijevanja na osnovi slušanja. Kako bi se učenicima olakšalo razumijevanje važno je što više koristiti se medijima. Zvučni modeli služiti će i za uvježbavanje izgovora kao i za poticajne vježbe. Treba birati kraće i jednostavnije tekstove kako za slušanje tako i za čitanje kako bi se u određenoj mjeri postigao i određeni stupanj samostalnosti kod učenika i koristiti se svim mogućim pomoćnim sredstvima kako bi se učenicima olakšalo razumijevanje (crteži, slike, stripovi i sl.).

Govorenje

Bitno je da se učenike u toj skupini potakne na razgovor kako bi se izražavali na stranom jeziku. Od poticajnih vježbi i razgovora učenike treba sve više navoditi i na samostalni govor.

Pisanje

Najveću pozornost treba dati lakšim pismenim vježbama koje ne zahtijevaju samostalnost (prepisivanje, kraći diktati, dopunjavanje, odgovori na pitanja). Naravno, treba razvijati i samostalnije oblike pisanja, poglavito sastavljanje pisma.

Gramatika

I ovdje ćemo razlikovati dva osnovna područja-receptivno i produktivno. Receptivni pristup neće se mnogo razlikovati od rada s učenicima u uspješnoj skupini, jer učenici u čitanju i slušanju razumiju strukture koje ne mogu primijeniti.

U produktivnom području gradivo treba brižno odabrati i strukturirati kako se pozornost učenika ne bi usmjeravala prema manje bitnom gramatičkom gradivu koje nema gradivnu vrijednost. Temeljne strukture treba stalno ponavljati i utvrđivati, no istodobno ih treba odmjeriti tako da učenik odjednom ne primi suviše informacija, što bi išlo na štetu njegova kognitivnog usvajanja jezika. Treba izbje-gavati mehaničko učenje jer, iako je to prividno lakši oblik učenja, nije u suglasju sa svjesnim učenjem pa prema tome učenika suviše opterećuje, a ne pridonosi uspješnosti učenja.

Rječnik

U produktivnom području potrebno je ograničiti se na relativno manji, no mnogostruko uporabljiv rječnik, dok se u receptivnom području izbor može znatno proširiti uz pomoć različitih didaktičkih sredstava (npr., aktiviranje predznanja, tehnike zaključivanja na temelju poznatog teksta, ilustracije, asocijacije i sl.).

FRANCUSKI JEZIK

Razdoblje IV, V., VI. VII., VIII. razreda

IV. razred

Imenovanje osoba i predmeta:

Voilà Nicole, Voilà l'école. C'est Nicole. C'est une maison.

Određivanje svojstva i namjere:

Elle est gentille. Le ballon est rouge. Le bonbon est pour toi.

Izricanje zapovijedi, pozivanja, upozorenja, savjeta:

Regardez! Viens ici! Regardez le feu rouge! Au feu vert vous traversez!

Stanje (u prezentu):

Il est prêt. Le feu est au rouge. J'ai faim.

Radnja (prezent):

Vous traversez. Nous allons. Tu chantes.

Izricanje svojine i pripadnosti:

Le ballon est à moi. C'est le frère de Nicole. C'est mon ballon. Il a un ballon.

Postavljanje pitanja:

- intonativno: *Nicole est dans la rue?*
- Est-ce que Nicole est dans la rue? Qu'est-ce que Nicole fait? Qui est-ce? Qu'est-ce que c'est? Qui est dans la rue?*
- s upitnim riječima: *D'où sortent les enfants? Quelle heure est-il? De quelle couleur est? etc.*

Nijekanje:

Non, ne...pas (plus, rien.) Je n'ai pas de parapluie. Il ne pleure plus. Je ne prends rien.

Zajedništvo:

- avec moi (toi, etc). Allons à l'école! Chantons!

Količine i mjere:

J'achète des biscuits. ... un paquet de biscuits. ... beaucoup de biscuits. ...un gâteau. ... trois gâteaux.

Naglašavanje subjekta:

Moi, je prends. C'est Nicole qui parle.

Orijentacija u prostoru i vremenu:

Dans la rue, à l'école, sur la table, sous la table, devant, près de, etc. Huit heures, aujourd'hui etc.

Odnos jedan prema više:

Une bille - des billes. Il fait - ils font. je vais - nous allons. Tu regardes - vous regardez. Mon (ton, son) ballon. Mes (tes, ses) ballons. Mon père - notre père.

Rod:

Le Garçon - la fillette. Un garçon - une fillette. Mon père - ma mère. Il pleure - elle pleure. Il est prêt. Elle est prête.

Oznaka lica:

Je parle - tu écoutes. Il (elle) parle - ils (elles) parlent. Je me lave - nous nous lavons.

V. razred

Imenovanje osoba i predmeta:

C'est ma soeur Nicole. Voilà l'agent, le sac...etc.

Određivanje svojstva i namjene:

Elle est une gentille petite fille. Ce bonbon est pour toi. Il est plus fort que... Il est le plus fort.

Izricanje zapovijedi, poziva, molbe, savjeta i sl.:

Viens patiner! Servez- vous s'il vous plaît. Montre moi! Ne bavardez pas!

Stanje (prezent):

Je suis une grande fille.

Radnja (prezent):

Odnos sadašnjosti i budućnosti (présent - futur proche):

Nous regardons la télé. Nous sommes en classe. Mercredi nous allons faire une excursion.

Izricanje svojine i pripadnosti:

Nous avons un chien. Mes chaussures... etc. Il n'est pas à moi. La chambre du bébé.

Postavljanje pitanja:

Nicole part en vacances? (Quand?) (Quand) part (elle), Nicole? (Quand) est-ce que Nicole part?

I druge upitne riječi kao: où, avec qui, comment, d'où, pourquoi, combien de, quel, que, etc.

Nijekanje:

Non, ne...pas (plus, rien). Ta maison n'a pas de cheminée.

Zajedništvo:

Viens patiner avec nous.

Količine i mjere:

J'achète un gâteau. ... beaucoup de bonbons. ... deux boîtes de sardines. Je ne prends pas de lait. Je prends du lait.

Naglašavanje subjekta:

Nous, nous avons des oiseaux. Vous, vous n'avez pas de ... (Nous), nous aussi, nous... C'est qui (que)? Toi, Nicole, tu es ...

Orijentacija u prostoru i vremenu:

Mercredi je joue. Le mercredi je joue.. Je vais à la piscine (au cinéma, en classe).

Dans la valise, sous le lit, loin, très loin, plus loin, sur la chaise, etc.

Odnos jedan prema više:

Je suis prêt - nous sommes prêts. Il parle - ils parlent. Voilà une poupée- voilà des poupées. mon ami - mes amis. Mon père - notre père. Tu te laves - vous vous lavez.

Rod

Maman - papa. Le garçon - la fillette, un tricot bleu, une robe bleue.

Ce crayon - cette brosse. Il (elle) parle - ils (elles) parlent. Je me lave - il se lave - nous nous lavons.

VI. razred

Glagoli

Gramatičko prepoznavanje naučenih oblika (Présent na - er, Futur proche, Impératif) i uočavanje novih oblika (Présent na - ir, - re, Futur simple, passé composé); usvajanje francuskih naziva. Uporaba vremena za izricanje sadašnje, prošle i buduće radnje. Uporaba imperativa u izricanju zapovijedi, savjeta i dr.

Osvještavanje tvorbe. Slaganje participa prošlog sa subjektom i objektom. Izbor nepravilnih glagola. Ortografski problemi u prezentu: acheter, manger, commencer, appeler. Uklapanje novih primjera u naučene modele tvorbe i uporabe.

Zamjenice

Svrstavanje zamjenica i usvajanje francuskih naziva.

Pronoms personnels atones et toniques - complément direct et indirect. Pronoms possessifs - adjectifs possessifs. Pronoms démonstratifs - adjectifs démonstratifs.

Pronoms relatifs que, qui, Pronoms interrogatifs. En, Y.

Uočavanje razlika u odnosu na materinski jezik (naglašene i nenaglašene zamjenice), (samostalne i nesamostalne) posvojne i pokazne zamjenice; mjesto lične zamjenice (complément direct et indirect).

Član

Uočavanje veza između člana i imenice (usporedba s materinskim jezikom) i prepoznavanje raznih oblika članova koji se mogu javiti ispred imenice (rod, broj, određeni, neodređeni, kontrakcije, partitivni član, partitivno de).

Pridjevi

Prepoznavanje naznaka za rod i broj. Slaganje pridjeva s imenicom u rodu i broju. Komparacija pridjeva, pravilna i nepravilna. Mjesto pridjeva u odnosu na imenice.

Imenice

Prepoznavanje roda imenica na osnovi člana i pridjeva. Prepoznavanja boja imenica na osnovi člana, pridjeva i nastavka za množinu. Množina imenica na *-s, -x, -aux, -eaux*;

Brojevi

Glavni i redni brojevi od 1 do 100. Tvorba rednih brojeva i kratica u pisanju. Datumi (usporedba s materinskim jezikom).

Prijedlozi

Dijelovi rečenice: *Sujet - Verbe - Complément direct et indirect* u funkciji određivanja mjesta lične zamjenice i izbora odnosne zamjenice *qui, que*.

Različiti tipovi upitnih rečenica.

VII. razred**Glagoli**

Uvođenje novih vremena: *Imparfait* - uporaba prema *Passé composé, Passé récent* - izražavanje bliske prošlosti, uporaba u odnosu prema drugim prošlim vremenima; odnos *Présent - passé récent* i *Présent - Futur proche*; tvorba. Uvođenje *Conditionnel présent*; tvorba: uporaba u prostoj i složenoj rečenici: upozorenje na uporabu imperfekta nakon "si" u pogodbenoj rečenici. Usporedba s materinskim jezikom.

Izbor nepravilnih glagola.

Uvježbavanje zamjenica uvedenih u V. i VI razredu. pronom relatif *dont* prema ostalim relativnim zamjenicama. Upozorenje na *leur, pronom personnel* i *adjectiv possessif*.

Imenice i pridjevi

Ženski rod imenica i pridjeva na *-ère, -euse, -trice*.

Pridjevi s dva oblika za muški rod.

Prilozi

Tvorba priloga na *-ment*. Ortografski problemi.

Rečenica

Promjene pri prenošenju upravnog govora u nepravni i obrnuto, nepravna pitanja sa *si* i drugim upitnim riječima.

Pogodbene rečenice *si + Présent, si + Imparfait*.

Ponavljaju se i proširuju novim primjerima ovi sadržaji iz VI. razreda: članovi, pridjevi, imenice, brojevi, glagolska vremena.

VIII. razred**Glagoli**

Subjonctif u odnosu prema *Indicatif. Subjonctif présent. Gérondif* - tvorba i uporaba.

Plus-que-parfait - uporaba u odnosu prema drugim prošlim vremenima; tvorba.

Slaganje vremena - usporedba s materinskim jezikom.

Pasiv - uporaba i tvorba.

Izbor nepravilnih glagola.

Zamjenice

Pronom indéfini *on* - uporaba umjesto *nous*.

Član

Uporaba uz imena gradova i zemalja.

Imenice

Imenice u funkciji apozicije: *la ville de Zagreb*.

Rečenica

Sistematizacija tvorbe pitanja.

Upravni i nepravni govor uz slaganje vremena. Grupiranje i imenovanje zavisno složenih rečenica: odnosne i pogodbene.

Ponavljaju se i proširuju novim primjerima ovi sadržaji obrađeni u VII. VIII. razredu: članovi, zamjenice, pridjevi, imenice, prijedlozi, glagolska vremena, nepravilni glagoli.

TALIJANSKI JEZIK

Razdoblje IV., V. VI., VII., VIII. razreda

IV. razred

Imenovanje osoba i predmeta

Questo è un ragazzo. Questa è una ragazza.

Questo è un libro.

Ecco il mio amico. Ecco la mia amica.

Pozdravljanje, upoznavanje, predstavljanje:

Buon giorno. Buona sera (notte). Arrivederci. Ciao!

Io sono .. Io mi chiamo... Ti presento il mio amico.

Određivanje svojstva:

Mario è bravo. Franca è brava.

Le vestito è bello (verde...)

Izricanje zapovijedi, poziva, upozorenja, savjeta:

Vieni qua! Apri la finestra. Chiudi la porta.

Non gridare! Non correte! Non leggere a letto.

Posso andare al cinema? Va pure (Certamente, si.)

Stanje, kretanje i radnje u prezentu:

Io sono a scuola. Ho fame.

Mi alzo, mi lavo, mi vesto. Io vado a casa.

Izricanje svojine i pripadnosti.

Questo è il mio libro. Di chi è questo libro? E mio.

Questa caramela è per te. Io ho molti amici.

Postavljanje pitanja:

Chi è? Che cosa è?

Che cosa fa (fanno)...?

Com'è? Come ti shiami?

E buona questa caramella?

Orijentacija u prostoru i vremenu:

Sotto la tavola ... Sopra il...

C'è Ci sano. Che ora è? Che ore sono?

Izricanje količine:

Brojevi do 20.

Quanti libri ci sono? C'è un libro. Ci sono due libri.

Odnos jedan prema više:

Il libro è nuovo. I libri sono nuovi.

La matita è verde. Le matite sono verdi.

Oznaka roda:

Il ragazzo. La ragazza.

Il mio libro. La mia matita.

Egli (essa) parla.

Oznaka lica:

Io guardo. Tu scrivi.

Io mi lavo. Tu ti vesti.

V. razred

Proširuju se i utvrđuju jezične strukture iz IV. razreda i dodaju se novi gramatički sadržaji:

Izricanje svojstava i namjene:

Mario è bravo. Maria è brava.

Franco (Franca) è piu bravo (brava) di Roberto (Maria).

La caramella è meno buona della cioccolata.

Com'è...? Di che colore è?

Per chi è questa caramella? E per te.

Izricanje svojine:

Di chi è questo libro? E mio.

Il mio fratello ha molti dischi.

Izricanje zapovijedi, poziva, molbe:

Guarda questa foto! Guardate questi ragazzi!

Apri la finestra, per favore!

Lei, signora, viene con noi?

Traženje informacija:

Scusi, può ripetere (Puo dirmi?)

Sai mostrarmi?

Orijentacija u prostoru:

Dov'è? Dove vai?

(Davanti, dietro, vicino, a destra, a sinistra, là, lì, ci.)

Il ragazzo è a scuola. Vado a casa.

Davanti alla scuola ci sono molti ragazzi.

Il libro è nella borsa.

Orijentacija u vremenu:

Ora, oggi, ogni giorno, sempre, mai, subito, presto.

La settimana, i mesi.

Čitanje vremena sa sata.

Izricanja količine:

Quanti libri ci sono sul banco?

Sul banco ci sono tanti (molti) libri.

Glavni brojevi - nastavak.

Radnja, kretanje, stanje i poricanje u sadašnjosti:

Io guardo. Io faccio il campo.

Io vado a casa. Io sono a scuola.

E vero. Non è vero.

Mi alzo. Non mi lavo.

Izricanje uzročno-posljedičnih odnosa:

Perchè vai a casa? Perchè sono stanco.

VI. razred

Glagoli

Usvajanje gramatičkih naziva. Ponavljanje i sistematizacija naučenih glagolskih oblika:

Il presente indicativo - pomoćni glagoli: *avere, essere*, glagoli na *-are, -ere, -ire*, izbor nepravilnih glagola, povratni glagoli.

Imperativ - potvrdni i niječni.

Novi oblici: Futuro semplice

Passato prossimo (slaganje participa prošlog sa subjektom uz pomoćni glagol *-essere-*).

Član

Određeni, neodređeni.

Preposizioni articolate: *di, a in*.

Partitivni član: *Del ... Ne...*

Imenice i pridjevi

Muški i ženski rod, jednina i množina. Slaganje pridjeva s imenicom u rodu i broju, mjesto pridjeva u odnosu na imenicu. Aggettivi possessivi.

Lične zamjenice

I pronomi tonici e atonici (oggetto diretto).

Brojevi

Glavni brojevi (do 1000)

Redni brojevi.

Pisanje datuma.

Rečenica

Dijelovi rečenice: *Soggetto, verbo, oggetto diretto.*

Tipovi upitnih rečenica.

VII. razred

Glagoli

Tvorba i uporaba: Imperfetto. Odnos Imperfetto/passato prossimo. (Slaganje participa prošlog s objektom, pomoćni glagol *-avere-*). Tvorba i uporaba: *Condizionale presente*. Uporaba: *Forme di cortesia*.

Član

Izostavljanje. Padežni prijedlozi.

Pridjevi

Nepravilna komparacija pridjeva.

Imenice

Sistematizacija - muški, ženski rod, množina te iznimke.

Zamjenice

Pronomi personali: forme accoppiate, forme affissi all'imperativo e all'infinitivo. Pronomi relativi. Pronomi riflessivi.

VIII. razred

Glagoli

Sistematizacija glagolskih vremena i načina: Presente indicativo, Futuro semplice. Passato prossimo, Imperfetto. Tvorba i uporaba: *Condizionale presente*, Gerundio, Congiuntivo presente. Nepravilni glagoli frekventni u uporabi.

Partitivni član

Zamjenice

Forme accoppiate, forme affisse al gerundio. Neodređene zamjenice (ogni, ognuno, qualche, qualcuno, nessuno.).

Rečenice

Upravni i neupravni govor (slaganje vremena s prezentom u glavnoj rečenici).

Slaganje vremena - istovremenost u prošlosti.

Pogodbene rečenice: *Se fa (fara) bel tempo, verrò da te.*

Upute za učitelje

1. Obaveznatno učenje stranog jezika počinje u IV. razredu osnovne škole, a škole koje imaju kadrovske i materijalne uvjete mogu organizirati učenje jezika već od 1. razreda.

2. Neprekidnost učenja potrebno je održati u ritmu rada tijekom školske godine. Učenje treba biti ravnomjerno raspoređeno u vremenske jedinice od 30 minuta (IV. razred osnovne škole i prije). U IV. razredu zbog teškoća u memoriranju zvučnog teksta koji je u toj fazi primaran, stanka između dviju vremenskih jedinica ne bi smjela biti dulja od jednog dana.

3. Pristup nastavi stranog jezika temelji se na ovim osnovnim načelima: pristup je s obzirom na nastavna sredstva multimedijски; u obradi jezičnog materijala aktiviraju se kognitivne sposobnosti učenika, ali se upotrebljava i mogućnost mehaničkog usvajanja pojedinih elemenata jezika; pri obradi materijala uzimaju se u obzir i morfosintaktičke i semantičke funkcionalne jezične cjeline.

4. Odnos mehaničkog i spoznajnog (kognitivnog) u učenju stranog jezika dolazi do izražaja na svim razinama jezika, a posebno na razini učenja gramatike.

Učenici će u prvoj fazi spoznavati obilježja jezičnog sustava uglavnom s pomoću jezika, a ne metajezika (u ovom slučaju gramatičke terminologije), jer u tom razdoblju, s obzirom na razinu svog intelektualnog razvoja, ne bi mogli shvatiti simboliku te terminologije.

U obradi leksika svaku važnu leksičku jedinicu treba obraditi tako da je učenik usvoji kognitivno i mehanički: kognitivno da mu bude potpuno jasno značenje riječi i njezina funkcija u kontekstu (ako vizualni simboli nisu jasni, treba se koristiti drugim tehnikama objašnjavanja, pa i materinskim jezikom), a mehanički da usvoji izgovor te riječi na način koji se približava izgovoru izvornog govornika.

U početnom radu u osnovnoj školi obrađuju se one funkcije koje su vrlo frekventne i bliske učenicima te dobi i koje su lingvistički i sociolingvistički jednostavne (npr. pozdravljanje, čestitanje, davanje i traženje dozvole itd.). Funkcije treba obrađivati u situacijama, bez objašnjavanja pojedinih jezičnih elemenata koji čine iskaz.

5. U nastavi se primjenjuju oni mediji kojima se u određenoj dobi i obradi određenog jezičnoga gradiva postiže uspjeh u učenju jezika. Nastavni se proces temelji na razumijevanju odnosa koji vladaju među njima.

Izvornost u učenju stranog jezika zastupljena je iz nekoliko razloga:

- da bi se osiguralo razumijevanje stranoga teksta bez stalnog posredovanja materinskoga jezika;
- da bi se ostvario komunikacijski i civilizacijski kontekst učenja stranog jezika;
- da bi se učenici privikli na specifičnosti jezične komunikacije u raznim medijima.

Izbor medija obavlja se u skladu sa psihofizičkim obilježjima učenika pojedinog razdoblja i značajkama programa.

Uporaba raznih izvora u nastavi zahtjeva posebno opremljen prostor. Stoga, nastavu stranog jezika treba izvoditi u specijaliziranoj učionici.

Učenicima bi trebali biti dostupni laki tekstovi na stranom jeziku, vrpce i drugi izvori znanja za pojedinačni rad. U organizaciji školskog života treba za to predvidjeti i prostor i vrijeme. Takav pojedinačni rad može se organizirati prema željama i mogućnostima učenika ostvarivanjem programa, izborne nastave, slobodnih aktivnosti ili slobodnoga vremena.

6. Učenje drugog stranog jezika prema željama učenika ostvarivat će se u izornoj nastavi prema programu tog jezika kao prvog stranog jezika.

7. Što se tiče korelacije između programa iz hrvatskog jezika i programa stranih jezika, u oba se programa polazi od realne govorne situacije, tj. od govora do jezika, a učenici se vode od razumijevanja pojave do njezina uopćavanja. primjenjuje se funkcionalni pristup.

Pri raspoređivanju gradiva bitna su tri područja: gramatičko, pravogovorno i pravopisno (koja variraju s obzirom na specifičnost predmeta).

Gramatički su pojmovi stranoga jezika raspoređeni tako da se uzajamno pomažu. u hrvatskom jeziku usvajaju se gramatički pojmovi prije ili onda kada to u savladavanju stranog jezika odgovara. To omogućuje da se strani jezik oslobodi teoretiziranja, odnosno uklopi u odgovarajući teoretski okvir.

Funkcionalno-induktivni pristup omogućuje utvrđivanje funkcionalne istovjetnosti hrvatskog književnog jezika i stranih jezika (predviđenih programom) tamo gdje postoji. Tako će se utvrditi, na primjer, da u hrvatskom književnom jeziku postoji, kao i u engleskom u smislu funkcije, "prava" i "neprava" sadašnjost, ali se ona u hrvatskom književnom jeziku izražava jednom, a u engleskom dvjema kategorijama. Takav pristup također omogućuje da se nastava suvremenog hrvatskog književnog jezika i stranih jezika djelotvornije okoristi kontrastivnom metodom proučavanja i usvajanja stranog jezika.

PISMENO PROVJERAVANJE ZNANJA

S obzirom na specifičnost predmeta u nastavi stranih jezika treba neprekidno pratiti napredovanje učenika i pismenim putem. Od samog početka nastave stranih jezika, tj. od uvođenja čitanja i pisanja, treba provoditi kraće diktate i druge tipove pismenog izražavanja učenika. Sposobnost pismenog izražavanja nije "drugorazredna vještina", tako se to ranije pogrešno držalo, već je dio integriranih vještina bez kojih se ne može svladati sposobnost komuniciranja na stranom jeziku. Stoga vještina pisanja nema samo značenje svladavanja ortografske forme, već pisanje pridonosi cjelokupnom razumijevanju jezične poruke, kraćim diktatima i drugim pismenim vježbama ne provjeravamo samo pravopis, već i razumijevanje teksta, poznavanje jezičnih zakonitosti i sl.

Već od IV. razreda provode se kraći diktati i drugi oblici pismenih vježbi.

RUSKI JEZIK

Razdoblje IV., V. i VI. razreda

IV. razred

Imenovanje predmeta i osoba.

*Это кукла (мяч, окно). Это наш учитель.
Вот чай. Вон трамвай. Она девочка. Петя - ученик.
Вот Лена.*

SVOJINA I PRIPADNOST

- сестра Пети
- Фотография футболиста
- мой (твой) друг.
- наш пылесос
- у меня (у тебя) есть велосипед
- у Игоря.

ROD

- Игорь - Галя*
- он - она - оно
  - мой - моя - моё
  - вкусный хлеб - вкусная колбаса - вкусное мясо.

ODNOS BROJA JEDAN PREMA VIŠE

- стол - столы
новая - новые - книги
он - рисует - они читают.*

OZNAKA LICA

- Я - ты (бы)
- Я - мы
- Я - он (они).

ZAJEDNIŠTVO

- Я - Ты
- Лена и Игорь
- Мы с тобой (Мы с папой) - Галя с Леной
- Мы убираем.

ODREĐIVANJE SVOJSTVA I NAMJENE

- Кукла старая
- подарок маме - для меня (тебя, бабушки)
- отдай Пете.

IZRICANJE STANJA

*Бабушка больна.
Я была хорошей.
У неё болит горло. Я уже готов.*

IZRICANJE RADNJE

a) u sadašnjosti

*Я читаю. Я рисую собаку.
Они едут поездом. Он мечтает о девочке.
Я умею писать. Я люблю играть. Я хочу кататься.*

b) odnos sadašnjosti i prošlosti

*Я вытираю, они вытирали (present - perfekt)
Я считал (perfekt)*

c) odnos sadašnjosti i budućnosti

*Я еду, он приедет (present - futur)
Я уберу (futur)*

d) način vršenja radnje

*Он медленно едет
Я отлично считаю - быстрее, (живо) одевайся.*

ZAPOVIJEDI itd.

*Возьми!
Умывайся! (Умывайтесь!)
Ты должен убирать.*

ORIJENTACIJA

a) u prostoru

- (lokativ, genitiv, dativ, akuzativ, instrumental)
- в классе, на полке
  - у двери, из школы, велосипеда, от кресла
  - по эскалатору
  - под кран, на стол, в класс
  - рядом холодильником (со мной), под партой (наверх, слева, здесь, там)

b) u vremenu

- сегодня, завтра, в воскресенье, в этом году (месяце), утром семь часов, рано, поздно, через полчаса, на другой день, сейчас (lokativ)
- на уроке

KOLIČINA MJERE, STAROSNA DOB

- много (мало, несколько, сколько) подарков
- одна машина, два грузовика, пять автобусов
- коробка печенья
- килограмм помидоров
- мне четыре года (брату восемь лет)

POSTAVLJANJE PITANJA

*Кто это? Что это? Кто этот мальчик?
Кто рисует? (takoder: кого, для кого, кому ...)
Как тебя зовут?
Почему ты убираешь?
Где Петя? Какой этот фильм?
Это новая мебель? Сколько тебе лет?
Когда здесь поставили светофор?
Сколько стоит?*

NIJEKANJE

*Нет. Нет, это не книга ...
Нет, это не волк, это собака. Она не ученица.
Я не Лена, я Нина. Я не пишу.
Нет, не знаю. У меня нет сетки.*

V. razred

IMENOVANJE PREDMETA I OSOBA

*Это книга (портфель, перо). Вот мел. Вот дверь.
Он мальчик. Шура ученик.
Вот моя подруга. Это мои родители.*

SVOJINA I PRIPADNOST

- брат Сони
- санки Сони

- *Шурин друг*
- *мои (твои) родители*
- *у Лены*
- *у меня (у тебя) есть (джинсы).*

ROD

Игорь - Лена - он - она - оно
мой - моя/моё
телевизор - полка - кресло
новый телевизор - новая полка - новое кресло.

ODNOS BROJA JEDAN PREMA VIŠE

Магазин - магазины, зелёная корзинка - зелёные корзинки
он (она) покупает - они покупают.

OZNAKA LICA

- *Я - ты (бы)*
- *Я - мы*
- *Я - он (они).*

ZAJEDNIŠTVO

- *Мы с тобой (мы с мамой) - Лена с Зиной*
- *Я и ты - Соня и Игорь (Лайка и её щенки)*
- *Мы играем - Лена со мной.*

ODREĐIVANJE SVOJSTVA I NAMJENE

Машины умные.
 - *письмо Шуре*
 - *для меня (тебя), дяди.*

IZRICANJE STANJA

Шура болен: У него болит голова.
Лена занята. Я готова.

IZRICANJE RADNJE

a) u sadašnjosti

Я пишу. (Соня катается).
Я покупаю булочку.
Он говорит о ракете.
Он едет на трамвае.
Девочки ходят в джинсах.
Я хочу пить.

b) odnos sadašnjosti i prošlosti

Я одеваюсь, они оделись
Я читаю, они читали

c) odnos sadašnjosti i budućnosti

Я смотрю, они посмотрят
Я сделаю.

d) način vršenja radnje

Я быстро решаю, немножко простудился
Мне тяжело держать. Иди быстрее!

ZAPOVIJED I POTREBA

Смотри! (Смотрите!) Я должен заниматься.
Мне надо выходить.
Ей нужно помочь.

ORIJENTACIJA

a) u prostoru

(genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental)
 - *у стола, из комнаты, с трактора, от окна*

- *по дороге, к кассе*
- *в школу, на стол*
- *в детской комнате, на диване, на улице - под книгой, перед нами, рядом с Зиной (наверх, вниз, слева, справа, вон там, здесь)*

b) u vremenu

сегодня, завтра, вчера, в субботу, зимой, летом, в этом утра, по утрам, вечером, с утра до вечера, в семь (шесть) часов, рано, здно, целую неделю, теперь, сейчас, на следующей, неделе, на следующем, уроке математики.

KOLIČINE, MJERE, STAROSNA DOB

- *много (мало, несколько, сколько) бутербродов*
- *один нож, две ложки, пять апельсинов*
- *один час, три часа, семь часов*
- *коробка печенья*
- *килограмм муки*
- *нож хлеба*
- *мне три года (брату десять лет).*

POSTAVLJANJE PITANJA

Кто это? Что это?
Кто эта девочка? Кто пишет?
Кого, для кого, кому...
Как тебя зовут? Почему ты стоишь?

VI. razred

DEKLINACIJA IMENICA

Osnovni tipovi imenica svih triju rodova tvrde i meke deklinacije u jednini i množini.

(*стол - учитель, парта - неделя, окно - море*)

Imenovanje padeža uvodi se postupno na primjerima kako se javljaju u funkciji komunikacije, pa se tako obrađuje, na primjer, genitiv, sva tri roda s najčešćim prijedlozima.

Primjer:

- *Лена идёт из школы.*
- *Она остановилась у окна.*
- *Шура купил розы для Зины.*
- *Мальчики вернулись со стадиона.*

ZAMJENICE

Deklinacija ličnih zamjenica u svim oblicima u jednini i množini.

Upitne zamjenice usvajaju se u upitnim rečenicama kao leksik.

PRIDJEVI

Pridjevi se sistematiziraju samo u rodu i broju bez deklinacije: osnovni tipovi.

Komparativ pridjeva pojavljuje se u funkciji predikata, a usvaja se u rečenici kao leksik.

Primjer:

Джинсы чем старше - тем моднее.

BROJEVI

Glavni i redni brojevi do 1000 bez deklinacija uz rečenice.
Broj jedan u sva tri roda. Izricanje vremena.

GLAGOLI

- Prezent glagola I. i II. konjugacije.
Posebno se obrađuje prezent glagola:
ходить, ехать, пить.
- Perfekt glagola u sva tri roda jednine i množine s nastavkom
- Uočavanje vida glagola i prosti futur
- Najčešći primjeri povratnih glagola u prezentu, perfektu i prostom futur.
- Infinitiv kao dopuna uz: *можно, нельзя уметь, мочь, любить.*

PRILOZI I PRIJEDLOZI

Prilozi i prijedlozi ne opisuju se metajezično, nego se samo pojavljuju u strukturama uz primjere imenica za pojedine padeže.

Prilozi se pojavljuju u funkciji oznake mjesta, vremena i načina radnje.

POSTAVLJANJE PITANJA

Uvođenje pitanja - *есть*
У тебя есть мяч?
У тебя есть мой мяч?
Здесь есть свободные места?

NIJEKANJE

Nijekanje uz imenice i glagole
Нет, здесь нет перехода.
Нет, мы не пойдём на каток.
Лена не одевается, а причёсывается.

Razdoblje VII. i VIII. razreda

VII. razred

IMENICE

Ponavljanje imenica obrađenih u VI. razredu.

Uvođenje deklinacija imenica srednjeg roda na *-ь* i deklinacija imenica srednjeg roda na *-мя*.

Proširivanje gradiva s iznimkama deklinacija imenica srednjeg roda na *-ие* i ženskog roda na *-ия*.
Lokativ jednine imenica muškog roda na *-у* s prijedlozima (*в, на*).

Nominativ množine imenica muškog roda na *-а*.
Množina imenica muškog roda na *-ья*.

ZAMJENICE

Ponavljanje ličnih zamjenica. Deklinacija upitnih zamjenica (*кто, что, чей, какой, который*) i uvođenje deklinacija posvojnih i pokaznih zamjenica.

Povratna zamjenica (*себя*).

Imperativ – 3. lice jednine i množine.

Složeni futur.

Glagoli kretanja – sistematizacija. Parovi: *ходит-видти, ездит-ехать, носить-нести.*

Prezent glagola *хотеть*.

PRILOZI

Sistematizacija priloga za vrijeme, mjesto i način: *где, куда, как, когда.*

Komparativ priloga (*ясно-яснее*) –*ее* u funkciji poredbe.

PRIJEDLOZI

Osim prijedloga navedenih u prethodnim razredima treba uvježbavati padežne konstrukcije s prijedlozima: *за, среди, между, вокруг, около* i dr.

PRIDJEVI

Uvođenje deklinacije pridjeva tvrde i meke osnove u jednini i množini s povezivanjem na deklinaciju upitnih zamjenica (*кто, что*) te pokaznih i prisvojnih zamjenica u istom pridjevskom tipu deklinacije.

Komparacija pridjeva, prosti komparativ na *-ее, -е* (*сильнее, тише*) i složeni superlativ (*самый сильный*).

BROJEVI

Deklinacija broja 1 u sva tri roda u svezi s pridjevskom deklinacijom. Brojevi 2, 3 i 4 samo u genitivu s pomoću vježbi, ali bez sistematizacije.

GLAGOLI

Ponavljanje glagolskih vremena (prezent, perfekt, futur).
Perfekt glagola s osnovom na konzontan: (*нести-нёс*).

REČENICA

Tipovi proširene i nezavisno složene rečenice s najčešćim veznicima.

Папа читает газету.

Они сидели в комнате с смотрели телевизор.

Upravni i neupravni govor tipa:

Лена сказала: «Я купила билеты» Лена сказала, што она купила билеты.

Bezlične rečenice

Мне хочется пить. Ей нравится гулять.

Rečenica se ne opisuje metajezično, nego se samo uočavaju tipovi rečenica i odnosi u složenoj rečenici.

VIII. razred

IMENICE

Ponavljanje tipova imenica obrađenih u VI. i VII. razredu.
Imenice *мать* i *дочь* u jednini i množini.

Deklinacije imenice muškog roda na *-онок (-ёнок)*.

Indeklinabilne imenice (*бюро, кофе*).

ZAMJENICE

Ponavljjanje zamjenica obrađenih u VI. i VII. razredu.

Deklinacija neodređenih zamjenica (*кто-то, что-то, кто-нибудь, что-нибудь, чей-то, какой-то*).

PRIDJEVI

Ponavljjanje deklinacije; komparacije pridjeva iz VI. i VII. razreda.

Kratki oblik pridjeva u funkciji atributa i predikata.

Nepravilni komparativ pridjeva: *плохой, далёкий, долгий* i dr.

BROJEVI

Glavni i redni brojevi u strukturama u kojima se iskazuju datum rođenja, praznika i povijesnih događaja (*в марте 1975 года, 10 марта 1975 года*).

GLAGOLI

Ponavljjanje glagolskih vremena i imperativa glagola.

Parovi glagola po vidu s različitim korijenom (*брать-бзять, класть-положить, говорить-сказать, ложить-снять*).

Prezent glagola *лечь* i futur glagola *дать*.

Kondicional.

Imperativ - 1. lice množine.

REČENICA

U VIII. razredu rečenica se opisuje metajezično. Imenuju se glavni i sporedni dijelovi rečenice.

Ponavljjanje tipova rečenica obrađenih u VII. razredu.

Uvođenje zavisno složene rečenice: vremenske, objektivne i uzročne rečenice s veznikom *потому что*.

Upravni i neupravni govor tipa: *Зина спросила: «Ты принесла журнал?» Зина спросила, принесла ли я журнал.*

MATEMATIKA

Razdoblje od I. do IV. razreda

CILJ

Cilj je nastave matematike:

- usvojiti osnovna matematička znanja potrebna za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu;
- stjecati šire obrazovne osnove potrebne za lakše razumijevanje i usvajanje drugih sadržaja prirodnih i društvenih znanosti;
- osposobiti učenike za nastavak školovanja i primjenu usvojenog znanja u svakidašnjem životu;
- postupno svladavati osnovne elemente matematičkog jezika, razvijati sposobnost izražavanja općih ideja matematičkim jezikom, razvijati pojmovno i apstraktno mišljenje i logičko zaključivanje;
- usvojiti metodu matematičkog mišljenja koje se očituje u preciznom formuliranju pojmova i algoritamskom rješavanju problema;
- razvijati smisao i potrebu za samostalnim radom, odgovornost za rad, točnost, urednost, sustavnost i konciznost u pismenom i usmenom izražavanju.

SADRŽAJ

I. razred

1. Oblici u prostoru, plohe, crte, točke

Predmeti oblika kugle, kvadra, kocke, valjka, četverostrane piramide.

Strane i bridovi. Ravne i zakrivljene plohe. Ravne i zakrivljene crte. Crtanje ravnih crta ravnalom. Točka kao sjecište crta. Isticanje i označavanje točaka. Spajanje točaka zakrivljenim i ravnim crtama.

2. Odnosi među predmetima

Odnosi među predmetima koji se iskazuju riječima: veći - manji, viši - niži, dulji - kraći, unutar - izvan.

3. Ravninski likovi

Kvadrat, pravokutnik, trokut i krug. Stranice likova kao ravne crte. Točke kao vrhovi likova.

4. Brojevi do 10, zbrajanje i oduzimanje

Brojenje od 1 do 10. Čitanje i pisanje brojeva od 1 do 10. Dodavanje brojeva 1. Oduzimanje broja 1. znakovi +, -, i =. Uspoređivanje brojeva od 1 do 10.

Znakovi < i >.

Zbrajanje i oduzimanje u skupu brojeva do 10. Nula kao rezultat oduzimanja. Pribrojnici i zbroj. Komutativnost zbrajanja. Umanjenik, umanjitelj i razlika. Veza zbrajanja i oduzimanja.

5. Brojevi do 20, zbrajanje i oduzimanje

Brojenje do 20. Čitanje i pisanje brojeva do 20. Znamenke 0, 1, ..., 8, 9. Jednoznamenkasti i dvoznamenkasti brojevi. Jedinica i desetica. Uspoređivanje brojeva.

Zbrajanje i oduzimanje u skupu brojeva do 20. Tablica zbrajanja.

Redni brojevi.

II. razred

1. Brojevi do 100

Brojenje do 100. Čitanje i pisanje brojeva do 100. Brojeva crta s brojevima do 100, uz isticanje desetica. Uspoređivanje brojeva. Redni brojevi. Rimske brojke do dvanaest.

2. Zbrajanje i oduzimanje

Zbrajanje i oduzimanje desetica. Zbrajanje dvoznamenkastog i jednoznamenkastog broja. Oduzimanje jednoznamenkastog broja od dvoznamenkastog. Zbrajanje i oduzimanje dvoznamenkastih brojeva u skupu brojeva do 100. Zbrajanje i oduzimanje triju i više brojeva, sa zagradama i bez zagrada. Veza zbrajanja i oduzimanja Jedinice za novac: kuna i lipa. Slovo kao oznaka za broj.

3. Dužina

Izlomljena crta: otvorena i zatvorena. Rubovi kvadrata, pravokutnika i trokuta kao izlomljene zatvorene crte. Dužina kao najkraća spojnica dviju različitih točaka. Stranice kvadrata, pravokutnika i trokuta kao dužine. Istanje i označavanje krajnjih točaka dužine. Istanje i označavanje točaka koje pripadaju dužini.

4. Množenje i dijeljenje

Množenje kao zbrajanje jednakih pribrojnika. Znak $\cdot$ (puta). Faktori, umnožak ili produkt. Komutativnost množenja. Brojevi 1 i 0 u množenju. Tablica množenja.

Dijeljenje kao uzastopno oduzimanje istog broja. Znak: (podijeljeno sa). Djeljivost brojeva. Parni i neparni brojevi. Dijeljenje brojeva uz ostatak. Brojevi 1 i 0 u dijeljenju.

Izvođenje više računskih operacija uz uporabu i bez uporabe zagrada.

Dva, tri, četiri, pet i deset puta veći broj. Polovina, trećina, četvrtina, petina i desetina.

5. Mjerenje veličina

Jedinice za mjerenje dužine (1m, 1dm, 1cm). Duljina dužine. Primjena mjerenja dužina na opseg trokuta, opseg pravokutnika i opseg kvadrata.

Mjerenje vremena. Jedinice za mjerenje vremena (1h, 1min, 1s, 1 dan, 1 tjedan, 1 mjesec, 1 godina).

6. Brojevi do 1000

Čitanje i pisanje brojeva do 1000.

III. razred

1. Brojevi do 1000

Jedinica, desetica, stotica. Pisanje dvoznamenkastih brojeva u obliku $b \cdot 10 + a$ i troznamenkastih u obliku $c \cdot 100 + b \cdot 10 + a$. Brojeva crta s brojevima do 1000 uz isticanje stotica. Uspoređivanje brojeva do 1000. Rimske brojke do tisuću.

2. Pismeno zbrajanje i oduzimanje

Zbrajanje i oduzimanje stotica, desetica i jedinica. Pismeno zbrajanje i oduzimanje u skupu brojeva do 1000.

Komutativnost i asocijativnost zbrajanja. Veza zbrajanja i oduzimanja.

3. Pravac u ravnini

Omeđena i neomeđena ravna crta. Pravac. Označavanje pravca. Pravci jednom točkom. Pravac dvjema različitim točkama. Istanje i označavanje točke koja pripada određenom pravcu ili polupravcu. Dužina i polupravac kao dijelovi pravca.

4. Pismeno množenje i dijeljenje

Usmeno množenje desetica i stotica s jednoznamenkastim brojem. Dijeljenje s 10 i 100. Distributivnost množenja prema zbrajanju. Usmeno i pismeno množenje jednoznamenkastim brojem. Komutativnost i asocijativnost množenja.

Pismeno dijeljenje jednoznamenkastim brojem. Veza množenja i dijeljenja.

Izvođenje više računskih radnji uz uporabu i bez uporabe zagrada.

5. Međusobni odnosi dvaju pravaca u ravnini

Sjecište dvaju različitih pravaca. Ukršteni pravci. Okomiti pravci. Crtanje okomitih pravaca. Znak $\perp$ (je okomit). Usporedni pravci. Crtanje usporednih pravaca. Znak $\parallel$ (je usporedan).

6. Brojevi do 100 000

Čitanje i pisanje brojeva do sto tisuća. Dekadske jedinice i mjesna vrijednost znamenke.

7. Mjerenje veličina

Jedinice za mjerenje dužine (1 mm, 1 km). Jedinice za mjerenje mase (1 kg, 1 dag, 1 gr, 1 t). Jedinica za mjerenje tekućine (1 l, 1 dl, 1 hl).

8. Kružnica i krug

Promatranje predmeta oblika valjka i stošca. Crtanje kružnice. Krug. Središte, polumjer i promjer kružnice i kruga.

IV. razred

1. Brojevi do milijun

Čitanjem i pisanje brojeva do milijun. Dekadske jedinice i mjesna vrijednost znamenke. Uspoređivanje brojeva. Pismeno zbrajanje i oduzimanje u skupu brojeva do milijun. Veza zbrajanja i oduzimanja. Redni brojevi. Rimske brojke do dvije tisuće.

2. Kut

Ravnina. Kut kao dio ravnine omeđen dvama polupravcima. Rubne i unutarnje točke kuta. Krakovi i vrh kuta. Pravi kut. Crtanje pravoga kuta. Šiljasti i tupi kutovi.

3. Pismeno množenje

Distributivnost množenja prema zbrajanju. Pismeno množenje dvoznamenkastim brojem. Pismeno množenje troznamenkastim brojem.

4. Trokut, pravokutnik i kvadrat

Stranice, vrhovi i kutovi trokuta. Raznostraničan, jednakokrtačan i jednakostraničan trokut. Crtanje jednakostraničnog trokuta. Pravokutni trokut. Crtanje pravokutnog trokuta. Opseg trokuta.

Stranice, vrhovi i kutovi pravokutnika i kvadrata. Crtanje pravokutnika i kvadrata. Opseg pravokutnika i kvadrata. Pravokutna mreža. Mjerenje površine ($1 m^2$, $1 dm^2$, $1 cm^2$, $1 mm^2$, $1 ha$). Površina kvadrata i pravokutnika.

5. Pismeno dijeljenje

Pismeno dijeljenje jednoznamenkastim brojem. Pismeno dijeljenje dvoznamenkastim brojem. Veza množenja i dijeljenja. Izvođenje više računskih radnji uz uporabu i bez uporabe zagrada.

6. Kocka i kvadar

Kocka i kvadar: strane, bridovi i vrhovi. Pravci i ravnine u prostoru. Mjerenje volumena ($1 m^3$, $1 dm^3$, $1 cm^3$, $1 mm^3$). Volumen kocke i kvadra.

7. Brojevi veći od milijun

Čitanje i pisanje brojeva većih od milijun. Primjeri velikih brojeva. Računanje s brojevima većim od milijun.

UPUTE ZA UČITELJA

Prvi razred

1. Oblici u prostoru, plohe, crte, točke

Oblici geometrijskih tijela poznati su većini učenika, ali to se ne može reći za nazive tih tijela. Prikladni modeli navedenih geometrijskih tijela poslužiti će za uvođenje naziva tih tijela da bi zatim učenici pronalazili predmete oblika upoznatih geometrijskih tijela. Ističemo da se od piramida obrađuje samo pravilna četverostrana piramida.

Obrada ravnih i zakrivljenih ploha počinje promatranjem ravnih i zakrivljenih strana upoznatih geometrijskih tijela, a

obrada ravnih i zakrivljenih crta počinje promatranjem bridova tih tijela. Potpunije oblikovanje pojmova ravnih i zakrivljenih crta postiže se crtanjem ravnih crta uz pomoć ravnala i zakrivljenih crta prostoručno. Promatranjem sjecišta crta, isticanjem uočenih sjecišta kružnicama, a zatim njihovim označavanjem velikim tiskanim slovima počinje se u učenika oblikovati pojam točke.

2. Odnosi među predmetima

Biname relacije i njima dualne relacije koje su ovdje navedene treba obrađivati u parovima na osnovi činjenice da su navedeni odnosi u učenika već intuitivno oblikovani. Tako, iako u učenika nije oblikovan pojam duljine, učenici na osnovi iskustva znaju reći koja je od dviju olovaka različitih duljina dulja, a koja kraća. Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. cjeline, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

3. Ravninski likovi

Kvadrat, pravokutnik, trokut i krug upoznaju se kao ravne plohe koje su strane geometrijskih tijela. Crtaju se uz pomoć šablona ili prostoručno tako da se najprije istakne rub, a zatim se osjenča cijeli lik. Uočavaju se stranice kvadrata, pravokutnika i trokuta kao ravne crte, a njihovi vrhovi kao točke. Posebnu pozornost valja usmjeriti na spajanje dviju različitih točaka ravnom crtom, ne samo radi navikavanja na rad ravnalom, nego i zbog činjenice da se obradom spajanja dviju različitih točaka ravnom crtom počinje u učenika intuitivno oblikovati pojam pravca.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. i 2. cjeline, jpa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

4. Brojevi do 10, zbrajanje i oduzimanje

Brojevi do 10 obrađuju se skupovnim i brojevnim pristupom. Skupovni pristup više se primjenjuje za uvođenje brojeva do 5, a za uvođenje brojeva većih od 5 više se primjenjuje brojevni pristup. Dodavanje i oduzimanje broja 1, i na osnovi toga nizanje brojeva po veličini, poticaj su za intuitivno oblikovanje pojma brojevnice crte i za obradu uspoređivanja brojeva.

Zbrajanje dvaju brojeva uvodi se uzastopnim dodavanjem (dobrojavanjem) broja 1, a oduzimanje dvaju brojeva uvodi se uzastopnim oduzimanjem (odbrojavanjem) broja 1. Broj 0 uvodi se kao rezultat oduzimanja broja od samog sebe.

Komunikativnost zbrajanja, kao i veza zbrajanja i oduzimanja, ne izriču se eksplicite, nego se usvajaju rješavanjem prikladnih primjera. Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1., 2. i 3. cjeline, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

5. Brojevi do 20

Brojevi do dvadeset uvode se po analogiji s uvođenjem brojeva većih od 5. Objašnjava se pojam jedinica i desetica. Također, po analogiji s uspoređivanjem dvaju brojeva prve desetice uspoređuju se dva broja druge desetice, a uspoređivanje broja prve i broja druge desetice temelji se na činjenici da su brojevi prve desetice manji od brojeva druge desetice.

Zbrajanje dvoznamenkastog i jednoznamenkastog broja, oduzimanje dvoznamenkastog i jednoznamenkastog broja s rezultatom većim ili jednakim 10 te oduzimanje dvaju dvoznamenkastih brojeva obrađuje se po analogiji s

odgovarajućim zbrajanjima i oduzimanjima unutar prve desetice. Na temelju prikladnih primjera nastavlja se uočavanje svojstva komutativnosti zbroja i veze zbrajanja i oduzimanja, što se koristi i u obradi zbrajanja i oduzimanja s prijelazom desetice.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 4. cjeline, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

Drugi razred

1. Brojevi do 100

Obrada brojeva većih od 20 nemeće potrebu oblikovanja pojma jedinice i pojma desetice, da bi se zatim dvoznamenkasti brojevi promatrali kao brojevi koji su sastavljeni od stanovitog broja desetica i stanovitog broja jedinica. Nizanje brojeva po veličini, uz oblikovane pojmove desetica i jedinica, potaknut će produljenje brojevnih crta brojevima do sto, uz isticanje desetica. Uspoređivanje desetica obrađuje se po analogiji s usvojenim uspoređivanjem jedinica, a općenito uspoređivanje dvaju dvoznamenkastih brojeva provodi se tako da se najprije usporede desetice tih brojeva, pa je manji onaj broj koji ima manje desetice. Ako je riječ o dvoznamenkastim brojevima koji imaju isti broj desetica, manji je onaj koji ima manje jedinice.

Prikladnim primjerima (sati, mjeseci) potiče se uvođenje rimskih brojki do dvanaest.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

2. Zbrajanje i oduzimanje

Zbrajanje i oduzimanje desetica u skupu brojeva do 100 obrađuje se po analogiji sa zbrajanjem i oduzimanjem jedinica u skupu brojeva do deset uz predočenje na brojevnoj crti. Također, uz predočenje na brojevnoj crti i po analogiji sa zbrajanjem, odnosno oduzimanjem broja 10 i određenog broja jedinica obrađuju se zbrajanje, odnosno oduzimanje desetica i jedinica. Ni zakon asocijacije, kao ni zakon komutacije, za zbrajanje ne izriču se eksplicite, nego se rješavanjem prikladnih primjera učenike potiče na otkriće: kada zbrajaju tri broja rezultat zbrajanja ne ovisi o redu kojim se ti brojevi zbrajaju. Obrada zbrajanja dvaju dvoznamenkastih brojeva temelji se na usvojenom zbrajanju dvoznamenkastih brojeva i desetica i zbrajanju dvoznamenkastih brojeva i jedinica. Analogno, obrada oduzimanja dvaju dvoznamenkastih brojeva temelji se na usvojenom oduzimanju desetica i jedinica od dvoznamenkastih brojeva. Usvajanje zbrajanja i oduzimanja bit će potpunije isticanje veze zbrajanja i oduzimanja. Uvode se jedinice za novac, kuna i lipa i rješavaju praktične zadatke.

Obradeno zbrajanje, oduzimanje i uspoređivanje brojeva poslužit će za uvođenje slova kao oznaka za broj, pa prema tome i za rješavanje zadataka poput: koliki je x ako je $x + 3 = 15$; ako je $a = 30$, koliki je $a + 10$; za koji b vrijedi $b < 7$; za koji z vrijedi $z > 9$; za koje brojeve b vrijedi $15 < b < 19$.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajem 1. cjeline drugog i sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

3. Dužina

U 3. cjelini prvog razreda obrađuju se spajanja dviju različitih točaka crtom. To pomaže oblikovanju pojma dužine kao najkraće spojnice dviju različitih točaka i kao ravne crte omeđene dvjema točkama. Već su bridovi kocke, kvadra i piramide razmatrani kao ravne crte, pa je izvršena priprema da se bridovi tih tijela promatraju i kao dužine. Slično vrijedi i za stranice kvadrata, pravokutnika i trokuta. Rubovi tih likova daju primjere zatvorenih izlomljenih crta. Posebnu pozornost valja posvetiti isticanju i označavanju točaka koje pripadaju dužini, jer tim radom počinje intuitivno oblikovanje pojma dužine kao skupa točaka.

Sadržaj ove cjeline povezani su sa sadržajima 1., 2. i 3. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

4. Množenje i dijeljenje

Obrada množenja uzastopnim dodavanjem istog broja temelji se na usvojenom zbrajanju po 2, po 3, po 4 i prema tome na usvojenosti brojevnih crta na razini operativnosti.

Obrada dijeljenja uzastopnim oduzimanjem istog broja temelji se na usvojenom oduzimanju po 2, po 3, po 4 i također na usvojenosti brojevnih crta na razini operativnosti.

Čim se uvede množenje, treba obraditi i komutativnost množenja, ali ne izricanjem pravila, nego prikladnim primjerima učenike valja potaknuti na otkriće: kada se dva broja množe rezultat množenja ne ovisi o redoslijedu kojim se ta dva broja množe. Također, množenje i dijeljenje treba obrađivati usporedno, da bi takav rad potaknuo učenike na otkriće veze množenja i dijeljenja koju zatim treba usvajati rješavanjem prikladnih primjera. I na otkriće asocijativnosti množenja valja učenike potaknuti zadavanjem prikladnih zadataka, a ne izricanjem same zakonitosti.

Brojevi koji se mogu podijeliti s 2 nazivaju se pranim brojevima, za razliku od neparnih brojeva koji se ne mogu podijeliti s 2.

Usporedna obrada množenja i dijeljenja olakšat će usporedno uvođenje dva, tri, puta većeg broja od određenog broja i uvođenje polovine, trećine, tog istog broja.

Izvođenje nekoliko računskih radnji uz uporabu i bez uporabe zagrada poslužit će usustavljenju obrađenoga gradiva.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. i 2. cjeline drugog i sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

5. Mjerenje veličina

Mjerenje dužina.

Nakon što su stranice kvadrata, pravokutnika i trokuta, odnosno bridovi kocke, kvadra i piramide obrađeni kao dužine, prirodno se nameće njihovo uspoređivanje. Drukčije rečeno, nameće se problem mjerenja, tj. određivanja duljine dužine.

Nakon što se potakne uvođenje (samo nekih) jedinica za mjerenje dužina, mjerenjem se može potvrditi pretpostavka o međusobnom odnosu duljina stranica obrađenih likova i o međusobnom odnosu duljina bridova određenih uglatih tijela. Mjerenje dužine primjenjuje se na rješavanju nekih praktičnih problema.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržjima 3. cjeline II. i sa sadržajima 1., 2. i 3. cjeline I. razreda pa tu povezanost valja istaknuti i u obradi sadržaja ove cjeline.

Mjerenje vremena. Uz pozivanje na iskustvo koje učenici imaju u mjerenju vremena uvode se odgovarajuće jedinice i rješavaju zadaci iz svakidašnjeg života.

6. Brojevi do 1 000

Obraduje se čitanje i pisanje brojeva do 1 000.

Treći razred

1. Brojevi do 1000.

Nakon što se obradi čitanje i pisanje brojeva do 100, uvodi se stotica po analogiji s uvođenjem desetice, a zatim se nastoji potpunije oblikovati pojam dvoznamenkastih, odnosno troznamenkastih brojeva njihovim zapisivanjem u obliku b $10 + a$, odnosno c . $100 + b$. $10 + a$. Nizanje brojeva po veličini, uz već oblikovane pojmove stotice, desetice i jedinice, potaknut će produljenje brojevnice crte s brojevima do 1000 uz isticanje stotica po analogiji s produljenjem brojevnice crte do 100. Uspoređivanje stotica obrađuje se po analogiji s usvojenim uspoređivanjem dvoznamenkastih brojeva, dakle, uspoređuju se stotice tih brojeva, pa je manji onaj broj koji ima manje stotica. Ako promatrani brojevi imaju isti broj stotica njihovo se uspoređivanje svodi na već usvojeno uspoređivanje dvaju dvoznamenkastih brojeva.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. cjeline drugog i sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti i u obradi sadržaja ove cjeline.

2. Pismeno zbrajanje i oduzimanje

Zbrajanje i oduzimanje stotica obrađuje se po analogiji s usvojenim zbrajanjem i oduzimanjem desetica. Također, po analogiji s usvojenim zbrajanjem desetica i brojeva koji su manji od 10 obrađuje se zbrajanje stotica i brojeva koji su manji od 100. Za obradu pismenog zbrajanja i oduzimanja važno je dobro usvojiti pisanje upoznatih brojeva u tablicama mjesnih vrijednosti, jer će to uz usvojeno zbrajanje i oduzimanje jedinica bez prijelaza i s prijelazom desetice uvelike olakšati usvajanje shema pismenog zbrajanja i pismenog oduzimanja. Prikladnim zadacima valja podsjećati na komutativnost i asocijativnost zbrajanja te na vezu zbrajanja i oduzimanja, kako zbog važnosti tih zakonitosti, tako i zbog usvajanja shema pojmova pismenog zbrajanja i pismenog oduzimanja.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. cjeline trećeg, sa sadržajima 1. i 2. cjeline drugog i sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

3. Pravac u ravnini

U prvom razredu oblikovan je pojam ravne crte, u drugom razredu oblikovan je pojam dužine kao omeđene ravne crte i preostaje obrada pravca kao neomeđene ravne crte. Za spoznaju pojma pravca neka posluži ravna crta koja neisticanjem krajnjih točaka sugerira njezino neograničeno produljivanje. Posebnu pozornost treba usmjeriti na pravac

određen dvjema različitim točkama, kao i na isticanje i označavanje točaka pravca.

Pojam polupravca izgrađuje se kao ravna crta s istaknutom jednom krajnjom točkom i neistaknutom drugom krajnjom točkom, što sugerira da je polupravac neograničen samo s jedne "strane".

Razmatranje dužine i polupravca kao dijelova pravca pomaže potpunijem shvaćanju i pojma dužine i pojma polupravca i pojma pravca.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 3. i 5. cjeline drugog i sa sadržajima 1. i 3. cjeline prvog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

4. Pismeno množenje i dijeljenje

Množenje desetica, odnosno stotica i broja koji je manji ili jednak 10 obrađuje se po analogiji s usvojenim množenjem brojeva koji su manji ili jednaki 10. Usporedno s obradom množenja desetica, odnosno stotica, uz korištenje veze množenja i dijeljenja obrađuje se dijeljenje s 10 i sa 100.

Ni distributivnost množenja prema zbrajanju ne izriče se eksplicite, nego se, kao što se postupalo u obradi komutativnosti i asocijativnosti zbrajanja, odnosno množenja, rješavanjem prikladnih zadataka učenike potiče na otkriće, a zatim i na usvajanje distributivnosti množenja prema zbrajanju.

Množenje dvoznamenkastog, odnosno troznamenkastog broja i jednoznamenkastog broja u skupu brojeva do 1000 obrađuje se primjenom distributivnosti množenja prema zbrajanju, a veza množenja i dijeljenja pomaže da se usporedno obrađuju pismeno množenje brojeva od kojih je jedan jednoznamenkasti broj i dijeljenje jednoznamenkastim brojem u skupu brojeva do 1000.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. i 2. cjeline III. i sa sadržajima 1., 2. i 4. cjeline II. razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

5. Međusobni odnosi dvaju pravaca u ravnini

Promatraju li se dva pravca predočena ravnim crtama koje se sijeku, empirijski se zaključuje da je sjecište tih pravaca njihova zajednička točka. Među ukrštenim pravcima posebno se ističu okomiti pravci - pravci koje određuju dvije susjedne stranice kvadrata, odnosno pravokutnika. Dalje se promatraju pravci koje određuju suprotne stranice kvadrata, odnosno pravokutnika; oni se ne sijeku, oni su usporedni. Uz isticanje simetričnosti relacija okomitosti i usporednosti dvaju pravaca crtaju se okomiti i usporedni pravci uz pomoć crtaćih trokuta.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 3. cjeline III. razreda, sa sadržajima 3. i 5. cjeline II. i sa sadržajima 1. i 3. cjeline I. razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

6. Brojevo do 100 000

Obraditi čitanje i pisanje brojeva do 100 000.

7. Mjerenje veličina

Već je u učenika oblikovan pojam duljine dužine i pojmovi nekih jedinica za mjerenje dužina. Proširenje brojevnog područja do 1 000 omogućuje uvođenje milimetra i kilometra.

Uz pozivanje na iskustvo koje učenici imaju u mjerenju mase i tekućine upozorava se na problem mjerenja, uvode se odgovarajuće jedinice i rješavaju jednostavni zadaci iz svakidašnjeg života.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 3. i 5. cjeline II. i sa sadržajima 2. i 3. cjeline I. razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

8. Kružnica i krug

Promatraju se predmeti oblika valjka i stošca, uočavaju se njihove plohe (strane) i tako se izgrađuje pojam kruga.

Pojam kružnice treba uvesti kao crtu koja omeđuje krug. Crtanje kružnice šestarom nemeće potrebu uvođenja naziva središta i polumjera kružnice (kasnije kruga).

Po analogiji s činjenicom da su izlomljene zatvorene crte koje omeđuju trokut, pravokutnik, odnosno kvadrat, dijelovi tih likova, zaključuje se kako je i kružnica kojom je krug omeđen dio toga kruga.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 6. cjeline trećeg razreda, sa sadržajima 3. i 5. cjeline drugog i sa sadržajima 1. i 3. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

Četvrti razred

1. Brojevi do milijun

Obraditi čitanje i pisanje brojeva do 1 000 000. Po analogiji s obradom stotice obrađuje se tisućica, desetisućica i stotisućica, a po analogiji s uvođenjem tisuće uvodi se milijun. Čitanje i pisanje tih brojeva obrađuje se na osnovi oblikovanih pojmova dekadskih jedinica i pojma mjesne vrijednosti znamenke.

Uspoređivanje brojeva, pismeno zbrajanje i oduzimanje u skupu brojeva do milijun obrađuje se analogno obradi tih sadržaja u skupu brojeva do tisuću.

Neki zapisi iz povijesne ostavštine u kojima su godine pisane rimskim brojkama, potaknut će uvođenje rimskih brojki do dvije tisuće.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. i 2. cjeline III. razreda, sa sadržajima 1. i 2. cjeline II. i sa sadržajima 4. i 5. cjeline I. razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

2. Kut

Intuitivno oblikovan pojam ravne plohe, pojmovi trokuta, kruga, kvadrata i pravokutnika kao dijelova neke ravne plohe i pojam pravca kao neomeđene ravne crte pomažu u intuitivnom shvaćanju pojma ravnine.

Pravci i intuitivno oblikovan pojam ravnine omogućuje obradu kuta kao dijela ravnine koji omeđuju dva polupravca s istom krajnjom točkom. Po analogiji s isticanjem okomitih

pravaca među ukrštenim prvcima ističe se pravi kut kao onaj kut kojemu su kraci međusobno okomiti.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 3., 5., 6. i 7. cjeline trećeg razreda, sa sadržajima 3. cjeline drugog i sa sadržajima 1. i 3. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

3. Pismeno množenje

Sva pismena množenja predviđena za obradu u ovoj cjelini poopćenja su pismenih množenja kojima je jedan od faktora jednoznamenasti broj.

Podsjećanje učenika prikladnim zadacima na komutativnost i asocijativnost množenja, te na distributivnost množenja prema zbrajanju, pomaže u uspješnom usvajanju sheme pismenog množenja i uočavanju brzih računanja.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. cjeline četvrtog razreda, sa sadržajima 1. i 4. cjeline trećeg, sa sadržajima 4. cjeline drugog razreda, pa tu mogućnost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

4. Trokut, pravokutnik i kvadrat

U učenika se intuitivno izgrađuju pojam vrha, odnosno pojam stranice trokuta, kvadrata i pravokutnika. Okomitost krakova pravog kuta i okomitost pravaca što ih određuju susjedne stranice kvadrata i pravokutnika poticaj su za obradu kutova kvadrata i pravokutnika, a onda se po analogiji s kutovima kvadrata i pravokutnika obrađuju i kutovi trokuta.

Crtanje šestarom i crtanje uz pomoć dvaju crtaćih trokuta potaknut će crtanje pravokutnog trokuta, crtanje pravokutnika i kvadrata te, konačno, crtanje jednakostraničnog trokuta.

Posebnu pozornost valja posvetiti određivanju položaja točke u pravokutnoj mreži, jer se tu implicite počinje oblikovati pojam koordinatnog sustava u ravnini.

Uvođenje jedinica za mjerenje površine izvodi se analogno uvođenju već upoznatih jediničnih mjera, a onda se induktivno oblikuju pojmovi površine pravokutnika i kvadrata.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 2. cjeline četvrtog razreda, sa sadržajima 3., 5., 6. i 7. cjeline trećeg, sa sadržajima 3. i 5. cjeline drugog i sa sadržajima 1. i 3. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

5. Pismeno dijeljenje

Na osnovi usvojenog pismenog dijeljenja jednoznamenastim brojem obrađuje se pismeno dijeljenje dvoznamenkastim brojem. Podsjećanje učenika prikladnim zadacima na vezu množenja i dijeljenja pridonosi uspješnom usvajanju sheme pismenog dijeljenja, ali i uspješnijem usvajanju sheme pismenog množenja.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1. i 3. cjeline četvrtog razreda, sa sadržajima 1. i 4. cjeline trećeg i sa sadržajima 4. cjeline drugog razreda, pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

6. Kocka i kvadar

Veći je dio sadržaja ove cjeline usustavljenje znanja o kocki i kvadru, a jedinice za mjerenje volumena uvode se ana-

logno uvođenju već upoznatih jediničkih mjera, da bi se zatim induktivno oblikovali pojmovi volumena kvadra i volumena kocke. Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 4. cjeline četvrtog razreda, sa sadržajima 3., 5. i 6. cjeline trećeg razreda, sa sadržajima 3. i 5. cjeline drugog i sa sadržajima 1., 2. i 3. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

7. Brojevi veći od milijun

Formiranost pojma mjesne vrijednosti i znamenke pomaže u čitanju i pisanju velikih brojeva, a kao poticaj za obradu brojeva većih od milijun neka posluže primjeri velikih brojeva iz života.

Računanje s brojevima većim od milijuna obrađuje se analogno računanjima u skupu brojeva do milijun.

Sadržaji ove cjeline povezani su sa sadržajima 1., 3. i 5. cjeline četvrtog razreda, sa sadržajima 1., 2. i 4. cjeline drugog i sa sadržajima 4. i 5. cjeline prvog razreda pa tu povezanost valja iskoristiti u obradi sadržaja ove cjeline.

Razdoblje od V. do VIII. razreda

ZADAĆE

Zadaće nastave matematike su:

- usvajanje osnovnih matematičkih znanja potrebnih za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu;
- stjecanje šire obrazovne osnove potrebne za lakše razumijevanje i usvajanje drugih sadržaja prirodnih i društvenih znanosti;
- osposobljavanje za nastavak školovanja i primjenu usvojenog znanja u svakodnevnom životu;
- postupno svladavanje osnovnih elemenata matematičkog jezika, razvijanje sposobnosti izražavanja općih ideja matematičkim jezikom, razvijanje pojmovnog i apstraktnog mišljenja te logičkog zaključivanja;
- usvajanje metoda matematičkog mišljenja koje se očituje u preciznom formuliranju pojmova i algoritamskom rješavanju problema;
- razvijanje smisla i potrebe za samostalnim rad, odgovornost za rad, točnost, urednost, sustavnost, preciznost i konciznost u pismenom i usmenom izražavanju.

V. razred

1. PRIRODNI BROJEVI

Skup prirodnih brojeva. Sljedbenik i prethodnik. Prikazivanje prirodnih brojeva na pravcu. Zbrajanje, oduzimanje, množenje i dijeljenje prirodnih brojeva i njihova osnovna svojstva.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Navesti elemente i osnovna svojstva skupa N .
- Razlikovati parne i neparne prirodne brojeve.
- Čitati i pisati prirodne brojeve.
- Zbrajati prirodne brojeve.
- Navesti elemente skupa No .

- Upotrebljavati znakove $<$, $>$, $=$, $\neq$, u skupu No .
- Prikazivati prirodne brojeve točkama pravca.
- Osnovna svojstva zbrajanja: komunikativnost i asocijativnost.
- Primijeniti ta svojstva na zadatke u No .
- Oduzimati prirodne brojeve.
  - Uočiti vezu između zbrajanja i oduzimanja.
- Množiti prirodne brojeve.
  - Uočiti vezu između množenja i zbrajanja.
- Množenje s nulom i jedinicom.
- Osnovna svojstva množenja; komunikativnost i asocijativnost.
- Primjenjivati ta svojstva u zadacima.
- Distributivnost množenja prema zbrajanju.
- Primjenjivati distributivnost na zadatke.
- Dijeliti prirodne brojeve.
  - Uočiti vezu između množenja i dijeljenja.
  - Rješavati izraze s nekoliko računskih operacija istog stupnja i operacija različitog stupnja.
  - Primjenjivati računске operacije na geometrijske sadržaje: opseg trokuta i četverokuta, površina pravokutnika i kvadrata.

2. DJELJIVOST PRIRODNIH BROJEVA

Višekratnik i djelitelj. Djeljivost sa 10, 5, 2, 3 i 9. Prosti i složeni brojevi. Rastavljanje broja na proste faktore. Zajednički djelitelji i najveći zajednički djelitelj. Zajednički višekratnici i najmanji zajednički višekratnik.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Pojam djeljivosti, što je višekratnik, djeljivost sa 10, 5, 2, 3 i 9, djeljivost zbroja, razlike i umnoška.
- Primjenjivati kriterije djeljivosti prirodnog broja brojevima 10, 5, 2, 3 i 9.
- Razlikovati proste i složene brojeve.
- Rastavljati brojeve na proste faktore.
- Određivati zajedničke djelitelje.
- Određivati najveći zajednički djelitelj.
- Određivati zajedničke višekratnike.
- Određivati najmanji zajednički višekratnik.

3. SKUPOVI TOČAKA U RAVNINI

Pravac, polupravac i dužina. Simetrala dužine. Kružnica i krug. Poluravnina. Kut. Pruga. Paralelogram. Opseg i površina pravokutnika i kvadrata i pripadne mjerne jedinice. Trokut. Četverokut. Opseg trokuta i četverokuta. Osna simetrija.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Navesti neke primjere skupova točaka.
- Nacrtati i označiti dužinu, pravac, polupravac, kružnicu.
- Odrediti presjek dvaju pravaca.
- Crtati okomite i usporedne (paralelne) pravce.
  - Odrediti međusobni položaj kružnice i pravca.
  - Odrediti međusobni položaj dviju kružnica.
- Nacrtati i označiti krug, prugu, paralelogram, pravokutnik, kvadrat, kružni vijenac i kružni isječak.

- Nacrtati i označiti razne vrste trokuta, dijagonale četverokuta, simetralu dužine, polovište dužine.
- Odrediti (nacrtati) osnosimetričnu točku zadanoj točki A s obzirom na pravac p .
- Odrediti osnosimetričnu dužinu zadanoj dužini $\overline{AB}$ s obzirom na pravac p koji ne presjeca dužinu $\overline{AB}$.
- Odrediti osnosimetričnu dužinu zadanoj dužini $\overline{CD}$ s obzirom na pravac q koji siječe dužinu $\overline{CD}$.
- Odrediti osnosimetričan pravac zadanom pravcu p s obzirom na pravac q koji ne siječe pravac p .
- Odrediti osnosimetričan pravac zadanom pravcu a s obzirom na pravac b koji siječe pravac a .
- Odrediti osnosimetričan trokut zadanom trokutu ABC s obzirom na pravac p .
- Odrediti osnosimetričan četverokut zadanom četverokutu $ABCD$ s obzirom na pravac p .
- Odrediti osnosimetričan lik zadanom liku s obzirom na pravac p .
- Određivati osnosimetrične likove.

4. RAZLOMCI

Uvođenje razlomaka. Prikazivanje razlomaka na pravcu. Uspoređivanje razlomaka jednakih nazivnika. Zbrajanje i oduzimanje razlomaka jednakih nazivnika. Proširivanje i skraćivanje razlomaka. Jednakost razlomaka.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Pojam razlomaka, zapisivanje i čitanje razlomaka.
- Skup razlomaka Q^+ .
- Skup N je podskup skupa Q^+ .
- Prikazivati razlomke pomoću točaka pravca.
- Uspoređivati razlomke jednakih nazivnika.
- Zbrojiti razlomke jednakih nazivnika.
- Proširivati i skraćivati razlomke.
- Uspoređivati razlomke.

5. DECIMALNI BROJEVI

Decimalni razlomci i decimalni brojevi. Prikazivanje decimalnih brojeva na pravcu i njihovo uspoređivanje. Zbrajanje i oduzimanje decimalnih brojeva. Množenje i dijeljenje decimalnih brojeva.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Mjerenje dužine i pojam razlomka.
- Mjerenje i decimalni brojevi.
- Čitati i pisati decimalne brojeve.
- Zapisivati razlomke kojima je nazivnik dekadski jedinica u decimalnom obliku.
- Zapisivati decimalne (konačne) brojeve u obliku razlomka.
- Zbrajati i oduzimati decimalne brojeve.
- Zaokruživati brojeve.
- Množiti i dijeliti s dekadskom jedinicom.
- Množiti decimalni broj decimalnim brojem.
- Dijeliti decimalni broj prirodnim brojem.
- Dijeliti decimalni broj decimalnim brojem.

6. KUT

Pojam i označavanje. Mjerenje kutova. Vrste kutova. Sukuti i vršni kutovi. Kutovi uz transversalu. Kutovi s usporednim kracima.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

Crtati kutove, označavati kutove, mjeriti kutove, vrste kutova, susjedni kutovi ili sukuti, vršni kutovi, kutovi s usporednim kracima.

VI. razred

1. OPERACIJE S RAZLOMCIMA

Svođenje razlomaka na zajednički nazivnik. Uspoređivanje razlomaka. Zbrajanje i oduzimanje razlomaka. Množenje i dijeljenje razlomaka. Rješavanje jednadžbi.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Pretvarati razlomke u mješovite brojeve i obrnuto.
- Svoditi razlomke na zajednički nazivnik.
- Uspoređivati razlomke.
- Zbrajati razlomke jednakih i različitih nazivnika.
- Oduzimati razlomke jednakih i različitih nazivnika.
- Množiti razlomke prirodnim brojevima, jedinicom i nulom.
- Množiti razlomke.
- Množiti razlomke prirodnim brojevima i razlomcima određivati recipročne brojeve.
- Dijeliti razlomke.
- Rješavati jednadžbe primjenom svojstava računskih operacija.
- Primjenjivati svojstva komunikativnosti i asocijativnosti zbrajanja razlomaka.
- Primjenjivati svojstva komunikativnosti i asocijativnosti množenja razlomaka.
- Primjenjivati svojstvo distributivnosti množenja prema zbrajanju i množenja prema oduzimanju.

2. TROKUT

Kutovi s usporednim i okomitim kracima. Vrhovi, stranice i kutovi trokuta. Vrste trokuta. Zbroj kutova u trokutu. Vanjski kutovi trokuta. Odnosi stranica i kutova trokuta. Simetrala kuta. Prenosanje kutova. Konstrukcije kutova od 60° , 90° , 30° i 45° . Tri osnovne konstrukcije trokuta. Poučci o sukladnosti trokuta. Visine trokuta. Površina trokuta. Konstruktivni zadaci o trokutu.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Uspoređivati kutove s usporednim kracima, uspoređivati kutove s okomitim kracima.
- Crtati trokute i označavati vrhove, stranice i kutove trokuta.
- Razlikovati vrste trokuta.
- Zbroj unutarnjih kutova trokuta.
- Odnos stranica i kutova u trokutu.
- Odrediti vanjske kutove trokuta.

- Konstruirati simetralu dužine.
- Konstruirati simetralu kuta.
- Prenositi kutove.
- Konstruirati kutove od 60° , 90° , 30° i 45° .
- Konstruirati trokute ako su zadane: stranica i dva kuta na toj stranici dvije stranice i kut između njih sve tri stranice
- Tri osnovna poučka o sukladnosti trokuta.
- Primjene poučaka o sukladnosti trokuta.
- Konstruirati visine trokuta.
- Izračunavati površine trokuta.

3. CIJELI BROJEVI

Pozitivni i negativni cijeli brojevi. Prikazivanje cijelih brojeva na pravcu. Suprotni brojevi. Apsolutna vrijednost cijelog broja. Uspoređivanje cijelih brojeva. Zbrajanje i oduzimanje cijelih brojeva. Množenje i dijeljenje cijelih brojeva. Rad sa zgradama. Rješavanje jednadžbi.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Razlikovati pozitivne i negativne cijele brojeve.
- Prikazivati cijele brojeve na pravcu.
- Razlikovati suprotne brojeve.
- Odrediti apsolutnu vrijednost cijelog broja.
- Uspoređivati cijele brojeve.
- Zbrajati cijele brojeve jednakih predznaka.
- Zbrajati cijele brojeve različitih predznaka.
- Primjenjivati zakone zbrajanja cijelih brojeva.
- Oduzimati cijele brojeve.
- Pojednostavljivati izraze sa zgradama.
- Množiti i dijeliti cijele brojeve.
- Primjenjivati zakone množenja cijelih brojeva.
- Izlučivati zajednički faktor.
- Rješavati jednadžbe s cijelim brojevima.

4. RACIONALNI BROJEVI

Pozitivni i negativni racionalni brojevi. Prikazivanje racionalnih brojeva na pravcu. Suprotni brojevi i apsolutna vrijednost. Uspoređivanje racionalnih brojeva. Zbrajanje, oduzimanje, množenje i dijeljenje racionalnih brojeva.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Odrediti brojeve koji pripadaju skupu Q .
- Prikazivati racionalne brojeve na pravcu.
- Razlikovati suprotne racionalne brojeve.
- Odrediti apsolutnu vrijednost racionalnog broja.
- Uspoređivati racionalne brojeve.
- Zbrajati racionalne brojeve.
- Oduzimati racionalne brojeve.
- Množiti racionalne brojeve.
- Određivati recipročne vrijednosti zadanim racionalnim brojevima.
- Dijeliti racionalne brojeve.
- Rješavati dvojne razlomke.
- Primjenjivati zakone zbrajanja i množenja u skupu Q .

5. LINEARNA JEDNADŽBA S JEDNOM NEPOZNANICOM

Jednadžba oblika $ax + b = 0$. Pojam rješenja. Rješavanje jednadžbe s jednom nepoznanicom. Linearna nejednadžba.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Rješavati jednadžbe oblika $ax + b = 0$.
- Provjeriti rješenje linearne jednadžbe.
- Svoditi složenije jednadžbe na oblik $ax + b = 0$ postupcima za rješavanje linearnih jednadžbi.
- Rješavati jednostavnije linearne nejednadžbe.
- Zadatke zadane riječima zapisivati u obliku linearne jednadžbe ili linearne nejednadžbe.

6. ČETVEROKUT

Vrhovi, stranice, kutovi i dijagonale četverokuta. Vrsta četverokuta. Zbroj kutova u četverokutu. Paralelogram. Trapez. Površina paralelograma i trapeza. Konstruktivni zadaci o četverokutu.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- Crtati i označavati četverokute
- Razlikovati vrste četverokuta.
- Konstruirati četverokute.
- Zbroj kutova u četverokutu.
- Načrtati paralelogram i navesti njegova svojstva.
- Konstruirati paralelogram.
- Primijeniti svojstva paralelograma.
- Načrtati trapez i njegovim se svojstvima koristiti pri konstrukciji trapeza.
- Izračunavati površine paralelograma i trapeza.
- Izračunavati površine složenijih likova.

VII. razred

SADRŽAJI

Ponavljjanje

Rješavanje linearnih jednadžbi i nejednadžbi

1. KOORDINATNI SUSTAV U RAVNINI

Koordinatni sustav na pravcu. Pravokutni koordinatni sustav u ravnini. Koordinate točke.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- koordinatni sustav na pravcu
- pridruživanje točaka pravca racionalnim brojevima
- uređeni par
- pravokutni koordinatni sustav u ravnini
- pridruživnje točaka koordinatne ravnine uređenim parovima brojeva
- određivanje točaka koordinatne ravnine ako su zadani x i y .

2. PROPORCIONALNOST I OBRNUTA PROPORCIONALNOST

Proporcionalne (razmjerne) veličine. Grafički prikaz proporcionalnosti. Obrnuto proporcionalne veličine. Grafički prikaz obrnute proporcionalnosti. Pojam postotka i računanje s postocima. Jednostavni kamatni računi.

ZADACE ZA UČENIKE

Treba znati:

- u primjerima uočavati proporcionalne veličine
- grafički prikazivati proporcionalnost u raznim primjerima
- promatrati koeficijent proporcionalnosti
- u primjerima uočavati obrnuto proporcionalne veličine
- crtati graf obrnute proporcionalnosti
- pojam postotka, računati s postocima
- u jednostavnom kamatnom računu izračunati: kamate i glavicu, postotak i vrijeme ukamaćivanja.

3. MNOGOKUTI

Vrhovi, stranice, kutovi i dijagonale mnogokuta. Pravilni mnogokuti. Konstrukcije pravilnih mnogokuta. Opseg mnogokuta. Dijeljenje dužine na jednake dijelove i u zadanom omjeru. Slični trokuti i mnogokuti. Primjena sličnosti.

ZADACE ZA UČENIKE

Treba znati:

- definirati mnogokut
- crtati mnogokute te označavati stranice, vrhove, dijagonale i kutove mnogokuta
- izračunati broj dijagonala mnogokuta iz jednog vrha
- izračunati broj svih dijagonala mnogokuta
- izračunati zbroj svih unutarnjih kutova mnogokuta
- zbroj svih vanjskih kutova mnogokuta
- definirati pravilan mnogokut
- izračunati unutarnji kut pravilnog mnogokuta
- konstruirati jednakostraničan trokut, kvadrat i pravilan šesterokut
- konstruirati pravilne mnogokute
- opseg mnogokuta
- površina mnogokuta
- dijeljenje dužine na jednake dijelove i u zadanome omjeru
- omjer dviju dužina
- sličnost trokuta
- sličnost mnogokuta
- primjena sličnosti u konstruktivnim zadacima
- primjena sličnosti u praktičnim zadacima.

4. SUSTAV DVIJU LINEARNIH JEDNADŽBI S DVIJE NEPOZNANICE

Pojam, rješenje sustava. Rješavanje sustava dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice metodom supstitucije i metodom suprotnih koeficijenata. Primjena.

ZADACE ZA UČENIKE

Treba znati:

- što je rješenje sustava
- rješavati sustave metodom supstitucije i metodom suprotnih koeficijenata
- primjenjivati sustave jednadžbi u raznim zadacima.

5. LINEARNA FUNKCIJA

Pojam linearne funkcije. Graf linearne funkcije. Tok linearne funkcije. Jednadžba pravca koji prolazi zadanom točkom i ima zadani koeficijent smjera. Jednadžba pravca kroz dvije zadane točke. Opća jednadžba pravca. Usporedni pravci. Sjecište dvaju pravaca. Grafičko rješavanje sustava dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice.

ZADACE ZA UČENIKE

Treba znati:

- pojam linearne funkcije
- crtati grafove linearnih funkcija
- uočiti linearnu funkcijsku ovisnost u problemima iz prakse
- razlikovati rastuću i padajuću linearnu funkciju
- jednadžbu pravca $y = ax + b$ (eksplicitni oblik)
- opću jednadžbu pravca $Ax + By + c = 0$ (implicitni oblik)
- jednadžbu pravca dvjema točkama
- jednadžbu pravca zadanom točkom uz zadani koeficijent smjera
- uvjet usporednosti dvaju pravaca
- odrediti sjecište dvaju pravaca
- grafički riješiti sustav.

6. KRUŽNICA I KRUG

Osnovno o kružnici i krugu. Određenost kružnice. Međusobni položaj pravca i kružnice. Međusobni položaj dviju kružnica. Teteve i kružni lukovi. Dijelovi kruga. Središnji i obodni kutovi. Talesov poučak. Opseg kruga i duljina kružnog luka. Površina kruga.

ZADACE ZA UČENIKE

Treba znati:

- definirati kružnicu i krug
- osnovno o kružnici i krugu
- rješavati konstruktivne zadatke s kružnicom
- predočiti međusobne položaje pravca i kružnice te dviju kružnica u ravnini
- predočiti dijelove kruga
- dokazati odnos obodnog i središnjeg kuta i Talesov poučak
- konstruirati i crtati pravilne mnogokute
- izračunati opseg i površinu kruga.

VIII. razred

SADRŽAJI

Ponavljjanje

Racionalni brojevi. Računanje s racionalnim brojevima.

1. KVADRIRANJE I KORJENOVANJE

Kvadriranje u skupu Q . Tablica kvadrata. Kvadrat zbroja, kvadrat razlike i razlika kvadrata. Pojam potencije s cjelobrojnim eksponentom. Jednadžba $x^2 = a$ ($a > 0$). Drugi korijen. Približno izračunavanje drugog korijena. Upotreba tablica.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- kvadrirati racionalne brojeve
- kvadrirati količnik i umnožak
- kvadrirati zbroj i razliku
- rastavljati razliku kvadrata
- potencirati racionalne brojeve cjelobrojnim eksponentom
- računati s potencijama s prirodnim eksponentima
- izračunati drugi korijen pozitivnoga racionalnog broja
- izračunati umnožak i količnik korijena
- djelomično izračunati korijen
- racionalizirati nazivnik
- približno izračunati drugi korijen (uporaba tablica)
- rješavati kvadratnu jednadžbu oblika $x^2 = a$, $a \geq 0$

2. PITAGORIN POUČAK

Izvod Pitagorina poučka. Konstrukcija drugog korijena. Primjena Pitagorina poučka (dijagonala kvadrata, dijagonala pravokutnika, visina jednakostraničnog trokuta, visina jednakokračnog trokuta, dijagonale romba).

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- razlikovati i imenovati stranice pravokutnog trokuta
- izraziti Pitagorin poučak
- izračunati duljinu jedne stranice pravokutnog trokuta ako su zadane duljine ostalih dviju
- konstruirati dužine duljina $\sqrt{2}$ i $\sqrt{3}$
- izračunati duljinu dijagonale kvadrata i pravokutnika
- izračunati duljinu visine jednakostraničnog i jednakokračnog trokuta, te duljine dijagonala romba
- primjenjivati Pitagorin poučak na razne zadatke
- izračunati opseg i površinu kvadrata, pravokutnika i pravokutnog trokuta
- izračunati opseg i površinu jednakokračnoga i jednakostraničnog trokuta, romba i trapeza.

3. REALNI BROJEVI

Primjeri iracionalnih brojeva. Brojevni pravac i realni brojevi. Koordinatni sustav u ravnini.

Graf funkcije $f(x) = x^2$

Graf funkcije $f(x) = \sqrt{x}$

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- odnose između skupova N , Z i Q
- razlikovati racionalne i iracionalne brojeve
- prikazati na brojevnom pravcu točke pridružene realnim brojevima
- koordinatni sustav
- nacrtati graf funkcije $f(x) = x^2$
- nacrtati graf funkcije $f(x) = \sqrt{x}$

4. PRESLIKAVANJA RAVNINE

Pojam vektora. Zbrajanje i oduzimanje vektora. Translacija ravnine. Osa i centralna simetrija. Rotacija ravnine.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- pojam: vektor i jednaki vektori
- zbrajanje vektora
- oduzimanje vektora
- translirati točku, dužinu, pravac, trokut, četverokut, monogokut i kružnicu za zadani vektor
- translirati točke, dužine, pravce i geometrijske likove u koordinatnom sustavu u ravnini
- svojstva translacije
- konstruirati osnosimetričnu sliku zadane točke u odnosu prema zadanom pravcu
- konstruirati osnosimetričnu sliku dužine u odnosu prema pravcu
- konstruirati os simetrije zadane dužine
- konstruirati osnosimetričnu sliku zadanog pravca u odnosu prema pravcu koji je os simetrije
- konstruirati osnosimetričnu sliku zadanog trokuta, četverokuta i mnogokuta u odnosu prema pravcu
- konstruirati osnosimetričnu sliku kružnice i kruga u odnosu prema pravcu
- konstruirati simetralu kuta
- konstruirati osnosimetrične slike: točke, dužine, mnogokuta i kružnice u odnosu prema koordinatnim osima
- određivati osi simetrije zadanoga geometrijskoga lika
- svojstva osne simetrije
- konstruirati centralnosimetrične slike: točke, dužine, pravca, trokuta, četverokuta i mnogokuta, kružnice i kruga u odnosu prema zadanoj točki
- konstruirati centralnosimetrične slike: točke, dužine mnogokuta i kružnice u odnosu prema koordinatnim osima
- odrediti središte simetrije zadanog lika
- svojstva centralne simetrije
- rotirati: točku, dužinu, pravac, trokut, četverokut, mnogokut i kružnicu oko zadane točke za zadani kut

- rotirati točke, dužine, pravce i geometrijske likove u koordinatnom sustavu u ravnini
- svojstva rotacije u ravnini.

5. TOČKE, PRAVCI I RAVNINE U PROSTORU

Međusobni položaj dvaju pravaca. Međusobni položaj dviju ravnina. Međusobni položaj pravca i ravnine. Okomitost pravca i ravnine. Okomitost dviju ravnina. Udaljenost točke od ravnine. Kut pravca i ravnine. Kut dviju ravnina. Usporedno projiciranje.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- odrediti međusobne položaje pravaca u ravnini
- odrediti kad je pravac u ravnini usporedan s ravninom, a kad probada ravninu
- odrediti kad su ravnine usporedne, a kada se sijeku
- odrediti udaljenost točke od ravnine
- odrediti kut pravca i ravnine
- odrediti kut dviju ravnina
- konstruirati ortogonalnu projekciju točke, dužine, pravca i trokuta na jednu ravninu te na dvije ravnine.

6. GEOMETRIJSKA TIJELA

Prizma. Oplošje i obujam prizme. Piramida. Oplošje i obujam piramide. Valjak. Oplošje i obujam valjka. Stožac. Oplošje i obujam stošca. Sfera i kugla. Oplošje i obujam kugle.

ZADAĆE ZA UČENIKE

Treba znati:

- prizme, crtati im skice, crtati mreže prizmi
- izračunavati oplošje i obujam prizmi
- piramide, crtati im skice, crtati im mreže
- izračunavati oplošje i obujam piramida
- valjak i stožac, crtati im skice, crtati mreže valjka i stošca i izračunavati oplošje i obujam valjka i stošca
- sferu i kuglu, izračunavati oplošje i obujam kugle.

OBJAŠNJENJE

V. razred

U petom razredu proširuje se i produbljuje znanje o skupu prirodnih brojeva. Ponavljaju se i uvježbavaju računske operacije s prirodnim brojevima, utvrđuju se svojstva računskih operacija i rješavaju razni praktični zadaci.

Uče se pravila djeljivosti s brojevima 10, 5, 2, 3 i 9, a zatim prosti i složeni brojevi. Složeni brojevi rastavljaju se na proste faktore, određuju zajednički djelitelji, zajednički višekratnici i najmanji zajednički višekratnik kao priprema za određivanje najmanjeg zajedničkog nazivnika.

Skupovi se ne proučavaju u posebnoj temi (cjelini), nego se skupovni jezik koristi sustavno kroz cijelo gradivo. Promatraju se neki geometrijski likovi kao skupovi točaka ravnine. Upoznaje se simetrala dužine i proučava osna simetrija, što omogućava približe upoznavanje nekih svojstava trokuta i četverokuta.

Pojam razlomka uvodi se uz pomoć jednostavnijih primjera, naglašavajući vezu s dijeljenjem prirodnih brojeva.

U ovom razredu razlomci i računske operacije s razlomcima obrađuju se u opsegu koji je potreban za uvođenje decimalnih brojeva.

Dalje se uvodi zapisivanje decimalnih razlomaka u decimalnom obliku i izvode računske operacije s decimalnim brojevima. Ponavljaju se mjere geometrijskih i fizikalnih veličina i rješavaju razni praktični zadaci.

Objašnjava se pojam i mjerenje kuta te podrobnije proučavaju i uspoređuju razni kutovi.

VI. razred

U šestom razredu ponavlja se osnovno o razlomcima te se, analogno računskim operacijama razlomcima jednakih nazivnika, objašnjavaju i uvježbavaju računske operacije s pozitivnim razlomcima različitih nazivnika.

Na osnovi stečenoga znanja petog razreda nastavlja se šire obrađivati kutove i trokute.

Nakon upoznavanja simetrale kuta konstruiraju se neki kutovi i trokuti.

Dalje se uče poučci o sukladnosti trokuta koji će korisno poslužiti za rješavanje raznih geometrijskih zadataka. Nakon ponavljanja površine pravokutnika i kvadrata upoznaje se površina trokuta i rješavaju razni teorijski praktični zadaci.

Upoznaju se cijeli brojevi te se skup Z uvodi kao proširenje skupa N . Uče se i vježbaju računske operacije s cijelim brojevima te primjenjuju svojstva računskih operacija. Rješavaju se jednostavnije jednadžbe u skupu Z .

Podrobnije se proučavaju racionalniji brojevi, upoznaje skup svih racionalnih brojeva Q , temeljitije se uvježbavaju računske operacije u skupu Q , obrađuju, te primjenjuju svojstva računskih operacija.

Ovladava se umijećem rješavanja linearnih jednadžbi i jednostavnijih nejednadžbi s jednom nepoznicom, primjenjujući elementarne transformacije.

Proširuju se znanja o četverokutu, vrstama četverokuta, a podrobnije se proučavaju paralelogrami i trapezi te njihove konstrukcije. Na osnovi površine pravokutnika upoznaju se površine četverokuta i rješavaju razni zadaci.

VII. razred

U sedmom razredu ponavlja se pridruživanje točaka pravca racionalnim brojevima, uvodi se koordinatni sustav na pravcu, a zatim koordinatni sustav u ravnini.

Promatraju se primjeri i uočavaju proporcionalne (razmjene) veličine i obrnuto proporcionalne veličine. Grafički se prikazuje proporcionalnost i obrnuto proporcionalnost. Primjena proporcionalnosti očituje se u rješavanju zadataka s postocima i u kamatnom računu.

Radi potpunijeg znanja geometrije i primjenjivosti u zadacima iz prakse proučavaju se pravilni mnogokuti, kružnica i krug te se izračunava opseg i površina mnogokuta i kruga. Na osnovi proporcionalnosti dužina uvodi se pojam sličnosti i primjenjuje se u raznim zadacima.

Rješavaju se sustavi dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice metodom supstitucije i metodom suprotnih koeficijenata te se primjenjuju u problemskim zadacima.

Proučava se linearna funkcija i njezin graf.

Nadalje, upoznaju se razni oblici jednadžbe pravca te uvjet usporednosti.

Nakon toga grafički se prikazuje (grafička interpretacija) sustav dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice.

OBJAŠNJENJE UZ IZMJENU PROGRAMA

Radi rasterećenja programa matematike u VII. razredu redovite nastave izmijenjene su sljedeće teme:

Proporcionalnost i obrnuta proporcionalnost

Mnogokuti

Linearna funkcija.

Proporcionalnost i obrnuta proporcionalnost uvodi se, upoznaje i uči promatranjem raznih primjera iz svakidašnjeg života. Tako se postiže veća primjerenost i primjenjivost programskih sadržaja. Iz ove teme izostavljaju se funkcije

$$f(x) = ax \quad \text{i} \quad f(x) = \frac{a}{x}$$

Proporcionalnost i obrnuta proporcionalnost ne promatraju se općenito kao funkcije, jer je to neprimjereno dobi većine učenika, posebno kad je koeficijent a manji od nule.

Takvi složeniji sadržaji mogu se obrađivati i učiti u izornoj nastavi.

Iz teme Mnogokuti izostavljaju se složeniji konstruktivni zadaci uz pomoć sličnosti mnogokuta.

Iz teme Linearna funkcija izostavljaju se okomiti pravci i jednadžbe okomitih pravaca, tj. uvjet okomitosti.

Ovi se sadržaji obrađuju i uče u izornoj nastavi.

VIII. razred

U osmom razredu uvode se operacije kvadriranja i kvadratni korijen u skupu racionalnih brojeva. Uče se potencije čiji je eksponent cijeli broj i računa se s jednostavnim algebarskim izrazima.

Obrađuje se Pitagorin poučak i ističe velika mogućnost primjene u geometriji i praktičnim zadacima.

Skup racionalnih brojeva proširuje se iracionalnim brojevima do skupa realnih brojeva R . Upoznaje se obostrano jednoznačno pridruživanje realnih brojeva i točaka pravca.

Ponavlja se i obrađuje koordinatni sustav u ravnini. Crtaju se grafovi funkcija $f(x) = x^2$, $f(x) = \sqrt{x}$.

Uvodi se pojam vektora. Grafički se zbrajaju i oduzimaju vektori. Proučavaju se preslikavanja ravnine i tako ponavlja i dopunjuje znanje o funkciji te se uočavaju neka geometrijska svojstva likova u ravnini.

Promatranjem međusobnih odnosa točaka, pravaca i ravnina u prostoru izgrađuje se prostorni osjećaj i sposobnost crtanja geometrijskih tijela u ortogonalnoj projekciji i skice geometrijskih tijela u kosoj projekciji.

Sustavnije se proučavaju geometrijska tijela, izračunava oplošje i obujam te primjenjuje u praktičnim zadacima.

OBJAŠNJENJE UZ IZMJENU PROGRAMA

U 1. poglavlju, u nastavnoj cjelini Kvadriranje i korjenovanje, obrađuje se pojam potencije s cjelobrojnim eksponentom, a računa se samo s potencijama s prirodnim eksponentom. U zahtjevnijem programu računa se i s potencijama s cjelobrojnim eksponentom.

Poglavlje 2. ostaje nepromijenjeno, a u zahtjevnijem dijelu programa obrađuju se razni dokazi Pitagorina poučka.

Iz 3. poglavlja, iz nastavne cjeline Realni brojevi, izostavljaju se tema Decimalna aproksimacija realnog broja. Ta se tema obrađuje u zahtjevnijem dijelu programa.

Iz 4. poglavlja, iz nastavne cjeline Preslikavanje ravnine, izostavljaju se teme Kompozicija translacija, Kompozicija rotacija i osnih simetrija i Kompozicija funkcija. Ti se sadržaji obrađuju u zahtjevnijem dijelu programa.

Također iz 5. poglavlja, Točke, pravci i ravnine u prostoru, izostavlja se tema Kosa projekcija i njezina primjena. Ta se tema obrađuje u zahtjevnijem dijelu programa.

Zahtjevnijem dijelu programa u poglavlju 6., Geometrijska tijela, obrađuju se složeniji zadaci u svezi s oplošjem i obujmom geometrijskih tijela.

PRIRODA I DRUŠTVO

ZADACÉ:

Zadacé nastave prirode i društva su:

- razvijati zanimanje za spoznavanje zakonitosti o prirodi i društvu;
- sustavno utjecati na razvitak svih psihičkih sposobnosti, osobito promatranja, opisivanja, zaključivanja, uspoređivanja i dr.;
- učenike naučiti uporabi različitih izvora znanja (primarnim i sekundarnim);
- razvijati sposobnost snalaženja u prostoru i vremenu;
- utjecati na usvajanje i bogaćenje aktivnog rječnika;
- sustavno i planski utjecati na oblikovanje higijensko-zdravstvenih, kulturnih, djelatnih i prometnih navika;
- upoznati učenike s temeljnim načelima ekologije kao znanosti o odnosu organizma prema okolišu potrebom zaštite prirode;
- utjecati na oblikovanje moralnih vrednota;
- utjecati na razvijanje osjećaja pripadnosti svojoj domovini Hrvatskoj i svojem hrvatskom narodu i ponosa što je sadašnji naraštaj ostvario slobodnu Republiku Hrvatsku.

SADRŽAJI

I. razred

ŠKOLA

Ime škole;
Nazivi prostorija u školi;
Život i rad u školi;
Djelatnici u školi.

DOM I OBITELJ

Članovi obitelji;
Život i rad u obitelji (život na selu, život u gradu);
Opasnosti;
Opasni predmeti.

NAŠE MJESTO

Naziv mjesta gdje obitelj živi;
Značajni objekti u mjestu.

UČENIK U PROMETU

Put od kuće do škole; ulica, kolnik, pločnik, raskrižje, cesta.

PRIRODA

Promatranje, razlikovanje i opisivanje vremenskih promjena u životnim zajednicama (vrt, voćnjak, livada, park, šuma) tijekom godišnjih doba.

Kalendar prirode. Zaštita i čuvanje okoliša.

PROSTOR

Snalaženje u prostoru; lijevo-desno; ispred-iza.

VRIJEME

Doba dana.
Dani u tjednu; jučer, danas, sutra.
Vremenska crta.

NAŠE TIJELO I ZDRAVLJE

Osobna higijena. Odjeća i obuća u pojedinim godišnjim dobima.
Rad i odmor.

KULTURA ŽIVOTA

Razumijevanje i suosjećanje s ljudima.
Briga o kućnim ljubimcima.
Briga o okolišu.

PRIGODNE TEME

Dani kruha. Dan spomena na mrtve.
Rodio se Isus - Božić. Uskrs.
Dan državnosti.

II. razred

OSNOVNA PRIRODNO-ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA ZAVIČAJA

Prepoznavanje izgleda krajolika: nizinski, brežuljkasti, gorski i primorski.

Vode u zavičaju: stajačice, tekućice; (izvor, lijeva i desna obala, tok, ušće).
More (okus, valovi, otok, poluotok).

Zaštita i čuvanje prirode.

RODBINA I SVOJTA

Rodbina, nazivi za rodbinu. Rodbinski odnosi. Svojta, nazivi za svojtu.
Zanimanje nekih rođaka. Mjesto stanovanja nekih rođaka.

SNALAŽENJE U PROSTORU

Snalaženje prema kućnim brojevima. Glavne strane svijeta.

PRIRODA

Promatranje, uočavanje i zaključivanje o uzrocima promjena tijekom godišnjih doba u životnim zajednicama: (vrt, voćnjak, livada, park, šuma).

Kalendar prirode. Zaštita i čuvanje okoliša.

SNALAŽENJE U VREMENU

Jedinice za vrijeme: sat, dan, tjedan, mjesec, godina, mjeseci u godini.

Uporaba ure i kalendara.

GOSPODARSTVO U ZAVIČAJU

Zanimanje ljudi. Značajne ustanove. Zaštita i čuvanje okoliša.

PROMETNI ODGOJ

Prometni znaci važni za pješake. Putujemo autobusom.
Prometna povezanost mjesta u zavičaju.

NAŠE TIJELO I ZDRAVLJE

Glavni dijelovi našega tijela. Razlika među spolovima.
Osnove zdravog života (prehrana, čistoća, odijevanje, rad i odmor).
Zdravstvene ustanove.

KULTURA ŽIVOTA

Kultura stanovanja. Kućanski aparati. Zaštita od požara.
Zaštita i čuvanje okoliša.

PRIGODNE TEME

Dani zahvalnosti-dani kruha. Dan spomena na mrtve.
Rodio se Isus-Božić. Uskrs. Dan državnosti.

III. razred

SNALAŽENJE U PROSTORU

Stajalište i obzor. Sporedne strane svijeta. Snalaženje u prostoru po Suncu i po nekim znacima na zemljištu.
Orijentacija uz pomoć kompasa.

KARTOGRAFSKA PISMENOST

Prikazivanje tijela i udaljenosti u prirodnim i umanjenim veličinama.

Tlocrt. Maketa i plan.
Nastajanje zemljopisne karte-zemljovida.

OSNOVNA ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA ZAVIČAJNE REGIJE

Izgled zavičaja: nizinski, brežuljkasti, gorski i planinski.
Uočavanje i prepoznavanje izgleda zavičaja na zemljopisnoj karti.

VODE U ZAVIČAJU

Tekućice-vrste (potoci i rijeke).
Stajaćice-vrste (lokve, močvare, bare i jezera).
More (plima i oseka).
Živi svijet u tekućim i stajaćim vodama.
Značenje vode za život ljudi.
Zaštita i čuvanje voda.

PODNEBLJE I ŽIVOTNE ZAJEDNICE ZAVIČAJNE REGIJE

Podneblje-vremenska obilježja.
Biljke i životinje u zavičaju.

GOSPODARSTVENO ZAVIČAJNE REGIJE

Značajne gospodarske djelatnosti zavičajne regije uvjetovane izgledom zavičaja i podnebljem.
Gospodarstvo i kvaliteta okoliša.

SREDIŠTE ŽUPANIJE

Osnovna obilježja županijskog središta.

UPOZNAVANJE I ISTRAŽIVANJE PRIRODE

Uspoređivanje i obrazlaganje promjena u životnoj zajednici (vrtu, voćnjaku, livadi, parku, šumi) tijekom godišnjih doba.

Šumski plodovi. Kalendar prirode. Istraživanje prirode izvođenjem pokusa. Ponašanje vode na različitim temperaturama. Termometar.

Magneti i magnetske pojave.

Zaštita i čuvanje okoliša.

SNALAŽENJE U VREMENU

Sadašnjost, prošlost, budućnost. Kulturno-povijesni spomenici.

Slike iz prošlosti zavičaja. Preci i potomci. Desetljeće, stoljeće.

Vremenska crta.

Moj zavičaj, dio Republike Hrvatske.

PROMET

Prometna povezanost naselja u zavičaju. Vrste prometa (koprni, vodeni i zračni).

Bicikl (rekreacija, zdravlje i zdrav okoliš).

NAŠE ZDRAVLJE

Navike i ponašanje za zdravi život. Negativne pojave koje ugrožavaju zdravlje čovjeka. Što kad se ozlijedimo.

IV. razred

A. PRIRODOSLOVLJE

UVJETI ŽIVOTA

Priroda nas okružuje. Neživa i živa priroda.
O čemu ovisi živi svijet?
Sunce-izvor svjetlosti i topline.
Voda-svojstva, kruženje vode u prirodi.
Zrak-svojstva i sastav.
Motrenje vremena i vremenskih promjena.
Tlo-sastav i vrste tla. Zaštita voda, zraka i tla.

ŽIVA PRIRODA

Život biljke (građa: korijen, stabljika, list, cvijet i plod).
Život životinja - prehrana i prilagodba okolišu. Međusobna ovisnost biljaka i životinja. Životne zajednice travnjaka i šuma.
Život u moru i uz more. Upoznavanje prirodnih znamenitosti domovine Hrvatske, (karakteristične životne zajednice i zaštićena priroda).

ČOVJEK I OKOLIŠ

Osnovne funkcije našega tijela. Osjetila nas povezuju s okolišem - zaštita osjetila. Čovjek je prirodno, društveno, misaono i duhovno biće.

Ovisnosti-ugrožavaju ljudsko zdravlje i život. Štitimo okoliš!

B. ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA DOMOVINE HRVATSKE

NAŠA DOMOVINA REPUBLIKA HRVATSKA

- simboli domovine - zastava, grb, himna;
- Zagreb, glavni grad i metropola Republike Hrvatske;
- stanovništvo Republike Hrvatske;
- Republika Hrvatska i susjedne zemlje.

Nizinski predjeli na sjeveru i istoku domovine Hrvatske

- prirodno-geografski uvjeti nizinskog predjela;
- gospodarstvo nizinskog predjela (žitarice, stočarstvo, šumarstvo, ribarstvo, nafta, plin, mineralne i termalne vode);
- naselja i gustoća naseljenosti;
- povijesne i kulturne znamenitosti nizinskih dijelova.

Brežuljkasti dijelovi domovine Hrvatske

- prirodno-geografski uvjeti brežuljkastih dijelova;
- gospodarstvo brežuljkastih dijelova (stočarstvo, voćarstvo, šumarstvo, turizam i rekreacija, mineralne i termalne vode);
- naselja i gustoća naseljenosti;
- povijesne i kulturne znamenitosti brežuljkastih dijelova.

Gorski dijelovi domovine Hrvatske

- prirodno-geografski uvjeti gorskih dijelova;
- gospodarstvo gorskog dijela; (rijeke, jezera, šumarstvo, stočarstvo, voćarstvo, turizam, rekreacija);
- naselja i gustoća naseljenosti;
- povijesne i kulturne znamenitosti gorskih dijelova.

Primorski dijelovi domovine Hrvatske

- prirodno-geografski uvjeti primorskih dijelova. Jadransko more.
- gospodarstvo primorskog predjela (pomorstvo, brodogradnja, turizam, ribarstvo, maslinarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo i dr.);
- naselja i gustoća naseljenosti;
- povijesne i kulturne znamenitosti primorskih dijelova.

C. IZ PROŠLOSTI

DOMOVINE HRVATSKE

- dolazaka Hrvata u novu domovinu;
- Tomislav-prvi hrvatski kralj;
- stoljetna borba za očuvanje samostalnosti;
- borba za hrvatski jezik;
- Hrvatska u svjetskim ratovima i jugoslavenskoj državnoj zajednici.

D. HRVATSKA SUVERENA I SAMOSTALNA DRŽAVA

- osamostavljanje Hrvatske;
- Domovinski rat;
- uključivanje Republike Hrvatske u međunarodnu zajednicu.

UPUTE ZA UČITELJE

Prvi razred

ŠKOLA

Učenici se upoznaju sa životom i radom u školi. Učenike treba postupno uvoditi i upućivati u održavanje higijene i reda u školi. Učitelj će sustavno kod učenika poticati razvijanje smisla za lijepo, urednost u prostorijama u kojima borave, uče, igraju se i rade. Pozornost valja pokloniti redu u školskoj torbi, na radnome mjestu (školskoj klupi) i u garderobi te zaštititi i uređenju školskog okoliša.

DOM I OBITELJ

Učenici se upoznaju sa životom i radom u domu. Organizacija radnoga dana učenika. Učenike treba upoznati s činjenicom da svi ljudi rade, njihovi roditelji, braća, ostali članovi obitelji, ali i učenici (učenje i pomoć u kući). Posebnu pozornost valja dati osvješćivanju opasnosti u stanu, te stjecanje vještina sprječavanja opasnosti i primjerena ponašanja u slučaju opasnosti.

NAŠE MJESTO

Učenici se upoznaju s najvažnijim ulicama (trgovima) kojima se kreću, a nalaze se u blizini škole i doma. Zatim upoznaju važnije objekte u navedenim ulicama (trgovima) te njihovu osnovnu namjenu. Posjetom ulicama (trgovima) usvajaju se i osnovne prometne navike.

Učenici na selu upoznaju rad ljudi na oranicama (oranje, sjetva, žetva) i uzgoj domaćih životinja.

Učenici u gradu upoznaju se s najpoznatijim gospodarskim djelatnostima, prodavaonicama i najznačajnijim uslužnim djelatnostima.

UČENIK U PROMETU

Najsigurniji put učenika od doma do škole jedan je od prvih i najvažnijih sadržaja koje učenici moraju naučiti. Dijete treba stjecati uvjerenje da najbrži put od kuće do škole nije i najsigurniji. Učenike treba postupno navikavati kako prelaziti ulicu (pješački prijelaz, semafor, prometnik), kako se kretati pločnikom (desnom stranom) i cestom bez pločnika (lijevom stranom), kako prelaziti cestu koja nema označen prijelaz. U ostvarivanju te zadaće potrebna je pomoć roditelja i starijih (upozoriti ih da se i oni moraju, pogotovu u pratnji djece-učenika, kretati pravilno).

PRIRODA

Ovaj dio sadržaja potrebno je obraditi izvan učionice u jednoj životnoj zajednici, najbližoj školi. Promatraju se biljke i životinje, njihov izgled i načini prehrane, korist za čovjeka.

Učenici postupno, promatranjem, motrenjem i vođenjem kalendara prirode, zapažaju promjene u prirodi i njihov utjecaj na rad i život ljudi.

Uvođenjem slikovnog kalendara prirode učenici se uvode u praćenje vremenskih prilika, radova ljudi u prirodi. To bi trebalo pridonositi otkrivanju povezanosti pojava u prirodi i društvu, kao i razumijevanju uloge ljudskog rada u iskorištavanju, čuvanju i unapređivanju prirode.

Najveći dio tih sadržaja potrebno je ostvariti izvan učionice, na primarnim izvorima znanja. Obilježja godišnjih doba

treba obuhvatiti u cijelosti: promjene u prirodi, djelatnosti i ponašanje.

U jesen se upoznaju karakteristike u gradu (selu). Učenici će zapaziti da se neke ptice okupljaju i pripremaju za selidbu. Potrebno je potaknuti učenike da se raspitaju za razloge selidbe i da dovode u međusobnu uzročno-posljedičnu vezu pomanjkanje hrane i seobu ptica.

Potrebno je upoznati rad ljudi u jesen.

Vremenske prilike: zahlađenje, kiše, jutarnje magle, kraći dani, odjeća i obuća u jesen (pravilno odijevanje, štetnost mokre odjeće i obuće za zdravlje).

Ulaskom u zimsko razdoblje učenici će upoznati promjene u prirodi. Ponavljanjem, odnosno prisjećanjem sadržaja vezanih za razdoblje jeseni, učenici bi trebali uočavati bitne razlike jednog i drugog razdoblja.

Vremenske prilike: hladnoća, snijeg, vjetar, led, mraz.

Životinje u prirodi zimi - zaštita i briga za životinje. Djecu valja navikavati da se u zimskim danima brinu o pticama.

Opasnosti u prometu zimi.

U proljeće se promatraju promjene u prirodi: dulji i topliji dani, topljenje snijega, nabujali potoci, rijeke.

Učenici će uočiti promjene na drveću i voćkama. Razumijevanje potrebe čuvanja mladih biljaka jer one čine naš okoliš ljepšim i bogatijim. Uzgajanje cvijeća u učionici.

Učenike je potrebno upozoriti na promatranje povratka ptica selica. Potrebno je razvijati pravilan odnos prema njima, osobito prema lastavicama i rodama, kojima je način ljudskog života ugrozio opstanak.

Ljeti treba istaknuti promjene u prirodi: najtopliji i najduži dan, pljuskovi, iznenadno nevrijeme. Radovi ljudi: žetva, kruh, odijevanje ljeti.

Potkraj školske godine potrebno je utjecati na osposobljavanje učenika da aktivno provedu ljetni odmor, igrajući se na svježem zraku, kupajući se i sunčajući.

PROSTOR

Učenike upoznati s osnovnom orijentacijom u prostoru: lijevo, desno, ispred, iza.

VRIJEME

Učenici se upoznaju s osnovnom orijentacijom u vremenu: dan, noć, danas, jučer, sutra, jutro, večer, prije i poslije podne. Dani u tjednu.

NAŠE TIJELO I ZDRAVLJE

Učenici trebaju shvatiti zašto i kako treba održavati osobnu higijenu u školi i u kući. To će omogućiti praktični zadaci te izravna suradnja s roditeljima.

Bez izvorne suradnje škole i doma, učitelja i roditelja, ne može biti govora o uspješnom ostvarivanju predviđenih zadataka i sadržaja rada.

Važno je utjecati na zdravlje učenika: pravilno sjedenje i držanje tijela u različitim situacijama (čitanje, pisanje, gledanje TV-emisija i sl.).

Zdravlju će pridonijeti i kretanje po svježem zraku, organizirani odmor, spavanje, pravilna prehrana, pravilno odijevanje i obuvanje.

KULTURA ŽIVLJENJA

U učenika valja razvijati ispravan odnos prema ljudima i okruženju. Kulturno ponašanje u raznim prigodama. Učenike valja poticati na pravilan odnos prema kućnim ljubimcima.

PRIGODNE TEME

Učenike valja upućivati na važnost blagdana ili praznika te na način na koji ih slavimo. Cilj je ne samo usvojiti pravilno ponašanje kako priliči događaju, nego i smisao blagdana i osjećaja pripadanja obitelji, zajednici i narodu.

Drugi razred

OSNOVNA PRIRODNO-ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA ZAVICAJA

Učenici će upoznati osnovni izgled kraja u kojemu je škola i njegove osobitosti, dakle: nizinski, brežuljkasti, planinski ili primorski kraj.

Vodotoci i njihovi dijelovi: rijeka ili potok (izvor, lijeva i desna obala, ušće, tok).

Učenike u primorskom kraju upoznati s osnovnim obilježjima mora: valovi, okus, boja, dubina, otok, poluotok.

Učenike treba podučavati kako zaštititi i čuvati okoliš.

RODBINA I SVOJTA

Nazivi za rodbinu i svojtu.

Odnosi među članovima obitelji. Učvršćivati uvjerenje učenika da napredak obitelji ovisi o zajedničkom radu, uzajamnom pomaganju, ljubavi i poštovanju među članovima obitelji i šire rodbine.

SNALAŽENJE U PROSTORU

Snalaženje prema kućnim brojevima na ulici i trgu.

Te je sadržaje potrebno ostvariti izvan učionice. Težište nastavnog rada treba biti na objašnjavanju i utvrđivanju glavnih strana svijeta. Strane svijeta treba uvježbati u prostoru i pri tome mijenjati stajalište.

Snalaženje prema Suncu treba obrađivati na osnovi promatranja njegova prividnog dnevnog pomicanja na nebu, kako bi učenici uočili stranu na kojoj Sunce svakog dana izlazi, stranu na kojoj dosegne svoju najvišu točku i stranu na kojoj zalazi.

PRIRODA

Promatranje promjena u prirodi i uočavanje osnovnih zakonitosti nastavlja se i u drugom razredu neposrednim promatranjem životnih zajednica.

Više pozornosti treba posvetiti biljkama s kojima se učenici najčešće susreću u mjestu i okolici (žitarice, povrće, voćke), njihovu uzgoju i koristi. Vjesnici proljeća.

Životinje prenose neke bolesti (bjesnoću i dr.).

Treba upozoriti na nužnost organiziranog upoznavanja biljaka i životinja u zavičaju radi unapređivanja, čuvanja i zaštite okoliša.

Promatranje vremenskih prilika treba nastaviti u drugom razredu.

Vođenje kalendara prirode (zajedničkog) zadaća je svih učenika. U taj kalendar upisuju se promjene u prirodi, važniji događaji u zavičaju i slično. U kalendar se upisuje nadnevak, kakvo je vrijeme i promjene u prirodi i radu ljudi. Učenici će takvim radom spoznati kako vremenske promjene utječu na prirodu, život i rad ljudi, ali i kako ljudi svojim radom mijenjaju prirodu.

SNALAŽENJE U VREMENU

Upoznavanje učenika s osnovnim jedinicama za mjerenje vremena i vremenskim pojmovima (sat, minuta, dan, mjesec i godina).

Učenike treba naučiti očitovati vrijeme na uri. Učenik se treba znati snalaziti na kalendaru.

GOSPODARSTVO U ZAVIČAJU

Potrebno je njegovati postojeće i razvijati nove interese učenika. Upoznaju se važniji objekti i gospodarska aktivnost ljudi u mjestu. Taj se zadatak ostvaruje u sklopu škole, ali tu imaju važnu ulogu i učenikovi roditelji. Obvezatna je, u sklopu te cjeline, izvanučionička nastava radi upoznavanja karakteristika mjesta. Potrebno je, kad god je to moguće, organizirati posjet pošti, zdravstvenoj, kulturnoj ustanovi i drugim ustanovama u mjestu. Upoznavanjem rada ljudi u mjestu te njihovim zanimanjima treba postići da učenici shvate rad kao izvor napretka i dohotka pojedinca i zajednice. Štednja i čuvanje okoliša trajne su zadaće i učitelja i učenika.

PROMETNI ODGOJ

I dalje utjecati na ponašanje učenika na javnim prometnicama i u različitim konkretnim prometnim situacijama.

Upoznati tri osnovne skupine prometnih znakova važnih za pješake. Prema konkretnoj prometnoj situaciji u mjestu učenik će upoznati vrstu prometnog sredstva, ponašanje na postaji, kolodvoru i u prometnom sredstvu te upoznati rad osoblja u službi prometa (autobusa i vožnju autobusom).

Prometna povezanost sa susjednim mjestima (međumjesni promet).

NAŠE TIJELO I ZDRAVLJE

Stjecanjem zdravstvenih navika staviti učenika u funkcionalan odnos s predviđenim sadržajima o humanim odnosima među spolovima. Osobna higijena trebala bi se ostvariti do razine navike (pranje, kupanje, presvlačenje, njega zubi). Na tomu treba ustrajati i učitelj, ali i roditelji. Zdravstvenom odgoju pridonijet će i privikavanje učenika na pravilnu prehranu. U ostvarivanju tih zadaća važnu ulogu ima škola ustrojavanjem prehrane za učenike. Pri tomu je potrebno punu pozornost davati ispravnom posluživanju hrane, kao i obvezatnom pranju ruku prije jela. Zdravstvene ustanove i njihova uloga (bolnica, ambulanta, ljekarna).

KULTURA ŽIVOTA

I dalje poticati stjecanje kulturnih navika učenika.

Kultura stanovanja: čuvanje, zaštita i uređivanje stana, kuće i okoliša, pravilno korištenje sanitarnih uređaja.

Kućanski aparati. Zaštita od požara. Upoznavanje kućnog reda u zgradi. Kulturni odnos prema stanovima, održavanje i čuvanje odjeće.

PRIGODNE TEME

Učenik se upućuje na važnost blagdana ili praznika; naučiti učenike čestitati blagdane ili praznike. Blagdani su dani darivanja, ljubavi i praštanja.

Treći razred

SNALAŽENJE U PROSTORU

U ovoj temi težište nastavnog rada treba biti na objašnjavanju i uvježbavanju sadržaja, da se učenici osposobe za njegovu primjenu.

Stajalište i obzor treba promatrati u raznolikim prilikama, da se upoznaju objekti i očuvaju razlike u izgledu horizonta.

Nakon što učenici usvoje pojam o četiri glavne strane svijeta u drugom razredu, upoznaju i četiri sporedne. Određivanje strana svijeta treba uvježbati u prostoru i na karti dok se učenici ne osposobe za snalaženje u prostoru. Snalaženje prema Suncu postiže se promatranjem njegova prividnog dnevnog pomicanja na nebu kako bi učenici uočili stranu obzora na kojoj Sunce svakog dana izlazi stranu na kojoj doseže najvišu točku i stranu na kojoj zalazi.

Te oblike snalaženja u prostoru treba obrađivati s učenicima u prirodi, gotovo kroz igru. Na panjevima posječenog drveća treba s učenicima promatrati godove da bi uočavali kako su uži na sjevernoj, a širi na južnoj strani, ili kako je kora drveća hrapavija i obično obrasla mahovinom i gljivicama sa sjeverne strane. Mahovina i gljivice mogu se naći sa sjeverne strane i na osamljenom kamenju, na sjevernim stranama zidova i krovova. Pronalaženjem i promatranjem mravinjaka u prirodi učenici se mogu snalaziti u orijentaciji. Mravi grade mravinjake obično s južne strane drveta, panja ili žbunja, a južna strana mravinjaka obično je blažeg nagiba nego sjeverna.

Orijentaciju u prostoru uz pomoć kompasa treba obraditi tako da se najprije upozna kompas, prema mogućnosti u različitim izvedbama, tako da se izdvoji magnetska igla kao najvažniji dio za orijentaciju. Treba ustrajati u vježbi da se svi učenici osposobe u orijentaciji u prostoru uz pomoć kompasa.

KARTOGRAFSKA PISMENOST

Pri obradi teme "Kartografska pismenost" umanjeno prikazivanje udaljenosti u različitim veličinama treba obrađivati na osnovi mjerenja predmeta u školi, domu i oko škole te vježbe u njihovu umanjivanju.

Uz pomoć izrađenih umanjениh objekata u prostoru-modela, oblikuje se u pješčaniku prostorni prikaz dijela prostora oko škole-maketa. Prenošenjem sadržaja makete na staklo (prozirnu plastičnu foliju) ili papir dobivamo plan školske okolice-prikaz prostora u ravnini.

Snalaženjem na planu mjesta bit će samo logičan nastavak u uvođenju učenika u kartografsko predočavanje prostornih sadržaja.

Povezivanje kartografskih osnova s obradom i primjenom iz matematike, kao što je umanjeno mjerilo učinit će nastavni sadržaj lakšim i zanimljivijim.

S mnogo pozornosti i sustavnosti učenicima valja objasniti nastanak zemljopisne karte.

OSNOVNA ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA ZAVIČAJNE REGIJE

U temi treba smišljeno provoditi vježbe kojima će se učenici navikavati na promatranje pojava u prirodi i društvu te uočavati osnovne uzročno-posljedične odnose i sveze.

Obradom prirodnozemljopisne osnove šireg zavičaja učenici će upoznati njihov sadržaj i prostorni raspored te pogodnosti ili teškoće u djelatnostima ljudi za njezino korištenje i razvoj. Pogodnije prirodne uvjete ljudi su prije uočavali i koristili, ali ulažući napore i u prostorima s težim uvjetima stvarali su vrijednosti i činili život ljepšim. U obradi šireg zavičaja, sadržaje iz prirode i društvenih djelatnosti treba zapažati i povezivati da bi se uočile međuovisnosti i ocijenila vrijednost rada ljudi u određenim prirodnim i društvenim uvjetima.

Posebno pozorno valja obraditi reljef zavičajne regije i njegovo prikazivanje na zemljovidu.

VODE U ZAVIČAJU

Učenici će upoznati vrste tekućica u svom zavičaju, kao i vode stajačice koje su u zavičaju.

Učenici trebaju razlikovati nekoliko najčešćih biljaka i životinja iz voda svog zavičaja, primjerice: iz mora, potoka, rijeka, jezera ili bara, posebice one koje se koriste u prehrani i liječenju.

Prepoznavanje i skupljanje biljaka valja ustrojiti obvezatno izvan učionice, gdje će se odmah upoznati s onečišćenjem i zaštitom.

Učenici trebaju naučiti značenje vode za život ljudi, kako zaštititi i čuvati vodu.

PODNEBLJE I ŽIVOTNE ZAJEDNICE ZAVIČAJNE REGIJE

Učenici će naučiti kako je podneblje uvjet opstanka i nastanka određenih životnih zajednica u zavičaju.

GOSPODARSTVO ZAVIČAJNE REGIJE

U obradi teme treba uočiti koje su gospodarske grane najzastupnije i raščlaniti stupanj njihove razvijenosti, u kojim djelatnostima sudjeluje najveći dio stanovništva. Na temelju tih podataka treba učenike uvesti u spoznaju o gospodarskoj razvijenosti njihova zavičaja.

Učenici će naučiti kako gospodarstvo ima značajnu ulogu za zaštitu okoliša.

SREDIŠTE ŽUPANIJE

Učenici će učiti o središtu županije u kojoj žive.

U obradi teme valja obraditi gospodarsko, društveno, upravno, prometno, prosvjetno, kulturno i sportsko središte zavičajne regije.

UPOZNAVANJE I ISTRAŽIVANJE PRIRODE

Najprije se obrađuje upoznavanje prirode promatranjem, motrenjem i vođenjem kalendara prirode i djelatnosti ljudi. U kalendar prirode upisuje se nadnevak, duljina dana, temperatura, oblačnost, smjer vjetra, padaline, promjene u prirodi (opažanja o biljkama i životinjama i drugim zanimljivostima) te djelatnosti ljudi u svezi s promjenama u prirodi.

Te podatke upisuju učenici u svoje kalendare prirode, kao i u razredni kalendar u posebne dane koje će odrediti učitelj. Na temelju vođenja kalendara prirode učenici će upoznati promjene u prirodi tijekom godine.

Izvođenjem jednostavnih pokusa učenici će spoznati da se prirodne pojave mogu proučiti i umjetno izazvanim pojavama-pokusima (kako se mjeri temperatura). Učenici će upoznati magnet i magnetske pojave.

Sustavnim promatranjem pojava u prirodi učenici će upoznati biljke i životinje značajne za pojedino godišnje doba. Uzgoj biljaka i životinja (akvarij, terarij, insektari) probudit će zanimanje učenika za pojave u prirodi i njihovo tumačenje.

Učenici će naučiti štititi i čuvati okoliš.

SNALAŽENJE U VREMENU

Sadašnjost, prošlost i budućnost proučavaju se u temi "Snalaženje u vremenu", da bi učenici mogli shvatiti uzročno-posljedične veze u nastanku i razvoju svega što ih okružuje. Život u sadašnjosti važan je i povezan s našom prošlošću. U sadržajima prošlosti treba nalaziti pouke. Učenike treba zainteresirati, usmjeravati i pripremati za budućnost. Oni će biti graditeljima toga života i o njima će ovisiti kakva će budućnost biti.

Učenici će samo na odabranim slikama iz prošlosti zavičaja, važnijim događajima te životu i djelu znamenitih osoba upoznati i shvaćati život ljudi u proteklim desetljećima i stoljećima.

Da bi se u učenika razvijalo trajno zanimanje za našu domovinu Hrvatsku, za povijest Hrvata i nacionalnih manjina, njihova dostignuća i prinos izgradnji Republike Hrvatske i zavičaja, potrebno je organizirati posjete muzejima, kulturno-povijesnim spomenicima kako bi na tim i drugim izvorima neposredno doživljavali i učili.

PROMET

U ovoj temi obrađuje se prometna povezanost naselja u zavičaju. Učenici će to upoznati na osnovi kartografske predodžbe i uočavanja učestalosti prometa u pojedinim njegovim vrstama. Razvijenost prometa treba povezivati s razvijenošću prostora i naselja. S prednostima što ih promet nudi treba uočavati i teškoće koje uzrokuje, kao i načine za njihovo ublažavanje.

Bicikl treba obraditi s ciljem poticanja učenika na vožnju radi rekreacije, zdravlja i zaštite okoliša.

NAŠE ZDRAVLJE

Valja usmjeravati učenike prema pravilnom provođenju radnog i slobodnog vremena. Važno ih je upućivati u čuvanje svojega i tuđeg zdravlja, upoznavajući ih s raznolikom prehranom, prehranbenim navikama i zaštitom od nekih zaraznih bolesti, posebice od ušljivosti i svraba.

Usporedbom sa spomenutim sadržajima treba ih upoznati s njegovom bolesnika u kući i s nekim medicinskim ustanovama. Važno je isticati štetnost raznih ovisnosti za čovjekovo zdravlje, osobito djece.

Učenike valja podučiti kako pomoći ozlijeđenom.

Četvrti razred**A. PRIRODOSLOVLJE**

Tematsku cjelinu "Uvjeti života" treba obrađivati u prirodnozemljopisnoj cjelini u kojoj se nalazi škola. Tako će se nastavni sadržaji povezati s prirodnom osnovom kraja u kojem učenici žive, a stjecanje znanja izvoditi na osnovi poznatih sadržaja, promatranja i doživljavanja. Ovom temom predviđa se obrada osnovnih sadržaja prirodoslovlja (fizika, kemija, biologija), i to integriranim i korelativnim pristupom. Programski sadržaji odnose se na vodu, zrak, svjetlost, toplinu i tlo. Uvjeti života valja obraditi na temelju praktičnih radova. Iz tog dijela programa uočljivo je da se pri obradi sadržaja ističe aplikativnost, što znači da se životni uvjeti obrađuju na izvornoj stvarnosti. Potrebno je isticati međuovisnost nežive i žive prirode te razvijati cjelovito mišljenje i integralni pristup znanosti u rješavanju ekoloških problema današnjice.

U sklopu tematske cjeline "Živa priroda", učenici stječu osnovne pojmove o životu biljaka. To su osnovni sadržaji o biljkama koji će omogućiti shvaćanje biljke kao sastavnog dijela žive prirode. Pri obradi tih sadržaja učenici imaju mogućnost shvatiti međusobnu povezanost nežive i žive prirode i važnost zelene biljke za život na Zemlji. Osnovni će sadržaj o životinjama učenicima omogućiti da shvate životinje kao dio prirode i međusobnu povezanost biljaka i životinja s abiotičkim čimbenicima.

Sadržaje o životu na travnjaku, živim bićima u šumi, životu u moru i uz more, valja obrađivati u vezi sa zemljopisnim sadržajima (primjerice, pri obradi nizinskih predjela-život na travnjaku, uz obradu gorskih dijelova-živa bića u šumi, a uz obradu primorskih dijelova domovine Hrvatske-život u moru i uz more).

Pri obradi tih sadržaja potrebno je upozoriti na raznolikost biljnog i životinjskog svijeta, na prirodne znamenitosti Republike Hrvatske, potrebu i način zaštite prirode.

Gradivo iz teme "Čovjek-to sam ja" preporučuje se obraditi na temelju praktičnih radova i izvorne stvarnosti. Pri upoznavanju osnovnih funkcija pojedinih organa i organskih sustava, pozornost treba usmjeriti na primjenu zdravstveno-higijenskih mjera radi očuvanja svojega i tuđega zdravlja. Osim toga, učenici će saznati da je čovjek jedino misaono biće, zatim da je, radeći i misleći u zajednici (društvu), stekao najrazličitije spoznaje i ostvario otkrića koja mu olakšavaju, uljepšavaju i omogućavaju život u suglasju s prirodom.

B. ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA DOMOVINE HRVATSKE

Tematsku cjelinu B "Naša domovina Republika Hrvatska" treba obraditi tako da učenici ovladaju osnovnim znanjima o zemljopisnim i gospodarskim osobitostima prostora Republike Hrvatske te najznačajnijim događajima iz hrvatske povijesti.

U uvodnoj temi "Naša domovina Republika Hrvatska" treba istaknuti pripadnost Republike Hrvatske zapadno-europskim i sredozemnim zemljama, odnosno zapadnoj civilizaciji i kršćanskom svijetu. Posebno treba isticati značenje zemljopisnog položaja Hrvatske na raskrižju prometnih smjerova od zapadne prema jugoistočnoj Europi te podunavskog prema sredozemnom području. U toj temi treba obraditi najznačajnije demografske pokazatelje i osnovne podatke o simbolima ili znakovlju Republike Hrvatske (zastava, grb, himna), kuni kao platežnom sredstvu te o glavnom gradu ili metropoli Hrvatske-Zagrebu.

U cjelini "Naša domovina Republika Hrvatska" su i teme u kojima su obrađene geografske osobitosti i gospodarsko značenje velikih i raznolikih hrvatskih regionalnih cjelina: nizinski predjeli na sjeveru i istoku, brežuljkasti dijelovi, gorski dijelovi i primorski dijelovi domovine Hrvatske. Prednost u vremenu te opsegu i u dubini obrade treba dati regiji u kojoj se nalazi škola. Ostale regije obrađuju se kasnije i u sažetijem opsegu, kako bi učenik ipak ovladao najznačajnijim podacima o Republici Hrvatskoj kao jedinstvenoj gospodarskoj i političkoj cjelini. U svakoj regiji treba isticati njezine najznačajnije osobitosti (izgled, uvjeti gospodarskog razvoja, naselja prema izgledu i značenju, povijesne i kulturne znamenitosti, posebno značenje regije u Hrvatskoj kao cjelini i sl.).

C. IZ PROŠLOSTI DOMOVINE HRVATSKE

U cjelini C "Prošlost domovine Hrvatske" treba egzemplarno obrađivati one sadržaje koji imaju posebno značenje u povijesti hrvatskog naroda (dolazak Hrvata u novu domovinu, Tomislav-prvi hrvatski kralj, vjekovna borba za očuvanje samostalnosti, borba za hrvatski jezik te Hrvatska u svjetskim ratovima i jugoslavenskoj državnoj zajednici). Treba nastojati da se glavna zbivanja iz prošlosti prikazuju na vremenskoj crti.

D. HRVATSKA, SUVERENA I SAMOSTALNA DRŽAVA

U cjelini D "Hrvatska, suverena i samostalna država" treba objasniti stvaranje nove Hrvatske kao samostalne i suverene države, njezine suvremene gospodarske osobitosti i političko značenje. Domovinski rat i uključivanje u međunarodnu zajednicu nezavisnih država.

PRIRODA

SVRHA I ZADAĆE

Opća znanja o pojavama i procesima u prirodi dio su opće kulture suvremenog čovjeka. Nastavni predmet priroda treba potaknuti zanimanje učenika za cjelokupnost prirode, za njezino istraživanje i razumijevanje na temelju znanstvenih spoznaja i dostignuća. Jednako je važno ugraditi poštovanje za prirodu u osobnu ljestvicu vrednota svakog pojedinca, jer iz toga će proisteći spremnost i odlučnost te životno opredjeljenje za djelovanje u njezinoj zaštiti.

Učeničku pozornost posebice plijeni živi svijet koji nas neposredno okružuje, a ti sadržaji omogućuju usvajanje cjelovitih spoznaja s područja različitih prirodnih znanosti. Interdisciplinarnost je primarni zahtjev i prednost nastave prirode, a opća znanja o temeljnim zakonitostima i pojavama u prirodi usvajaju se na učenicima bliskim, zanimljivim i jednostavnim primjerima. Sadržaji prirodnih znanosti u funkciji su tumačenja neposrednoga učeničkoga okruženja i s njim povezanih ljudskih djelatnosti. Pri tome se naglašava mjesto i uloga čovjeka kao integralnog dijela prirode. Učenike je potrebno osposobljavati za primjenu stečenih spoznaja u svagdašnjem životu. Potrebno je poticati izgrađivanje pozitivnih stajališta, usvajanje zdravih životnih navika te poticati i vježbati ponašanja koja će pridonijeti zaštiti prirode i unapređivanju radne i životne okoline.

V. razred

1. OSNOVNA GRAĐA ŽIVIH BIĆA - STANICA

NASTAVNI SADRŽAJI

Priroda - prirodne znanosti

Živa bića - dio prirode

Osnovna građa živih bića - stanica

Razlike između biljne i životinjske stanice

Jednostanični i višestanični organizmi

ZADAĆE ZA UČENIKE

- shvatiti da je priroda jedinstvo živih organizama i nežive tvari,
- navesti koje znanosti proučavaju prirodu,
- upoznati osnovnu građevnu jedinicu živih bića - stanicu,
- upoznati mikroskop kao sredstvo za promatranje sitnih, prostim okom nevidljivih životnih oblika,
- razumjeti da svjetlost može proći samo kroz prozime predmete,
- na osnovi promatranja mikroskopskih preparata upoznati vrste i oblike stanica (biljna i životinjska stanica; jednostanični organizam i stanice u tkivu višestaničnog organizma),
- razlikovati jednostanične od višestaničnih organizama.

2. GRAĐA I FUNKCIJA ŽIVOTINJSKOG ORGANIZMA

NASTAVNI SADRŽAJI

Plan građe i funkcije životinjskog organizma.

Kretanje životinja.

Načini kretanja na tlu, u vodi i u zraku.

Probavilo životinja (*prilagodbe na probavu različitih vrsta hrane).

Opskrba tijela hranjivim tvarima i kisikom.

Razmnožavanje životinja.

Raspodne stanice i oplodnja.

Briga za potomstvo i ponašanje životinja.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- na osnovi promatranja životinja (kralježnjaka) uočiti njihove zajedničke značajke i jedinstveni plan građe,
- navesti osnovne dijelove tijela sisavca,
- razlikovati načine kretanja u vodi, na kopnu i u zraku (otpor kretanju, utjecaj strujanja, prilagodbe životinja),
- steći temeljne spoznaje o građi probavila (* razlika probavila biljojeda i mesojeda),
- shvatiti da je hrana izvor energije za životne aktivnosti i procese,
- usvojiti temeljne spoznaje o ulozi krvotoka i disanja u opskrbi tijela hranjivim tvarima i kisikom,
- povezati pojam kisika s oslobađanjem energije iz hranjivih tvari,
- steći temeljne spoznaje o načinu razmnožavanja životinja (na primjerima ribe, kokoši i psa),
- shvatiti da je ponašanje životinja prilagodba za njihovo održavanje i preživljavanje u prirodi.

3. ČOVJEK - BIOLOŠKO BIĆE I DIO DRUŠTVENE ZAJEDNICE

NASTAVNI SADRŽAJI

Čovjekove životne potrebe.

Put do zrelosti - promjene u pubertetu kod dječaka i djevojčica.

Problemi i teškoće sazrijevanja (opasnosti za zdravlje od pušenja te uživanja alkohola i droga).

Problem proizvodnje i potrošnje hrane u svijetu.

Čovjek uzgaja i koristi životinje (pojam križanja i odabiranja; uzgoj životinja željenih i čovjeku korisnih svojstava; zaštita životinja).

* Ribarstvo mora i kopnenih voda.

* Onečišćenje i zaštita voda.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- shvatiti da je čovjek, kao biološko biće, nedjeljiv dio prirode,
- shvatiti povezanost bioloških potreba čovjeka s potrebama čovjeka kao društvenog bića,
- definirati pojavu puberteta kao prijelaznog razdoblja u životu čovjeka, praćenog psihofizičkim promjenama,
- povezati građu spolnih organa čovjeka s fizičkim promjenama i pojavama u pubertetu (mjesečnica, polucije, potreba održavanja higijene),
- izgrađivati uvjerenje o odgovornosti za vlastito zdravlje,
- usvajati čvrsta stajališta o potrebi izbjegavanja pušenja, alkohola i droga te ostalih štetnih životnih navika,
- shvatiti važnost proizvodnje hrane za zadovoljavanje temeljne životne potrebe ljudi (spoznati postojanje problema gladi u svijetu kao posljedice nejednake raspodjele prirodnih bogatstava, ali i društvenih čimbenika),

- navesti najčešće uzgajane životinje u nas i korist koju čovjek od njih ima,
- na jednostavnom primjeru, ponajprije na temelju dosadašnje spoznaje i iskustva, upoznati pojmove križanja i odabiranja, kao postupaka koji se koriste za dobivanje i uzgoj životinja željenih svojstava,
- upoznati potrebu i temeljna načela zaštite životinja,
- shvatiti važnost ribarstva kao gospodarske djelatnosti,
- upoznati gospodarski najznačajnije ribe (morske i slatkovodne) te ostale organizme koje čovjek koristi iz mora,
- spoznati potrebu zaštite mora i kopnenih voda.

4. GRAĐA I FUNKCIJA BILJKE CVJETNJACE

NASTAVNI SADRŽAJI

Sjemenke - klijanje.

Korijen- osnovna građa i uloga (difuzija i osmoza kao pojave koje omogućuju upijanje vode i mineralnih tvari te kolanje sokova u biljci).

Stabljika - osnovna građa i uloga (važnost kapilarnosti u provođenju vode kroz biljku).

List - osnovna građa i uloga (transpiracija, fotosinteza i disanje biljke).

Cvijet - osnovna građa i uloga (oprašivanje i oplodnja); plod; rasprostranjivanje plodova i sjemenki.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- navesti fizikalne uvjete klijanja (voda, toplina, zrak),
- na prirodnome materijalu upoznati građu biljnih organa,
- izvesti pokuse difuzije, osmoze, kapilarnosti i povezati te pojave s kretanjem vode u biljci,
- pokusima dokazati transpiraciju, fotosintezu i disanje biljaka te stvoriti predodžbu o značenju tih pojava za život na Zemlji,
- na prirodnom materijalu prepoznati i razlikovati cvijet i cvat te jednodne i dvospolne biljke,
- upoznati građu, vrste i načine rasprostranjivanja plodova i sjemenki.

5. UZGOJ BILJAKA

NASTAVNI SADRŽAJI

Čovjek uzgaja i koristi biljke.

Najčešće biljke na našem jelovniku (žitarice, voće i povrće).

Zdrava prehrana i zdrave prehrambene navike.

Suvremeni pristup biljnoj proizvodnji (plodnost tla; kompostiranje; kemijska i biološka zaštita bilja).

ZADAĆE ZA UČENIKE

- usvojiti temeljne spoznaje o uzgoju i korištenju biljnih kultura (na primjerima iz neposrednog okoliša),
- povezati najčešće uzgajane prehrambene biljke s područjem, uvjetima i načinom uzgoja,
- upoznati načela zdrave prehrane i oblikovati zdrave prehrambene navike,
- usvojiti temeljne spoznaje o načelima suvremenog poljodjelstva u smislu očuvanja okoliša i prirodne ravnoteže.

VI. razred

1. ŽIVA BIĆA I STANIŠTE

NASTAVNI SADRŽAJI

Uvjeti za rast i razvoj živih bića (svojstva vode, zraka, tla).

Živa bića i stanište.

Organizacija živoga svijeta u prirodi.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- usvojiti temeljne spoznaje o fizikalno-kemijskim svojstvima vode, zraka i tla,
- usvojiti pojmove o životnim uvjetima i staništu,
- razlikovati pojmove jedinke i populacije, životne zajednice i ekosustava,
- upoznati pojam i zakonitost odnosa hranidbenih lanaca.

2. ŽIVOTNE ZAJEDNICE ŠUMA (od četiri predložene zajednice šuma obrađuje se jedna, koja je znakovita za kraj u kojem škola djeluje).

NASTAVNI SADRŽAJI

Rasprostranjenost životnih zajednica šuma.

Životni uvjeti u šumi.

□ 2.1. Listopadna šuma

Osnovna obilježja listopadne šume.

Prizemni sloj - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj grmlja - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj drveća - predstavnici biljaka i životinja.

Ekološki odnosi, hranidbeni lanci.

Biljke i životinje kojima se čovjek može prehraniti.

Održavanje ravnoteže u šumi i utjecaj čovjeka.

Unapređivanje i iskorištavanje šuma (važnost obnavljanja šuma i pošumljavanja; jednovrsne uzgojene šume).

□ 2.2. Kontinentalna zimzelena šuma

Osnovna obilježja kontinentalne zimzelene šume.

Prizemni sloj - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj grmlja - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj drveća - predstavnici biljaka i životinja.

Ekološki odnosi, hranidbeni lanci.

Biljke i životinje kojima se čovjek može prehraniti.

□ 2.3. Primorska zimzelena šuma

Osnovna obilježja primorske zimzelene šume.

Prizemni sloj - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj grmlja - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj drveća - predstavnici biljaka i životinja.

Ekološki odnosi, hranidbeni lanci.

Biljke i životinje kojima se čovjek može prehraniti.

□ 2.4. Primorska listopadna šuma

Osnovna obilježja primorske listopadne šume.

Prizemni sloj - predstavnici biljaka i životinja.

Sloj grmlja - predstavnici biljaka i životinja.
 Sloj drveća - predstavnici biljaka i životinja.
 Ekološki odnosi, hranidbeni lanci.
 Biljke i životinje kojima se čovjek može prehraniti.

ZADACÉ ZA UČENIKE

- upoznati osnovna obilježja šuma,
- utvrditi životne uvjete koji određuju životnu zajednicu koja se obrađuje i njezinu rasprostranjenost,
- prepoznavati karakteristične biljke i životinje te znati njihove prilagodbe i uloge u životnoj zajednici,
- prepoznati neke biljke i životinje koje se mogu koristiti u prehrani
- shvatiti model životne zajednice i objasniti ulogu proizvođača, potrošača i razlagača,
- shvatiti životnu zajednicu kao cjelinu raznih čimbenika u kojoj kruže tvari i protječe energija,
- spoznati osnovne mehanizme održavanja ravnoteže u životnoj zajednici šuma i postupke kojima čovjek degradira, odnosno unapređuje životnu zajednicu.

3. ČOVJEK I ENERGIJA

NASTAVNI SADRŽAJI

Energija kao radna sposobnost.

Vrste energije.

Sunčeva energija kao osnova života na Zemlji.

Goriva - spremišta energije.

Električna energija kao potreba suvremenog življenja (strujni krug; baterijska svjetiljka).

Štednja energije.

ZADACÉ ZA UČENIKE

- definirati energiju kao radnu sposobnost,
- razlikovati vrste energije,
- razumjeti da o neprekidnom dotoku energije Sunca ovisi život na Zemlji,
- definirati goriva kao spremišta energije,
- upoznajući funkcioniranje strujnog kruga i baterijske svjetiljke, stvoriti predodžbu o prirodi i korištenju električne energije,
- shvatiti potrebu racionalnog korištenja energije i upoznati načine štednje energije,
- navesti primjere korištenja nekonvencionalnih izvora energije.

4. ZAŠTITA PRIRODE

NASTAVNI SADRŽAJI

Čovjek mora živjeti u suglasju s prirodom.

Utjecaj čovjeka na promjene okoliša.

Zaštita okoliša u svijesti stanovništva i u zakonima.

Nacionalni parkovi, rezervati, spomenici prirode, parkovi prirode u Hrvatskoj.

Zaštićene biljke i životinje.

ZADACÉ ZA UČENIKE

- shvatiti da razvitak civilizacije i tehnologije prijeti uništenjem prirodnog okoliša,
- objasniti kakvo značenje ima zaštita prirode i okoliša za opstanak i dalji razvitak ljudskoga društva,
- obrazložiti zašto se osnivaju nacionalni parkovi, rezervati i drugi zaštićeni prirodni objekti,
- upoznati zaštićene dijelove prirode svojega zavičaja i navesti najznačajnije u državi,
- usvojiti pravila ponašanja u prirodi, u čovjekovoj životnoj i radnoj okolini.

5. ŽIVOTNE ZAJEDNICE MORA I KOPNENIH VODA

NASTAVNI SADRŽAJI

Rasprostranjenost mora i kopnenih voda.

Životni uvjeti u vodi (svjetlost, temperatura, otopljeni plinovi, tlak, uzgon, površinska napetost, razna gibanja).

5.1. Životne zajednice mora

Horizontalna i vertikalna raspodjela životne zajednice mora (granica kopna i mora, pojas prskanja mora, pojas plime i oseke, pojas stalno uronjen u more), s karakterističnim biljkama i životinjama.

Ekološki odnosi, hranidbeni lanci.

Iskorištavanje mora.

Poremećaji ravnoteže utjecajem čovjeka i zaštita mora.

5.2. Životne zajednice kopnenih voda

Osnovna obilježja životne zajednice kopnenih voda.

Karakteristične biljke i životinje pojedinih pojaseva u kopnenim vodama (pojas uz vodu, pojas u vodi i izvan nje, površina vode, ispod površine vode).

Ekološki odnosi i hranidbeni lanci.

Utjecaj čovjeka i zaštita kopnenih voda.

ZADACÉ ZA UČENIKE

- upoznati rasprostranjenost životnih zajednica mora i kopnenih voda,
- utvrditi životne uvjete u moru i kopnenim vodama,
- na temelju izvedenih pokusa upoznati pojavu uzgona, Brownova gibanja i napetosti površine vode,
- prepoznati karakteristične vrste biljaka i životinja mora i kopnenih voda, osobito one koje služe u prehrani čovjeka,
- objasniti prilagodbe pojedinih biljnih i životinjskih vrsta na određene uvjete staništa,
- razlikovati predstavnike proizvođača, potrošača i razlagača,
- shvatiti životnu zajednicu mora i kopnenih voda kao jedinstvenu cjelinu raznih čimbenika u kojoj kruže tvari i protječe energija,
- navesti glavne uzroke onečišćenja mora i kopnenih voda, povezujući te pojave s poremećajima ravnoteže i utjecajem na živi svijet,
- upoznati napore usmjerene na zaštitu mora i kopnenih voda.

6. TRAVNJACI

(Od dvije predložene zajednice travnjaka obrađuje se jedna, koja je znakovita za kraj u kojem djeluje škola.)

NASTAVNI SADRŽAJI

Rasprostranjenost životne zajednice travnjaka.

Uvjeti života na travnjaku.

Osnovna obilježja travnjaka.

▣ **6.1. Biljke i životinje kontinentalnih travnjaka.**

▣ **6.2. Biljke i životinje primorskih travnjaka.**

Ekološki odnosi u zajednici travnjaka i hranidbeni lanci - kruženje tvari i protjecanje energije.

Korištenje travnjaka; utjecaj čovjeka na postanak i nestanak travnjaka.

Biljke kojima se čovjek može prehraniti.

Agroekosustavi zeljastih kulturnih biljaka.

ZADAĆE ZA UČENIKE

- uočiti rasprostranjenost životne zajednice travnjaka i upoznati uvjete travnjaka kao kopnenog staništa,
- primijeniti spoznaje o odnosima u životnoj zajednici šuma na životnu zajednicu travnjaka,
- prepoznati karakteristične biljke i životinje travnjaka,
- upoznati biljke jestive za čovjeka ili životinje, ljekovite i otrovne,
- povezati kruženje tvari i protjecanje energije u zajednici travnjaka s odgovarajućim procesom u zajednici šume,
- razumjeti utjecaj čovjeka na promjene u životnim zajednicama travnjaka.

DIDAKTIČKO-METODIČKA NAČELA

Pri obradi sadržaja prirode nije potrebno ulaziti u detaljno upoznavanje prirodnih procesa, za čije je razumijevanje nužno znatno veće predznanje nego što ga ima učenik petog i šestog razreda. Ipak su učenici te dobi sposobni međusobno povezivati vlastita zapažanja i pojave iz svog neposrednog okruženja, kao i ono što su vidjeli ili čuli putem mnogobrojnih izvora informacija s kojima se svakog dana susreću. Zadaća je nastave prirode pravilno uobličiti ta zapažanja i spoznaje, dovesti ih u uzajamne odnose i grupirati. Ne treba stoga inzistirati na usvajanju bitno novih činjenica, već prije svega na sistematiziranju znanja i stvaranju čvrstih temelja. U svezi s tim važno je da učenici sigurno barataju osnovnim pojmovima koji će se koristiti i nadograđivati na višim razinama školovanja.

Učiti o prirodnim pojavama i zakonitostima treba, kad god je to moguće, na primarnim izvorima znanja, na pokusima i uvijek ostvarujući načelo zornosti. Pri obradi novih sadržaja i pri provjeravanju znanja treba ustrajati na razvijanju učeničkih sposobnosti mišljenja i zaključivanja na temelju promatranja, istraživanja i otkrivanjem bitnog u promatranim pojavama.

Suvremeni pristup učenju prirodoslovlja podrazumijeva praktične učeničke radove, istraživačku nastavu i nastavu izvan učionice. S obzirom na raspoloživo vrijeme unutar

satnice, ustrojstvo cjelokupne nastave i opremljenost škola, ne može se očekivati redovito ostvarivanje navedenih zahtjeva. No, imajući na umu kako je posve neučinkovito učiti, primjerice, o životnoj zajednici samo iz udžbenika, umjesto promatranjem izvorne stvarnosti te kako je bespredmetno opisivati pokus umjesto da ga se vidi ili doživi, nastavnik bi ipak trebao, što je češće moguće, organizirati iskustveno učenje.

Raspored sadržaja petog razreda predviđa obradu poglavlja o biljci cvjetnjači u proljeće, kad ima dovoljno svježeg biljnog materijala na raspolaganju i obradu uzgoja bilja u vrijeme kad se puno može vidjeti u školskom vrtu ili u okolišu škole.

U programima prirode zastupljeno je načelo egzemplarnosti i regionalnosti. To znači da učenici stječu znanja o zakonitostima i pojavama na odabranim primjerima, a da se zatim spoznaje uopćavaju i primjenjuju na druge primjere. Načelo regionalnosti primjenjuje se upravo stoga da bi se omogućilo učenje promatranjem izvorne stvarnosti u neposrednom učeničkom okruženju te povezivanje s iskustvom i prije stečenim spoznajama.

U petom razredu, pri obradi uzgoja domaćih životinja i uzgoja bilja, nastavnik se treba osloniti na učenička iskustva i mogućnost neposrednog promatranja te, primjenjujući načelo egzemplarnosti, obraditi tek neke od predloženih primjera. Ribarstvo kopnenih voda i mora označeno je kao izborna, neobvezatna tema s obzirom na to da se sadržaji o životu u moru i kopnenim vodama obrađuju u šestom razredu.

Uz sadržaje prirode petog razreda vezane su mnogobrojne odgojne zadaće. Programske su teme okvir za ostvarivanje zdravstvenog odgoja i prevenciju ovisnosti, odgoja za zdrave životne navike, odgoja za ljudska prava, za zaštitu prirode i okoliša te odgoja za održiv razvitak.

U programu šestog razreda primjenjuje se načelo regionalnosti pri obradi životnih zajednica šuma i travnjaka. Raspored programskih sadržaja tijekom godine takav je da omogućuje nastavu u prirodi u jesen, kad se obrađuje šuma i u proljeće, kad se obrađuje travnjak. Zimi se obrađuju sadržaji koji nisu vezani uz biljni materijal, a rano proljeće predviđeno je za obradu zajednica kopnenih voda i mora.

Cjelokupni program šestog razreda posvećen je ekološkim temama i obojen zadaćama u smislu zaštite prirode i brige za okoliš te odgoja za održivi razvoj. Za učinkovito ostvarivanje tih zadaća i oblikovanje pozitivnih učeničkih stajališta, navika i ponašanja spram okoliša nije dovoljno samo stjecati znanje. Važno je spoznaje popratiti osjećajima te potaknuti učeničku aktivnost.

Ostvarivanje programa prirode podrazumijeva interdisciplinarnost. Stoga je potrebno upoznati i koristiti se pojmovima, spoznaje i tumačenja kemije i fizike za rasvjetljavanje i cjelovito usvajanje programskih sadržaja koji se poglavito bave živim svijetom. Sadržaji fizike i kemije posebno su naznačeni u sklopu programskih zadaća te ih i nastavnik, prilikom realizacije, treba imati na umu. Interdisciplinarni pristup u obradi sadržaja petog i šestog razreda posebno je primjeren ostvarivanju složenih zadaća kao što je, primjerice, odgoj za zaštitu okoliša i za održiv razvoj.

BIOLOGIJA

SVRHA I ZADAĆE:

Cilj nastave biologije je upoznavanje temeljnih zakonitosti živoga svijeta, spoznavanje građe i funkcija organizama te složenosti međuodnosa živih bića i nežive prirode. U rasporedu programskih sadržaja slijedi se evolucijsko načelo te se živi svijet upoznaje od najjednostavnijih organizama prema složenijima. Učenici trebaju steći predodžbu o postupnom i dugotrajnom razvoju živih bića na Zemlji. Istodobno, oni će stvoriti svijest o raznolikosti vrsta kao bitnoj sastavnici naše i svjetske prirodne baštine koju treba shvatiti kao bogatstvo te je poštovati i štiti.

U VIII. razredu se upoznaju temeljna načela nasljeđivanja, koja ujedno podsjećaju na srodnost čovjeka s ostalim živim bićima te se na taj način uspostavlja veza sa sadržajima VII. razreda. Posebna se pozornost daje ustrojstvu i funkcijama ljudskoga organizma. Kroz spoznaje o vlastitom organizmu i njegovim funkcijama, učenici će bolje razumjeti brigu o zdravlju, ne samo u smislu sprječavanja bolesti, nego promicanja kvalitete života i poštivanja njegove vrijednosti. U završnom dijelu programa, spoznaje o povijesnome razvoju ljudske vrste treba povezati s djelovanjem ljudske civilizacije, koja je načinom života, razvojem znanosti i tehnologija izmijenila prirodni okoliš, a promjene zahvaćaju i čovjeka. Odrediti granice ljudskoga utjecaja na prirodne sustave, velik je izazov za biologiju i ostale znanosti, jer će time biti određen daljnji razvoj ljudskoga društva.

VII. razred

1. POJAVA ŽIVOTA NA ZEMLJI

Nastavni sadržaji:

Postanak Zemlje, uvjeti na Zemlji u odnosu na uvjete susjednih planeta;

Povijesni razvoj života na Zemlji (usporedba s danom od 24 sata);

Praoceansi i prvi tragovi života;

Pojava pravih stanica; temeljni plan građe i funkcije stanice; stanična dioba; biljne i životinjske stanice;

Najjednostavniji oblici života - virusi i bakterije;

Heterotrofni i autotrofni jednostanični organizmi;

Pojava višestaničnih organizama - evolucijski napredak (tkiva, organi, organski sustavi).

Zadaće za učenike:

- upoznati znanstveno prihvaćeno tumačenje o postanku Zemlje
- znati uvjete na Zemlji koji su za razliku od uvjeta na susjednim planetima omogućili pojavu života
- stvoriti predodžbu o isprva sporom, a kasnije sve bržem tijeku evolucije živoga svijeta
- opisati znanstveno prihvaćenu predodžbu o praocanima i prvim živim bićima
- upoznati građu i funkcije stanice (jezgra, membrana, citoplazma i citoplazmatski organeli - mitohondriji, mreža kanalića, ribosomi)

- shvatiti svrhu staničnih dioba - znati opisati osnovne značajke stanica nastalih mitozom
- definirati viruse kao zarazne čestice te razlučiti svojstva koja ih povezuju sa živom i neživom prirodom
- upoznati važnost bakterija kao razlagača i razumjeti da su patogene bakterije uzročnici bolesti
- razlikovati jednostanične organizme prema načinu prehrane
- razumjeti da je pojavom višestaničnih organizama došlo do evolucijskog napretka, do podjele rada među stanicama, njihova specijaliziranja i nastanka tkiva
- shvatiti razine ustroja živih bića, od stanica i tkiva, do organa i organskih sustava.

2. RAZVOJ ŽIVOTINJA

Nastavni sadržaji:

Praživotinje - predstavnici:

Spužve - podjela rada među stanicama, predstavnici

Žarnjaci - tijelo od dva sloja stanica, predstavnici

Plošnjaci - različiti stupnjevi složenosti tjelesne građe unutar skupine

Virnjaci - način života i podrijetlo

Metilji i trakavice - specifičnost tjelesne građe nametnika; životni ciklus

Oblici - razdvojenost spola, pojava prohodnog probavila; nametnici

Mekušci - tijelo u ljušturi, krvotok, usložnjavanje živčanog sustava i osjetila

Puževi - tjelesna građa, životni prostor, predstavnici

Školjkaši - prilagodbe na sjedilački način života, predstavnici

Glavonošci - vrhunac razvoja mekušaca; najpoznatiji predstavnici

Kolutičavci - vanjska i unutarnja kolutičavost, životni prostor i predstavnici

Člankonošci - člankovite noge, grupiranje tjelesnih kolutića, vanjski tjelesni oklop-presvlačenje

Rakovi - današnji predstavnici, izumrli trilobiti
Naseljavanje kopna; kopnene životinje - odgovarajuća rješenja tjelesne građe i fizioloških procesa

Paučnjaci - tjelesna građa; predstavnici

Kukci - najbrojnija skupina kopnenih životinja; raznolikost uspješnih prilagodbi; predstavnici

Bodljikaši - način života; predstavnici; građa ličinki svjedoči o podrijetlu

Svirkovci - tjelesna građa i način života kopljače

Kralježnjaci - značajke skupine

Ribe - građa tijela i podjela na skupine; predstavnici; endemi; dvodihalice i resoperke

Vodozemci - kopnene životinje vezane uz vodu; skupine i predstavnici; endemi

Gmazovi - prave kopnene životinje; građa tijela i razmnožavanje, skupine i predstavnici; endemi; gospodari Zemlje u mezozoiku - uzroci izumiranja

Ptice - stalna tjelesna temperatura i njezino održavanje; tjelesna građa i razmnožavanje; kretanje letenjem; predstavnici; seobe ptica;

Sisavci - praptica - značajke gmazova i ptica
značajke skupine i osvajanje različitih životnih prostora - prilagodbe; tjelesna građa i razmnožavanje; glavne skupine, predstavnici.

Zadace za ucnike:

- upoznati najvažnije predstavnike praživotinja i povezati njihovu tjelesnu građu s načinom života
- shvatiti zbog čega je pojava višestaničnih organizama evolucijski napredak
- uočiti da spužve imaju jednostavnu podjelu rada među stanicama; znati navesti neke predstavnike
- razlikovati specifičnost građe tijela žarnjaka i upoznati najpoznatije predstavnike
- uočiti različitu složenost tjelesne građe plošnjaka
- povezati specifičnost tjelesne građe metilja i trakavica s nametničkim načinom života te upoznati njihov životni ciklus i stadije koji su zarazni
- uočiti napredak tjelesne građe oblića u odnosu na plošnjake i upamtiti način zaraze
- uočiti glavne značajke tjelesne građe mekušaca i evolucijski napredak unutar skupine
- upoznati specifičnosti građe, način života i predstavnike puževa, školjkaša i glavonožaca
- upoznati značajke tjelesne građe, predstavnike i način života kolutičavaca
- upoznati značajke skupine člankonožaca na primjerima rakova te prepoznati najznačajnije predstavnike rakova
- povezati današnje rakove s izumrlim trilobitima
- usvojiti predodžbu o naseljenosti voda u paleozoiku, dok je istodobno kopno pusto i negostoljubivo
- razumjeti kakve je probleme morala riješiti evolucija životinja pri osvajanju kopna
- upoznati građu tijela, način života i najpoznatije predstavnike paučnjaka
- shvatiti da su kukci najbrojnija i izrazito kopnena skupina životinja te da su odlično prilagođeni najrazličitijim životnim uvjetima
- upoznati predstavnike i način života bodljikaša
- povezati dvostrano simetričnu građu ličinke bodljikaša s evolucijom skupine
- na primjeru kopljače upoznati značajke skupine svitkovaca
- upoznati značajke skupine kraljeznjaka
- upoznati temeljna načela građe tijela riba te najvažnije skupine i njihove predstavnike s naglaskom na naše endeme
- uočiti važnost dvodihalica i resoperki za razumijevanje evolucije kraljeznjaka koji su se postupno prilagođavali kopnenim uvjetima života
- upoznati glavne skupine vodozemaca i njihove predstavnike s naglaskom na endeme naših područja
- razumjeti zašto su gmazovi skupina unutar koje se razvio pravi kopneni način života; povezati to s građom tijela i razmnožavanjem
- upoznati različite predstavnike skupine dinosaura iz mezozoika, stvoriti predodžbe o životnim zajednicama kakve su tada bile rasprostranjene te povezati uzroke izumiranja s naglim promjenama životnih uvjeta
- povezati pojavu ptica na Zemlji s pojavom stalne tjelesne temperature
- upoznati značajke tjelesne građe ptica i njihov način razmnožavanja

- shvatiti zakonitosti tjelesne građe koja omogućuje let te razumjeti temeljne ideje znanstvenih tumačenja o uzrocima seoba ptica i složenog ponašanja te životinjske skupine
- opisati značajke praptice i usporediti njezinu građu s pticama i gmazovima
- upoznati značajke skupine sisavaca i prepoznati njihove prednosti sa stajališta evolucije i naseljavanja različitih životnih prostora
- upoznati temeljne značajke skupine, građu tijela i razmnožavanja sisavaca
- upoznati glavne razvojne skupine sisavaca, najzanimljivije predstavnike i njihove prilagodbe određenim životnim uvjetima.

3. RAZVOJ BILJAKA**Nastavni sadržaji:**

Razvoj biljaka i životinja - zajednički precizirani

- Alge** - raznolikost veličina i oblika; predstavnici
Temeljne značajke razmnožavanja algi.
- Gljive** - Temeljne značajke građe gljiva; način života i oblici; najpoznatiji predstavnici,
- Lišajevi** - simbioza algi i gljiva.
- Mahovine** - prve zelene oaze na kopnu, tijelo mahovine; razmnožavanje vlaska
- Papratnjače** - prve šume na kopnu - građa papratnjača, razmnožavanje papratnjača (značenje za razvoj biljaka), današnje papratnjače
- Golosjemenjače** - pojava sjemenki; značajke građe i razmnožavanje, glavne skupine i predstavnici; prilagodbe na životne uvjete
- Kritosjemenjače** - djelotvorniji prijenos peluda, zaštićeni sjemeni zametak; građa cvijeta/oprašivanje /oplodnja; glavne skupine i predstavnici.

Zadace za ucnike:

- prepoznati u skupini prabičaja zajedničke pretke biljaka i životinja,
- uočiti veliku raznolikost oblika i veličina te složenost tjelesne građe algi
- upoznati temeljne značajke razmnožavanja algi
- upoznati temeljne značajke građe gljiva (koje suvremena znanost ubraja u posebno carstvo)
- upoznati različit način života i najpoznatije predstavnike nižih i viših gljiva
- upoznati građu, izgled i mjesta rasprostranjenosti lišajeva
- naučiti da su lišajevi indikatori čistoće zraka
- stvoriti predodžbu o prvim biljkama na pustom, nenaseljenom kopnu, koje su se pojavile uz rubove voda
- upoznati značajke građe mahovina i razmnožavanje na primjeru vlaska
- stvoriti predodžbu o šumama papratnjača u paleozoiku i povezati njihov divovski rast s evolucijskim napretkom u građi kopnenih biljaka
- opisati značajke razmnožavanja papratnjača
- razlikovati predstavnike današnjih papratnjača
- opisati temeljne značajke građe i razmnožavanja golosjemenjača
- razumjeti značenje pojave sjemenki u evoluciji biljaka,

- upoznati glavne skupine, predstavnike, rasprostranjenost i njihove prilagodbe na životne uvjete
- razumjeti da je u kritosjemenjača došlo do zaštite sjemenog zametka te do djelotvornijeg prenošenja peluda, što je evolucijski napredak
- povezati građu cvijeta s oprašivanjem i oplodnjom
- upoznati obilježja glavnih skupina kritosjemenjača i prepoznati njihove najpoznatije predstavnike.

4. EVOLUCIJA

Nastavni sadržaji:

- Dokazi evolucije;
- Promjenjivost organizama i uzroci;
- Nastajanje novih vrsta;
- Razvojno stablo živog svijeta.

Zadace za učenike:

- povezati temeljne postavke evolucijske znanosti s dokazima evolucije
- uočiti promjenjivost organizama i navesti uzroke (promjene genetskog materijala, prirodna selekcija, izolacija)
- usvojiti predodžbu o razvojnom stablu živog svijeta.

VIII. razred

1. PROMJENJIVOST I NASLJEĐIVANJE

Nastavni sadržaji:

- Srodnost i raznolikost živih bića;
- Roditelji i potomci - nesporno i spolno razmnožavanje;
- Nastanak i značajke spolnih stanica - mejoza;
- Kombiniranje roditeljskih svojstava u potomaka;
- Nasljedne i nenasljedne promjene organizama;
- Nasljeđivanje spola u čovjeka.

Zadace za učenike:

- prisjetiti se gradiva prethodnog razreda i shvatiti da postoji srodnost živih bića, ali su u evoluciji nastale mnogobrojne razlike na temelju kojih danas razvrstavamo živi svijet u više ili manje udaljene sistematske kategorije
- shvatiti da nespornim razmnožavanjem nastaju potomci jednaki roditelju, a spolnim razmnožavanjem raznoliki potomci
- usvojiti temeljne spoznaje o nastanku spolnih stanica (polovičan broj kromosoma i raznolikost genetskog sastava)
- shvatiti mogućnost nastanka različitih kombinacija kromosoma nakon stapanja spolnih stanica - upoznati pojam križanja
- razumjeti kako je određen spol u čovjeka.

2. GRAĐA I FUNKCIJE LJUDSKOG ORGANIZMA

2. 1. Razmnožavanje u čovjeka

Nastavni sadržaji:

- Spolnost čovjeka;
- Građa i uloga spolnih organa, mjesečnica, oplodnja;
- Embrionalni razvoj i porođaj; nastanak blizanaca.
- Rast i razvoj, starenje;
- Spolno prenosive bolesti i higijena spolnih organa, planiranje obitelji.

Zadace za učenike:

- shvatiti biološku osnovanost razlika među spolovima
- izgrađivati stajalište o humanom odnosu među spolovima (povezano uz pravnu jednakost spolova i ljudska prava općenito)
- shvatiti građu i funkcije muških i ženskih spolnih organa, razumjeti pojavu mjesečnice
- znati uvjete koji su potrebni za oplodnju i začecje te razvoj ploda; razlikovati postanak jednojajčanih i dvojajčanih blizanaca
- usvojiti temeljna znanja o trudnoći i porođaju, razvoju i rastu nakon rođenja
- shvatiti da je starenje jedan od osnovnih bioloških procesa te usvojiti stajalište o potrebi humanog odnosa prema starijim, nemoćnim ili hendikepiranim osobama
- spoznati potrebu održavanja higijene spolnih organa; upoznati najčešće spolne bolesti, njihove posljedice, moguću zaštitu te razviti svijest o potrebi odgovornog spolnog ponašanja
- upoznati pojam planiranja obitelji (upoznati pojam nasljednih bolesti).

2. 2. Sustav organa za kretanje

Nastavni sadržaji:

- Kosti (građa i uloga; razvoj kostiju; koštane veze); kralježnica i lubanja; Mišići (građa i uloga mišića; vrste mišićnog tkiva; reagiranje na podražaj, rad, umor i odmor).
- Bolesti organa za kretanje i njihova zaštita.

Zadace za učenike:

- shvatiti ulogu kostura kao potpornja tijela, koji je ujedno u funkciji kretanja
- upoznati građu, razvoj i načine spajanja kostiju
- shvatiti mišiće kao pokretače tijela te upoznati temeljna načela njihova djelovanja; razlikovati vrste mišićnog tkiva i njihove specifične funkcije
- usvojiti temeljna znanja o zaštiti organa za kretanje, najčešćim poremećajima i bolestima kojima su izloženi.

2. 3. Primanje i prenošenje podražaja

Nastavni sadržaji:

- Živčana stanica, podražaj, impuls;
- Osjetilni i pokretački put, leđna moždina i refleksi;
- Dijelovi živčanog sustava i njihove uloge;
- Zaštita i bolesti živčanog sustava; ovisnosti;
- Osjetila (vid, sluh i ravnoteža, njuh, okus, ostala osjetila); čimbenici koji oštećuju osjetilne organe.

Zadace za učenike:

- uočiti povezanost građe i funkcije živčane stanice; opisati prijenos živčanih impulsa; razlikovati pokretačka i osjetilna živčana vlakna
- upoznati ustroj živčanog sustava čovjeka; razlikovati autonomni i tjelesni sustav; shvatiti značenje refleksa
- naučiti glavne uloge leđne moždine i mozga
- usvojiti temeljna znanja o zaštiti živčanog sustava i bolestima kojima je najčešće izložen
- shvatiti štetnost nikotina, alkohola i opojnih droga i opasnosti vezane uz pojavu ovisnosti
- usvojiti čvrsta stajališta o kvaliteti i vrijednosti zdravog življenja i stvoriti otpornost prema oblicima ponašanja koji vode u ovisnosti
- upoznati temeljna načela funkcioniranja osjetila sluha i ravnoteže, njuha i okusa te kožnih osjetila.

2. 4. Hormonska regulacija

Nastavni sadržaji:

Hormoni kao kemijska regulacija tjelesnih funkcija;
Najvažnije endokrine žlijezde i hormoni;
Hormonski poremećaji i bolesti.

Zadace za učenike:

- shvatiti djelovanje hormona kao načina kemijskog usklađivanja tjelesnih funkcija,
- upoznati najvažnije endokrine žlijezde i njihovo djelovanje (hipofiza, štitnjača, nadbubrežna, gušterača, spolne žlijezde).

2. 5. Izmjena tvari i protok energije

Nastavni sadržaji:

Osnovne hranjive tvari, izmjena tvari u organizmu i uloga enzima;
Probavni sustav i probava
Zaštita i bolesti organa za probavu.

Zadace za učenike:

- razlikovati osnovne vrste hranjivih tvari i razumjeti temeljna načela probave hrane
- razlikovati građu, ulogu i smještaj organa probavnog sustava
- povezati pojedine stupnjeve probave s određenim dijelom probavnog sustava
- usvojiti osnovna znanja o bolestima i poremećajima rada probavnih organa te stvarati pozitivna stajališta i životne navike zbog njihove zaštite, shvatiti važnost redovite i zdrave prehrane.

2. 6. Krv, krvotok, srce

Nastavni sadržaji:

Sastojci i uloge krvi;
Srčano - krvožilni sustav; limfa i obrana organizma;
Sida; bolesti krvi, krvnih žila i srca.

Zadace za učenike:

- povezati sastojke krvi i njihove posebne uloge
- izgraditi pozitivna stajališta o vrijednosti dobrovoljnog davanja krvi

- upoznati građu i ulogu srca te građu i ulogu arterija, vena i kapilara
- razlikovati veliki i mali krvotok
- upoznati uloge limfe i limfnih čvorova
- usvojiti temeljne pojmove o obrani organizma od bolesti - antitijela, imunost, cijepljenje, alergija
- povezati učinak zaraze HIV virusom s gubitkom imuniteta, upoznati putove zaraze i shvatiti koji su oblici ponašanja rizični, odnosno kako se zaštititi od te bolesti.

2. 7. Disanje

Nastavni sadržaji:

Plućno disanje (građa dišnih organa i pokreti disanja) i stanično disanje;
Glasovni organ;
Zaštita i bolesti organa za disanje.

Zadace za učenike:

- opisati građu dišnog sustava;
- shvatiti načelo ulaska zraka u pluća te načelo izmjene plinova između plućnih mjehurića i krvi te između krvi i stanica
- definirati stanično disanje kao proces oslobađanja energije u stanicama
- upoznati načelo funkcioniranja glasovnog organa te čimbenike koji mu štete
- usvojiti spoznaje o potrebi i načinima zaštite organa za disanje (s naglaskom na štetnosti pušenja) i o bolestima koje ih najčešće pogađaju.

2. 8. Sustav organa za izlučivanje

Nastavni sadržaji:

Građa i uloga bubrega; mokraćni sustav;
Bolesti mokraćnog sustava;
Građa i uloga kože; zaštita i bolesti kože.

Zadace za učenike:

- upoznati građu i uloge bubrega i mokraćnog sustava
- upoznati bolesti bubrega i mokraćnih putova i mogućnost pomoći pri otkazivanju bubrega
- shvatiti važnost i uloge kože kao složene vanjske obloge tijela.

3. RAZVOJNI PUT ČOVJEKA

3. 1. Evolucija čovjeka

Nastavni sadržaji:

Fosilni nalazi i drugi dokazi o podrijetlu čovjeka;
Evolucija čovjeka;

Današnje čovječanstvo.

Zadace za učenike:

- na temelju fosilnih nalaza i drugih dokaza stvoriti zaključke o evoluciji čovjeka
- upoznati glavne etape i razvojne oblike u evoluciji čovjeka te ih povezivati s čimbenicima koji su uvjetovali takav razvoj

- povezati nastanak različitih rasa ljudi s čimbenicima evolucije i usvojiti predodžbu o postojanju jedne i jedinstvene biološke vrste Homo sapiens.

3. 2. Izazovi budućnosti

Nastavni sadržaji:

Biologija čovjeka pod utjecajem civilizacijskih dostignuća (promijenjen način života suvremenog čovjeka; medicinska dostignuća u borbi protiv bolesti, produžen životni vijek);

Manipuliranje genima (genska terapija; kreiranje organizama željenih osobina; moralne dvojbe);

Civilizacija i prirodni okoliš;

Ugrožena biološka raznolikost - potreba i važnost njezina očuvanja;

Uzroci ugroženosti biološke raznolikosti (onečišćenje vode, zraka, tla; zahvati u poljoprivredi; usitnjavanje i nestajanje areala; promjene razina podzemnih voda; klimatske promjene i promjene globalnog okoliša);

Što se može učiniti?

Zadace za učenike:

- uočiti značenje civilizacijskih dostignuća za život suvremenog čovjeka te za cjelokupan život na Zemlji;
- shvatiti kako se, uz pomoć znanosti i tehnologije, čovjek umiješao u evoluciju;
- shvatiti kako je pred suvremenom i budućom biološkom znanostju velik izazov manipulacije genima, koji usporedno s otvaranjem mogućnosti liječenja bolesti, sprječavanja pojava nasljednih bolesti, kreiranja novih vrsta organizama važnih za proizvodnju hrane i lijekova, otvara mnoga moralna pitanja;
- shvatiti kako su promjene u prirodnom okolišu na koje je utjecao čovjek prebrze s obzirom na ograničene sposobnosti mnogobrojnih vrsta u prilagodavanju novim životnim uvjetima;
- razumjeti zašto je važno očuvati biološku raznolikost i čime je ona ugrožena;
- navesti konkretne primjere promjena u okolišu koje djeluju negativno na pojedine vrste ili životne zajednice;
- stvoriti svijest o iznimno velikoj raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta naše domovine, koja predstavlja vrijednu prirodnu baštinu i potencijalnu razvojnu prednost u gospodarskom smislu;
- tumačiti pojam održivog razvoja kao jedine mogućnosti daljega civilizacijskog napretka.

OBJAŠNJENJE

Pri upoznavanju biološke raznolikosti i evolucije živih bića u 7. razredu, važno je ostvariti zornost nastave i kad je to moguće, učenje na prirodnome materijalu ili promatrajući organizme u njihovu prirodnom okolišu. Osim prirodnog materijala, potrebno je primjenjivati AV sredstva, slike i druge izvore znanja. Treba razvijati učeničke sposobnosti razumijevanja prirodnih procesa, uočavanja detalja, ali i uopćavanja, stvaranja generalizacija. Potrebno je poticati učenike na samostalno uočavanje problema i postavljanje pitanja te nalaženja odgovora istraživanjem i logičkim zaključivanjem.

Uz sadržaje biologije čovjeka, s obzirom na mnogobrojne i važne obrazovne i odgojne zadaće, posebno se nameće potreba interaktivnog učenja, povezivanja školskoga gradiva s aktualnim događajima i s neposrednim interesima učenika. Uz sadržaje o čuvanju zdravlja, prevenciji ovisnosti, spolnosti, potrebno je primijeniti takav oblik rada koji će omogućiti učenicima potpuno sudjelovanje i stvaranje pozitivnih stajališta te ih pripremati za odgovorno donošenje odluka.

Kako je cilj cjelokupnog programa, uz ostalo, razvijati svijest o potrebi očuvanja biološke raznolikosti te oblikovanje pozitivnih stajališta, tome bi trebali biti primjereni oblici i metode rada s učenicima.

Nastava biologije, osobito u 7. razredu, uz obradu biljnoga i životinjskoga svijeta, podrazumijeva i nastavu izvan učionice. Tako organizirana, a pažljivo i temeljito planirana nastava omogućuje ostvarivanje načela zornosti, omogućuje cjelovit doživljaj živih bića u njihovu prirodnom okolišu. Pri obradi tih nastavnih sadržaja želi se pobuditi u učenika poštovanje i ljubav prema prirodi, iz kojih će proizaći njihovo buduće životno opredjeljenje za zaštitu prirode i okoliša.

Obiljem praktičnih radova koje program biologije VII. razreda predviđa za učenike, uz samostalno ili vođeno promatranje živih bića, objekata ili pojava, uz istraživački, grupni ili samostalni rad, vođeno bilježaka ili crtanje, potiče se učenička znatiželja i samostalnost u radu. Razvija se sustavnost i preciznost u obavljanju postavljenih zadaća, urednost i upornost te se vježba suradnja unutar skupine.

Sadržaji predmeta biologije i suvremeni pristup u nastavi prirodoslovlja zahtijevaju određene materijalne i prostorne uvjete. Nastava biologije trebala bi se održavati u specijaliziranoj učionici. Praktični radovi skupina učenika ili demonstracije nameću potrebu pokušava koje se može razmještati na odgovarajući način. Praktični radovi, izvođenje pokusa te održavanje vivarija zahtijevaju postojanje vodovodne slavine u učionici. Za praktične radove mikroskopiranja potrebno je osigurati dovoljno svjetla za svaki mikroskop - utičnice za rasvjetna tijela. Učionica mora imati odvojen kabinet u kojemu će se čuvati mikroskopi, pribor za praktične radove, zbirke slika i preparata te ostala nastavna sredstva i pomagala. Ako ne postoji odvojeni kabinet, specijaliziranu učionicu treba opskrbiti ormarima namijenjenim odlaganju i čuvanju raznoga pribora i zbirke.

KEMIJA

Svrha i zadaće

Svrha programa je pružiti učenicima osnovna znanja o tvarima koje izgrađuju nas i našu okolinu, o kemijskim procesima koji se odvijaju u prirodi, o njihovoj povezanosti i čimbenicima koji na njih utječu. Uz to, učenicima treba ukazati na povezanost svojstava i strukture tvari te na mogućnosti pripreme mnogih novih i korisnih tvari. Proučavanjem kemije valja razvijati ekološku svijest i odgovornost pojedinca prema prirodi, svojem radnom i životnom okruženju.

Zadaće nastave kemije su:

- upoznati učenike s osnovnim kemijskim zakonitostima, razvijati u učenika znanstveni pogled na svijet i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja u životu,
- pridonijeti razvijanju prirodnoznanstvene kulture učenika proučavanjem sastava tvari i kemijskih promjena
- razvijati u učenika različite misaone operacije (analizu, sintezu, generalizaciju, apstrakciju) na osnovi eksperimentalnog provjeravanja, promatranja i uočavanja
- teoretskim i eksperimentalnim radom poticati i graditi u učenika smisao za sustavnost, točnost, urednost i savjesnost u obavljanju zadaća
- ukazati i upozoravati učenike kako nekontrolirano korištenje proizvoda kemijske industrije, kojemu je uzrok neznanje ili nesavjesnost, rezultira zagađivanjem čovjekove okoline, hrane, vode i zraka, što ugrožava zdravlje i opstanak svih živih bića.

VII. razred

1. ŠTO PROUČAVA KEMIJA?

Nastavni sadržaji:

Uloga kemije u svakidašnjem životu - zašto učimo kemiju?

Što rade kemičari; gdje i kako rade kemičari (kemijski laboratorij, industrijski pogoni, instituti...)?

Upoznavanje osnovnoga kemijskog pribora i rada u kemijskom školskom laboratoriju te upoznavanje mjera opreza.

Zadaće za učenike:

- upoznati područje proučavanje kemije te spoznati da je kemija, uz biologiju i fiziku, prirodna znanost temeljena na eksperimentalnom provjeravanju i izravnom promatranju kemijskih promjena u prirodi ili laboratorijskim uvjetima
- steći osnovne predodžbe o organizaciji i opremi kemijskog laboratorija, upoznati pribor kojim se kemičari služe i s mjerama opreza zaštite pri radu u kemijskom laboratoriju.

2. TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

Nastavni sadržaji:

Fizikalna i kemijska svojstva tvari

Biološka djelovanja tvari

Fizikalne i kemijske promjene tvari

Zadaće za učenike:

- prepoznati i razumjeti razliku između fizikalnih i kemijskih promjena
- uočiti da su kemijske promjene praćene promjenom energije
- doći do spoznaje da je rezultat svake kemijske promjene nastajanje nove tvari.

3. VRSTE TVARI

Nastavni sadržaji:

Smjese tvari (heterogene i homogene)

Čiste tvari

Odjeljivanje čistih tvari iz smjese (otapanje, filtracija, sublimacija, destilacija, kristalizacija i kromatografija)

Iskazivanje sastava smjesa udjelima (mase i volumena)

Jednostavne i složene čiste tvari

Sinteza i analiza.

Zadaće za učenike:

- usvojiti pojam smjese i znati razliku između heterogene i homogene smjese
- usvojiti pojam čiste tvari
- upoznati postupke odjeljivanja čistih tvari iz smjesa
- znati izračunati i iskazati sastav smjese udjelima
- razlikovati jednostavne od složenih čistih tvari te usvojiti pojam sinteze i analize.

4. ZRAK I GLAVNI SASTOJCI ZRAKA

Nastavni sadržaji:

Sastav zraka - kisik i dušik (svojstva i primjena)

Zadaće za učenike:

- uočiti da je zrak homogena smjesa plinova
- upoznati glavne sastojke zraka (kisik i dušik) te njihova svojstva i primjenu.

5. VODA I VODIK

Nastavni sadržaji:

Voda. Voda u prirodi. Dobivanje i svojstva čiste vode.

Vodik (svojstva i primjena).

Zadaće za učenike:

- razumjeti da je voda složena čista tvar građena od dviju jednostavnih tvari - vodika i kisika
- upoznati način dobivanja čiste vode i njezina svojstva
- uočiti da su prirodne vode smjese tvari
- upoznati svojstva i primjenu vodika.

6. GRAĐA TVARI

Nastavni sadržaji:

Čestice izgrađuju tvari (atomi, molekule, ioni)

Građa atoma (subatomske čestice, elementarni naboj, jezgra i elektronski omotač, protonski i nukleonski broj)

Kemijski elementi i elementarne tvari. Kemijski simboli
 Periodni sustav elemenata
 Molekule (jednakih i različitih atoma, dvoatomne i višeatomne te makromolekule)
 Ioni (jednostavni i složeni, nabojni broj)
 Kristali i kristalizacija
 Označavanje elementarnih tvari i kemijskih spojeva
 Valencija elemenata i kemijske formule.

Zadace za učenike:

- usvojiti osnovne pojmove o atomu, molekuli i ionu
- upoznati osnovne značajke subatomske čestice (proton, neutron, elektron) i uvesti pojam elementarnog naboja
- znati osnovno značenje protonskog i nukleonskog broja
- razlikovati pojam kemijskog elementa od elementarne tvari
- shvatiti kvalitativno i kvantitativno značenje kemijskog simbola
- uvidjeti da su elementi u prirodnom sustavu elemenata poredani po rastućem protonskom broju
- upoznati, na primjerima, građu jednostavnih i složenih molekula
- upoznati kristal kao čvrstu tvar pravilne unutarnje građe
- svladati kemijsku simboliku za označavanje elementarnih tvari i kemijskih spojeva
- shvatiti pojam valencije kao sposobnost atoma elementa da se veže s drugim atomima.

7. KEMIJSKE REAKCIJE

Nastavni sadržaji:

Zakon o očuvanju mase
 Mikroskopska slika kemijskih reakcija
 Jednadžbe kemijskih reakcija
 Utjecaj temperature, katalizatora i prirode tvari na brzinu kemijske reakcije

Zadace za učenike:

- eksperimentalno dokazati zakon očuvanja mase
- kemijskim jednadžbama znati prikazati jednostavne kemijske procese
- razumjeti kako temperatura, katalizator i priroda tvari koji sudjeluju u kemijskim promjenama utječu na brzinu promjene.

8. KEMIJSKI ELEMENTI I NJIHOVI SPOJEVI

Nastavni sadržaji:

Nemetali - svojstva, položaj u periodnom sustavu elemenata
 Ugljik, klor i sumpor - svojstva, primjena
 Oksidi nemetala (CO, CO₂, SO₂, SO₃, NO₂) - svojstva i nastajanje
 Kiseline (H₂SO₃, H₂SO₄, HCl, HNO₃) - svojstva i nastajanje

Metali - svojstva, položaj u periodnom sustavu elemenata
 Kalcij, željezo, zlato - svojstva, primjena
 Oksidi metala (CaO, Fe₂O₃) - svojstva i nastajanje
 Hidroksidi (NaOH, Ca(OH)₂, Fe(OH)₃) - svojstva i nastajanje
 Soli - spojevi metala i nemetala; postupci dobivanja soli
 Soli, hidroksidi i kiseline - elektrolitne otopine
 Neutralizacija - proces kiseline s lužinom

Zadace za učenike:

- spoznati da se po svojim fizičkim i kemijskim svojstvima nemetali razlikuju od metala
- uočiti odnos količine metala i nemetala u periodnom sustavu elemenata
- upoznati reakcije metala i nemetala s kisikom te nastalih oksida s vodom
- eksperimentalno ispitati svojstva kiselina i lužina i mogućnost njihova dokazivanja s indikatorima
- uz kiselinu i hidrokside upoznati i treću važnu skupinu kemijskih spojeva - soli - karakterističnih svojstava i uporabe
- dokazati da vodene otopine soli, kiselina i lužina provode električnu struju
- razumjeti proces neutralizacije
- tijekom svladavanja gradiva svladati osnovne tehnike laboratorijskog rada i osposobiti se za samostalno izvođenje jednostavnijih kemijskih pokusa.

VIII. razred

9. OSNOVNI POJMOVI KEMIJSKOG RAČUNA

Nastavni sadržaji:

Unificirana atomska jedinica mase i masa atoma
 Relativna atomska masa
 Relativna molekulska masa
 Maseni udio elemenata u spojevima

Zadace za učenike:

- usvojiti pojam unificirane atomske jedinice mase i povezati je s relativnom atomskom masom
- znati izračunati relativnu molekulska masu spoja na temelju kemijske formule
- znati iskazati sastav kemijskog spoja masenim udjelima

10. UGLJIK I ORGANSKI SPOJEVI

Nastavni sadržaji:

Ugljik - četverovalentni element; povezivanje C atoma u lance i prstene; razlika između anorganskih i organskih spojeva
 Kvalitativan sastav organskih spojeva
 Kruženje ugljika u prirodi. Fotosinteza. Stanično disanje
 Čvrsta goriva - razne vrste ugljena

Ugljikovodici - najjednostavniji organski spojevi; zasićeni i nezasićeni ugljikovodici; dobivanje, dokazivanje i uporaba

Svojstva predstavnika alkana, alkena i alkina

Aromatski ugljikovodici (benzen)

Tekuće gorivo - nafta (smjesa zasićenih i nezasićenih ugljikovodika)

Plinovito gorivo - zemni plin

Petrokemija - industrijska proizvodnja čistih organskih sirovina

Zadaci za učenike:

- uočiti značenje ugljikovih spojeva kao sastojaka cjelokupnoga živog svijeta
- dokazati kvalitativan sastav organskih spojeva
- upoznati kruženje ugljika u prirodi
- upoznati ugljen, naftu i zemni plin kao glavni izvor organskih spojeva i kao čvrsta, tekuća i plinska goriva.

11. ORGANSKI SPOJEVI S KISIKOM

Nastavni sadržaji:

Alkoholi - struktura i svojstva

Metanol i etanol - svojstva i uporaba

Octeno - kiselo vrenje (oksidacija alkohola)

Karboksilne kiseline - struktura i svojstva

Mravlja i octena kiselina - svojstva i uporaba

Reakcije kiseline i alkohola - esterifikacija; zastupljenost estera.

Zadaci za učenike:

- upoznati svojstva alkohola, uočiti funkcionalnu skupinu karakterističnu za alkohole
- eksperimentom dokazati da oksidacijom alkohola nastaje nova vrsta organskih spojeva koje karakterizira karboksilna skupina i da imaju kiselina svojstva
- dokazati mogućnost reakcije kiseline i alkohola - proces esterifikacije.

12. BIOLOŠKI VAŽNI SPOJEVI

Nastavni sadržaji:

Ugljikohidrati: jednostavni šećeri (glukoza, fruktoza, saharoza) i složeni šećeri (škrob i celuloza) - sastav, svojstva, dokazivanje

Alkoholno vrenje

Masti i ulja - svojstva, dokazivanje

Aminokiseline i bjelančevine - sastav, svojstva

Enzimi kao biokatalizatori.

Zadaci za učenike:

- upoznati karakteristična svojstva ugljikohidrata, masti i bjelančevina i njihovu ulogu u prehrani
- shvatiti ulogu enzima kao katalizatora u biokemijskim reakcijama.

13. SINTETIČKI VAŽNI SPOJEVI

Nastavni sadržaji:

Sintetički polimeri - svojstva i uporaba

Sredstva za pranje: sapuni i detergensi - svojstva i uporaba.

Zadaci za učenike:

- upoznati svojstva i uporabu sintetičkih polimera i pojam polimerizacije
- razumjeti način djelovanja sredstava za pranje.

14. EKOLOŠKI PROBLEMI DANAŠNJICE

Nastavni sadržaji:

Zagađivači zraka, vode i tla

Nekontrolirana industrijska proizvodnja i njezin utjecaj na okoliš

Promet kao veliki izvor zagađenja okoliša

Uzroci globalnog zagrijavanja zemljine atmosfere

Gospodarenje otpadom - vrste otpada, mogućnost reciklaže

Zaštita okoliša.

Zadaci za učenike:

- upoznati najopasnije zagađivače zraka, vode, tla i prevencije
- upoznati uzrok globalnog zagrijavanja zemljine atmosfere i posljedice
- shvatiti važnost gospodarenja otpadom i mogućnost njegovog recikliranja.

OBJAŠNJENJE

Svladavanje programa kemije treba se temeljiti na neposrednom promatranju svojstava tvari i njihovih promjena. Radi ostvarivanja programskih sadržaja učenike treba upoznati s načinom rada, priborom kojim će se služiti, opasnostima koje se mogu javiti, mjerama opreza, pružanjem prve pomoći te zaštitom čovjekove okoline.

Ostvarivanje programa kemije, kojemu je temelj samostalan praktičan rad učenika, zahtijeva da škola bude opremljena potrebnim nastavnim sredstvima, pomagalicama i priborom za praktičan laboratorijski rad te da u odjelima bude primjeren broj učenika.

Cilj je početnog proučavanja kemije u 7. razredu da učenici svladaju osnovne kemijske pojmove te na temelju pokusa shvate zakon o održanju mase. Ukazati učenicima, na promjene tvari u prirodi i navesti ih da traže uzroke tih promjena. U promatranju kemijskih reakcija ukazati im na promjene energije, odnosno na potrebu zadovoljavanja energetskih uvjeta kako bi reakcija mogla teći.

Proširivanjem i produbljivanjem znanja stečenog o zraku i vodi u nižim razredima, učenici će sada upoznati svojstva i primjenu elemenata koji ih izgrađuju. Na temelju tih spoznaja oni će induktivnim putem doći do spoznaje o ovisnosti svojstava o strukturi tvari.

Pri obradi atoma kao najsitnije čestice elementa potrebno je učenike upoznati s činjenicom da u prirodi postoji 90 različitih elemenata čiji se atomi međusobno razlikuju po veličini i masi. Valja naglasiti kako za prikazivanje atoma upotrebljavamo modele. Nakon upoznavanja modela atoma uvodimo kemijske simbole kao osnovu kemijskog pisma. Kemijskim simbolima treba dati kvalitativno i kvantitativno značenje.

Pojam molekula građenih od istovrsnih i raznovrsnih atoma valja obraditi na najjednostavnijim primjerima, a građu molekula prikazati jednostavnim modelima, uvesti kemijske formule i objasniti njihovo kvalitativno i kvantitativno značenje.

Valencija se obrađuje samo kao svojstvo vezivanja atoma elemenata na jednostavnim molekulama koje sadrže dvije različite atomske vrste.

Na jednostavnim kemijskim pokusima učenike upoznati s pojmom kemijske reakcije, koju prikazujemo kemijskom jednadžbom. I kemijskoj jednadžbi valja dati kvalitativno i kvantitativno značenje, te na temelju jednostavnih pokusa znati kemijske procese prikazati jednadžbama.

Obradom nastavne cjeline **Kemijski elementi i njihovi spojevi** učenici će se upoznati sa svojstvima karakterističnih nemetala i metala, njihovom kemijskom reaktivnošću i mogućnošću da grade različite spojeve - okside, kiseline, hidrokside i soli. Upoznati osnovna svojstva navedenih vrsta spojeva na temelju eksperimentalnog provjeravanja i promatranja. Važno je da obradom ove nastavne cjeline učenici nove spoznaje povezuju s podacima iz periodnog sustava elemenata.

Na početku proučavanja kemije u 8. razredu učenici će svladati osnovne pojmove kemijskog računa kojim će se dalje koristiti i primjenjivati tijekom cjelokupnog proučavanja kemije.

Pri obradi nastavne cjeline **Ugljik i organski spojevi**, koja je zapravo uvod u proučavanje organske kemije, valja upoznati učenike s rasprostranjenošću ugljikovih spojeva u živoj i neživoj prirodi.

Učenike je potrebno upozoriti da postoji neprestana pretvorba anorganskih spojeva u organske i obrnuto. Postojanje velikog broja ugljikovih spojeva s obzirom na anorganske spojeve objašnjava se na osnovi svojstava atoma ugljika.

U ovoj cjelini učenici se upoznaju i s glavnim prirodnim izvorima ugljikovih spojeva (nafta, zemni plin, kameni ugljen), a na temelju kvalitativne analize saznat će od kojih su osnovnih elemenata građeni organski spojevi.

U sklopu iste cjeline učenici se upoznaju s glavnim predstavnicima zasićenih i nezasićenih ugljikovodika; metanom, etenom i etinom. Na tim primjerima učenici će upoznati svojstva cijelih homolognih nizova, a osnovni pojmovi zasićenosti i nezasićenosti omogućit će im bolje razumijevanje cjelokupne organske kemije.

Prema načelima egzemplarne nastave u cjelini **Organski spojevi s kisikom** učenici se upoznaju s predstavnicima glavnih skupina organskih spojeva s kisikom: alkoholima, kiselinama i esterima. Potrebno je naglasiti međusobnu povezanost tih spojeva i mogućnost njihove interakcije i transformacije.

Poznavanje svojstava pojedinih skupina spojeva s karakterističnim funkcionalnim skupinama omogućit će bolje razumijevanje biološki važnih spojeva i njihove uloge u živoj stanici, što predstavlja logičan uvod u sljedeću nastavnu cjelinu.

Sastav, svojstva i funkcija masti, ugljikohidrata i proteina temeljni je sadržaj cjeline **Biološki važni spojevi**. Na primjeru bjelanjčevina kao prirodnog polimera, sadržaje ove cjeline učenici će upoznati i promjene kojima oni podliježu u živoj stanici, a time će se ostvariti i bolja povezanost sa sadržajima biologije.

U cjelini **Važni sintetički spojevi** učenici se upoznaju s organskim tvarima koje se proizvode u laboratoriju (kemijska industrija), a ne nalazimo ih u prirodi.

Svojstva plastičnih masa valja obraditi na primjeru PVC-a i naglasiti široku primjenu plastičnih masa u svakidašnjem životu.

Sadržaj cjeline **Ekološki problemi današnjice** valja povezati s ekološkim problemima zagađivanja vode, zraka, tla i hrane i na temelju primjera iz života upoznati učenike s mjerama zaštite.

FIZIKA

SVRHA I ZADAĆE

Nastavni program fizike treba učeniku omogućiti razumijevanje fizikalnih pojava i načina kojima fizika pristupa istraživanju prirode, jednostavan i zanimljiv uvid u znanstvene temelje suvremene civilizacije te razvoj sposobnosti i usvajanje postupaka za nesmetan nastavak obrazovanja. Stoga je program zamišljen tako da učenik dođe do spoznaja i razvija sposobnosti percipivnim, praktičnim i misaonim djelovanjem.

Temeljne su zadaće programa fizike:

- upoznati učenike s najvažnijim fizikalnim pojavama i njihovim zakonitostima
- osposobiti učenike za primjenu fizikalnih spoznaja i metoda u suvremenom životu, tehnici i proizvodnji te za stjecanje tehničke i prirodnoznanstvene kulture
- razviti u učenika logično i samostalno zaključivanje te kritičko mišljenje pri proučavanju fizikalnih pojava
- uvoditi učenike u znanstveni način razmišljanja i odgajati ih za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini
- osposobiti učenike za samostalno rješavanje problema, ali i za konstruktivnu suradnju pri timskom radu.

VII. razred

1. TIJELA I TVARI

Nastavni sadržaji

- Oblik i obujam tijela.
- Masa tijela. Vage.
- Gustoća tvari ($\rho = m/V$).
- Čestični sastav tvari.
- Molekula i atom.

Zadaće za učenike:

- odrediti obujam čvrstih tijela i tekućine
- izmjeriti masu tijela vagom na polugu
- odrediti gustoću čvrstih tijela i tekućine
- objasniti jednostavan model strukture tvari.

2. MEĐUDJELOVANJE TIJELA, SILA

Nastavni sadržaji

- Gravitacijsko, električno i magnetsko međudjelovanje tijela.
- Sila - vektor.
- Elastična sila. Dinamometar.
- Privlačna sila Zemlje - sila teža.
- Težina tijela ($G = mg$).
- Trenje ($F_{tr} = \mu F_p$).
- Slaganje sila na pravcu.
- Ravnoteža na poluzi ($F_1 x_1 = F_2 x_2$) - moment sile.
- Težište tijela.
- Tlak.

Zadaće za učenike:

- objasniti pojam međudjelovanja tijela na nekoliko primjera
- protumačiti pojam sile
- istražiti načelo rastezanja elastične opruge i objasniti njegovu primjenu
- objasniti težinu i silu trenja te njihove učinke u svakidašnjici
- odrediti rezultantu više sila koje djeluju na pravcu
- istražiti načelo ravnoteže na poluzi
- utvrditi težišta nekih tijela i objasniti njihovu ravnotežu
- protumačiti pojam tlaka
- primijeniti izraze za sile, ravnotežu na poluzi i tlak pri rješavanju problema.

3. ENERGIJA

Nastavni sadržaji

Različiti primjeri energije.

Rad, pretvorba i prijenos energije ($W = Fs$).

Kinetička i potencijalna energija tijela i čestica.
Gravitacijska potencijalna energija ($E_p = mgh$).

Snaga.

Zadaće za učenike:

- objasniti pojam energije na različitim primjerima energije
- opisati različite pretvorbe energije i primjere prijenosa energije
- protumačiti odnos energije i rada
- opisati primjere potencijalne i kinetičke energije te poglavito gravitacijske potencijalne energije
- navesti primjere trošila i objasniti značenje njihove snage
- primijeniti izraze za rad, energiju i snagu pri rješavanju problema.

4. UNUTARNJA ENERGIJA I TOPLINA

Nastavni sadržaji

Unutarnja energija, toplina i temperatura.

Promjena obujma tijela s temperaturom.

Mjerenje temperature.

Gibanje molekula. Promjena tlaka plina s temperaturom.

Promjena unutarnje energije radom i zagrijavanjem.

Prijelaz topline s tijela na tijelo ($Q = mc\Delta t$, $Q_1 = Q_2$).

Zadaće za učenike:

- objasniti pojmove unutarnje energije i temperature tijela te topline
- opisati promjene obujma i tlaka plina s temperaturom
- protumačiti promjenu unutarnje energije tijela
- primijeniti izraz za toplinu pri rješavanju problema.

VIII. razred

1. ELEKTRIČNA STRUJA

Nastavni sadržaji

Strujni krug i njegovi elementi.

Električna struja i njezini učinci (svjetlosni, toplinski, kemijski i magnetski).

Nositelji električne struje (elektroni i ioni). Građa atoma.

Međudjelovanje električki nabijenih tijela. Pozitivan i negativan električki naboj.

Mjerenje jakosti električne struje i napona.

Razmjernost jakosti struje i napona za dio strujnog kruga. Ohmov zakon ($I = U/R$). Pad napona.

Opasnost i zaštita od električnog udara.

Poluvodička dioda - jednosmjerna propusnost u strujnom krugu. Tranzistor kao pojačalo. Primjena poluvodičkih elemenata.

Pretvorbe energije u električnim izvorima (električni generator, fotoelement, galvanski element, termoelement).

Pretvorbe energije u strujnom krugu - rad i snaga ($W = IUt$).

Zadaci za učenike:

- sastaviti i nacrtati strujni krug te objasniti značenje svakog elementa
- navesti i opisati uređaje u kojima se koriste različiti učinci električne struje i protumačiti pojam struje
- objasniti pojam pozitivnog i negativnog električnog naboja te njihove nositelje
- protumačiti pojmove napona i jakosti struje
- izmjeriti jakost električne struje i napon te istražiti njihovu razmjernost
- objasniti električni otpor vodiča i njegovu ovisnost o karakteristikama vodiča
- objasniti načela rada poluvodičke diode i tranzistora
- navesti i objasniti različite primjere pretvorbe energije u izvoru pri razdvajanju naboja
- opisati različite pretvorbe energije u strujnom krugu
- primijeniti Ohmov zakon i izraze za rad i snagu električne struje u rješavanju problema.

2. GIBANJE I SILA

Nastavni sadržaji

Put, pomak i vrijeme.

Nejednoliko i jednoliko pravocrtno gibanje ($v = s/t$).

Ubrzanje ($a = \Delta v/\Delta t$).

Gibanje tijela pod utjecajem stalne sile ($a = F/m$).

Zadaci za učenike:

- objasniti bitne kinematičke pojmove
- utvrditi pojam brzine te opisati gibanje promjenjivom i stalnom brzinom
- utvrditi pojam ubrzanja i kvalitativno opisati ubrzano gibanje stalnog ubrzanja
- istražiti odnos sile, ubrzanja i mase
- primijeniti izraze za brzinu i ubrzanje pri rješavanju problema.

3. VALOVI

Nastavni sadržaji

Prijenos energije valom.

Transverzalni i longitudinalni val.

Opis vala (valna fronta, valna duljina, frekvencija).

Brzina rasprostiranja vala ($v = \lambda f$).

Odbijanje i lom valova.

Nastajanje i rasprostiranje zvuka.

Zvuk kao longitudinalni val.

Zadaci za učenike:

- proizvesti val na vodi, užetu ili opruzi i opisati ga valnim pojmovima
- opisati nastajanje i rasprostiranje vala, te pojave odbijanja i loma vala
- objasniti nastajanje i rasprostiranje zvuka kao longitudinalnog vala
- primijeniti izraz za brzinu vala pri rješavanju problema.

4. SVJETLOST

Nastavni sadržaji

Svjetlost kao elektromagnetski val.

Rasprostiranje svjetlosti. Sjena i polusjena. Snop i zraka svjetlosti. Brzina svjetlosti.

Odbijanje svjetlosti. Ravno, udubljeno i ispučeno zrcalo.

Lom svjetlosti. Sabirna i rastresna leća.

Žarište leće. Jakost leće ($j = 1/f$). Povećalo.

Disperzija svjetlosti. Duga. Plavetnilo neba.

Laserska svjetlost i njezina primjena.

Zadaci za učenike:

- objasniti rasprostiranje svjetlosti te sjenu i polusjenu
- opisati odbijanje svjetlosti na ravnom, udubljenom i ispučenom zrcalu, a lom svjetlosti na sabirnim i rastresnim lećama
- protumačiti primjenu sfernih zrcala i leća
- opisati svjetlost valnim veličinama, frekvencijom i valnom duljinom
- objasniti rasap svjetlosti te različite boje i vrste svjetlosti
- primijeniti izraze za svjetlost pri rješavanju problema.

OBJAŠNJENJE

Nastavni program je oblikovan na temelju dosadašnjeg programa fizike s kojim postoji višegodišnje pozitivno iskustvo. Namjera je omogućiti više slobode u didaktičkom pristupu posebice s obzirom na potrebu uvođenja suvremenije nastavne tehnologije.

Pristup obradi sadržaja u prvom je redu pojavni, pri čemu demonstracijski pokus i samostalni praktični rad učenika imaju veliku poticajnu i spoznajnu važnost. Komunikacija s učenicima treba biti interaktivna, a oblici rada trebaju težiti individualizaciji nastave.

Učitelj će ostvariti egzemplarni izbor pojava i pokusa, a problemsko oblikovanje sadržaja omogućit će učenicima da samouvjerenjem dođu do spoznaja. Praćenje i provjeravanje učenika treba biti kontinuirano, a ocjenjivanje provedeno tako da su u svakom odjelu zastupljene sve ocjene od 1 do 5 na kraju pojedinog polugodišta.

POVIJEST

Svrha i cilj nastave povijesti

Svrha i cilj nastave povijesti je da učenici uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom, što znači učenjem, steknu etičke norme i poglede na život te pritom izgrade otvoreni duh za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikacija među svojim vršnjacima i drugim ljudima. Ovako izrađivani pristupi tijekom nastave povijesti kako i uz pomoć raznovrsnih povijesnih događaja, pomagat će učenicima u izgrađivanju i sazrijevanju cjelovite osobnosti koja također uključuje zdravo domoljublje, poštivanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zalaganje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, unatoč krivudavim linijama čovjekove slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost. Takva uvjerenja učenik bi trebao steći na primjerima uzornih osoba kojima je prožeta cjelokupna čovjekova povijest, a među kojima časno mjesto pripada i mnogobrojnim uzornim osobama iz hrvatske nacionalne povijesti.

Temeljni sadržaji nastave povijesti kao i povijesnog odgoja učenika zajedno s njegovom osobnom suradnjom, bili su i ostaju istinsko, to jest objektivno tumačenje povijesnih događaja koji u tijeku povijesnog razvoja, ali i uz pomoć nastavnog tumačenja, također uključuju i uočavanje postupnog sazrijevanja čovjeka i čovječanstva u cjelini. Riječ je, dakako, o različitim područjima povijesti kao što su politika, gospodarstvo, društvo, narodi i države, osvajački i obrambeni ratovi, hegemonije, vjera i kultura, imena osoba i mjesta, datumi i vremenski slijed itd. Sve te povijesne događaje valja u nastavi povijesti tumačiti sustavno i u njihovoj međusobnoj povezanosti i cjelovitosti.

Prema tome, i nastava povijesti, jednako kao i povijesna znanost, dužna je kritički, dakle objektivno, što znači cjelovito i vjerodostojno tumačiti povijesne događaje, kako su se i zašto dogodili u nekom određenom mjestu i vremenu te koje su njihove posljedice. Drugim riječima, i nastava povijesti mora biti nepristrana, tumačiti i govoriti istinu, i samo istinu, bila ona ugodna ili gorka. Tako odgajani učenici bit će također pripremljeni sagledavati i razumijevati povijesne događaje i probleme u njihovoj slojevitosti i višestranosti. Bit će pritom sposobni ocijeniti ne samo poznate uzroke i posljedice, nego i povezanost povijesti s drugim područjima i to ne samo u prošlosti nego i u sadašnjosti.

Uz vjerodostojnost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći lakše i sigurnije postići ako iz nastave povijesti uklonimo preopterećenost učenika s gomilanjem činjenica te umjesto njih stavimo naglasak na kulturu i svrhu učenja povijesti. Stoga ćemo tijekom podučavanja povijesti, poticati učenike i pomagati im da sami rade i nastoje spoznati probleme povijesnog tijeka. Razvijat ćemo u njima analitičke sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritičko promatranje povijesti i povijesnog tijeka. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje, postavljanje pitanja i traženje odgovora, a koji uključuju odbacivanje nebitnog te traženje bitnog, te uočavanje u nastojanju oblikovanja utemeljene osobne prosudbe, koju će moći i sami obrazložiti, treba pomoći učenicima da spoznaju granice svojih, ali i općeljudskih mogućnosti.

Takvim će djelovanjem učenici postajati sve sposobniji da u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin integralni dio, prepoznaju mu-kotrpan hod čovječanstva prema boljem i čovjeka dostojnijem životu. Stjecanjem valjanih spoznaja bit će uvjereni da je povijest ljudskog roda kao i čovjek sam u sebi misterij, a u povijesnim realitetima će ipak otkrivati smisao čovjekova života upravo u njegovu rastu prema sve većoj čovječnosti. Nakon ovako izgrađenih i usvojenih spoznaja učenici će se željeti uključiti u istinski human i čovjeka dostojan povijesni hod budućnosti. Učenici će usvojene spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkoga nadalje. Tako će i povijest, odnosno nastava povijesti, pridonositi izgradnji valjanih građana svoje domovine, a zatim i cijeloga svijeta. Upravo je u tome temeljni smisao i cilj nastave povijesti.

V. razred

POVIJEST STAROGA VIJEKA

I. UVOD U UČENJE POVIJESTI

Uvod u povijest

Što je povijest. Zašto je učimo. Što su to povijesna vrela (izvori). Kako ih dijelimo. Raučunanje vremena. Velika povjesna razdoblja.

Ljudske zajednice

Obitelj - temeljna ljudska zajednica. Općina - proširena zajednica. Država - domovina svih ljudi koji u njoj žive. Tipovi država. Uzdržavanje - porez.

Narod. Steleži. Ratovi. Obrambeni ratovi i junaci.

II. ŽIVOT I KULTURA LJUDI U PRAPOVIJESNO DOBA

Čovjek starijeg i mlađeg kamenog doba

Čovjek u pradavna vremena. Način života i rada: odjeća, oruđa, i oruža. Obrađivanje tla. Uzgoj domaćih životinja. Kultura i umjetnost: odabrani svjetski lokaliteti.

Pradavni stanovnici na tlu Hrvatske

Starije i mlađe kameno doba na hrvatskom tlu. Odabrani primjeri na hrvatskom području: Krapina, Vindija, Veterinica kraj Zagreba, Smilčići kraj Šibenika, Danilo kraj Zadra, Hvar, vučedolska kultura.

Prijelazno razdoblje - brončano i željezno doba

Upotrebljavanje i obrađivanje kovina. Nalazišta u Europi. Gospodarstvo. Uzgoj domaćih životinja.

Nalazišta na hrvatskom tlu. Kultura gradina. Kulturne skupine: istarska, japodska, liburnijska i druge.

III. NARODI STAROG ISTOKA - PRVE DRŽAVE I KULTURA

Egipat - "dar Nila"

Smještaj i oblikovanje države. Gospodarstvo: poljodjelstvo, kulture. Faraon - egipatski vladar. Najpoznatiji gradovi.

Odabrani primjeri kulture i umjetnosti: gradnja hramova i piramida. Briga za mrtve (balzamiranje). Pismo i papir. Prve škole i učitelji.

Mezopotamija, Babilonci i Asirci

Povijesno područje. Stanovnici: Sumerani i Babilonci. Hamurabijev zakoni. Asirija.

Novi Babilon. Kralj Nabukodonosor II. Poljodjelstvo. Kultura i umjetnost: odijevanje, obrt, gradnja kuća, "viseći vrtovi". Temelji znanosti: medicina, matematika, astronomija. Prvi kalendari, biblioteka. Klinovo pismo.

Židovi; Feničani

Povijesno područje. Abraham i Mojsije, vođe naroda patrijarši. Židovski kraljevi David i Salomon. Jeruzalem, gradnja hrama.

Feničani: smještaj, glavna zanimanja (pomorstvo, trgovina i obrt). Glasovno pismo - najvažnija stečevina.

Medija, Perzija

Iransko visočje. Opis tla. Medijska država i njezin pad. Perzijska država: Kir, Darije I. Državna uprava. Uređenje redovne pošte. Kultura. Zaratustra.

Indija, Kina

Najstariji stanovnici: Davidi, Indi, kastinsko društvo: svećenici i drugi staleži: budizam. Kultura.

Kina. Najvažnije dinastije: Tsin, Han, Kineski zid.

Kultura: pismo, brončano posuđe. Konfucija.

IV. ŽIVOT I KULTURA STARIH GRKA

Dolazak Grka; Kreta i Mikena

Povijesni prostor: zemlja i more. Najstariji stanovnici Grčke: Ahajci i Dorani. Kreta: pomorska moć, kultura i umjetnost. - Mikena: uspon kulture i umjetnosti. Gradovi (kiklopske zidine), grobovi s nakitom i predmetima (zlato i drugi metali).

Troja i trojanski rat. Homer: Ilijada i Odiseja

Grci se šire po Sredozemnome moru. Kolonizacija

Gospodarski razvoj Grčke. Poljodjelstvo i stočarstvo. Obrt i trgovina. Grčke kolonije (Crno more, Sicilija, južna Italija i Francuska). Uzroci seoba. Grčke kolonije na današnjem hrvatskom Jadranu.

Jadranski Grci. Smjerovi seoba. Grčke kolonije na otocima u Jadranskome moru. Posljedice.

Spartanska država; Atena

Sparta i Atena, središnji gradovi stare Grčke. Sparta - vojnički tabor. Odgoj u Sparti.

Atenska država. Solon. Reforme.

Sukob Grka s Perzijancima

Darijeva vojna. Ustanak u Maloj Aziji. Perzijska i grčka vojska. Atenjanin Miltijad. Vojna kralja Kserksa. Aristid i Temistoklo. Kralj Leonida. Pobjeda Atenjana.

Periklovo doba - procvat atenske demokracije

Periklo - atenski vođa i državnik. Vrline koje su ga resile. Umjetnost i kultura u atenskoj državi. Gradnja i ukrašavanje hramova. Privatni život Helena. Grčki bogovi. Grčki heroji. Proročišta. Olimpijske igre.

Propast Atene

Pelopeneski rat. Uzroci rata. Ostale nevolje. Alkibijad i njegova vladavina. Poraz Atene. Uzroci i posljedice.

Grčki filozofi i ostali znanstvenici

Plemenit čovjek Sokrat. Njegova načela. Sokratova smrt. Platon i Aristotel - istaknuti učitelji i mudraci.

Propast grčke slobode - kralj Filip II. i Aleksandar Veliki

Makedonski kralj Filip II. Filipove osnove. Govornik Demosten. Propast grčke slobode. Aleksandar Veliki i vojna u Aziju. Pobjeda kod Isa. Propast Perzije. Uređivanje države. Rasulo Carstva. Helenizam.

V. ŽIVOT I KULTURA STARIH RIMLJANA

A) RIMSKA REPUBLIKA

Najstarije stanovništvo Italije

Gali - narod indoeuropskog podrijetla. Etruščani i obilježja kulture. Velika Grčka. Latini i Rim

Rim u doba kraljeva - postanak rimske države

Trojanac Eneja. Romul i Rem. Uređenje Rima. Širenje Rima. Rimski kraljevi. Posljednji kralj Tarkvinije "Oholi".

Uređenje Rimske Republike

Sastav društva. Patriciji, Senat. Plebojci. Plebejski tribuni. Patricij Koriolan. Borba za političku ravnopravnost. Plebejci su izjednačeni s patricijima.

Sastav rimske vojske. Legije. Oružje. Trijumf

Rimljani osvajaju Italiju

Legendarni Rimljanin - Mucije Scevola. Rimljani šire vlast po srednjoj Italiji. Provala Gala. Kralj Pir i njegov neuspjeh.

Punski ratovi; Rimljani osvajaju Sredozemlje

Kartaga. Prilike u Kartagi. Prvi punski rat. Uzroci. Drugi punski rat. Hanibal. Pobjeda kod Kana. Poraz Kartage. Povod za novi rat. Treći punski rat. Posljedice.

Život i kultura starih Rimljana

Rimljani na istoku. Promjena u životu i običajima. Grad Rim. Rimska kuća. Odjeća Rimljana. Kultura i civilizacija. Robovi i njihov položaj. Provincija. Povezanost cestama. Rimska aristokracija. Rimska svjetina.

Vjerovanja starih Rimljana. Svećenički zborovi.

Suprotnosti u rimskom društvu

Braća Grakho. Gaj Marije i Kornelije Sula

Posljedice ratova: propast seljaka. odgoj braće Grakho. Pučki tribuni Tiberije Grakho i Gaj Grakho. Neuspjeh re-

formi. Vođa demokrata: Gaj Marije. Vođa optimata: Kornelije Sula. Prvi građanski rat. Sulina diktatura.

Prvi trijumvirat i novi građanski rat

Stanje u rimskom društvu. Najugledniji muževi. Zavjera Katiline. Cezar i njegova mladost. Trijumvirat. Cezar u Galiji. Drugi građanski rat. Cezar vlada sam.

Prvi poznati narodi na tlu Hrvatske (pokraj Rimske Republike)

Iliri i Kelti. Kada dolaze. Trgovačke kolonije na hrvatskoj jadranskoj obali. Glavno zanimanje Ilira.

Kraljica Teuta. Gusarenje Ilira po moru. Rimljani pokoravaju ilirska plemena.

B) RIMSKO CARSTVO

Car August i njegova vladavina: Rođenje Isusovo

Oktavijan- August, prvi rimski car. Drugi trijumvirat. Imperator. Augustovo vladanje. Kulturni procvat. Kristovo rođenje u Palestini, istočnom dijelu rimske države. Svjedočanstva rimskih i židovskih povjesničara. Kršćanstvo.

Augustovi nasljednici; Red i mir u Carstvu

Carevi Tiberije i Kaligula. Car Neron. Progoni kršćana. Vladanje Flavijevaca. Slom ustanka Židova u Palestini. Stradanje gradova Herculanej i Pompeji.

“Sretno doba” - Doba uspona

Car marko Trajan proširio granice Carstva. Obilježja njegove vladavine. Daljnje upravne i vojne reforme. Hadrijan. Car Marko Aurelije. Ratovi i obilježja vladavine. Kultura.

Dioklecijan i Konstantin Veliki - preobrazba Carstva

Nemiri i anarhija u Carstvu. Uzroci. Dva cara: Dioklecijan i Maksimijan. Dioklecijan progona kršćane. Dioklecijanova palača u Splitu.

Konstantin Veliki. Obilježja vladanja. Milanski edikt.

Život i kultura u doba rimskih careva

Rimski mir. Rimski gradovi. Život i kultura u gradu. Svakidašnji život pučanstva. Rimski teatar. Amfiteatar. Gladijatori.

Širenje kršćanstva. Progoni. Pobjeda kršćanstva.

Rimske pokrajine na današnjem hrvatskom prostoru

Rimljani osvajaju područja naseljena Ilirima. Stanje pokorenih naroda. Ustanci.

Rimske provincije i nazivi. Procvat gradova. Rimski putovi i ceste. Urbanizacija u gradovima. Izgled grada.

Širenje kulture. Romanizacija.

Širenje kršćanstva. Progoni. Najstarije biskupije.

Rimski spomenici na hrvatskom tlu.

VI. RANI SREDNJI VIJEK - SEOBE NARODA

Stari Germani

Istočni, zapadni i sjeverni Germani. Život Germana. Političke prilike. Vjerovanje u Germana. Gotska kultura.

Provala Huna u Europu

Huni i seobe naroda. Provala Huna. Zapadni Goti. Druge germanske države. (Franci, Burgundi, Angli i Sasi).

Pad zapadnog Rimskog Carstva

Atila. Provale u Italiju. Pad zapadnog Rimskog Carstva. Odoakar. Istočnogotska država. Područje. Teodorik. Pad.

Istočnorimsko carstvo (Bizant)

Romanija. Dobre strane Carstva. Slabe strane. Car Justinijan (527-565.). Vanjska politika. Ratovi. Carev kulturni rad. Urbanizacija. Poslije Justinijana. Država i gospodarstvo.

Slaveni i Avari

Pradomovina Slavena. Kultura Slavena. Vjerovanja Slavena. Slavenski narodi. Avari ili Obri. Dolazak Hrvata (samo naznačiti).

VI. razred

HRVATSKA I SVIJET OD VI. DO SREDINE XVIII. STOLJEĆA

RANI SREDNJI VIJEK OD VI. DO XI. STOLJEĆA

I. EUROPA U RANOM SREDNJEM VIJEKU OD V. DO XI. STOLJEĆA

Europa nakon velikih provala i seoba naroda

Osnivanje države franačke. Karlo Veliki. Raspad franačke države. Prilike u Europi od IX. do XI. stoljeća. Zapadno-slavenske države. Velikomoravska. Češka. Kijevska Rusija. Poljska. Karantanija. Normani. Mađari.

Razvoj feudalnog društva

Kako se privredivalo u franačkoj državi. Propadanje seljaštva. Seniori i vazali. Feudalni posjednici i podložnici (kmetovi).

Arapci

Arapci u doba barbarstva. Muhamed, osnivač islama i arapske države. Arapska osvajanja i osnivanje carstva - kalifata. Arapska kultura.

Bizantsko Carstvo i Slaveni

Država, gospodarstvo i društvo. Bizant i slavenske zemlje: Duklja, Raška, Makedonija, Bugarska, Bizant i Venecija. Bizantska kultura.

Kršćanstvo i oblikovanje zapadnoeuropske kulture

Kršćanska Crkva - ustroj i djelovanje. Samostani ognjišta srednjovjekovne kulture i uljudbe. Crkveno graditeljstvo Ćirila i Metoda.

II. HRVATSKA U RANOME SREDNJEM VIJEKU DO XII. STOLJEĆA

Hrvati u novoj postojbini: Pokršćavanje Hrvata

Zemljopisni uvjeti hrvatskog područja. Pokršćavanje Hrvata. Hrvatske kneževine. Prva stoljeća u novoj postojbini.

Hrvatske kneževine u IX. stoljeću; Postanak države

Borba protiv Franaka. Borbe za jadransku obalu. Vladarska kuća Trpimirovića. Knez Branimir i papa Ivan VIII.

Ujedinjena Kraljevina Hrvatska

Knez Tomislav - ujedinitelj Primorske i Posavske Hrvatske. Tomislav - prvi hrvatski kralj. Crkveno pitanje u Hrvatskoj. Crkveni sabori u Splitu.

Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije

Obnovljeni napadi mlečana na hrvatsko-dalmatinsku obalu. Hrvatska u doba kralja Petra Krešimira IV. Uspom Hrvatske u doba kralja Dmitra Zvonimira (1074.-1089.). Značenje saveza s papom Grgurom VII.

Promjene na hrvatskom prijestolju Dolazak Arpadovića

Borbe za prijestolje. Vojni pohod kralja Ladislava. Posljedice. Koloman i bitka na Gvozdu. Ugovor 1102. i njegove posljedice: hrvatsko-ugarska državna zajednica.

Državno uređenje i prilike u Hrvatskoj do 1102.

Hrvatska kultura u doba narodnih vladara

Predromanika i romanika. Starohrvatska pleterna ornamentika. Benediktinski samostani - žarišta hrvatske kulture.

RAZVIJENI I KASNI SREDNJI VIJEK OD XI. DO KRAJA XV. STOLJEĆA

III. EUROPA OD XI. DO KRAJA XV. STOLJEĆA

Napredak proizvodnje i razmjene Obnavljanje gradova

Razvoj poljoprivredne i obrtničke proizvodnje. Obnavljanje gradova u Europi. Prvi srednjovjekovni gradovi i njihova obilježja. Borba gradova za samoupravu. Centralističke monarhije u Europi.

Poticaji srednjovjekovnih civilizacija

Križarski ratovi, njihove posljedice i značenja. Srednjovjekovna kineska civilizacija. Juriš Mongola na tri srednjovjekovne civilizacije. Rusko Carstvo.

Srednjovjekovno društvo od XII. do kraja XV stoljeća

Život plemstva u srednjem vijeku. Život seljaka. Život građana. Trgovina i obrt. Unapređenje znanja. Humanizam i renesansa. Graditeljstvo, kiparstvo i slikarstvo. Razvoj znanosti.

Alpske i balkanske zemlje. Nove sile - Austrija i Turska

Slovenske pokrajine i Habsburgovci. Raška u doba Nemanjića (1170.-1371.) Turci - Osmanlije. Turska osvajanja na Balkanskom poluotoku.

Balkan

IV. HRVATSKA U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU OD XII. DO POČETKA XVI. STOLJEĆA

Hrvatska u novoj državnoj zajednici

Hrvatsko-ugarski vladari i borba s Venecijom. Položaj Istre. Uspom dinastičkih obitelji u Hrvatskoj. Razvoj gradova.

Hrvatska u doba Anžuvinaca

Knezovi Šubići i Anžuvinci. Jačanje kraljevske vlasti. Ujedinjenje hrvatskih zemalja za vrijeme Ludovika I. Zadarski mir. Unutrašnje prilike u Hrvatskoj.

Jug Hrvatske - Dubrovačka Republika

Razvoj Dubrovnika. Gospodarstvo i društvo. Dubrovnik priznaje vlast hrvatsko-ugarskog kralja i hrvatsko-dalmatinskog bana. Trgovina i diplomacija

BOSNA U SREDNJEM VIJEKU

Prva stoljeća povijesti Bosne

Počeci Bosne i daljnji razvoj. Crkva bosanska. Uloga i značenje redovnika (dominikanci i franjevci). Jačanje Bosne. Stjepan II. Kotromanić. Stjepan Tvrtko I.

Slabljenje Bosne i njezin pad

Međusobne borbe velikaša. Hrvoje Vukčić Hrvatinić. Stjepan Vukčić Kosača. Hercegovina. Stjepan Tomašević. Pad Bosne. Katarina Kosača.

Srednjovjekovna kultura Bosne.

HRVATSKA U KASNOM SREDNJEM VIJEKU OD XV. DO POČETKA XVI. STOLJEĆA (DO 1527.).

Dinastičke borbe i posljedice

Sukobi oko prijestolja. Mlečani okupiraju Dalmaciju, Posljedice. Kralj Matija Korvin. Sukobi s Turcima.

Doba obrambenih ratova s Osmanlijama

Nesloga hrvatskih velikaša. Bitka na Krbavskom polju. Daljnje borbe s Turcima. Pomoć Sv. Stolice. Ban Ivaniš Korvin i Petar Berislavić. Mohačka bitka i posljedice.

Hrvatska kultura od XII. do kraja XVI. stoljeća

Graditeljstvo. Kiparstvo. Slikarstvo. Književnost. Najstariji sačuvani pravni spomenici.

NOVI VIJEK

OD XVI. DO KRAJA XVIII. STOLJEĆA

V. EUROPA U NOVOM VIJEKU OD XVI. DO SREDINE XVIII. STOLJEĆA

Velika zemljopisna otkrića

Otkriće pomorskog puta za Indiju. Otkriće Amerike. Prvo putovanje oko Zemlje. Otkriće Sjeverne Amerike. Posljedice zemljopisnih otkrića.

Razvoj gospodarstva i društva

Promjene u načinu proizvodnje. Daljnji razvoj društva. Borba građanstva za sudjelovanje u vlasti.

Reformacija i njezino širenje Europom

Reformacija u Njemačkoj. Uzroci. Nositelji. Širenje. Njemački seljački rat. Odjeci izvan Njemačke. Reformacija u ostalim europskim i hrvatskim zemljama.

Apsolutne monarhije u Europi

Interesi građanstva. Interesi vladara. Razvoj privrede. Osvajanje kolonija.

Apsolutne monarhije. Građanstvo želi sudjelovati u vlasti. Uspori i širenje Habsburške Monarhije. Stanje u Engleskoj. Parlamentarne monarhije.

Katolička obnova

Crkveni sabor u Tridentu (1545.-1563.). Novi crkveni redovi. Isusovci, nositelji obnove. Osnivanje gimnazija i sveučilišta. Katolička obnova u Hrvatskoj i njezin utjecaj na duhovni život i kulturni razvoj.

VI. HRVATSKA U XVI. I XVII. STOLJEĆU - BORBA ZA OPSTANAK

Nove dinastičke promjene. Izbor Habsburgovaca

Hrvatska ulazi u sastav habsburške krune (Monarhije). Sabor u Cetingradu. Uvjeti izbora Ferdinanda I. Habsburškog. Značenje izbora. Posljedice.

Borba najveće turske opasnosti

Nastavak obrambenog rata (1527.-1592.). Refeudalizacija i seljačka buna (1573.) Bitka kod Siska (1593.) - prekretnica u obrambenom ratu. Iseljavanje hrvatskoga pučanstva i posljedice.

Novi obrambeni sustav; Ustroj vojne granice

Ustroj hrvatsko-slavonske vojne granice. Vojna utvrda i grad Karlovac. Širenje vojne granice (uz okupiranu Bosnu). Daljnji obrambeni ratovi. "Vlaški statuti" i nezakonito izuzeće vojne granice od ovlasti Hrvatskoga sabora i bana.

Vašvarski mir. Nezadovoljstvo hrvatskih velikaša.

Zrinsko-frankopanski otpor bečkom centralizmu

Pripreme i organizacija otpora. Uloga Katarine Zrinske. Otkrivanje i slom otpora. Nezakonito pogubljenje hrvatskih velikaša. Stradanja Katarine Zrinske i njezine djece. Nezakonita pljačka zrinsko-frankopanskog imanja. Posljedice.

VII. HRVATSKA OD KRAJA XVII. DO SREDINE XVIII. STOLJEĆA

Oslobađanje hrvatskih zemalja od turske vlasti

Slabljenje turske moći i uzroci. Dugi rat za oslobođenje Slavonije te Like i Krbave od Turaka (1683.-1699.). Rat u južnoj Hrvatskoj - Dalmaciji. E. Savojski i prodor u Bosnu. Mir u Srijemskim Karlovcima. Značenje.

Zakon o nasljeđivanju. Novi obrambeni ratovi i mirovni ugovori

Zakon o nasljeđivanju. Značenje. Nastavak obrambenih ratova i prodor u tursku Hrvatsku.

Novi mirovni ugovori (1718., 1739.). Značenje. Utvrđivanje granica prema područjima pod turskom vlašću. Počeci gospodarske obnove nakon oslobođenja hrvatskih krajeva. Počeci sukoba s mađarskim plemstvom.

Dalmacija i Istra za vrijeme mletačke vlasti

Venecija u novom vijeku. Položaj Dalmacije za vrijeme mletačke vlasti. Buna na otoku Hvaru. Venecija zaposjela nova hrvatska područja potkraj XVII. i početkom XVIII. st.

Položaj Istre za vrijeme mletačke vlasti.

Dubrovačka Republika

Uspori Dubrovnika u XVI. i XVII. st. Gospodarstvo. Trgovina i obrt. Mornarica. Vanjska politika i diplomacija. Uzroci slabljenja Dubrovnika. Znakovi oporavka u XVIII. st.

Bosna za vrijeme turskog vladanja

Bosanski pašaluk - područje i stanovništvo. Granice nakon dugih turskih ratova (oslobađanje hrvatskih zemalja). Turska Hrvatska. Islamizacija. Odnos turskih vlasti prema kršćanskim crkvama. Stanje kulture i prosvjete.

Hrvatska kultura od XVI. do sredine XVIII. stoljeća

Primjeri razvoja barokne umjetnosti: graditeljstvo, kiparstvo, slikarstvo. Stanje u Dalmaciji i u Istri. Razvoj i značenje školstva (gimnazije u većim gradovima, Sveučilište u glavnom gradu Zagrebu). Razvoj književnosti i znanosti.

OBJAŠNJENJE

Program povijesti za osnovne škole predstavlja jezgru učenja povijesti koja se, uz pomoć tradicionalnog slijeda, kreće u prapovijesti i starog vijeka do sadašnjosti. Pri tome je nastavno gradivo predočeno tako da odnos u satnici između opće povijesti i povijesti hrvatskog naroda iznosi u prosjeku 40 prema 60 posto, što znači da 40 posto svjetske povijesti i najmanje 60 posto hrvatske povijesti. Osim toga, sadržaji programa rađeni su tako da učenik nakon završetka školovanja može već i sam pravilno uočiti međunarodni položaj Hrvatske, što znači ulogu i značenje hrvatske povijesti i naroda u svijetu i svjetskoj povijesti te kako je Hrvatska uistinu bila i ostala sastavni dio europske kulture i civilizacije, koju je, štoviše, zajedno s Europom gradila i izgrađivala sve do naših dana.

Nastavno gradivo za peti razred osnovne škole ohuhvaća uvod u život i kulturu ljudi u prapovijesnom razdoblju i starom vijeku te doba seobe naroda do dolaska Hrvata. Prema tome, gradivo za V. razred obuhvaća V. tematskih cjelina i 38 sat nastavnoga gradiva. Tematske cjeline tumače se sljedećim redom:

I. Uvod u učenje povijesti

II. Život i kultura ljudi u prapovijesno doba

Riječ je, dakle, o čovjeku i njegovim djelima u starijem i mlađem kamenom dobu te u prijelaznom razdoblju, što znači brončanom i željeznom dobu.

U III. tematskoj cjelini tumači se **povijest naroda starog Istoka, tj. prvih država i kultura**, IV. cjelina ima naslov **Život i kultura starih Rimljana**. Radi bolje preglednosti ona je prodočena u dvije tematske podcjeline;

A) *Rimska Republika i*

B) *Rimsko Carstvo.*

Posljednja, tj. VI. tematska cjelina ima naslov **Rani srednji vijek - Seobe naroda**. U tijeku tih cjelina istaknute su i metodске jedinice u kojima se izlaže život i kultura ljudi na današnjem hrvatskom tlu u doba prapovijesti te u doba starih Grka i Rimljana. Posebna pažnja dana je i povijesti kršćanstva, te kršćanskoj kulturi i civilizaciji i na današnjem hrvatskom tlu u doba Rimljana.

Gradivo za šesti razred obuhvaća razdoblje ranog i kasnog srednjeg vijeka. Riječ je o sistematskom pregledu i sadržajima iz hrvatske i svjetske povijesti od V. do sredine XVIII. stoljeća. Pojedina povijesna razdoblja predočena su kronološkim slijedom, ali također i komparativno. Pri tome je glavni tematski naslov Hrvatska i svijet od V. do sredine XVIII. stoljeća, jer se želi naglasiti da s motrišta nacionalne povijesti promatramo našu povijesnu suradnju sa svijetom u prošlosti i sadašnjosti. Zbog tih razloga dan je ovaj glavni naslov za VII i VIII. razred osnovne škole.

Gradivo za VI. razred osnovne škole izlaže se u sedam tematskih cjelina i to uz pomoć uobičajene kronološke i komparativne metode. Također u 38 sati novog nastavnog gradiva. Sadržaji su opća i nacionalna povijest ranog i kasnog srednjeg vijeka te novi vijek u svijetu i u nas, tj. hrvatska povijest do kraja XVIII. stoljeća.

Na opće povijesnom planu valja učenicima predočiti ispravne pojmove o srednjem vijeku te valjano izložiti kršćansku kulturu i civilizaciju i muslimanski svijet, tumačeći pri tome temeljite gospodarske, kulturne i društvene promjene na pragu novog vijeka i u kasnijim stoljećima.

Na planu nacionalne povijesti valja temeljito izložiti političko okruženje i zemljopisni položaj hrvatske zemlje. značajne povijesne događaje u doba narodnih vladara, kao i opći gospodarski i kulturni vijek valja pomno tumačiti uvijek u komparaciji i s općom poviješću u kojoj Hrvatska sudjeluje. Dinastičke promjene, kao i pojam personalne unije, te stoljetne obrambene ratove, kao i povijest Bosne, valja sistematski izlagati. Na primjeren način tumačit će se izbor Habsburgovaca na Saboru u Cetingradu, kao i njihova nastojanja da od personalne unije načine realnu uniju, čemu se stoljećima opirao Hrvatski sabor te hrvatski velikaši. U tom smislu izložit će se i Zrinsko-frankopanski otpor bečkom centralizmu i apsolutizmu, posljedice prosvijećenog apsolutizma u Hrvatskoj, ali i proces oslobađanja hrvatskih zemalja od turske vlasti. Izložit će se i položaj hrvatskog pučanstva za vrijeme mletačke i austrijske vlasti na jugu i zapadu Hrvatske. Kulturnu baštinu valja izložiti tako da učenici shvate cjelovitost hrvatskog prostora i kulture i dožive pojedine umjetničke vrijednosti te uoče osobitosti i izvornost kulturnih dostignuća u Hrvata, ali i njihovu komparaciju te zajedništvo s europskim dostignućima.

VII. razred

HRVATSKA I SVIJET OD SREDINE XVIII. DO POČETKA XX. STOLJEĆA

I. SVIJET OD SREDINE XVIII. DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

Prva industrijska revolucija

Parni stroj i nova tehnička otkrića; Primjena; Gradansko društvo i promjene na selu.

Razvoj Sjedinjenih Američkih Država (SAD)

Razvoj sjevernoameričkih kolonija. Rat za nezavisnost. Ustav 1781. god. Važnost rata za nezavisnost.

Francuska revolucija.

Uzorci; Dvorski apsolutizam; Prosvjetiteljstvo; Sastav društva; Saziv generalnih staleža; Treći stalež; Narodna ustavotvorna skupština; Pad Bastille. Deklaracija (1789.).

Francuska revolucija i njezin tijek do 1794.

Ustav 1791.; Pokušaj uspostave starog poretka; Rat s anti-francuskom koalicijom (obrana domovine); Jakobinski teror; Poraz Jakobinaca i kraj revolucije; Posljedice i značenje.

Napoleonovi ratovi

Napoleon preuzima vlast u Francuskoj; Napoleonovi osvajački ratovi; Stanje u pokorenim zemljama; Uzroci sloma Napoleonove vladavine.

Novi društveni slojevi i socijalna pitanja

Gradovi i rast građskoga društva; Gospodarska i politička moć poduzetnika; Život i položaj četvrtog staleža; Učenje o socijalizmu.

Revolucionarni događaji u Europi (1815.-1849.)

Stanje u Europi nakon sloma Napoleona; Širenje revolucije; Revolucija u Francuskoj (1848.); Revolucija u Njemačkoj i Italiji; Revolucija u Habsburškoj Monarhiji.

II. HRVATSKA OD SREDINE XVIII. DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

Prosvijećeni apsolutizam i posljedice u Hrvatskoj

Predstavnici apsolutizma u Habsburškoj Monarhiji; Gospodarski razvoj u XVIII. st.; Reforme Marije Terezije; Josip II.; Zajednička vlada za Hrvatsku i Ugarsku.

Napoleon zauzima Dalmaciju i Istru. Kraj njegove vladavine

Stanje u Dalmaciji i Istri prije sloma mletačke vlasti; Prestanak mletačke vlasti; Dalmacija dolazi pod vlast Habsburgovaca i traži sjedinjenje s banskom Hrvatskom; Ponovni dolazak Francuza; Pad Dubrovačke Republike; Francuska uprava u Dalmaciji; Rušenje hrvatskih kulturnih spomenika i crkava; Ilirske pokrajine i slom.

Gospodarske i društvene prilike uoči preporoda

Gospodarska središta u banskoj Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri; Razvoj trgovine i obrta; Pomorstvo; Feudalni posjedi i svjetsko tržište.

Stanje u vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji; Uređenje; Kućne zadruge; Sastav pučanstva.

Politički položaj Hrvatske za vrijeme preporoda

Zahtjev Sabora za ujedinjenjem hrvatskih zemalja: ukidanje vojne granice te vraćanje Dalmacije i Istre zajedno s otocima pod vlast Hrvatskog sabora i bana. Pojačani ugarski hegemonizam. Otpor mađarskome jeziku.

Preporodno doba i njegovi rezultati (1835.-1848.)

Jedinstveni književni jezik; Politički program preporodnog pokreta; Kulturne djelatnosti preporoditelja; Uspjesi preporoditelja; Protivnici hrvatskog pokreta; Hrvatski sabor 1847.; Odjeci u Dalmaciji i Istri.

Stanje u Hrvatskoj uoči 1848.

Revolucionarne promjene u Habsburškoj Monarhiji; Stanje u Hrvatskoj; Zahtijevanje naroda hrvatskoga - "narodne želje"; Imenovanje Josipa Jelačića za bana.

Ban Josip Jelačić. Hrvatski sabor 1848.

Ban Jelačić prekida odnose s ugarskom vladom; Samostalna banska vlada u Zagrebu; Proglas o ukinuću kmetstva; Saziv prvog zastupničkog sabora; Rad Sabora; Značenje.

Odlučan otpor ugarskom hegemonizmu

Ban Josip Jelačić u Slavoniji; Neuspjeh banovnih pregovora s Mađarima; Uzroci, početak i tijek rata; Promjene nakon početka mađarske revolucije; Slom mađarske revolucije; Oktroirani ustav.

III. ALPSKI I BALKANSKI PROSTOR OD KRAJA XVIII. DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

Preporod Slovenaca

Gospodarstvo i društvo u slovenskim pokrajinama u prvoj polovici XIX. st.; Borba za jedinstveni književni jezik; Društvene promjene.

Hrvati i ostali narodi u južnoj Ugarskoj

Južna Ugarska nakon prestanka turske vlasti; Pokreti seljaštva; Gospodarski razvoj u prvoj polovici XIX. st.; Pokret Srba 1848./49.; Obnova Srijemske županije.

Hrvati i ostali narodi u Bosni i Hercegovini

Turska vladavina u Bosni i Hercegovini; Bosanski velikaši odbijaju sultanove reforme; Slom otpora; Omerpaša Latas proveo je reforme; Osnutak austrijskog konzulata u Sarajevu i stajalište Hrvata.

Velikosrpska politika Kneževine Srbije. Crna Gora

Beogradski pašaluk; Turska priznanja samostalnosti Srbije; Načertanije I. Garašanina - program velikosrpske osvajačke politike; Crna Gora u borbi protiv Turaka; Petar II. Petrović Njegoš.

IV. SVIJET RAZVIJENOG KAPITALIZMA (druga polovica XIX. st.)

Francuska; Italija; Njemačka; SAD

Francuska kao europska velesila; Ujedinjenje Italije; Građanski rat u SAD-u.

Razvijeni kapitalizam-imperijalizam

Borba velesila za prevlast; Velika istočna kriza; Berlinski kongres; Oružani sukobi - predigra svjetskom ratu; Kapitalizam; Imperijalizam; Kolonijalizam.

Druga industrijska revolucija

Električna struja i nafta - nove pogonske sile; Razvoj znanosti; Najnovija tehnička dostignuća; Borba za tržište; Prezasićenost; Gospodarske krize; Promjene u načinu života.

V. HRVATSKA ZA VRIJEME RAZVIJENOG KAPITALIZMA (druga polovica XIX. st.)

Novi apsolutizam; Pokušaj modernizacije iz Beča; Djelovanje bana Josipa Jelačića

Nezadovoljstvo Hrvata i prosvjedi bana Jelačića; Obilježja novog apsolutizma; Promjene u gospodarskim odnosima; Germanizacija.

Oslobođenje od ugarskog vrhovništva; Uzdignuće zagrebačke biskupije u nadbiskupiju; Borba za službeni hrvatski jezik; Hrvatsko-srpski spor; Slom apsolutizma.

Hrvatska na raskrižju: Austrija ili Ugarska. Hrvatski sabor 1861.

Gospodarski razvoj; Početak stranačkog života; Unutarnja modernizacija Hrvatske; Kralj raspušta Hrvatski sabor.

Hrvatsko-ugarska nagodba

Kancelar Ivan Mažuranić i Samostalna narodna stranka; Ban Josip Šokčević; Dualizam; Austro-ugarska nagodba; Hrvatsko-ugarska nagodba; Posljedice nagodbe; Rakovica.

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji; Borba za službeni hrvatski jezik; Narodni preporod istarskih Hrvata; Preporodna glasila; Biskup Juraj Dobrila.

Razvoj moderne Hrvatske; Ban Ivan Mažuranić

Gospodarski razvoj; Doba građanskih reformi; Ukidanje hrvatsko-slavonske vojne krajine (granice) i njezin povratak pod vlast Hrvatskoga sabora i bana (u doba bana L. Pejačevića); Otpor nezakonitim ugarskim grbovima.

Narodni preporod Hrvata izvan Hrvatske

Narodni preporod gradišćanskih Hrvata; Književnost i javna glasila; Preporod bačkih Hrvata - Bunjevaca i Šokaca; Javna glasila; Biskup Ivan Antunović.

Hrvatska potkraj XIX. i na početku XX. stoljeća; Banovanje Khuena Hedervarya

Gospodarske prilike; Ban Khuen i antihrvatska politika; Otpor Khuenovoj vladavini; Djelovanje Ise Kršnjavoga; Političke demonstracije u Zagrebu 1902.

Daljnji razvoj hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji i Istri

Dalmacija potkraj XIX. st.; Otpor habsburškoj politici; Hrvatski jezik postaje službeni jezik; Daljnji razvoj hrvatskoga narodnog preporoda u Istri; Borba za gospodarski napredak i kulturni razvoj.

Položaj "četvrtog staleža" u Hrvatskoj; Katolička crkva i radništvo

Radništvo i njihovi problemi; Razvoj industrije i nove tvornice u gradovima; Staleške organizacije radništva; Javna glasila; Katolička Crkva i radništvo; Papa Lav XIII.

Politički pokreti 1903. i 1904.; Pad Khuena. "Novi kurs"

Otpor mađarizaciji 1903. godine; Odlazak bana Khuena Hedervaryja; Braća Radići; Promjene u političkim odnosima; Stanje u Dalmaciji i Istri; "Novi kurs"; Riječka i Zadarska rezolucija; Posljedice.

Austro-ugarska vlast i Hrvati u Bosni i Hercegovini

Odnosi Hrvatske i Bosne i Hercegovine 1878.; Stajalište Hrvatskoga sabora; Gospodarski i društveni razvoj; Organizacija uprave; Razvoj gradova.

Politički pokret Hrvata u Bosni i Hercegovini

Franjevački samostani - žarišta kulture i prosvjete; Organizacija prvih katoličkih stranaka; Austrougarski ministar Benjamin Kallay; Nadbiskup Josip Stadler; Hrvatska narodna zajednica.

VI. DOGAĐAJI UOČI PRVOGA SVJETSKOG RATA - BALKANSKI RATOVI

Prvi i Drugi balkanski rat

Ciljevi balkanskog saveza; Prvi balkanski rat; Drugi balkanski rat; Balkanski poluotok - "bure baruta". Sarajevski atentat. Ratni uzroci i namjere.

VII. PRVI SVJETSKI RAT

Uzroci, povod i tijek rata: do početka 1917.

Rat je počeo na Balkanu; Velike bitke na zapadnom i istočnom bojištu 1914.; Turska, Bugarska i Italija u ratu 1914.-1915.; Iscrpljujuće bitke 1916. godine; Rusija izlazi, a SAD ulazi u rat 1917.

Tijek rata 1917. i 1918. godine; Kapitulacija Središnjih sila

Odlučne bitke na zapadnom bojištu 1918. godine; Proboj solunskog bojišta; Kapitulacija Središnjih sila; Politički događaji u Rusiji 1917./18.; Uvođenje diktature boljševičke stranke; Mirovni ugovori; Liga naroda-prethodnica OUN-a.

Hrvatski narod za vrijeme Prvoga svjetskog rata

Hrvatska u ratu; Prema nametnutim političkim rješenjima: Hrvatski pa Jugoslavenski odbor; Fran Supilo i njegova politička djelovanja. Pokušaj trijalizma. Krfska deklaracija.

**ZAHTJEVNIJI DIO PROGRAMA
POVIJESTI
ZA VII. RAZRED**

Napomene uz program

Zahtjevniji dio programa iz predmeta povijesti za VII. razred osnovne škole veže se uz temeljni ili obvezatni dio programa, što znači da su sve nastavne jedinice u skladu s temeljnim programom prema glavnim naslovima, ali ne i sadržaju. Naime, sadržaji zahtjevnijeg dijela programa proširuju temeljnu nastavnu jezgru (gradivo) kako sadržajem, tako i odabranim povijesnim vrelima (dopunsko gradivo). Prema tome, autor je dužan, u skladu s ovim programom, napisati traženi dio nastavnog gradiva, primjerice, portret znanstvenika, političara ili koje druge javne osobe, uz "odabrano gradivo" (dakle odlomke) koji se tiču problematike gradiva u cjelini (temeljnog i zahtjevnijeg dijela programa). Svaka će nastavna jedinica biti didaktički i metodički oblikovana (uvod, razrada, pitanja, pa i potreban likovni materijal). Važne su također i dopunske tablice na kraju svake nastavne cjeline, a podaci moraju biti u skladu s nastavnim gradivom, produbljujući ga i dopunjujući znanje.

Prema tome, program nije zamišljen samo kao svojevrsna povijesna čitanka, iako odabrana povijesna gradiva imaju posebnu važnost u ovome udžbeniku. Ona nipošto ne mogu biti, osim u iznimnim slučajevima, samo tekstovi iz već objavljenih povijesnih knjiga zbog toga jer te knjige nisu namijenjene školskoj nastavi, pa su učenicima preteška i nerazumljiva.

VII. razred

**HRVATSKA I SVIJET
OD SREDINE XVIII. DO POČETKA
XX. STOLJEĆA**

**I. SVIJET OD SREDINE XVIII.
DO SREDINE XIX. STOLJEĆA**

1. Prva industrijska revolucija

Portret znanstvenika, jedan iz prirodnih, drugi iz društvenih znanosti; Odabrano gradivo: Razvoj željeznica (H. Schreiber ili E. Hobsbawn); Rousseau, Društveni ugovor (komentar i analiza).

2. Razvoj SAD-a

Portreti: George Washington; Thomas Jefferson; Američka Deklaracija nezavisnosti, analiza i značenje.

3. Francuska revolucija

Gospodarsko stanje u Francuskoj (odabrano gradivo H. See); Portret Luja XVI.; Francuski prosvjetitelji-kritike i zahtjevi; Pad Bastille (odabrano gradivo); Deklaracija o pravima građana i čovjeka (27. kolovoza 1789.); Analiza i značenje.

4. Francuska revolucija i njezin tijek do 1794.

Ustav 1791. (analiza); Tko su Jakobinci; Odakle ime?; Njihov vođa Robespierre; Odabrano gradivo: Franzen, Povijest Katol. crkve.

5. Napoleonovi ratovi

Napoleon Bonaparte: portret; Stajalište prema vojnicima; Stajalište prema Katoličkoj crkvi (i odabrano građivo); Analiza; Iz dekreta o kontinentalnoj blokadi (1806.); Analiza.

6. Novi društveni slojevi i socijalna pitanja

Prikazi najvažnijih gradova (Pariz, Beč, London) i život u njima; Život na selu; Portreti utopista (S. Simon i drugi); Engleski parlament i čaristički pokret; Odabrano građivo (najviše dva).

7. Revolucionarni događaji u Europi (1815.-1849.)

Bečki kongres i njegove odredbe (analiza); Nova karta Europe; Sveta alijansa; Luj Bonaparte i njegova sudbina; Odabrano građivo (najviše dva).

Na kraju ove cjeline priložiti preglednu tablicu najvažnijih znanstvenih dostignuća (S. Morse, Fulton, Franklin i drugi).

II. HRVATSKA OD SREDINE XVIII. DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

8. Prosvijećeni apsolutizam: posljedice u Hrvatskoj

Portret M. Terezije i Josipa II.; Urbar M. Terezije (odabrani odlomak); N. Škrelec, gospodarski stručnjak i hrvatski kameralist (odabrani ulomak).

9. Napoleon zauzima Dalmaciju i Istru.; Kraj njegove vladavine

Andrija Dorotić: portret (životopis); Zahtjevi za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom 1799. (6. točka, analiza); Ustanak Poljičana i krvavi obračun francuske vojske; Nasilje francuske vojske u Dalmaciji i Istri (dokumentacija: dominikanska crkva i samostan u Dubrovniku, ukidanje najstarijega hrvatskog sveučilišta u Zadru i sl.).

10. Gospodarske i društvene prilike uoči preporoda

Portret biskupa Maksimilijana Vrhovca; Gradovi-žarišta kulture i prosvjete (tiskare, knjižare); Prikazi odabranih gradova (Zagreb, Karlovac, Rijeka).

11. Politička položaj Hrvatske za vrijeme preporoda

Politička stajališta Hrvatskog sabora prema zahtjevima zajedničkog Sabora (Požun); Zastupnik Herman Bužan i drugi; J. Kušević i I. Derkos (odabrani odlomci uz analizu).

12. Preporodno doba i njegovi rezultati (1835.-1848.)

Portret gofa J. Draškovića te najvažniji odlomci iz Disertacije (temelj politike preporoda); Pravila preporodne čitaonice u Zagrebu (odabrani odlomci); Ivan Kukuljević Sakcinski: portret; Odlomak njegova govora u Saboru 1843.; Saborski članak o narodnom jeziku (1847.).

13. Stanje u Hrvatskoj uoči 1848.

Političke odluke i stajališta Hrvatskog sabora 1847.: Tko je bio Josip Jelačić (životopis s akcentom na vrline već u mladosti, ali i kasnije); Zahtijevanje naroda hrvatskoga od 25. ožujka 1848.; Imenovanje Josipa Jelačića za bana hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga.

14. Ban Josip Jelačić. Hrvatski Sabor 1848.

Proglasi bana Jelačića; Odabrani odlomci iz Proglasa o ukidanju kmetstva; Svečana instalacija bana Josipa Jelačića; Opis instalacije; Odlomci iz govora bana Jelačića; Najvažniji zaključci Sabora 1848. (posebno i onaj o pomirenju s Ugarskom).

15. Odlučan otpor ugarskom hegemonizmu

Odabrani ulomci iz banova putovanja u Slavoniju (opis svečanih dočeka u većim gradovima, uz odabrane odlomke prigodnih govora); Stajalište hrvatske javnosti prema ratu (biskup Strossmayer i drugi); Pomoć biskupa Haulika u opremi vojske; Prijelaz hrvatske vojske preko Drave i najvažnije bitke (odabrani ulomci); Oktrojirani ustav: odabrani odlomci, bit i analiza.

Na kraju poglavlja izraditi pregled najvažnijih događaja na svim područjima života (politika, gospodarstvo, kultura, itd.) kronološkim slijedom i u obliku tablice.

III. ALPSKI I BALKANSKI PROSTOR OD SREDINE XVIII. DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

16. Preporod Slovenaca

Nositelji slovenskog preporoda; Prešern i drugi (odabrani odlomci); Prikaz slovenskih gradova (Ljubljana i drugi).

17. Hrvati i ostali narodi u južnoj Ugarskoj

Tko su Bunjevci i Šokci? Njihove veze s hrvatskim preporoditeljima i preporodom (1835.-1848.); Nositelji; Prikazi najvažnijih gradova, posebno Subotice.

18. Hrvati i ostali narodi u Bosni i Hercegovini

Ivan Franjo Jukić: portret; Odabrani odlomci iz Bosanskog prijatelja; Djelovanje ostalih franjevac; Djelovanje austrijskog konzulata u Sarajevu i očekivanja Hrvata (odabrani odlomci).

19. Velikosrpska politika kneževine Srbije; Crna Gora

“Načertanije” - prvi cjeloviti program velikosrpske politike (odabrani odlomak); U uvodnom dijelu obraditi genezu toga programa, također uzeti u obzir i međunarodne odnose; Odnosi među balkanskim zemljama; Nositelji politike.

Na kraju poglavlja kronološki pregled najvažnijih događaja na svim područjima javnog života.

IV. SVIJET RAZVIJENOG KAPITALIZMA (druga polovica XIX. stoljeća)

20. Francuska; Italija; Njemačka; SAD

Portreti: Otto v. Bismarck; Abraham Lincoln. (život, djela, stajališta; odabrani ulomci); Građanski rat u SAD-u (odabrani odlomci).

Odnosi Italije i Austrije; Bitka kod Visa (odabrani odlomci).

21. Razvijeni kapitalizam-imperijalizam

Velesile na Berlinskom kongresu; zaključci (odabrani odlomci); Borba za podjelu svijeta (odabrani odlomci); Otpori kolonijalizmu (odabrani odlomci).

22. Druga industrijska revolucija u Europi i SAD-u

Prikazi radničkih udruga (ciljevi); Portret pape Lava XIII.; Enciklika "Rerum novarum" (odabrani odlomci); Posljedice naglih promjena (komparativne analize selo-grad).

Na kraju poglavlja tabelarni pregled najvažnijih događaja kronološkim slijedom (politika, gospodarstvo, kultura, znanost, itd.).

V. HRVATSKA ZA VRIJEME RAZVIJENOG KAPITALIZMA (druga polovica XIX. stoljeća)

23. Novi apsolutizam; Pokušaj modernizacije iz Beča.; Djelovanje bana Josipa Jelačića

Obilježja modernizacijskih reformi: prevladavanje feudalizma, temelji urbanizacije, moderni porezi, itd.; Novi privremeni zakoni (patenti) o uređenju većih gradova: Zagreb, Rijeka, Osijek (odabrani odlomci); Kako je i zašto zagrebačka biskupija uzdignuta u nadbiskupiju (odabrani odlomci iz Papine enciklike te svečanosti ustoličenja u Zagrebu).

24. Hrvatska na raskrižju: Austrija ili Ugarska? Hrvatski sabor 1861.

Portret bana Josipa Šokčevića (odlomak iz govora u Saboru); Portret Ante Starčevića (odlomak iz govora u Saboru); Najvažnije odluke i zahtjevi Sabora 1861. (odabrani primjeri).

25. Hrvatsko-ugarska nagodba

Prikazi najvažnijih političkih stranaka (zahtjevi ili politička stajališta); Odabrani odlomci iz Hrvatsko-ugarske nagodbe (komentar i analiza).

26. Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri

Portret M. Pavlinovića (odabrani odlomci iz njegovih djela); Portret Jurja Dobrile te odabrani odlomci iz njegovog rada.

27. Razvoj moderne Hrvatske; ban Ivan Mažuranić

Portret bana Ivana Mažuranića. Pregled najvažnijih modernizacijskih reformi (gospodarstvo, urbanizacija, kultura, itd., konkretno postaviti).

Otvaranje Sveučilišta (odabrani odlomci iz govora biskupa Strossmayera i prvog rektora M. Mesića).

Portret bana Ladislava Pejačevića.

28. Narodni preporod Hrvata izvan Hrvatske

Portreti preporoditelja gradišćanskih Hrvata (odabrani odlomci); Portreti nositelja preporoda u bačkih Hrvata (odabrani odlomci), također i biskupa A. Antunovića; Programi javnih glasila.

29. Hrvatska potkraj IX. i na početku XX. stoljeća

Portret bana Khuena Hedervaryja (odabrani odlomci); Iso Kršnjavi - život i djelo; (odabrani odlomci); Značenje gospodarske izložbe 1891. (odabrani odlomci); Političke demonstracije "srbobran" (odabrani odlomci).

30. Daljnji razvoj hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji i Istri

Bratovština hrvatskih ljudi u Istri (odabrani odlomci iz pravila); Pobjeda hrvatskog jezika kao službenog u pokrajini-

skom Saboru u Zadru (odabrani odlomci); Prikazi najvažnijih dalmatinskih i istarskih gradova (brodarstvo, počeci industrije, itd.); Opatija, počeci turizma.

31. Položaj "četvrtog staleža" u Hrvatskoj. Katolička crkva i radništvo

Pregled najvažnijih tvornica u Hrvatskoj (u većim gradovima); Obrtni (industrijski) zakon iz 1884. (odabrani odlomci, posebno o radnom danu, plaći, tjednom odmoru te radu djece i o prvim propisima o "zaštiti okoliša").

Najvažnija radnička udruženja (ciljevi).

32. Politički pokreti 1903. i 1904. godine

Portreti braće Radić te odabrani odlomci; Politička stajališta F. Supila i A. Trumbića te odabrani odlomci; Portret T. Pejačevića (najvažnija obilježja politike).

33. Austro-ugarska vlast i Hrvati u Bosni i Hercegovini

Ulazak generala Filipovića u Bosnu te odabrani odlomci; Prikazi najvažnijih gradova: Sarajevo, Mostar, Široki Brijeg i drugi; Portret biskupa p. Buconjića - osobito na području kulture i prosvjete.

34. Politički pokreti Hrvata u Bosni i Hercegovini

Programi političkih stranaka (odabrani odlomci). Portret biskupa J. Stadlera; Život i djelo (uz odabrane odlomke); Na kraju tematske cjeline kronološki pregled događaja (izbor iz politike, gospodarstva i kulture koji će nadopuniti tekst).

VI. DOGAĐAJI UOČI PRVOGA SVJETSKOG RATA - BALKANSKI RATOVI

35. Prvi i Drugi balkanski rat

Aneksija Bosne i Hercegovine; Ministar Benjamin Kalay i njegova politika; Interesi Srbije i Crne Gore; Pozadina srpskog "istočnog pitanja"; Organizacija "Mlada Bosna".

VII. PRVI SVJETSKI RAT

36. Uzroci, povod i tijek rata: do početka 1917.

Atentat u Sarajevu (odabrani odlomci). Stajalište Svete Stolice prema ratu. Londonski ugovor 1915. godine; Prikaz velikih bojišta (odabrani odlomci); Rat je najgori izbor (odabrani odlomci).

37. Daljnji tijek rata 1917. i 1918.; Kapitulacija Središnjih sila

Potpisnici kapitulacije i reparacije (odabrani odlomci); Obilježja boljševičke diktature (i odabrani odlomci); Wilsonovih 14. točaka (Program mira 8. siječnja 1918.); Ljudski i materijalni gubici u I. svjetskom ratu.

38. Hrvatski narod za vrijeme Prvoga svjetskog rata

Djelovanje humanitarnih organizacija; Pobuna mornara u austrougarskoj vojsci; Stajališta vodećih hrvatskih političara; Nametnuta politička rješenja; Sudbina zarobljenih Hrvata kao austrougarskih vojnika (uz odabrano gradivo).

VIII. razred

HRVATSKA I SVIJET U XX. STOLJEĆU

I. HRVATSKA I SVIJET IZMEĐU DVAJU SVJETSKIH RATOVA (1918.-1939.)

Pobjednici, poraženi i nastanak novih država u Europi

Pobjedničke i poražene države; Opseg rata, stradanja i teret rata; Novoosnovane države u Europi.

Hrvatska u sastavu Države Slovenaca, Hrvata i Srba

Prestanak državno-pravnih odnosa s Austrougarskom; Teritorij i upravna tijela SHS-a.

Ulazak Hrvatske u Kraljevinu SHS

Usmjerenost prema široj južnoslavenskoj državi; Sjednica Narodnog vijeća SHS-a u Zagrebu; Stajalište Stjepana Radića; Izaslanstvo, "Naputak" i način utapanja Hrvatske u Kraljevinu SHS.

Mirovni ugovori i pregovori

Američki uvjeti za poslijeratne mirovne ugovore; Versailleski mirovni ugovori; Stajalište Hrvata; Wilsonova načela pravednog mira.

Gubitak dijelova hrvatskog teritorija

Talijanske aspiracije prema hrvatskoj jadranskoj obali; Jadransko pitanje; Rapallski ugovor i njegove posljedice za Hrvatsku.

Prvi izrazi nezadovoljstva Hrvata u Kraljevini SHS

Proglas Stranke prava; Krvoproliće na Trgu bana Jelačića u Zagrebu; Obilježavanje papirnih kruna; Batinanje vojnika i seljaka; Pobuna zbog žigovanja stoke.

Stjepan Radić, vođa najveća hrvatske političke stranke

Stjepan Radić, vođa i osnivač Hrvatske pučke seljačke stranke; Protivnik bezuvjetnog sjedinjenja s Kraljevinom Srbijom; Zauzimanje za republiku.

Udio Hrvata u ostalim političkim strankama

Uzroci različitog stranačko-političkog grupiranja; Hrvatska stranka prava; Hrvatska zajednica; Hrvatska federalistička seljačka stranka; Komunistička partija Jugoslavije.

Događaji u Sovjetskoj Rusiji

Unutamne pobune i vanjski napadi; Teške posljedice rata; Gospodarske mjere sovjetskog režima; Nova organizacija i preimeno- vanje države; Politička usmjerenost i međunarodni položaj.

Nacionalni pokret u Turskoj

Poražena država; Tijek nacionalog pokreta; Ukinuće sultanata i proglašenje republike; Turski preporod.

Pojava i pobjeda fašizma u Italiji

Stanje u zemlji neposredno nakon rata; Prve fašističke udruge; Fašisti preuzimaju vlast; Rješenje tzv. rimskog pitanja; Fašistička nasilja.

Atentat na hrvatske zastupnike u državnom parlamentu u Beogradu

Širenje Radićeva nacionalnog pokreta; Sporazum s radikalima; Nastanak i djelatnost Seljačko-demokratske koalicije; Atentat u Narodnoj skupštini u Beogradu; Kraljeva prava prema Vidovdanskom ustavu (Htjeli su ubiti i druge ugledne Hrvate).

Antirežimski prosvjedi u Hrvatskoj nakon krvoprolića u Narodnoj skupštini

Demonstracije; Apstinencija od daljnjeg sudjelovanja u parlamentarnom radu; Posmrtni ispraćaj ubijenih zastupnika; Hrvatska društva prekidaju suradnju s Beogradom; Izjava Seljačko-demokratske koalicije; Osnaženje zastupničkog kluba HSS-a; Posmrtni oproštaj sa Stjepanom Radićem; Nov izazov Zagrebu i odgovor Hrvata.

Hrvatski narod u otporu šestosiječanjskoj diktaturi

Proglašenje diktature; Nastanak ustaškog pokreta; Progoni u Hrvatskoj i prosvjedi Hrvata iz inozemstva; Razdvajanje hrvatskoga nacionalnog teritorija.

Velika gospodarska kriza (1929.-1933.)

Uzroci i posljedice gospodarskih kriza; Širenje krize nastale 1929.; Traženje izlaza iz krize.

Pobjeda nacizma u Njemačkoj i militarizma u Japanu

Stanje u weimarskoj Njemačkoj; Počeci razvoja i pobjeda nacizma u Njemačkoj; Nastanak, jačanje i pobjeda militarizma u Japanu.

Liga naroda

Nastanak i zadaci; Ustrojstvo i djelovanje; Prestanak postojanja.

Položaj Hrvatske u okovima centralizma i velikosrpskog hegemonizma

Centralizam i velikosrpska hegemonija; Gospodarsko iscrpljivanje i zapostavljanje razvojnih potreba hrvatskoga nacionalnog prostora; Malobrojnost Hrvata u višim državnim službama; Iseljavanje iz hrvatskih krajeva.

Hrvatsko pitanje traži rješenje

Bit hrvatskoga pitanja; Okrutnost-režimskih postupaka protiv Hrvata; Hrvatski nacionalni otpor; Stalna nazočnost hrvatskoga pitanja.

Stvaranje Banovine Hrvatske

Političar kojega je slijedio i podupirao hrvatski narod; Nastanak Banovine Hrvatske; Protivnici sporazuma Cvetković-Maček; Stanje u Banovini Hrvatskoj.

Razvoj znanosti, tehnike, kulture i športa u svijetu

Nova znanstvena dostignuća; Napredak tehnike i proizvodnje; Daljnji razvoj "sedme umjetnosti"; Nobelove nagrade; Olimpijske igre između dvaju svjetskih ratova.

Znanstvena, obrazovna, kulturna i športska dostignuća u Hrvatskoj

Znanstveno, književno i umjetničko stvaralaštvo; Hrvatsko školstvo; Hrvatske kulturne ustanove; Športske aktivnosti.

II. RAZDOBLJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA (1939.-1945.)

STANJE U EUROPI I U SVIJETU

Početak i tijek Drugoga svjetskog rata od napada na Poljsku do osvajanja Grčke

Prva osvajanja fašističkih država; Držanje ostalih europskih zemalja; Početak i tijek rata od rujna 1939. do svibnja 1941.

Nastanak Nezavisne Države Hrvatske

Slom i podjela Kraljevine Jugoslavije; Proglašenje Nezavisne Države Hrvatske; Organizacija vlasti u NDH; Podređenost okupatorskim silama i izvršavanje njihove volje; Ustaški režim. Režim koji je ovisio o sudbini svojih zastupnika; Gospodarske prilike; Organizacija i oblici kulturnog života.

Ratni i ostali događaji u svijetu 1941.-1943.

Napad na SSSR; Donošenje Atlantske povelje; Japanska osvajanja i ulazak SAD-a u rat; Stvaranje antifašističke koalicije; Podmornički rat; Zauzimanje sjeverne Afrike i kapitulacija Italije.

Otpori i borba antifašističke Hrvatske

Odbijanje suradnje s okupatorskim ustaškim režimom. Prvi partizanski odred; Osnutak Glavnog štaba Hrvatske; Organizacija pratizanske vlasti i antifašističke organizacije; Antifašistička borba hrvatskoga naroda kao dijela svjetske antifašističke koalicije.

Daljnji ratni uspjesi sila antifašističke koalicije

Teheranska konferencija. Otvaranje ratišta u zapadnoj Europi; Napadi iz europskog istoka; Konferencija u Jalti; Okupatorski zločini.

Nastanak hrvatske države u sklopu stvaranja

Federativne Jugoslavije, ZAVNOH, AVNOJ
Stvaranje hrvatske države u sastavu jugoslavenske federacije; Hrvatska seljačka stranka u antifašističkoj borbi; Nastanak druge, avnojske Jugoslavije.

Pobjeda udruženih antifašističkih snaga

Slom Njemačke; Konferencija u Potsdamu; Slom Japana; Drugi svjetski rat iskazan brojkama.

Hrvatska u vrijeme završetka i neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata

Teror četnika na hrvatskom području do kraja rata; Počeci završnih partizanskih borbi u Hrvatskoj; Nastanak zajedničke jugoslavenske vlade; Izbor prve vlade Federalne Države Hrvatske; Zločini u Bleiburgu i "Križni put" hrvatskoga naroda.

III. RAZDOBLJE OD DRUGOGA SVJETSKOG RATA DO DANAS 1945.-1995.

STANJE U SVIJETU I U EUROPI

Stanje i odnosi u svijetu nakon uspostave mira

Kažnjavanje ratnih zločinaca; Mirovni ugovori s pobijeđenim zemljama; Različite države na istom nacionalnom području; Počeci poslijeratne blokovske politike.

Organizacija i djelovanje Ujedinjenih naroda

Potreba nove mirovne svjetske organizacije; Osnutak, ustroj i djelovanje Ujedinjenih naroda; Uloga i ugled UN-a.

Dekolonizacija i nastanak novih samostalnih država

Podređenost kolonija i njihova težnja da postanu slobodne i nezavisne; Tijek dekolonizacije nakon Drugoga svjetskog rata; Nove samostalne države; Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama.

Lokalni ratovi i političke krize

Korejski rat. Izraelsko-arapski ratovi. Indijsko-pakistanski rat; Rat u Vijetnamu; Ratovi s Irakom; Međunarodne političke krize; Uloga Katoličke crkve u očuvanju mira u svijetu.

HRVATSKA U SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI 1945.-1990.

Hrvatska desetljeća u sklopu socijalističke Jugoslavije (1945.-1947.)

Avnojska Jugoslavija postala federativnom republikom. Socijalistički režim i njegovi protivnici; Od ZAVNOH-a do Hrvatskog sabora; Okovi koji su sputavali Hrvate i Hrvatsku; Odnos vladajućeg režima prema vjerskim zajednicama. Kardinal Alojzije Stepinac.

Hrvatska desetljeća u sklopu socijalističke Jugoslavije (1948.-1965.)

Sukob sa SSSR-om i nužnost političkog osamostaljivanja izvan vojno-političkih saveza; Hrvatska pod teretom unitarizma i centralizma.

Hrvatska desetljeća u sklopu socijalističke Jugoslavije (1965.-1989.)

Razvojni problemi i unutarnjopolitička previranja; Hrvatska traži politiku "čistih računa", režimski obračun s njom; Hrvati izvan domovine.

Slamanje komunističkog socijalizma i komunističko-partijskog jednogumlja

Sustav koji se temeljio na čimbenicima vlastite propasti; Raspad SSSR-a i nastanak Zajednice nezavisnih država; Slom socijalizma i u ostalim socijalističkim zemljama; Slobosti koje nije mogla preživjeti ni socijalistička Jugoslavija.

HRVATSKA NA PUTU PREMA SUVERENOSTI

Nastanak samostalne i suverene Hrvatske države (1990.)

Izbori su pokazali želje hrvatskoga naroda. Početni rad novoga Hrvatskog sabora; Donošenje novog Ustava Republike Hrvatske; Teškoće pregovaranja o novom obliku zajedništva na bivšem jugoslavenskom području; Proglašenje Hrvatske samostalnom i suverenom državom; Iz Ustava Republike Hrvatske.

Hrvatska-samostalna i suverena i međunarodno priznata država

Konačno stupanje na snagu odluke o samostalnosti i suverenosti hrvatske države; Rat velikosprskih snaga protiv Hrvatske; Hrvatski branitelji; Međunarodno priznaje samostalne i suverene hrvatske države; Nastavak mirovnih pregovora; Dolazak postrojba UN-a; Nesposobnost međunarodnih

snaga; Primanje Hrvatske u OUN; Postupno oslobađanje hrvatskih okupiranih teritorija; Početak procesa obnove i povratka.

Znanost, tehnika, kultura i šport u svijetu i u Hrvatskoj od 1945. do danas

Daljnji razvoj prirodnih znanosti i tehnike. Napredak prosvjete i športa i kulture; Športske aktivnosti; Hrvatska u svijetu danas.

OBJAŠNJENJE

Gradivo za VII. razred obuhvaća razdoblje hrvatske i svjetske povijesti od sredine XVIII. do početka XX. stoljeća. Nastavno gradivo podijeljeno je za sada u šest tematskih cjelina u kojima se izlažu sadržaji nacionalne i svjetske povijesti od prve industrijske revolucije do razdoblja kapitalizma te događaja uoči i za vrijeme Prvoga svjetskog rata.

Na planu nacionalne povijesti u središtu je pažnje hrvatski narodni preporod, prevladavanje feudalizma te osobito ban Josip Jelačić i odlučan otpor ugarskom hegemonizmu. Izložiti će se i značenje nominalnog ujedinjenja hrvatskih zemalja u doba bana Jelačića, kao i stanje u Hrvatskoj u osvit modernog doba. Posebnu pažnju dat ćemo i procesima modernizacije u doba bana Ivana Mažuranića i kasnije, uzrocima njegove demisije te modernoj Hrvatskoj i političkim strankama tijekom druge polovice 19. stoljeća i uoči Prvoga svjetskog rata.

Gradivo VIII. razreda izlaže se u tri tematske cjeline. Središnja je tema Hrvatska i svijet u XX. stoljeću, što znači razdoblje od Prvoga svjetskog rata pa sve do naših dana: slamanje komunističkog režima i stvaranje moderne i suvremene države Hrvatske. U izlaganju nastavnoga gradiva prva tematska cjelina je Hrvatska i svijet između dva svjetska rata (1918.-1939.), zatim II. cjelina pod naslovom Razdoblje Drugoga svjetskog rata (1939.-1945.), te III. cjelina Razdoblje od Drugoga svjetskog rata do danas (1945.-1997.). Na planu svjetske povijesti u središtu pažnje jest položaj Hrvatske u prvoj i drugoj Jugoslaviji, Stjepan Radić, kao i težak položaj i progoni hrvatskog naroda u tim razdobljima. Komparativno valja izlagati i stanje u svijetu, propadanje socijalističkog sustava, što je napokon dovelo i do općih kriza kao i uvjeta za stvaranje novoga europskog pa i svjetskog poretka. Posljedica toga su i višestranački izbori u Hrvatskoj i nastanak suverene hrvatske države (1990.). S velikom pažnjom obradit ćemo rezultate demokratskih izbora, kao i uređenje moderne hrvatske države te donošenje novog Ustava Republike Hrvatske. Upoznat ćemo učenike s procesom međunarodnog priznanja, s problematikom pregovaranja, uzrocima Domovinskog rata, junaštvom hrvatskih branitelja, primanjem Hrvatske u OUN, dolaskom UN-a kao i neuspjehom međunarodnih snaga. S osobitom pažnjom obradit ćemo i započeti proces postupnog oslobađanja hrvatskih okupiranih teritorija, kao i početak procesa obnove i razvitka. Obradit ćemo i razvoj kulture i znanosti nakon svake tematske cjeline, a također i položaj države Hrvatske u svijetu danas.

! kein Rückkehr!!

ZEMLJOPIS

UVOD

Nastavni program zemljopisa predstavlja temeljne sadržaje kojima moraju ovladati svi učenici kako bi mogli završiti određeni razred, odnosno pratiti nastavu zemljopisa u višim razredima. Nastavni je program obvezatan za sve učenike osnovne škole i sastavni je dio nastavnoga plana za osnovnu školu. Sadrži pojmove, podatke i zemljopisne zakonitosti koje se odražavaju u prostoru kao rezultat prožimanja prirodnih pojava i čovjekova djelovanja u prostoru.

Predma su u njemu zastupljene najvažnije zadaće kojima bi morali ovladati svi učenici pojedinoga razreda, izborom pojedinih zadaća i načinom njihove obrade moguće je zadovoljiti interese učenika manjih i većih mogućnosti, odnosno udovoljiti i najvećim zahtjevima.

Program je rađen u skladu s *linearno-progresivnim i spiralnim načinom* programiranja, uz prihvaćanje zahtjeva *od manje složenog prema složenijem*, što znači da se prethodno naučeno gradivo uzima kao podloga za proširivanje i produbljivanje prostorne stvarnosti u starijim razredima.

OPĆE ODREDNICE

Način i raščlamba nastavnoga programa

Nastavni program zemljopisa ima okvirna značenja i navodi ciljeve, sadržaje, zadaće za učenike i planiranje nastave prema Zakonu o osnovnom školstvu, što učitelju daje dovoljno prostora za stvaralački rad, ali ga istodobno i obvezuje.

To znači da učitelj ima slobodan odabir *redoslijeda i podjele gradiva*, unutar veće ili manje cjeline, odnosno *intenzivnije podjele pojedinih metodičkih cjelina*. No, istodobno, učitelj se treba potruditi kako bi učenici što kvalitetnije svladali *Okvirni nastavni plan i program*.

Nastavna načela

Nastavna se načela temelje na spoznaji da nastava zemljopisa ne ostvaruje samo ciljeve geografskog učenja, već se (više ili manje ovisno o određenom programu) interdisciplinarno povezuje i s ostalim nastavnim predmetima, poglavito s nastavom prirodnoznanstvene skupine predmeta, osobito ekologijom, ali i s nastavom društvene skupine predmeta.

To drugim riječima znači da učenike treba naučiti kako je *geografija znanost koja proučava i objašnjava Zemljinu površinu s pojavama te ulogom i značenjem ljudi na njoj*, odnosno, to je *znanost o stvarnoj današnjoj površini koja je posljedica uzajamnih utjecaja prirodne osnove i društvenih čimbenika*. Pri tome se ne mijenja samo prirodna osnova nego se mijenjaju ljudi, odnosi među njima i njihova svijest kao opće ljudske vrednote (zaštita prava čovjeka, zaštita ljudske okoline i sl.).

Planiranje nastave

Uglavnom razlikujemo *globalno središnje i srednjoročno planiranje nastave*. Uz to, nastavnik obavlja i dnevne pripreme nastavnih sati koje često iziskuju i vrlo opširnu pripremu. Godišnje planiranje treba obvezatno obaviti na početku nastavne godine (nikako ranije) i na temelju stvar-

nih sposobnosti učenika, kao bitne pretpostavke kakvoće nastavnih rezultata na kraju školske godine.

Srednjoročno planiranje je temeljitije i sadrži metode i način rada, nastavna sredstva, pomagala, pismene zadaće i sl.

Planiranje nastavnoga rada (godišnje, srednjoročno i dnevno) isključivo je u ovlasti učitelja zemljopisa. Planiranje treba biti djelotvorno i samostalno. To znači kako treba izbjegavati ustaljene sheme koje isključuju učiteljevu samostalnost i kreativnost.

CILJ I ZADACI

Zajednički je obrazovni cilj svekolike nastave u školi, pa tako i nastave zemljopisa, da služi stjecanju temeljnoga znanja potrebnog za nastavak uspješnog učenja zemljopisnih sadržaja u višim razredima osnovne škole, odnosno u srednjoj školi (nakon VIII. razreda). Isto tako, nastava zemljopisa treba biti poticajna te osposobljavati i pripremati učenike za stvaranje razvojnih sposobnosti, ustrojstva temeljnih postupaka i stajališta kao pretpostavki za daljnji obrazovni put.

Glede obrazovnih zadaća zemljopisa i posebnih načela svjesnog učenja, učenika treba osposobljavati:

- kako bi shvatili probleme u njihovoj višeznakovitosti, međusobnoj povezanosti te uzroke i posljedice određenih pojava
- za kritično promatranje i vjerodostojnost, logičko zaključivanje te misaono postavljanje pitanja
- za ispravnu uporabu obavjesnih izvora, za odabir sadržaja iz raznih izvora
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja, kako s obzirom na mogućnosti daljnje samostalnog rada, tako i s obzirom na stvaranje temeljnih znanstvenih postupaka i misaonih predodžbi
- za sustavni i planski rad (samostalni i u skupini).

OPĆA DIDAKTIČKA NAČELA

Opća didaktička načela temelje se na sljedećim sastavnicama:

1. *Didaktička raščlamba-planiranje i priprema*
2. *Oblikovanje nastave*
3. *Utvrđivanje rezultata nastave i prosudbi o uspješnosti nastave.*

Didaktička raščlamba čini okosnicu svake uspješne nastave, a uključuje odmjerenje, formuliranje bližih nastavnih ciljeva, strukturiranje i redosljed nastavne građe. Nastavni sadržaji trebaju služiti široko dostižnim kao i stručno specifičnim ciljevima, te prije svega moraju voditi računa o egzemplarnoj paradigmatičnoj nastavi koja ponajprije služi prihvaćanju onih sadržaja koji su bitni za stvaranje funkcija u učenika, a bez kojih nema nastavka uspješnog učenja zemljopisnoga gradiva.

Svi nastavni sadržaji nemaju iste poučne vrijednosti te nisu i ne mogu biti jednako važni. Stoga je vrlo značajno *pravilno i valjano odmjeriti nastavne sadržaje*, a pritom je potrebno prihvatiti sljedeće:

- značenje postizanja stručno specifičnih i široko dostižnih obrazovnih i općih ciljeva;
- odabir nastavnih sadržaja s obzirom na dob i postupnost, aktualnost i stupanj težine (razinu apstraktnosti, složenosti i potrebne stručne pretpostavke);

- značenje s obzirom na druga važnija nastavna područja (razvojne funkcije) te mogućnost da se egzemplarnom nastavom prenose stečena znanja na druge, složenije i šire zemljopisne sadržaje u višim razredima.

Za valjano planiranje nastave zemljopisa značajno je i formuliranje bližih nastavnih ciljeva, odnosno potrebno je pravedno utvrditi koji se zapravo ciljevi žele steći i mogu li se postići.

Ciljevi moraju biti jasno i razumljivo postavljeni kako bi se mogle preispitati obrazovne vrijednosti i odmjerenost nastavnoga plana i programa zemljopisa (u određenom razredu), omogućila bolja motivacija učenika, kao temeljni poticaj za zadaće koje se postavljaju (za učenike i učitelje) s obzirom na prosudbu o uspješnosti programa.

Isto je tako potrebno osmisliti strukturu i redosljed nastavnih sadržaja, jer se samo tako mogu ostvariti pretpostavke za svladavanje gradiva, zahtjevi kakve postavlja zemljopisni sadržaj te potrebni nastavni postupci koji u najvažnijim fazama rada proizlaze iz specifičnih stručno-didaktičkih načela.

Slijed nastavnih sekvencija mora predstavljati strukturiranu metodsku cjelinu koja je istodobno integrirana u sveukupnost obrazovnoga tijeka i nadovezuje se na prethodne spoznaje i iskustva (učenika), svladane vještine i uporabu radnih tehnika koje motiviraju učenike te pomažu promicanju nastavnoga procesa.

Stoga nastava zemljopisa treba biti problemska (a ni u kom slučaju čista reprodukcija sadržaja), treba odražavati interese učenika i osposobljavati ih za samostalni rad.

Važno je nastavnim postupcima i oblicima učenja i pouke poticati motivaciju, omogućiti povezivanje novoga i staroga gradiva, aktivirati i spoznaje i motrišta te funkcionalni redosljed stupnjeva učenja. Da bi se to postiglo, postupci učenja i pouke moraju biti logički odmjereni kako bi se prepoznao problem formuliranja pitanja i hipoteze, uporabili obavjesni izvori (raznih vrsta) te došlo do uspješnog transfera znanja. Stoga se u pouci i učenju treba koristiti samostalnim radom učenika, radom u paru i skupini, voditi rasprave, razviti uspješnu interakciju "nastavnik-učenik" i "učenik-učenik", frontalni rad, a djelotvornim izmjenama faza i metoda rada nastojati uključiti što veći broj učenika u određenom razredu.

Posebnu zadaću učitelju zemljopisa predstavlja utvrđivanje uspješnosti rezultata pouke i učenja, jer će na osnovi rezultata napredovanja učenika zapravo utvrditi i prosudbu o vlastitom radu.

CILJ I SVRHA NASTAVE ZEMLJOPISA

CILJ je nastave zemljopisa da učenici upoznaju i zavole svoju domovinu, steknu osnovno znanje o Zemlji, upoznaju gospodarska, društvena i kulturna obilježja suvremenoga svijeta i uoče nužnost međusobne suradnje i ljudske solidarnosti u svijetu.

SVRHA nastave zemljopisa nije i ne smije biti jednostavno usvajanje geografskih činjenica i pojmova, nego usvajanje onoga što nazivamo geografskim osjećajem i geografskom kulturom, tj. samostalnost promatranja pojava na Zemljinoj površini i u prostoru, povezanih s njihovim uzrocima.

Osnovna geografska znanja učenici stječu na osnovi proučavanja svojega zavičaja i uže domovine već od I. razreda osnovne škole, a zemljopis kao nastavni predmet uči se u V. razredu i u programu je osnovne škole do VIII. razreda.

ZADACE:

- omogućiti učenicima stjecanje osnovnih znanja o Zemlji i shvatiti značenje prirodnih elementata (reljef, klima, vode, tlo, vegetacija) i društvenih pojava i procesa (stanovništvo, prostorni raspored njegove djelatnosti i naselja) u predočavanju gospodarske aktivnosti s gledišta suvremenoga značenja i procesa razvoja;
- omogućiti učenicima stjecanje osnovnih znanja o zemljopisnoj karti te razvijati sposobnosti uspješnog korištenja zemljopisne karte i atlasa na nastavi i u svakidašnjem životu;
- osposobiti učenike za uočavanje specifičnih značajki i različitosti stupnjeva međusobne povezanosti prirodne osnove i obilježja socijalnogeografske strukture u procesu društveno-geografske valorizacije regionalnih kompleksa;
- osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnosti kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticaja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice;
- upoznati učenike s geografskom stvarnošću prostora Hrvatske kako bi uočili njezin položaj i ulogu u suvremenomu svijetu te razvijati ljubav prema domovini i zavičaju;
- promatranjem prirodne osnove i pojave društvenoga razvoja u zavičaju i zemlji, upoznati učenike sa značajkama razvoja i razvijati svijesti o potrebi za uključivanjem u društvenu aktivnost radi napretka svojega zavičaja i cijele zajednice;
- objasniti učenicima u prostorne odnose suvremenih gospodarskih i političkih grupacija u svijetu i prostoru stvarnost suvremenoga svijeta;
- upoznati učenike s intenzivnim procesom narušavanja kvalitete čovjekova okoliša i potrebom čuvanja okoliša od daljnje degradacije, odnosno poboljšanje kvalitete ugroženih elemenata i lokaliteta;
- stalnom aktualizacijom zemljopisnih nastavnih sadržaja razvijati zanimanje za kontinuirano praćenje geografske stvarnosti u zemlji i u svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i permanentnom geografskom naobrazbom.

MATERIJALNI UVJETI

Program zemljopisa izvodi se u specijaliziranoj učionici-kabinetu, koja bi trebala biti opremljena televizorom, video-rekorderom, grafoskopom, dijaprojektorom, epidijaskopom te raznim uređajima i pomagalicama specifičnim za predmet: globus (fizički i indukcijski), telurij, kompas, razni meteorološki instrumenti, reljefi, pješčanik i manja mineraloška zbirka (sa stijenama određenog prostora).

Za izvođenje nastave potrebna je zbirka zemljovida (fizičkih, tematskih, topografskih), atlas, planovi, priručna literatura (iz opće, regionalne i nacionalne geografije), zbirke dijapozitiva, zbirka videofilmova i kasete, grafofilije, niz zidnih grafika, tablica, skica i razni slikovni materijali.

V. razred

Nastava zemljopisa izvodi se naizmjenično s nastavom prirode -jedan, odnosno dva sata tjedno

Naziv programa: ELEMENTI OPĆEG ZEMLJOPISA

<i>Cjelina i sadržaj</i>	<i>Zadace za učenike</i>
Uvod u predmet	- definirati pojam zemljopisa, upoznati zadace i značenje te razviti interes za predmet.
Z E M L J A OBLIK I VELIČINA ZEMLJE Oblik i veličina Zemlje Razmještaj kontinenata i oceana	- na osnovi nanstvenih objašnjenja steći osnovno znanje o obliku i veličini Zemlje (sferoid, površina, opseg), njezinim dijelovima (os, pol, polutke) i globusu (modelu Zemlje). - istaknuti neravnomjeran raspored kopnenih i vodenih površina na Zemlji, definirati i usvojiti pojmove kontinenata i oceana, imenovati ih te usporediti po veličini.
ZEMLJA U SUNČEVU SUSTAVU Zemlja pripada Sunčevu sustavu Zemljina rotacija Zemljina evolucija	- usvojiti osnovu znanja o svemiru, vrstama svemirskih tijela (zvijezde, planeti), postanku i mjestu Zemlje u Sunčevu sustavu. - razviti zanimanje učenika za praćenje istraživanja svemira i upoznavanje svemirskih tijela i pojava (Sunčev sustav, Mjesec, Mjesecove mijene, pomrčina Sunca i Mjeseca). - objasniti Zemljinu rotaciju, trajanje i smjer te shvatiti izmjenu dana i noći kao posljedicu dnevnoga kretanja Zemlje. - uočiti (uz pomoć globusa) četiri glavna položaja koje Zemlja zauzima prilikom kretanja na putanju oko Sunca i posljedice (smjenjivanje godišnjih doba i raspored toplinskih pojasa). - obrazložiti povezanost trajanja dana i noći i toplinskih pojasa. - definirati, imenovati i pokazati raspored toplinskih pojasa na globusu i zemljovidu.
ZEMLJOPISNA KARTA Stupanjaska mreža Mjesno i pojasno vrijeme Predočavanje Zemljine površine Mjerilo i vrste zemljopisnih karata	- uz pomoć globusa kao modela Zemlje upoznati temeljne odrednice stupanjaska mreže (ekvator ili polutnik, paralele ili usporednice, nulti meridijan, meridijani ili podnevnici, polutka ili hemisfera). - uočiti praktičnu vrijednost i važnost stupanjaska mreže u prikazivanju Zemlje na globusu i na zemljopisnoj karti te u snalaženju na Zemlji

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti razvoj pojma zemljopisne širine i dužine, znati praktičnu vrijednost i znanje točnog određivanja zemljopisnoga položaja mjesta na Zemlji, znati pronaći i odrediti zemljopisnu širinu i dužinu zadane točke (na globusu i zemljovidu). - objasniti pojam mjesnoga i pojasnoga vremena, naučiti i znati primijeniti postupak izračunavanja satne razlike između zadanih mjesta istočne i zapadne Zemljine polukugle, - objasniti načine prenošenja Zemljine površine s globusa na ravnu plohu i definirati pojam zemljopisne karte i plana, - uočiti razliku između zemljopisne karte i plana te praktičnu i funkcionalnu vrijednost tih sredstava, - znati pokazati bitni sadržaj svake zemljopisne karte, izračunati i očitati udaljenosti na osnovi brojčanog i grafičkog mjerila. služiti se zemljopisnom kartom u odnosu na strane svijeta, - prepoznati vrste karata po mjerilu, sadržaju i namjeni - orijentirati se uz pomoć kompasa, zvijezde Sjevernice i zemljopisne karte.
<p>PRIRODNI ELEMENTI I ŽIVOT LJUDI</p> <p>Reljef Zemlje (endogene sile i vanjski procesi oblikovanja reljefa)</p> <p>Svjetsko more</p> <p>Gibanja mora</p> <p>Podzemne vode i tekućice</p> <p>Jezeru</p> <p>Vrijeme i klima</p> <p>Vjetar, oblaci i padaline</p> <p>Vrste klime</p> <p>Tlo, vegetacija i životinjski svijet</p> <p>Zaštita okoliša</p>	<ul style="list-style-type: none"> - definirati reljef kao sve oblike Zemljine površine (nizine, ravnice, visoravni, zavale, riječne doline, pobje, sredogorje i visoka gorja), uz pomoć tumača znakova pokazati oblike na zemljovidu i očitati nadmorsku visinu nekih planinskih vrhova, - upoznati vrste, način djelovanja i posljedice unutarnjih pokreta i vanjskih procesa u oblikovanju i preoblikovanju reljefa na Zemlji, - razlikovati i na zemljovidu pokazati oceane, sredozemna i rubna mora, razvrstati kontinente po razvedenosti njihovih obala, uočiti i opisati razlike, svojstva i vrste gibanja mora (valovi, plima i oseka, morske struje), - uočiti bitne razlike između voda stajačica, navesti primjere riječne doline, porječja, slijeva i razvoda te ih pokazati na zemljovidu Hrvatske, - objasniti pojam, navesti sastav i osobine atmosfere (s naglaskom na važnosti plinova kisika, dušika, temperaturu, tlak zraka, vjetar i vlažnost),

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti i znati razvrstati padaline koje nastaju u atmosferi (kiša, snijeg, tuča) i one koje se stvaraju na površini Zemlje (rosa, mraz, inje), - objasniti i usvojiti pojmove vremena i klime, - razlikovati ciklonalno i anticiklonalno vrijeme (kao oblačnost i vedrinu), - uočiti različitosti klime na Zemlji, utjecaj na vegetaciju, tlo i uvjete života stanovništva, - uočiti razlike i značenje tla za cjelokupni život na Zemlji (kao staništa biljnoga i životinjskoga svijeta, ali i za život čovjeka), - naglasiti važnost biljnoga i životinjskoga svijeta, uočiti različitosti (vrsta i rasprostranjenost na Zemlji), te prepoznati izgled pejzaža velikih biljnih zajednica u svijetu (prašume i pustinje tropskoga pojasa, četinarske i listopadne šume umjerenoga pojasa i tundre polar-noga pojasa), - uočiti intenzivni proces narušavanja kvalitete okoliša i shvatiti potrebu njegova čuvanja od daljnje degradacije (posebno naglasiti kako prirodni prostor treba razumno iskorištavati, čuvati i očuvati kao temelj opstanka pojedinih ugroženih vrsta, ali i samoga čovjeka).

OBJAŠNJENJE

Na prvome satu nastave učitelj će upoznati učenike s novim predmetom, navesti što će učiti i uputiti ih kako će se koristiti udžbenikom i geografskim atlasom.

Sadržaje zemljopisa (kao novoga predmeta) treba povezivati s predznanjem učenika stečenim u srodnim predmetima od I. do IV. razredu.

Nastavni program sadrži elementarno gradivo iz osnova opće geografije. Programirano je u minimalnom opsegu, pa ga tako treba i obraditi. Ono je polazna osnova za razumijevanje elementarnih geografskih i društveno-gospodarskih pojava i procesa u svakidašnjem životu i njihova razumijevanja u prostornim odnosima i kretanju, što znači da predstavlja i osnovnu podlogu za rad u višim razredima u kojima će se, sukladno uzrastu, sadržaji proširivati i biti sve zahtjevniji.

Redoslijed obrade polazi od stručno i znanstveno jednostavnijih, lakše prepoznatljivih pojava i procesa prema složenijim.

Kako se učenici V. razreda prvi put susreću sa Zemljom u organiziranoj nastavi, u prvoj cjelini najprije će steći osnovno znanje o obliku i veličini Zemlje i njezinim dijelovima, Zemlji u Sunčevu sustavu, gibanjima Zemlje i njihovim posljedicama, stupanjskoj mreži, njezinim osnovnim koordinatama, značenju i praktičnoj vrijednosti (u prikazivanju Zemlje na globusu i zemljovidu, određivanju položaja, mjesnoga i pojasnoga vremena na Zemlji) i zemljopisnoj karti.

Osim toga, učenike treba osposobiti za elementarnu uporabu raznih vrsta zemljopisnih karata i za orijentaciju te kretanje u prostoru.

U obradi ove cjeline (prve, druge i treće teme) treba primjenjivati znanja učenika iz matematike o kružnici i krugu, kutovima, pravokutnoj mreži, opsegu i površini koja su usvojili u III. i IV. razredu.

U drugoj nastavnoj cjelini o prirodnim elementima i životu ljudi učenici trebaju uočavati značenje povoljnih prirodnih uvjeta za život ljudi i napore organizirana društva za njihovo vrednovanje (u svijetu, našoj zemlji i zavičaju), te upoznati zakonitosti u stvaranju različitih oblika prirodne i šire zemljopisne sredine. Usvojeno gradivo treba imati uporabnu vrijednost u svakidašnjem životu i predstavljati podlogu za rad u višim razredima.

U obradi svih prirodnih elemenata treba učiti i osposobiti učenike da promatraju i zapažaju (u prirodi i na zemljovidu), kako bi geografske sadržaje logički povezali i lakše usvojili.

Radeći ovaj program pošlo se od činjenica da zadaće i odgojno-obrazovni ciljevi uzimajući u obzir samo ona predznanja (zemljopisna i drugih predmeta prirodnoznanstvene skupine) koja su učenici usvojili u mladim razredima i da programski sadržaji, s obzirom na opseg i zahtjevnost, korespondiraju s razvojem procesa i mišljenja učenika ove dobi. Glede toga, izrađene su temeljite (gotovo operacionalizirajuće) zadaće za učenike kao važne sastavnice programa kojima se određuje kvantiteta, opseg i težina (zahtjevnost) sadržaja.

VI. razred

Naziv programa: **IZVANEUROPSKI KONTINENTI**

<i>Cjelina i sadržaj</i>	<i>Zadaće za učenike</i>
<p>ZEMLJA - DOMOVINA SVIH LJUDI</p> <p>Prostorni razmještaj stanovništva svijeta</p> <p>Različitosti rasa, jezika, kultura i religija</p> <p>Kretanje broja stanovnika svijeta i migracije</p> <p>Gospodarska podijeljenost svijeta</p> <p>Međunarodne organizacije u svijetu</p> <p>Ekološki problemi svijeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati neravnomjeran razmještaj stanovništva svijeta (prenaseljene, gusto i rijetko naseljene i nenaseljene krajeve) te uočiti međuovisnost naseljenosti i prirodne osnove, - usporediti naseljenost svijeta i Republike Hrvatske, - upoznati glavne rasne skupine, svjetske jezike, religije i njihov razmještaj te u njihovoj različitosti spoznati jedinstveno ljudskoga roda, - shvatiti osnovne uzroke gospodarske podijeljenosti svijeta i značenje podjele na "razvijeni Sjever" i "nerazvijeni Jug", razlikovati visokorazvijene zemlje (G-7), i srednje razvijene i nerazvijene, - objasniti na čemu se temelji suvremeno bogatstvo i gospodarska razvijenost svijeta, - objasniti značenje OUN i organizacija u njezinu sastavu (UNESCO, UNICEF, FAO...), - povezati ekološke poremećaje na Zemlji s industrijskim razvojem te shvatiti potrebu zaštite okoliša.
<p>AZIJA</p> <p>Prostorni pojam, položaj i veličina Azije</p> <p>Reljefne posebnosti</p> <p>Klimatske i vegetacijske raznolikosti</p> <p>Stanovništvo Azije</p>	<ul style="list-style-type: none"> - predočiti na zemljovidu i objasniti prostorni obuhvat Azije kao najveće kontinentske mase na Zemlji i istaknuti druge superlative (najveći broj stanovnika, najveća i najmnogoljudnija država, najviši planinski splet, najviši vrh...), - istaknuti značenje geografskoga i geoprometnoga položaja i maritivnosti, - upoznati reljefne posebnosti, tipove klima i njihove značajke, objasniti nastanak monsunu i pojam Monsunske Azije, - uočiti međuovisnost klime i vegetacije (od tundre do prašume), - upoznati broj stanovnika najmnogoljudnijega kontinenta, demografska kretanja, gustoću naseljenosti i prostorni razmještaj stanovništva te uočiti jezične, vjerske i socijalne razlike, - shvatiti regionalno-geografsku podjelu kao posljedicu različitosti prirodne osnove i društveno-političkih kretanja.

<i>Cjelina i sadržaj</i>	<i>Zadaci za učenike</i>
A) JUGOZAPADNA AZIJA Prometno značenje i prirodna osnova Nafta, stanovništvo i gradovi	<ul style="list-style-type: none"> objasniti veliko značenje položaja (kao prometno čvorište Saroga svijeta globalnoga značenja) i pojam Bliskoga istoka, upoznati prostor oaza i pustinja, važnost nafte kao osnove gospodarskog razvoja, uočiti i znati objasniti regionalno-geografske i društveno-političke razlike između nerazvijenoga sjevera i arapsko-židovskoga juga te istaknuti značenje gradova.
B) SREDIŠNJA AZIJA Geografski prostor kontinentalnih obilježja	<ul style="list-style-type: none"> uočiti međuovisnost položaja i prirodne osnove s rijetko naseljenim prostorima kontinentalne unutrašnjosti Azije.
C) JUŽNA AZIJA Položaj i prirodna osnova Indija	<ul style="list-style-type: none"> upoznati raznolikosti prirodne osnove Indijskoga potkontinenta, veliko značenje riječnih dolina kao demografsko-gospodarskih žarišta života i suvremenoga razvoja, izdvojiti prirodno-geografske regije Indije, objasniti probleme prenaseljenosti, jezične, vjerske, socijalne i gospodarske razlike, značenje gradova kao nositelja razvoja, ali i demoeколоške ugroženosti (kao posljedicu prenapučenosti),
D) JUGOISTOČNA AZIJA Geografska obilježja i posebnosti	<ul style="list-style-type: none"> objasniti važnost položaja i utjecaj monsuna na suvremeni gospodarski razvoj država Jugoistočne Azije.
E) ISTOČNA AZIJA Prirodna osnova i stanovništvo Kina Japan	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam Dalekoga istoka, osobitosti smještaja i položaja u odnosu na primorje i unutrašnjost, najveću koncentraciju stanovništva (na svijetu i žute rase) i društveno-političku organizaciju, uočiti i znati objasniti prirodno-geografske i društveno-geografske razlike najmnogoljudnije zemlje svijeta, kulturno-povijesno naslijeđe i značenje gradova kao nositelja preobražaja Kine, navesti posebnost otočnoga položaja Japana (u povijesti i suvremenim tijekovima), reljefno-gospodarsko značenje niskih obala i visoke (vulkanske) unutrašnjosti, morskih struja i klimatske posebnosti monsunskoga podneblja, upoznati pretpostavke visokoga stupnja gospodarske razvijenosti Japana, značenje litoralizacije, urbanizacije i stvaranje megalopolisa.

<i>Cjelina i sadržaj</i>	<i>Zadaci za učenike</i>
AFRIKA Pojam, položaj, reljefna obilježja Klimatsko-vegetacijska zonalnost Afrike Stanovištvo Afrike Kolonijalno i suvremeno gospodarstvo, politička podjela	<ul style="list-style-type: none"> odrediti prostorni pojam i značenje položaja kontinenta Staroga svijeta (na sjevernoj, južnoj, zapadnoj i istočnoj polutki), objasniti reljefna obilježja (kontinenta stare geološke građe), visoke i nerazvedene obale (kao razlog kasnoga upoznavanja unutrašnjosti Afrike), uočiti specifičnosti rasporeda klimatsko-vegetacijskih područja kao posljedicu smještaja kontinenta i geografske razlike prašumskih, savanskih, stepskih, pustinskih područja, kao i prostore sredozemne klime i raslinja, upoznati demografska obilježja kontinenta (broj, prostorni raspored, rasne, narodnosne, plemenske, vjerske i socijalne razlike), uočiti nesklad stupnja gospodarskoga razvoja u odnosu na prirodne mogućnosti i bogatstvo izvora te objasniti uzroke zaostajanja (s obzirom na kolonijalizam u Africi).
A) SJEVERNA AFRIKA Geografske posebnosti Sjeverne Afrike Egipat	<ul style="list-style-type: none"> upoznati pogodnost prirodnih obilježja priobalja (sredozemnoga i atlantskoga), geografske posebnosti oaza i suvremenu važnost nafte, demografska obilježja te objasniti pojam "bijela" (arapska) Afrika, značenje geografsko-prometnoga položaja (na Sueskom kanalu i prevlaci), oaza, Ponilja kao demografske okosnice Egipta, gradovi te kulturno-povijesna naslijeđa, kao temeljne odrednice turističkoga značenja gospodarstva.
B) TROPSKA AFRIKA Zapadnoafrički tropski prostor Ekvatorska niska Afrika Ekvatorska visoka Afrika	<ul style="list-style-type: none"> objasniti pojam "crna" Afrika. Uočiti prirodno-geografske različitosti i demografsko-gospodarske sličnosti (naslijeđe, plemenska tradicija i posljedice).
C) JUŽNA AFRIKA Prirodno-geograf. posebnosti Južnoafrička Republika	<ul style="list-style-type: none"> objasniti značenje položaja između dva oceana ("veliki afrički trokut") i uočiti prirodno-geografske i gospodarsko-demografske razlike savansko-stepskoga sjevera i juga s prirodnim obilježjima Sredozemlja, dominaciju bijeloga stanovništva te nove odnose danas, upoznati Južnoafričku Republiku-gospodarski vodeću zemlju Afrike, znamenite Hrvate i značenje hrvatskoga iseljeničtva.

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike	Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
<p>AMERIKA Pojam, položaj i podjela Amerike Prirodna obilježja Naseljavanje i demografska obilježja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati posebnosti i značenje geografskoga položaja (od Arktika do Antarktike, između Atlantskoga i Tihoga oceana), podjelu na Sjevernu, Srednju i Južnu Ameriku i društveno-prostornu podjelu na Anglo i Latinsku Ameriku (glede anglosaske, španjolske i portugalske kolonizacije). - uočiti različitosti u političkoj podjeli prostora (dvije države u Angloamerici i brojnost država u Latinskoj Americi). - uočiti reljefne sličnosti i klimatsko-hidrografske razlike Sjeverne, Srednje i Južne Amerike, - objasniti europsku kolonizaciju na amerindijanski etnički prostor i prisilnu kolonizaciju crnoga stanovništva, a današnju demografsku strukturu shvatiti kao posljedicu tih procesa. 		<ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografsko značenje položaja Meksika - najveće zemlje Srednje Amerike, - upoznati organizaciju života i gospodarskih djelatnosti s obzirom na klimatsko-vegetacijske zone, uočiti nagli porast stanovništva i zabrinjavajuću (nekontroliranu) urbanizaciju, značenje rudnih bogatstava i razvoj suvremenoga turizma glede prirodnih pogodnosti i blizinu SAD-a i Kanade.
<p>A) ANGLOAMERIKA SAD- položaj, prirodna i demografska obilježja Gospodarski razvoj SAD-a Kanada Amerikanci hrvatskoga podrijetla</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uočiti važnost geografskoga položaja (na najpovoljnijemu mjestu između dvaju oceana i dvaju kontinenata). - upoznati državu najveće imigracije stanovništva (u povijesti čovječanstva), temeljne demografske elemente američke nacije (bijelo i crno stanovništvo) i uočiti veliki i stalan porast stanovnika. - usvojiti prostorno-gospodarsku regionalizaciju - SAD - Sjeveroistok (najrazvijenije gospodarstvo, metropolitansko područje), Jugoistok (područje vrlo razvijene poljoprivrede) i Zapad (najslabije razvijena regija). - shvatiti važnost i ulogu SAD-a kao vodeće gospodarske i vojne velesile u svijetu. - uočiti veliko prostranstvo Kanade i malobrojno stanovništvo te međuovisnost prirodne osnove i prostornoga razmještaja stanovništva i gospodarstva (gospodarsko-demografska koncentracija na jugu, tzv. "plodne Kanade") te visokorazvijeno gospodarstvo. - spoznati veliko povijesno i suvremeno značenje iseljene Hrvatske u životu SAD-a i Kanade 	<p>C) JUŽNA AMERIKA Prirodno-geografska obilježja Južne Amerike Brazil Argentina i Čile</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati geografsko-gospodarske razlike i posebnosti te prostornu organizaciju Anda, Amazonije i Pampe, - upoznati prostornost i značenje položaja Brazila-najveće države Latinske Amerike, teškoće u povezivanju golemoga državnoga prostora, različitosti u demografskom razmještaju i gospodarstvu razvijenoga priobalja i nerazvijene unutrašnjosti, značenje gradova i nagli proces urbanizacije. - objasniti značenje i povoljnost položaja Argentine u umjerenom pojasu južne polukugle, upoznati Pampu-stočarsko-agrarno područje i urbanu zonu La Plate-gospodarsko i demografsko središte države, - uočiti (na zemljovidu) specifičnosti položaja (izduženoga prostora "stiješnjenoga između Anda i Tihog oceana) države Čile i navesti prirodno-gospodarske različitosti između sjevera, najrazvijenijega središnjega dijela i juga. - navesti povijesno i suvremeno značenje iseljenih Hrvata u zemljama Južne Amerike (Argentina, Čile i Venecuela).
<p>B) SREDNJA AMERIKA Geografska obilježja Srednje Amerike Meksiko</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati geografske posebnosti Američke prevlake i otočnog prostora te prometno značenje Panamskog kanala. - uočiti demografsku ekspanziju i posljedice, društveno-socijalne suprotnosti i političku nestabilnost, kao odraz povijesnih i suvremenih gospodarskih kretanja. 	<p>AUSTRALIJA I OCEANIJA Australija Oceanija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - upoznati zemljopisne posebnosti i različitosti Australije (prostorno najmanjega kontinenta i malobrojnoga stanovništva), geografsko-gospodarske razlike između prirodno nepogodne unutrašnjosti i privlačnoga obalnoga prostora, - naglasiti gospodarsko-demografska obilježja i mogućnosti daljnje razvoja obalnoga područja, koncentracije stanovništva i gradova u prostoru umjerenih geografskih širina. - definirati pojam Oceanije, uočiti veliku rastrkanost otočnih skupina i objasniti postanak otoka.

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
POLARNI KRAJEVI Arktik i Antarktika	– upoznati geografska obilježja polarnih krajeva i njihovo suvremeno značenje za globalni život zajednice te shvatiti međuovisnosti surovih prilika (na Arktiku i Antarktici) i slabe naseljenosti, odnosno nenaseljenost Antarktike.

OBJAŠNJENJE

U prvoj cjelini "Zemlja - zajednička domovina svih ljudi", s posebnom pozornošću treba obraditi globalne procese demokratizacije suvremenoga svijeta koji predstavljaju temeljne odrednice ljudskih sloboda i ravnopravnosti (s naglaskom na ravnopravnosti ljudi, vjerskim slobodama, slobodi vjere i svjetonazora). Razlike i dostignuća u tim procesima za pojedine države treba obraditi u sklopu tih sadržaja.

U ovoj cjelini (u drugoj temi) potrebno je naglasiti gospodarsku podjelu svijeta na "razvijeniji sjever" i "nerazvijeni jug", visokorazvijene zemlje i ostale, uvjetno nazvane, zemlje u razvoju, napore svjetske zajednice oko smanjivanja gospodarsko-socijalnih razlika u svijetu, ekološke poremećaje na Zemlji i međuovisnost industrijskoga razvoja te zaštite okoliša.

U drugoj cjelini "Zemljopis izvanoeuropskih kontinenata", u obradi kontinenata treba najprije upoznati (i uočiti) bitne značajke prirodne osnove, stanovništva i gospodarskoga razvoja, a zatim regionalno-zemljopisne raličnosti pojedine cjeline, odnosno države reprezentanta.

Nužno treba naglasiti povijesno i suvremeno značenje "iseljene Hrvatske" u tijekovima gospodarskoga razvoja zemalja u kojima žive Hrvati.

U svim oblicima nastavnoga rada treba stalno, osim udžbenika Zemljopis 2 za VI. razred, upotrebljavati zemljopisne karte u učeničkom atlasu (opće, političke, tematske), prije svega u određivanju položaja i uočavanju prirodno-geografskih obilježja i različitosti određenoga prostora (veće ili manje cjeline), ali i samoga vježbanja u čitanju i razumijevanju te uporabi zemljovida.

VII. razred

Naziv programa: **EUROPA**

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
OPĆA OBILJEŽJA PROSTORA Pojam, veličina i geografski položaj	– objasniti prostorni pojam Europe i Euroazije, osobitosti smještaja i značenje položaja (u središnjemu dijelu sjeverne i kopnene polutke u najpovoljnijem odnosu prema ostalim područjima najveće naseljenosti na Zemlji); – uočiti (na zemljovidu) veliku razvedenost obala (najrazvedeniji kontinent), objasniti pojam maritimnosti i shvatiti pogodnosti maritimnih i priobalnih područja.
PRIRODNO-GEOGRAFSKA OBILJEŽJA Postanak i izgled reljefa Geografsko značenje reljefa Klimatske značajke Europe Vegetacijski pokrov Europe Obilježja i značenje voda	– objasniti postanak, reljefne različitosti i istaknuti veliko geografsko značenje reljefa u Europi (s naglaskom na pogodnostima za život, naseljavanju, prometnom povezivanju); – shvatiti da je Europa najniži kontinent; – upoznati raznolikosti, obilježja klime i vegetacije te njihovo značenje (s obzirom na to da prevladavaju blagi tipovi klime); – naglasiti međuovisnosti klime i vegetacije te veliku ulogu čovjeka u izmjeni prirodnih i geografskih pejzaža u Europi (kao posljedicu visokog stupnja društveno-gospodarskoga razvoja i mogućnosti transformacije prirodne sredine); – upoznati osobine voda na kopnu i veliku važnost rijeka za promet.
OSNOVE POVIJESNO-GEOGRAFSKOG RAZVOJA I SUVREMENA DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA Pregled naseljavanja i etnički sastav suvremena demografska obilježja Političko-geografska podjela i suvremene promjene Geografske osnove razvoja gospodarstva	– dati povijesni pregled naseljenosti i protumačiti glavne značajke europskoga stanovništva (broj, gustoću naseljenosti, narodnosni, jezični i gospodarski sastav) te suvremena demografska obilježja Europe kao emigrantskog kontinenta; – uočiti političko-teritorijalnu rascjepkanost i brojnost država te povezivati političko-geografsku podjelu s društvenim razvojem i suvremenim pojavama u Europi; – upoznati geografske osnove razvoja gospodarstva (s naglaskom na samoj pojavnosti procesa industrijalizacije i urbanizacije u Europi i posljedicama suvremenih tijekova).
REGIONALNO-GEOGRAFSKA PODJELA KONTINENTA	– definirati pojam regije i objasniti regionalizaciju Europe (na temelju različitih prirodnih, društvenih i gospodarskih značajki pojedinih dijelova Europe)

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike	Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
ZAPADNA EUROPA Regionalno-geografska izdvojenost i značenje položaja Velika Britanija, Irska, Francuska, Zemlje Beneluksa	<ul style="list-style-type: none"> objasniti prostorni pojam zapadne (atlantske) Europe. (kao područje i zemlje uz Kanal La Manche), veliko značenje položaja (kao jedno od najprometnijih morskih područja u svijetu, jedno od težišta europske naseljenosti, gdje je počela i odakle se širila industrijska revolucija i visoke gospodarske razvijenosti) i usmjerenosti na Atlantski ocean; naglasiti bitnu ulogu država tog prostora u kolonizaciji i širenju europskih utjecaja u svijetu; upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja Velike Britanije, Irske i Francuske (zemalja reprezentanata) i geografski pregled zemalja Beneluksa. 	<ul style="list-style-type: none"> upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja Njemačke; dati geografski pregled alpskih zemalja (Austrije, Švicarske, i Slovenije) i zemalja u istočnom dijelu srednje Europe (Poljske, Češke, Slovačke i Mađarske). 	
SJEVERNA EUROPA Regionalno-geografska izdvojenost i značenje položaja Skandinavskih zemalja - Norveška i Švedska Baltičke zemlje	<ul style="list-style-type: none"> objasniti prostorni pojam sjeverne Europe (kao najsjevernije, najslabije naseljeno, prirodno nepovoljnije područje za život i razloge orijentiranosti stanovnika na more) i važnost položaja, upoznati prirodna bogatstva (šume i drvo, snaga voda tekućica, bogatstvo ribe i svjetski bogata nalazišta željezne rudače) koja su omogućila brz razvoj industrije i dostizanje visokoga životnog standarda; objasniti opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja skandinavskih i baltičkih zemalja; naglasiti velike razlike i njihove uzroke u gospodarskom razvoju Norveške, Švedske i baltičkih zemalja. 	<ul style="list-style-type: none"> upoznati obilježja i specifičnosti reljefa (krš, vulkanizam), tla, klime, biljnoga svijeta te hidrografske prilike; naglasiti velike napore čovjeka u borbi za vodu i za stvaranje obradivog tla; shvatiti potrebu zaštite kulturne baštine i prirodne sredine, kao bitnu pretpostavku razvoju turizma, u najznačajnijoj turističkoj regiji Europe (i svijeta); upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja Italije i dati geografski pregled Španjolske, Portugala, Grčke, Albanije. 	
SREDNJA EUROPA Regionalno-geografska izdvojenost i značenje položaja Njemačka Alpske zemlje - Austrija, Švicarska i Slovenija Istočni prostor srednje Europe - Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska	<ul style="list-style-type: none"> objasniti prostorni pojam srednje Europe (prostor raznolikih prirodnih obilježja, različite gospodarske razvijenosti i raznorodnog stanovništva, odnosno prostor prijelaza i dodira između ostalih regija Europe) i veliku geografsko-prometnu važnost položaja (na ključnome mjestu za prometno povezivanje čitavog kontinenta); navesti i protumačiti velike gospodarske razlike između zapada (zapadni dio Njemačke, Švicarska i Austrija) i istoka srednje Europe, kao jedno od osnovnih obilježja tog prostora prije, ali i danas, nakon pada jednodimenzionalnog poretka (u istočnom dijelu); 	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam jugoistočne Europe (područje na doiru velikih europskih cjelina (južne, srednje i istočne Europe), slabije razvijenu regiju u kojoj je industrijska revolucija počela znatno kasnije; istaknuti povoljnost prometnoga položaja, s obzirom na glavne prometne smjerove između Europe i jugozapadne Azije; naglasiti burnu prošlost (ratovi i česte promjene granica, višestoljetnu vlast Osmanlijskoga Carstva i posljedice), političku nestabilnost prostora (u prošlosti i danas) te sporije uključivanje u svjetske tijekove; dati geografski pregled crnomorskih i kontinentskih zemalja Jugoistočne Europe s obzirom na značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja (veliko gospodarsko značenje poljoprivrede, razmjerno nizak stupanj urbanizacije i malo velikih gradova). 	
JUŽNA EUROPA Regionalno-geografska izdvojenost i značenje položaja Italija Španjolska i Portugal Grčka, Albanija i Malta	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam južne Europe (kao područje zemalja sredozemnoga kulturnog kruga, vrlo ranoga civilizacijskoga napretka, usmjerenih na Sredozemno more) i odrediti položaj u međuovisnosti sa značenjem Sredozemnoga mora; upoznati obilježja i specifičnosti reljefa (krš, vulkanizam), tla, klime, biljnoga svijeta te hidrografske prilike; naglasiti velike napore čovjeka u borbi za vodu i za stvaranje obradivog tla; shvatiti potrebu zaštite kulturne baštine i prirodne sredine, kao bitnu pretpostavku razvoju turizma, u najznačajnijoj turističkoj regiji Europe (i svijeta); upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja Italije i dati geografski pregled Španjolske, Portugala, Grčke, Albanije. 	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam jugoistočne Europe (područje na doiru velikih europskih cjelina (južne, srednje i istočne Europe), slabije razvijenu regiju u kojoj je industrijska revolucija počela znatno kasnije; istaknuti povoljnost prometnoga položaja, s obzirom na glavne prometne smjerove između Europe i jugozapadne Azije; naglasiti burnu prošlost (ratovi i česte promjene granica, višestoljetnu vlast Osmanlijskoga Carstva i posljedice), političku nestabilnost prostora (u prošlosti i danas) te sporije uključivanje u svjetske tijekove; dati geografski pregled crnomorskih i kontinentskih zemalja Jugoistočne Europe s obzirom na značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja (veliko gospodarsko značenje poljoprivrede, razmjerno nizak stupanj urbanizacije i malo velikih gradova). 	
JUGOISTOČNA EUROPA Regionalno-geografska izdvojenost i značenje položaja Crnomorske zemlje Jugoistočne Europe - Rumunjska i Bugarska Kontinentske zemlje Jugoistočne Europe - Bosna i Hercegovina, Jugoslavija, Makdonija	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam jugoistočne Europe (područje na doiru velikih europskih cjelina (južne, srednje i istočne Europe), slabije razvijenu regiju u kojoj je industrijska revolucija počela znatno kasnije; istaknuti povoljnost prometnoga položaja, s obzirom na glavne prometne smjerove između Europe i jugozapadne Azije; naglasiti burnu prošlost (ratovi i česte promjene granica, višestoljetnu vlast Osmanlijskoga Carstva i posljedice), političku nestabilnost prostora (u prošlosti i danas) te sporije uključivanje u svjetske tijekove; dati geografski pregled crnomorskih i kontinentskih zemalja Jugoistočne Europe s obzirom na značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja (veliko gospodarsko značenje poljoprivrede, razmjerno nizak stupanj urbanizacije i malo velikih gradova). 	<ul style="list-style-type: none"> objasniti geografski pojam jugoistočne Europe (područje na doiru velikih europskih cjelina (južne, srednje i istočne Europe), slabije razvijenu regiju u kojoj je industrijska revolucija počela znatno kasnije; istaknuti povoljnost prometnoga položaja, s obzirom na glavne prometne smjerove između Europe i jugozapadne Azije; naglasiti burnu prošlost (ratovi i česte promjene granica, višestoljetnu vlast Osmanlijskoga Carstva i posljedice), političku nestabilnost prostora (u prošlosti i danas) te sporije uključivanje u svjetske tijekove; dati geografski pregled crnomorskih i kontinentskih zemalja Jugoistočne Europe s obzirom na značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja (veliko gospodarsko značenje poljoprivrede, razmjerno nizak stupanj urbanizacije i malo velikih gradova). 	

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
<p>ISTOČNA EUROPA Opća obilježja prostora Prirodno-geografska obilježja Osnove povijesno-geografskoga razvoja i suvremena demografska obilježja Regionalno-geografska podjela prostora Rusija i ostale zemlje ZND-a Osnovna obilježja i problemi geografskoga razvoja te značenje prostora u suvremenom svijetu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti geografski pojam i veličinu Istočne Europe kao najprostraniju regiju Europe te protumačiti veliko značenje geografskoga i prometnoga položaja (nizine, mora, plovne rijeke i kanali). - uočiti sličnosti prirodne sredine (uglavnom velike nizine, u čijim su podlogama najstariji dijelovi kontinenta, najveće europske rijeke i jezera, važni plovni putovi i izvori energije), međuvisnosti klime, tla i biljnoga pokrivača i klimatsko-vegetacijske pojaseve usporednog područja. - istaknuti veliku brojnost stanovništva (najveći broj među europskim regijama), razmjerno rijetku naseljenost, neravnomjeran raspored (od izrazito slabo naseljenih područja sjevera, rijetko naseljenih pustinjskih i polupustinjskih krajeva oko Kaspijskog jezera i gusto naseljenih stepskih krajeva u rudarsko-industrijskim područjima); - upoznati organizaciju života i gospodarskih djelatnosti s obzirom na klimatsko-vegetacijske zone, goleme i raznolika rudna bogatstva, obilje energetske izvora kao dobar temelj za industrijski i cjelokupni gospodarski razvoj; - upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno-gospodarskoga razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenoga geografskoga razvoja Rusije; - dati geografski pregled ostalih zemalja ZND-a; - objasniti uzroke velikih, ponajprije gospodarskih teškoća svih zemalja koje su stekle samostalnost raspadom bivšeg Sovjetskog Saveza, naslijeđenih iz socijalističkog razdoblja.
<p>EUROPSKI INTEGRACIJSKI PROCESI I EKONOMSKO-GEOGRAFSKE POSEBNOSTI Ujedinjenje Europe Europska unija i njezina uloga u Europi i svijetu Gospodarski razvoj Europe i ekonomsko-geografske posebnosti Prometni sustav i prometno-geografsko povezivanje Europe Integrirana Europa i njezino mjesto u svjetskoj zajednici</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti razloge, potrebu i oblike gospodarskoga i političkoga udruživanja u Europi; - naglasiti veliko značenje Europske zajednice-unije (začetnik, činitelj ujedinjavanja Europe i stožer ujedinjenja danas); - objasniti gospodarski razvoj Europe i njegove ekonomsko-geografske posebnosti te značenje prometnog povezivanja, kao i međuvisnost razvoja prometa s pojavom i napretkom industrije i tehnike u 20. stoljeću. - naglasiti značenje i ulogu integrirane Europe u svjetskoj zajednici.

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
<p>OSNOVNA OBILJEŽJA I PROBLEMI SUVREMENOGA GEOGRAFSKOG RAZVOJA EUROPE Nesklad u gospodarskom razvoju Europe Obilježja i tendencije prostornoga razvoja Ekološki problemi kontinenta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam razvoja i osnovne pokazatelje suvremene razvijenosti (nacionalni dohodak i životni standard) u Europi; - naglasiti nesklad gospodarskoga razvoja u Europi, razlikovati i objasniti značenje gospodarske "jezgre periferije"; - objasniti veliko značenje procesa urbanizacije i litoralizacije u gospodarskom razvoju Europe; - uočiti intenzivni proces narušavanja kvalitete okoliša u Europi i shvatiti potrebu njegove zaštite (u koju se ulaže sve više).

OBJAŠNJENJE

U VII. razredu obrađivat će se geografska obilježja Europe i Rusije.

Gradivo je sustavno i pregledno izloženo u trima razvojnim etapama, odnosno prostornim i tematsko problemskim krugovima specifičnih odgojno-obrazovnih ciljeva i zadataka, a korespondira s razvojem procesa i mišljenja u učenika.

U prvom se dijelu najprije obrađuju opća obilježja Europe, zatim prirodno-geografska obilježja i osnove povijesno-geografskoga razvoja te suvremene geografske značajke kontinenta u cjelini, kao logični slijed nakon upoznavanja geografskih elemenata i u V. i VI. razredu. Tako obrađeni sadržaji predstavljaju osnovu za razumijevanje složene regionalno-geografske problematike i aktualnih tematsko-problemskih sadržaja, boljeg shvaćanja uzročno-posljedičnih veza i odnosa te ostvarivanje didaktičkih načela sustavnosti i postupnosti u nastavi.

Nakon toga, primjenom suvremenoga regionalno-geografskoga koncepta, sintetički su predočena međuovisna geografska obilježja po osnovnim regionalnim cjelinama, odnosno pojedinim državama reprezentantima (sukladno njihovu geografskom značenju). U uvodnom dijelu objašnjavaju se kriteriji za izdvajanje regija, zatim se objašnjava značenje njihova kompleksnoga položaja u sklopu kontinenta, što zasigurno podrazumijeva podrobniju razradu geografskih osnova društveno-gospodarskoga razvoja, prostorne organizacije, kao i osnovna obilježja i problem suvremenoga geografskoga razvoja pojedinih zemalja. Na taj se način u potpunosti ostvaruju i posebna geografsko-didaktička načela-regionalnog koncepta i kompleksnosti.

U trećoj, završnoj etapi, sintetički su obrađeni aktualni tematsko-problemski sadržaji na razini kontinenta i izostavljene su geografske posebnosti pojedinih regija i zemalja, kako se sadržaji ne bi ponavljali jer su obrađeni u sklopu određenih regija. U tom je smislu naglasak na obilježjima i značenju europskih integracijskih procesa, prometno-geografskom povezivanju, općem neskladu gospodarskoga razvoja i podjeli na tzv. "jezgru" i "periferiju", na obilježjima i tendencijama cjelokupnoga prostornog razvoja te ekološkim problemima kontinenta u cjelini.

Takav izbor aktualnih sadržaja omogućuje učenicima da, upoznavanjem geografskih obilježja i suvremenih razvojnih problema matičnoga kontinenta, ujedno spoznaju i duh svojega vremena. Tako je izbor izravno u funkciji aktualizacije nastave zemljopisa, tj. njezine povezanosti sa životom.

VIII. razred

Naziv programa: ZEMLJOPIS HRVATSKE

Cjelina i sadržaj	Zadaće za učenike
<p>ZEMLJOPISNA OBILJEŽJA HRVATSKE</p> <p>Značenje zemljopisnoga položaja</p> <p>Veličina, granice i oblik teritorija</p> <p>Stanovništvo Hrvatske (povijesni pregled naseljenosti, prirodno kretanje, razmještaj i gustoća naseljenosti)</p> <p>Struktura stanovništva (nacionalna, vjerska, spolna, dobna i gospodarska)</p> <p>Gospodarstvo Hrvatske</p> <p>Hrvatska i međunarodne integracije</p> <p>Zemljopisna raznolikost Hrvatske</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti složenost zemljopisnoga položaja Hrvatske s obzirom na različite prirodne, etničke, kulturne i gospodarske cjeline u Europi; - uz pomoć zemljovida objasniti ulogu gorskoga praga Hrvatske u povezivanju srednjoeuropskoga i sredozemnoga prostora i naglasiti važnost tranzitnog položaja s obzirom na europsko i globalno povezivanje u kopnenom, zračnom i pomorskom prometu, longitudinalne i transverzne pravce; - navesti osnovne brojčane podatke o veličini teritorija Hrvatske i usporediti ih s veličinom drugih europskih zemalja; - uz pomoć zemljovida objasniti pregled prostornoga razvoja Hrvatske i promjene u površinama i obliku teritorija u prošlosti; - navesti osnovne brojčane podatke o broju i gustoći naseljenosti, objasniti osnovna obilježja, uzroke i posljedice sadašnjih trendova prirodnog kretanja, starosnu dob, nacionalni i religijski sastav te prostorne promjene nacionalnog sastava stanovništva Hrvatske; - objasniti uzroke i posljedice seoba stanovništva te razlikovati unutarnja (na relaciji selo-grad) i vanjska kretanja (s posebnim osvrtom na egzodusna područja i posljedice prekomjerne koncentracije stanovništva u gradskim naseljima); - upoznati položaj hrvatskih iseljenika (u europskim i prekomorskim zemljama te njihove veze s matičnom zemljom); - objasniti stupanj i dinamiku gospodarskoga razvoja Hrvatske i geografske implikacije po razdobljima (od početka 19. stoljeća do danas); - opisati suvremena gospodarska obilježja Hrvatske i navesti osnovne podatke o gospodarskoj i političkoj povezanosti Hrvatske s europskim i svjetskim udrugama i integracijama (Europska unija, EFTA, R. Z. Alpe-Jadran i sl.); - uočiti geografske raznolikosti Hrvatske i izdvojiti tri prirodno, kulturno i gospodarski uvjetovane cjeline (nizinska, gorska i primorska Hrvatska), naglašujući razne gospodarske mogućnosti pojedinih cjelina i njihovo komplementarno dopunjavanje.

Cjelina i sadržaj	Zadaće za učenike
<p>TOPOGRAFSKI ZEMLJOVIDI</p> <p>Obilježja i vrste topografskih zemljovida (karata)</p> <p>Primjena topografskih zemljovida</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti geografski pojam zemljovida i osnovna obilježja topografskih zemljovida ili mjestopisa (koji vjerno i točno prikazuju relativno mali zemljopisni prostor); - razlikovati matematičke i geografske elemente sadržaja topografskog zemljovida; - naučiti čitati topografske zemljovide, orijentaciju zemljovida i kretanje u prostoru uz pomoć topografskog zemljovida, odrediti azimut i udaljenosti (zračne i krivudave) računski i krivinomjerom.
<p>VELIKE ZEMLJOPISNE CJELINE</p> <p>PRIMORSKA HRVATSKA</p> <p>Zemljopisna obilježja</p> <ul style="list-style-type: none"> • reljef - geološke značajke • klimatske osobine prostora • vegetacijska obilježja • fizičko-geografske značajke Jadranskoga mora • uloga Jadranskoga mora u prometnoj povezanosti sa svijetom • rijeke Jadranskoga slijeva i njihove značajke • geografske pretpostavke razvoja turizma • industrija, pomorstvo, brodogradnja • specifična poljoprivredna proizvodnja, ribolov, solane • mreža i obilježja naselja • geografska obilježja susjednih sredozemnih zemalja i njihovih primorskih dijelova (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Italija) te veze Hrvatske s tim zemljama. 	<ul style="list-style-type: none"> - uz pomoć karte objasniti reljefna i geološka obilježja primorskoga dijela Hrvatske i shvatiti sastav te građu kopna i podmorja kao rezultat složenih promjena u geološkoj prošlosti; - upoznati i objasniti postanak specifičnoga tipa tzv. dalmatinske obale i posebnosti krškoga reljefa u primorju (krške zaravni, polja u kršu, mlade, visoke i strme vapnenačke planine, flišna pobrđa i udoline); - navesti i shvatiti posebnosti klimatsko-vegetacijskih obilježja kao posljedicu maritimnosti te njezin utjecaj na gospodarstvo i ustrojbu prostora; - objasniti važnost zaštićenosti biljno-geografskih područja; - objasniti fizičko-geografske značajke Jadranskoga mora, njegovo prometno značenje te proces litoralizacije i njezino gospodarsko značenje za primorski prostor i Hrvatsku; - uočiti ekološke probleme Jadranskoga mora i nužnost njegove zaštite od daljnjeg uništavanja; - navesti glavne pretpostavke razvoja i veliko značenje turizma za ovu regiju i Hrvatsku; - objasniti značenje industrije i brodogradnje, tradiciju pomorstva, specifičnosti poljoprivrede, morskog ribarstva i proizvodnju soli u ukupnom gospodarstvu Hrvatske; - naglasiti višestoljetnu urbanu tradiciju i jaču koncentraciju stanovništva u gradovima, osobito u Splitu i Rijeci (makroregionalnim središtima), na obali te depopulaciju sela (osobito u zaleđu) i otoka; - upoznati osnovna geografska obilježja susjednih sredozemnih zemalja (osvrnuti se na njihove primorske dijelove).

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
<p>GORSKA HRVATSKA Zemljopisna obilježja</p> <ul style="list-style-type: none"> • reljefno-geološka obilježja • klimatske značajke prostora • vegetacijska obilježja • mreža i obilježja naselja • gospodarske mogućnosti (šumarstvo, drvna industrija, poljoprivredna i stočarska proizvodnja) • uloga gorske Hrvatske u prometnoj povezanosti • rekreativno-turističke mogućnosti • geografska obilježja gorskih prostora susjednih zemalja (Slovenija, Bosna i Hercegovina) te veze s Hrvatskom 	<ul style="list-style-type: none"> – uz pomoć karte objasniti reljefna i geološka obilježja gorske Hrvatske, reljefno najviše regije; – istaknuti reljefne posebnosti visokoga dinarskog sustava (oblike podzemnog reljefa i važne speleološke objekte); – upoznati značajke planinske klime, određene visinskim osobitostima reljefa (najhladnije i najvlažnije područje s obiljem snijega zimi); – objasniti vegetacijska obilježja s naznakom gospodarske važnosti i ekoloških problema-umiranje šuma; – gospodarske mogućnosti gorske Hrvatske (naglašujući šumarstvo, drvnu industriju, poljoprivredu, posebice stočarsku proizvodnju i turizam), i njihovu nedovoljnu iskorištenost; – naglasiti odlučujući utjecaj prirodnih uvjeta (ponajprije reljefa i klime) na naseljavanje, (najrjeđa naseljenost), neravnomjeran prostorni raspored stanovništva, zamjetno jak proces depopulacije (posebice sela) i razvoj samo manjih gradskih središta; – obrazložiti makroregionalne utjecaje triju najvećih hrvatskih gradova u ovoj regiji i ulogu gorskoga praga u prometnom povezivanju; – upoznati osnovna geografska obilježja gorskih prostora susjednih zemalja i veze s Hrvatskom.
<p>NIZINSKA HRVATSKA Zemljopisna obilježja</p> <ul style="list-style-type: none"> • reljefno-geološke osobine (nizinskog i brežuljkastoga peripanonskoga dijela) • klimatske značajke prostora • vegetacijska obilježja • rijeke crnomorskoga slijeva i njihove značajke • gospodarske mogućnosti nizinskoga prostora-poljodjelstvo, stočarstvo, industrijske grane i središta • uloga prostora u prometnom povezivanju Hrvatske • mreža i obilježja naselja • turističke mogućnosti nizinske Hrvatske 	<ul style="list-style-type: none"> – uz pomoć karte objasniti reljefno-geološka obilježja istočnohrvatske nizine i peripanonskih pobjega; – upoznati osnovne značajke umjereno-kontinentalne klime (s obilježjima prijelaznoga srednjeeuropskoga prostora) i objasniti njezin utjecaj na naseljenost, gospodarstvo i ustrojbu prostora; – upoznati vegetacijska obilježja naglašujući gospodarske i velike ekološke probleme te razaranja tijekom Domovinskog rata i objasniti pojam ekocida; – uočiti (uz pomoć karte) veće rijeke (manjega pada, mirnog toka) podunavskoga porječja i crnomorskoga slijeva i njihovo značenje; – objasniti gospodarske mogućnosti prostorno najveće i najgušće naseljene, vodeće regije Hrvatske te međuovisnosti poljoprivrede, šumarstva i industrijske proizvodnje;

Cjelina i sadržaj	Zadaci za učenike
<ul style="list-style-type: none"> • geografska obilježja nizinskih susjednih podunavsko-panonskih zemalja i njihovih nizinskih dijelova (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Vojvodina, Mađarska, Austrija) te veze s Hrvatskom. 	<ul style="list-style-type: none"> – istaknuti različitosti industrijskih grana i njihovu veliku koncentraciju u većim gradovima te izdvojiti tri najznačajnije industrijske regije (zagrebačka - najveća, istočnohrvatska i međimursko-podravska), vezane za vodeća gradska središta (Zagreb, Osijek i Varaždin); – navesti prirodne blagodati i brojne društvene čimtelje (kulturno-povijesno naslijeđe i gradovi) kao glavne pretpostavke razvoju turizma; – naglasiti turističke mogućnosti i značenje Zagreba glede prometnoga, gospodarskoga i političkoga položaja u odnosu prema drugim turističkim odredištima nizinske i cijele Hrvatske; – istaknuti veliku važnost ove regije u prometnom povezivanju (križište uzdužnih i poprečnih prometnih pravaca) i cjelokupnom razvoju Hrvatske; – upoznati osnovna geografska obilježja nizinskih prostora susjednih podunavsko-panonskih zemalja i njihovu povezanost s Hrvatskom.

OBJAŠNJENJE

Program nastave zemljopisa za osnovne škole predstavlja kombinaciju linearno-uzlaznoga i spiralnoga načina programiranja i rađen je u skladu s načelom od udaljenijeg k bližem te je zemljopis Hrvatske uvršten u VIII. razred. Tako će se geografska obilježja nacionalnoga prostora moći obraditi na kvalitetniji način, s obzirom na dob i veće psihofizičke mogućnosti učenika toga razreda. Međutim, neki pokazatelji o geografskim obilježjima Hrvatske uključeni su u programe svih razreda osnovne škole. Naime, u sklopu nastavnoga predmeta priroda i društvo u nižim razredima osnovne škole obrađuju se i odgovarajući geografski pokazatelji o mjestu, zavičaju i Republici Hrvatskoj, a pri obradi nastavnih sadržaja iz opće i regionalne geografije u V., VI. i VII. razredu ističu se odgovarajuće sličnosti ili razlike s podacima vezanima za geografska obilježja Hrvatske.

U prvoj nastavnoj cjelini obrađuju se opća geografska obilježja Hrvatske. Najprije se ukazuje na njezinu pripadnost srednjoj Europi i Sredozemlju, a zatim ističe značenje njezina položaja u tom prostoru te složenost položaja na do-diru različitih prirodnih, etničkih, kulturnih, gospodarsko-političkih europskih regionalnih cjelina. Nakon toga se obrađuje veličina državnoga teritorija i specifičnosti njezina oblika te značajnije promjene hrvatskoga prostora tijekom prošlosti.

Posebnu temu prve cjeline čine demografska obilježja Hrvatske, u kojoj se treba obraditi nacionalna, dobna, spolna i gospodarska struktura te migracije stanovništva u Hrvatskoj, u proteklom i u suvremenom razdoblju.

U prvoj cjelini obrađuju se uvodni i zbrojni pokazatelji o gospodarstvu Hrvatske, kao i veze hrvatskoga gospodarstva s

europskim udrugama i regijama, dok će se pojedine grane i zemljopisne pretpostavke njihova razvoja obraditi u regionalnom pregledu Hrvatske.

Programom je predviđena posebna cjelina o topografskim zemljovidima u kojoj se obrađuju osnovni podaci o obilježjima topografskih zemljovida te način njihove uporabe, pa s tim u vezi i kretanje i orijentacija u prostoru.

U trećoj se cjelini obrađuju prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja triju velikih regija: primorske, gorske i nizinske (panonsko-podunavske) Hrvatske. Pri obradi pojedinih regija Hrvatske potrebno je istaknuti najznačajnije geografske pokazatelje susjednih zemalja ili njihovih cjelina koje se nalaze u središnjem, dinarskom ili panonskom dijelu Europe i koje imaju odogovarajuće utjecaje na Republiku Hrvatsku.

NAPOMENA

Redoslijed obrade regionalnih cjelina Hrvatske može se i mijenjati (ovisno o mjestu u kojemu se škola nalazi).

U godišnjem izvedbenom programu učitelj bi trebao predvidjeti i terenski rad za određene programske sadržaje (npr., o naseljima, ljudskim djelatnostima čiji su rezultati vidljivi u prostoru, onečišćenju pojedinih lokaliteta i elemenata okoliša, turistički privlačnim lokalitetima i objektima te snalaženju u prostoru). Na terenu je najkorisnije provesti praktične vježbe iz orijentacije, razna istraživanja ili sintezu sadržaja pojedinih nastavnih cjelina za koje je, u pravilu, predviđen jedan nastavni sat.

Kako je organizacija terenskoga rada dosta složena, bilo bi dobro pripremiti i organizirati jednodnevnu ekskurziju kako bi se najizravnije upoznala geografska stvarnost u određenom prostoru, poglavito zavičajnoj regiji kojoj treba posvetiti više pažnje (s obzirom na kompleksno vrednovanje zemljopisnog položaja i cjelokupnog geografskoga razvoja).

TEHNIČKA KULTURA

SVRHA I ZADAĆE

Svrha je nastave tehničke kulture u osnovnoj školi pripremiti i osposobiti učenike za život i djelovanje u tehnički i tehnološki razvijenom okruženju.

Zadaće nastave tehničke kulture su:

- upoznati učenike s poviješću tehnike i tehnologije te načelima djelovanja tehničkih tvorevina kroz povijest;
- razvijati u učenicima tehnički način mišljenja, tehničko izražavanje, jezik i pravilnu primjenu tehničke terminologije;
- upoznati učenike s najvažnijim tehničkim i tehnološkim postupcima i pravilima;
- osposobiti učenike za primjenu tehničkih metoda i prirodnih zakonitosti u rješavanju različitih problema;
- razvijati sposobnost rješavanja različitih tehničkih problema i pronalaženje novih tehničkih rješenja;
- razvijati u učenika logičko i samostalno zaključivanje te kritičko mišljenje u proučavanju tehničkih tvorevina i tehnoloških postupaka;
- razvijati u učenicima stvaralačke sposobnosti;
- razvijati u učenicima smisao za racionalno korištenje energije i materijala;
- odgajati učenike na osnovi spoznaja iz prirodnih i tehničkih znanosti za pravilan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini;
- razviti u učenika smisao za djelovanje u radnim skupinama i ekipama, te ostale pozitivne osobine ličnosti potrebne za konstruktivnu suradnju u rješavanju zadataka;
- osposobiti učenike za uporabu najčešće korištenih pribora, alata, uređaja i strojeva;
- osposobiti učenike za uporabu osobnih računala i korištenje računalnih programa;
- omogućiti učenicima stjecanje praktičnih vještina za obavljanje jednostavnijih poslova u kućanstvu;
- na osnovi praktičnog rada, eksperimentiranja i promatranja razvijati u učenika različite misaone operacije (analizu, sintezu, generalizaciju);
- teorijskim, praktičnim i eksperimentalnim radom razvijati u učenika smisao za sustavnost, točnost, urednost i savjesnost u obavljanju zadataka;
- razvijati u učenicima navike održavanja sredstava za rad, primjenu mjera zaštite na radu i zaštite okoliša te navike potrebne za sigurnije sudjelovanje u prometu.

V. razred

NASTAVNI SADRŽAJI ZADAĆE ZA UČENIKE

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
1. Uporaba oruđa, alata, mehaniziranih uređaja i strojeva u proizvodnji hrane 1.1. Od lopate i motike do žitnog kombajna 1.2. Sustavi za natapanje 1.3. Mlinovi	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati razvoj poljoprivrednih alata i strojeva; - nabrojiti osnovne poljoprivredne strojeve; - opisati i objasniti djelovanje jednostavnih poljoprivrednih alata; - opisati i objasniti djelovanje osnovnih poljoprivrednih strojeva; - opisati i objasniti rad sustava za natapanje; - opisati i objasniti način mljevenja žita; - opisati i obrazložiti prednosti primjene mehanizacija u poljoprivrednoj proizvodnji.
2. Tehnika građenja nekad i danas 2.1. Od zemunice do nebodera 2.2. Ceste i mostovi 2.3. Građevni materijal	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati razvoj graditeljstva; - nabrojiti i opisati najpoznatije svjetske građevine; - obrazložiti primjenu nosivih konstrukcijskih elemenata (greda, luk); - obrazložiti razliku između betona i armiranog betona; - nabrojati i opisati vrste cesta; - nabrojati vrste mostova i obrazložiti razlike u konstrukciji; - nabrojiti osnovne građevinske materijale i opisati njihova svojstva; - svrstati osnovne građevinske materijale u skupine na osnovi zajedničkih svojstava.
3. Prijevoz ljudi i materijala 3.1. Kopneni i vodeni promet 3.2. Automobili 3.3. Željeznica 3.4. Brodovi	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati u osnovi razvoj prometa; - obrazložiti djelovanje kotača; - nabrojiti osnovna prijevozna sredstva; - opisati razvoj automobila i vozila; - opisati automobile i način njihova pogona i gibanja; - opisati razvoj željeznice; - opisati razvoj brodova; - opisati i obrazložiti način upravljanja brodovima; - opisati različite načine pogona brodova.

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
4. Primjena izvora energije 4.1. Razvoj strojeva s pogonom na vjetar i vodene tokove 4.2. Vodeni kotači 4.3. Brane i turbine 4.4. Vjetrenjače	<ul style="list-style-type: none"> - Nabrojiti i opisati djelovanje najčešćih tipova vodenih kotača; - imenovati osnovne elemente hidroelektrane; - opisati hidroelektranu i zadaću osnovnih elemenata; - nabrojiti i opisati najčešće tipove turbina; - opisati djelovanje vjetrenjače.
5. Tehnika tiska 5.1. Razvoj pisma 5.2. Razvoj tiska	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati razvoj pisma - opisati razvoj tiska - opisati postupak tiskanja uz pomoć jednostavnog tiskarskog stroja - nabrojiti tri glavna načina tiskanja i opisati razliku.

VI. razred

NASTAVNI SADRŽAJI ZADAĆE ZA UČENIKE

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
1. Električna energija 1.1. Proizvodnja i prijenos električne energije 1.2. Električne instalacije u kući	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati ukratko razvoj izvora električne energije. - opisati rad hidroelektrane. - opisati rad termoelektrane. - obrazložiti ulogu transformatora i dalekovoda. - nabrojiti i opisati električne instalacije u kući. - obrazložiti djelovanje osigurača. - opisati postupke zaštite od strujnog udara. - nabrojiti najvažnije električne kućanske aparate.
2. Razvoj prometa 2.1. Razvoj željezničkog prometa 2.2. Razvoj cestovnog prometa 2.3. Razvoj prometa na rijekama i morima 2.4. Razvoj zračnog prometa 2.5. Letovi u svemir	<ul style="list-style-type: none"> - Uočiti ključna razdoblja razvoja prometa, - obrazložiti utjecaj razvoja toplinskih motora na razvoj prometa. - obrazložiti prednosti elektromotornog pogona željeznica u odnosu na parni i dizelski. - opisati dizel-električnu lokomotivu, - opisati razvoj zračnog prometa. - obrazložiti ovisnost razvoja zračnog prometa o razvoju motora s unutarnjim izgaranjem, - opisati ukratko povijest letova u svemir, - opisati pojednostavljeno svemirsku letjelicu. - nabrojiti i opisati osnovne etape leta u svemir.

VII. razred

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>3. Pretvorba, prijenos i spremanje informacija</p> <p>3.1. Informacije i komuniciranje</p> <p>3.2. Signali</p> <p>3.3. Prometni znakovi i semafori</p> <p>3.4. Razvoj telegrafije</p> <p>3.5. Satelitska komunikacija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati jednostavnu informaciju. - objasniti što je komunikacija. - nabrojiti medije koji prenose informacije. - navesti osnovne načine prijenosa informacija na velike udaljenosti, - objasniti što su signali. - nabrojiti najčešće vrste signala i navesti primjere. - objasniti čemu služe prometni znakovi, - opisati rad semafora. - opisati razvoj telegrafije. - razlikovati telegraf i teleprinter. - objasniti načelo rada Morseova telegrafa. - navesti glavne dijelove telefonskog aparata. - opisati rad telefonskog aparata. - opisati od kojih se osnovnih uređaja sastoji komunikacijski sustav radija i televizije. - opisati osnove satelitske komunikacije.
<p>4. Strojevi za računanje</p> <p>4.1. Rana pomagala za računanje</p> <p>4.2. Mehanički strojevi za računanje</p> <p>4.3. Elektronička računala</p> <p>4.4. Raznovrsne uporabe računala</p> <p>4.5. Crtanje računalom</p> <p>4.6. Simulacija</p> <p>4.7. Upravljanje računalom</p> <p>4.8. Roboti u industriji</p> <p>4.9. Računalne mreže</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati razvoj strojeva za računanje. - navesti najpoznatije mehaničke strojeve za računanje i njihove osobine. - navesti najpoznatija elektronička računala i ukratko ih opisati. - nabrojiti i ukratko opisati najmanje tri raznovrsne uporabe elektroničkog računala. - nabrojiti osnovne dijelove osobnog računala. - opisati najmanje tri primjene robota. - opisati osnovne sastavnice računalne mreže.

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>1. O gorivu i energiji</p> <p>1.1. Izvori energije u kućanstvu</p> <p>1.2. Električna energija pokreće kućanske strojeve i uređaje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti izvore energije kojima se koristimo u kućanstvu; - imenovati jedinice snage i energije; - odrediti utrošak električne energije u zadanom razdoblju; - opisati postupak odabira najjeftinijeg i najpovoljnijega goriva u kućanstvu.
<p>2. Tehnika u kuhinji</p> <p>2.1. Kuhala i peći na kruta goriva</p> <p>2.2. Električna kuhala i električni štednjaci</p> <p>2.3. Hladnjaci i zamrzivači</p> <p>2.4. Različita pomagala u kuhinji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti različita pomagala u kuhinji i svrstati ih u skupine; - opisati osnovnu razliku štednjaka na kruta goriva i plinskog štednjaka; - opisati način prijelaza topline s izvora na predmete koji se zagrijavaju; - opisati i usporediti način regulacije različitih grijala; - opisati djelovanje termostata električnog štednjaka; - opisati način rada hladnjaka; - obrazložiti zašto je zamrzivač u obliku škrinje ekonomičniji od zamrzivača u obliku ormara.
<p>3. Čistoća tijela i rublja</p> <p>3.1. Zagrijavanje vode električnom strujom</p> <p>3.2. Perilice rublja</p> <p>3.3. Električno glačalo</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisati električno grijalo vode i imenovati osnovne dijelove; - obrazložiti prednosti akumulacijskog električnoga grijala vode; - objasniti ulogu toplinske izolacije električnoga grijala vode; - opisati i obrazložiti razliku između niskotlačnog i visokotlačnoga grijala vode; - opisati rad štapnog, bimetalnog i kapilarnog termostata; - nabrojiti osnovne dijelove perilice rublja i opisati njezin rad; - nabrojiti osnovne dijelove električnoga glačala i opisati njegov rad;

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>4. Ugodan boravak u kući</p> <p>4.1. Grijanje prostorija</p> <p>4.2. Grijalice i peći</p> <p>4.3. Električne grijalice</p> <p>4.4. Uređaji za ventilaciju i klimatizaciju</p> <p>4.5. Rasvjeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisati razliku između lokalnog i centralnog grijanja i grijanja na daljinu; - obrazložiti prednosti centralnoga grijanja u odnosu prema lokalnom grijanju; - nabrojiti i opisati različite vrste grijalica u kućanstvu; - navesti prednosti i nedostatke plinskoga grijanja prema grijanju krutim i tekućim gorivima; - obrazložiti bitnu razliku između grijanja infragrijalicom i ventilatorskom grijalicom; - obrazložiti razliku između akumulacijske peći i ostalih električnih grijalica; - navesti prednosti i nedostatke električnoga grijanja prostorija; - odrediti približnu snagu grijalice za različite prostorije; - opisati pojednostavljeno rad uređaja za klimatizaciju; - opisati i obrazložiti razliku između žarulje sa žarnom niti i fluorescentne svjetiljke.
<p>5. Energetski sustavi</p> <p>5.1. Oblici energije i vrste goriva</p> <p>5.2. Sustav za dovod i prijenos električne energije</p> <p>5.3. Sustav za dovod i raspodjelu topline</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti primarne izvore energije i svrstati ih u obnovljive i neobnovljive; - navesti i obrazložiti nedostatke ugljena kao energenta; - navesti osnovne dijelove i nacrtati shematski prikaz sustava za dovod električne energije; - nabrojiti vrste elektrana; - skicirati pojednostavljen prikaz hidroelektrane, obilježiti osnovne dijelove i opisati njezin rad; - obrazložiti sličnosti i razlike hidroelektrane i elektrane na vjetar; - skicirati pojednostavljen prikaz termoelektrane, obilježiti osnovne dijelove i opisati njezin rad; - skicirati pojednostavljeni prikaz nuklearne elektrane, obilježiti osnovne dijelove i opisati njezin rad;

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>6. Sustav za dobavu i odvod vode</p> <p>6.1. Vodovod i dovod pitke vode</p> <p>6.2. Kanalizacija i sanitarni uređaji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obrazložiti sličnosti i razlike termoelektrane na ugljen i nuklearne elektrane, - nacrtati shematski prikaz sustava za razdiobu električne energije u stanu i opisati zadaću pojedinih dijelova. - nacrtati pojednostavljenu shemu sustava za dovod i raspodjelu topline i opisati rad sustava, - nacrtati pojednostavljenu shemu sustava za raspodjelu topline u stambenoj zgradi i opisati rad sustava.
<p>7. Promet</p> <p>7.1. Vrste prometa</p> <p>7.2. Promet i energija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Skicirati sustav za dovod pitke vode, obilježiti na skici glavne dijelove sustava i kratko obrazložiti namjenu svakog pojedinog dijela, - skicirati shemu kanalizacijskog sustava stambene zgrade, obilježiti glavne dijelove i opisati njihovu namjenu, - skicirati shematski prikaz sustava za pročišćavanje otpadnih voda i opisati ga, - procijeniti potrošnju vode u stanu i naseljenom mjestu
<p>8. Otpad i zbrinjavanje otpada</p> <p>8.1. Otpad i onečišćivanje okoliša</p> <p>8.2. Sekundarne sirovine i recikliranje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti vrste prometa i obrazložiti prednosti i nedostatke svakoga od njih, - obrazložiti razlike između individualnog prometa i javnoga gradskog prometa, - usporediti različite vrste prijevoza glede potroška energije i mogućnosti prijevoza robe i putnika.
	<ul style="list-style-type: none"> - skicirati presjek uredenog odlagališta otpada i opisati ga, - opisati postupak spaljivanja smeća, - objasniti pojam i korisnost recikliranja, - obrazložiti potrebu i postupke zbrinjavanja otpada

VIII. razred**OBJAŠNJENJE**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
1. Računala i računalne mreže 1.1. Povijest računalnih pomagala i strojeva 1.2. Razvoj elektroničkih računala 1.3. Matematička osnova računala 1.4. Sklopovlje i sastav elektroničkog računala 1.5. Programska oprema računala 1.6. Komuniciranje s pomoću računala 1.7. Multimedia	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti najvažnija računalna pomagala. strojeve (abacus. Pascalov stroj, Babageov stroj) i ukratko opisati razvoj računala; - razlikovati brojeve sustave: decimalni, binarni, heksadecimalni; - obrazložiti pojam koda (primjer ASCII); - razlikovati pojmove: bit, bajt, riječ; - opisati sastav i rad osobnog računala; - nabrojiti i opisati rad najvažnijih ulaznih i izlaznih jedinica računala; - objasniti ulogu operacijskog sustava; - nabrojiti najmanje tri programska jezika opće namjene; - razlikovati pojmove: program, datoteka; - nabrojiti vrste datoteka; - objasniti značenje pojma algoritam; - sastaviti algoritam za rješavanje jednostavnoga poznatog problema; - sastaviti program za rješavanje jednostavnoga poznatog problema; - opisati način komuniciranja s pomoću računala.
2. Robotika 2.1. Povijest robota 2.2. Mehanička osnova robota 2.3. Pokretanje robota 2.4. Upravljanje robotima 2.5. Programiranje robota	<ul style="list-style-type: none"> - opisati ukratko razvoj robota, - objasniti pojam radnog prostora robota. - nabrojiti i opisati način prijenosa gibanja. - nabrojiti i opisati najčešće načine pogona robota (elektromagnetski, elektromotorni, hidraulički i pneumatski). - opisati načine upravljanja robotima (sklopke, releji, tranzistori, promjena smjera i brzine gibanja). - opisati najčešća osjetila robota (dodir, svjetlo, toplina) i ukratko obrazložiti njihov rad. - sastaviti jednostavni program za upravljanje robotom.

Program tehničke kulture sastoji se od nekoliko dijelova koji se međusobno dopunjuju: temeljni program, izborni programi, tečajevi, projekti, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

Temeljni program obvezatan je i jednak za sve učenike od petog do osmog razreda osnovne škole i za njegovo ostvarenje predviđen je jedan sat tjedno u nastavnom planu, odnosno 35 sati godišnje.

U petom i šestom razredu temeljni program sadrži povijest tehnike i tehnologije. Osnovicu programa čini povijesni razvoj tehničke misli, a temelji se na proučavanju načela rada tehničkih tvorevina i razvoju ideje rješavanja raznovrsnih ljudskih potreba, ovisno o stupnju tehničko - tehnološkog razvoja i razvoja ljudske spoznaje. Program ističe razdoblje razvitka tehnike te ključna tehnička otkrića u pojedinim granama ljudske djelatnosti i povijesnim razdobljima. Cjeline, odnosno sadržaji napisani sitnim slovima obrađuju se fakultativno, ili se ne obrađuju.

U sedmom i osmom razredu temeljni program zasniva se na izučavanju neposrednoga tehničkog i tehnološkog okruženja. To su sadržaji vezani, primjerice, uz probleme grijanja prostorija i utroška energije, prometa i putovanja, dobave pitke vode i kanalizacije, rasvjete u stanu i na radnome mjestu, komunikacije, uporabe i primjene računala, razmjene informacija, primjene robota i robotike. Uz svaku temu izučava se djelovanje tehnike i tehnologije na ljudski okoliš, uspoređuju se različita tehnička sredstva i tehnološki postupci sa stajališta isplativosti, uštede energije i materijala. Razvoj tehnike i tehnologije obrađuje se sa stajališta održivog razvoja.

U realizaciji programa primjenjuju se različite metode rada kao što su izlaganje, razgovor, demonstracija, rad na tekstu, laboratorijski i praktični radovi. Preporučuje se laboratorijski i praktični rad sa skupinama od tri do pet učenika. Učenici bi trebali sastavljati modele različitih tehničkih tvorevina od gotovih elemenata (konstrukcijske kutije ili slagaljke). Pritom će istraživati djelovanje i rad tehničkih tvorevina na sastavljanome modelu. Modele će sastavljati od unaprijed izrađenih elemenata u školskoj radionici, a posebno se preporuča primjena različitih konstruktorskih sustava kao što su na primjer: slagaljke FISCHERTECHNIK i LEGO.

Izborni programi dopuna su temeljnom programu ili njegovo proširenje kroz koje se učenicima omogućuje spoznavanje osnova suvremene tehnike i tehnologije, ali i stjecanje praktičnih vještina, ovisno o njihovim sklonostima i sposobnostima. Tako učenici mogu birati programe koji su značajni za njihovo dalje školovanje, kao i programe kojima bi stekli neka korisna praktična znanja i vještine. Učenici ih biraju u petom, šestom, sedmom i osmom razredu po vlastitom izboru i sklonostima, dakako, ovisno o mogućnostima i opremljenosti škole. Izborni programi izvode se kontinuirano, tijekom školske godine, s po dva sata tjedno, odnosno 70 sati godišnje.

Izborni programi svrstani su u dvije osnovne skupine: "A" programi (moduli) s naglašenijim razvojem intelektualnih sposobnosti i "B" programi (moduli) s naglašenijim razvojem manualnih sposobnosti i praktičnih vještina.

Škola može učenicima ponuditi slobodan izbor jednog ili više izbornih programa (modula) iz različitih područja tehnike kao što su informatika, robotika, mjerenje i regulacija, elektronika i telekomunikacije, graditeljstvo, obrada drva, obrada kovina, tekstil, stari zanati, industrijsko oblikovanje, promet, itd. Važno je istaknuti da se slobodnim izborom sadržaja povećava motivacija učenika.

Povećanom motivacijom, intenzivnijim radom, s povećanim brojem sati izborne nastave, vježbanja, istraživanja, eksperimentiranja i konstruiranja, moguće je bitno utjecati na razvoj učenikovih stvaralačkih sposobnosti, sposobnosti zaključivanja i konstruiranja.

Za učenike koji pokazuju povećano zanimanje i sposobnosti za područje tehničke kulture škola može organizirati dopunske aktivnosti već od petog razreda, ovisno o materijalnim mogućnostima i opremljenosti. Takve aktivnosti mogu biti projekti, tečajevi, izvannastavne i izvanškolske tehničke aktivnosti.

Projekti su istraživački usmjeren način rada, namijenjen darovitim i posebno zainteresiranim učenicima u kojem učenici rješavaju zadane probleme, konstruiraju ili stvaraju. Projekt je, u pravilu, zaokružena sadržajna cjelina.

Tečajevi su kraći oblici odgojno-obrazovnog rada s učenicima u kojima oni stječu praktična znanja i vještine, kao na primjer: rad s kompjutorima, održavanje i popravak kućanskih strojeva i uređaja, vožnja mopeda, prometna pravila, fotografiranje, održavanje radioveza, zabavna elektronika, krojenje i šivanje, pletenje, samostalna gradnja plovila, itd. Sudjelovanje u tom obliku rada je dobrovoljno i zasniva se na slobodnom izboru učenika. Organiziraju se u školskoj godini i u pravilu traju tridesetak sati.

Izvannastavne tehničke aktivnosti obuhvaćaju organizirano okupljanje učenika u tehničkim sekcijama i klubovima mladih tehničara. Organiziraju se i održavaju u pravilu u prostorima škole, po verificiranim programima i u suradnji s drugim tehničke kulture. Sudjelovanje u radu izvannastavnih tehničkih aktivnosti je dobrovoljno.

Izvanškolske tehničke aktivnosti organiziraju i provode centri, udruge, savezi i zajednice tehničke kulture. Održavaju se izvan prostora škole na temelju verificiranih programa Hrvatske zajednice tehničke kulture, nacionalnih saveza, udruga i centara tehničke kulture. Sudjelovanje u tom obliku izvanškolskih aktivnosti je dobrovoljno.

PRAĆENJE RADA I NAPREDOVANJA (*Vrednovanje postignuća - ispitivanje*)

Usvojenost sadržaja - znanje

Usmeno ispitivanje (nabiranje i opis dijelova, opis postupaka, opis izgleda i djelovanja strojeva i njihovih dijelova, tumačenje načela djelovanja, uporaba tehničkih izraza, pravilna primjena naziva, sustavnost izlaganja, kratko i jasno izražavanje, pravilna uporaba mjernih jedinica, sposobnost izvođenja zaključaka ....).

Radne navike (domaće zadatke, pismeni radovi, rješavanje praktičnih zadataka, služenje knjigom i drugim izvorima znanja, zadaci objektivnog tipa, testovi, referati, skice i nacrti, planovi rada, tehnički crteži, urednost i preglednost crteža, izrada i primjena tablica, grafičko prikazivanje veličina, sposobnost grafičkog prikazivanja vlastitih zamisli...).

Interes i zalaganje (interes prema tehnici i tehničkim znanjima, zalaganje u učenju i rješavanju različitih zadataka).

Primjenjuje se uobičajena skala od pet stupnjeva (ocjena 1 ne zadovoljava, ocjena 5 maksimalno izražene sve poželjne osobine). Zbog specifičnosti predmeta nužna je i opisna ocjena, tj. opis znanja, sposobnosti i ponašanja učenika.

Elementi praćenja i napredovanja učenika su:

- Usvojenost sadržaja - znanje
- Radne navike i vještine
- Interes i zalaganje.

TJELESNA I ZDRAVSTVENA **KULTURA**

SVRHA

Svrha odgojno-obrazovnih postupaka je pozitivan utjecaj na mnoge obilježbe antropološkog statusa, osobito morfološke, funkcionalne i motoričke sposobnosti i osobine, kao i spoznajne (kognitivne) funkcije i karakterne osobine ličnosti (konativne) koje sudjeluju u motoričkom izražavanju. Također, stjecanje obavijesti o čuvanju i promicanju zdravlja pojedinca i okoline osposobljava učenika da prati i poduzima mjere za razvijanje i održavanje funkcije organizma, što je nedvojbeno dio općeg obrazovanja i kulture življenja.

Zdravlje i normalan biopsihosocijalni rast i razvoj osnovni su preduvjeti za sve životne, radne, stvaralačke i kulturne čovjekove aktivnosti.

Zbog višestruke međuovisnosti ljudskih osobina i sposobnosti, razumljivo je da će najpovoljnija razvijenost motoričkih, funkcionalnih i morfoloških obilježja istodobno utjecati na ukupno čovjekovo zdravlje, tj. na djelotvorniji rad svih organa i organskih sustava, kao svojevrsna prepreka pojavi mnogih bolesti (osobito onih koje su posljedica tjelesne pasivnosti ili obavljanja određenoga profesionalnog rada).

Posljedica pojačanoga bavljenja tjelesnim aktivnostima bit će i regulacija načela ponašanja, otklanjanja različitih neurotskih stanja, čime se izravno povećava stupanj homeostatičnosti čovjeka i okoliša, djelotvornija prilagodba na različite uvjete života i rada te uspješnija socijalna komunikacija. Sve su to temeljne pretpostavke za ostvarivanje odgojnih zadaća vježbanja.

Procesima tjelesnog vježbanja u svakom čovjeku treba razviti osobine, sposobnosti i motorička znanja znatno iznad razine koja bi se postigla, ako na taj razvoj utječu samo biotički čimbenici rasta i razvoja (spontanog razvoja). To se osobito odnosi na motorička, funkcionalna i morfološka obilježja, koja su cilj kinezioloških preobrazbi. Treba također stvoriti stalnu naviku bavljenja sportom radi kvalitetne športske rekreacije u dugom razdoblju. Svakidašnjim tjelesnim vježbanjem stvorila bi se takva količina motoričkih znanja čija bi uporabna vrijednost znatno utjecala na pojedinačni rad u razvoju funkcionalnih i motoričkih značajki te ih zadržala na što višoj razini do pozne starosti, kao i pomagala u rješavanju motoričkih problema, posebice značajnih u svakidašnjim životnim i radnim uvjetima.

CILJ

Cilj tjelesne i zdravstvene kulture je da se zadovolje biopsihosocijalne potrebe čovjeka za kretanjem kao izrazom zadovoljavanja određenih potreba kojima se uvećavaju adaptivne i stvaralačke sposobnosti u suvremenim uvjetima života i rada. Cilj tjelesne i zdravstvene kulture je razvijanje zdravstvene kulture učenika radi čuvanja i promicanja osobnog zdravlja i zdravlja svoje okoline.

ZADAĆE

Zadaci tjelesne i zdravstvene kulture su:

- upoznavanje sa zakonitostima rasta i razvoja primarnih antropoloških obilježbi čovjeka;

- stjecanje znanja o činiteljima koji uvjetuju bolesti i ozljede, razvijanje pravilnih stajališta prema zdravlju i bolestima te poduzimanje mjera za čuvanje i promicanje zdravlja;
- usvajanje određenog fonda motoričkih informacija prijeko potrebnih za djelotvorno rješavanje potreba razvoja i očuvanja zdravlja, sadržajnijeg korištenja slobodnog vremena i rješavanja svakidašnjih motoričkih zadataka, posebice zadaća u urgentnim situacijama (elementarne nepogode) i dr.;
- razvijanje radnih sposobnosti;
- izgrađivanje humanih međuljudskih odnosa kao vrijednog činitelja o kojemu ovisi zdravlje pojedinca i društva u cijelosti;
- razvijanje sposobnosti za vrhunsko stvaralaštvo motoričkim izrazom prema pojedinačnim značajkama darovitih pojedinaca;
- njegovanje higijenskih navika i navika za očuvanje i korištenje zdrave prirodne sredine;
- teorijsko-praktično osposobljavanje učenika za stalnu primjenu odgovarajućeg tjelesnog vježbanja kao dijela kulture življenja;
- usvojiti znanja o načinu planiranja, programiranja, i nadzora procesa vježbanja;
- usvojiti znanja o načinu treniranja i natjecanja, osobito u športu kojim se osoba pojačano bavi.

S obzirom na važne anatomske-fiziološke promjene forme i funkcija organizma u razvijanju i preuzimanju vodeće uloge kore velikog mozga na djelovanje pojedinih organa i organizma u cjelini, tjelesna i zdravstvena kultura u temeljnom obrazovanju determinirana je razvojnim razdobljima sa specifičnim zadacima.

DRUGO RAZDOBLJE

(I., II. i III. RAZRED - učenici i učenice) *

Posebne zadaće:

Zadaci tjelesne i zdravstvene kulture su:

- pomagati optimalni rast i razvoj djeteta koji je otežan promijenjenim uvjetima života i rada (polazak u školu);
- utjecati na razvijanje mišićne mase da bi se osigurao normalan razvitak kostura koji je ugrožen statičkim naprezanjem djeteta u razdoblju nezavršenog procesa osifikacije;
- posebno utjecati na razvijanje manipulativnih pokreta bitno zastupljenih u odgojno-obrazovnom procesu, čija se nerazvijenost očituje u velikoj energetskej potrošnji i pojavi umora;
- utjecati na krvožilni i dišni sustav (aerobni kapacitet) učenika primjenom pravilnih intervala rada i odmora;
- utjecati na razvijanje receptora koji su presudni za efikasnost adaptacije na suvremene uvjete života i rada;
- zadovoljiti primarne motive učenika, posebice potrebu za kretanjem i igrom;
- razvijati energetske i mehaničke (prostorne i vremenske) elemente kretanja primjenom prirodnih i drugih oblika kretanja;
- razvijati elemente ritma sjedinjavanjem mehaničkih i energetskih elemenata u organsku cjelinu (rad-odmor, naprezanje-opuštanje, ubrzanje-usporavanje).

* Prvo razdoblje obuhvaća djecu predškolske dobi

TREĆE RAZDOBLJE

(IV. i V. razred - učenici i IV. razred - učenice)

Posebne zadaće:

- stimulirati tjelesni razvitak učenika povećanjem mišićne mase i daljim razvitkom aerobnih sposobnosti;
- utjecati na razvijanje motoričkih sposobnosti; posebice na brzinu, koordinaciju, gibljivost i eksplozivnu snagu;
- razvijati zglobno-mišićnu (kinestetičku) osjetljivost koja se očituje svjesnim i individualnim upravljanjem vlastitim kretanjem;
- povezati motoričke zadatke u cjelini ne stvarajući pritom krute motoričke automatizme;
- zadovoljiti potrebu za afirmacijom, ali suzbijati tendenciju precjenjivanja vlastitih sposobnosti zbog nedovoljno razvijene samokritičnosti učenika;
- zadovoljiti potrebu za grupnom identifikacijom koja uveliko ubrzava proces socijalizacije;
- podmirivati primarne biotičke motive izražene u potrebi za kretanjem, igrom i borbom (natjecanja);
- razvijati sposobnost za promatranje, doživljavanje i stvaranje estetskih vrijednosti (ljepota kretanja, ljepota športske borbe, ljepota prirode);
- uvoditi učenike u organizirani sustav natjecanja.

ČETVRTO RAZDOBLJE

(VI., VII. i VIII. RAZRED - učenici)

Posebne zadaće:

- utjecati na usklađivanje nerazmjera u rastu kostiju (u dužini), mišićne mase i masnog tkiva;
- usklađivati nerazmjer u rastu srčanog mišića, mase tijela i krvožilnog sustava, što uvjetuje i zahtijeva duži oporavak;
- djelovati na brzo uspostavljanje narušenih koordinacijskih sposobnosti s obzirom na ubrzan rast u visinu, što uvjetuje pad motoričkih sposobnosti, a očituje se i u specifičnim neracionalnim načinima kretanja;
- stimulirati razvijanje motoričkih sposobnosti: gibljivosti, ravnoteže, preciznosti, brzine, eksplozivne snage, repetitivne snage i statičke snage;
- usmjeravati učenike na individualno doziranje volumena opterećenja, suzbijajući želju za postizavanjem motoričkih postignuća koja nisu u skladu s njihovim potencijalnim mogućnostima, uz iznimku utjecaja na brzinu i koordinaciju;
- utjecati na afirmaciju ličnosti u kolektivu koji izabere sam učenik;
- pomagati učenicima da svladaju krizu koja se očituje u konfliktima između pojedinaca;
- razvijati potrebu za stvaralaštvom u dva osnovna smjera:
  - a) športsko-tehničkih postignuća (individualni maksimalni učinak u pojedinoj športskoj grani);
  - b) u estetskom oblikovanju i doživljavanju motoričkih aktivnosti.

ČETVRTO RAZDOBLJE (V., VI., VII. i VIII. razred - učenice)

Posebne zadaće:

- utjecati na usklađivanje nerazmjera u rastu kostiju (u dužinu), mišićne mase i masnog tkiva,
- usklađivati nerazmjer u rastu srčanog mišića, mase tijela i krvotoknog sustava, što uvjetuje brzo umaranje i zahtijeva duži oporavak,
- djelovati na brzo uspostavljanje narušenih koordinacijskih sposobnosti s obzirom na ubrzan rast u visinu, što uvjetuje pad nekih motoričkih sposobnosti, a očituje se i specifičnim neracionalnim načinima kretanja,
- poticati razvijanje motoričkih sposobnosti: gibljivosti, ravnoteže, preciznosti, brzine, eksplozivne snage i repetitivne snage,
- usmjeravati učenice da individualno doziraju volumen opterećenja, suzbijajući želju za postizanjem motoričkih postignuća koja nisu u skladu s njihovim potencijalnim mogućnostima, uz iznimku utjecaja na brzinu i koordinaciju,
- razvijati potrebu za stvaralaštvom u dva osnovna smjera;
  - a) u smjeru športsko-tehničkih dostignuća (individualni maksimalni učinak u pojedinoj športskoj grani),
  - b) u estetskom oblikovanju i doživljavanju motoričkih djelatnosti.

SADRŽAJI

I. razred

Hodanje i trčanje

1. Postrojanje u vrstu, kolonu i krug.
2. Hodanje i trčanje na različite načine.
3. Ciklična kretanja različitim tempom do 1 minute.
4. Hodanje uzduž prepreka (linija, klupa, balvan).
5. Brzo trčanje do 20 m.

Skakanje

6. Poskoci u mješovitom uporu uzduž klupe, balvana.
7. Skakanje preko vodoravnih prepreka.
8. Skakanje preko niskih prepreka do 25 cm visine.
9. Nagazni skok na povišenje do 30 cm s različitim saskocima.
10. Skok uvis iz ravnog zaleta lijevom i desnom nogom.

Bacanje i hvatanje

11. Bacanje loptice u dalj s mjesta.
12. Bacanje lakših predmeta preko okomitih prepreka.
13. Bacanje lopte u vis na različite načine i hvatanje.
14. Bacanje lopte o tlo na različite načine i hvatanje.

Penjanje, puzanje i provlačenje

15. Penjanje na niske prirodne i umjetne prepreke (do 80 cm).
16. Penjanje na švedske ljestve i silaženje.
17. Puzanje i provlačenje ispod konopa, grana, suvježbača.
18. Puzanje s nošenjem lakših predmeta.

Dizanje i nošenje

19. Dizanje i nošenje medicinke ili punjene vrećice na različite načine (težine do 2 kg).
20. Dizanje predmeta težine do 2 kg na određenu visinu (do 1,5 m).
21. Dizanje i nošenje predmeta različitih veličina udvoje (teških do 5 kg).

Kotrljanje i kolutanje

22. Bočno kotrljanje na vodoravnoj podlozi ulijevo i udesno
23. Bočno kotrljanje po kosoj podlozi ulijevo i udesno.
24. Kolut naprijed na tlu i hodanje po liniji, klupi, gredi, balvanu (povezano), kolut naprijed niz kosinu.

Višenje i upiranje

25. Mješovit vis čeonu (uhvatiti rukama jednu pritku, a noge ovjesiti na drugu).
26. Mješovit vis bočno (ovjesiti se rukama i nogama na istu pritku).
27. Mješoviti upori (kretanje "četveronožno") u hodanju, trčanju, poskocima.
28. Grupni kratkotrajni mješoviti visovi i upori na prirodnim i umjetnim preprekama.

Plesne strukture

29. Hodanje, trčanje, poskoci i kolanja uz primjenu pjesme, recitacije i instrumentalne glazbene pratnje.
30. Reprodukcijski ritma pljeskanjem.

Igre

31. Elementarne igre s trčanjem, skakanjem i bacanjem.
32. Štafetne igre.
33. Igre u vodi (radi navikavanja na vodu).
34. Igre na snijegu (s hodanjem, trčanjem, skakanjem, gađanjem).

II. razred

Hodanje i trčanje

1. Okretanje na mjestu.
2. Hodanje i trčanje uz promjenu smjera kretanja.
3. Hodanje po klupi, balvanu s okretima do 180°.
4. Ciklična kretanja različitim tempom do 2 minute.
5. Brzo trčanje do 30 m (sa startom iz različitih položaja).

Skakanje

6. Preskoci preko kratke vijače.
7. Skokovi preko prepreka (vodoravnih i okomitih) do 30 cm visine.
8. Skokovi u daljinu.
9. Nagazni skok na povišenje do 40 cm i saskok.
10. Skok u dalj s mjesta.
11. Skok u vis iz ravnog zaleta, odrazom s lijeve ili desne noge.

Bacanje, hvatanje i gađanje

12. Bacanje loptice u dalj iz kretanja.
13. Bacanje lopte u zid i hvatanje.
14. Bacanje i hvatanje odbijene lopte od tla.
15. Bacanje lopte s mjesta i iz kretanja.
16. Gađanje lopticom u cilj s udaljenosti do 3 m.

Penjanje, puzanje i provlačenje

17. Penjanje po kosoj klupi, balvanu, deblu i silaženje.
18. Penjanje na švedske ljestve i kosu klupu noseći lakše predmete.
19. Puzanje i provlačenje kroz obruč, okvire, kozlič.
20. Puzanje i provlačenje ispod prirodnih prepreka i sprava noseći lakše predmete.

Dizanje i nošenje

21. Dizanje i nošenje nekoliko predmeta različite težine (do 3 kg) na udaljenosti 10 do 15 m.
22. Dizanje predmeta različitog oblika i težine (do 5 kg) udvoje na određenu visinu (do 2 metra).
23. Skupno dizanje i nošenje različitih predmeta.

Kotrljanje i kolutanje

24. Bočno kotrljanje i kolut naprijed povezano.
25. Dva koluta naprijed na tlu.
26. Kolut nazad niz kosinu.

Višenje i upiranje

27. Kratkotrajni vis na prirodnim i umjetnim preprekama (grana, motka, ljestve, preča, ruče).
28. Kratkotrajni upori na tlu, na prirodnim i umjetnim preprekama (balvan, klupa, grana, motka, preča, ruče).

Plesne strukture

29. Hodati i trčati prikladnim ritmom na različite akustične signale.
30. Ritmično udaranje štapićima uz promjene tempa.
31. Slobodna ilustracija poznatih tema.
32. Plesovi oponašanja uz pjevanje s hodanjem, trčanjem i jednonožnim poskocima (oponašanje pojava, stvari i živih bića iz bliskog okružja).

Igre

33. Elementarne igre s trčanjem, bacanjem, skakanjem, dizanjem i nošenjem.
34. Štafetne igre s pomagalima.
35. Igre u vodi: vježbe disanja, ronjenja i skakanja u vodu na noge.
36. Igre na snijegu: bacanje gruda, gađanje grudama snijega, oblikovanje snijega, klizanje.

III. razred**Hodanje i trčanje**

1. Postrojavanje i prestrojavanje u vrste i kolone u različitim ravninama, kretanje i zaustavljanje.
2. Hodanje uzduž prepreka s okretima do 360°.
3. Hodanje s promjenom dužine koraka.
4. Ciklična kretanja različitim tempom (2 minute).
5. Brzo trčanje do 40 m iz visokog starta.

Skakanje

6. Preskakivanje duge vijače.
7. Skok u dalj.
8. Nagazni skok na povišenje do 50 cm i saskok.
9. Skok u vis s kosim zaletom, lijevom i desnom nogom.

Bacanje, hvatanje i gađanje

10. Bacanje lopatice u dalj iz zaleta.
11. Bacanje medicinke ili lopte teške do 1 kg.
12. Hvatanje i dodavanje lopte u mjestu jednom i objema rukama.
13. Gađanje lopticom u cilj iz različitih položaja s udaljenosti do 4 m.

Penjanje, puzanje i povlačenje

14. Penjanje na švedske ljestve, silaženje po "kosoj" klupi i suprotno.
15. Penjanje na prirodne i umjetne prepreke te spuštanje niz konopac.
16. Puzanje uzduž klupe, balvana, debla.
17. Penjanje, puzanje i provlačenje povezano (uz korištenje prirodnih i umjetnih prepreka).

Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje

18. Potiskivanje predmeta ispred tijela rukom i nogom.
19. Vučenje i potiskivanje suvježbača na različite načine.
20. Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje u manjim grupama.

Kotrljanje i kolutanje

21. Kolut naprijed s mjesta preko niske prepreke (lopte, medicinke i dr.).
22. Kolut naprijed iz zaleta.
23. Kolut nazad.

Višenje i upiranje

24. Vis stojeći prednji, provlak u vis stojeći stražnji i suprotno.
25. Zavjes za jedno potkoljeno.
26. Naskok u upor prednji, saskok nazad.
27. Iz upora čučućeg prijelaz poskokom u upor ležeći na rukama i suprotno.

Preskoci

28. Različiti naskoci na sprave određene visine (do 80 cm).
29. Saskoci s klupe, sanduka, kozlića.

Plesne strukture

30. Ritmičko hodanje, trčanje i poskakivanje s promjenom tempa uz koordinirano gibanje ruku.
31. Realizacija prethodnih zadataka u različitim fločrtnim oblicima (krug, vrsta, sučelice vrsti, kolone, kvadrat).

Igre

32. Elementarne igre s trčanjem, skakanjem, bacanjem, hvatanjem i gađanjem.
33. Štafetne igre s pomagalima i bez njih.
34. Momčadske igre s trčanjem, bacanjem, hvatanjem, gađanjem i odbijanjem.
35. Igre u vodi s loptama.
36. Igre na snijegu.

IV. razred**Hodanje i trčanje**

1. Kretanje u različitim formacijama.
2. Hodanje s ubrzavanjem i usporavanjem tempa.
3. Hodanje zadanom brzinom.

4. Ciklična kretanja različitim tempom do 3 minute.
5. Brzo trčanje na 40 m iz poluvisokog starta.

Skakanje

6. Preskoci kratke i duge vijače sunožnim odrazima.
7. Skokovi preko prirodnih prepreka (vodoravnih i okomitih).
8. Nagazni skok na povišenje do 60 cm i saskok.
9. Skok u dalj zgrčeno.
10. Skok u vis kosim zaletom, odraz s lijeve ili desne noge.

Bacanje, hvatanje i gađanje

11. Bacanje i hvatanje loptice na različite načine.
12. Bacanje medicinke (težine do 2 kg) objema rukama - suvanjem.
13. Dodavanje i hvatanje lopte u kretanju.
14. Gađanje lopticom u nepokretne i pokretne ciljeve s udaljenosti do 5 m.

Penjanje, puzanje i provlačenje

15. Penjanje na konopac, motku uz pomoć ruku i nogu te silaženje preko prirodnih i umjetnih prepreka (do 2 m).
16. Penjanje na okomite i mornarske ljestve i silaženje.
17. Puzanje uzduž klupe, balvana i provlačenje kroz obruč i okvir.

Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje

18. Vučenje i potiskivanje suvjezbača uz korištenje pomagala (palice, medicinke, vijače).
19. Grupno vučenje, potiskivanje i nadvlačenje.

Kotrljanje i kolutanje

20. Kolut naprijed na povišenju.
21. Kolut naprijed i nazad povezano.
22. Stav na rukama uz pomoć (učenici).
23. Vaga zanoženjem.

Višenje i upiranje

24. Zavjes za oba potkoljena.
25. Iz upora prednjeg spust naprijed.
26. Visenja i upiranja na spravama kao preprekama.

Preskoci

27. Naskok na sanduk i kozlić u upor klečeći, čučajući i saskok.
28. Preskok zgrčeno oslonom dvije sprave.
29. Raznoške preko kozlića (80 cm visine).

Plesne strukture

30. Vježbe napetosti i opuštanja
31. Hodanje, trčanje i poskoci u raznim tlocrtnim oblicima.
32. Realizacija kretnji (kretnja i inventivnost) temeljem zadanog ritma.
33. Plesne strukture: trokorak, galop strance.

Igre

34. Elementarne, štafetne i momčadske igre.
35. "Dječji nogomet" (za učenike): vođenje, udarci i primanje lopte hrptom stopala, udarci na vrata, primjena svladanih elemenata u situacijskim zadacima, 2:2, 3:3, 4:4, igra.

36. "Mali rukomet": dodavanje i hvatanje lopte u kretanju u različitim visinama (prsiju, glave, iznad glave), pobiranje lopte, vođenje lopte lijevom i desnom rukom, udarci na vrata, igra.
37. "Dječja košarka": dodavanje lopte objema rukama od visine prsiju s mjesta i u kretanju, vođenje lopte s promjenom smjera kretanja, ubacivanje lopte u koš s mjesta i iz kretanja, igra.
38. "Mala odbojka": odbijanje lopte objeručno-gornje, donje, servis, igra.

V. razred**Učenici****Trčanje**

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 50 m iz niskog starta.
3. Poligoni s preprekama.

Skokovi

4. Skok u dalj zgrčnom tehnikom preko prepreka.
5. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanje

6. Bacanje medicinke od 1 kg s mjesta lijevom i desnom rukom suvanjem.
7. Bacanje loptice od 200 gr u dalj i u cilj.

Vis, upor, penjanje

8. Naupor odrazom, kovrtljaj nazad (niska preča).
9. Vis uznijeti (sprava do ramena).
10. Ljuljanje.
11. Penjanje na ljestve i motke rukama i nogama (do 3 m).

Ravnotežni položaji

12. Stav na rukama s oslonom.
13. Hodanje po niskoj gredi uz istodobno bacanje i hvatanje lopte.

Preskoci

14. Raznoška

Borilačke vježbe

15. Osnovni borbeni položaj u stojećem i parternom položaju.
16. Elementarni oblici rvanja ("u koštac" i "za pas").

Plesne strukture

17. Realizacija kretnjom 2/4 i 4/4 ritmičkog obrasca.
18. Formiranje krugova iz slobodnog kretanja hodanjem, trčanjem i poskokom.
19. Plesne strukture: trokorak - osnovni korak polke, izbor plesova iz Zagorja, Prigorja, Podravine i Međimurja.

Igre

20. Elementarne i štafetne igre.
21. Hvatanje i dodavanje lopte jednom i objema rukama u mjestu i kretanju s promjenom brzine i smjera kretanja (R i K).
22. Pobiranje lopte jednom rukom uz pomoć druge i objema rukama odozdo (R i K).

23. Vođenje lopte rukom (lijevom i desnom) s promjenom brzine i smjera kretanja (R i K).
24. Udarci na vrata s mjesta i iz kretanja (R).
25. Sustav zonske obrane 5:0, 6:0 (R).
26. Sustav igre u napadu bez kružnog napadača (R).
27. Igra "mali rukomet".
28. Vođenje lopte (N).
29. Udarci sredinom hrpta stopala i unutarnjom stranom stopala (N).
30. Primanje lopte potplatom i unutarnjom stranom stopala (N).
31. Dodavanje lopte nogom (N).
32. Igra "mali nogomet".
33. Ubacivanje lopte u koš jednom rukom s mjesta i iz kretanja (K).
34. Odbijanje lopte objeručno vršno, srednje i visoko u odbojkaškom stavu (O).
35. Donji servis ravno naprijed (O).
36. "Pripremna odbojka" - igra preko mreže s većim brojem igrača (O).

VI. razred

Učenici

Trčanje

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 50 m iz visokog i niskog starta.
3. Poligoni s preprekama.

Skokovi

4. Skok u dalj zgrčnom tehnikom.
5. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanje

6. Bacanje medicine od 2 kg bočnom tehnikom.
7. Bacanje loptice od 200 g u cilj i daljinu zaletom.

Vis, upor, penjanje

8. Uzmah odzivom o spravu-zid (sprava do ramena).
9. Vis strmoglavi.
10. Penjanje na konop rukama i nogama do 4 m.
11. Sklopka s povišenja (s vrata).

Ravnatežni položaji

12. Premet strance raznoručno ("zvijezda").
13. Hodanje po gredi s mimoilaženjem i okretima.

Preskoci

14. Zgrčka.

Borilačke vježbe

15. Osnovni borbeni položaj u parteru.
16. Obuhvat ruku s protuzahvatom.
17. Borba u parteru.

Plesne strukture

18. Sunožno preskakivanje vijače s međuposkokom i bez njega.
19. Formiranje parova iz slobodnog kretanja trčanjem i poskocima.
20. Realizacija 2/4 ritmičkog obrasca trokorakom, kliznim korakom, dvokorakom.
21. Plesne strukture: izbor plesova iz Slavonije, Baranje i Posavine.

Igre

22. Elementarne i štafetne igre.
23. Hvatanje i dodavanje lopte objema rukama u mjestu i kretanju (iznad glave, u visini prsiju i boka) (R i K).
24. Zaustavljanje igrača bez lopte i s loptom (R i K).
25. Obrana udarca sa strane (tehnika vratara) (R)
26. Udarci na vrata: u visini boka dokorakom, "skok-šutom" u dalj i u vis, otklonom u suprotnu stranu (polueret) (R).
27. Individualni i skupni protunapad (R).
28. Sustav zonske obrane 6:0 s prelaskom na 5:1 (R).
29. Sustav igre u napadu s kružnim napadačem (R).
30. Sustav kombinirane obrane 5+1 (R).
31. Udarci na vrata po lopti koja se kotrlja (N).
32. Udarci glavom u mjestu i skoku (N).
33. Primanje lopte hrptom stopala (amortizacija) (N).
34. Oduzimanje lopte (osnovno) (N).
35. Igra na dvoja vrata (N).
36. Ubacivanje lopte u koš jednom rukom s mjesta i iz kretanja (K).
37. Dodavanje lopte u pravcu ispred i iznad glave (O).
38. "Pripremna odbojka" - igra preko mreže s većim brojem igrača (O).

VII. razred

Učenici

Trčanje

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Trčanje do 60 m.
3. Štafetno trčanje.
4. Poligoni prepreka u otežanim uvjetima.

Skokovi

5. Skok u dalj koračnom tehnikom (1 1/2 korak).
6. Skok u vis opkoračnom tehnikom "stradle".

Bacanje

7. Bacanje medicine bočnom tehnikom (do 3 kg).
8. Bacanje loptice od 200 g sa zaletom (3 koraka).

Vis, upor, penjanje

9. Vis stojeći prednji, podmetni saskok.
10. Njihanja u prednjem visu.
11. Sklopka iz potpora uznijetog u sjed (ručje).
12. Sklopka s vrata.
13. Penjanje na konop rukama i nogama do 5 m.

Ravnatežni položaj

14. Hodanje, okreti i saskoci (greda).

Preskoci

15. Odbočka.

Borilačke vježbe

16. Zauzimanje osnovnoga borbenog položaja u stojećem stavu te njegovo narušavanje iskretom i izbacivanjem iz ravnoteže.
17. Dovođenje u parter i protuzahvat.

Plesne strukture

18. Dijagonalno kretanje kolona s mimoilaženjem u hodanju i trčanju.

19. Realizacija 3/4 ritmičkog obrasca u različitim tlocrtnim oblicima.
20. Plesne strukture:
  - a) izbor plesova iz Istre i Sjevernog primorja;
  - b) polka i lagani valcer.

Igre

21. Vođenje lopte u osnovnom kretanju naprijed, nazad i bočno (K).
22. Vođenje lopte s promjenom smjera kretanja (K).
23. Vođenje lopte s promjenom brzine kretanja (K).
24. Hvatanje i dodavanje lopte jednom rukom i objema rukama u mjestu i kretanju, u različitim smjerovima i visinama (K).
25. Naizmjenični košarkaški dvokorak (K).
26. Taktika osobne obrane i napad protiv nje (K).
27. Donje odbijanje lopte podlakticama ("čekić"), (O).
28. Smeč iz mjesta sunožnim odrazom (O).
29. Igra na dva gola, primjena taktike (R i N).

VIII. razred**Učenici****Trčanje**

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Trčanje do 60 m.
3. Poligoni prepreka u otežanim uvjetima.

Skokovi

4. Skok u dalj koračnom tehnikom (1 1/2 korak).
5. Skok u vis opkoračnom tehnikom "stradle".

Bacanje

6. Bacanje medicine (do 3 kg) leđnom tehnikom (O'Brien).
7. Bacanje loptice od 200 g iz zaleta u ciljeve na tlu.

Vis, upor, penjanje

8. Prednoška i zanoška (ručje).
9. Kovrtljaj nazad zavjesom o potkoljeno.
10. Premet strance s okretom.
11. Penjanje na konop rukama i nogama (5 m).

Ravnatežni položaj

12. Vaga sa zanoženjem na tlu.

Preskoci

13. Zanoška.

Borilačke vježbe

14. Bočno bacanje hvatom glave i ruku te protuzahvat.
15. Borba u stojećem položaju.

Plesne strukture

16. Realizacija ritmova u različitim ritmičkim strukturama.
17. Izbor plesova iz sjevernog i južnog primorja.
18. Brzi valcer i bluz (osnovni korak).

Igre

19. Dodavanje lopte objema rukama od tla, u visini prsa, i dodavanje lopte jednom rukom o tlo, sa strane (K).
20. Ubacivanje lopte u koš polaganjem jednom rukom (K).
21. Skok-šut (K).

22. Napad (blokada) i jednostavne kombinacije s dva ili tri igrača (K).
23. Napad i protunapad s dva i tri igrača (K).
24. Situacijsko dodavanje i dizanje lopte (O).
25. Pokrivanje terena pri izvođenju i očekivanju servisa (O).
26. Igra preko mreže kao momčadska igra (O).
27. Igra na dva gola, primjena taktike (R i N).

V. razred**Učenice****Trčanje**

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 50 m iz niskog starta.
3. Poligoni s preprekama.

Skokovi

4. Skok u dalj zgrčnom tehnikom preko prepreke.
5. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanje

6. Bacanje medicine (1 kg) lijevom i desnom rukom s mjesta.
7. Bacanje loptice od 200 g udalj i u cilj.

Vis, upor, penjanje

8. Vis uznijeti u mjestu; ljuljanje u visu prednjem.
9. Naskok u upor prednji i spust naprijed.
10. Kolut naprijed do upora klečećeg - zanožno.
11. Stav na lopaticama ("svijeća").
12. Stav na rukama s oslonom.
13. Penjanje do 2 m (ljestve, motke i sl.).

Ravnatežni položaj

14. Poskoci s prednoženjem pogrčnom i pruženom nogom; "galop" strance u jednu i drugu stranu (greda 40 cm).

Preskoci

15. Raznoška.

Plesne strukture

16. Suručni i jednoručni zamasi i kruženja u čeonj i bočnoj ravnini.
17. Zamasi nogu u čeonj i bočnoj ravnini.
18. Sunožni okret u lijevu i desnu stranu za 90° u usponu.
19. Okret kružno naprijed za 180° u lijevu i desnu stranu.
20. Prednožno zgrčeni poskoci u mjestu i kretanju.
21. Sunožno preskakivanje vijače međuposkokom.
22. Skok s noge na nogu povezano.
23. Skok "škare" zgrčeno u mjestu i kretanju.
24. Zaustavljanje i kretanje sunožno i jednonožno u usponu.
25. Formiranje kružnica iz slobodnog kretanja hodanjem, trčanjem, poskocima.
26. Realizacija kretanjem 2/4 i 4/4 ritmičkog obrasca.
27. Plesne strukture: trokorak, klizni korak, izbor plesova iz Zagorja, Prigorja, Podravine i Međimurja.
28. Osnovni korak polke.

Igre

29. Elementarne i štafetne igre.
30. Hvatanje i dodavanje lopte jednom i objema rukama u mjestu i kretanju s promjenom brzine i smjera kretanja (R i K).
31. Pobiranje lopte jednom rukom uz pomoć druge i objema ukama odozdo (R i K).
32. Vođenje lopte rukom (lijevom i desnom) s promjenom brzine i smjera kretanja (R i K).
33. Udarci na vrata s mjesta i iz kretanja (R).
34. Sustav zonske obrane 5:0, 6:0 (R).
35. Sustav igre u napadu bez kružnog napadača (R).
36. Igra "mali rukomet".
37. Ubacivanje lopte u koš jednom rukom s mjesta i iz kretanja (K).
38. Odbijanje lopte objeručno vršno, srednje i visoko u odbojkaškom stavu (O).
39. Donji servis ravno naprijed (O).
40. "Pripremna odbojka" - igra preko mreže s većim brojem igrača (O).

VI. razred**Učenice****Trčanje**

1. Ciklična kretanja različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 50 m.
3. Štafetno trčanje.
4. Poligoni s preprekama.

Skokovi

5. Skok u dalj zgrčnom tehnikom.
6. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanje

7. Bacanje medicine (1 kg) zaletom (lijevom i desnom rukom).
8. Bacanje loptice od 200 g u cilj i u daljinu zaletom.

Vis, upor, penjanje

9. Vis strmoglavi u mjestu.
10. Ljuljanje u visu prednjem.
11. Iz upora prednjeg premah odnožno u upor jašući.
12. Premet strance raznoručno ("zvijezda").
13. Kotrljanje oko uzdužne osovine ne dodirujući tlo rukama.
14. Penjanje do 3 m (ljestve, motke i sl.).

Ravnatežni položaj

15. Stav u pretklonu zanoženjem ("vaga"), okret u usponu za 180° (greda 40 cm).

Preskoci

16. Zgrčka.

Plesne strukture

17. Sručni i jednoručni zamasi i kruženja u čeonj i bočnoj ravnini, u kretanju korakom naprijed i dokorakom strance.
18. Okret s koracima u usponu za 360° u obje strane vođenjem ruku.
19. Skok pruženi.
20. Skok "škare" pruženo.
21. Sunožno preskakivanje vijače bez međuposkoka.

22. Izdržaji na jednoj nozi prednoženjem, zanoženjem i odnoženjem.
23. Stav u pretklonu zanošenjem "vaga" iz okreta za 180°.
24. Formiranje parova iz slobodnog kretanja trčanjem i poskocima.
25. Realizacija 2/4 ritmičkog obrasca trokorakom, korakom s privlačenjem, kliznim korakom.
26. Plesne strukture:
  - a) izbor plesova iz Slavonije, Baranje i Posavine;
  - b) engleski valcer.
27. Valcer (društveni ples).

Igre

28. Elementarne i štafetne igre.
29. Hvatanje i dodavanje lopte objema rukama u mjestu i kretanju (iznad glave, u visini prsiju i boka) (R i K).
30. Zaustavljanje igrača bez lopte i s loptom (R i K).
31. Obrana udarca sa strane (tehnika vratara) (R).
32. Udarci na vrata: u visini boka dokorakom, "skok-šutom", otklonom u suprotnu stranu (polueret), (R).
33. Individualni i skupni protunapad (R).
34. Sustav zonske obrane 6:0 s prelaskom na 5:1 (R).
35. Sustav igre u napadu s kružnim napadačem (R).
36. Sustav kombinirane obrane 5+1 (R).
37. Ubacivanje lopte u koš jednom rukom s mjesta i iz kretanja (K).
38. Dodavanje lopte u pravcu ispred i iznad glave (O).
39. "Pripremna odbojka" - igra preko mreže s većim brojem igrača (O).

VII. razred**Učenice****Trčanje**

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 60 m.
3. Štafetno trčanje.
4. Poligoni prepreka u otežanim uvjetima.

Skokovi

5. Skok u dalj zgrčnom tehnikom.
6. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanje

7. Bacanje medicine bočnom tehnikom (do 2 kg).
8. Bacanje loptice od 200 g sa zaletom (3 koraka).

Vis, upor, penjanje

9. Iz visa prednjeg provlak u vis stražnji i nazad.
10. Ljuljanje u visu prednjem i saskom u zaljuljaju.
11. Uzmah prednji.
12. Premet strance raznoručno u lijevu i desnu stranu.
13. Penjanje do 3 m (motke, ljestve i sl.).

Ravnatežni položaj

14. Naskok u upor čučeci odnožno, korak valcera; saskok zgrčno (greda 80 cm).

Preskoci

15. Prednoška iz kosog zaleta.
16. Skokovi pruženo na elastičnom stolu ("mini trampolin").

Plesne strukture

17. Zamasi "valom" u sagitalnoj ravnini.
18. Zamasi i kruženja u bočnoj i čeonj ravnini vijačom.
19. Kruženje nogom iz kuka, podizanjem na prste stojne noge.
20. Okret za 180° u obje strane, zamahom jedne noge.
21. Poskoci s bacanjem i hvatanjem lopte.
22. Skok s uvinućem.
23. Preskakivanje vijače kruženjem nazad.
24. Stav u pretklonu zanoženjem "vaga" iz skoka "škare".
25. Dijagonalno kretanje kolona s mimoilaženjem u hodanju, trčanju i koraku valcera.
26. Realizacija 3/4 ritmičkog obrasca u različitim tlocrtnim oblicima.
27. Plesne strukture:
  - a) izbor plesova iz Istre i sjevernog primorja;
  - b) galop polka, ain mixer, slow fox.
28. Tango i finjenka (letkiss) kao društveni plesovi.

Igre

29. Vođenje lopte u osnovnom kretanju naprijed, nazad i bočno (K).
30. Vođenje lopte s promjenom smjera kretanja (K).
31. Vođenje lopte s promjenom brzine kretanja (K).
32. Hvatanje i dodavanje lopte jednom rukom i objema rukama, u mjestu i kretanju u različitim smjerovima i visinama (K).
33. Naizmjenični košarkaški dvokorak (K).
34. Taktika osobne obrane i napad protiv nje (K).
35. Donje odbijanje lopte podlacticama ("čekić"), (O).
36. Smeč iz mjesta sunožnim odrazom (O).
37. Igra na dva gola, primjena taktike (R).

VIII. razred**Učenice****Trčanje**

1. Ciklično kretanje različitim tempom do 6 minuta.
2. Brzo trčanje do 60 m.
3. Poligon prepreka u otežanim uvjetima.

Skokovi

4. Skok u dalj uvinućem.
5. Skok u vis prekoračnom tehnikom "škare".

Bacanja

6. Bacanje medicinke (do 3 kg) bočnom tehnikom.
7. Bacanje loptice od 200 g zaletom u ciljeve na tlu.

Vis, upor, penjanje

8. Klim ili njih i prijelaz u vis uznijeti.
9. Odrivom s niže pritke na upor na višu pritku.
10. Dva premeta strance, povezano u lijevu i desnu stranu.
11. Naskok u upor prednji i premah odožno u upor jašuci.
12. Uzmah prednji.

Ravnotežni položaj

13. Skok s noge na nogu, pretklon zanoženjem ("vaga") i povezano okret (greda 80 cm).

Preskoci

14. Odbočka.
15. Skok zgrčno na elastičnom stolu ("mini trampolin").

Plesne strukture

16. Povezivanje zamaha i kruženja loptom u kretanju.
17. Povezivanje zamaha i kruženja nogu.
18. Zamasi "valom" u čeonj ravnini.
19. Okret za 360° zamahom jedne noge u lijevu i desnu stranu.
20. Poskoci s odnoženjem i zanoženjem.
21. "Leteći" skok.
22. Skok s uvinućem u kretanju.
23. "Galop" strance preko vijače.
24. Izdržaji u počučnju iz "letećeg skoka".
25. Sinusoida hodanjem, trčanjem, poskocima i korakom valcera.
26. Realizacija ritmova u raznim ritmičkim strukturama.
27. Izbor plesova sjevernog i južnog primorja.
28. Samba (osnovni korak), blues i disco osnove.

Igre

29. Dodavanje lopte objema rukama o tlo u visini prsa i dodavanje lopte jednom rukom o tlo sa strane (K).
30. Ubacivanje lopte u koš polaganjem jednom rukom (K).
31. Skok-šut (K).
32. Napad (blokade) i jednostavne kombinacije s dva ili tri igrača (K).
33. Napad i protunapad s dva i tri igrača (K).
34. Situacijsko dodavanje i dizanje lopte (O).
35. Pokrivanje terena pri izvođenju i očekivanju servisa (O).
36. Igra preko mreže kao momčadska igra (O).
37. Igra na dva gola, primjena taktike (R).

**OKVIRNI PROGRAMI
TJELESNE I ZDRAVSTVENE KULTURE ZA
UČENICE I UČENIKE KOJI IZ ZDRAVSTVENIH
RAZLOGA MORAJU IMATI POSEBAN PROGRAM**

Poseban program nastave tjelesne i zdravstvene kulture za učenike oštećenoga zdravlja ima višestruku odgojno-obrazovnu, rehabilitacijsku, primjenjivu i psihosocijalnu vrijednost. Navedene vrijednosti imaju ulogu humanizacije cjelokupnoga odgojno-obrazovnoga rada.

Za učenike oštećenoga zdravlja programi se izrađuju prema vrsti i stupnju oštećenja zdravlja svakoga pojedinca. Podjela oštećenja zdravlja prema skupinama u ovom je programu usklađena s podjelom WHO (Svjetske zdravstvene organizacije).

Na osnovi utvrđenoga zdravstvenog stanja, dobi, spola i dobivenih najvažnijih priopćenja o inicijalnim morfološkim, funkcionalnim i motoričkim osobinama učenika, nadležni liječnik i učitelj utvrđuju program tjelesne i zdravstvene kulture za svakoga pojedinca na početku svake školske godine.

Budući da nije moguće unaprijed dati određeni program kinetoterapijskoga postupka za svaku pojedinu bolest, ovdje su navedeni karakteristični uzorci raznih kinezioloških aktivnosti, koje su indicirane (korisne) za ublažavanje i uklanjanje pojedinih skupina bolesti. Istodobno se upozorava na sadržaje i okolnosti, koji mogu biti štetni, ako se primjenjuju kod određenih skupina bolesti.

Naziv skupine bolesti i mogući programski sadržaji**1. Bolesti krvožilnoga sustava**

Primjena različitih oblika hodanja i laganog trčanja. Posebno izabrane vježbe repetitivne snage za pojedine dijelove tijela bez većih, a posebno statičkih opterećenja primijenjene u različitim položajima. Ritmičko-športska gimnastika i ples manjega inteziteta. Izbjegavati sadržaje koji izazivaju stres, strah i bilo koju vrst živčane napetosti. Što češće boraviti i vježbati u prirodi, plivati u vodi najpovoljnije temperature. Programske sadržaje izvoditi uz glazbu.

2. Bolesti mišićno-koštanoga sustava i vezivnoga tkiva

Posebno izabrane vježbe repetitivne snage, istezanja i labavljenja za pojedine dijelove tijela. Vježbe izvoditi bez opterećenja i s lakšim opterećenjem. Posebno odabrani lakši sadržaji gimnastičkih vježbi. Korisne su vježbe "strečinga". Plivanje u vodi odgovarajuće temperature. Vožnja bicikla gdje je to indicirano. Osnovne i športske igre prilagođene određenima zdravstvenim potrebama i mogućnostima učenika. Različiti oblici vježbi u vodi s opterećenjem ili bez opterećenja. Primjenjivati opće pripremne vježbe za potrebe općih morfoloških promjena. Što češće boraviti u prirodi. Posebno se pobrinuti da temperatura prostora, u kojem se izvodi program tjelesne i zdravstvene kulture, bude što primjerenija.

3. Bolesti dišnih organa

Provoditi posebno izabrane vježbe disanja bez opterećenja ili s opterećenjem na što čistijem zraku. Odabirati vježbe lakšega strukturalnog sklopa, posebno repetitivne snage, za pojedine dijelove tijela. Provoditi razne oblike hodanja i laganoga trčanja (gdje je to indicirano), osobito u prirodnim uvjetima. Provoditi, ali pažljivo, osnovne i športske igre prilagođene zdravstvenom stanju učenika. Pješaćiti u prirodi u različitim udaljenostima s pažljivo izabranim nagibima terena (hodanje uzbrdo i nizbrdo). Programirati orijentacijsko hodanje u prirodi. Ljetovati i zimovati samo po posebnom redu. Ne smije se dopustiti vježbanje u hladnom, zagušljivom i prašnjavom prostoru. Kad god je to moguće, programe izvoditi uz glazbu.

4. Bolesti žlijezda s unutarnjim izlučivanjem, poremećajima metabolizma, prehrane i imuniteta

Svi prirodni oblici kretanja i igre, uz optimalno doziranje opterećenja. Pješaćenje u prirodi. Posebno izabrane gimnastičke vježbe bez statičkih naprezanja. Plivanje i ples bez većih opterećenja. Što više boraviti u prirodi. Ljetovati i zimovati samo na temelju medicinskih uputa. Izbjegavati situacije u kojima dolazi do stresa i straha. Programe izvoditi uz glazbu.

5. Bolesti očiju

Provoditi razne oblike umjerenoga hodanja i laganoga trčanja. Vježbe orijentacije u prostoru i vremenu. Posebno izabrane vježbe za jačanje, labavljenje i istezanje mišića. Vježbe repetitivne snage za pojedine dijelove tijela, bez statičkih naprezanja. Posebno izabrane vježbe koordinacije i ravnoteže. Razne vrste posebno odabranih osnovnih i športskih igara. Ples i sve druge sadržaje izvoditi uz glazbu. Izbjegavati sve vrste statičkih opterećenja i borilačke športove.

Vježbati, kad je to moguće, uz glazbu. Izvoditi pripremne vježbe.

6. Bolesti probavnih organa

Razni oblici hodanja i laganoga trčanja, posebno izabrane osnovne i športske igre. Primjenjivati što više opće pripremne vježbe, plivanje i ples uz odgovarajuće određivanje opterećenja. Izbjegavati sve aktivnosti koje uvjetuju potrese tijela i izazivaju strah. Ako je to moguće, sve vježbe izvoditi uz glazbu.

7. Bolesti živčanoga sustava

Provoditi posebno izabrane i po težini određene prirodne oblike kretanja. Posebno izabrane i prilagođene osnovne i športske igre. Uz odgovarajuće prilagođavanje opterećenja, primjenjivati ritmičko-športsku gimnastiku i ples. Što više izvoditi opće pripremne vježbe. Sve aktivnosti što češće izvoditi u prirodi i uz prikladnu glazbu. Izbjegavati sve sadržaje koji mogu izazvati stres, strah i bilo kakvu živčanu napetost.

8. Bolesti urogenitalnoga sustava

Primjenjivati sve oblike tjelesnih aktivnosti, koje su prilagođene zdravstvenom stanju učenika. Poglavitito su prikladne prilagođene pripremne vježbe. Izbjegavati sve aktivnosti koje izazivaju snižavanje tjelesne temperature. Nisu dopušteni sadržaji koji izazivaju veće potrese tijela.

9. Duševni poremećaji

Mogu se primjenjivati svi prirodni oblici kretanja, koji su prilagođeni takvim bolestima. Posebno izabrane i prilagođene osnovne i športske igre. Ritmičko-športska gimnastika i ples uz poseban nadzor opterećenja. Svi oblici pripremnih vježbi uz prilagođeno opterećenje. Posebno primjenjivati vježbe koordinacije, vježbe ravnoteže, vremenske i prostorne orijentacije. Posebno su korisni izleti, ples i uopće rad u prirodi. Kada je to moguće, programske sadržaje treba izvoditi uz glazbu. Izbjegavati sve sadržaje koji izazivaju živčanu napetost, strah, stres i moguću agresivnost.

10. Bolesti uha

Primjenjivati sve prirodne oblike kretanja. Posebno izabrane i prilagođene osnovne i športske igre. Upotrebljavati sadržaje tjelesne i zdravstvene kulture koji pridonose djelotvornijem snalaženju u prostoru i vremenu te općoj međuljudskoj povezanosti. Posebno treba primjenjivati opće pripremne vježbe. Izbjegavati plivanje i vježbe u vodi ako su medicinski kontraindicirane i ako ne postoji mogućnost primjene sigurnih zaštitnih sredstava. Treba što više primjenjivati ples, pješaćenje i druga kretanja u prirodi, zimovanje, ljetovanje i taborovanje, jer su te aktivnosti pozitivne, premda i tada treba paziti da ne naškode zdravlju učenika.

11. Bolesti krvi i krvotvornih organa

Kod ovih bolesti možemo upotrebljavati sve prirodne oblike kretanja ako su prilagođeni mogućnostima svakoga učenika. Određene opće pripremne vježbe, osnovne i športske igre uz

osobitu pozornost na opterećenju. Ples uz glazbu, ali oprezno kad je riječ o opterećenju i trajanju aktivnosti. Ako je medicinski indicirano, valja primijeniti plivanje, vježbe u vodi i igre u vodi s prikladnom temperaturom vode. Izbjegavati sve vrste statičkih naprezanja, poglavito većih mišićnih skupina. Sve vježbe izvoditi na svježem zraku i u prostorijama koje nemaju nagle izmjenjene temperature. Korisno je, ali uz odgovarajuće pripreme i oprez, zimovati i ljetovati. Izbjegavati stres, strah i uznemirenost. Uvijek, kada je to moguće, valja vježbati uz glazbu.

12. Zarazne i parazitarne bolesti

Provoditi posebno izabrane i po težini određene sve prirodne oblike kretanja. Posebno izabrane opće pripremne vježbe za pojedine mišićne skupine. Osnovne i športske igre prilagođene toj skupini bolesti. Dulja pjašačenja u prirodi su korisna. Izbjegavati sva statička naprezanja i vježbanje u hladnomu i nehigijenskomu prostoru. Vježbati uz prikladnu glazbu.

13. Bolesti kože i potkožnoga masnog tkiva

Dopuštena je primjena svih prirodnih oblika kretanja, općih pripremnih vježbi radi jačanja, istezanja i labavljenja mišića pojedinih dijelova tijela. Posebno prilagođene osnovne igre. Korisno je pjašačenje na raznim udaljenostima. Sve programske sadržaje treba izvoditi na čistom zraku i uz glazbu. Plivati i vježbati u morskoj vodi, ako je medicinski indicirano.

14. Ozljede

Posebno izabrani i prilagođeni svi prirodni oblici kretanja, osnovne i športske igre, pripremne vježbe za pojedine dijelove tijela bez opterećenja i s opterećenjem. Posebno organizirano pjašačenje i drugi sadržaji u prirodi i vodi, ako su medicinski indicirani. Izbjegavati sva naprezanja i uvjete rada, koji mogu izazvati kontraindikacije. Po mogućnosti sve sadržaje izvoditi uz odgovarajuću glazbu.

PROGRAM TJELESNE I ZDRAVSTVENE KULTURE ZA UČENIKE TIJEKOM ZDRAVSTVENOGA OPORAVKA

Poslije svake ozljede ili preležane bolesti organizam znatno osjetljivije reagira na promjene temperature, na vrstu i jakost opterećenja. Stoga je prijeko potrebno da se poslije ozljeda i preležane bolesti program tjelesne i zdravstvene kulture izrađuje i primjenjuje prema načelima koja vrijede za izradbu i provedbu programa tjelesne i zdravstvene kulture za učenike oštećenog zdravlja. Prema tomu, za svakog učenika tijekom zdravstvenog oporavka valja izraditi poseban program koji ima zadaću što bržeg i djelotvornijeg zdravstvenog oporavka.

POSEBNE PROGRAMSKE ZADAĆE

1. U sklopu zakonske obveze, škola je obvezatna osigurati potrebne uvjete da svi učenici tijekom boravka u osnovnoj školi nauče plivati. Zbog izvanrednog značenja plivanja za zdravstvenog, pedagoškog i socijalnog gledišta, plivanje se ne tretira kao vještina, već kao svakidašnja potreba suvremenog čovjeka. Ta zadaća nije vezana za pojedine razrede ni za redoviti sat tjelesne i zdravstvene kulture, naprotiv, zbog komparabilnih prednosti znanja plivanja, s učenjem treba početi što prije.

Budući da je proces učenja plivanja u negativnoj korelaciji s kronološkom dobi učenika, preporučuje se što ranije započeti učiti plivati.

Ako nedostaju prikladni objekti u mjestu boravka učenika, školama se preporučuje poduku neplivača provoditi za vrijeme ljetovanja i zimovanja, odnosno organiziranim prijevozom učenika u dane poduke u mjesta gdje za to postoje uvjeti. Za većinu škola najprikladnije je vrijeme poduke plivanja kraj i početak školske godine.

Okvirni program poduke neplivača koji se provodi u vremenu od 20 do 30 sati obuhvaća:

- a) vježbe navikavanja na vodu;
- b) vježbe disanja;
- c) vježbe ronjenja i gledanja u vodi;
- d) vježbe plutanja, kretanja u vodi i plivanja "svojom tehnikom";
- e) vježbe za skokove u vodu na noge i na glavu;
- f) vježbe sigurnosti;
- g) provjeravanje znanja plivanja (inicijalno i finalno).

2. Učenicima treba omogućiti da nauče skijati, klizati, voziti koturaljke i bicikl, igrati stolni tenis i dr.

PROGRAM ZDRAVSTVENE KULTURE

Ostvarivanjem programa tjelesne i zdravstvene kulture neprekidno se rješavaju odgojno-obrazovne zadaće koje se osobito očituju:

- brigom za optimalne uvjete pri ostvarivanju programa tjelesne i zdravstvene kulture;
- osiguravanjem potrebnih zdravstveno-higijenskih pretpostavki za kulturno i djelotvorno ostvarivanje programa iz ovog odgojno-obrazovnog područja;
- provjerom usvojenosti higijensko-zdravstvenih navika i praćenje rasta i razvitka učenika;
- utjecajem tjelesnog vježbanja na psihosomatsko zdravlje i pravilan rast i razvitak funkcije organizma u cjelini i pojedinih njegovih sustava (kardiovaskularnog, pulmonalnog, središnjeg, živčanog, lokomotornog i dr.), pri tjelesnim naporima;
- zdravstvenim nadzorom, programiranjem i doziranjem vlastitog rada te ocjenom vlastitih sposobnosti;
- informiranjem učenika o štetnosti nikotina, alkohola, dopinga i drugih ovisnosti za zdravlje uopće, posebice pri tjelesnim naporima i za postizanje športskih rezultata;
- poduzimanjem mjera za sprječavanje nesreća pri tjelesnom vježbanju, educiranjem učenika, davanjem prve pomoći uopće, posebice pri utapljanju;
- educiranjem učenika kako da organiziraju i pravilno izmjenjuju etape rada, odmora i razonode tijekom dana, upozoravanjem na posljedice nedovoljnog sna i odmora, na značenje svakidašnjeg tjelesnog vježbanja, igre i boravka u prirodi, na higijenske zahtjeve na izletima, ekskurzijama, logorovanjima i dr.;
- educiranjem učenika o biopsihosocijalnim razlikama rasta i razvoja različitih spolova i o različitim utjecajima tjelesnog vježbanja na biopsihosocijalni status učenika i učenica;
- informiranjem učenika o općem značenju prehrane, posebice pri tjelesnim naporima;

- skrenuti pažnju učenika na opće značenje odijevanja u zaštiti tijela i zdravlja od nepovoljnih vanjskih utjecaja u različitim uvjetima, osobito pri radu i tjelesnom vježbanju (kultura odijevanja: pogodni materijal za izradu rublja, odjeće i obuće-njihove vrste i osobine; prigodnost i higijena odijevanja u različitim uvjetima: radna odjeća i obuća, odjeća za rad u kući i na putovanju, za tjelesno vježbanje; specijalna zaštitna odjeća i obuća u izvanrednim uvjetima, npr., u prirodnim katastrofama i sl.).

OBJAŠNJENJE

Program tjelesne i zdravstvene kulture izrađen je u skladu s njegovim vrijednostima i utjecajem na promjene u strukturi ličnosti, a čovjeka prikazuje kao integralnu biopsihosocijalnu cjelinu. Različiti programi proizlaze iz primjene osnovnog načela homogenizacije zadataka odgoja i obrazovanja te motoričkih informacija. Motorička se informacija u svim programima uzima kao sredstvo za postizavanje određenih zadataka, a ne kao cilj odgojno-obrazovnog rada. Ona u odgojno-obrazovnom radu ima vrijednost samo ako je u ulozi ostvarivanja pojedinih zadataka odgoja i obrazovanja.

Odgojno-obrazovni sadržaji tjelesne i zdravstvene kulture i njihova distribucija u razredima definirani su prema ovim načelima:

1. U skladu s određenim zadacima izabrane su one kinziološke djelatnosti za koje se pretpostavlja da pokazuju najveću podudarnost s tim zadacima usmjerenim prema promjeni dimenzija ličnosti.
2. Programsku jezgru (obvezatna za sve učenike tijekom redovite nastave) čine motoričke informacije koje imaju značajke temeljnih motoričkih struktura. Temeljite motoričke strukture pretpostavka su za nadogradnju i usvajanje većeg broja motoričkih zadataka u skladu s pojedinačnim mogućnostima svakog pojedinca.
3. Programske zadatke slijede krivulju progresivnog opterećenja u skladu s dobi i spolom učenika, ali i ograničenjima u zahtjevima s obzirom na različit sastav učenika prema sposobnostima i fondu stečenih motoričkih informacija.
4. Odgojno-obrazovni sadržaji razvrstani su prema vrijednosti pojedinih sadržaja ne samo u zadovoljavanju potreba pojedinca za vježbanjem, već i u zadovoljavanju potreba društva, a odnose se na:
  - utjecaj što ga ima tjelesno vježbanje u poticanju rasta i razvoja organizma i održavanju ravnoteže između pojedinih sustava i podsustava organizma, kao i ravnoteže između čovjeka i okoline;
  - njegovanje zdravstvene kulture radi povećavanja otpornosti organizma na štetne utjecaje tehniziranog načina života i rada (prevencija) i formiranja stajališta prema bolestima i bolesnima;
  - bitne informacije za primjenu u urgentnim situacijama (poplave, potres i sl.);
  - značenje tjelesnog vježbanja za izražavanje stvaralačkih sklonosti pojedinaca;

- značenje tjelesnog vježbanja za kulturno iskorištavanje slobodnog vremena i održavanje funkcionalnih sposobnosti za produžavanje života i radnog vijeka;
- specifične potrebe s obzirom na spol (učenici-učenice).

5. Odgojno-obrazovne sadržaje treba programirati u skladu s mogućnostima škola u njihovu ostvarivanju.

Koncepcija ovoga programa proizlazi iz toga što nastavno gradivo tjelesne i zdravstvene kulture, koje je u njemu predloženo, nije u pravilu diferencirano prema pojedinim sportskim granama i disciplinama.

U programu su zastupljene temeljite i modificirane motoričke strukture cikličnih i acikličnih polistrukturalnih i konvencionalnih oblika kretanja koje primarno utječu na razvijanje sposobnosti učenika, a stupanj svladavanja motoričkih zadataka je u ulozi transformacije tih sposobnosti. Usvajanje temeljnih motoričkih struktura u obvezatnoj programskoj jezgri omogućuje svakom učeniku da, prema pojedinačnim sposobnostima, motivima i zanimanju, kao i uz pomoć drugih programa (diferenciranih), brže svlada strukturu pojedinih sportskih grana i disciplina. Uz to, ovi drugi programi omogućuju učenicima da pojedinačno postignu maksimalna motorička postignuća u onom dijelu programa koji su izabrali.

Jedina je iznimka nastava plivanja, budući da svaki učenik mora tijekom školovanja naučiti plivati. Usvajanje znanja plivanja i svladavanja te motoričke vještine proizlazi iz svakidašnje potrebe suvremenog čovjeka. Zato treba što ranije početi učiti plivati, a najkasnije u osnovnoj školi, kada se mora u potpunosti svladati.

Neki sadržaji zdravstvene kulture svrstani su u nastavu i izvannastavne oblike rada tjelesne i zdravstvene kulture, dok su druge informacije o zdravstvenoj kulturi programirane u drugim nastavnim predmetima.

U pubertetu, koji počinje prije u učenica nego u učenika, razlike su tolike da istovjetan program za učenike i učenice može biti čak štetan za zdravlje učenica.

Ubrzan rast kostiju u dužinu privremeno narušava koordinaciju, budući da središnji živčani sustav ne može dovoljno brzo uspostaviti koordinirajuću ulogu, osobito u funkciji lokomotornog sustava. Narušene koordinacijske sposobnosti usporavaju proces učenja motoričkih zadataka pa učenice pasiviziranjem u motoričkim djelatnostima prikrivaju svoje umanjene mogućnosti da ih usporedno sa svojim vršnjacima svladavaju, tako da prikladno tjelesno vježbanje može uvelike pomoći učenicima da brže svladaju tu privremenu krizu.

Radi bioloških zakonitosti i popratnih psihosocioloških promjena, nastavu tjelesne i zdravstvene kulture treba organizirati posebno za učenike i posebno za učenice.

Izborni program tjelesne i zdravstvene kulture predviđen je za darovite učenike, a ostvaruje se prema programima sportskih škola pojedine grane sporta. Vrhunsko sportsko stvaralaštvo zahtijeva što ranije usmjeravanje.

Izvannastavne aktivnosti organiziraju se za sve zainteresirane učenike bez obzira na stupanj njihovih sposobnosti i znanja, a u skladu s njihovim zanimanjima za pojedine aktivnosti. Za ovaj program znakovito je svrstavanje učenika u

školski športski klub. Sadržaj programa, kao i njegov opseg, određuje se u organizaciji odgoja i obrazovanja prema zanimanju učenika, društvene sredine, materijalnih i kadrovskih mogućnosti, klimatskih uvjeta i sl.

Planiran je rad i s učenicima oštećena zdravlja.

Sadržaji za ovaj dio programa određuju se pojedinačno za svakog učenika prema njegovu zdravstvenom statusu i vrsti

oštećenja. Zadaci se postavljaju u kratkim vremenskim intervalima na osnovi stalnoga sustavnog praćenja učinaka primijenjenih postupaka pa se i sadržaji prilagođavaju rezultatima promjena izazvanih primjenom različitih stimulansa. Za ostvarivanje ovog programa tjelesne i zdravstvene kulture prijeko je potrebna suradnja škola sa svim čimbenicima koji mogu pridonijeti poboljšanju stanja takvih učenika.

HRVATSKI JEZIK

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

HRVATSKI JEZIK

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI
HRVATSKOG JEZIKA
ZA OŠ I SŠ

IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

IZBORNI NASTAVNI
PROGRAMI

HRVATSKI JEZIK

Namijenjen je darovitim učenicima. Tim se programom afirmira načelo individualizacije i oživotvoruje se temeljna koncepcija odgojno-obrazovnog sustava - koncepcija osobnosti, kreativnosti i sposobnosti.

Izborni program nudi sadržaje iz svih nastavnih (predmetnih) područja: Hrvatskoga jezika, Književnosti, Jezičnog izražavanja, Medijske kulture.

Pri izboru sadržaja uzeta su u obzir ova načela: *načelo učenikova pojedinačnog interesa, načelo zavičajnosti, aktualnosti i funkcionalnosti.*

Prihvatanjem izbornog programa učenik stječe dodatne kompetencije, razvija svoje posebne mogućnosti i zadovoljava svoje posebne interese.

Izborni program ostvaruje se posebnim didaktičko - metodičkim sustavom.

a) Izborni program hrvatskoga jezika u svezi je s obvezatnim programom iz hrvatskoga jezika, književnosti, jezičnog izražavanja te medijske kulture. Nudi proširenje postojećih sadržaja i uvodi nove te daje sustavan pristup jezičnoj problematici.

b) Izborni program hrvatske i svjetske književnosti sadrži dodatni izbor reprezentativnih književnih djela i tema, poglavito suvremenih književnih djela. Predlažu se različite teme koje uključuju književne i druge sadržaje (iz drugih umjetnosti, povijesti, religije...).

c) Izborni program jezičnog izražavanja dopunjuje i proširuje obvezatni program pismenoga i usmenoga izražavanja.

d) Izborni program medijske kulture sadrži dodatni izbor reprezentativnih djela scenske, filmske, radiotelevizijske umjetnosti i umjetnosti stripa.

Program 1.

KNJIŽEVNOST, HRVATSKI JEZIK I JEZIČNO IZRAŽAVANJE S ELEMENTIMA MEDIJSKE KULTURE

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70

RUJAN (6 sati)

Tema: JEZIK JE KUĆA BITKA (M. Heidegger)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

M. D. Dravski: Moja Podravina

- Stih, ritam i rima u lirskoj pjesmi. Usporedba. Epiteti. Metafora. Personifikacija.
- razvijanje sposobnosti doživljavanja, uočavanja, zapažanja, razlikovanja i uočavanje poetske razine kajkavskoga narječja
- otkrivanje ljepote i zvučnosti hrvatske kajkavske riječi

HRVATSKI JEZIK (2 sata)

Kajkavski jezični kviz (jezična igra)

- Utvrđivanje zemljopisnih međa, uočavanje razlike između zavičajnog kajkavskog jezika i standardnog književnog jezika u glasovnom sustavu, glasovnim promjenama, naglascima, oblicima, sintaksi i riječima.
- razvijanje sposobnosti zapažanja, uočavanja, razlikovanja i komparativnog gramatičkog mišljenja kroz "vertikalni bilingvizam" (narječje - standardni jezik)
- razvijanje i poticanje domoljubnih osjećaja (zavičajnim kajkavskim narječjem treba se ponositi, jer ono je osnovno obilježje Hrvata kajkavaca)
- razvijanje vedrog ozračja i natjecateljskog duha u poznavanju zavičajnog narječja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Prikupljanje građe za razlikovnu gramatiku.
Izražajno čitanje. Krasnoslov.

Korelacija.

- Umjetničke fotografije dravskih i podravskih pejzaža
- Izvorna podravska glazba (cimbule, hegede, bugarija, berda, bisernica)
- Zemljovid Republike Hrvatske

LISTOPAD (8 sati)

Tema: *Smude, cafute, kaj vam je teca
zežgala lice kakti pereca,
glas poslušnete kajkavskog jazbeca!*
(M. Krleža)

KNJIŽEVNOST (2 sata)

M. Krleža: Balade Petrice Kerempuha
Petrica i galženjaki

- Balada. Tema - motivi. Rima i ostali ritmotvorni elementi. Aliteracija. Asonanca. Metafora. Poredba. Kontrast. Nabranjanje. Poanta - aktualnost Krležine pjesničke poruke.
- razvijanje književne osjetljivosti, osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu umjetničke poruke
- razvijanje osjećaja odgovornosti prema sebi i prema svijetu u kojem živimo

HRVATSKI JEZIK (4 sata)

Proučavanje jezika Krležine balade.
Izrada razlikovne gramatike (uvod).
Glasovi - gl. sustav, gl. promjene

- Stilska funkcija glagola, stilska funkcija pridjeva i imenica. Semantički raspon riječi Krležine pjesme.
- Koncepcija gramatike i izrada uvoda koji obuhvaća zemljopisne međe i obavijesti o literaturi koja dotiče jezične probleme toga kraja.
- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta
- njegovanje samostalnog rada, ali i poticanje rada u zajednici

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Slušanje poezije (M. Krleža: *Balade Petrice Kerempuha*).

Prikupljanje i usustavljanje građe za razlikovnu gramatiku.

Korelacija.

STUDENI (8 sati)

Tema: *Bregi so se zlatom pozlatili,
V crlenom listju rosno grozdje spi,
Grozdi so se zmed redov poskrili,
Čehulka samo gdeđe vun gled.*

(F. Galović)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

F. Galović: **Grozdje**

- Stih, ritam i rima u lirskoj pjesmi. Kvartina. Tema. Motivi. Metafora. Personifikacija. Kontrast. Lirski subjekt. Pjesničke slike (snažna vizualnost pjesničkog iskaza).
- razvijanje metaforičkog mišljenja i književne osjetljivosti
- spoznavanje funkcije kajkavske riječi u pjesničkom jeziku

HRVATSKI JEZIK (3 sata)

Izrada razlikovne gramatike - oblici (morfologija).

Tvorba riječi.

- Uočiti i zabilježiti sve razlike u deklinaciji i konjugaciji, te navesti oblike kojih nema u mjesnom govoru (npr. aorista, gl. pridjeva prošlog i sl.) i one oblike koji postoje u mjesnom govoru, ali ne i u književnom govoru. Tvorba i stilska funkcija deminutiva i augmentativa.
- poticati ljubav i interes za proučavanje hrvatskoga jezika, kajkavskoga narječja
- razvijanje potrebe upoznavanja i njegovanja zavičajne kajkavštine
- razvijanje spoznaje o važnosti dugoročnog rada u ostvarivanju postavljenog cilja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (4 sata)

Jezična šetnja, vinogradu u pohode, Galoviću u spomen.

Građa za razlikovnu gramatiku - unošenje prikupljene jezične građe u računalo. Opis krajolika (vizualni, akustični i olfaktivni doživljaji).

Korelacija.

Crteži Ivana Lackovića Croate (Galovićeva klijet)

PROSINAC (6 sati)

Tema: *Štef je narisal žuto pole
i rožice kaj po njem rasto.
Brege kaj ido gore - dole
i jenu šumu na ljubičasto.*

(B. Jelušić)

KNJIŽEVNOST (1 sat)**B. Jelušić: ŠTEF JE NARISAL**

- Lirsko pjesničko slikanje podravske stvarnosti. Ironija. Hiperbola. Simbolika. Rima - pjesnički ritam. Usporedba. Šaljivo prikazivanje situacije.
- osposobljavanje učenika za slušanje i čitanje pjesničkog djela
- upoznavanje i razvijanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske zavičajne književnosti i povezanost s naivnim slikarstvom
- razvijanje književnog i jezičnog senzibiliteta i ljubavi za hrvatski jezik

HRVATSKI JEZIK (2 sata)

Razlikovna gramatika - sintaksa.

- Uočavanje i bilježenje razlika zavičajnog govora i standardnog hrvatskog jezika s obzirom na sročnost i uporabu oblika (padeža, vremena). Osebnost u konstrukciji rečenice, osobito niječne rečenice.
- razvijanje sposobnosti zapažanja i razlikovanje jezičnih pojava
- razvijanje i poticanje potrebe proučavanja hrvatskoga standardnoga jezika i zavičajne kajkavštine

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Filološko dopisivanje (s mladim filozozima Zagorcima, ali i čakavcima).

Prevođenje.

Izrada zidnih novina u stripu

(u suradnji s učenicima likovne grupe, a prema pjesmama B. Jelušić, F. Galovića i M. Krleže).

Korelacija.

Mijo Kovačić: Povratak s polja
Ručak u polju

SIJEČANJ (6 sati)

Tema: *Bila je doga, niska i stara
Morti vre više stotino let,
Ne se na dalko našlo ji para -
Prava negdašnja gorična klet.*

(F. Galovića)

KNJIŽEVNOST (1 sat)**F. Galović: KLET**

- Stih, ritam i rima. Epiteti. Ugođaj starinske klijeti - interijer. Tema - motivi. Poanta.
- upoznavanje hrvatske baštine radi shvaćanja i prihvaćanja materijalnih i duhovnih vrijednosti koje promiču značenje duha i duhovnosti
- razvijanje svijesti o posjedovanju kulturnih obilježja (kulturno - antropoloških, vrijednosno - običajnih, jezičnih i stilskih)

HRVATSKI JEZIK (3 sata)

Razlikovna gramatika - tekstovni primjeri
(priče, anegdote, razgovor na zavičajnoj kajkavštini)

- Bilježenje i raščlamba narodnih poslovice, uzrečica, brojilica, pošalica, anegdota, priča, pjesama, ali i svakidašnjih dijaloga, zdravica i čestitaka.
- Opis običaja, karakterističnih poslova i starih zanata.
- razvijanje sposobnosti uočavanja, razlikovanja i vrijednosne raščlambe zanimljivih narodnih umotvorina
- razvijanje interesa za kulturno naslijeđe naših predaka

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Jezik kao sredstvo svakidašnje i književne komunikacije.
Šluhanje audiozapisa ili videozapisa.
Čitanje kajkavske poezije.

Korelacija.

D. Pokec: Stare virovske kleti (umjetničke fotografije)

VELJAČA (8 sati)

*Tema: Em nikaj ni slajše
Ne čuje se rajše
Neg dobri i dragi naš kaj
(D. Domjanić)*

KNJIŽEVNOST (1 sat)

D. Domjanić: KAJ

- Stih. Strofa. Melodioznost kajkavskog izričaja.
- razvijanje i poticanje osjetljivosti za ljepotu kraja i njegova krajolika, te književnih djela s domoljubnom tematikom
- poticanje osjećaja odanosti, sigurnosti te pripadništva zavičaju

HRVATSKI JEZIK (4 sata)

Razlikovna gramatika - rječnik.

- Istražuju i stvaraju grupe učenika prema područjima koja ih zanimaju: zavičajni rječnik imena životinja, naziva bilja, kućnih i gospodarskih predmeta, naziva za oblike tla, rječnik pridjeva za boje, dimenzije, oblike, okus, mirise, zvukove, osjećaje, rječnik glagola kretanja i djelovanja, rječnik običaja, podrugljivih i šaljivih riječi.

- razvijanje i podizanje opće kulture učenika

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sati)

Opisivanje fašenka na zavičajnoj kajkavštini.

Čitanje Domjanićeve pjesme.

Šluhanje, a zatim pjevanje popularnih popijevki KAJ i FALA koje je uglazbio Vlaho Paljetak.

Korelacija.

Videozapis fašenkarenja
Fotografije - zvončari (plakat)

OŽUJAK (8 sati)

*Tema: ... Vu duši zagorskoj bum nosila
srebrena zrnca
kajkavske reči i dela
(V. Novosel, VIII. r.
OŠ Varaždinske Toplice)*

KNJIŽEVNOST (1 sat)

VU SPOMEN (posvećeno D. Domjaniću).
– uenički uradak (Zbornik LIDRANO '97, str. 12.)

- Tema lirske pjesme. Motivi. Štovanje pjesnika i njegova djela. Ljubav za zavičajnu kajkavštinu.
- razvijanje kritičkog mišljenja i vrednovanje literarnog ueničkog ostvarenja
- poticanje stvaralaštva na zavičajnoj kajkavštini

HRVATSKI JEZIK (3 sata)

Izrada zavičajnog onomastikona

(popis antroponima, etnika, ktetika, hidronima, oronima i toponima).

- Uz rječnik razlikovne gramatike učenici istražuju i bilježe vlastita imena ljudi, životinja ...
- razvijanje sposobnosti uočavanja, zapažanja, sustavnoga rada i upornosti istraživanja
- razvijanje svjesne odgovornosti prema sebi i drugima
- pronalaženje svoje osobnosti i smislenosti istraživačkog rada

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (4 sata)

Posjet zavičajnom muzeju Virje.

Opisivanje seljačke sobe.

Popisivanje predmeta viđenih u muzeju.

Korelacija.

TRAVANJ (6 sati)

*Tema: Ah, ah vi nesrečni penezi, kak ste vi vngomu
zla na svetu zrok i prilika
(Diogeneš, T. Brezovački)*

KNJIŽEVNOST (1 sat)

T. Brezovački: DIOGENEŠ (ulomak)

- Dramsko književno djelo - tema, likovi. Didaskalije. Dramska napetost. Stara kajkavština T. Brezovačkoga.
- upoznavanje hrvatske baštine
- prihvaćanje općeljudskih čudorednih načela

- razvijanje književne osjetljivosti i interesa za stariju hrvatsku književnost
- razvijanje kulture čitanja dramskog djela, sposobnosti doživljavanja, povezivanja i samostalnog logičkog mišljenja

HRVATSKI JEZIK (3 sata)

Razlikovna gramatika - unošenje u računalno, dopunjavanje rječnika i ostalih poglavlja razlikovne gramatike.

- Usustavljanje rezultata istraživačkog rada.
- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu rezultata vlastitoga rada
- poticanje samopouzdanja i samopoštovanja učenika
- razvijanje domoljubnih osjećaja i spoznaje o povezanosti s europskim postignućima i otvorenost prema svijetu

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Čitanje dramskog teksta po ulogama.
Posjet Varaždinskom kazalištu ili HNK-u u Zagrebu.

Korelacija.

SVIBANJ (8 sati)

Tema: U svim svojim znanstvenim radovima akademik Fancev stalno i uporno ukazuje na samostalnost i izvornost hrvatskoga stvaralačkog duha u starijoj našoj književnosti.

(T. Maštrović)

KNJIŽEVNOST (2 sata)

F. Fancev, književni povjesničar i filolog
(Virje, 1882. - Zagreb, 1943.)

- Biografija Franje Fanceva (plakat). Istraživač hrvatske srednjovjekovne drame, proučavatelj hrvatske komedije XVII. stoljeća, hrvatskog narodnog preporoda, povijesti hrvatskih isusovaca, podravske kajkavštine, ravnatelj Sveučilišne knjižnice.
- poticanje intelektualne radoznalosti za značajne ljude našega zavičaja i njihovo djelo, ali i cjelokupne hrvatske kulture

HRVATSKI JEZIK (2 sata)

Jezik, stil i sadržaj Fancevljevih pisama V. Jagiću.
F. Fancev - proučavatelj podravske kajkavštine.

- Forma, uljudba, zrcalo duha i marljivog istraživačkog rada. Stil pisanja koji odudara od današnjega hrvatskoga stila pisanja.
- Teškoće istraživačkog rada.
- Spoznajna funkcija riječi u znanstvenom stilu.
- upoznavaje znanstvenih djela o hrvatskoj književnosti i jeziku

- poticanje i razvijanje ponosa na odličnike našega zavičaja
- poticanje uljudbe i poštivanja svojih učitelja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (4 sata)

Posjet spomeniku F. Fanceva u Virju.
Čitanje Fancevljevih pisama V. Jagiću.
Gledanje videozapisa - prof. dr. T. Maštrović o F. Fancevu.
Posjet Narodnoj knjižnici Virje
(literatura o F. Fancevu).

Korelacija.

LIPANJ (6 sati)

*Tema: Videl sem jo snočka.
Mala, drobna.
Kak točka.
(M. D. Dravski)*

KNJIŽEVNOST (1 sat)

M. D. Dravski: IVANJSKA ISKRICA

- Lirska pjesma. Ritam pjesničkog djela. Asonanca. Epiteti. Usporedba. Hiperbola. Opkoračenje. Personifikacija. Metafora. Ponavljanje.
- poticanje interesa i ljubavi za pjesništvo na zavičajnoj kajkavštini
- razvijanje sposobnosti doživljavanja ljepote pjesničkih djela, ali i sposobnosti uživanja u ljepoti najsitnijih detalja zavičajnog krajolika i prirode

HRVATSKI JEZIK (2 sata)

Kajkavski jezični kviz.

- Natjecanje u poznavanju razlikovne gramatike koju su učenici sami stvarali i uočavali razlike zavičajne kajkavštine i standardnoga hrvatskoga jezika.
- razvijanje sposobnosti zapažanja, uočavanja, razlikovanja i komparativnog gramatičkog mišljenja kroz "vertikalni bilingvizam" (narječje - standardni jezik)
- razvijanje i poticanje domoljubnih osjećaja, (zavičajnim kajkavskim narječjem treba se ponositi, jer ono je osnovno obilježje Hrvata kajkavaca)
- razvijanje vedrog ozračja i natjecateljskog duha u poznavanju zavičajnog narječja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Izražajno čitanje kajkavske poezije.
Krasnoslov.
Slušanje poezije.

Korelacija.

LITERATURA:

1. S. Težak: Gramatika u osnovnoj školi, Šk. knjiga, Zagreb, 1980.
2. D. Rosandić: Književnost u osnovnoj školi, Šk. knjiga, Zagreb, 1984.
3. Z. Škreb, A. Stamać: Uvod u književnost, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.
4. S. Težak: Literarne, novinarske, recitatorske i srodne družine, Šk. knjiga, Zagreb, 1979.
5. S. Težak: Govorne vježbe, Pedagoško - književni zbor, Zagreb, 1967.
6. M. Krleža: Balade Petrice Kerempuha, Sarajevo, 1982.
7. F. Galović: Z mojih bregov, Koprivnica, 1994.
8. M. D. Dravski: Životni vrtuljak, Virje, 1996.
9. LIDRANO '97, Zbornik radova,
10. F. Fancev: Dva igrokaza hrvatske kajkavske književnosti, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1940.
11. Zbornik o F. Fancevu, Zagreb - Zadar, 1998.
12. D. Domjanić: Po dragomu kraju, Tisak hrvatske državne tiskare u Zagrebu, 1942.
13. B. Jelušić: Meštri, meštrije, Varaždin, 1985.
14. KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, Zagreb, 1970, br. 1
15. Nastavni program za VII. i VIII. r. OŠ u šk. g. 1999. / 2000., Prosvjetni vjesnik, Zagreb, 1999.

Program 2.

KNJIŽEVNOST, HRVATSKI JEZIK I JEZIČNO IZRAŽAVANJE S ELEMENTIMA MEDIJSKE KULTURE

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	35	35

RUJAN (3 sata)

Tema: **JEZIK JE KUĆA BITKA** (M. Heidegger)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

M. D. Dravski: Moja Podravina

- Stih, ritam i rima u lirskoj pjesmi. Usporedba. Epiteti. Metafora. Personifikacija.
- razvijanje sposobnosti doživljavanja, uočavanja, zapažanja, razlikovanja i uočavanje poetske razine kajkavskoga narječja
- otkrivanje ljepote i zvučnosti hrvatske kajkavske riječi

HRVATSKI JEZIK (2 sata)

Kajkavski jezični kviz (jezična igra)

- Utvrđivanje zemljopisnih međa, uočavanje razlike između zavičajnog kajkavskog jezika i standardnog književnog jezika u glasovnom sustavu, glasovnim promjenama, naglascima, oblicima, sintaksi i riječima.

- razvijanje sposobnosti zapažanja, uočavanja, razlikovanja i komparativnog gramatičkog mišljenja kroz "vertikalni bilingvizam" (narječje - standardni jezik)
- razvijanje i poticanje domoljubnih osjećaja, (zavičajnim kajkavskim narječjem treba se ponositi, jer ono je osnovno obilježje Hrvata kajkavaca)
- razvijanje vedrog ozračja i natjecateljskog duha u poznavanju zavičajnog narječja

Korelacija.

- Umjetničke fotografije dravskih i podravske pejzaža
- Izvorna podravska glazba (cimbuće, hegede, bugarija, berda, bisernica)
- Zemljovid Republike Hrvatske

LISTOPAD (4 sata)

Tema: **Smude, cafute, kaj vam je teca zežgala lice kakti pereca, glas posluhnete kajkavskog jazbeca!**
(M. Krleža)

KNJIŽEVNOST (2 sata)

M. Krleža: Balade Petrice Kerempuha Petrica i galženjaki

- Balada. Tema. Motivi. Rima i ostali ritmotvorni elementi. Aliteracija. Asonanca. Metafora. Poredba. Kontrast. Nabranjanje. Poanta - aktualnost Krležine pjesničke poruke.
- razvijanje književne osjetljivosti, osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu umjetničke poruke
- razvijanje osjećaja odgovornosti prema sebi i prema svijetu u kojem živimo

HRVATSKI JEZIK (1 sat)

Proučavanje jezika Krležine balade.

- Stilska funkcija glagola, stilska funkcija pridjeva i imenica. Semantički raspon riječi Krležine pjesme.
- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (1 sat)

Slušanje poezije (M. Krleža: Balade Petrice Kerempuha).

Korelacija.

STUDENI (4 sata)

Tema: **Bregi so se zlatom pozlatili, V crlenom listju rosno grozdje spi, Grozdi so se zmed redov poskriili, Čehulka samo gdegde vun gledj.**

(F. Galović)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

F. Galović: Grozdje

- Stih, ritam i rima u lirskoj pjesmi. Kvartina. Tema. Motivi. Metafora. Personifikacija. Kontrast. Lirski

subjekt. Pjesničke slike (snažna vizualnost pjesničkog iskaza).

- razvijanje metaforičkog mišljenja i književne osjetljivosti
- spoznavanje funkcije kajkavske riječi u pjesničkom jeziku

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Jezična šetnja, vinogradu u pohode, Galoviću u spomen. Opis krajolika (vizualni, akustični i olfaktivni doživljaji).

Korelacija.

Crteži Ivana Lackovića Croate (Galovićeva klijet)

PROSINAC (3 sata)

Tema: *Štef je narisal žuto pole
i rožice kaj po njem rasto.
Brege kaj ido gore - dole
i jenu šumu na ljubičasto.*

(B. Jelušić)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

B. Jelušić: ŠTEF JE NARISAL

- Lirsko pjesničko slikanje podravske stvarnosti. Ironija. Hiperbola. Simbolika. Rima - pjesnički ritam. Poredba. Šaljivo prikazivanje situacije.
- osposobljavanje učenika za slušanje i čitanje pjesničkog djela
- upoznavanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske zavičajne književnosti i povezanost s naivnim slikarstvom
- razvijanje književnog i jezičnog senzibiliteta i ljubavi za hrvatski jezik

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Filološko dopisivanje (s mladim filozozima Zagorcima, ali i čakavcima).

Izrada zidnih novina u stripu

(u suradnji s učenicima likovne grupe, a prema pjesmama B. Jelušić, F. Galovića i M. Krležu).

Korelacija.

Mijo Kovačić: Povratak s polja
Ručak u polju

SIJEČANJ (3 sata)

Tema: *Bila je doga, niska i stara
Morti vre više stotino let,
Ne se na dalko našlo ji para -
Prava negdašnja gorična klet.*

(F. Galovića)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

F. Galović: KLET

- Stih, ritam i rima. Epiteti. Ugodaj starinske klijeti - interijer. Tema. Motivi. Poanta.
- upoznavanje hrvatske baštine radi shvaćanja i prihvatanja materijalnih i duhovnih vrijednosti koje promiču značenje duha i duhovnosti
- razvijanje svijesti o posjedovanju kulturnih obilježja (kulturno - antropoloških, vrijednosno - običajnih, jezičnih i stilskih)

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Jezik kao sredstvo svakidašnje i književne komunikacije. Slušanje audiozapisa ili videozapisa. Čitanje kajkavske poezije.

Korelacija.

D. Pokec: Stare virovske kleti (umjetničke fotografije)

VELJAČA (4 sata)

Tema: *Em nikaj ni slajše
Ne čuje se rajše
Neg dobri i dragi naš kaj*
(D. Domjanić)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

D. Domjanić: KAJ

- Stih. Strofa. Melodioznost kajkavskog izričaja.

- razvijanje i poticanje osjetljivosti za ljepotu kraja i njegova krajolika, te književnih djela s domoljubnom tematikom
- poticanje osjećaja odanosti, sigurnosti te pripadništva zavičaju

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Opisivanje fašenka na zavičajnoj kajkavštini. Čitanje Domjanićeve pjesme.

Slušanje, a zatim pjevanje popularnih popijevki KAJ i FALA koje je uglazbio Vlaho Paljetak.

Korelacija.

Videozapis fašenkarenja
Fotografije - zvončari (plakat)

OŽUJAK (4 sata)

Tema: *... Vu duši zagorskoj bum nosila
srebrena zrnca
kajkavske reči i dela*
(V. Novosel, VIII. r.
OŠ Varaždinske Toplice)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

VU SPOMEN (posvećeno D. Domjaniću).
- učenički uradak (Zbornik LIDRANO '97, str. 12.)

- Tema lirске pjesme. Motivi. Štovanje pjesnika i njegova djela. Ljubav za zavičajnu kajkavštinu.
- razvijanje kritičkog mišljenja i vrednovanje literarnog učeničkog ostvarenja
- poticanje stvaralaštva na zavičajnoj kajkavštini

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (3 sata)

Posjet zavičajnom muzeju Virje.
Opisivanje seljačke sobe.
Popisivanje predmeta viđenih u muzeju.

Korelacija.

TRAVANJ (3 sata)

Tema: *Ah, ah vi nesrećni penezi, kak ste vi vnogomu zla na svetu zrok i prilika*
(Diogeneš, T. Brezovački)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

T. Brezovački: DIOGENEŠ (ulomak)

- Dramsko književno djelo - tema, likovi. Didaskalije. Dramska napetost. Stara kajkavština T. Brezovačkoga.
- upoznavanje hrvatske baštine
- prihvaćanje općeljudskih ćudorednih načela
- razvijanje književne osjetljivosti i interesa za stariju hrvatsku književnost
- razvijanje kulture ćitanja dramskog djela, sposobnosti doživljavanja, povezivanja i samostalnog logičkog mišljenja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Ćitanje dramskog teksta po ulogama.
Posjet Varaždinskom kazalištu ili HNK-u u Zagrebu.

Korelacija.

SVIBANJ (4 sata)

Tema: *U svim svojim znanstvenim radovima akademik Fancev stalno i uporno ukazuje na samostalnost i izvornost hrvatskoga stvaralačkog duha u starijoj našoj književnosti.*

(T. Maštrović)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

F. Fancev, književni povjesničar i filolog
(Virje, 1882. - Zagreb, 1943.)

- Biografija Franje Fanceva (plakat). Istraživač hrvatske srednjovjekovne drame, proučavatelj hrvatske komedije XVII. stoljeća, hrvatskog narodnog pre-

poroda, povijesti hrvatskih isusovaca, podravske kajkavštine, ravnatelj Sveučilišne knjižnice.

- poticanje intelektualne radoznalosti za značajne ljude našega zavičaja i njihovo djelo, ali i cjelokupne hrvatske kulture

HRVATSKI JEZIK (1 sat)

Jezik, stil i sadržaj Fancevljevih pisama V. Jagiću.
F. Fancev - proučavatelj podravske kajkavštine.

- Forma, uljudba, zrcalo duha i marljivog istraživačkog rada. Stil pisanja koji odudara od današnjega hrvatskoga stila pisanja.
- Teškoće istraživačkog rada.
- Spoznajna funkcija riječi u znanstvenom stilu.

- upoznavaje znanstvenih djela o hrvatskoj književnosti i jeziku
- poticanje i razvijanje ponosa na odličnike našega zavičaja
- poticanje uljudbe i poštivanja svojih učitelja

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Posjet spomeniku F. Fanceva u Virju.
Ćitanje Fancevljevih pisama V. Jagiću.
Gledanje videozapisa - prof. dr. T. Maštrović o F. Fancevu.
Posjet Narodnoj knjižnici Virje (literatura o F. Fancevu).

Korelacija.

LIPANJ (3 sata)

Tema: *Videl sem jo snočka.*
Mala, drobna.
Kak točka.
(M. D. Dravski)

KNJIŽEVNOST (1 sat)

M. D. Dravski: IVANJSKA ISKRICA

- Lirska pjesma. Ritam pjesničkog djela. Asonanca. Epiteti. Usporedba. Hiperbola. Opkoraćenje. Personifikacija. Metafora. Ponavljanje.
- poticanje interesa i ljubavi za pjesništvo na zavičajnoj kajkavštini
- razvijanje sposobnosti doživljavanja ljepote pjesničkih djela, ali i sposobnosti uživanja u ljepoti najsitnijih detalja zavičajnog krajolika i prirode

JEZIČNO IZRAŽAVANJE (2 sata)

Izražajno ćitanje kajkavske poezije.
Krasnoslov.
Slušanje poezije.

Korelacija.

LITERATURA:

1. S. Težak: Gramatika u osnovnoj školi, Šk. knjiga, Zagreb, 1980.
2. D. Rosandić: Književnost u osnovnoj školi, Šk. knjiga, Zagreb, 1984.
3. Z. Škreb, A. Stamać: Uvod u književnost, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.
4. S. Težak: Literarne, novinarske, recitatorske i srodne družine, Šk. knjiga, Zagreb, 1979.
5. S. Težak: Govorne vježbe, Pedagoško - književni zbor, Zagreb, 1967.
6. M. Krleža: Balade Petrice Kerempuha, Sarajevo, 1982.
7. F. Galović: Z mojih bregov, Koprivnica, 1994.
8. M. D. Dravski: Životni vrtuljak, Virje, 1996.
9. LIDRANO '97, Zbornik radova,
10. F. Fancev: Dva igrokaza hrvatske kajkavske književnosti, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1940.
11. Zbornik o F. Fancevu, Zagreb - Zadar, 1998.
12. D. Domjanić: Po dragomu kraju, Tisak hrvatske državne tiskare u Zagrebu, 1942.
13. B. Jelušić: Meštri, meštrije, Varaždin, 1985.
14. KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, Zagreb, 1970, br. 1
15. Nastavni program za VII. i VIII. r. OŠ u šk. g. 1999. / 2000., Prosvjetni vjesnik, Zagreb, 1999.

Program 3.

**GLAGOLJICA - "BRANITELJICA
NARODNOSTI I ČUVARICA RODA"
(Broz)**

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70

SVRHA

- razvijati jezične i književne sposobnosti;
- razvijati kulturu čitanja glagoljskih tekstova;
- razvijati kulturu gledanja TV-emisija o glagoljici.

ZADAĆE

- buđenje interesa za upoznavanje najstarijeg razdoblja hrvatske književnosti;
- upoznavanje hrvatske glagoljske baštine;
- osposobljavanje za čitanje i pisanje glagoljice, usvajanje glagoljskog propisa;
- buđenje interesa potrebnih za spoznaju i prihvaćanje trajnih ljudskih, jezičnih i književnih vrijednosti;
- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu znanstvenih poruka;
- razvijati domoljubne osjećaje i osjećaj povezanosti svih krajeva domovine;
- razvijati osjećaj povezanosti s europskih postignućima i otvorenost prema svijetu;
- razvijati pozitivan odnos prema vrednovanju hrvatske kulturne baštine.

VII. razred

1. POVIJESNI RAZVOJ, 13 sati:

- o postanku glagoljice;
- ćirilometodske teorije;
- razvoj glagoljice do 12. stoljeća;
- zemljopisna rasprostranjenost;
- glagoljski spomenici u Hrvatskoj: Plominski natpis, Valunska ploča, Krčki natpis, Bašćanska ploča, Grdoselski zapis, Humski grafit, Ročki abecedarij (10 sati);
- posjet Gliptoteci (3 sata izvanučioničke nastave).

2. PISANJE I ČITANJE GLAGOLJICE, 25 sati:

- obla i uglata glagoljica;
- brojna vrijednost slova.

3. MALI GLAGOLJSKI PRAVOPIS, 20 sati:

- naputci o čitanju glagoljice;
- kratice;
- spojenice (ligature).

4. BAŠĆANSKA PLOČA, 12 sati:

- najdragocjeniji kameni spomenik;
- sadržaj;
- jezik i pismo Bašćanske ploče (6 sati);
- posjet HAZU;
- Katedrala i Ksaver
- muzeji diljem Hrvatske (6 sati izvanučioničke nastave).

VIII. razred

1. POVIJESNI RAZVOJ, 20 sati:

- razdoblje oblikovanja, 12. i 13. stoljeće;
- zlatno doba hrvatske glagoljice, 14. i 15. stoljeće (1561.);
- najvažnije glagoljske knjige od 16. do 19. stoljeća (propadanje);
- hrvatskoglagoljske inkunabule;
- hrvatski crkvenoslavenski jezik.

2. PISANJE I ČITANJE, 20 sati:

- rukopisna (kurzivna) glagoljica;
- ukrasna (kaligrafska) glagoljica;
- inicijali.

3. MALI GLAGOLJSKI PRAVOPIS, 10 sati:

- glas jat;
- spojenice;
- posebni znakovi

4. NAJVAŽNIJE GLAGOLJSKE KNJIGE, 20 sati:

- Vinodolski zakon;
- Hrvojev misal, Novakov misal, Prvotisak, 2. novljanski brevijar;
- ostale knjige, 10 sati + 10 sati izvanučioničke nastave.

INTEGRACIJA:

- gramatika i pravopis hrvatskog jezika

KORELACIJA:

- povijest;
- zemljopis;
- likovna kultura;
- informatika: oblikovanje glagoljskih slova na računalu.

IZVANUČIONIČKA NASTAVA:

- Zagreb
- Istra: Hum-Roč: Aleja glagoljaša
- Senj: Senjski glagoljaši vjekovni čuvari hrvatskog jezika i kulture.
- Krk
- Vinodol

LITERATURA

1. J. Hamm: Čitanka staroslavenskog jezika s rječnikom, Zagreb, 1947.
2. E. Hercigonja: Društveni gospodarski okviri od 12. do polovice 16. stoljeća, Croatia II-2, 1971.
3. E. Hercigonja: Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja, MH, 1994.
4. J. Hamm: Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika, Zagreb, Slovo 13/63.
5. J. Katičić: Na ishodištu književnosti u hrvatskim zemljama od 7. do 12. stoljeća, MH, Zagreb, 1994.
6. S. Damjanović: Staroslavenski glasovi i oblici, Zagreb, 1995.
7. S. Damjanović: Tragom jezika hrvatskih glagoljaša, HFD, Zagreb, 1984.
8. S. Damjanović: Jezik Bašćanske ploče, HFD, Zagreb, 1984.
9. A. Nazor: Hrvatskoglagoljske inkunabule, Croatia br. 37/38739 - Zagreb, 1993.
10. Prva hrvatskoglagoljska početnica (Venecija 1527.) transliteracija i pogovor Josip Bratulić, Grafički zavod Hrvatske - Školska knjiga, Zagreb, 1983.

POMOĆNA LITERATURA:

1. Frano Paro: Glagoljska početnica, Rijeka, 1995.
2. Darko Žubrinić: Hrvatska glagoljica, Zagreb, 1996.
3. Baščina, glasilo DPG

Program 4.

**KNJIŽEVNOST I MEDIJSKA KULTURA
"I MI BISMO ODOVUD POBIGLI, ALI
NAS SLATKOST BAŠČINE UZDRŽI"
(P. Zoranić: Planine)**

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70

SVRHA:

- razvijati jezične i književne sposobnosti
- razvijati kulturu čitanja književnog teksta
- razvijati kulturu gledanja TV-emisija o književnosti i jeziku

ZADAĆE:

- razvijanje sposobnosti doživljavanja, zapažanja, povezivanja i samostalnog logičkog zaključivanja,
- razvijanje domoljubnih osjećaja i osjećaja odgovornosti prema domovini
- upoznavanje hrvatske kulturne baštine
- razvijanje sposobnosti uspoređivanja hrvatske i europske, tj. svjetske kulturne baštine
- upoznavanje hrvatske književne baštine i mogućnosti jezičnog izražavanja
- buđenje interesa za upoznavanje hrvatske književne baštine.

VII. razred**RUJAN: 6 sati**

Tema: **RAZVOJ SREDNJOVJEKOVNE
KNJIŽEVNOSTI U HRVATA**

1. Ulazak Hrvata u novu, pisanu civilizaciju - povijesni pregled tragova prve pismenosti (Višeslavova krstionica, Natpis kneza Branimira iz Šopota kod Benkovca, Ročki "abecedarij" - Humski grafit...)
* posjet Gliptoteci
TV - emisija: Hrvatska srednjovjekovna pismenost (video)

LISTOPAD: 8 sati

Tema: **RAZVOJ SREDNJOVJEKOVNE
KNJIŽEVNOSTI U HRVATA**

1. Glagoljičko-čakavska, latiničko-čakavska, ćiriličko-štokavska i kajkavska pismenost (Baščanska ploča, prvi vrbnički brevijar, Libro od mnogijeh razloga, Lekcionar Bernardina Splićanina...)
2. Šibenska molitva (interpretacija)
* TV - emisija: Hrvatska srednjovjekovna književnost (video)

STUDENI: 8 satiTema: **RAZVOJ SREDNJOVJEKOVNE KNJIŽEVNOSTI U HRVATA**

1. Prvi primjeri hrvatske umjetničke poezije - interpretacija pjesme "Svit se konča" (Slavenski kodeks)
2. Prva hrvatska tiskana knjiga: Misal (1483.)
3. Prva hrvatska početnica (1527.)
* posjet HAZU

PROSINAC: 6 satiTema: **POČECI UMJETNIČKE KNJIŽEVNOSTI - RENESANSA**

1. Zbornik Nikše Ranjina: prvi hrvatski petrarkisti (Džore Držić i Šiško Menčetić)
2. Marko Marulić - otac hrvatske književnosti
* TV - emisija: M. Marulić (video)

SIJEČANJ: 6 satiTema: **POČECI UMJETNIČKE KNJIŽEVNOSTI - RENESANSA**

1. M. Marulić: Judita (interpretacija)
* TV - emisija o M. Maruliću

VELJAČA: 8 satiTema: **POČECI UMJETNIČKE KNJIŽEVNOSTI - RENESANSA**

1. Prvi hrvatski roman - Petar Zoranić: Planine (vremenska odrednica, tema, domoljublje kao temeljni osjećaj, jezik - čitanje ulomaka)
2. Uzorci hrvatske nacionalne drame - Hanibal Lucić: Robinja (vremenska odrednica, aktualnost, tj. kroatizacija teme u djelu)
* TV - emisija o Petru Zoraniću (video)
TV - emisija o H. Luciću ili o hrvatskom kazalištu

OŽUJAK: 8 satiTema: **POČECI UMJETNIČKE KNJIŽEVNOSTI - RENESANSA**

1. Afirmacija komedije
2. Marin Držić: Negromantov prolog - interpretacija (zapažanje suprotstavljenih pojmova ljudi NAZBILJ i ljudi NAHVAO kao podloge na kojoj je izgrađena cijela komedija Dundo Maroje; definiranje značenja riječi NEGRŌMANT; zapažanje ironičnosti negromantove priče locirane u Dubrovniku; jezik)
3. Osvrt na sadržaj komedije Dundo Maroje
* TV - emisija o Marinu Držiću ili o Dubrovačkim ljetnim igrama (video); posjet kazalištu

TRAVANJ: 6 satiTema: **REFORMACIJA I PROTUREFORMACIJA**

1. Reformacija (ideje, zemljopisna rasprostranjenost, najznačajniji predstavnici, protestantska tiskara u Urachu - tiskanje knjiga na sva tri pisma)
2. Ideje i plodovi protureformacije na hrvatskome tlu (isusovci: razmišljanje o modernom hrvatskom književnom jeziku; otvaranje gimnazije u Zagrebu, kolegija u Dubrovniku te Filozofskog fakulteta u Zagrebu; B. Kašić, autor prve hrvatske gramatike tiskane 1604. godine u Rimu)
* posjet HAZU

SVIBANJ: 8 satiTema: **BAROK**

1. Ivan Gundulić: Dubravka
2. Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan (umjetnički, jezični i politički interesi; ozaljsko jezično-književni krug; razmišljanje o potrebi jedinstvenoga književnog jezika koji će ujediniti sva tri dijalekta)
* Bukovčev zastor u HNK-u;
slušanje Gotovčeve skladbe "Himna slobodi";
posjet kazalištu (Ivan pl. Zajc: Nikola Šubić Zrinski)

LIPANJ: 6 satiTema: **PROSVJETITELJSTVO**

1. Ideje i zemljopisna rasprostranjenost prosvjetiteljstva u Hrvatskoj
2. Matija Antun Reljković: Satir iliti divji čovik (tema: čitanje ulomaka)
3. Fra Andrija Kačić Miošić: Razgovor ugodni naroda slovinskoga (motiv stradanja i junaštva; elementi pučkog stiha)

VIII. razred**RUJAN:** 6 satiTema: **ILIRSKI POKRET**

1. Povijesni razvoj ilirskoga pokreta
2. A. Mihanović: Horvatska domovina (interpretacija)
* obilazak Gornjeg grada (Zagreb)

LISTOPAD: 8 satiTema: **KNJIŽEVNOST ILIRIZMA**

1. Ivan Mažuranić (život i djelo)
2. I. Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića (tema; ideja; pojam epskoga spjeva i pjevanja u njemu; epski elementi; slikovitost izraza; etička karakterizacija likova na temelju njihovih postupaka; psihološka gradacija u prikazu Smail-age; stih; jezik; arforizmi)
* gledanje TV - emisije o Ivanu Mažuraniću (video)

STUDENI: 8 satiTema: **ELEMENTI ROMANTIZMA I REALIZMA U HRVATSKOJ PROZI**

1. Kultura i političke odrednice Šenoina vremena
2. August Šenoa (život i djelo)
3. A. Šenoa: Zlatarovo zlato (interpretacija)
* gledanje filma (V. Mimica: Seljačka buna)

PROSINAC: 6 satiTema: **REALIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI**

1. Hrvatska književnost neposredno nakon Šenoine smrti
2. V. Novak: Posljednji Stipančići (interpretacija)
* gledanje TV-emisije o hrvatskom realizmu (video)

SIJEČANJ: 6 sati

Tema: **HRVATSKA LIRIKA U DRUGOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA**

1. Sažet pregled lirike u drugoj polovici XIX. st.
2. S.S. Kranjčević: Mojsije (interpretacija)

VELJAČA: 8 sati

Tema: **HRVATSKA MODERNA**

1. Opće odrednice hrvatske moderne
2. A.G. Matoš (život i djelo)
3. A.G. Matoš: Jesenje večere (interpretacija)
* gledanje TV - emisije o A.G. Matošu (video)

OŽUJAK: 8 sati

Tema: **MODERNA I DUH NARODNE TRADICIJE**

1. D. Šimunović (život i djelo)
2. D. Šimunović: Muljika (interpretacija)
* gledanje snimke otvaranja Sinjske alke (video)
* gledanje dokumentarnog filma (Zoran Tadić: Druge)

TRAVANJ: 6 sati

Tema: **HRVATSKA KNJIŽEVNOST IZMEĐU DVA RATA**

1. Sažeti pregled ovoga književnog razdoblja
2. Miroslav Krleža (život i djelo)
* posjet kazalištu - gledanje jedne od Krležinih drama

SVIBANJ: 8 sati

Tema: **HRVATSKA KNJIŽEVNOST IZMEĐU DVA RATA**

1. M. Krleža: Bitka kod Bistrice Lesne (interpretacija)
2. S. Kolar: Breza (interpretacija)
* gledanje filma (A. Babaja: Breza)

LIPANJ: 6 sati

Tema: **HRVATSKA KNJIŽEVNOST IZMEĐU DVA RATA**

1. Tin Ujević (život i djelo)
2. T. Ujević: Vječni prsten (interpretacija)
* posjet Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu

INTEGRACIJA:

hrvatski jezik i književnost te medijska kultura

KORELACIJA:

povijest
zemljopis
glazbena i likovna kultura
televizijske emisije (video)
kazališne predstave

IZVANUČIONIČKA NASTAVA:

Zagreb, Roč, Hum, Split, Dubrovnik, Hvar, Ozalj, Krk

LITERATURA:

1. Josip Hamm: Čitanka staroslavenskog jezika s rječnikom, Zagreb, 1947.
2. Eduard Hercigonja: Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja, MH, 1994.
3. Radoslav Katičić: Na ishodištu književnosti u hrvatskim zemljama od 17. do 12. stoljeća, MH, Zagreb, 1994.
4. Rafo Bogišić: Leut i trublja, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
5. Ivo Frangeš: Povijest hrvatske književnosti, Cankarjeva založba, Zagreb - Ljubljana, 1987.
6. R. Katičić i Slobodan P. Novak: Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske, SNL, Zagreb, 1987.
7. Mihovil Kombol: Povijest hrvatske književnosti do narodnoga preporoda, Matica hrvatska, Zagreb, 1961
8. Prva hrvatskoglagoljska početnica (Venecija, 1527.), transliteracija i pogovor Josip Bratulić, Grafički zavod Hrvatske - SK, Zagreb, 1983.

POMOĆNA LITERATURA:

1. Baščina, glasilo DPG

Program 5.

DOPRINOS SLAVONIJE HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70

Svrha

Glas pojedinih pokrajina nije opasnost od razjedinjenosti, nego jedinstvo u raznolikosti.

Slavonija, područje na kojem književno stvaranje, usmeno ili pismeno, nije aktivnost nastala tek od jučer.

Pri spomenu slavonske književnosti najčešće se misli na dvojicu značajnih književnika - Matiju Antuna Reljkovića i Josipa Kozarca.

Slavonski su pisci slikari druge hrvatske pučine, beskrajnog zelenila, plemenite zemlje Slavonije.

Ivan Kozarac - pjesnik života, življenja, postojanja i ljubavi.

Matko Peić, Slavonac koji "slavonskim" načinom ljubi zemlju oko sebe i intimne znakove njezina postojanja.

Slavonija je hrvatskoj poeziji dala dvojicu pjesnika kao što su Dobriša Cesarić i Dragutin Tadijanović.

Slavonski humor.

Slavonija je dala veliki prilog hrvatskoj znanosti o jeziku.

Pri izboru sadržaja uzeta su u obzir sljedeća načela:

- načelo zavičajnosti
- načelo radoznalosti
- načelo aktivnosti izražavanja.

Tekstovni je materijal radi stjecanja znanja širi nego u redovitoj nastavi. Koristit će se materijal na kojem učenici rade:

- stalno (književna djela)
- povremeno (rječnici, Pravopis, leksikoni)
- privremeno (dopunska literatura).

Didaktički sustavi

Heuristička ili razvojna nastava

Važno gledište heurističke nastave je ono koje se odnosi na komuniciranje nastavnika i učenika. Ta nastava pretpostavlja dvosmjerno komuniciranje nastavnika i učenika; s jedne strane nastavnik se obraća učenicima, ali i učenici imaju pravo i mogućnost obraćanja nastavniku, i to naročito u situacijama kada im nije nešto do kraja jasno, kada im nedostaje neki podatak, informacija, argument ili objašnjenje za bolje shvaćanje.

Mentorska nastava

Može se primjenjivati na svim stupnjevima školovanja. U osnovnoj školi takva je nastava prikladnija u izbornoj i dodatnoj nastavi. Uloga voditelja je da pomaže učenicima u ovladavanju tehnikama intelektualnoga rada.

Metode

Primjena je metoda u izbornoj nastavi vrlo značajna jer osim stjecanja znanja bitna je i njegova primjena u rješavanju konkretnih zadataka. Metoda situacije ili projekt metoda (projekt-plan, problem-metoda).

Zajednički se projektira plan rješavanja problema - projekta; prema planu izvodi se rad: zajednički, grupno i samostalno u učionici i izvan učionice; na osnovi prikupljenih podataka i dobivenih rezultata izvode se zaključci.

Pri izboru i obradi "projekta" posebno je važno da učenici budu subjektivno zainteresirani za postavljeni problem, da obogaćuju svoje iskustvo intelektualnim radom.

Tom metodom mogu se obuhvatiti pitanja iz književnosti i ostalih vrsta umjetnosti, jezika, povijesti, zemljopisa itd.

Istraživačka metoda

Ta se metoda temelji na aktivnosti učenika, na njihovoj samostalnosti. U svome radu učenik ne otkriva nove znanstvene istine, ali samostalno dolazi do već otkrivenih istina, njemu nepoznatih. Učenici dobivaju poticaj za istraživanje. Rezultate rada sređuju, osmišljavaju i interpretiraju.

Faze u radu tom metodom su sljedeće:

- definicija problema koji se istražuje
- stvaranje plana istraživanja
- postavljanje hipoteze

- određivanje načina njezine verifikacije
- izvođenje zaključaka.

Metoda pismenih radova

Metoda rada na tekstu

Metoda razgovora

Metoda usmenog izlaganja

Metoda ankete

Korelacija

književno-jezična

literarno-filmska

literarno-likovna

književnost-povijest-lingvistika-kulturologija

(Književnost je polazni / početni korelat).

Zadace

- buđenje interesa za upoznavanje doprinosa Slavonije hrvatskoj književnosti i hrvatskome jeziku
- razvijanje pozitivnog odnosa prema vrednovanju slavonske kulturne baštine
- razvijati osjećaj povezanosti svih pokrajina naše domovine
- osposobljavati učenike za prepoznavanje slavonskih govora i naglasaka.

VII. razred

Pojava slavonske književnosti

Narodi i jezici antičke Slavonije

Matija Reljković i njegov Satir (deseterac, ikavski govor)

Josip Kozarac (njegova djela, njegove misli o dimu, o smradu kao o znacima moderne civilizacije nošene industrijalizacijom; negacija čudesnoga slavonskog pejzaža i njegove protegnute ljepote).

Tena, djevojka i pokrajina

J. Kozarac, himnik i slikar slavonske šume

Stilske i jezične osobine u djelima Josipa Kozarca

Slavonizimi u djelima slavonskih pisaca

Prožimanje usmene i pisane slavonske književnosti

Paralelizmi

Waldinger (slikar slavonske šume), Kozarac (književnik)

Šuma i stepa (Turgenjev), Slavonska šuma (J. Kozarac)

Časopisi

"Slavonac", "Krajišnik" i dr.

Slavonija u pripovijestima i putopisima Josipa Eugena Tomića

"Skitnje" Matka Peića.

VIII. razred

Prilog Slavonije hrvatskoj znanosti o jeziku

Blaž Tadijanović, Rastušanin, autor prve slavonske knjige svjetovnog sadržaja u obnovljenoj slavonskoj kulturi nakon oslobođenja od Turaka.

Vjekoslav Babukić i njegovo djelo "Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga"

Toma Maretić, autor velike gramatike; sukob s Vatroslavom Jagićem i Antunom Radićem zbog potpunog opredjeljenja za Karadžićev tip književnog jezika.

Nikola Andrić, Vukovarac i njegov Branič jezika hrvatskoga

Josip Ham, Staroslavenska gramatika

Stjepan Babić

Leksikografi

Julije Benešić, Matija Petar Katančić, Bratoljub Klaić, Blaž Tadijanović, Stjepan Ivšić, Orahovičanin, njegovi Današnji posavski govor, novo doba hrvatske dijalektologije, Josip Gopić, Ceranac, proučavatelj ceranskoga govora i akcenta.

Govori istočne Slavonije (tonsko zapisivanje razgovora s najstarijim ljudima iz nekih sela).

Pripovijetke Ivana Kozarca (U nagonu, Konjarske vatre, motivi iz tradicije)

Korelacija

Đuka Begović (književno djelo), Đuka Begović (film)

Sokol ga nije volio (književno djelo), Sokol ga nije volio (film)

Filmska izražajna sredstva u dvama navedenim filmovima

Razmišljanje o nizanju kadrova

Filmska sredstva izražavanja i filmski kadrovi

U ostvarenju ovog projekta uspostaviti ćemo drukčiju organizaciju nastavnog vremena koja se prilagođuje zajedničkoj temi u kojoj je glavni korelat književnost u korelaciji s jezikom, s filmskom i scenskom kulturom, s poviješću...

Izborni program teži zadovoljavanju posebnih interesa učenika pa i organizacija vremena mora biti prilagođena individualnim sposobnostima, pravu na različitost u rješavanju konkretnih zadataka u kojima se ostvaruje sadržajna korelacija i integracija izvedbenog programa.

Primanje informacija u namjernom učenju događa se u stanju spremnosti primatelja za tu aktivnost. Pri primanju informacija čitanjem, učenik može jedan tekst čitati više puta. Znamo da je jedan od važnih načina obrade sadržaja njegovo sažimanje, tj. svodenje na bitno. Zato je nužno prije podjele zadataka u obradi zajedničkog projekta provjeriti koliko su učenici vješti u prepričavanju teksta sažimanjem na temeljne elemente, posebice ako je tekst bogat informacijama i teško je odlučiti što je u sažimanju opravdano izostaviti. Tada ćemo otkriti koliko se pojedinci skupine međusobno razlikuju u brzini dekodiranja pročitanih rečenica. Individualne razlike u tome ovise o brzini usvajanja slika tiskanih

riječi ili dijelova riječi (slogova, slova), o brzini razumijevanja (dekodiranja) riječi, te o brzini i točnosti razumijevanja značenja ulomka ili čitavog teksta.

Učenici će se često nalaziti u situaciji da informacije primaju slušanjem. Bit će primatelji koji će dekodirati zvučne signale koje je odaslao izvor. Za dekodiranje auditivnoga govora treba više vremena što je niža dobna i obrazovna razina primatelja, zato je bolje da su u grupi učenici jednake dobne razine.

Građa koja govori o prilogu Slavonije hrvatskoj znanosti o jeziku obrađivat će se nakon posjeta knjižnici Gimnazije u Vinkovcima i Gradskoj knjižnici, gdje će učenici vidjeti izložene knjige, čitati i razgledati onoliko koliko ih to bude zanimalo.

U vremenu predviđenom za izbornu nastavu izvest će se i usustavljanje obrađenih sadržaja, rabeći operativne metode u prvom redu metodu pismenih radova - sažetijih i opširnijih, zatim tonskih i videozapisa.

Na kraju školske godine mogu se sve bitne informacije ujediniti u bilten. Tako će učenička knjižnica svake godine biti bogatija za jedan novi bilten i jedan novi projekt.

LITERATURA

Ivo Frangeš: Slavonija kao književna tema, Simpozij, Vinkovci - Zagreb, 1968.

Ljudevit Jonke: Prilog Slavonije hrvatskoj nauci o jeziku, Simpozij, Vinkovci - Zagreb, 1968.

Radoslav Katičić: Narodi i jezici antičke Slavonije, Simpozij, Vinkovci - Zagreb, 1968.

Ivo Bogner: Neke stilske i jezične osebine u djelima Josipa Kozarca

V. Poljak: Nastavni sistemi, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1977.

Dragutin Rosandić: Novi metodički obzori, Školske novine, Zagreb, 1993.

Dionizije Švigelj: Slavonske književne komunikacije, Osijek, 1975.

Josip Kekez: Usmeno - pisani književni suodnosi, Nikšić, 1987.

Matko Peić: Slavonija - likovne umjetnosti, Osijek, 1975.

Vladimir Rem: Vinkovačka kronika: Vinkovci, 1983.

M. Matković- D. tadijanović: Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću, Osijek, 1981.

Stjepan Ivšić: Današnji posavski govori, Zagreb, 1907.

Nikola Andrić: Branič jezika hrvatskoga, Zagreb, 1911.

Stjepan Sekereš: Osobine posavskog govora u djelima Ivana Kozarca (Radovi Centra za znanstveni rad Vinkovci, 1990.)

Stjepan Sekereš: Sintaksa rečenice u »Đuki Begoviću«
Sintaksa rečenice u Kozarčevim »Mrtvim kapitalima«
(Radovi, 1984.)

Božidar Finka i Antun Šojat: Hrvatski ekavski govori jugo-zapadno od Vinkovaca, Radovi Centra za znanstveni rad, Vinkovci, 1975.

Katica Čorkalo: Psihološke novele Josipa Kozarca, zbornik: Josip Kozarac, književnik i šumar, 1988.

LIKOVNA KULTURA

RAZRED	V.	VI.	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70	70	70

Izborna nastava iz nastavnog predmeta likovna kultura proširenje je obvezatnog programa uz određeni dodatni specifikum želja i interesa učenika.

SVRHA

Izborni program osigurava učenicima šire i dublje znanje obvezatnoga programa, koji se temelji na vizualnom i likovnom jeziku koji učenici usvajaju kroz vlastito iskustvo: doživljavanjem, izražavanjem, komunikacijom s djelima likovne umjetnosti i svekolikog vizualno-likovnog okružja.

Zadaće programa jesu:

- usmjeravanje učenika k spontanijem i kreativnijem razvijanju spoznajnih vrijednosti kroz likovno stvaralaštvo;
- stimuliranje učenika za likovnih istraživanjem, izražavanjem;
- hrabrenjem znatiželje;
- razvijanjem vizualno-likovne osjetljivosti;
- razvijanje imaginativnog mišljenja;
- prirodno prerastanje vizualnog jezika u likovni;
- pridonijeti razvitku likovne kulture svakog pojedinca i svih ljudi.

Zadaće za učenike jesu:

- rješavanje likovnih problema različitim putovima i ostvarivanje originalnog rješenja;
- veći stupanj promatranja, uspoređivanja, planiranja, aktiviranja, razmišljanja, variranja, kombiniranja, procjenjivanja, kritičnosti i istraživanja;
- razvijati u učenika sposobnost neposrednog promatranja i zapažanja oblika i pojava u prirodi likovnim izražavanjem, s težištem na crtačkom, prostorno-plastičnom i slikarskom stvaralačkom izrazu;
- omogućiti potpuniji razvoj izražajnih sposobnosti radom u različitim likovnim tehnikama;
- razvijati potrebu za estetskim uređenjem okoline, za očuvanjem nacionalne i svjetske baštine;
- ostvariti korelaciju s drugim nastavnim sadržajima.

PREPORUČA SE OKVIRNO

V. i VI. razred

Nastavne jedinice	Sati	Djelatna područja
9	12	Crtanje
10	23	Slikanje
2	10	Grafika
3	10	Modeliranje i građenje
3	7	Vizualne komunikacije i dizajn
3	8	Posjet izložbama
2 sata izvođenja nastave tjedno		

VII. i VIII. razred

Nastavne jedinice	Sati	Djelatna područja
9	12	Crtanje
11	24	Slikanje
2	10	Grafika
2	9	Modeliranje i građenje
3	7	Vizualne komunikacije i dizajn (pismo)
3	8	Posjet izložbama
2 sata izvođenja nastave tjedno		

LIKOVNE METODE RADA - STVARALAČKE DJELATNOSTI NA PLOHI I U PROSTORU

- kombiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- variranje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- razlaganje - crtom, bojom, plohom, volumenom
- redefiniranje - crtom, bojom, plohom, volumenom.

TEME - POTICAJI

Iz djetetove okoline-ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori:

- priča, anegdote, pjesma, biblijski sadržaji, hrvatska povijest, hrvatska kulturna baština;
- događaji, blagdani, etnografska baština, narodni običaji, događaji te sadržaji što proizlaze iz nastave drugih predmeta;
- emocije, osjećaji i spoznaje, glazba...

LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA

Crtačke tehnike:

- ugljen
- olovka
- tuš-pero, tuš-kist, tuš-drvice, tuš-trska
- lavis
- sepija

Slikarske tehnike:

- akvarel
- tempera
- gvaš
- pastel
- kolaž

Grafičke tehnike

- linorez
- monotip
- karton tisak
- pismo - dizajn - grafički dizajn, plakat, oprema knjiga, čestitki, uvođenje u industrijski dizajn, primijenjena umjetnost

Prostorno-plastična sredstva

- glina, papir, karton, drvo, žica, mekani lim, gips, ambalaža i drugi veći oblikovni materijal.

POJMOVI

Boja, slika, slikar, kip, građevina, kipar, modelirati, graditi, oblik, prostor (unutarnji, izvanjski), vizualni znak, značenje, poruka, crtani film, reklama, kompozicija, rekompozicija, crtež u pokretu, fotografija, fotograf, fotomontaža, scenska lutka, tonsko i kolorističko slikanje, slikarska tekstura, grafika - sve vrste tehnika, grafičar, grafički otisak, matrica, kompozicija oblika i prostora, simetrija i asimetrija, prostorni crtež, plastička tekstura, puna plastika, reljef, grafički dizajn, maska, scena, scenografija, zaštitni znak, film, video, kadar, strip, kompozicija, boja, ritam dominacija, modelacija, modulacija, harmonija, statua, mobil, lijevanje u bronzi, klesanje u kamen, kosnrukcija, zid, stup, stub, krov, industrijski dizajn, primijenjena umjetnost, spot, računalska grafika, TV poruka, plakat, propagande.

DJELA LIKOVNE UMJETNOSTI od V. do VIII. razreda

Koristiti se već propisanim djelima likovne umjetnosti uz određene specifičnosti rada i mogućnosti. Posebice birati djelo prema likovnom sadržaju iz hrvatske kulturne baštine, koristiti se originalnim u arhitekturi, urbanizmu i zavičajnoj djetetovoj okolini.

NAPOMENA

Kriterij za izbor nastavnih sadržaja podliježe zahtjevu primjerenosti dobi u smislu traženja kvalitete koja će prožeti učenika i postati osnovom stvaralačkom likovne kreativnosti i kreativnog izraza.

GLAZBENA KULTURA**IZBORNA NASTAVA**

RAZRED	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
BR. SATI GODIŠNJE	70	70	70	70	70

Svrha

Temeljna svrha izborne nastave i svih glazbenih izvan-nastavnih djelatnosti sastoji se u tome da učenicima omogućiti prošireno, dopunsko bavljenje različitim glazbenim sadržajima (utvrđivanje temeljne vještine u pjevanju po notama, određena spretnost u sviranju nekog popularnog glazbala, sudjelovanje u nekom glazbenom ansamblu). Sve se to, naravno, na najboljim mogućim sadržajima ostvaruje na onoj razini koja je primjerena općim zadaćama osnovne škole u cjelini.

Zadaće za učenika jesu:

- Proširenim obrazovanjem na području pjevanja ili sviranja pripremiti učenike za kvalitetno muziciranje u školskim ili, kasnije, u amaterskim ansamblima, odnosno za uspješniji nastavak rada u školama koje pripremaju

učenika za pedagoška zanimanja (npr. za zvanje učitelja, odgojiteljice, njegovateljice itd.);

- Permanentno otkrivanje glazbeno darovite djece, njihovo razvijanje i usmjeravanje na profesionalno školovanje u glazbenoj školi;
- Dalje razvijanje glazbenoga ukusa i sluha djece uz proširivanje njihovih znanja iz glazbenih kulturoloških sadržaja potrebnih u nekim strukama (npr. žurnalistička djelatnost na području kulture, rad u narodnim sveučilištima, organizatori kulturnih djelatnosti itd.);
- Razvijanje kreativnih glazbenih sposobnosti učenika na nešto višoj razini od one u redovitoj nastavi.

* * *

Zbog složenosti umijeća muziciranja (pjevanja i sviranja) ove se zadaće mogu ostvariti samo dobro promišljenim, kontinuiranim i višegodišnjim radom s učenicima. Stoga je potrebno da se redovita nastava te izborna nastava glazbe i izvannastavne glazbene djelatnosti međusobno sadržajno nadopunjuju. U kulturno-obrazovnom ustrojstvu škole one čine jedinstvenu cjelinu.

SADRŽAJI

U izbornoj nastavi s područja glazbe predviđeni su kombinirani jednogodišnji, odnosno dvogodišnji programi s područja pjevanja ili sviranja. U tim programima skupina učenika može biti homogena (svi učenici pripadaju istom razredu, ali mogu biti iz različitih razrednih odjeljenja). Međutim, pojedine manje škole mogu predvidjeti i drugu mogućnost, tj. da je ta skupina po dobi heterogena. Tako se svim zainteresiranim učenicima omogućuje ulazak u skupinu i svladavanje jednogodišnjeg ili dvogodišnjeg programa. Ipak, i u ovakvom slučaju pretpostavlja se da je skupina u pravilu sastavljena od učenika dvaju uzastopnih razreda (npr. iz četvrtoga i petog ili iz petoga i šestog itd.).

Prva godina izbornog programa čini cjelinu (što omogućuje da učenik, ako želi, sljedeće godine može upisati neki drugi predmet). Druga se godina izbornog programa gradivom obvezatno nadovezuje na prethodnu.

Najpovoljniji vremenski uzorak za ustrojstvo izborne nastave glazbene kulture s dva sata tjedno jest model 1+1 sat. To znači da se približno pola ukupnog nastavnog vremena koristi za nadopunu i utvrđivanje sadržaja redovitoga programa (ponajprije glazbenog opismenjanja i pjevanja po notama), a preostali dio vremena posvećuje se upoznavanju i stjecanju temeljne vještine sviranja nekog glazbala. Ponajprije je riječ o glazbalima koja se do određene razine mogu učiti u skupnoj nastavi: blokflauta, melodika, gitara, elektronična klavijatura (sintetizator), tambura ili neko drugo pučko glazbalo.

Osim sadržaja pjevanja i sviranja, u program rada svake skupine izborne nastave treba uključiti barem dva do tri skupna posjeta nekoj koncertnoj ili glazbeno-scenskoj priredbi (koncert nekog istaknutijeg KUD-a, solistički ili komorni koncert, simfonijski koncert, baletna, operetna ili operna predstava).

Pjevanje

Tom je sastavnicom programa obuhvaćeno prošireno svladavanje vještine pjevanja po notama na novim sadržajima i stjecanje sigurnosti u točnoj intonaciji. Program se ostvaruje sukladno redovitom programu od četvrtog (ili petog)

do osmog razreda, ali s mnogo više obrađenih primjera za pojedinu nastavnu cjelinu. Kvalitetna razina toga glazbenog obrazovanja tako će se za određeni dio djece djelomice podići iznad razine naše trenutne opće glazbene kulture i usmjeriti prema nešto povoljnijoj srednjoj razini glazbene pismenosti koja je mnogima i te kako potrebna.

Sviranje

Sviranje se ostvaruje skupnim radom (kriterije broja učenika u skupini treba posebno razraditi s obzirom na značajke pojedinih glazbala, a načelno se kreće između 10 i 15 učenika). Programom se predviđa svladavanje gradiva jedne početničke škole ili priručnika sviranja nekog glazbala na temelju nota.

Ovisno o mogućnostima i potrebama škole, o brojnosti učenika te tradiciji glazbenoga života sredine u kojoj škola djeluje, program se organizira za jedno ili više glazbala. Međutim, treba izričito spomenuti da svaka skupina učenika ima samo istorodna glazbala. Radi velikih različnosti u tehnici sviranja, učenjem raznorodnih glazbala unutar jedne skupine gubilo bi se previše dragocjenog nastavnog vremena na različite tehničke upute.

Za učenike u pripremljenoj skupini tamburaša za sviranje u kasnijem reprezentativnom školskom orkestru iznimno se može primijeniti model u sklopu kojeg su oba sata izborne nastave predviđena za sviranje. Ova se nastava u pravilu ostvaruje istodobno za sva glazbala u sastavu tamburaškog orkestra, ali se u početku može ostvarivati samo na dva glazbala (bisernica i brač) te kasnije proširivati na ostala glazbala. Ova posebnost izborne nastave sviranja može se primijeniti i kad je riječ o pripremljenoj skupini za sviranje u mandolinističkom sastavu.

Karakteristične su kombinacije glazbenih izbornih sadržaja u osnovnoj školi:

- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje blokflaute
- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje gitare
- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje melodike
- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje klavijaturne harmonike
- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje elektroničke klavijature
- proširenje sadržaja redovitog programa i sviranje s dodatnom primjenom različitih udaraljki (membranofona i idiofona glazbala)
- proširenje programa u kombinaciji sa stvaralačkim radom i sviranjem nekog glazbala.

Uz naziv *sviranje* uvijek treba dodati i naziv glazbala (npr. sviranje tambura, sviranje blokflaute, sviranje gitare i slično).

Napomena: *Unatoč svojoj sustavnosti i ozbiljnosti rada na usvajanju proširenih sadržaja glazbene kulture, izbornu nastavu glazbe ne možemo poistovjetiti s mnogo složenijim sadržajima programa glazbene škole. Zato učitelj glazbe, čim ustanovi posebnu glazvenu darovitost nekog učenika, treba takvo dijete (u suradnji s njegovim roditeljima) poticajno usmjeriti na redovito školovanje u najbližoj glazbenoj školi.*

IZVANNASTAVNE GLAZBENE DJELATNOSTI

Skupina malih glazbenika

Takva se skupina može oformiti kao izvannastavna djelatnost za učenike razredne nastave. Vodi je jedan od razrednih učitelja.

Zadaća skupine je potaknuti zvukovnu radoznalost u djece, njegovati njihovu slušnu osjetljivost, afirmirati njihova osobna zanimanja na području glazbe te ostvariti druženje djece uz pomoć zajedničkoga glazbenoga djelovanja.

Rad se uglavnom ostvaruje u slobodnoj i spontanosti atmosferi. Djeca se dogovaraju s učiteljem koje bi pjesmice voljeli naučiti svirati. Učitelj im predlaže program ovisno o sastavu pojedine skupine. Sviranje se ostvaruje oponašanjem, uz pomoć sluha ili uz pomoć jednostavnih slikovnih prikaza melodijskog tijeka. Skupina može i nastupiti na nekoj manjoj priredbi za učenike škole.

U skupini se mogu svirati glazbala Orffova instrumentarija, tonski sintetizatori (elektroničke klavijature) i raznovrsna druga glazbala.

Skupina ljubitelja glazbe i suradnja s HGM-om

Temeljna je zadaća ove djelatnosti popularizacija glazbene umjetnosti među mladima i to na jedan pristupačan, ležeran i neformalan način. U tome je i najznačajnija razlika u usporedbi s programom glazbe u izbornoj nastavi (koja pretpostavlja jedan drukčiji oblik sustavnoga rada i učenika i učitelja).

Skupina okuplja učenike zainteresirane za upoznavanje vrijednih glazbenih djela hrvatskih i svjetskih skladatelja. Rad se dijelom provodi u školi s pomoću audio-kaseta i gramofonskih ploča. Uz to se samostalno ili u suradnji s udrugom Hrvatske glazbene mladeži (HGM) ostvaruju posjeti različitim glazbenim ustanovama. Osim toga, raznoliki sadržaji priredaba HGM-a omogućuje djeci izravnu komunikaciju s umjetnicima te se na taj način dodatno razvijaju kulturne potrebe i navike mladeži. U samoj školi skupina može tijekom nastavne godine održati nekoliko javnih glazbenih slušaonica s ponekim predavanjem ili gostovanjem glazbenih umjetnika (u svezi s tim vidi poglavlje izborna nastave). Pojedine teme glazbenih slušaonica velikim se dijelom mogu ostvarivati i putem zajedničkog dogovora o izboru djela itd.

Skupina glazbenih stvaratelja

Glavna zadaća rada u ovoj skupini je pružanje veće mogućnosti glazbenog kreativnog izražavanja učenika koji se žele okušati i na tom području. Stoga se u ovoj izvannastavnoj djelatnosti provode različiti oblici stvaralačkog rada. Uspjeli radovi učenika mogu se izvesti na nekoj školskoj priredbi ili poslati na natječaje za dječje stvaralaštvo. Neke stvaralačke djelatnosti mogu biti sinkretički zamišljene i ostvarene na nekoj školskoj priredbi. Za rad su potrebna dva sata tjedno.

Reprezentativni ansambli škole

Škola kao prosvjetna i obrazovna ustanova uvijek mora imati na umu koja je razina potrebna prilikom ostvarivanja javnih nastupa za roditelje, a također i za ostale građane. Stoga je rad glavnih školskih ansambala po svojoj realizaciji istovjetan nastavnom radu, a u vrlo je mnogo slučajeva i teži (radi se s velikim brojem učenika, potrebno je potpuno usklađivanje različitih dionica i velika radna disciplina svih sudionika).

Stoga nastava reprezentativnoga zbora i orkestra **treba imati poseban status** izvan svih ranije navedenih kategorija. Da bi orkestar mogao nastupiti učenici **trebaju kontinuirano učiti svirati**. Da bi zbor mogao dobro izvesti jedno renesansno ili klasično djelo, potrebno je usvojiti korektnu vokalnu tehniku i upoznati stil izvođenja, redovito pohađati sve pokuse zbora (pokusi pojedinih dionica i zajednički pokusi cijeloga zbora). Sa stajališta radnih obveza učitelja glazbe, taj je rad potpuno izjednačen s ostalim vrstama neposrednog rada u nastavi te s izbornom nastavom, ali škola treba voditi i posebnu brigu o stimuliranju rada radi postizanja što više umjetničke kvalitete.

S obzirom na to da su reprezentativni glazbeni ansambli sastavljeni od učenika iz skoro svih razrednih odjela viših razreda, uprava škole treba svim članovima zbora, odnosno orkestra dobro složenim rasporedom sati osigurati mogućnost nesmetane redovite prisutnosti na pokusima u dogovorene dane. Valja također znati da ti ansambli obvezatno rade uz aktivnu uporabu notnog materijala (za pjevanje i za sviranje), a ne uvježbavanjem skladbi po sluhu.

a) Pjevački zbor (2-3 sata rada tjedno za učenike)

Za ostvarenje programa **jednoglasnog i dvoglasnog zbora** učitelj tjedno ima, u pravilu, dva sata pokusa. Vrlo kvalitetni jednoglasni i dvoglasni dječji zborovi mogu dobiti tjedno i tri sata za pokuse uz uvjet da redovito sudjeluju na državnim natjecanjima. Jednoglasni i dvoglasni zbor sastavljen je, u pravilu, od učenika drugog, trećeg i četvrtog razreda. Izborom programa priprema se učenike za složenije višeglasno muziciranje.

Veliki **višeglasni reprezentativni školski zbor** čine učenici viših razreda osnovne škole (od petog, ponekad i četvrtog razreda naviše). Očekuje se da u njemu aktivno sudjeluju djeca koja imaju glazbu kao izbornu nastavu, ali također i ostali učenici škole. Za vođenje troglasnog zbora učitelj ima najmanje tri sata pokusa tjedno (osim na zajedničkim pokusima cijelog zbora, učitelj prema potrebi radi također i posebno po dionicama), uvježbavajući svaku pojedinost djela odabranih u sklopu programa rada u pojedinoj godini.

b) Orkestar i instrumentalni sastavi (2-3 sata tjedno za učenike)

Reprezentativni školski orkestar čini veća skupina od oko 15 do 25 (pa i 30) svirača podijeljenih u četiri ili više dionica. Orkestar može biti: tamburaški, harmonikaški, puhački, mandolinistički i mješovit. Za rad orkestra potrebno je također najmanje 3 sata pokusa tjedno (po dionicama i zajednički pokus). Veliki i kvalitetni školski orkestri mogu imati i više sati pokusa.

Da bi se dobro uključili u orkestar, članovi trebaju završiti najmanje jednogodišnji program izborne nastave sviranja određenoga glazbala. Kad je moguće, pripremajući se za reprezentativni orkestar mogu pohađati i dvije godine izbornog programa nastave sviranja. Sam rad orkestra zapravo je prirodan nastavak tih programa, jer se učenici i nadalje na pokusima tijekom rada usavršavaju u vještini sviranja.

Instrumentalni sastav čini nešto manja skupina svirača, od 6 do 12 učenika. Ovisno o broju dionica i sudionika, rad se može ostvarivati s dva ili tri sata tjedno.

Skupina malih glazbenika (malih svirača) u početnim razredima osnovne škole već je ranije posebno navedena izvan ove kategorije.

STRANI JEZICI

(IV.-VIII. razred)

Izborna nastava prvog stranog jezika 4.-8. razreda izvodi se proširivanjem i produblivanjem znanja i vještina propisanih nastavnim programom.

Učenje drugog stranog jezika 4.-8. razreda prema željama učenika ostvaruje se u izbornoj nastavi prema programu tog jezika kao prvog stranog jezika.

MATEMATIKA

PROGRAM 1.

RAZRED	V.	VI.	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	35	35	35	35

V. razred

1. SKUPOVI I SKUPOVNE OPERACIJE

Nastavni sadržaji

Skup, podskup, jedankost skupova. Operacija sa skupovima.

Svojstva presjeka i unije skupova: komunikativnost i asocijativnost, distributivnost unije prema presjeku i presjeka prema uniji.

Zadaci za učenike:

- skup kao osnovni pojam matematike
- navesti razne primjene skupova i skupove brojeva, skupove točaka i druge
- podskup i jednakost skupova
- naučiti osnovne operacije sa skupovima: presjek skupova, uniju skupova, razliku skupova i komplement skupa
- naučiti svojstva presjeka i unije skupova
- beskonačni skupovi
- rješavati složenije zadatke sa skupovima.

2. DJELJIVOST PRIRODNIH BROJEVA

Nastavni sadržaji

Kriteriji djeljivosti. Veza najvećeg zajedničkog djelitelja i najmanjeg zajedničkog višekratnika. Zajednički djelitelj i zajednički višekratnici.

Zadaci za učenike:

- naučiti pravila djeljivosti
- naučiti osnovna svojstva djeljivosti
- naučiti što su zajednički djelitelji i zajednički višekratnici
- rješavati složenije zadatke s djeljivošću prirodnih brojeva

3. DEKADSKI ZAPIS RAZLOMKA**Nastavni sadržaji**

Konačni decimalni brojevi. Beskonačni periodični decimalni brojevi. Prikazivanje racionalnih brojeva decimalnim brojevima. Prikazivanje decimalnih konačnih brojeva racionalnim brojevima.

Zadaće za učenike:

- naučiti zapisivati razlomke u decimalnom obliku
- naučiti razliku između konačnih i beskonačnih decimalnih brojeva
- razlikovati razlomke koji će u decimalnom zapisu imati konačan broj od onih koje će biti beskonačni periodični brojevi
- zapisivati konačne decimalne brojeve u obliku razlomaka
- rješavati složenije zadatke.

4. MJERENJE**Nastavni sadržaji**

Mjerenje dužine, površine i volumena. Izračunavanje opsega, geometrijskih likova. Izračunavanje površine pravokutnika, kvadrata i pravokutnog trokuta.

Zadaće za učenike:

- upoznati pojmove mjerenja i mjerni brojevi
- naučiti jedinice za mjerenje dužine, površine i volumena
- izračunavati opseg i površinu pravokutnika, kvadrata i pravokutnog trokuta
- rješavati složenije i primijenjene zadatke.

5. KUT**Nastavni sadržaji**

Sukuti i vršni kutovi, kutovi uz transferzalu. Kutovi s usporednim i kutovi s okomitim kracima - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- naučiti što je kut, vršne kutove, sukute i kutove uz transferzalu
- promatrati međusobne odnose kutova, odnos kutova s usporednim i kutova s okomitim kracima
- rješavati složenije zadatke s kutovima.

VI. razred**1. RAČUNANJE S RAZLOMOCIMA I SVOJSTVA ZBROJA I PRODUKTA****Nastavni sadržaji**

Komunikativnost i asocijativnost zbroja. Komunikativnost i asocijativnost umnoška. Distributivnost množenja prema zbrajanju.

Zadaće za učenike:

- naučiti računске operacije s razlomcima
- usvojiti svojstva računskih operacija s razlomcima
- naučiti veze među računskim operacijama
- rješavati složenije teorijske i praktične zadatke s razlomcima.

2. TROKUT**Nastavni sadržaji**

Neke konstrukcije trokuta metodom pomoćnih likova. Odnosi stranica trokuta, nejednakosti, primjena na zadatke. Odnos stranica i kutova trokuta. Poučci o sukladnosti trokuta. Površina trokuta - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- uočavati međusobne odnose stranica i kutova trokuta
- naučiti: sukladnost dužina, sukladnost trokuta
- naučiti teorem o sukladnosti trokuta
- primjenjivati teorem o sukladnosti u geometrijskim dokazima: svojstva paralelograma, srednjica trokuta, simetrala dužina i kuta, 4 osobite točke trokuta
- izraditi konstrukcije trokuta
- znati metode konstruiranja
- rješavati složenije zadatke s opsegom i površinom trokuta

3. CIJELI BROJEVI**Nastavni sadržaji**

Apsolutna vrijednost cijelog broja. Svojstva zbroja i produkta cijelih brojeva. Linearne jednadžbe u skupu Z .

Zadaće za učenike:

- naučiti pridruživanje točaka pravca cijelim brojevima
- naučiti apsolutnu vrijednost cijelog broja
- računati s cijelim brojevima, rješavati složenije zadatke
- rješavati jednadžbe s cijelim brojevima
- rješavati složenije primijenjene zadatke.

4. RACIONALNI BROJEVI**Nastavni sadržaji**

Gustoća skupa Q . Jednadžbe u skupu Q i primjena na tekstualne zadatke.

Zadaće za učenike:

- naučiti: skup Q racionalnih brojeva, jednakost racionalnih brojeva, pridruživanje točaka pravca racionalnim brojevima, modul racionalnog broja
- uočiti gustoću skupa Q
- rješavati složenije zadatke sa zbrajanjem, oduzimanjem, množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva
- naučiti svojstva zbroja i produkta racionalnih brojeva
- rješavati jednadžbe u skupu Q
- primjenjivati računске operacije i jednadžbe u raznim složenijim zadacima.

5. ČETVEROKUT**Nastavni sadržaji**

Četverokuti, svojstva i neke konstrukcije. Četverokuti s okomitim dijagonalama. Opseg i površina četverokuta - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- naučiti vrste četverokuta i njihova svojstva
- konstruirati četverokute, rješavati razne zadatke
- naučiti svojstva četverokuta s okomitim dijagonalama
- naučiti opseg i površinu četverokuta
- rješavati složenije opće i primijenjene zadatke s četverokutima.

VII. razred

(1sat tjedno)

1. KOORDINATNI SUSTAV

Nastavni sadržaji

Koordinatni sustav na pravcu. Udaljenost točaka i polovište dužine na brojevnom pravcu. Pravokutni koordinatni sustav u ravnini. Polovište dužine u pravokutnom koordinatnom sustavu.

Zadace za učenike:

- naučiti koordinatni sustav na pravcu
- odrediti udaljenost dviju točaka na pravcu
- odrediti polovište dužine na brojevnom pravcu
- naučiti što je gustoća skupa Q
- naučiti što je pravokutni koordinatni sustav u ravnini
- odrediti polovište dužine u pravokutnom koordinatnom sustavu u ravnini
- rješavati složenije zadatke u vezi s koordinatnim sustavom.

2. PROPORCIONALNOST I OBRNUTA PROPORCIONALNOST

Nastavni sadržaji

Složeniji zadaci u svezi s proporcionalnošću, obrnutom proporcionalnošću, postotnim i kamatnim računom. Pojam promila i primjene. Primjena razmjera i produljenog razmjera u složenijim zadacima.

Zadace za učenike:

- naučiti proporcionalnost i obrnutu proporcionalnost
- naučiti produženi razmjer i primjene
- naučiti postotni i kamatni račun, te pojam promila
- rješavati složenije zadatke s proporcionalnosti i obrnutom proporcionalnosti, postotnim i kamatnim računom.

3. MNOGOKUTI

Nastavni sadržaji

Osnovno o mnogokutu. Dijagonale i kutovi mnogokuta. Konstrukcije pravilnih mnogokuta. Opseg i površina mnogokuta. Sukladnost i sličnost mnogokuta.

Zadace za učenike:

- naučiti osnovne elemente i konstrukcije mnogokuta
- rješavati složenije zadatke s opsegom i površinom mnogokuta
- naučiti sukladnost i sličnost mnogokuta i to primjenjivati u zadacima.

4. SUSTAV DVIJU LINEARNIH JEDNADŽBI S DVIJE NEPOZNANICE

Nastavni sadržaji

Rješavanje sustava dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice raznim metodama. Nemoguć i neodređen sustav. Problemski zadaci.

Zadace za učenike:

- rješavati sustave linearnih jednadžbi (složenije zadatke) raznim metodama
- naučiti što je nemoguć i neodređen sustav
- primjenjivati sustave jednadžbi na praktične zadatke

5. LINEARNA FUNKCIJA

Nastavni sadržaji

Primjena linearne funkcije u praktičnim zadacima. Eksplicitna i implicitna jednadžba pravca. Okomiti pravci. Jednadžba pravca kroz dvije točke. Segmentni oblik jednadžbe pravca. Grafičko rješavanje sustava linearnih jednadžbi.

Zadace za učenike:

- naučiti: pojam linearne funkcije, graf i tok linearne funkcije
- naučiti razne oblike jednadžbe pravca
- naučiti uvjet usporednosti okomitosti dvaju pravaca
- određivati sjecište dvaju pravaca
- rješavati grafički sustav linearnih jednadžbi.

6. KRUŽNICA I KRUG

Nastavni sadržaji

O kružnici i krugu. Obodni i središnji kut, tetivni i tangencijalni četorkut. Konstruktivni zadaci. Opseg i površina kruga.

Zadace za učenike:

- definirati kružnicu i krug, obodni i središnji kut
- naučiti svojstva tetivnog i tangencijalnog četverokuta
- rješavati konstruktivne zadatke
- rješavati zadatke s opsegom i površinom kruga i kružnog isječka.

VIII. razred

1. ALGEBARSKI IZRAZI

Nastavni sadržaji

Računanje s potencijama. Faktorizacija jednostavnih algebarskih izraza (razlika kvadrata, razlika kubova i zbroj kubova). Pojednostavljivanje algebarskih izraza. Računanje potencijama s cjelobrojnim eksponentima.

Zadace za učenike:

- računati s potencijama
- računati s algebarskim izrazima
- rastavljati algebarske izraze na proste faktore
- naučiti potencije s negativnim eksponentima
- rješavati složenije zadatke s potencijama i algebarskim izrazima
- računati s jednostavnijim algebarskim razlomcima

2. PITAGORIN POUČAK

Nastavni sadržaji

Razni dokazi Pitagorina poučka.

Primjena Pitagorina poučka u složenijim zadacima.

Zadaće za učenike:

- naučiti Pitagorin poučak i obrat Pitagorina poučka
- naučiti nekoliko dokaza Pitagorina poučka
- primjenjivati Pitagorin poučak u raznim geometrijskim i praktičnim zadacima
- izračunavati međusobnu udaljenost dviju točaka u koordinatnom sustavu.

3. REALNI BROJEVI**Nastavni sadržaji**

Decimalna aproksimacija realnog broja.

Pridruživanje točaka pravca realnim brojevima.

Zadaće za učenike:

- upoznati iracionalne brojeve, skup I i skup R
- zapisivati razlomke u decimalnom obliku
- zapisivati decimalne periodske brojeve u obliku razlomka
- apsokrimirati realne brojeve
- pridruživati točke pravca realnim brojevima i uočiti da je to pridruživanje bijekcija.

4. PRESLIKAVANJE RAVNINE**Nastavni sadržaji**

Računanje s vektorima. Primjena vektora u geometrijskim zadacima. Kompozicije translacija, osnih simetrija, centralnih simetrija i rotacija.

Zadaće za učenike:

- naučiti zbrajati i oduzimati vektore
- množiti vektore brojem
- dokazivati neke geometrijske tvrdnje uz pomoć vektora
- naučiti translaciju, osnu i centralnu simetriju te rotaciju ravnine
- rješavati zadatke s kompozicijom translacije, simetrija i rotacija.

5. PROJICIRANJE**Nastavni sadržaji**

Vrste projiciranja: centralno, paralelno, ortogonalno i koso.

Ortogonalno projiciranje na dvije ravnine, tlocrt i nacrt: točke, dužine, trokuta, paralelograma, mnogokuta, kruga, kvadra i kocke.

Zadaće za učenike:

- naučiti što je projiciranje i vrsta projiciranja
- projicirati točku, dužinu, pravac, trokut, četverokut, mnogokut i krug na jednu ravninu i na dvije ravnine
- projicirati kvadar i kocku
- naučiti osnovno o kosoj projekciji

6. GEOMETRIJSKA TIJELA**Nastavni sadržaji**

Složeniji zadaci u svezi s oplošjem i volumenom geometrijskih tijela (razne prizme, piramide, krnja piramida, krnji stožac, kugla).

Zadaće za učenike:

- naučiti oplošje i volumen prizmi, piramida, valjka, stošca i kugle
- rješavati zadatke s krnjom piramidom i krnjim stošcem
- rješavati razne praktične zadatke u vezi s oplošjem i volumenom geometrijskih tijela.

PROGRAM 2.

RAZRED	V.	VI.	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70	70	70

V. razred**1. SKUPOVI I SKUPOVNE OPERACIJE****Nastavni sadržaji**

Skup, podskup, jednakost skupova. Operacija sa skupovima.

Svojstva presjeka i unije skupova: komunicativnost i asocijativnost, distributivnost unije prema presjeku i presjeka prema uniji. Primjena formule

$k(A \cup B) = kA + kB - k(A \cap B)$. Konačni i beskonačni skupovi.

Zadaće za učenike:

- upoznati skup kao osnovni pojam matematike
- navesti razne primjene skupova i skupove brojeva, skupove točaka i druge
- upoznati podskup i jednakost skupova
- naučiti osnovne operacije sa skupovima: presjek skupova, uniju skupova, razliku skupova i komplement skupa
- naučiti svojstva presjeka i unije skupova
- upoznati beskonačne skupove i razliku između konačnih i beskonačnih skupova
- rješavati složenije zadatke sa skupovima.

2. DJELJIVOST PRIRODNIH BROJEVA**Nastavni sadržaji**

Kriteriji djeljivosti. Veza najvećeg zajedničkog djelitelja i najmanjeg zajedničkog višekratnika. Teorem o dijeljenju. Teorem o djeljivosti zbroja i razlike. Teorem o djeljivosti produkta. Zajednički djelitelj i zajednički višekratnici. Dekadski brojevni sustav.

Zadaće za učenike:

- naučiti pravila djeljivosti
- naučiti osnovna svojstva djeljivosti
- naučiti teorem o djeljivosti zbroja, razlike i produkta
- naučiti što su zajednički djelitelji i zajednički višekratnici
- detaljnije upoznati dekadski brojevni sustav
- rješavati složenije zadatke s djeljivošću prirodnih brojeva

3. DEKADSKI ZAPIS RAZLOMKA**Nastavni sadržaji**

Konačni decimalni brojevi. Beskonačni periodični decimalni brojevi. Prikazivanje racionalnih brojeva decimalnim brojevima. Prikazivanje decimalnih konačnih brojeva racionalnim brojevima.

Zadaće za učenike:

- naučiti zapisivati razlomke u decimalnom obliku
- naučiti razliku između konačnih i beskonačnih decimalnih brojeva
- razlikovati razlomke koji će u decimalnom zapisu imati konačan broj od onih koje će biti beskonačni periodični brojevi
- zapisivati konačne decimalne brojeve u obliku razlomaka
- rješavati složenije zadatke.

4. MJERENJE**Nastavni sadržaji**

Mjerenje dužine, površine i volumena. Izračunavanje opsega, geometrijskih likova. Izračunavanje površine pravokutnika, kvadrata i pravokutnog trokuta. Izračunavanje oplošja i volumena kvadra i kocke.

Zadaće za učenike:

- upoznati pojmove mjerenja i mjerni brojevi
- naučiti jedinice za mjerenje dužine, površine i volumena
- izračunavati opseg i površinu pravokutnika, kvadrata i pravokutnog trokuta
- izračunavati oplošje i volumen kvadra i kocke
- rješavati složenije i primijenjene zadatke.

5. KUT**Nastavni sadržaji**

Sukuti i vršni kutovi, kutovi uz transferzalu. Kutovi s usporednim i kutovi s okomitim kracima - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- naučiti što je kut, vršne kutove, sukute i kutove uz transferzalu
- promatrati međusobne odnose kutova, odnos kutova s sporednim i kutova s okomitim kracima
- rješavati složenije zadatke s kutovima.

VI. razred**1. RAČUNANJE S RAZLOMCIMA I SVOJSTVA ZBROJA I PRODUKTA****Nastavni sadržaji**

Komunikativnost i asocijativnost zbroja. Komunikativnost i asocijativnost umnoška. Distributivnost množenja prema zbrajanju.

Zadaće za učenike:

- naučiti računске operacije s razlomcima
- usvojiti svojstva računskih operacija s razlomcima
- naučiti veze među računskim operacijama
- rješavati složenije teorijske i praktične zadatke s razlomcima.

2. TROKUT**Nastavni sadržaji**

Neke konstrukcije trokuta metodom pomoćnih likova. Odnosi stranica trokuta, nejednakosti, primjena na zadatke. Odnos stranica i kutova trokuta. Poučci o sukladnosti trokuta. Površina trokuta - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- uočavati međusobne odnose stranica i kutova trokuta
- naučiti: sukladnost dužina, sukladnost trokuta
- naučiti teorem o sukladnosti trokuta
- primjenjivati teorem o sukladnosti u geometrijskim dokazima: svojstva paralelograma, srednjica trokuta, simetrala dužina i kuta, 4 osobite točke trokuta
- izraditi konstrukcije trokuta
- znati metode konstruiranja
- rješavati složenije zadatke s opsegom i površinom trokuta

3. CIJELI BROJEVI**Nastavni sadržaji**

Apsolutna vrijednost cijelog broja. Svojstva zbroja i produkta cijelih brojeva. Linearne jednadžbe u skupu Z . Linearne nejednadžbe u skupu Z .

Zadaće za učenike:

- naučiti pridruživanje točaka pravca cijelim brojevima
- naučiti apsolutnu vrijednost cijelog broja
- računati s cijelim brojevima, rješavati složenije zadatke
- rješavati jednadžbe i nejednadžbe s cijelim brojevima
- rješavati složenije primijenjene zadatke.

4. RACIONALNI BROJEVI**Nastavni sadržaji**

Gustoća skupa Q . Jednadžbe i nejednadžbe u skupu Q i primjena na tekstualne zadatke.

Zadaće za učenike:

- naučiti: skup Q racionalnih brojeva, jednakost racionalnih brojeva, pridruživanje točaka pravca racionalnim brojevima, modul racionalnog broja
- uočiti gustoću skupa Q
- rješavati složenije zadatke sa zbrajanjem, oduzimanjem, množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva
- naučiti svojstva zbroja i produkta racionalnih brojeva
- rješavati jednadžbe i nejednadžbe u skupu Q
- primjenjivati računске operacije i jednadžbe u raznim složenijim zadacima.

5. ČETVEROKUT**Nastavni sadržaji**

Četverokuti, svojstva i neke konstrukcije. Četverokuti s okomitim dijagonalama. Opseg i površina četverokuta - složeniji zadaci.

Zadaće za učenike:

- naučiti vrste četverokuta i njihova svojstva
- konstruirati četverokute, rješavati razne zadatke

- naučiti svojstva četverokuta s okomitim dijagonalama
- naučiti opseg i površinu četverokuta
- rješavati složenije opće i primijenjene zadatke s četverokutima.

VII. razred

1. KOORDINATNI SUSTAV

Nastavni sadržaji

Koordinatni sustav na pravcu. Udaljenost točaka i polovište dužine na brojevnom pravcu. Pravokutni koordinatni sustav u ravnini. Polovište dužine u pravokutnom koordinatnom sustavu.

Zadaci za učenike:

- naučiti koordinatni sustav na pravcu
- odrediti udaljenost dviju točaka na pravcu
- odrediti polovište dužine na brojevnom pravcu
- naučiti što je gustoća skupa Q
- naučiti što je pravokutni koordinatni sustav u ravnini
- odrediti polovište dužine u pravokutnom koordinatnom sustavu u ravnini
- rješavati složenije zadatke u vezi s koordinatnim sustavom.

2. PROPORCIONALNOST I OBRNUTA PROPORCIONALNOST

Nastavni sadržaji

Funkcija $f(x) = ax$ i njezin graf.

Funkcija $f(x) = \frac{a}{x}$ i njezin graf.

Složeniji zadaci u svezi s proporcionalnošću, obrnutom proporcionalnošću, postotnim i kamatnim računom. Pojam promila i primjene. Primjena razmjera i produljenog razmjera u složenijim zadacima.

Zadaci za učenike:

- naučiti proporcionalnost i obrnutu proporcionalnost
- naučiti produženi razmjer i primjene
- naučiti postotni i kamatni račun, te pojam promila
- naučiti definiciju funkcije, te funkcije $f(x) = ax$ i $f(x) = \frac{a}{x}$ i njihove grafove
- rješavati složenije zadatke s proporcionalnosti i obrnutom proporcionalnosti, postotnim i kamatnim računom.

3. MNOGOKUTI

Nastavni sadržaji

Osnovno o mnogokutu. Dijagonale i kutovi mnogokuta. Konstrukcije pravilnih mnogokuta. Opseg i površina mnogokuta. Sukladnost i sličnost mnogokuta. Svojstva sličnih mnogokuta i primjene.

Zadaci za učenike:

- naučiti osnovne elemente i konstrukcije mnogokuta
- rješavati složenije zadatke s opsegom i površinom mnogokuta
- naučiti sukladnost i sličnost mnogokuta i to primjenjivati u zadacima.

4. SUSTAV DVIJU LINEARNIH JEDNADŽBI S DVIJE NEPOZNANICE

Nastavni sadržaji

Rješavanje sustava dviju linearnih jednadžbi s dvije nepoznanice raznim metodama. Nemoguć i neodređen sustav. Sustavi s općim koeficijentom. Problemski zadaci.

Zadaci za učenike:

- rješavati sustave linearnih jednadžbi (složenije zadatke) raznim metodama
- naučiti što je nemoguć i neodređen sustav
- rješavati sustave s općim koeficijentom
- primjenjivati sustave jednadžbi na praktične zadatke

5. LINEARNA FUNKCIJA

Nastavni sadržaji

Primjena linearne funkcije u praktičnim zadacima. Eksplisitna i implicitna jednadžba pravca. Okomiti pravci. Jednadžba pravca kroz dvije točke. Segmentni oblik jednadžbe pravca. Grafičko rješavanje sustava linearnih jednadžbi. Primjena jednadžbe u zadacima s trokutom i paralelogramom.

Zadaci za učenike:

- naučiti: pojam linearne funkcije, graf i tok linearne funkcije
- naučiti razne oblike jednadžbe pravca
- naučiti uvjet usporednosti okomitosti dvaju pravaca
- određivati sjecište dvaju pravaca
- rješavati grafički sustav linearnih jednadžbi
- primjenjivati jednadžbe pravca na zadatke u geometriji.

6. KRUŽNICA I KRUG

Nastavni sadržaji

O kružnici i krugu. Obodni i središnji kut, tetivni i tangencijalni četverokut. Konstruktivni zadaci. Opseg i površina kruga. Složeniji zadaci o duljini kružnog luka te o opsegu i površini kružnog isječka.

Zadaci za učenike:

- definirati kružnicu i krug, obodni i središnji kut
- naučiti svojstva tetivnog i tangencijalnog četverokuta
- rješavati konstruktivne zadatke
- rješavati složenije zadatke s opsegom i površinom kruga i kružnog isječka.

VIII. razred

1. ALGEBARSKI IZRAZI

Nastavni sadržaji

Računanje s potencijama. Faktorizacija jednostavnih algebarskih izraza (razlika kvadrata, razlika kubova i zbroj kubova). Pojednostavljanje algebarskih izraza. Računanje potencijama s cjelobrojnim eksponentima. Brojevi sustavi s bazom 2 i 5.

Zadaje za učenike:

- računati s potencijama
- računati s algebarskim izrazima
- rastavljati algebarske izraze na proste faktore
- naučiti potencije s negativnim eksponentima
- rješavati složenije zadatke s potencijama i algebarskim izrazima
- računati s jednostavnijim algebarskim razlomcima
- upoznati brojeve sustave s bazom 2 i 5.

2. PITAGORIN POUČAK

Nastavni sadržaji

Razni dokazi Pitagorina poučka.

Primjena Pitagorina poučka u složenijim zadacima.

Zadaje za učenike:

- naučiti Pitagorin poučak i obrat Pitagorina poučka
- naučiti nekoliko dokaza Pitagorina poučka
- primjenjivati Pitagorin poučak u raznim geometrijskim i praktičnim zadacima
- izračunavati međusobnu udaljenost dviju točaka u koordinatnom sustavu.

3. REALNI BROJEVI

Nastavni sadržaji

Decimalna aproksimacija realnog broja.

Pridruživanje točaka pravca realnim brojevima.

Zadaje za učenike:

- upoznati iracionalne brojeve, skup I i skup R
- dokazati da $\sqrt{2}$ nije racionalan broj
- zapisivati razlomke u decimalnom obliku
- zapisivati decimalne periodske brojeve u obliku razlomka
- apsokrimirati realne brojeve
- pridruživati točke pravca realnim brojevima i uočiti da je to pridruživanje bijekcija.

4. PRESLIKAVANJE RAVNINE

Nastavni sadržaji

Računanje s vektorima. Primjena vektora u geometrijskim zadacima. Kompozicije translacije, osnih simetrija, centralnih simetrija i rotacija. primjena translacije, osne simetrije, centralne simetrije i rotacije u konstruktivnim zadacima.

Zadaje za učenike:

- naučiti zbrajati i oduzimati vektore
- množiti vektore brojem
- dokazivati neke geometrijske tvrdnje pomoću vektora
- naučiti translaciju, osnu i centralnu simetriju te rotaciju ravnine
- rješavati zadatke s kompozicijom translacije, simetrija i rotacija
- rješavati konstruktivne zadatke pomoću translacije, simetrije i rotacije.

5. PROJICIRANJE

Nastavni sadržaji

Vrste projiciranja: centralno, paralelno, ortogonalno i koso.

Ortogonalno projiciranje na dvije ravnine, tlocrt i nacrt: točke, dužine, trokuta, paralelograma, mnogokuta, kruga, kocke, kvadra, prizme i piramide.

Zadaje za učenike:

- naučiti što je projiciranje i vrsta projiciranja
- projicirati točku, dužinu, pravac, trokut, četverokut, mnogokut i krug na jednu ravninu i na dvije ravnine
- projicirati kvadar i kocku
- naučiti osnovno o kosoj projekciji
- crtati kosu projekciju trokuta, četverokuta, mnogokuta, kruga, kocke, kvadra, prizme, piramide i valjka.

6. GEOMETRIJSKA TIJELA

Nastavni sadržaji

Složeniji zadaci u svezi s oplošjem i volumenom geometrijskih tijela (razne prizme, piramide, krnja piramida, krnji stožac, kugla).

Površine presjeka geometrijskih tijela.

Zadaje za učenike:

- naučiti oplošje i volumen prizmi, piramida, valjka, stošca i kugle
- rješavati zadatke s krnjom piramidom i krnjim stošcem
- izračunavati površine presjeka geometrijskih tijela ravninama
- rješavati razne praktične zadatke u vezi s oplošjem i volumenom geometrijskih tijela.

OBJAŠNJENJE

Program izborne nastave matematike koncipiran je tako da učenicima omogući dublje i opsežnije proučavanje nastavnih sadržaja redovite nastave rješavanjem složenijih zadataka te da proširuje gradivo uvođenjem novih pojmova i tema.

Učenici se za program izborne nastave matematike opredjeljuju prema vlastitoj želji, bez obzira na ocjenu u redovitoj nastavi. Izbornom nastavom želi se obuhvatiti što više učenika koji pokazuju posebno zanimanje i sposobnost za matematiku. Prema tome, zadaća izborne nastave je svakom učeniku omogućiti da se posebno bavi onim područjem za koje iskazuje sposobnosti.

Učitelji matematike trebaju primjenjivati takve metode i oblike rada koji potiču zainteresiranost učenika i postupno ih uvode u matematičke pojmove kako bi spoznali da se matematika može naučiti i da se u njoj može napredovati. Najpogodnije su one metode koje učenika privikavaju na samostalan rad. Ispravan i motivirajući odnos učitelja prema učenicima, te izbor zanimljivih sadržaja i zadataka, pridonijet će odluci mnogih učenika da uče matematiku i postignu dobre rezultate.

PRIRODA

Cilj i svrha

Cilj je izborne nastave prirode produbiti i proširiti sadržaje redovite nastave te zadovoljiti šire učeničke interese i sposobnosti. Uz veću mogućnost individualizacije nastave, moguće je otkriti, poticati i usmjeravati učenike s posebnom sklonošću za prirodoslovlje.

Raznolikost izbornih programa omogućuje nastavniku izvoditi onu kombinaciju koja najviše odgovara iskazanom zanimanju učenika, uvjetima u kojima škola djeluje te njegovim osobnim sklonostima.

Obilje praktičnih radova predviđenih izbornim programima, omogućuju učenicima neposrednu primjenu stečenih znanja te razvoj svih onih vještina i manualne spretnosti, kojima se manje pozornosti može posvećivati tijekom redovite nastave. Posebno se to odnosi na izborne programe petog razreda A (Cvjećarstvo) i C (Domaćinstvo - odijevanje) koji se bave praktičnim i neposredno primjenjivim sadržajima.

V. razred

Program A (CVJEČARI)	35 sati
Program B (BOTANIČARI)	35 sati
Program C (DOMAĆINSTVO - ODIJEVANJE)	35 sati

PROGRAM A -5 (CVJEČARI - 35 sati)

SADRŽAJI:

1. Flora zavičaja

- što je flora
- osnove biljke u zavičaju
- okoliš škole, park, livada, šuma

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- učenici trebaju usvojiti pojam flore
- uočavati najkarakterističnije biljke zavičaja kroz okoliš škole, park, livadu, šumu

SADRŽAJI:

2. Biljni organizam u svakidašnjem životu

- kisik, hrana, lijekovi, vitamini, odijevanje, građevni materijal, ukras....

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- Shvatiti korist i važnost uzgajanja biljnih organizama zbog stvaranje kisika, proizvodnje hrane, lijekova, vitamina, korištenja za odijevanje, građevni materijal, ukras....

SADRŽAJI:

3. Biljke interijera

- najpoznatije biljke, njega, razmnožavanje

prijedlog:

sansevijerija, afrička ljubičica, paprati, sobni puzavac, tradeskancija, pelargonija, kaktusi.....

- njihov smještaj, tlo, sadnja, razmnožavanje, zalijevanje, bolesti, štetnici

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uz praktičan rad upoznati i usvojiti znanja o njezi i razmnožavanju karakterističnih i najčešćih biljaka naših interijera
- razvijati smisao za lijepo, ukrašavanje interijera i ljubav prema biljkama

SADRŽAJI:

4. Biljke eksterijera

- najpoznatije biljke, njega, razmnožavanje

prijedlog:

zeljaste biljke: tulipani, sunovrati, kaktusi, kadife, neven, prkos, lijepe Kate.

- njihov smještaj, tlo, sadnja, razmnožavanje, zalijevanje, bolesti, štetnici
- grmlje: hortenzija, balkanska forsitija, obična kalina (Ligustrum), ruže.....
- stabla: smreka, jela, čempres, lipa, breza ili drugo, prema veličini i položaju i drugim značajkama školskog okoliša

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- učenici će uz praktičan rad upoznati i usvojiti znanja o njezi i razmnožavanju karakterističnih i najčešćih biljaka naših eksterijera
- razvijati smisao za lijepo, ukrašavanje eksterijera i ljubav prema biljkama

OBJAŠNJENJE:

Nastavnik može program izborne nastave prilagoditi i dopuniti prema uvjetima u kojima škola djeluje, odnosno uvrstiti primjere koji ovdje nisu navedeni. Nastavnik će u svoj izvedbeni program unijeti posebnosti određene veličinom raspoloživog školskog prostora i njegova uređenja, te će se rukovoditi brojnošću i zastupljenošću biljaka koje su već njegovane u školskom okolišu.

PROGRAM B - 5 (BOTANIČARI - 35 sati)

SADRŽAJI:

1. Mikroskop i lupa kao sredstva kojima upoznajemo građu organizma:

- upoznavanje dijelova mikroskopa i načina rukovanja mikroskopom
- mikroskopiranje i priprema jednostavnih mikroskopskih preparata, npr:

promatranje lupom vlasi kose

mikroskopiranje vlasi kose

promatranje lupom prašnika

promatranje mikroskopom peludnog zrnca

povećanje objekta gledanog mikroskopom

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uz praktičan rad naučiti dijelove mikroskopa, rukovanje mikroskopom; uočiti značenje i primjenu mikroskopiranja

SADRŽAJI:

2. Korijen i njegova funkcija

- različiti oblici korijena
- makroskopska građa korijena; zračno korijenje
- izrada kljališta (grah, pšenica, ...)
- mikroskopiranje korijenove dlačice; pokus osmoze
- pokus dokazivanja korijenovog tlaka

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- učenici će na prirodnom materijalu upoznati građu i funkciju korijena
- prilikom praktičnog rada u izradi kljališta, uočiti će uvjete potrebne za klijanje i produbiti znanja stečena na redovitoj nastavi

SADRŽAJI:

3. Stabljika

- vrste stabljike - nadzemne i podzemne
- presjek stabljike (drvenaste i zeljaste) - građa i funkcija
- praktični rad - razmnožavanje reznicama - ruže

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- učenici će detaljnije, na prirodnom materijalu, makroskopski i mikroskopski upoznati vrste stabljika, njihovu građu i funkciju te način razmnožavanja biljaka uz pomoć stabljike

SADRŽAJI:

4. List

- oblici listova - sakupljanje zbirke različitih vrsta listova
- građa lista - mikroskopiranje presjeka lista (tradeskancija)
- mikroskopiranje puči
- utjecaj svjetlosti na biljke (pokusi dokazivanja klorofila i okretanja biljke prema izvoru svjetlosti)
- fotosinteza (pokus kojim se dokazuje fotosinteza na vodenoj kugi)

- planktonske alge
- more - najveći proizvođač kisika i hrane na planetu
- praktičan rad kojim se dokazuje disanje biljke

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- na prirodnom materijalu upoznati vrste i građu listova
- na pokusima shvatiti funkciju lista
- pokusima dokazati da klorofil nastaje na svjetlu i da se biljka okreće prema svjetlu
- na temelju praktičnog rada dokazivanja fotosinteza na biljci vodena kuga, zaključiti o produktima fotosinteze
- zaključiti o važnosti fotosinteze za živi svijet, te kakav je u tom smislu utjecaj zagađenja

SADRŽAJI:

5. Cvijet

- cvjetovi (jednospolni i dvospolni)
- pelud različitih cvjetova, mikroskopiraje
- oprašivanje - vrste oprašivanja i važnost oprašivanja za poljoprivredu

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- na prirodnom materijalu i mikroskopiranjem upoznati građu i funkciju spolnih organa kod različitih biljaka cvjetnjača;
- napraviti anatomski prikaz cvijeta
- shvatiti važnost oprašivanja i upoznati postupke za dobivanje novih odlika biljaka

6. Plod

- izrada zbirke plodova
- građa ploda
- način rasprostranjivanja plodova i sjemenki

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- na prirodnom materijalu upoznati građu i naučiti i rasprostranjivanje plodova i sjemenki

OBJAŠNJENJE:

Nastavnik može prilagoditi redosljed sadržaja na način koji će najbolje pratiti slijed redovite nastave.

PROGRAM C - 5 (DOMAĆINSTVO - ODIJEVANJE - 35 sati)

SADRŽAJI:

1. Uvod

- osnovne životne potrebe (hrana, odjeća, stanovanje)
- kulturne potrebe (kako se hrani, odijeva, gdje i kako se živi)
- estetske potrebe (potrebe za doživljavanjem i stvaranjem lijepoga)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- navesti osnovne životne potrebe, s posebnom raščlambom kulturnih i estetskih potreba

SADRŽAJI:

2. Uloga odijevanja u životu čovjeka

- zašto se odijevamo (klimatski utjecaji, sprječavanje bolesti i ozljeda, njegovanje i pokazivanje smisla za lijepo)
- odijeca kroz povijest (posjet Etnografskom muzeju ili slikovni materijal)
- radna odjeća (uniforme)
- naše narodne nošnje (karakteristična nošnja moga kraja)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati estetsko i funkcionalno značenje odijevanja te povijesni pregled odijevanja,
- upoznati podijelu odjeće s obzirom na klimatske uvjete, životnu dob, namjenu (dnevna, svečana, sportska, službena te karakteristična nošnja zavičaja)
- sakupiti dijelove narodnih nošnji ili fotografija, te načiniti vlastitu zbirku ili album kako bi što bolje upoznali ljepotu nošnji iz raznih dijelova Republike Hrvatske

SADRŽAJI:

3. Rublje, odjeća, obuća

Rublje

- dnevno, noćno, ostalo
- karakteristične tkanine za izradu rublja (meke, prozirne, lako upijaju, koje se mogu često prati, glačati zbog dezinfekcije)

Odjeća

- zimska, ljetna - popratne pojedinosti
- tkanine - debljina, propustljivost na vodu, prikladnost za pranje, boje i uzorci

Obuća

- zimska, ljetna - prijelazna i posebna
- važnost za očuvanje zdravlja

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati fiziološka svojstva rublja, odjeće i obuće (izolacija od previsokih i preniskih temperatura, poroznost i nosivost),
- naučiti pozitivan (a u nekim slučajevima i negativan) utjecaj odjeće i obuće na zdravlje - zdravo stopalo, kralježnica te čuvanje radne sposobnosti
- razvijanje navika održavanja higijene rublja, odjeće i obuće

SADRŽAJI:

4. Sirovine za izradu tkanina ili tekstila

- tkanina, pređa, predivo
- praktičan rad - sakupiti po komadić tkanine od pamuka, konoplje, vune, lana, svile, sintetičkih vlakana
- prirodna tekstilna vlakna - biljna (pamuk, lan, konoplja) - životinjska (vuna, svila, dlaka)
- mineralna vlakna (azbest, mineralne niti)
- umjetna tekstilna vlakna - polusintetska (slična pamuku, svili, vuni)
- praktičan rad - mikroskopiranje vlakana, upijanje vode, čvrstoća, elastičnost, sjaj, gorenje, pepel, miris

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati osnovne tvari prirodnih i umjetnih tekstilnih vlakana (celuloza, bjelančevine, mineralne tvari)
- shvatiti da različita svojstva vlakana proizlaze iz njihova različita podrijetla
- upoznati osnovne načine dobivanja različitih vrsta vlakana (celulozna, bjelančevinasta, mineralna, polusintetička i sintetička)
- načiniti zbirku različitih vrsta tkanina

SADRŽAJI:

5. Pranje, sušenje, glačanje

- postupak održavanja odjevnog predmeta ovisi o sastavu vlakana od kojih je tkanina izrađena

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti važnost namakanja, pranja, ispiranja, sušenja i glačanja radi očuvanja zdravlja i trajnosti odjevnih predmeta

SADRŽAJI:

6. Od sirovine do tkanine

- izrada pređe - ručno - preslica, kolovrat
- načini vezanja niti osnove i potke (ručni razboj i tvornički)
- platneni, keperni, atlasni vez
- praktičan rad - ispitivanje izgleda, čvrstoće i elastičnosti tkanine prema načinu vezivanja niti (platneni, keperni, atlasni vez)
- dorada i oplemenjivanje tkanine (bojenje, škrobljenje, impregniranje)
- bojenje odjevnih predmeta
- tkanina u trgovini - etiketa na smotku
- vrste tkanina i njihova namjena - za rublje, haljine, kostime, ogrtače, muška odijela, za ostale namjene
- praktičan rad - zbirka različitih vrsta tkanina

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati izradu pređe preslicom, kolovratom
- upoznati načine vezanja osnove i potke
- naučiti razlikovati platneni, keperni i atlasni vez
- shvatiti važnost izgleda, čvrstoće i elastičnosti pojedine tkanine za izradu određenih odjevnih predmeta
- naučiti važnost dorade tkanina bojanjem, škrobljenjem i impregniranjem
- naučiti važnost podataka na etiketi za kupnju tkanine
- naučiti razlikovati pojedine vrste tkanina prema namjeni

SADRŽAJI:

7. Od tkanine do odjevnog predmeta

- praktičan rad - uzimanje mjera
- kako se vadi kraj iz krojnog arka
- polaganje kroja na tkaninu i krojenje
- izrada jednostavnog odjevnog predmeta
- osnovni bodovi prišivanja rukom (običan, zrnčasti, kosi rubni bod, križni, zupčasti bod, prišivanje dugmeta, izrada rupica)

- popravljjanje svoje stare odjeće
- kupnja gotovih odjevnih predmeta
- veličina i popratni listić

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uzimanjem mjera doći do svog konfekcijskog broja
- upoznati na osnovi svojih mjera vađenje kroja iz krojnog arka
- naučiti krojiti i izraditi jednostavan odjevni predmet
- naučiti kako načiniti jednostavne popravke svoje odjeće
- osposobiti za samostalno nabavljanje odjevnih predmeta

SADRŽAJI:

8. Kultura odijevanja

- skladnost u odijevanju i ukrašavanju odjevnih predmeta
- održavanje odjevnih predmeta i obuće (čuvanje i čišćenje)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razvijanje smisla za skladno odijevanje - modelom, bojom i izgledom tkanine
- usvajanje postupaka čišćenja, održavanja i spremanja odjevnih predmeta

OBJAŠNJENJE:

Između predloženih sadržaja nastavnik može odabrati i posebno razraditi one koji su primjereni uvjetima rada u školi te zanimanju i potrebama učenika.

VI. razred

Program A (BOTANIČARI) - 35 sati

Program B (DOMAĆINSTVO -STANOVANJE) 35 sati

Program C (EKOLOGIJA) - 70 sati

PROGRAM A - 6

(BOTANIČARI)

35 sati

SADRŽAJI:

1. Flora zavičaja

- što je flora?
- osnovne biljke u zavičaju
- okoliš škole, livada, park, šuma

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- usvojiti pojam flore
- uočavati karakteristične biljke zavičaja iz okoliša škole, livade, parka, šume

SADRŽAJI:

2. Samoniklo jestivo bilje

- prijedlog: petrovac, trputac, šparoga, borovnica, gluhač, medvjedi luk, vlasac, rusomača, sljez, kopriva, paprat, jagoda, kupina, šipak, bazga, maslačak, gljive, kesten, bukva, hrast, lipa, smokva, drijen.....
- rasprostranjenost, prehrambena vrijednost, branje i pripremanje
- praktičan rad - skupljanje i pripremanje (izrada herbarija)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati karakteristične samonikle jestive biljke zavičaja, njihovo vrijeme branja i način pripremanja s posebnim osvrtom na prehrambenu vrijednost
- izvesti praktičan rad: skupiti biljke i napraviti herbarij te prema godišnjem dobu pripremiti za jelo neke samonikle jestive biljke zavičaja

SADRŽAJI:

3. Otrovnne biljke

- prijedlog: bunika, tisa, divlja salata, žabnjak, mrazovac, šumarica, ljulj, đurdica, kukurijek, divlji peršun, likovac, velebilje, otrovne gljive
- praktičan rad - napraviti herbarij i opisati otrovnost pojedine biljke

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- prepoznavati otrovne biljke, te znati njihovu otrovnost

SADRŽAJI:

4. Ljekovite biljke

- prijedlog: stolisnik, gavez, kamilica, kupina, šipak, luk, sljez, paprat, šumska jagoda, hrast, jela, smreka, čuvarkuća, borovnica, malina, bazga, gospina trava, divizma, trputac, maslačak, ružmarin, šafran, kadulja, celer, vodopija, vinova loza, pšenica.....
- rasprostranjenost, ljekovitost, branje i primjena
- skupljanje i primjena (izrada herbarija)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati karakteristične ljekovite biljke zavičaja, njihovo vrijeme branja, način primjene s posebnim osvrtom na ljekovitost
- naučiti pravilno skupljati biljke i pravilno načiniti herbarij

SADRŽAJI:

5. Začinske biljke

- prijedlog: kopar, kim, korijandar, komorač, peršin, anis, ružmarin, gorušica, majčina dušica, borovnica, hren, lovor, kadulja, origano, bosiljak, feferon
- rasprostranjenost, branje i primjena
- praktičan rad - napraviti herbarij s karakterističnim začinskim biljkama

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati karakteristične začinske biljke i njihovu primjenu
- naučiti sakupljati biljke i napraviti herbarij

PROGRAM B - 6 (DOMAĆINSTVO - STANOVANJE - 35 sati)

SADRŽAJI:

1. Stan suvrenog čovjeka

- stambeno naselje - pravilan smještaj (urbani i ruralni planovi, smjer vjetrova, strane svijeta, tvornice, odlagališta otpada, luka.....)
- prateći objekti (škole, vrtići, robne kuće, tržnica..)
- stambene zgrade - pravilna orijentacija i dobra zaštita od vremenskih utjecaja
- dodatne prostorije u stambenoj zgradi (spremišta, garaže itd.)
- stan - pravilna orijentacija
- suvremeni građevinski materijal - izolacija, štednja energije

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razumjeti da stambeno naselje mora povoljno utjecati na život i zdravlje čovjeka, te da mora pružiti stanovnicima udobnost i zaštitu
- naučiti da stambena zgrada mora biti dobro smještena i pravilno orijentirana te da mora biti izgrađena tako da stanarima pruža dobru zaštitu i da osim stanova mora imati dodatne i zajedničke prostorije
- uočiti prednosti pravilnog orijentiranja stana i razmještaja prostorija prema stranama svijeta
- uočiti prednosti korištenja suvremenih građevinskih materijala zbog izolacije i štednje energije

SADRŽAJI:

2. Prirodno i umjetno osvjetljivanje i zagrijavanje stana

- pravilno prirodno osvjetljivanje stana
- umjetno osvjetljivanje stana - jačina i smještaj žarulja po prostorijama
- štednja energije
- zagrijavanje stana - prema prostorijama, različiti načini zagrijavanja, očuvanje zdravlja i štednja energije

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti važnost pravilnog prirodnog i umjetnog osvjetljenja i zagrijavanja stana zbog štednje energije i očuvanja zdravlja

SADRŽAJI:

3. Opskrba stana pitkom vodom i svježim zrakom

- pitka voda - hladna i topla (način zagrijavanja i štednja vode)
- otpadne vode - očuvanje zdravlja i okoliša
- načini pravilnog provjetravanja (prozračivanja) stana
- očuvanje zdravlja

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti pravilnu opskrbu i korištenje pitke vode zbog očuvanja zdravlja i štednje vode
- naučiti važnost pravilnog zbrinjavanja i smanjenja štatnih tvari u otpadnim vodama zbog očuvanja prirode i zdravlja
- shvatiti važnost redovitog provjetravanja stambenog prostora zbog očuvanja zdravlja

SADRŽAJI:

4. Materijali za oblaganje zidova i podova, njihova higijenska, toplinska i estetska uloga

- vrste materijala - posjet trgovini i način kupnje
- higijenska uloga - očuvanje zdravlja
- toplinska uloga - očuvanje zdravlja
- estetska uloga

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati vrste materijala za oblaganje zidova i podova te njihovu higijensku, toplinsku i estetsku ulogu zbog očuvanja zdravlja i kulture stanovanja

SADRŽAJI:

5. Prostorije suvremenog stana i njihov raspored

- tlocrt stana - funkcionalnost i ekonomičnost stambenog prostora

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- napraviti tlocrt stana te shvatiti pravilan raspored prostorija kroz funkcionalnost i ekonomičnost

SADRŽAJI:

6. Oprema pojedinih prostorija

- unutrašnje uređenje pojedinih prostorija stana (spavaća soba, dječja)
- soba, dnevni boravak, kupaonica, hodnik, ulazni prostor, balkon, terasa) - funkcionalni i estetski zahtjevi
- posjet trgovini namještaja

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uočiti različite načine unutrašnjeg uređenja pojedinih prostorija stana s funkcionalnog i estetskog stajališta
- pri posjetu trgovini uočiti različite stilove namještaja i različite mogućnosti namještanja stana

SADRŽAJI:

7. Oprema stana ukrasnim priborom, cvijećem, muzičkim i drugim aparatima

- oprema stana ukrasnim priborom
- oprema stana cvijećem
- oprema stana muzičkim i drugim aparatima

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razvijati osjećaj za lijepo, ugodno i funkcionalno, razvijati ljubav prema cvijeću

SADRŽAJI:

8. Održavanje higijene stana i okolice

- postupci pri održavanju, organizacija rada pojedinih poslova, principi svakidašnjeg, tjednog i godišnjeg pospremanja stana
- ekonomično korištenje vremena, sredstava za čišćenje i očuvanje zdravlja

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti pravilnu organizaciju rada i pravilan stav tijela pri radu,
- shvatiti da poslove održavanja čistoće stana moraju biti raspoređeni na sve članove obitelji
- naučiti pravilnu primjenu sredstava za čišćenje zbog očuvanja zdravlja i okoliša

SADRŽAJI:

9. Nezgode i ozljede u kući

- postupci pri nezgodama i sprječavanje nezgoda (električna energija, plin, padovi i ostalo)
- pružanje prve pomoći

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- usvojiti način ponašanja koji će spriječiti ili umanjiti mogućnost nesreće u kući
- naučiti postupke koje je potrebno primijeniti prilikom nezgoda i pružanje osnovne pomoći unesrećenom

SADRŽAJI:

10. Uređenje dvorišta i okućnice

- estetsko i funkcionalno uređenje dvorišta i okućnice

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razvijati smisao za lijepo i funkcionalno uz ekološki pristup (kompostiranje, uzgoj prikladnih biljaka, štednja vode)

SADRŽAJI:

11. Uređenje stana pred odlazak na godišnji odmor

- zbrinuti biljke, hladnjak, el. aparate, plin, vodu i temeljito očistiti stan

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- shvatiti važnost zbrinjavanja biljaka, hladnjaka, el. aparata, plina, vode i temeljitog čišćenja stana prije dužeg izbjivanja radi očuvanja zdravlja i okoliša te radi sprječavanja nezgoda

SADRŽAJI:

12. Kućni ljubimci

- posebno mjesto za kućne ljubimce u stanu i u prostoru okućnice

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razumjeti da ljubav prema kućnim ljubimcima mora biti praćena brigom i odgovornošću za njih
- razvijati kulturu ponašanja i držanja kućnih ljubimaca u stanu, zgradi, naselju

**PROGRAM C - 6
(EKOLOGIJA - 70 sati)**

SADRŽAJI:

1. Čovjek i priroda:

- Kako postati prirodoslovac? Naprtnjača prirodoslovca -oprema za terensku nastavu
- Prirodoslovac kod kuće, u laboratoriju, nakon povratka s terena...

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti kako se treba pripremiti za teren te kako se obrađuje prikupljeni materijal i podatke nakon povratka

SADRŽAJI:

2. Šuma:

- Organizacija ekskurzije u šumu; određivanje, mjerenje, praćenje ekoloških čimbenika (najmanje četiri puta godišnje za isti lokalitet)
- Prehrana u prirodi, samonikle jestive biljke, ključ za određivanje gljiva, priručnik za prepoznavanje ostalih biljaka u šumi,
- Mikroskopiranje spora gljiva i paprati.
- Herbarski primjerci drveća (listovi s grančicama).
- Posjetiti i proučiti jedno zaštićeno prirodno područje svoga kraja.

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- pripremiti se za ekskurziju u šumu, upoznati pribor i usvojiti metode mjerenja i način opažanja; razumjeti svrhu posjeta šumskoj biocenozi i preuzeti konkretne zadaće
- u prirodi upoznati samoniklo jestivo bilje te naučiti kako se služimo priručnicima i ključevima za prepoznavanje biljaka i gljiva
- na temelju prikupljenih uzoraka upoznati mikroskopsku građu gljiva i paprati
- naučiti pravilno prikupljati i herbarizirati biljke
- upoznati zaštićeno prirodno područje svog kraja (regije)

SADRŽAJI:

3. Boravak u prirodi:

- Opasnosti za čovjeka u prirodi
- Pronalaženje vode u prirodi, upotreba atmosferske vode, voda iz biljaka i pročišćavanje vode
- Pripremanje vatre i ognjišta u prirodi, konzerviranje hrane
- Izrada skloništa u prirodi (zaštita od nepogode ili mjesto za promatranje ponašanja životinja).

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti koje sve opasnosti možemo susresti krećući se u prirodi
- naučiti o pronalaženju i uporabi vode u prirodi
- naučiti o pripremanju vatre i pripremanju hrane u prirodi te o mjerama opreza
- izraditi ili pronaći sklonište u prirodi i razumjeti kakve značajke ono mora imati

SADRŽAJI:

4. Ekologija mora i kopnenih voda:

- Mjerenja abiotičkih čimbenika tijekom godine (najmanje četiri puta godišnje).
- Izučavanje biotičkih čimbenika (alge, beskralježnjaci, prilagodbe organizama na brzinu toka vode i slično).
- Usporedba uvjeta života na izvoru, ušću i voda u naseljenom mjestu.

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati pribor te razumjeti i usvojiti metode mjerenja abiotičkih čimbenika, te uočiti i tumačiti njihova kolebanja tijekom godine
- na prirodnom materijalu i promatrajući vodene zajednice, zaključiti o biotičkim čimbenicima koji utječu na sastav i brojnost biocenoza

- na temelju mjerenja i opažanja, zaključiti o različitim životnim uvjetima na odabranim različitim dijelovima vodotoka ili morske obale (usporedba različitih postaja)

SADRŽAJI:**5. Utjecaj čovjeka na okoliš:**

- Divlji deponiji, industrija, promet (fotosnimke, moguća suradnja s foto grupom škole).
- Izrada postera, organizacija izložbe fotografija.

ZADACE ZA UČENIKE:

- upoznati pojam i spoznati opasnost od divljih deponija, ispuštanja dima, plinova ili otpadnih voda iz industrijskih i drugih postrojenja
- uočiti promjene krajolika zbog izgradnje prometnica u svom kraju te naučiti kako se te promjene mogu odraziti na fizikalno-kemijske i biološke osobine ekosustava
- otkriti i kartirati, odnosno fotodokumentirati divlje deponije i druge vrste degradacije okoliša u svom kraju, prirediti fotoizložbu

SADRŽAJI:**6. Livada:**

- Ekскурzija u prirodu, izrada herbarijske zbirke škole
- Određivanje biljnih vrsta uz pomoć ključa za određivanje (Bilinear) i prepoznavanje biljaka pomoću druge literature.
- Prikupljanje kukaca za potrebe nastave, izrada zbirke kukaca ("Kukci na livadi" ili "Kukci u šumi" i slično)
- (Mikroskopiranje uzoraka vode - ako je ekspurzija obuhvatila i vodeni ekosustav)

ZADACE ZA UČENIKE:

- na ekspurziji uočiti značajke ekosustava livade,
- prikupiti i herbarizirati karakteristične biljke livade, naučiti i razlikovati rijetke i ugrožene biljke
- koristiti se priručnicima i ključevima za određivanje vrsta biljaka
- prikupljanje i određivanje kukaca na livadi; izrada školske zbirke;
- (na ekspurziji uzeti uzorke vode i mikroskopirati ih nakon povratka u školu)

OBJAŠNJENJE:

Moduli izborne nastave prirode, poglavito u petom razredu, usmjereni su na praktične radove i iskustveno učenje. Učenička predznanja treba organizirati na nov način i međusobno ih povezati te inzistirati na primjeni naučenog. Uz praktičan rad, rad sa živim biljnim materijalom, vodenim i samostalnim promatranjem živih bića i životnih zajednica te prvim koracima u vlastitim malim istraživanjima, učenici uspostavljaju poseban odnos prema prirodi i svom okolišu. Pri tome je važno, posebno kod učenika petog razreda, odgojna nastojanja usmjeriti oblikovanju pozitivnih učeničkih stajališta i pozitivnih oblika ponašanja kao najvrjednijeg postignuća.

U ostvarivanju sadržaja izbornih modula složenijeg sadržaja, učenici će na temelju pokusa i promatranja u prirodi proširiti znanje o međusobnim odnosima organizama i njihova staništa. Upoznat će se s prirodnim pojavama pristupaajući im interdisciplinarno, otkrivajući i povezujući uzroke i posljedice, a da pri tome ne treba inzistirati na poznavanju definicija.

Izbornu nastavu prirode treba organizirati tako da učenici usvajaju znanja ponajprije na temelju neposrednog promatranja, odnosno na primarnim izvorima znanja, da donose zaključke na temelju osobnog iskustva, provedenih pokusa i vlastitih malih istraživanja.

Učenike treba upućivati na dodatnu literaturu i časopise kao što su Priroda, Ekološki glasnik, Drvo znanja, Hrvatske vode i slično. Treba ih što više osamostaljavati u radu i osposobljavati za samostalno učenje i istraživanje. Na primjerenim, egzemplarnim sadržajima, bez opterećivanja pamćenjem mnoštva činjenica, razvijat će sposobnost mišljenja, promatranja i zaključivanja.

BIOLOGIJA**Cilj i svrha:**

Izborna nastava biologije treba zadovoljiti interese onih učenika čije su sklonosti u području prirodoslovlja, posebice u proučavanju i otkrivanju zakonitosti i međuodnosa živog svijeta. Dodatni sadržaji biologije trebaju pobuditi učeničku znatiželju i otkriniti za njih vrata znanosti koja je u punom zamahu, koja je puna obećanja, skriva još mnoge zasad nerazjašnjene tajne.

Izborno su nastavom biologije ponajprije obuhvaćeni oni učenici koji će se možda, u izboru svog budućeg zanimanja opredijeliti za područje medicine, veterine, farmacije, poljoprivrede ili će se dalje školovati na odgovarajućim, odnosno prirodoslovnim fakultetima. Velikim će dijelom upravo izborna nastava pomoći otkrivanju, odgajanju i pripremanju tih učenika za izbor daljeg životnog puta.

No, i više od toga, svojim zanimljivim sadržajem, pristupom i organizacijom rada temeljenom na iskustvenom učenju, izborna nastava biologije pridonosi razvitku općih intelektualnih učeničkih sposobnosti, razvitku sposobnosti promatranja i uočavanja detalja te uopćavanja i sagledavanja cjeline, otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među objektima i pojavama, osamostaljivanju u malim istraživačkim pothvatima. Potičući samostalno zaključivanje na temelju promatranja, povezivanja sa vlastitim iskustvom, provedenih pokusa i na temelju prikupljenih podataka, ovi programi odgajaju kritički i egzaktni način razmišljanja, odgajaju učenike za primjenu znanstvenog pristupa u istraživanju, razmišljanju i procjeni svijeta koji ih okružuje.

Osim razvijanja kognitivnih sposobnosti učenika, istraživanje i promatranje prirode, rad u skupinama i praktičan rad pridonijet će obogaćivanju emocionalnog učeničkog svijeta, osposobljavanju za djelatnu primjenu znanja te povezivanju školskog učenja sa stvarnim životom.

VII. razred

U ostvarivanju izborne nastave biologije VII. razreda može se odabrati :

PROGRAM A (STANICA) - 35 sati

PROGRAM B
(proširuje i prati program redovite nastave) - 70 sati

PROGRAM A - 7 (STANICA - 35 sati)

SADRŽAJI:

1. cjelina: Mikroskop

- Rad s lupom stanice begonije, bazgine srčike
- Mikroskop - vrste, modeli, prvi konstruktori
- Povećanja, mikroskopiranje (mjehurić zraka, kapljica ulja, staklene kapilare i prah u glicerinu i zraku, te s izravnim i kosim osvjetljenjem - zamračenje i slično)
- Izrada mikroskopskih preparata (privremenih i trajnih)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati mogućnosti povećanja lupe i mikroskopa
- shvatiti princip rada svjetlosnog mikroskopa (lom i refleksija svjetlosti uz odabrane vježbe kao što su mikroskopiranje mjehurića zraka i kapljice ulja)
- savladati vještinu izrade privremenih i trajnih mikroskopskih preparata

SADRŽAJI:

2. cjelina: STANICA

- Stanica i njezini organeli
- Jezgra i njene funkcije
- Biljna i životinjska stanica
- "Umjetna stanica"

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati detaljnu građu stanice i njezinu funkciju
- shvatit će značenje riječi organeli u odnosu na organe višestaničnih organizama (mikroskopiranje pojedinih organela stanice kao što su membrana, citoplazma, jezgra, mitohondrij, kristali u biljnim stanicama, leukoplasti, kromoplasti i slično)
- upoznati ulogu jezgre te pripremanjem pokusa i mikroskopiranjem kromosoma u različitim fazama mitoze naučiti više o životnom ciklusu stanice
- uočiti razlike između biljne i životinjske stanice (stanice vodene kuge, donje epiderme lista, stanice kvašćevih gljivica, te epitelne stanice jezika, krvne stanice miša ili nekog drugog životinjskog organizma)
- shvatiti građu, načelo polupropusnosti i ulogu stanične membrane na primjeru Traubeove stanice

SADRŽAJI:

3. cjelina: MIKROBIOLOGIJA

- Osnove mikrobiologije (Luis Pasteur, Robert Koch)
- Bakterije i njihova građa
- Uzgoj bakterija

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati pojam mikrobiologije i njezino značenje, te usvojiti (za učenike) nova znanja o L. Pasteuru, R. Kochu i drugim značajnim mikrobiolozima
- upoznati građu bakterija i njihovu raznolikost
- usvojiti metode rada u mikrobiološkom laboratoriju, izraditi pribor i uređaje za rad s bakteriološkim uzorcima
- naučiti pripremati hranjivu podlogu za uzgoj bakterija

SADRŽAJI:

4. cjelina: PRAŽIVOTINJE

- Jednostanične životinje, uzgoj, mikroskopiranje, izrada trajnih mikroskopskih preparata potrebnih za redovitu nastavu biologije.

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- učenici će naučiti nove sadržaje o praživotinjama, osobito o nametničkim vrstama kao što su npr. trihomonas, tripanosoma, plazmodij malarije i sl.
- samostalno će uzgojiti papučice i održavati ih živim tijekom školske godine (hraniti rižom)
- izraditi trajne preparate krednjaka (uzorak pijeska s morskog dna)

Dodatak :

Uz malo dodatnog napora može se napraviti planktonska mreža, kojom će se uzimati uzorci biljnog i životinjskog planktona. Uzorci se mogu analizirati i crtati, a uz pomoć odgovarajućih slikovnih materijala i odrediti neke planktonske biljne i životinjske vrste.

OBJAŠNJENJE:

Sadržaji ovog modula izborne nastave mogu se modificirati, ovisno o mogućnostima škole. Učenici u školama uz more i kopnene vode mogu planirati mikroskopiranje jednostaničnih algi iz bentala ili pelagijala.

PROGRAM B - 7

70 sati

SADRŽAJI:

1. POJAVA ŽIVOTA NA ZEMLJI

- Postanak života na Zemlji, kemijska i biološka evolucija
- Mikroskopiranje, dijelovi mikroskopa i rukovanje mikroskopom
- Izrada svježih preparata stanica
- Dioba stanice (mitoza)
- Virus i bakterije (promatranje i uzgoj kultura)
- Višestanični organizmi (mikroskopiranje tkiva)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- usvojiti spoznaje o postupnosti i neprekidnom trajanju razvoja života na Zemlji
- uvježbati tehniku mikroskopiranja
- samostalno izraditi preparate stanica i promatranjem uočiti razliku između biljne i životinjske stanice
- na mikroskopskom preparatu vrška korijena luka prepoznati faze mitoze

- izraditi podloge za razvoj bakterija i promatrati razvitak kolonija s različitih uzoraka
- mikroskopiranjem preparata tkiva uočiti značajke pojedinih vrsta tkiva

SADRŽAJI:**2. BESKRALJEŽNJACI**

- Uzgoj i mikroskopiranje praživotinja
- Žarnjaci (mikroskopiranje hidre, pokusi regeneracije)
- Plošnjaci (trakavica, metilj, virnjaci, upoznavanje ciklusa razvitka i mikroskopiranje)
- Mekušci (usporedba tjelesne građe različitih skupina; seciranje)
- Kolutičavci (gujavica - promatranje ponašanja; seciranje)
- Člankonožci (rasčlanjivanje raka)
- Kukci (zadružni kukci, usporedba usnih aparata kukaca, biološke metode u borbi protiv kukaca)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uzgojiti papučicu ili amebu
- izvođenjem pokusa ispitati reakcije praživotinja na podražaje te uočiti njihovu građu
- prikupiti živi materijal za pokuse sa žarnjacima i izvesti pokuse hranjenja, regeneracije i pupanja
- usporedbom tjelesne građe mekušaca, kolutičavaca, rakova i kukaca uočiti raznolikost oblika i bogatstvo prilagodbi uvjetima staništa; seciranjem odabranih predstavnika pojedinih skupina uočiti evolucijski napredak u građi tijela
- shvatiti veliku raznolikost unutar skupine kukaca i uočiti bogatstvo prilagodbi različitim životnim uvjetima; razlikovati predstavnike pojedinih skupina, posebice po njihovom djelovanju u okolišu; davati prednost biološkim metodama suzbijanja štetnika

SADRŽAJI:**3. KRALJEŠNJACI**

- Ribe (sekcija ribe)
- Vodozemci (razvoj žabe, mikroskopiranje repa punoglavca)
- Gmazovi prošlosti
- Ptice (promatranje, briga za ptice, seoba)
- Sisavci (ponašanje)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- na prirodnom materijalu upoznati vanjsku i unutrašnju građu riba
- ispitati ovisnost brzine disanja o temperaturi vode
- uz pomoć literature naučiti o gmazovima koji su bili razvijeni u prošlosti i saznati što je dovelo do njihovog izumiranja
- promatrati ptice, njihov način života, seobu te razvijati ljubav i brigu za životinje izradom kućica i hranilišta
- pratiti ponašanje određene skupine sisavaca i njihovu brigu za potomstvo (npr. hrčak, pas, mačka i drugi)
- Posjetiti zoološki vrt, Prirodoslovni muzej ili najbliže zaštićene dijelove prirode i time sistematizirati stečeno znanje

SADRŽAJI**4. RAZVOJ BILJAKA**

- Mikroskopiranje jednostaničnih i višestaničnih algi
- Mikroskopiranje plijesni i kvasca
- Gljive (prepoznavanje jestivih i otrovnih gljiva)
- Mahovine (izrada mikroskopskih preparata lista i stabljike)
- Papratnjače (mikroskopiranje sorusa)
- Golosjemenjače (građa češera, usporedba čršera različitih vrsta, cikasa i ginko)
- Kritosjemenjače (najpoznatije porodice)
- Cvijet (usporedba građe cvijeta, cvjetni dijagram)
- Vegetativno razmnožavanje biljaka
- Mikroskopiranje korjenove kape i drugog biljnog tkiva

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- mikroskopirati višestanične i jednostanične alge, plijesni, kvasce, gljive i promatrati njihovu građu
- prepoznati gljive, istaknuti njihovu važnost u prehrani, ali skrenuti pozornost na sličnost pojedinih jestivih i otrovnih gljiva
- razlikovati predstavnike mahovina i papratnjača, mikroskopirati soruse
- upoznati cikasa i ginko iz enciklopedije ili u Botaničkom vrtu i uočiti njihovu važnost u evoluciji biljnoga svijeta
- uočiti različitost pojedinih golosjemenjača promatrajući građu češera
- odrediti najpoznatije porodice kritosjemenjača uz pomoć ključa za određivanje biljaka
- na živom materijalu uspoređivati građu cvijeta kod različitih porodica
- naučiti crtati cvjetni dijagram
- mikroskopirati prašnike, tučak, stabljiku, biljno tkivo, vegetativni vršak i korjenovu kapu
- izvesti praktične radove vegetativnog razmnožavanja biljaka (npr. ukrasni šaš, sansevierija, lisnata begonija)
- uočiti razlike između jednosupnica i dvosupnica
- organizirati posjet botaničkom vrtu

SADRŽAJI**5. EVOLUCIJA**

- Varijabilnosti organizama
- Modifikacije
- Mutacije
- Križanje

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uočiti promjenjivost organizama, nastaviti uočavati razlike među jedinkama iste vrste na sakupljenom prirodnom materijalu
- križanjem pokusnog materijala uočiti genetske zakonitosti (na primjeru hrčka, vinske mušice ili drugih organizama)
- shvatiti da mutacije nastaju promjenom genske osnove

VIII. razred

U nastavi izborne biologije 8. razreda može se izabrati jedan od predloženih programa ili kombinacija programa B i C

PROGRAM A (prati i proširuje redovitu nastavu) - 70 sati

PROGRAM B (PREHRANA) - 35 sati

PROGRAM C (PRVA POMOĆ I ZAŠTITA) - 35 sati

PROGRAM A - 8

70 sati

1. PROMJENJIVOST I NASLJEĐIVANJE

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Sistematske kategorije
- Nespolno i spolno razmnožavanje (mejoza, crossing-over)
- Modifikacije, mutacije
- Križanje

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- imenovati sistematske kategorije
- shvatiti da nespolnim razmnožavanjem nastaju potomci jednaki roditeljima, a spolnim razmnožavanjem raznoliki potomci
- detaljnije upoznati građu stanice (posebno jezgre) i proces mejoze (npr. uz element film)
- objasniti pojavu i uzroke nenastljednih promjena organizma - modifikacija
- objasniti nasljeđivanje nekih uočljivih svojstava u čovjeka (Mendelovi zakoni)
- razumjeti nastanak novih svojstava organizma križanjem
- prikazati križanja aplikacijama cvijetova crvenog i bijelog graška i dviju pasmina goveda

2. GRAĐA I FUNKCIJE LJUDSKOG ORGANIZMA

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Razine ustroja živog svijeta (od atoma do biosfere)
- Tvari koje izgrađuju živi svijet - biološki važni spojevi
- Tkiva - mikroskopiranje

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- zaključiti da su živa i neživa priroda građene od istih elemenata
- upoznati bjelančevine, ugljikohidrate, masti kao biološki važne spojeve
- promatranjem upoznati građu tkiva

2.1. Razmnožavanje u čovjeka

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Razvitak i građa spolnih stanica
- Spolno vezane nasljedne bolesti (hemofilija, sljepoća za boje)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- shvatiti mogućnost nastanka različitih kombinacija kromosoma nakon stapanja spolnih stanica
- prikazati nasljeđivanje spola u čovjeka aplikacijama kromosoma
- upoznati kariogram čovjeka

2.2. Sustav organa za kretanje

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Kemijska građa kosti
- Veze među kostima

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- pokusima dokazati kemijsku građu kosti (žarenjem dokazati mineralne tvari, a djelovanjem kiselina na kost dokazati osein)
- na temelju promatranja uočiti značajke građe zgloba

2.3. Primanje i prenošenje podražaja

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Živčano tkivo (mikroskopiranje ledne moždine)
- Refleksni pokreti čovjeka
- San i snovi
- Ovisnosti - radionica (oblikovanja stavova)
- Građa oka - sekcija
- Dokaz slijepe pjege u oku, binokularno gledanje, tromost oka, refleks zjenice - vježbe, praktični radovi
- Osjet sluha, njušenje mirisne tvari, jednostavni i složeni okusi - praktični radovi i vježbe

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- prepoznati preparat živčanog tkiva i dijelove živčane stanice
- opisati dijelove refleksnog luka na primjerima refleksnog pokreta čovjeka; znati njegovu ulogu u organizmu
- razvijati stajališta prema štetnosti opojnih sredstava
- shvatiti da se osjetilima primaju podražaji iz vanjskog svijeta, a njihovo spoznavanje ovisi o sposobnostima mozga da ih iskoristi

2.4. Hormonska regulacija

NASTAVNI SADRŽAJ:

- Endokrine žlezde i poremećaji

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- prikupiti informacije o kromosomskim bolestima i o liječenju uz pomoć hormona

2.5. Izmjena tvari i protok energije

NASTAVNI SADRŽAJ:

- Uloga enzima u probavi (djelovanje ptijalina na škrob, djelovanje žuči na masti) praktični rad
- Pravilna prehrana

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- izvesti jednostavne pokuse razgradnje šećera i masti s odgovarajućim enzimima
- sastaviti jednostavan jelovnik prema načelima zdrave prehrane

2.6. Krv, krvotok, srce

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Sastojci krvi, plazma, serum (mikroskopiranje)
- Građa srca - sekcija
- Krvni tlak - bolesti srca i krvnih žila
- Alergije; zaštita od bolesti cijepljenjem
- AIDS - radionica

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- prepoznati sastojke krvi i objasniti njihovu ulogu
- na temelju sekcije životinjskog srca, upoznati njegovu građu
- upoznati pojave ateroskleroze i visokog krvnog tlaka kao posljedice života suvremenog čovjeka - stresa, prehrane, djelovanja buke i ostalih štetnih čimbenika
- shvatiti značenje imunološke obrane organizma
- znati putove širenja zaraze i zaštitu od AIDS-a

2.7. Disanje

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Dokazivanje ugljik-dioksida u izdahnutom zraku
- Bolesti organa za disanje. Tumori.

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- praktičnim radom dokazati ugljik-dioksid u izdahnutom zraku (vodom vapnenicom ili fenolftaleinom)
- razumjeti mehanizam disanja i objasniti ga na modelu umjetnih pluća

2.8. Sustav organa za izlučivanje

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Građa bubrega
- Koža - daktioskopija
- Održavanje stalne temperature tijela

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- sekcijom upoznati građu životinjskog bubrega
- izvedbom praktičnog rada upoznati papilarne linije na prstima učenika
- usvojiti mehanizam održavanja stalne temperature tijela

3. RAZVOJNI PUT ČOVJEKA

3.1. Evolucija čovjeka

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Krapinski čovjek

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- proširiti znanje o evoluciji čovjeka
- objasniti važnost nalazišta krapinskog čovjeka za spoznaju o evoluciji čovjeka
- posjetiti muzej u Krapini; Hrvatski prirodoslovni muzej, Arheološki muzej u Zagrebu

3.2. Izazovi budućnosti

NASTAVNI SADRŽAJI:

- Kreiranje organizama željenih osobina, manipuliranje genima, kloniranje, moralne dvojbe
- Stresne situacije i opasnost za zdravlje
- Ugroženost biološke raznolikosti (uzroci, posljedice, što se može učiniti)

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- shvatiti kako se čovjek uz pomoć znanosti i tehnologije umiješao u evoluciju
- razumjeti zašto je važno očuvati biološku raznolikost i čime je ona ugrožena

**PROGRAM B - 8
(PREHRANA - 35 sati)**

SADRŽAJI:

- 1. Važnost zdrave i redovite prehrane u životu čovjeka; Uređenje suvremene kuhinje;**
  - Suvremeno kuhinjsko posuđe i pribor

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- upoznati značenje pravilne prehrane
- upoznati kvalitetno i suvremeno posuđe i pribor te korisne i praktične aparate u kuhinji

- 2. Postupci i procesi u pripremanju hrane**

- mehanička obrada namirnica
- kulinarska obrada namirnica

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- usvojiti pravilne postupke mehaničke i kulinarske obrade hrane

- 3. Načini čuvanja namirnica i gotove hrane od kvarenja**

- fizikalno konzerviranje
- biološko konzerviranje
- kemijsko konzerviranje

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti načine i prednosti pojedinih metoda konzerviranja hrane

- 4. Trovanja hranom (kod nepravilnog pripremanja ili konzerviranja hrane)**

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- shvatiti moguće uzroke kvarenja hrane zbog nepravilne pripreme ili nepravilnog konzerviranja

- 5. Hranjive tvari i njihova uloga**

- Bjelančevine
- Ugljikohidrati
- Masti

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- shvatiti važnost pojedinih hranjivih tvari za očuvanje zdravlja te za pravilan razvoj organizma

6. Voda

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razumjeti ulogu vode u organizmu te njezinu zastupljenost u pojedinim vrstama namirnica

7. Najvažnije mineralne tvari - kalcij, fosfor, željezo, jod, kuhinjska sol

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti važnost dostatnog unošenja mineralnih tvari u organizam

8. Vitamini

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti važnost vitamina za očuvanje zdravlja i njihovu zastupljenost u pojedinim namirnicama

9. Priprema jednostavnih jela u kojima je pojedina skupina namirnica dominantna

- Žitarice i njima bogati proizvodi
- Mlijeko i mlječne prerađevine
- Ribe, jaja
- Povrće i voće
- Koncentrati šećera
- Namirnice bez biološke vrijednosti

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razlikovati namirnice po skupinama i naučiti njihovu biološku i energetska vrijednost

10. Sastavljanje jelovnika; priprema objeda od jednostavnih jela i posluživanje objeda te vladanje kod stola

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- naučiti osnovna pravila za pripremanje jednostavnih jela
- shvatiti temeljna načela sastavljanja kvalitetnog jelovnika u kojem je potrebna pravilna zastupljenost svih skupina namirnica

11. Prehrana u posebnim prigodama

- Pozivi na obiteljske svečanosti
- Prehrana na putovanjima, izletima, ekskurzijama
- Dijetalna prehrana-za bolesnike, za sportaše....

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- planirati i zajednički uvježbati organizaciju i provedbu obiteljskih svečanosti (radionica), razumjeti važnost pravilnog pakiranja hrane za putovanje ili izlet te usvojiti pravila kulturnog ponašanja i odlaganja otpadaka poslije jela na putovanju ili na izletu
- shvatiti važnost dijetalne prehrane za očuvanje zdravlja, te kao pomoć i lijek u posebnim životnim situacijama

12. Društvena prehrana i ekonomika prehrane

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- razumjeti važnost društvene prehrane radi očuvanja radne sposobnosti
- uočiti mogućnosti i potrebu štednje namirnica, odnosno kućnog ili zajedničkog budžeta uz održavanje kvalitetne prehrane

13. Nacionalna jela - najpoznatija jela naše nacionalne kuhinje po regijama

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- uočiti raznolikost i bogatstvo tradicionalne kuhinje te razlikovati tipična jela pojedinih regija Republike Hrvatske

**PROGRAM C - 8
(PRVA POMOĆ I ZAŠTITA - 35 sati)**

A. PRVA POMOĆ I ZAŠTITA

SADRŽAJI:

1. Zaštita u kući, školi, u igri, pri radu i rekreaciji

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- Upoznati opasnosti koje se mogu susresti pri svakidašnjim aktivnostima i u nekim iznimnim situacijama,
- Raspoznati ponašanja koja mogu izazvati nezgode ili stradanja;
- Pronalaziti zabavu i mogućnost potvrđivanja bez rizika za sebe i druge

SADRŽAJI:

2. Pojam i značenje prve pomoći; vrste ozljeda; postupak s ozlijeđenim

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- Razumjeti pojam, vrijednost, ali i domet prve pomoći;

SADRŽAJI:

3. Pregled ozlijeđenog, položaj ozlijeđenog; njega i transport

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- Razlikovati vrste ozljeda
- Biti svjestan temeljnih psiholoških i drugih pretpostavki prilikom pristupanja ozlijeđenoj osobi;
- Naučiti važnost, redosljed i način pregleda ozlijeđenog;
- Razumjeti važnost položaja ozlijeđenog s obzirom na vrstu ozljede;
- Usvojiti znanja o pravilnim položajima ozlijeđene osobe s obzirom na vrste ozljeda, o njezi i dopuštenom transportu;

SADRŽAJI:

4. Ozljede kostiju i zglobova - imobilizacija

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- Raspoznati ozljede kostiju i zglobova i provesti pravilnu imobilizaciju;

SADRŽAJI:**5. Postupak s otvorenim ozljedama****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Naučiti pravilno postupiti s otvorenom ozljedom u sklopu prve pomoći;

SADRŽAJI:**6. Prva pomoć pri krvarenju - šok****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Svladati tehnike zaustavljanja krvarenja i postupak s ozlijeđenim kojim se umanjuje opasnost od šoka;

SADRŽAJI:**7. Oživljavanje; umjetno disanje, masaža srca****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Naučiti (i uvježbati na modelu) postupak oživljavanja kod prestanka disanja i rada srca;

SADRŽAJI:**8. Gušenje; prva pomoć kod utapljanja****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Raspoznati znakove gušenja i usvojiti postupke pomoći;

SADRŽAJI:**9. Kemijske ozljede; opekline; smrzotine i prva pomoć kod smrzavanja****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Naučiti postupak sa kemijskim ozljedama, opeklinama i smrzotinama;
- Raspoznati znakove smrzavanja i naučiti postupak prve pomoći

SADRŽAJI:**10. Udar električne struje i groma; toplinski udar i sunčanica****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Usvojiti znanja o postupanju kod električnog udara bez rizika za vlastitu sigurnost, kao i kod udara groma;
- Raspoznati znakove toplinskog udara i sunčanice te naučiti postupak prve pomoći;

SADRŽAJI:**11. Zmijski ugriz; ugrizi insekata; trovanje****ZADAĆE ZA UČENIKE:**

- Razlikovati ugrize od drugih ozljeda i razumjeti postupak prve pomoći;
- Raspoznati znakove i shvatiti temeljne principe postupka kod trovanja

OBJAŠNENJE

Izborni programi biologije mogu se kombinirati međusobno, odnosno mogu se ostvarivati tijekom cijele nastavne godine ili kondenzirano - u jednom obrazovnom razdoblju. Izborni programi biologije predviđaju mnogo praktičnog učeničkog rada, istraživačkog rada u laboratoriju ili u prirodi, odnosno podrazumijevaju izvanučioničku nastavu. U skladu s tim za izbornu je nastavu primjereno planirati po dva vezana sata - blok satove. Izvanučioničku ili terensku nastavu, posebice za škole koje su udaljene od pogodnih lokaliteta, moguće je planirati i ostvariti tijekom više spojenih sati - u poludnevnom trajanju jednom ili dva puta godišnje.

U većini izbornih programa biologije odabrani sadržaji korreliraju u cijelosti ili tek s pojedinim sadržajima redovite nastave. Mjestimice su za izborne teme korištene jednake formulacije kao kod redovitih programa, no izborna nastava te teme proširuje ili prikazuje na novi, drugačiji način. Važno je ne osiromašiti redovitu nastavu u praktičnim radovima i posve ih prebaciti u izbornu nastavu. Ponekad će biti primjereno izvesti demonstracijski pokus na redovitoj nastavi, a na izornoj omogućiti samostalan učenički rad. Još je bolje unaprijed osposobiti učenike na izornoj nastavi za demonstriranje pokusa ili izvođenje praktičnog rada te ih uključiti u ostvarivanje redovite nastave kao pomoćnike - demonstratore. Primjerice, ako se "Prva pomoć i zaštita" ostvaruje u I. obrazovnom razdoblju, znanje i već stečena spretnost učenika obuhvaćenih izbornom nastavom, može se iskoristiti za demonstraciju zahvata i postupaka tematski vezanih uz odgovarajuće sadržaje u redovitoj nastavi biologije VIII. razreda. Na sličan se način, kao pomoć nastavniku može iskoristiti učeničke vještine mikroskopiranja i izrade preparata, izvođenja sekcija stečene na izornoj nastavi.

Ponudeni sadržaji izbornih programa mogu se modificirati i prilagoditi mogućnostima, opremljenosti, odnosno značajkama škole i njezinog okoliša, aktualnim zbivanjima, kao i zahtjevima školskih projekata te izvoditi na način koji će u najvećoj mjeri zadovoljiti i uvećati interes učenika. U izvedbenim programima, nastavnik može određene teme naglasiti, proširiti ili dodatno razraditi na račun drugih, koje su teško izvodljive ili neprimjerene za izvođenje s obzirom na specifične uvjete pojedine škole.

Izborna nastava mora omogućiti aktivnu ulogu učenika i njihovo sudjelovanje u kreiranju, planiranju i ostvarivanju nastavnih sadržaja.

KEMIJA

RAZRED	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70	70

VII. razred

SVRHA I ZADAĆE PROGRAMA

Izborni program proširuje i produbljuje znanja što su ih učenici stekli svladavanjem obvezatnog programa. U izborni program uključuju se učenici koji imaju izrazite sklonosti i interes za prirodne znanosti. U nastavnom procesu treba dominirati problemska nastava i praktičan laboratorijski rad učenika. Takav pristup nastavi kemije zahtijeva od učenika i nastavnika veći intelektualni napor, bolje razumijevanje sadržaja koje poučava kemija i svladavanje metoda i oblika eksperimentalnog rada (u smislu izvođenja pokusa, ali i praćenje, promatranje i zaključivanje na temelju pokusa).

PROGRAMSKA GRAĐA

1. TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

1.1. Zadaće za učenike

- ukazati na važnost eksperimenata u procesu stjecanja znanja iz kemije;
- upoznati laboratorijsko posuđe i pribor te mjere opreza u radu s opasnim kemikalijama;
- svladati osnovne tehnike laboratorijskog rada;
- objasniti razliku na temelju eksperimenata, između homogene i heterogene smjese;
- izvršiti pokus sublimacije, kristalizacije i kromatografije na papiru i upoznati praktičnu primjenu tih eksperimentalnih tehnika razdvajanja smjese;
- objasniti princip postupka frakcijske destilacije.

1.2. Nastavni sadržaji

- Kemijski laboratorij i osnovne tehnike laboratorijskog rada.
- Kemijske promjene: spontane (u prirodi, životnom i radnom okruženju), izazvane (kemijski eksperiment); kako pratiti demonstracijski pokus (promatrati, bilježiti i donositi zaključke).
- Homogene i heterogene smjese. Iskazivanje sastava smjese masenim udjelima.
- Odvajanje tvari u smjesi sublimacijom, frakcijskom destilacijom, kromatografijom.
- Zrak - smjesa plinova, likvefakcija zraka, frakcijska destilacija tekućeg zraka.
- Elementi koje dobivamo iz zraka: kisik (svojstva, primjena), dušik (svojstva i primjena), plemeniti plinovi (svojstva i primjena).

1.3. Objašnjenje

Uz metode odjeljivanja sastojaka smjese tvari koje su učenici upoznali u redovitom programu, učenici upoznaju i metodu sublimacije, frakcijske destilacije i kromatografije. Razdvajanjem zraka kao smjese plinova (likvefrakcija tekućeg zraka) detaljnije se upoznaju sa svojstvima kisika i dušika. Tom prilikom učenici će upoznati i plemenite plinove, koji se također izoliraju iz zraka, upozoriti učenike na njihov položaj u periodnom sustavu elemenata i opširnije obraditi njihovu primjenu.

2. PROMJENE TVARI

2.1. Zadaće za učenike

- razumjeti razliku između fizičke i kemijske promjene tvari,
- uvjeriti se da su sve promjene koje se događaju u prirodi praćene promjenom energije,
- samostalno doći do spoznaje da je rezultat svake kemijske promjene nastajanje nove tvari,
- savladati prikazivanje kemijskih promjena kemijskim jednadžbama (jednostavni primjeri),
- eksperimentalno provjeriti zakon o održanju mase.

2.2. Nastavni sadržaji

- Fizičke promjene tvari (promjene mase, gustoće, agregatnog stanja, tališta, vrelišta...).
- Mjerenje i izražavanje fizičkih svojstava tvari (fizičke jedinice).
- Kemijske promjene tvari - kemijski procesi. Praćenje kemijskih promjena samostalnim izvođenjem kemijskih pokusa. Što može utjecati na brzinu kemijske promjene (toplina i katalizator).
- Pojam reaktanata i produkata reakcije.
- Prikazivanje kemijskih promjena kemijskim jednadžbama.
- Eksperimentalno provjeravanje zakona o održanju mase.
- Uređivanje i izjednačavanje kemijskih jednadžbi.

2.3. Objašnjenje

Na mnogim primjerima iz svakidašnjice i okruženja upoznati učenike što su to fizičke promjene i mogućnosti njihova mjerenja. Učenici nužno moraju sami mjeriti razne fizičke promjene tvari i znati ih izraziti fizičkim jedinicama. U promatranju kemijskih promjena treba da učenici uoče kako pri tome dolazi do promjene energije, odnosno kako su potrebni određeni energetske uvjeti da bi reakcije mogle teći (toplina, svjetlosna, električna energija). Eksperimentalno dokazati kako na brzinu kemijske reakcije utječe toplina i katalizator. Na različitim eksperimentalnim primjerima dokazati zakon o održanju mase i naučiti pisati i izjednačavati kemijske jednadžbe. Objasniti kvalitativno i kvantitativno značenje kemijske jednadžbe.

3. KEMIJSKI ELEMENTI I NJIHOVI SPOJEVI

3.1. Zadaće za učenike

- znati objasniti i primijeniti atomske jedinice mase i izračunati relativne molekulske mase,
- objasniti princip kemijske veze između metala i nemetala, odnosno između istoimenih i raznoimenih atoma nemetala,
- znati izračunati masni udio tvari u spoju
- upoznati se s elektrolitnim svojstvima otopina soli, hidroksida i kiselina
- shvatiti proces neutralizacije.

3.2. Nastavni sadržaji

- Atomske jedinice mase. Relativne atomske mase.
- Ionska veza - veza između metala i nemetala.

- Kovalentna veza - veza između nemetala.
- Molekule elemenata (vodik, klor), molekule spojeva (klorovodik, voda, amonijak, metan).
- Valencija atoma elemenata.
- Relativna molekulska masa.
- Maseni udio tvari u spojevima.
- Soli, hidroksidi i kiseline - elektrolitne otopine.
- Proces neutralizacije.
- Praktična primjena kiselina, hidroksida i soli.

3.3. Objašnjenje

Na jednostavnim primjerima spojeva objasniti princip kemijske veze između atoma metala i nemetala, odnosno između istoimenih i raznovrsnih atoma nemetala (ionska i kovalentna veza). Shvaćanjem kemijske veze učenici će lakše moći prihvatiti pojam valencije atoma elemenata i razumjeti kako i zašto kemijska svojstva spojeva ovise o njihovoj strukturi. Iz toga će proizaći i razlike u svojstvima glavnih vrsta anorganskih spojeva - oksida, hidroksida, kiselina i soli.

Uvođenjem atomske jedinice mase, izračunavanjem raznih primjera relativnih molekulskih masa spojeva i izračunavanjem udjela pojedinih elemenata u spojevima, započeti s postupnim uvođenjem učenika u kemijski račun nužno potreban za kvantitativan pristup obradi kemijskih promjena.

VIII. razred

PROGRAMSKA GRAĐA

1. SRODNOST MEĐU SPOJEVIMA

1.1. Zadaće za učenike:

- eksperimentalno dokazati da se s kisikom vežu metali i nemetali;
- dokazati da pri reakciji metalnog oksida s vodom nastaju hidroksidi, a pri reakciji nemetalnog oksida s vodom nastaju kiseline;
- znati predvidjeti tip veze u oksidima metala i nemetala;
- objasniti na temelju kemijske veze elektrolitičku disocijaciju kiselina, lužina i soli;
- razumjeti proces neutralizacije kao reakciju vodikovih i hidroksidnih iona;
- usvojiti proces hidrolize i znati objasniti svojstva kiselih bazičnih i neutralnih soli.

1.2. Nastavni sadržaji

- Oksidi: oksidi metala i oksidi nemetala.
- Proces oksidacije; oksidacijska sredstva.
- Proces redukcije; redukcijska sredstva.
- Kiseline: jake i slabe kiseline (stupanj disocijacije)
- Hidroksidi i lužine; jake i slabe lužine.
- Proces neutralizacije; soli.
- Proces hidrolize; vrste soli.
- Indikatori kiselina i baza.

1.3. Objašnjenje

Na osnovi znanja o kemijskoj vezi i eksperimentalnog dokazivanja vodljivost otopina soli, hidroksida i kiselina uvesti

pojam disocijacije i naglasiti da su svojstva kiselina i hidroksida uvjetovana vodikovim, odnosno hidroksidnim ionima.

Pokusom dokazati neutralizaciju kiselih svojstava bazičnim svojstvima i obrnuto te na taj način doći do nove vrste reakcije - neutralizacije. Vrste soli objasniti na temelju procesa hidrolize.

2. GORIVA

2.1. Zadaci za učenike:

- razlikovati svojstva čvrstih, tekućih i plinovitih goriva i upoznati važnost u praktičnom životu i njihovo značenje u petrokemijskoj industriji;
- shvatiti princip procesa krekovanja ne ulazeći u tumačenje mehanizma procesa;
- upoznati opasnosti zagađivanja životne sredine proizvodima gorenja i preventivnim mjerama zaštite.

2.2. Sadržaj

- Čvrsta, tekuća i plinovita goriva.
- Nafta- osnovna sirovina za petrokemijsku industriju.
- Sastav nafte.
- Prerada nafte. Frakcijska destilacija nafte.
- Tekući i čvrsti sastojci nafte i njihova upotreba.
- Krekovanje. Benzin. Oktanski broj.
- Utjecaj sastava goriva na zagađivanje životne sredine.
- Preventivne mjere zaštite.

2.3. Objašnjenje

Dok se u redovitom programu učenici upoznaju s ugljikovim spojevima u prirodi istovremeno će se izbornim programom proširiti njihovo znanje sa sadržajima o čvrstim, tekućim i plinovitim gorivima, s posebnim osvrtom na sastav i preradu nafte.

Posebnu pažnju treba pridati mjerama zaštite od polutanata koji se oslobađaju korištenjem raznih vrsta goriva i mjerama zaštite.

3. BIOKEMIJA ŽIVEŽNIH NAMIRNICA

3.1. Zadaci za učenike:

- proširiti znanje o osnovnim biološkim spojevima naglašavanjem njihove uloge u metaboličkim procesima,
- upoznati u praksi načine pravilnog skladištenja, kondicioniranja i priprema živežnih namirnica radi očuvanja prirodnih sastojaka,
- upoznati najčešće polutante živežnih namirnica i mjerama zaštite.

3.2. Sadržaj

Osnovni sastojci živežnih namirnica: ugljikohidrati, masti, proteini, vitamini, mineralne soli i voda.

Ugljikohidrati - svojstva, podjela i njihova biološka uloga: kemijska i enzimatska razgradnja ugljikohidrata: kemijska i enzimatska razgradnja ugljikohidrata; dokazivanje ugljikohidrata u namirnicama.

Lipidi – svojstva i podjela: biološka izgradnja i razgradnja masti. Lipaze. Domaće uljarice.

Proteini – svojstva, struktura i razgradnja. Aminokiseline. Dokazivanje aminokiselina i proteina u namirnicama.

Vitamini – korelacija vitamina i koenzima, podjela vitamina prema topljivosti.

Uloga mineralnih tvari u prehrani.

Važniji kationi i anioni u organizmu.

Uloga vode u prehrani.

Ispitivanje sastava važnijih namirnica.

Skladištenje, priprema i kondicioniranje namirnica radi očuvanja prirodnih sastojaka.

Mjere zaštite od zagađivanja hrane raznovrsnim polutantima.

3.3 Objašnjenje

U redovitom programu učenici su upoznali sastav i svojstva biološki važnih spojeva koji će programskim sadržajima ove nastavne cjeline biti prošireni upoznavanjem njihove uloge u metaboličkim procesima, a posebnu pažnju treba pridati postupcima pravilne pripreme i uskladištenja živežnih namirnica radi očuvanja prirodnih sastojaka kao i preventivnim mjerama zaštite od zagađivanja hrane raznovrsnim polutantima.

FIZIKA

SVRHA I ZADACÉ

Izborni nastavni programi učeniku omogućuju izbor između produbljanja sadržaja redovitog programa i upoznavanja s novim zanimljivim poglavljima fizike.

Pri ostvarivanju programa treba najveći dio vremena posvetiti samostalnom praktičnom radu učenika. Učenicima treba omogućiti, češće nego u redovitom programu, provjeravanje fizikalnih zakonitosti izvođenjem mjerenja fizikalnih veličina te izvođenje ueničkih eksperimentalnih projekata. Problemski zadaci i problemske situacije koje se rješavaju i uz pomoć pokusa pridonijet će bržem razvoju sposobnosti. Metode rada trebaju atraktivnošću i zanimljivošću opravdati učenikov izbor.

Glavne zadacé programa su:

- razvijati ueničkovu samostalnost pri provjeravanju najvažnijih fizikalnih zakonitosti, odlučivanju o metodama rada i zaključivanju na temelju rezultata mjerenja;
- uputiti uenike u izvođenje jednostavnih ueničkih eksperimentalnih projekata;
- omogućiti im izradu jednostavnih uređaja i uputiti ih u tehnike rada s tim uređajima;
- osposobiti uenike za razumijevanje primjene fizikalnih spoznaja i metoda u različitim ljudskim djelatnostima (tehnici, medicini i svakidašnjem životu);
- razvijati u uenika interes za znanost i znanstveni način razmišljanja te ih odgajati za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini.

PROGRAMSKA GRAĐA

PROGRAM I.

Produbljivanje redovitog programa VII. razreda

(35 ili 70 sati ovisno o mogućnostima samostalnog mjerenja uenika)

1. TIJELA I TVARI

<i>Nastavni sadržaji</i>	<i>Zadacé za uenike</i>
Gustoća različitih tijela. Gustoća plina. Veličina molekula. Kristali i amorfne tvari.	– Odrediti gustoću plina uz pomoć šumeće tablete C - vitamina; – procijeniti veličinu molekule maslinova ulja; – utvrditi promatranjem različitu strukturu tvari i objasniti njihova obilježja.

2. MEĐUDJELOVANJE TIJELA, SILA

<i>Nastavni sadržaji</i>	<i>Zadacé za uenike</i>
Opruga-dinamometar. Koeficijent trenja u različitim primjerima. Slaganje i rastavljanje sila koje nisu na pravcu. Uvjeti ravnoteže.	– Samostalno baždariti oprugu za dinamometar; – odrediti koeficijent trenja; – istražiti uvjete ravnoteže tijela u različitim primjerima.

3. ENERGIJA

<i>Nastavni sadržaji</i>	<i>Zadacé za uenike</i>
Pretvorba energije. Energetski pretvarački sustavi. Koeficijent korisnosti pretvorbi energije.	– Objasniti različite primjere pretvorbe u korisnu energiju; – izraditi uređaje za različite pretvorbe energije; – odrediti korisnost pretvorbe u pojedinim primjerima.

4. UNUTARNJA ENERGIJA I TOPLINA

<i>Nastavni sadržaji</i>	<i>Zadacé za uenike</i>
Toplinsko rastezanje čvrstih tvari i tekućina. Plinski zakoni. Kalorimetar. Specifični toplinski kapacitet.	– Oblikovati pokuse koji prikazuju linearno i volumno toplinsko rastezanje tvari; – istražiti promjenu tlaka i obujma ovisno o temperaturi te promjenu tlaka ovisno o obujmu; – odrediti specifični toplinski kapacitet tijela uz pomoć kalorimetra.

PROGRAM 2.**Produblјivanje redovitog programa VIII. razreda**

(35 ili 70 sati ovisno o mogućnostima samostalnog mjerenja učenika)

1. ELEKTRIČNA STRUJA

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Primjeri strujnih krugova. Zakon električnog otpora. Kirchhoffova pravila. Magnetska sila.	– Složiti strujne krugove s različitim trošilima, diodama i tranzistorima te mjeriti napone i struje radi provjere zakonitosti i pravila;
Elektromagnetska indukcija. Izmjenični napon i struja.	– izmjeriti magnetsku silu na vodič kojim teče struja; – osmisliti i izraditi uređaje za elektromagnetsku indukciju; – objasniti smisao napona i jakosti izmjenične struje.

2. GIBANJE I SILA

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Jednoliko ubrzano i usporeno pravocrtno gibanje. Slobodan pad. Translacija i rotacija	– Snimati razne vrste gibanja, prepoznati gibanje te odrediti brzinu i akceleraciju; – nacrtati grafikon ovisnosti brzine o vremenu za svako gibanje. – rješavati zadatke crtanjem v.t-grafova i očitavanjem vrijednosti iz njih; – objasniti razliku između translacijskog i rotacijskog gibanja.

3. VALOVI

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Prigušeno i prisilno titranje. Rezonancija. Stojni val.	– Pripremiti uređaje za promatranje titranja, rezonancije i stojnog vala; – odrediti frekvenciju titranja pojedinog sustava; – prikazati i objasniti nastajanje stojnih valova.

4. SVJETLOST

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Primjeri različitih zrcala i leća. Fotografska kamera. Mikroskop i dalekozor. Ogib svjetlosti.	– odrediti žarišta zrcala i jakost različitih vrsta leća i kombinacije leća; – izraditi model foto-kamere i naći sliku predmeta; – sastaviti jednostavne modele mikroskopa i dalekozora; – promatrati i objasniti ogib svjetlosti i njime nastale pruge interferencije.

PROGRAM 3.**TEKUĆINE I PLINOVI**

(1 sat tjedno/35 sati godišnje u VIII. razredu)

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Hidraulički tlak. Pascalov zakon. Hidrauličke kočnice i dizalice. Krvni tlak. Tlakomjer.	– Objasniti Pascalov zakon za jednoliko širenje vanjskog tlaka u fluidima; – provjeriti pokusom zakonitost za hidraulički tlak; – izraditi modele hidraulskih kočnica i dizalica; – objasniti krvni tlak i način mjerenja.
Hidrostatski i atmosferski tlak. Sisaljka. Barometar i manometar.	– objasniti hidrostatski i atmosferski tlak; – izraditi sisaljku (npr. vakuum sisaljku iz pumpe za bicikl); – mjeriti atmosferski tlak barometromi njime određivati nadmorsku visinu; – mjeriti tlak manometrom.
Uzgon. Plivanje plovila i podmornica. Lebdenje balona.	– objasniti djelovanje sile uzgona; – istražiti pokusom uvjete plivanja plovila i podmornice; – utvrditi uvjete lebdenja balona.

PROGRAM 4.**FIZIKA ČOVJEKA**

(1 sat tjedno/35 sati godišnje u VIII. razredu)

Nastavni sadržaji	Zadaće za učenike
Ljudsko tijelo kao kruto tijelo. Poluge u ljudskom tijelu. Rotacija dijelova tijela. Krvotok (krvni tlak) i vodeni tok.	– Objasniti poluge ruke i stopala; – izraditi modele poluga ljudskog tijela; – opisati rotaciju dijelova tijela; – izraditi hidrodinamički model krvotoka.
Biološka stanica - električni uređaj. Živčani impuls. Električni rad srca. Genetska šifra i CD.	– opisati provođenje živčanih impulsa; – istražiti provođenje električne struje kroz otopine slično kao u stanici; – objasniti model stanice kao električnog kondenzatora; – opisati električni rad srca; – usporediti model genetske šifre s kompaktnom diskom.
Čovječji vid i sustav leća (očna, kontaktna i leća naočala). Električna struja kroz štapiće i čunjiće u oku. Laser i totalna refleksija u medicini.	– istražiti sustav leća čovjeka i način korekcije vida; – objasniti pretvaranje svjetlosne energije u električnu na štapićima i čunjićima u oku; – proučiti pokusom totalnu refleksiju i prolazak laserske zrake kroz optička vlakna te objasniti način primjene u medicini.

OBJAŠNJENJE

Izborna nastava fizike nudi učenicima četiri nastavna programa za VII. i VIII. razred te posebno nastavni program astronomije. Namjera je ove kolekcije programa omogućiti učeniku izbor između programa kojima se produbljuje (program 1. i 2.) i proširuje (program 3.) redoviti program i programa kojima se otvaraju nova područja fizike (program 4. i astronomija).

Trajanje ostvarivanja programa 1. i 2. ovisi o mogućnostima samostalnog eksperimentalnog rada učenika u pojedinoj školi pa je njihovo trajanje 35 ili 70 sati godišnje što se utvrđuje izvedbenim programom. S obzirom na to da se njima produbljuje redoviti program, treba nastojati vremenski pratiti ostvarivanje redovitog programa. Izborni bi se program, posebice u sedmom razredu, trebao započeti ostvarivati nakon prvih desetak sati redovitog programa. Svi programi su međusobno neovisni, a mogu se izabrati i ostvarivati samo tijekom navedenog razreda.

Nastavni programi su zamišljeni za samostalan i kreativan rad učenika. Nastavnik uspostavlja atmosferu kreativnog razmišljanja i slobodne razmjene ideja te nakon rasprave potiče i usmjerava prema najboljim rješenjima koja se ostvaruju prije svega praktičnim radom učenika. Stoga su učenički pokus i eksperimentalni projekt osnova rada. Eksperimentalna mjerenja, grafička prikazivanja rezultata i zaključaka, prikazivanje analogija te izrada modela i simuliranje stvarnih situacija uz pomoć njih trebaju biti temeljne metode. Osim razvijanja kreativnog mišljenja i intelektualnih sposobnosti izborni programi trebaju služiti stjecanju određenih vještina mjerenja, vještina sustavnog prikupljanja, obrade i prikazivanja podataka te vještina usmenog i pismenog izlaganja svoga rada.

ASTRONOMIJA

SVRHA I ZADAĆA

Astronomija kao znanost o svemiru je za učenike osnovne škole najzanimljivija prirodna znanost. Stoga se njome veoma učinkovito odgaja i obrazuje.

Uloga je astronomije u oblikovanju pozitivnog odnosa prema okolini i oblikovanju širokog prirodnoznanstvenog pogleda na svijet. Njezini sadržaji povezuju u školi sve predmete prirodne skupine predmeta. Razlog je u obuhvatu njezinih sadržaja i metodama pristupa. Ona se zasniva na opažanjima i mjerenjima, izvođenju logičkih zaključaka i predviđanjima prirodnih pojava.

U rasporedu zvijezda prepoznaju se geometrijski likovi. Pri određivanju veličine i udaljenosti svemirskih tijela koristi se račun. Astronomija proučava fizičko stanje svemira i koristi se pojmovnim aparatom fizike. Sadržaj svemirske tvari čine atomi kemijskih elemenata i molekule među kojima ima veoma složenih, stoga se u razmatranje unose i kemijski sadržaji. Planetima se pristupa, kao i Zemlji sa stajališta i geografije i geofizike s meteorologijom. Razvitak astronomije područje je povijesti. Svojstva organskog svijeta temelj su proučavanja uvjeta za život u svemiru. Nadalje, bavljenje astronomijom u školi povezano je s informatičkom, likovnom i literarnom aktivnošću.

Zanimanje učenika osnovne škole za astronomiju je izvrsno te im je potrebno pružiti mogućnost da zadovolje svoju znatiželju, da upotpunjuju znanje i razvijaju svoju maštu i kreativnost.

Zadaća je izbornog predmeta približiti djeci prirodne znanosti, uputiti ih kako da se koriste prethodnim znanjem u tumačenju prirodnih pojava i odagnati im strah pred velikim i nepoznatim svemirom.

PROGRAMSKA GRAĐA

1. PROGRAM (1 sat tjedno)

RAZRED	VII. ili VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	35 ili 70

NASTAVNI SADRŽAJI

Osnovne napomene. Područje astronomije, čime se i kako bavi. Upotreba literature i pomagala.

Mjesec. Gibanje Mjeseca i mijene. Nastanak pomrčina. Mjesečev reljef.

Zemlja kao nebesko tijelo. Os vrtnje i zemljopisna mreža. Pojave u odnosu na horizont, nebeska sfera. Sjeverni nebeski pol i ostale točke na nebeskoj sferi. Nebeski meridijan i podnevna linija. Gibanje Zemlje oko Sunca i godišnja doba. Kalendar. Nebo na raznim zemljopisnim širinama. Razlikovanje zvijezda i planeta. Upoznavanje neba. Zodijak.

Astronomski dalekozori. Priroda svjetlosti. Razlika refraktora i reflektora. Nastajanje slike u dalekozoru. Astronomski i Galilejev teleskop. Sjaj zvijezda i zvjezdane veličine. Zvezdarnice.

Planeti. Opći pregled tijela u Sunčevu sustavu. Ptolemejev i Kopernikov sustav. Gravitacijska sila. Staze planeta u prostoru i konfiguracije planeta. Zemlja, njezina atmosfera, hidrosfera i unutrašnjost. Merkur, sličnost reljefa s Mjesečevim. Venera, opis gibanja i prirode. Povijest istraživanja i fizički uvjeti na Marsu. Marsovi pratioci. Veličina i gibanje Jupitera. Jupiterovi sateliti i kako se istražuju. Saturn, prstenovi i sateliti. Posebnosti Urana i Neptuna. Pluton i njegov pratilac. Kometi, razvrstavanje i fizičko stanje. Planetoidi, njihovo otkriće te posljednja istraživanja. Meteoriti. Meteor i njihovi rojevi.

Sunce, opći podaci i svojstva. Izgled i pojave na površini. Zračena energija. Građa Sunca.

Zvijezde i načini mjerenja njihovih udaljenosti. Pregled najbližih zvijezda. Poprečno i uzdužno gibanje zvijezda. Razlikovanje zvijezda po boji i sjaju. Kemijski sastav i fizičko stanje zvijezda. Spektar i temperatura zvijezda. Međuzvjezdane maglice, difuzne i planetarne, tamna međuzvjezdana tvar. Dvojne i promjenjive zvijezde. Postanak zvijezda i planeta.

Građa Kumove slame kao galaktike. Skupovi zvijezda. Oblici galaktika, njihov raspored i udaljenosti. Gibanja galaktika, promjene u svemiru i razvitak.

UČENIČKI RADOVI

Uočavanje najsjajnijih zvijezda u zviježdima, po godišnjim dobima. Praćenje promjene noćnog neba. Upotreba karte neba.

Opažanje Mjesečeve površine. Crtanje faza.

Izrada gnomona i određivanje strana svijeta.

Upotreba školskog teleskopa i upoznavanje njegovih konstruktivnih elemenata. Izrada dalekozora od leća.

Opažanje Venerinih faza. Opažanje Jupitera (pojasovi i zone, sateliti) i Saturna (prsten).

2. PROGRAM (2 sata tjedno)

RAZRED	VII. ili VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70

NASTAVNI SADRŽAJI

Osnovne napomene. Područje astronomije, čime se i kako bavi. Upotreba literature i pomagala.

Mjesec. Gibanje Mjeseca i mijene. Nastanak pomrčina. Reljef Mjeseca. Veličina i udaljenost Mjeseca, kako su izmjereni. Mjesečeva gibanja. Postanak i razvitak.

Zemlja kao nebesko tijelo. Os vrtnje i zemljopisna mreža. Pojave u odnosu na horizont, nebeska sfera. Sjeverni nebeski pol i ostale točke na nebeskoj sferi. Nebeski meridijan i podnevna linija. Horizontski i ekvatorski koordinatni sustavi. Kulminacija nebeskih tijela. Ekliptika, gibanje Zemlje oko Sunca i godišnja doba. Pravo i srednje Sunčevo vrijeme. Kalendar. Nebo na raznim zemljopisnim širinama. Razlikovanje zvijezda i planeta. Upoznavanje neba. Zodijak.

Astronomski dalekozori. Priroda svjetlosti. Prolaz svjetlosti kroz atmosferu. Razlika refraktora i reflektora. Nastajanje slike u dalekozoru. Astronomski i Galilejev teleskop. Sjaj zvijezda i zvjezdane veličine. Vidno polje, povećanje i razlučivanje dalekozora. Zvezdarnice. Radioteleskopi i teleskopi na satelitima.

Planeti. Opći pregled tijela Sunčeva sustava. Povijesni pregled znanja o planetima, Ptolemejev i Kopernikov sustav. Staze planeta u prostoru i konfiguracije planeta. Sinodički i siderički period ophoda (godina) i vrtnje (dan). Gravitacijska sila. Keplerovi i Newtonov zakon. Brzina kruženja i oslobađanja. Osunčanost planeta. Zemlja, njezina atmosfera, hidrosfera i unutrašnjost. Merkur, sličnost reljefa s Mjesečevim. Venera, opis gibanja i prirode. Povijest istraživanja i fizički uvjeti na Marsu. Karte površine, sezonske promjene. Marsovi pratioci. Veličina i gibanje Jupitera. Građa atmosfere. Pad kometa na Jupiter. Jupiterovi sateliti i kako se istražuju. Saturn, prstenovi i sateliti. Posebnosti Urana i Neptuna. Pluton i njegov pratilac. Kometi, razvrstavanje staza i fizičko stanje. Oortov oblak kometa. Planetoidi, njihovo otkriće. Građa planetoida. Kuiperov pojas. Meteoriti. Meteoriti i njihovi rojevi. Pothvati astronau-tike.

Sunce, opći podaci i svojstva. Izgled i pojave na površini. Zračena energija. Izvor energije. Sunčev spektar. Građa Sunca i razvoj.

Zvijezde i načini mjerenja njihovih udaljenosti. Jedinice za udaljenost. Apsolutne zvjezdane veličine. Pregled najbližih zvijezda. Poprečno i uzdužno gibanje zvijezda. Razlikovanje zvijezda po boji i sjaju. Kemijski sastav i fizičko stanje zvijezda. Spektralni razredi i temperatura zvijezda, H-R dijagram. Međuzvjezdane maglice, difuzne i planetarne, tamna međuzvjezdana tvar. Dvojne i promjenjive zvijezde, nove i supernove. Postanak zvijezda i planeta te razvoj zvijezda.

Građa Kumove slame kao galaktike. Skupovi zvijezda. Oblici galaktika, njihov raspored i udaljenosti. Gibanja galaktika i ekspanzija svemira. Promjene u svemiru i teorija Velikog praska.

UČENIČKI RADOVI

Izrada priručnih uređaja za opažanje: gnomona, križne palice, kvadranta za Sunce i za zvijezde, fotometra s kuglicom za Mjesec.

Uočavanje najsjajnijih zvijezda u zviježdima po godišnjim dobima. Mjerenje kutnih razmaka zvijezda križnom palicom. Praćenje promjene noćnog neba. Upotreba karte neba. Upoznavanje posebnih objekata.

Opažanje Mjesečeve površine. Crtanje faza. Opažanje pomrčine Mjeseca i Sunca. Određivanje staze Mjeseca među zvijezdama uz pomoć križne palice.

Određivanje strana svijeta. Određivanje geografske širine kvadrantom za zvijezde. Određivanje trenutka pravog podneva, trajanja dana i mjerenje visine Sunca u pravo podne.

Upotreba školskog teleskopa i upoznavanje njegovih konstruktivnih elemenata. Izrada dalekozora od leća. Fotometrija Mjeseca.

Opažanje Venerinih faza. Mjerenje solarne konstante. Opažanje Jupitera (pojasovi i zone) te satelita s određivanjem njihova perioda ophoda. Opažanje Saturnova prstena. Opažanje meteorskih rojeva.

Promatranje Sunca u projekciji. Crtanje pjega i određivanje Wolfvogov broja. Snimanje Sunčeva spektra.

Rješavanje zadataka. Razmjeri u sustavu Sunce, Zemlja, Mjesec. Sinodički i siderički periodi, ubrzanje na površini svemirskih tijela, brzine kruženja i oslobađanja.

LITERATURA ZA UČENIKE I NASTAVNIKE**Udžbenik:**

V. Vujnović, *Astronomija za učenike osnovne škole*, Zagreb, Element 1997.

Priručnik:

M. Šuveljak, V. Vujnović, B. Margetić, *Natječemo se u znanju iz astronomije*, Zagreb, Školska knjiga 1979.

Ostala literatura:

S. i J. Mitton, *Astronomija*, Zagreb, SysPrint 1997.

“Čovjek i svemir”, časopis Zvezdarnice Hrv. prir. društva, Zagreb

“Drvo znanja”, časopis, SysPrint d.o.o., Zagreb

E-škola Hrv. prir. društva (s pomoću Interneta):
http://hpd.botanic.hr

OBJAŠNJENJE

Izborna nastava iz astronomije uključuje raznolike aktivnosti:

- rad u učionici,
- izlazak u školsko dvorište ili na terasu s postavljanjem dalekozora i promatranjem,
- izradu jednostavnih astronomskih pomagala (astronomske radionice),
- izrada modela svemirskih tijela (mulaža),
- promatranja danju bez teleskopa (sunčanik tj. gnomon, kvadrant za Sunce) i noću (kvadrant za zvijezde, križna palica),
- projekcije Sunca danju s teleskopom, nalaženje sjajnijih planeta, noćna promatranja Mjeseca i zvijezda (posebno dvojnih), Mliječnog puta, maglica (galaktičkih i izvangalaktičkih),
- pregledavanje knjiga i traženje astronomskih slika, kopiranje slika,
- upotreba zvezdanih karata i kataloga,
- kompjutorsko pretraživanje astronomskih materijala, skidanje slika s Interneta, pohranjivanje i prikazivanje, upotreba kompjutorskih astronomskih programa, informatičko povezivanje (e-škola),
- ekskurzije do mjesne ili neke druge zvezdarnice, odnosno do zagrebačkog planetarija,
- izrada referata i javno nastupanje,
- rješavanje testova znanja.

Nastavnik će se koristiti raznolikim metodama prilagođujući ih učenicima. Ako se pojavi potreba za nastavom prije 7. i 8. razreda, postoje rješenja kojima se nastava prilagođuje. U nižim razredima (4. i 5.) učenicima treba:

- likove zvijezda objasniti uz pomoć legendi (mitova)
- pokazati im dopadljive slike nebeskih objekata
- dovesti ih do spoznaje o visokoj temperaturi na zvijezdama i o hladnim dalekim planetima
- zajedno s njima crtati i od plastike izrađivati zvijezda
- uz pomoć sjene priručnog gnomona pokazati dnevno gibanje Sunca
- Mjesečeve faze tumačiti kroz igru.

Nakon prvih iskustava potrebno ih je jače angažirati:

- kratkim noćnim promatranjima zanimljivijih objekata, posebno planeta i Mjeseca
- pratiti kretanje Mjeseca od zvijezda do zvijezda
- popisati zvijezda i meteorske rojeve kako se javljaju u raznim godišnjim dobima (s usporednim bilježenjem meteoroloških uvjeta), čime se privikavaju na sistematičan rad.

U 5. i 6. razredu učenici usvajaju znanja iz zemljopisa koja treba primijeniti na ostvarenju:

- horizont i (kutnu) visinu tijela iznad horizonta prikazati geometrijom sfere;
- definirati strane svijeta uz pomoć izlaza i zalaza nebeskih tijela, kružnim gibanjem oko sjevernog nebeskog pola (Sjevernjače), vrhunjenjem u nebeskom meridijanu, i izravnim mjerenjem na tlu uz pomoć sunčanika (gnomona),
- kutove naučene u matematici kao zemljopisnu širinu i dužinu prenijeti na nebesku sferu i stići do pojma nebeskog ekvatora i meridijana te koordinata horizontskog sustava,
- Sunce opažati u projekciji i crtati Sunčeve pjege,
- modelom prikazati pomrčinu Sunca i Mjeseca,
- opažati i crtati Mjesec, njegove faze i pojave reljefa viđene u teleskopu.

U 7. i 8. razredu može se primijeniti zahtjevniji program, svakako u skladu s učeničkim zanimanjem i znanjem matematike i fizike što stječu postupno u ta dva posljednja razreda osnovne škole. Potrebno je njegovati raznolikost pristupa. Jače se uvodi matematički pristup s Pitagorinim poučkom za najstarije. Rješavaju se jednostavni zadaci iz fizike, primjerice iz kinematike. Koristi se sličnost trokuta i opisuju astronomski postupci određivanja udaljenosti temeljeni na geometrijskim likovima.

Učenike je potrebno motivirati i aktivirati, pružiti im priliku da se pokažu, istaknu svoje poznavanje astronomije, potvrde svoju ličnost.

POVIJEST

RAZRED	VI.	VII.	VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	35	35	35

SVRHA I ZADAĆE IZBORNE NASTAVE POVIJESTI

Izborna nastava povijesti proširuje i produbljuje redoviti program povijesti u određenom razredu, a sadržaji se moraju urediti tako da slijede redoviti nastavni program. Namijenjen je učenicima koji imaju veće zanimanje za povijest, dakle onima koji žele znati više. Upravo stoga u izbornom programu mora se primjenjivati individualni i grupni rad, a sve sa svrhom razvijanja učenikove kreativnosti, kritičnosti, samostalnosti, osobnosti i odgovornosti. Poštivajući upravo ove načelne smjernice, programska građa raspoređena je u logičke tematske cjeline, koje se oslanjaju na redoviti program i u svim se razredima svrstavaju u manje nastavne teme, po tematskom i kronološkom slijedu. Pri tome je od osobite važnosti da nastavnik zajedno s učenicima izvodi zornu nastavu što znači, da će kad god je to potrebno organizirati odlazak u muzej, arhiv, biblioteku ili knjižnicu i, dakako, gradske jezgre, pa i u manja mjesta, u kojima se često puno nauči iz povijesne građe.

VI. razred**HRVATSKA OD DOSELJENJA HRVATA
DO SREDINE XVIII. STOLJEĆA****I. HRVATSKA U SREDNJEM VIJEKU****1. Hrvatski narodni vladari i promjene na prijestolju**

Doseljenje Hrvata, procesi pokrštenja.

Hrvatske kneževine. Odabrani portreti istaknutih hrvatskih knezova: Ljudevit Posavski, Domagoj, Trpimir, Branimir (hrabrost u obrani domovine; odnosi sa Sv. Stolicom).

Pismo pape Ivana VIII. knezu Branimiru god. 879. Analiza teksta i razgovor s učenicima.

Portreti istaknutih hrvatskih kraljeva: Tomislav; Krešimir IV.; Zvonimir. (Darovnice, povelje, način vladanja, međunarodni odnosi, hrabrost u obrani domovine).

Zvonimirova zavjernica (gonit ću pravdu, štititi siromahe, itd.), analiza teksta i razgovor s učenicima.

Dolazak Arpadovića: uzroci i posljedice. Personalna unija i državno-pravna individualnost hrvatskog kraljevstva.

Doba Anžuvina: istaknuti vladari; hrvatsko plemstvo

Bosna u srednjem vijeku (osobito veze s hrvatskim gradovima: Dubrovnikom, Trogirima te Sv. Stolicom).

Izbor Ferdinanda Habsburškog. Uvjeti izbora i posljedice. Cetingradska povelja (analiza teksta).

**II. HRVATSKA SREDNJOVIJEKOVNA
KULturna BAŠTINA****1. Predromanika i romanika. Doba gotike**

Starohrvatske crkvice: odabrani primjeri (oblici, prostor, inventar). Starohrvatska pleterna ornamentika (odabrani primjeri).

Hrvatski narodni vladari pomažu osnivanje i gradnju benediktinskih samostana (odabrani primjeri iz doba knezova; darovnice hrvatskih kraljeva, primjerice Krešimir IV. i benediktinke u Zadru).

Glagoljsko pismo i hrvatski jezik. Nositelji i značenje. Odabrani primjeri; Valunska ploča, Bašćanska ploča (i drugi). Analiza teksta i značenje uz suradnju učenika. Bosančica.

Latinska pismenost u Hrvata. Odabrani kameni natpisi i povelje. Analiza sadržaja. Misali i brevijari (odabrani primjeri).

Procvat graditeljstva. Razvoj gotičke umjetnosti (odabrani primjeri). Katedrale: Split, Trogir (majstor Buvina i Radovan, uz analizu); također Šibenik, Dubrovnik, Zadar, Rab i drugi gradovi, Zagreb. Gradnja samostana: franjevci i dominikanci (klastri), kasnije i drugi (pavlina). Odabrani likovni prilozi.

2. Gradovi – žarište kulture i civilizacije

Izgleđ u uređenje dalmatinskih gradova: opis i analiza. (Odabrani primjeri). Osnivanje kraljevskih slobodnih gradova: značenje. Odabrane povelje: analiza teksta. Javni statuti odabranih dalmatinskih i primorskih gradova (Senjski, Kastavski i drugi). Obilježja urbanizacije.

Najstarije bratovštine na hrvatskom tlu: Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Split, Rab, Zagreb i drugi gradovi. Djelatnost bratovština. Značenje. Statuti bratovština (odabrani primjeri, analiza teksta).

Cehovska udruženja. Značenje. Pravila cehova (odabrani primjeri). Struktura članova ("djetići" i "kafle"). Cehovske zastave, cehovske škrinje ("ladice") i drugi običaji (svečanosti, briga za bolesne, i sl.). Putne knjige.

Srednjovjekovni sajmovi. Značenje. Hrvatsko ugarski kraljevi podjeljuju gradovima sajsamske privilegije. Analiza odabranih primjera.

Srednjovjekovni propisi o trgovanju (valjanost robe, točnost vage i sl.). Srednjovjekovni propisi o urednosti gradskih ulica i trgova. Analiza odabranih tekstova. Srednjovjekovne epidemije: odabrani primjeri. Analiza teksta.

3. Humanizam i renesansa

Graditeljstvo, slikarstvo, kiparstvo. Glazba. Književnost. Odabrani primjeri. Kulturni razvoj u doba reformacije i Katoličke obnove.

Primjeri razvoja barokne umjetnosti: palače, dvorci, crkve, ljetnikovci. Likovni prilozi, analiza. Na terenu također.

Novi crkveni redovi: škole, gimnazije i sveučilišta. Odabrane povelje i diplome (analiza).

Misli o jedinstvu hrvatskog naroda: B. Kašić, I. Lucić, J. Ratkaj, P. Ritter-Vitezović, J. Križanić i drugi; te književnici M. Marulić, I. Gundulić i drugi. Rad na odabranim tekstovima.

4. Institucije i simboli hrvatske državnosti

Hrvatski sabor. Navesti odabrane primjere (samostalno donošenje autonomnih zakona i odluka, itd.). Hrvatski ban (značenje: potkralj u Hrvatskoj, itd.). Državni grb. Državno-pravni dokumenti. Županije i župani. Vojska. (Objasniti značenje).

VII. razred**HRVATSKA OD SREDINE XVIII. DO
POČETKA XX. STOLJEĆA****I. HRVATSKI SABOR U NACIONALNOJ
POVIJESTI I KULTURI**

Geneza Hrvatskog sabora (kratko). Staleški Sabor od 1848. Zastupnički Sabor od 1848. Zastupnički Sabor od 1848. (Navesti razloge). Sastav Sabora.

**1. Hrvatski Sabor u doba hrvatskoga narodnog
preporoda**

Temeljni politički zadaci Sabora: teritorijalna cjelokupnost Trojedne Kraljevine (povratak Dalmacije i Istre, hrvatsko-slavonske vojne granice i "Turske Hrvatske" pod vlast Sabora i bana. (Objasniti i utvrditi).

Disertacija grofa J. Draškovića: temeljni politički program hrvatskog preporoda. Odabrani tekstovi, analiza sadržaja.

Borba za službenu upotrebu hrvatskoga jezika umjesto dosadašnje upotrebe latinskoga jezika. Govor Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Hrvatskom saboru god. 1843. Analiza sadržaja.

Hrvatski sabor god. 1848. Značenje. Svečana instalacija bana Jelačića. Značenje čina instalacije. Govor bana Jelačića za vrijeme instalacije. Odabrani odlomci, analiza. Također i likovni prilozi.

Glavne političke odluke Sabora 1848. Analiza odabranih tekstova: uređenje odnosa s Ugarskom i Austrijom, privremeno uređenje "krajškog" pitanja, odluka o mirovnim pregovorima s Ugarskom, banovo putovanje u Slavoniju, teritorijalna cjelokupnost Trojedne Kraljevine, itd.

Uređenje Banske vlade u Zagrebu (odjeli, zapravo pet ministarstava). Značenje.

2. Hrvatski Sabor u doba stvaranja moderne Hrvatske 1861.-1873.

Hrvatski sabor 1861. Zakonski članak 42. Značenje. Odabrani odlomci. Analiza sadržaja. Govor Ante Starčevića u Saboru 26. lipnja 1861. Odabrani odlomci. Analiza: razgovor.

Govor J.J. Strossmayera o potrebi osnivanja Akademije i sveučilišta u Saboru 12. travnja 1861. Odabrani odlomci: analiza.

Pokrajinski (dalmatinski) Sabor u Zadru 1861.-1918. Razlozi i posljedice osnivanja. Rad Sabora: najvažnije političke stranke: (odabrani primjeri).

Mihovil Pavlinović (zastupnik): Hrvatski razgovori: odabrani primjeri i analiza teksta.

Gajo Bulat: (zastupnik). Izabrani govori u Saboru (analiza teksta, uz razgovor).

Pokrajinski (istarski) Sabor u Poreču 1861.-1873. Razlozi i posljedice osnivanja. Rad Sabora: najvažnije političke stranke. Biskup Juraj Dobrila: govori u Saboru (odabrani odlomci: analiza). Matko Laginja, zastupnik: borba za hrvatski jezik.

Vjekoslav Spinčić: govori u Saboru (odabrani primjeri).

Hrvatski sabor 1865.-1867. Političke stranke i njihovi programi. Analiza sadržaja i razgovor. Političko (stranačko) novinstvo i brošure (odabrani primjeri).

Hrvatski sabor 1868.-1873. Sabor većinom glasova i bez komentara prihvatio utanačenu Hrvatsko-Ugarska nagodba temeljni državni zakon do godine 1918. Analiza sadržaja: najvažniji članci (osobito 7, 32, 45, 51, 53, 56-58, 65, 66).

3. Hrvatski sabor donosi moderne zakone i uređuje teritorijalnu cjelovitost zemlje 1873.-1883.

Rad Sabora 1873.-1880. Donošenje zakona koji ubrzavaju proces modernizacije: Zakon o uređenju zemaljske vlade u Zagrebu (odjeli). Zakon o zadrugama (temeljno seljačko pitanje). Zakon o pučkom školstvu (1874. uz obvezatan polazak pučke škole za dječake i djevojčice).

Stajalište Sabora prema Bosni i Hercegovini, osobito u vrijeme ustanka 1875.-1878. Zahtjevi Sabora u vrijeme održavanja Berlinskog kongresa (1878.). Ukidanje Hrvatsko-slavonske vojne granice i njezin povratak pod vlast Sabora i bana. Značenje.

4. Hrvatski sabor u doba bana Khuena Hedervaryja 1883.-1903.

Portret bana Khuena. Khuenova Narodna stranka (objasniti). Hrvatski oportunistički program: obilježja. Stranka prava. Opozicijski program. Erazmo Barčić (portret) i bitka za konačno rješavanje položaja Rijeke. Odabrani govori: analiza. Program ujedinjene opozicije 1894. Analiza sadržaja.

Ponovo hrvatski i srpski sukobi. Korijeni velikosrpske politike. Pisanje novina "Srbobran" 1902. Razgovor. Pad Khuena.

5. Hrvatski sabor na prijelomu stoljeća (1903.-1918.) Odabrani primjeri

Politika "Novog kursa". Riječka rezolucija 1905. Analiza sadržaja. Zadarska rezolucija. Značenje. Raskol u Stranci prava. Slom politike "Novog kursa".

Hrvatski političari Ante Trumbić i Frano Supilo; portreti i analiza djelovanja. Odabrani primjeri.

Na dan 29. listopada 1918. Hrvatski sabor na prijedlog zastupnika Svetozara Pribičevića i drugova proglašava ništavnom Hrvatsko-Ugarsku nagodbu i prekida sve odnose sa Austrijom i Ugarskom te ulazi u državu SHS. Analiza proglašenja: razgovor i ocjena. (Poticati učenike da sami rade na vrelima i literaturi).

VIII. razred

HRVATSKA U XX. STOLJEĆU

I. HRVATSKA DESETLJEĆA U PRVOJ JUGOSLAVIJI

1. Nezadovoljstvo Hrvata u Kraljevstvu SHS

Stjepan Radić: život i djelo (kratki prikaz). Govor Stjepana Radića na sjednici Narodnog vijeća u Zagrebu 24.XI. 1918. Odabrani odlomci: analiza, razgovor, ocjena.

Proglas Čiste stranke prava od 2. prosinca 1918. Analiza sadržaja: razgovor, ocjena.

Uzroci nezadovoljstva Hrvata u Kraljevstvu SHS. Oblici hrvatskog otpora: političke stranke (najvažnije) i njihovi nositelji (portreti). Politički programi najvažnijih stranaka: usporedna analiza. Razgovor, ocjena. (Rad na odabranim primjerima).

Memorandum Hrvatskoga bloka, 1921. Odabrani odlomci, analiza sadržaja, razgovor, ocjena.

Novo komadanje Hrvatske.

Smrt Stjepana Radića. Posmrtni oproštaj sa Stjepanom Radićem i odjeci u Hrvatskoj i svijetu. Analiza odabranih tekstova, ali i likovnih priloga (primjerice sprovod Stjepana Radića, i sl.).

Šestosiječanjska diktatura i posljedice. Kraljeva proklamacija diktature 6.I. 1929. Analiza sadržaja, razgovor, ocjena.

Memorandum zastupnika HSS-a Ligi naroda 25.I. 1930. o položaju hrvatskog naroda u doba diktature (sastavili A. Košutić i J. Krnjević). Analiza teksta i razgovor.

Punktacije Seljačko-demokratske koalicije 1932. Odabrani odlomci: analiza i razgovor. Suprotstavljeni programi ostalih najvažnijih stranaka: odabrani odlomci, analiza, razgovor.

Uredba o Banovini Hrvatskoj 26.VIII. 1939. Odabrani odlomci: analiza sadržaja, razgovor, ocjena.

II. NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

1. Uvjeti nastanka NDH. Način vladavine. Uzroci sloma

Nastanak NDH. Proglašenje NDH 10. travnja 1941. (Proklamacija: sadržaj). Razgovor. Stajalište čelnika HSS-a. Stajalište hrvatske javnosti. Uzroci razočaranja. Obilježja NDH. Uzroci sloma. Analiza i razgovor. (Poticati učenike da i sami rade).

2. Antifašistička Hrvatska

Nastanak i značenje. ZAVNOH: nastanak i značenje. Razgovor: na temelju odabranih vrela i literature.

III. HRVATSKA DESETLJEĆA U DRUGOJ JUGOSLAVIJI 1945.-1990.

Od ZAVNOH-a do Hrvatskog sabora: značenje, razgovor. Obilježja socijalističkog režima (građanske slobode, gospodarstvo, javni život, itd.): razgovor, ocjena.

Godina 1948. Značenje. Ocjena.

Hrvatska traži politiku "čistih računa". Uzroci. Posljedice. Razgovor. Ocjena.

Ustav 1974. Značenje. Razgovor. Ocjena.

IV. HRVATSKA – SUVERENA I MEĐUNARODNO PRIZNATA EUROPSKA DRŽAVA

Višestranački izbori: rezultati i značenje. Novi Hrvatski sabor – danas Hrvatski državni sabor. Značenje. Proglašenje Hrvatske samostalnom i suverenom državom. Značenje. Proces međunarodnog priznanja. Značenje.

Ustav Republike Hrvatske: odabrani odlomci (osobito prava i slobode građana): analiza, razgovor, ocjena.

Velikosrpska politika: uzroci (korijeni) i posljedice. Teška stradanja hrvatskog pučanstva; teški ljudski gubici. Teški gospodarski gubici. Nesposobnost međunarodnih snaga: uzroci i posljedice.

Postupno oslobađanje hrvatskih okupiranih teritorija: Domovinski rat. Značenje. Razgovor s istaknutim sudionicima (dati učenicima uputstva). Procesi obnove i povratka. Hrvatsko Podumavlje. Značenje. Hrvatska mirotvorna politika. Razgovor. Značenje. (Poticati učenike na samostalan rad).

Hrvatska pred svojom budućnošću. Razgovor. Poticati učenika na samostalan rad i zaključke.

Najvažnija (temeljna) literatura:

1. Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1936.
2. Trpimir Macan: Povijest hrvatskoga naroda, Zagreb, 1992.
3. Franjo Šanjek: Crkva i kršćanstvo u Hrvata, Zagreb, 1998.

ZEMLJOPIS

SVRHA I CILJ

Izborna nastava zemljopisa posebno je organiziran, didaktički i psihološki osmišljen oblik nastavnog rada. Namijenjena je učenicima koji već imaju određena zemljopisna znanja i pokazuju veće zanimanje za geografsku problematiku. U njezinu programu najviše dolazi do izražaja individualan oblik rada i oživotvoruje se temeljna zamisao odgojno-obrazovnog sustava, razvoj sposobnosti, kreativnost i osobnosti učenika.

Temeljni ciljevi i zadaće programa izborne nastave su da proširuje i produbljuje osnovna znanja i spoznaje (u cijelosti ili određenim temama) redovitog programa zemljopisa. To je zahtjevniji nastavni program pri čemu se posebno njeguje problemski pristup određenim temama. Usmjerenost na problemski pristup omogućit će učenicima primjenu i potkrijepu znanja stečenih u redovitom programu, učiti će istražujući i kroz tako obrađeno gradivo razvijati geografsko mišljenje, zanimanje za kontinuirano praćenje geografske stvarnosti (u zemlji i svijetu) te potrebu za samostalnim učenjem i permanentnom geografskom izobrazbom.

Predviđa se da teme budu obrađene kompleksno, odnosno da se poštuje geografsko načelo upoznavanja međuovisnosti geografskih elemenata i faktora.

Tijekom proučavanja svih tema (i programa u cjelini) treba razvijati ekološku svijest i odgovornost pojedinca da čuva i zaštićuje prirodu, svoje radno i životno okruženje. Ti dodatni sadržaji trebaju biti aktualni i izneseni na zanimljiv način, a izborna nastava općenito treba biti poticajna.

DIDAKTIČKE UPUTE ZA OBLIKOVANJE IZBORNE NASTAVE ZEMLJOPISA

Izborna nastave se može izvoditi od V. do VIII. razreda osnovne škole.

Sadržaji se mogu ostvariti s jednim ili dva sata na tjedan tijekom cijele školske godine. Ako izborna nastava u cijelosti proširuje i produbljuje redoviti (temeljni) program zemljopisa u određenom razredu, sadržaji se mogu tako rasporediti da slijede redovitu nastavu.

Planiranje nastave, odabir i dubina nastavnih sadržaja prepušta se slobodi nastavnika i izraženom zanimanju učenika za pojedine teme. Pri planiranju i odabiru tema treba obvezatno voditi računa o učeničkom predznanju i spoznajnim mogućnostima skupine te samim ciljevima izborne nastave.

Nakon provjere učeničkog interesa i izbora tema za obradu, učitelj izrađuje plan rada. Plan rada mora imati kronološki ili tematski redoslijed i vezu, u njemu su određeni oblici rada, nastavne metode i nastavna sredstva.

V. razred

(35 sati godišnje)

Naziv programa: **ODREĐIVANJE POLOŽAJA NA ZEMLJI I PREDOČAVANJE ZEMLJINE POVRŠINE**

Nastavni sadržaji:	Zadaci za učenike:
<p>I. ODREĐIVANJE POLOŽAJA NA ZEMLJI (10 sati) Što znači orijentirati se u prostoru? Orijehtacija uz pomoć Sunca, zvijezde Sjevernice i kompasa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - naučiti se orijentirati - znati odrediti četiri glavne i četiri sporedne strane svijeta, odnosno odrediti položaj nekog objekta u prostoru s obzirom na stajalište promatrača (tj. znati gdje se nalaziš i kuda treba krenuti).
<p>Orijehtacija prema stupanjskoj mreži</p>	<ul style="list-style-type: none"> - samostalno se orijentirati pomoću Sunca i zvijezde Sjevernice te uporabom kompasa; - uočiti praktičnu vrijednost i važnost stupanjske mreže za snalaženje na Zemlji
<p>II. PREDOČAVANJE ZEMLJINE POVRŠINE - ZEMLJOPISNA KARTA (12 sati) Stupanjaska mreža u prikazivanju Zemlje na globusu i karti Mjerenje visina i dubina na Zemlji Prikazivanje reljefa na karti Učimo čitati kartu Putujemo s kartom Položaj našeg mjesta stanovanja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti predočavanje Zemljine površine s globusa na ravninu; - naučiti načine prikazivanja reljefa na zemljovidu i mjerenje visina i dubina na Zemlji; - uočiti praktičnu vrijednost i značenje stupanjske mreže, zemljopisne širine i dužine u točnom određivanju položaja zadanih mjesta i mjesta stanovanja; - definirati pojam karte, uočiti razliku između karte i plana te njihovu praktičnu i funkcionalnu vrijednost; - naučiti čitati topografske karte, orijentaciju topografske karte, kretanje po azimutu na karti i u prostoru, odnosno naučiti se orijentirati u prostoru.

UPUTE ZA PRIMJENU IZBORNOG PROGRAMA ZEMLJOPISA U V. RAZREDU

U izradi ovog programa posebno se vodila briga o skladu linearno-progresivnog i spiralnog načina programiranja i uvažavanju zahtjeva od manje složenog prema složenijem. U prvom dijelu programa utvrđuje se prethodno naučeno gradivo, znanje i praktične aktivnosti iz orijentacije koje su učenici stekli u mladim razredima i daje se težište praktičnim vježbama na terenu (u školskom dvorištu, na putu do škole i mjestu stanovanja). Tako stečeno znanje i praktične aktivnosti predstavljaju temeljnu podlogu za obradu složenije građe (o određivanju položaja i predočavanju Zemljine površine) u drugom dijelu izbornog programa, u

kojem se dopunjuju i produbljuju sadržaji II. nastavne cjeline redovitog programa zemljopisa u V. razredu.

Predviđeno je da se programski sadržaji ostvare kao jedini izborni program zemljopisa u V. razredu, s jednim satom na tjedan tijekom cijele godine. Zbog obilja predviđenih praktičnih aktivnosti i terenskog rada, organizacijskih oblika i ciljeva terenske nastave, bilo bi zgodno imati spojene satove (dvosat). U takvom se slučaju program može ostvariti u II. polugodištu nakon obrade ovih sadržaja u redovitom programu.

Znanje i već stečene praktične aktivnosti (posebice u orijentaciji) učenika obuhvaćenih izbornom nastavom može se iskoristiti za demonstraciju na zajedničkim satovima zemljopisa ili u pripremanju učenika za natjecanje iz zemljopisa.

VI. razred

PROGRAM 1. (35 sati godišnje)

Naziv programa: **GEOGRAFSKA OTKRIĆA - VAŽNOST I POSLJEDICE**

Nastavni sadržaji:	Zadaci za učenike:
<p>I. ULOGA EUROPLJANA U OTKRIVANJU NOVOG SVIJETA (10 sati) Kolumbo traži pomorski put za Indiju Magellan je oplovio svijet Traženje južnog kopna Stenley je prošao Afrikom Hrvatski istraživači</p>	<ul style="list-style-type: none"> - na osnovi stručne literature vizualnog materijala (o velikim geografskim otkrićima) objasniti značenje Kolumbovog putovanja u Indiju za otkriće novog (nepoznatog) kontinenta na zapadnoj polukugli Amerike; - posebno naglasiti značenje Magellanova puta oko svijeta za dokaz o obliku Zemlje - da je Zemlja okrugla - obrazložiti razloge ranog poznavanja, a relativno kasnog upoznavanja Afrike;
<p>II. VAŽNOST I POSLJEDICE GEOGRAFSKI OTKRIĆA (12 sati) Upoznavanje raznolikosti krajolika i životnih prostora, oblika i mogućnosti života u predjelima Novog svijeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uočiti važnost i utjecaj otkrića Amerike za kasnije traženje i otkrivanje južnog kopna "terre australis"; - istaknuti veliki doprinos hrvatskih istraživača u upoznavanju Starog i istraživanjima Novog svijeta (posebice braću Seljan i D. Lerman); - na osnovi proučene stručne literature i vizualnog materijala upoznati oblike i mogućnosti života ljudi u tropskoj prašumi i pustinji, te umjerenim i hladnim predjelima svijeta (odabrati primjere);

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>Naseljavanje, kolonizacija, i širenje europskih utjecaja u Novom svijetu</p> <p>Način gospodarenja - promjene pejzaža</p> <p>Suvremeni razvoj, podijeljenost i globalno povezivanje svijeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - spoznati međuovisnosti gospodarstva i izmjena prirodnih pejzaža te narušavanja kvalitete života i okoliša; - objasniti uzroke emigracije europskog stanovništva u predjele Novog svijeta, širenje europskih utjecaja te proces kolonizacije; - uočiti goleme razlike i neravnopravnost gospodarskog razvoja u svijetu; - shvatiti osnovne uzroke gospodarske podijeljenosti svijeta i važnost podjele na "razvijeni sjever" i "nerazvijeni jug" te razlikovati visoko razvijene i zemlje uvjetno nazvane zemljama u razvoju; - objasniti proces globalizacije te ulogu prometa i trgovine u njemu; - uočiti sve bržu i obilniju razmjenu znanja, informacija i roba u svijetu - "svjetski krvotok".

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>III. "PERIFERIJA SVJETSKOG GOSPODARSTVA" (16 sati)</p> <p>Slabije razvijene izvanoeuropske zemlje: Agrarne civilizacije monsunke Azije - Indija, Kina</p> <p>Zaljevske zemlje - naftno bogatstvo na pijesku</p> <p>Afričke zemlje - gospodarski najslabije razvijene Latinsko-američke zemlje - velike gospodarske razlike</p>	<ul style="list-style-type: none"> - shvatiti važnost i ulogu SAD-a kao vodeće gospodarske i vođne velesile svijeta; - usvojiti prostorno-gospodarsku regionalizaciju SAD-a - Sjeveroistok (najrazvijenije metropolitansko područje, "društvo usluga"), Jugostok i Zapad (najslabije razvijeno područje); - uočiti veliko prostranstvo Kanade i malobrojnost stanovništva, međuzavisnost prirodne osnove i prostornog razmjesta stanovništva i gospodarstva - kontrast "živog juga" i "pustog sjevera" te vrlo razvijeno gospodarstvo; - upoznati pretpostavke visokog stupnja gospodarske razvijenosti Japana, važnost litoralizacije, urbanizacije i stvaranje megalopolisa; - obrazložiti zadivljujući gospodarski rast "Azijskih tigrova - gospodarskih otoka"; - upoznati gospodarsko-demografska obilježja i mogućnosti daljnjeg razvoja (posebice obalnog prostora umjerenih geografskih širina) Australije - gospodarski najrazvijenije zemlje južne polukugle; - na primjerima Kine i Indije upoznati agrarne civilizacije monsunke Azije, najveću koncentraciju stanovništva na svijetu i društveno-političku organizaciju; - objasniti probleme prenaseljenosti, jezične socijalno-gospodarske razlike (u Indiji) značenje gradova kao nositelja razvoja (u Indiji i Kini) te demokološku ugroženost kao posljedicu prenapučenosti u Indiji; - upoznati prirodno-geografske sličnosti (naslijeđe, plemenske kulture i europeizaciju u Africi); - uočiti nesklad stupnja gospodarskog razvoja afričkih zemalja u odnosu na bogatstvo prirodnih izvora te objasniti uzroke zaostajanja (s obzirom na kolonijalizam) u Africi - najslabije razvijenom kontinentu; - objasniti velike razlike u gospodarskom razvitku latinsko-američkih zemalja, kolonijalnu strukturu u prošlosti, funkcionalnu i socijalnu raščlanjenost danas; - uočiti intenzivni proces narušavanja kvalitete okoliša u svijetu (posebice u razvijenim industrijskim prostorima) kao posljedicu suvremenoga razvoja.

PROGRAM 2. (70 sati godišnje)

Naziv programa: **GOSPODARSKI RAZVOJ SVIJETA**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>I. NERAVNOMJERAN GOSPODARSKI RAZVOJ (8 sati)</p> <p>Geografsko-socijalni pokazatelji nejednakog razvoja</p> <p>Produbljivanje razlika između najrazvijenijih i slabije razvijenih zemalja svijeta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - navesti socijalno-gospodarske pokazatelje nejednakog razvoja te uočiti velike razlike u razvijenosti svijeta; - shvatiti glavne uzroke gospodarske podijeljenosti svijeta i važnost podjele na "jezgru" (najrazvijenije zemlje) i "periferiju" svjetskog gospodarstva (ostale slabije razvijene zemlje uvjetno nazvane zemljama u razvoju);
<p>II. »JEZGRA SVJETSKOG GOSPODARSTVA« (20 sati)</p> <p>Najrazvijenije izvanoeuropske zemlje:</p> <p>SAD</p> <p>Kanada</p> <p>Japan</p> <p>"Azijski tigrovi"</p> <p>Australija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti na čemu se temelji suvremeno bogatstvo i razvoj svijeta; - navesti razloge zašto su neke zemlje bogate prirodnim bogatstvima ostale siromašne i nerazvijene, a neke druge zemlje siromašne prirodnim bogatstvima postale bogate i razvijene;

UPUTE ZA PRIMJENU PROGRAMA (1. i 2.) IZBORNE NASTAVE ZEMLJOPISA U VI. RAZREDU

Izborni sadržaji obaju programa (1. i 2.) dopunjuju redoviti program zemljopisa samo u određenim dijelovima. Svaki se izborni sadržaj može obraditi kao jedini izborni program zemljopisa. Predviđa se da se prvi program ostvari s jednim satom na tjedan tijekom cijele godine (ukupno 35 sati), a drugi s dva sata također tijekom cijele godine (ukupno 70 sati).

Nastavne sadržaje treba obraditi kompleksno, odnosno treba poštovati načelo upoznavanja međuovisnosti geografskih elemenata i faktora. U svim nastavnim temama (obaju programa) treba njegovati problemski i ekološki pristup.

VII. razred

PROGRAM 1. (70 sati godišnje)

Naziv programa: **OPĆA OBILJEŽJA I PROBLEMI
SUVREMENOG RAZVOJA
EUROPE**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
I. OPĆA OBILJEŽJA Europa u svijetu Dio starog svijeta Europa i novi svijet Kolonijalna carstva Gospodarsko-političke integracije Europi i svijetu Europska unija - nova svjetska velesila	<ul style="list-style-type: none"> objasniti prostorni pojam Europe (kao dio Starog svijeta), osobitosti njezina smještaja, značenje položaja (u središnjem dijelu sjeverne polutke) u najpovoljnijem odnosu prema ostalim područjima na Zemlji te njezinu ulogu u otkrivanju naglasiti da je Europa emigracijski kontinent i bitnu ulogu europskih država u kolonizaciji i širenju europskih utjecaja u svijetu;
II. PROBLEMI SUVREMENOG RAZVOJA (28 sati) Nejednak gospodarski razvoj u Europi Zemljopisno-socijalni pokazatelji nejednakog razvoja Zemlja zapada - "jezgra" europskog razvoja Značenje zemalja gospodarske "jezgre": Njemačka Francuska Italija Ujedinjeno Kraljevstvo Ostale zemlje - "periferija" europskog gospodarstva Prostor bivšeg Sovjetskog Saveza Zemlje u tranziciji	<ul style="list-style-type: none"> upoznati geografske osnove razvoja i suvremena gospodarska obilježja Europe; upoznati geografske osnove razvoja i objasniti razloge, potrebu i oblike gospodarskog i političkog udruživanja u Europi i svijetu (EU, EFTA, HANSA, OPEC i dr.); naglasiti veliko značenje Europske zajednice - unije (začetnik, činitelj ujedinjenja Europe i stožer ujedinjenja danas); naglasiti važnost i ulogu integrirane Europe u svjetskoj zajednici; upoznati osnovna obilježja gospodarskog razvoja Europe i njegove ekonomsko-geografske posebnosti i značenje;

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
	<ul style="list-style-type: none"> objasniti pojam razvoja i navesti osnovne pokazatelje suvremene razvijenosti (nacionalni dohodak i životni standard) u Europi; naglasiti nesklad gospodarskog razvoja u Europi, razlikovati i objasniti važnost gospodarske "jezgre" i "periferije"; upoznati opća obilježja, geografske osnove društveno gospodarskog razvoja, prostornu organizaciju, značajke i probleme suvremenog gospodarskog razvoja zemalja gospodarske "jezgre": Njemačke, Francuske, Italije i Ujedinjenog Kraljevstva; istaknuti Njemačku kao tipičan primjer suvremenog gospodarskog i regionalnog prestrukturiranja na pragu poslijeindustrijskog doba te njezinu ulogu u EU; dati geografski pregled ostalih zemalja - "periferije europskog gospodarstva"; objasniti pojam i suvremena obilježja tranzicije, korijenite gospodarske i društvene promjene zemalja u tranziciji, uzroke krize u njima te istaknuti regionalnu polarizaciju bivšeg Sovjetskog saveza; uočiti međuovisnost prostornog razvoja i narušavanja kvalitete okoliša te shvatiti potrebu njegove zaštite.

PROGRAM 2. (35 sati godišnje)

Naziv programa: **EKOLOŠKI PROBLEMI EUROPE**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
I. POREMEĆAJI KAKVOĆE OKOLIŠA - UZROCI I POSLEDICE (6 sati) Porast stanovništva u nerazmjeru s prostornim mogućnostima država ili regija u Europi Intenzifikacija poljoprivrede Povećanje industrijske proizvodnje, proizvodnje i potrošnje raznolikih energenata Širenje gradova i nekontrolirano naseljavanje	<ul style="list-style-type: none"> obrazložiti značenje utjecaja dinamike i nerazmjera porasta stanovništva s prostornim mogućnostima na kvalitetu okoliša (pojedinih regija i kontinenta u cjelini); objasniti razloge i nužnost intenzifikacije poljoprivrede (posebice poljodjelske proizvodnje) i njezin pojačan utjecaj na ugrožavanje kakvoće okoliša (umjetna gnojiva, pesticidi i ostala kemijska sredstva, način obrade, ugrožavanje tla, erozija i sl.);

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>II. UGROŽENI ELEMENTI ČOVJEKOVA OKOLIŠA (12 sati)</p> <p>Onečišćenje zraka (lokalno, regionalno i globalno)</p> <p>Ugrožena kakvoća voda i problem vodoopskrbe</p> <p>Opasno ugrožavanje rijeka (Rajna)</p> <p>Narušena kakvoća morskih voda (Sredozemno i Sjeverno more)</p> <p>Budućnost Kaspijskog jezera</p> <p>Ugrožene biljne i životinjske vrste</p> <p>Suženje prirodnih staništa (Dunav, Volga, Balaton)</p> <p>Prirodna i kulturno-povijesna područja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uočiti međuovisnost povećanja industrijske proizvodnje, proizvodnje i potrošnje raznolikih energenata i onečišćenja okoliša te navesti oblike (emisije, imisije, toplinsko onečišćenje, prašina, buka, radioaktivnost); - istaknuti utjecaj urbanizacije, širenje gradova, a posebice nekontroliranog naseljavanja na kvalitetu okoliša; - naglasiti potrebu prostornog i društvenog planiranja kao značajnu pretpostavku kvalitete čovjekova okoliša; - navesti važnije uzroke, oblike i primjere onečišćenja zraka narušenost kakvoće podzemnih voda i vrela iz kojih se stanovništvo opskrbljuje vodom; - na odabranim i navedenim primjerima objasniti uzroke i posljedice onečišćenja rijeka, mora i jezera u Europi;
<p>III. ZAŠTITA OKOLIŠA (4 sata)</p> <p>Nužnost zaštite okoliša</p> <p>Sve se više novca ulaže u zaštitu</p> <p>Najrazvijenije zemlje rješavaju svoje probleme</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uočiti međuovisnosti onečišćenja kao zastrašujuć rat protiv prirode u kojemu se uništavaju prirodna bogatstva, mnogobrojne vrste biljaka i životinja, rijeke i jezera osuđuju na prijevremenu smrt - sužuju se prirodna staništa; - naglasiti nužnost zaštite okoliša u koju se u Europi ulaže sve više novca; - upoznati mogućnosti, oblike i uspješnost zaštite okoliša (na primjeru rijeke Temze pokraj Londona).

**UPUTE ZA PRIMJENU PROGRAMA (1. I 2.)
IZBORNE NASTAVE ZEMLJOPISA
U VII. RAZREDU**

Izborni sadržaji obaju programa (1. i 2.) dopunjuju redoviti program zemljopisa (pete i šeste nastavne cjeline) i predstavljaju sintetičko sažimanje međuzavisnih elemenata i čimbenik kroz regionalno-geografski pregled i aktualne tematsko-problemske sadržaje. Na taj način se ostvaruju didaktički principi sustavnosti i kompleksnosti te posebno aktualizacije nastave tj. njezine povezanosti sa životom. Ovakav izbor sadržaja omogućuje učenicima da upoznavanjem suvremenih razvojnih i ekoloških problema matičnog kontinenta, ujedno bolje upoznaju i duh svoga vremena.

Predviđa se da se prvi program ostvari s dva, a drugi s jednim satom na tjedan tijekom cijele godine. U obradi sadržaja drugog programa nužno je primijeniti ekološki pristup.

VIII. razred

PROGRAM 1. (70 sati godišnje)

Naziv programa: **OSNOVE POVIJESNO-
- GEOGRAFSKOG RAZVOJA I
SUVREMENA OBILJEŽJA
STANOVNIŠTVA HRVATSKE**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
<p>I. STANOVNIŠTVO KAO ČIMBENIK GOSPODARSKOG RAZVOJA (22 sata)</p> <p>Razvoj naseljenosti i razmještaj stanovništva u Hrvatskoj</p> <p>Prirodno kretanje stanovništva</p> <p>Struktura stanovništva</p> <p>Ekonomska struktura - osnovni pokazatelji o gospodarstvu</p> <p>Migracije</p> <p>Gospodarske i društvene posljedice migracije</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dati povijesni pregled naseljenosti i objasniti suvremeni razmještaj stanovništva u Hrvatskoj; - spoznati osnovne podatke o broju i gustoći naseljenosti, objasniti osnovna obilježja, uzroke i posljedice sadašnjih trendova prirodnog kretanja, starosnu dob, nacionalni i religijski sastav stanovništva te objasniti prostorne promjene nacionalnog sastava Hrvatske;
<p>II. HRVATI U INOZEMSTVU (14 sati)</p> <p>Razlozi odlaska Hrvata u tuđinu</p> <p>Osnovne skupine Hrvata u inozemstvu</p> <p>Položaj Hrvata u inozemstvu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti uzroke i istražiti posljedice seobe stanovništva te razlikovati unutarnja (na relaciji selo-grad) i vanjska (s posebnim osvrtom na egzodusna područja i posljedice prekomjerne koncentracije stanovništva u gradovima); - upoznati stupanj, dinamiku i uzroke iseljavanja po određenim razdobljima te razlikovati tri osnovne skupine iseljenih Hrvata; - uočiti razlike položaj hrvatskih iseljenika (u europskim i prekomorskim zemljama) te njihove veze s matičnom zemljom;
<p>III. TERITORIJALNO-POLITIČKA ORGANIZACIJA REPUBLIKE HRVATSKE (8 sati)</p> <p>Povijesni razvoj i suvremena teritorijalno-politička organizacija Republike Hrvatske</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dati povijesni pregled nastanka hrvatske države; - uočiti međuovisnosti povijesnog razvoja nacionalnog sastava i teritorijalno-političke organizacije Republike Hrvatske; - shvatiti da je teritorijalno-politička organizacija odraz povijesnog razvoja.

PROGRAM 2. (35 sati godišnje)Naziv programa: **TOPOGRAFSKE KARTE**

Nastavni sadržaji	Zadaci za učenike
I. OBILJEŽJA I VRSTE TOPOGRAFSKIH KARATA (ZEMLJOVIDA) (8 sati) Obilježja, vrste, sadržaj i namjena topografskih karata (zemljovida)	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam topografske karte i osnovna obilježja te raznovrsne namjene; - razlikovati matematičke i geografske elemente sadržaja topografskih karata;
II. ORIJENTACIJA I KRETANJE PO TERENU (14 sati) Znati čitati i "pročitati" topografsku kartu Kretanje po azimutu na karti i u prirodi	<ul style="list-style-type: none"> - naučiti i znati samostalno čitati i "pročitati" topografsku kartu (orijentirati kartu uz pomoć kompasa, na karti točno odrediti stajalište, kretati se po azimutu na karti) te uvježbati kretanje u prostoru po azimutu; - naučiti odrediti azimut i udaljenost (zračne i krivudave) na karti i u prirodi, računski i krovinomjerom.

UPUTE ZA PRIMJENU PROGRAMA IZBORNE NASTAVE ZEMLJOPISA U VIII. RAZREDU

Oba programa (1. i 2.) mogu se ostvariti kao posebni (i jedini) izborni program iz zemljopisa u VIII. razredu. Izborna građa prvog i drugog programa dopunjuje redoviti program zemljopisa u njegovom početnom dijelu (I. i II. nastavna cjelina).

Prvi program može se ostvariti s dva sata na tjedan, a drugi s jednim satom na tjedan tijekom cijele godine. Zbog obilja predviđenih praktičnih aktivnosti i rada na terenu za realizaciju drugog programa, bilo bi čak i zgodnije imati spojene satove (dvosat). U tom slučaju sadržaj drugog programa može se ostvariti u I. polugodištu. Ako se drugi program ostvaruje u I. polugodištu, stečena znanja obulvačena izbornom nastavom mogu se koristiti u redovitoj nastavi.

Kako je u drugom programu naglasak na kretanju i orijentaciji u prostoru, učitelji zemljopisa i škole (u kojima će se ti programi realizirati) trebaju nabaviti dovoljan broj topografskih zemljovida mjesta ili regije u kojoj se škola nalazi.

INFORMATIKA

RAZRED	V.	VI.	VII.	VIII.
Broj sati godišnje	70	70	70	70

SVRHA I ZADACI

Svrha je nastave tehničke kulture i pripadnih izbornih programa u osnovnoj školi pripremiti i osposobiti učenike za život i djelovanje u tehnički i tehnološki razvijenom okruženju.

Zadaci su nastave izbornog programa informatike:

- osposobiti učenike za primjenu osobnih računalima i rukovanje njima
- razvijati u učenicima tehnički način mišljenja, tehničko izražavanje, jezik i pravilnu primjenu tehničke terminologije;
- osposobiti učenike za primjenu tehničkih metoda i prirodnih zakonitosti u rješavanju različitih problema;
- razvijati sposobnost rješavanja različitih tehničkih problema i pronalaženje novih tehničkih rješenja;
- razvijati u učenika logičko i samostalno zaključivanje i kritičko mišljenje u proučavanju tehničkih tvorevina i tehnoloških postupaka;
- razvijati u učenicima stvaralačke sposobnosti;
- razvijati u učenicima smisao za racionalno korištenje energije i materijala;
- razviti u učenika smisao za djelovanje u radnim skupinama i timovima, te ostale pozitivne osobine ličnosti potrebne za konstruktivnu suradnju u rješavanju zadataka;
- osposobiti učenike za rukovanje najčešće korištenim priborom, alatima, uređajima i strojevima;
- na osnovi praktičnog rada, eksperimentiranja i promatranja razvijati u učenika različite misaone operacije (analizu, sintezu, generalizaciju);
- teorijskim, praktičnim i eksperimentalnim radom razvijati u učenika smisao za sustavnost, točnost, urednost i savjesnost u izvršavanju zadataka.

PROGRAMSKA GRAĐA**V. razred****Nastavni sadržaji**

1. Povijest računalnih pomagala i strojeva i razvoj elektroničkih računala
2. Matematička osnova računala
Zapis i pohranjivanje podataka u računalu
3. Sklopovlje i sastav elektroničkog računala
  - sastav elektroničkog računala (funkcionalna shema računala)
  - procesor
  - memorija
  - vrste ulazno - izlaznih naprava i njihovo priključivanje na računalo

4. Programska oprema računala
  - operacijski sustav računala
  - radna površina i osnovni elementi korisničkog sučelja
  - uslužni i primjenski programi
  - izbor i pokretanje programa
  - rad s mapama i datotekama
  - dokumenti i spisi, rad s dokumentima i spisima
  - spremanje dokumenata
  - prilagodba sustava
  - razlučivost slike i boja
  - upotreba fontova - vrsta slova
  - instalacija novih programa
  - instalacija, promjene, podešavanje i provjera sklopovske opreme
  - ispravljanje vremena i datuma
  - namještanje i korištenje zvučnih signala

5. Multimedia

Zadace za učenike:

Osposobiti učenike za osnovno korištenje računala; izbor i otvaranje traženih programa; korištenje tipkovnice i miša; opisati sastav i rad elektroničkog računala; obrazložiti ulogu operacijskog sustava računala; razlikovati uslužne i korisničke programe; koristiti se gotovim učenicima primjerenim programima; prilagoditi korisničko sučelje; promijeniti datum i vrijeme računala; otvarati i premješati mape i datoteke.

VI. razred

Nastavni sadržaji

1. Rad s programom za obradu teksta
  - stvaranje novog dokumenta i unos teksta
  - kretanje dokumentom i obilježavanje dijelova teksta
  - uporaba traka s alatima
  - odabir i uporaba naredbi iz izbornika
  - uporaba prečica
  - spremanje i otvaranje dokumenata
  - promjene u tekstu, brisanje i mijenjanje teksta
  - kopiranje i premještanje teksta
  - traženje i zamjena riječi u tekstu
  - pregled dokumenta prije ispisa
  - promjena izgleda stranice
  - ispis teksta
  - uporaba predložaka
  - oblikovanje istaknutih naslova
  - dodavanje okvira i sjenčanja
  - pisanje u više stupaca,
  - dodavanje zaglavlja i podnožja
2. Oblikovanje i rad s tablicama u programu za obradu teksta
  - oblikovanje tablica
  - uređivanje i preuređivanje tablica
  - dodavanje naslova

- promjena širine stupaca
- računanje u tablici
- dodavanje i brisanje redova i stupaca
- umetanje tablice u tekst

3. Crteži i grafikoni u programu za obradu teksta
  - crtanje osnovnih likova pomoću računala
  - tekst kao slika
  - oblikovanje posebnih efekata
  - umetanje gotovih slika
  - dimenzioniranje slika
  - kopiranje slika

4. Komuniciranje uz pomoć računala
  - računalne mreže
  - komunikacija telefonskim vezama
  - uspostavljanje veza modемом
  - slanje dokumenta drugom računalu
  - telefaks
  - Internet
  - stranice na mreži
  - elektronička pošta

Zadace za učenike:

Osposobiti učenike za osnovno korištenje programa za obradu teksta; pisati tekst uz pomoć računala; spremati i otvoriti postojeći dokument; mijenjati, brisati i premješati dijelove teksta; tražiti i zamijeniti riječi u tekstu; promijeniti oblik stranice; ispisati tekst na pisacu; pisati u više stupaca; dodavati zaglavlje i podnožje; oblikovati i uređivati tablice u tekstu; računati u tablici programa za obradu teksta; umetati gotove tablice u tekst; crtati uz pomoć računala; umetati gotove slike i crteže u tekst; komunicirati uz pomoć računala; slati i primati poruke u tekstove uz pomoć računala u lokalnoj i javnoj mreži; koristiti se elektroničkom poštom i pretraživačima; koristiti se podacima i programima iz računalne mreže.

VII. razred

Nastavni sadržaji

1. Rad s programom za tablična izračunavanja
  - radna knjiga, radni list i tablica
  - otvaranje nove radne knjige
  - tablica, stupci i redovi, kretanje po tablici
  - podaci i polja podataka
  - unos podataka u tablicu
  - kopiranje, premještanje i brisanje podataka
  - osnovne računске operacije u tablici
  - korištenje formula u tablici
  - spremanje dokumenta
  - otvaranje postojećeg dokumenta
  - formatiranje ćelija, redova, stupaca i polja
  - umetanje i brisanje redova i stupaca
  - priprema dokumenta za ispis, fontovi, format papira, orijentacija dokumenta
  - ispisivanje dokumenta

2. Grafikoni

- izrada grafikona
- promjena podataka predočenih grafikonom
- tipovi i oblikovanje grafikona

3. Organiziranje podataka

- organiziranje radnih knjiga
- izdvajanje iz liste podataka za prikazivanje
- kriteriji i razvrstavanje podataka

Zadaci za učenike:

Osposobiti učenike za primjenu programa za tablična izračunavanja; razlikovati radnu knjigu, radni list i tablicu; otvoriti novu radnu knjigu; oblikovati stupce i retke; kretati se po tablici; unositi podatke u tablicu; kopirati, premještati i brisati podatke; obavljati osnovne računske operacije u tablici; oblikovati formule u tablici; spremite i otvorite postojeći dokument; formatirati ćelije, stupce, redove i polja u tablici; pripremiti dokument za ispis; ispisati dokument ili dio dokumenta na pisaču; podatke u tablici predočiti grafikonom; oblikovati grafikon i mijenjati podatke predočene grafikonom; organizirati radne knjige i razvrstati podatke.

VIII. razred

1. Osnove programiranja

- analiza problema
- algoritmi za rješavanje problema
- jezik za zapisivanje algoritma - instrukcije za obavljanje operacija
- instrukcije za određivanje toka programa
- slikovni prikaz programa - dijagram toka
- ponavljanje dijelova programa
- ponavljanje s ispitivanjem uvjeta
- primjeri u raspoloživom programskom jeziku
- vježbe u pisanju jednostavnih programa

2. Programiranje u programskom jeziku

- program za prevodenje
- tipovi podataka
- varijable i konstante
- naredbe i funkcije
- pokretanje programa
- spremanje i pozivanje programa
- brisanje programa
- ispis programa
- vježbe pisanja jednostavnih programa

3. Komuniciranje uz pomoć računala (računalne mreže)

Zadaci za učenike:

Osposobiti učenike za samostalnu izradu jednostavnijih računalnih programa; analizirati zadani problem i zadacima; napisati algoritam za rješavanje nekog poznatog jednostavnog problema; napisati program simbolima i slikovno - dijagramom toka; razlikovati tipove programa; napisati program u raspoloživom programskom jeziku; koristiti se raspoloživim editorima za pisanje programa; prevesti program u oblik za izvršenje; razlikovati naredbe i funkcije; razlikovati i definirati u programu tipove podataka; spremite napisani program i izvršni oblik programa.

OBJAŠNJENJE

Izborni program informatike trebao bi osposobiti učenike osnovne škole za samostalnu i učinkovitu primjenu osobnog elektroničkog računala. Zato će u realizaciji programa prevladavati praktične aktivnosti na računalu. Za uspješno ostvarenje programa potrebna je računalna učionica s toliko učeničkih radnih mjesta koliko ima učenika u obrazovnoj skupini. To znači da nastavu treba prilagoditi uvjetima škole i ustrojiti toliko skupina učenika koliki je kapacitet računalne učionice u školi.

U nastavi će se koristiti računalne učionice od 15 učeničkih radnih mjesta. Računala u računalnoj učionici trebala bi biti povezana u računalnu mrežu, a uz pomoć nastavnikovoga računala i modema trebalo bi ostvariti vezu sa školskom ili javnim računalnim mrežama.

U petom, šestom i sedmom razredu učenike bi vježbama i praktičnim radom na računalima trebalo osposobiti za osnovnu primjenu računala za pisanje, crtanje, računanje i komunikaciju s drugim računalima ili korisnicima te za korištenje gotovih programa različite namjene posebno za korištenje programa za učenje uz pomoć računala. U osmom razredu učenike bi prije svega trebalo naučiti osnovama programiranja, a praktične vježbe obavljati će primjenom raspoloživog programskog jezika. Učenici će prvo načelno riješiti problem, napisati algoritam, a tek zatim napisati i ispitati program u raspoloživom programskom jeziku.

TEHNIČKA KULTURA

OBRADA KOVINA

RAZRED	VI. ili VII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70

SVRHA I ZADAĆE

Svrha ovog programa je da se učenike upozna s ručnom i osnovama strojne obrade kovina te da učenici pri tome usvoje osnovna praktična znanja iz tog područja. Ovaj program trebao bi učenicima pomoći i pri izboru budućeg zanimanja.

Temeljnije zadatke programa su:

- stjecanje osnovnih znanja tehničkog crtanja u strojarstvu,
- stjecanje osnovnih radnih vještina i navika pri obradi kovina,
- navikavanje učenika na planiranje i pripremanje rada
- usvajanje osnovnih navika organizacije radnog mjesta,
- navikavanje u pridržavanju mjera zaštite pri radu,
- pravilno korištenje pribora i alata,
- navikavanje na urednost i preciznost pri radu,
- pravilno rukovanje osnovnim priborom i alatom za obradu kovina,
- upoznavanje strojeva za obradu kovina i rad na njima,
- upoznavanje sa zanimanjima vezanim za obradu i preradu kovina.

PROGRAMSKA GRAĐA

NASTAVNI SADRŽAJI

1. Rad i uvjeti rada u radionici

- pravilnik rada i organizacije rada.

2. Tehničko crtanje

- projekcije, crtanje i kotiranje zakovice,
- crtanje i kotiranje osovine,
- skiciranje strojnog elementa.

3. Mjerenja

- mjerenje pomičnim mjerilom
- mjerenje mikrometrom.

4. Obrada kovina

- upoznavanje i prepoznavanje kovina
- ispitivanje mehaničkih svojstava kovina
- pribor i alat za obradu kovina
- savijanje i spajanje lemljenjem
- strojevi za obradu kovina i mjere zaštite pri radu
- piljenje,
- turpijanje,
- bušenje,
- zakivanje
- vježbe obrade kovina (pinceta, stalak za lemilo, itd.)

OBJAŠNJENJE

Program se izvodi s pola razrednog odjela od 15 učenika u skupini na tzv. blok-satu.

Ovaj program namijenjen je učenicima VI. i VII. razreda. U toj dobi učenici bi trebali imati osnovno predznanje iz tehničkog crtanja, a takvo predznanje će imati učenici koji su pohađali u V. razredu izbornu nastavu ili tečajeve TEHNIČKE KULTURE (npr. OBRADA DRVA). Isti je slučaj i s poznavanjem rada i organizacije rada u radionici, kao i poznavanjem osnovnog pribora i alata. Stoga bi to trebalo na prvom nastavnom satu provjeriti. Ako učenici nisu bili obuhvaćeni u izornoj nastavi ili tečajevima TEHNIČKE KULTURE u V. razredu, tada će u početku trebati tome posvetiti više vremena i njihovom predznanju prilagoditi uvodni dio izvedbenog programa.

U prvom dijelu program će se izvoditi frontalnim oblikom rada, vježbe ispitivanja osnovnih svojstava kovina, te vježbe mjerenja pomičnim mjerilom i mikrometrom radom u parovima, a nakon svladavanja osnovnih radnih operacija učenici će pristupiti svladavanju programa individualnim oblikom rada. Dominantne metode rada u ovom programu bit će razne vrste radnih vježbi (vježbe iz tehničkog crtanja, laboratorijske vježbe te vježbe iz ručne i osnovne strojne obrade kovina).

Kako je pri realizaciji ovog programa dominantno stjecanje praktičnih znanja, tj. usvajanje osnovnih radnih vještina i navika pri obradi kovina, no prethodno i osnova tehničkog crtanja (kao preduvjeta za čitanje tehničkog crteža u strojarstvu, i na osnovi toga realizacije radnih zadataka), postignuća učenika u realizaciji ovog programa, vrednovat će se na sljedeće načine:

- a) vrednovanjem preciznosti i čistoće, kao i brzine izvođenja osnovnih vježbi iz tehničkog crtanja,
- b) prepoznavanje vrsta kovina i njihovih slitina (legura) i poznavanje njihovih osnovnih osobina,
- c) vrednovanje usvajanja mjerenja pomičnim mjerilom i mikrometrom,
- d) vrednovanjem izvođenja vježbi iz obrade kovina, a pri tome će se u tijeku rada vrednovati sljedeći elementi:
  - organizacija radnog mjesta,
  - pravilno korištenje pribora i alata pri izvođenju vježbi,
  - pridržavanje mjera zaštite na radu pri izvođenju vježbi,
  - ekonomičnost pri upotrebi materijala (što manje nepotrebnog otpada),
  - ekonomičnost u korištenju raspoloživog vremena (organizacija rada i brzina rada),
  - preciznost obrade dijelova, te preciznost i urednost dovršenog predmeta (utvrditi mjerenjem).
- e) vrednovanje kreativnog pristupa (oblikovanja modela skiciranjem, izvođenjem uzorka iz papira ili kartona, te konačno oblikovanjem upotrebnog predmeta od lima) i funkcionalnosti pri izradi upotrebnih predmeta.

Za uspješno ostvarenje programa potrebno je:

- školska radionica sa 16 radnih mjesta za obradu kovina (sva radna mjesta trebaju biti opremljena škripcima)
- osnovni strojevi za obradu kovina (stolna stupna bušilica sa strojnim škripcem, elektrobušilica i mali tokarski stroj - sve to opremljeno sredstvima za zaštitu pri radu)
- osnovni pribor i alat za obradu kovina za skupinu od 16 učenika
- Električna lemila 125W i 250W (8 komada)
- uzorci raznih vrsta kovina (8 kompleta)
- kompleti pribora za ispitivanje svojstava kovina (8 kompleta)
- pomična mjerila (8 komada)
- potrošni materijal (lim, profili aluminija, žica, aluminijske zakovice, lem, itd).

OBRADA DRVA

RAZRED	V.
Broj sati godišnje	70

SVRHA I ZADACI

Svrha ovog programa je da se učenike upozna s ručnom i osnovama strojne obrade drva i prerade drva te da učenici usvoje osnovna praktična znanja iz tog područja. Ovaj program trebao bi učenicima pomoći i pri izboru budućeg zanimanja.

Temeljne zadatke programa:

- upoznati učenike s osnovama tehničkog crtanja
- osnovne radne vještine i navike pri obradi drva
- da se naviknu prethodno izvršiti misaonu i materijalnu pripremu za rad
- da usvoje osnovne navike organizacije radnog mjesta
- da usvoje naviku pridržavanja mjera zaštite pri radu
- da pravilno koriste pribor i alat
- da su uredni i precizni pri radu
- da posebno dobro usvoje pravilno rukovanje osnovnim priborom i alatom za obradu drva
- da upoznaju strojeve za obradu drva i rad na njima
- te da se upoznaju sa zanimanjima vezanim za obradu i preradu drva.

PROGRAMSKA GRAĐA**NASTAVNI SADRŽAJI****1. Rad i uvjeti rada u radionici**

- pravilnik rada i organizacije rada

2. Tehničko crtanje

- rukovanje priborom za tehničko crtanje
- vrste crta
- skiciranje predmeta
- kotiranje i mjerila
- prostorni crtež i vježbe kotiranja

3. Drvo**3.1. Ručna obrada drva**

- poznavanje alata za obradu drva i šperploče
- obrade šperploče - vježbe
- izrada brusne daščice, crteža i izvještaja
- svojstva drva - vježbe
- obrada drva - vježbe
- samostalno oblikovanje predmeta od drva
- razni načini spajanja drva (utori, lijepljenje, vijcima i čavlima)
- složenije radne operacije (dubljenje dlijetom i blanjanje) - vježbe

3.2. Strojna obrada drva

- strojevi za obradu drva
- kružna i tračna pila,
- blanjalica
- tokarilica
- posjet stolarskoj radionici, pilani, tvornici pokušava
- izrada predmeta od drva strojnom i ručnom obradom

OBJAŠNJENJE

Program se izvodi s pola razrednog odjela od 15 učenika u skupini na tzv. blok-satu.

Iako je ovaj program u prvom redu namijenjen učenicima V. razreda, može obuhvatiti i učenike VI. razreda. Kako učenici u nižim razredima osnovne škole nisu imali predmet tehničku kulturu, niti su realizirali praktične zadatke putem kojih bi mogli usvojiti neke osnove iz tehničkog crtanja i obrade drva, ne očekuje se niti neko predznanje učenika na tim područjima. Stoga ovdje treba početi od početka sistematično uz maksimum praktičnih vježbi i radnih zadataka.

U prvom dijelu program će se izvoditi frontalnim oblikom rada, vježbe ispitivanja osnovnih svojstava drva radom u parovima, a po svladavanju osnovnih radnih operacija program se izvodi individualno.

Kako je pri realizaciji ovog programa dominantno stjecanje praktičnih znanja, tj. usvajanje osnovnih radnih vještina i navika pri obradi drva, no prethodno i osnova tehničkog crtanja kao preduvjeta čitanja tehničkog crteža, i na osnovi toga realizacije radnih zadataka postignuća učenika u realizaciji ovog programa, vrednovat će se na sljedeće načine:

- a) vrednovanjem preciznosti i čistoće, kao i brzine izvođenja osnovnih vježbi iz tehničkog crtanja
- b) prepoznavanje vrsta drva i poznavanje njihovih osnovnih osobina
- c) vrednovanjem izvođenja vježbi iz obrade drva, a pri tome će se u tijeku rada vrednovati sljedeći elementi:
  - organizacija radnog mjesta
  - pravilno korištenje pribora i alata pri izvođenju vježbi,
  - pridržavanje mjera zaštite na radu pri izvođenju vježbi
  - ekonomičnost pri upotrebi materijala (što manje nepotrebnog otpada)

- ekonomičnost u korištenju raspoloživog vremena (organizacija rada i brzina rada)
  - preciznost obrade dijelova, te preciznost i urednost dovršenog predmeta
- d) vrednovanje kreativnog pristupa (oblikovanja modela skiciranjem, izvođenjem uzorka iz papira ili kartona te konačno oblikovanjem upotrebnog predmeta od šperploče i drva) i funkcionalnosti.

Uspješno ostvarenje programa zahtijeva:

- školsku radionicu sa 16 radnih mjesta za obradu šperploče i drva (sva radna mjesta trebaju biti opremljena s rezbarskim daščicama i stegama za obradu drva, odnosno škripicama sa štitnicima za obradu drva),
- osnovne strojeve za obradu drva (električna bušilica na stalku sa stegom i mala tračna pila)
- osnovni pribor i alat za obradu drva i šperploče za skupinu od 16 učenika
- uzorke raznih vrsta drva i prerađevina drva (8 kompleta)
- komplete pribora za ispitivanje svojstava drva (8 kompleta)
- potrošni materijal za izvođenje planiranih vježbi (šperploča, letvice, daske, letve).

PLASTIČNE MASE

RAZRED	VI. ili VII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70

SVRHA I ZADAĆE

Svrha ovog programa je da se učenike upozna s obradom plastičnih masa te da učenici pri tome usvoje osnovna praktična znanja iz tog područja.

Temeljne su zadaće ovog programa:

- da učenici pri realizaciji ovog programa usvoje osnovne tehničkog crtanja,
- osnovne radne vještine i navike (praktične vještine i manualne sposobnosti) pri obradi plastičnih masa,
- da se naviknu da prije pristupanju izvođenja radnog zadatka izvrše misaonu i materijalnu pripremu za rad
- da usvoje osnovne navike organizacije radnog mjesta,
- da usvoje naviku pridržavanja mjera zaštite pri radu,
- da pravilno koriste pribor i alat,
- da su uredni i precizni pri radu,
- da posebno dobro usvoje pravilno rukovanje osnovnim priborom i alatom za obradu plastičnih masa.

PROGRAMSKA GRAĐA

1. Rad i uvjeti rada u radionici

- pravilnik rada i organizacije rada

2. Osnove tehničkog crtanja

- vrste crta, skiciranje, crtanje i kotiranje zadanog predmeta

3. Plastične mase

- vrste plastičnih masa i proizvodnja plastičnih masa
- ispitivanje svojstava plastičnih masa
- toplinska obrada plastičnih masa
- mehanička obrada plastičnih masa (izrada kutnika)
- izrada uporabnog predmeta od plastične mase prema zadatku
- osnove industrijskog oblikovanja
- oblikovanje i izrada manjih uporabnih predmeta od plastičnih masa

OBJAŠNJENJE

Ovaj program namijenjen je učenicima VI. razreda i VII. razreda. U toj dobi učenici bi trebali imati osnovno predznanje iz tehničkog crtanja, a takvo predznanje će imati učenici koji su pohađali u V. razredu izbornu nastavu ili tečajevne tehničke kulture (obrada drva). Isti je slučaj i s poznavanjem rada i organizacije rada u radionici, kao i poznavanjem osnovnog pribora i alata. Stoga bi to trebalo na prvom nastavnom satu provjeriti. Ako učenici nisu bili obuhvaćeni u izornoj nastavi ili tečajevima tehničke kulture u V. razredu, tada će u početku trebati tome posvetiti više vremena i njihovom predznanju prilagoditi uvodni dio izvedbenog programa.

Da bi se to moglo kvalitetno realizirati učitelj treba raditi s pola odjeljenja (najviše sa 16 učenika) i to na tzv. blok-satu.

U prvom dijelu realizacije program će se izvoditi frontalnim oblikom rada, vježbe ispitivanja osnovnih svojstava plastičnih masa radom u parovima ili skupnim oblikom rada, a po svladavanju osnovnih radnih operacija učenici će pristupiti svladavanju programa individualnim oblikom rada. Dominantne metode rada u ovom programu bit će razne vrste radnih vježbi (vježbe iz tehničkog crtanja, laboratorijske vježbe, te vježbe iz obrade plastičnih masa), kako bi učenici što bolje i kvalitetnije usvojili osnovna praktična znanja na tom području.

Kako je pri realizaciji ovog programa dominantno stjecanje praktičnih znanja, tj. usvajanje osnovnih radnih vještina i navika (praktične vještine i manualne sposobnosti) pri obradi plastičnih masa, no prethodno i osnova tehničkog crtanja (kao preduvjeta za čitanje tehničkog crteža i na osnovi toga realizacije radnih zadataka), postignuća učenika u realizaciji ovog programa vrednovat će se na sljedeće načine:

- a) vrednovanjem preciznosti i čistoće, kao i brzine izvođenja osnovnih vježbi iz tehničkog crtanja
- b) prepoznavanje vrsta plastičnih masa i poznavanje njihovih osnovnih osobina
- c) vrednovanjem izvođenja vježbi iz obrade plastičnih masa, vrednovati će se sljedeći elementi u tijeku rada:
  - organizacija radnog mjesta,
  - pravilno korištenje pribora i alata pri izvođenju vježbi,
  - pridržavanje mjera zaštite na radu pri izvođenju vježbi,

- ekonomičnost pri upotrebi materijala (što manje nepotrebnog otpada)
- ekonomičnost u korištenju raspoloživog vremena (organizacija rada i brzina rada)
- preciznost obrade dijelova, te preciznost i urednost dovršenog predmeta (utvrditi mjerenjem).

d) vrednovanje kreativnog pristupa (oblikovanja modela skiciranjem, izvođenjem uzorka iz papira ili kartona, te konačno oblikovanjem upotrebnog predmeta od plastične mase) i funkcionalnosti pri izradi upotrebnih predmeta.

Materijalna osnova

Potrebna je školska radionica sa 16 radnih mjesta (sva radna mjesta trebaju biti opremljena škripcima sa zaštitnim ulošcima za obradu plastičnih masa),

osnovni strojevi za obradu materijala (stolna stupna bušilica sa strojnim škripcem, elektrobrusilica i mali tokarski stroj).

Potreban osnovni pribor i alat za mehaničku obradu plastičnih masa za skupinu od 16 učenika.

Uređaj za savijanje tvrdih ploča plastičnih masa
- 2 do 4 komada

Električni uređaj za topli zrak (sušilo) s uskim usmjerenjem
- 2 komada

Kompleti pribora za ispitivanje svojstava plastičnih masa
- 4 kompleta

Potreban potrošni materijal za izvođenje planiranih vježbi (razne vrste i debljine ploča raznih boja, folija i raznih profila od plastičnih masa,..... itd.).

ROBOTIKA

Razred	V.	VI.	VII.	VIII.
Broj sati tjedno	2	2	2	2

SVRHA I ZADAĆE

Svrha je nastave tehničke kulture i pripadnih izbornih programa u osnovnoj školi pripremiti i osposobiti učenike za život i djelovanje u tehnički i tehnološki razvijenom okruženju.

Zadaće su nastave izbornog programa robotike:

- osposobiti učenike za primjenu osobnih računalima u vođenju robota i robotima sličnih modela i strojeva;
- razvijati u učenicima tehnički način mišljenja, tehničko izražavanje, jezik i pravilnu primjenu tehničke terminologije;
- osposobiti učenike za primjenu tehničkih metoda i prirodnih zakonitosti u rješavanju različitih problema;
- razvijati sposobnost rješavanja različitih tehničkih problema i pronalaženje novih tehničkih rješenja;
- razvijati u učenika logičko i samostalno zaključivanje i kritičko mišljenje u proučavanju tehničkih tvorevina i tehnoloških postupaka;
- razvijati u učenicima stvaralačke sposobnosti;

- razvijati u učenicima smisao za racionalno korištenje energije i materijala;
- razviti u učenika smisao za djelovanje u radnim skupinama i timovima, te ostale pozitivne osobine ličnosti potrebne za konstruktivnu suradnju u rješavanju zadaća;
- teorijskim, praktičnim i eksperimentalnim radom razvijati u učenika smisao za sustavnost, točnost, urednost i savjesnost u izvršavanju zadataka.

PROGRAMSKA GRADA

V. razred

NASTAVNI SADRŽAJI

1. Osnovni elementi konstrukcije

- postolja
- okviri
- nosači
- osovine
- sastavljanje raznih elemenata konstrukcija
- sastavljanje modela nosivih konstrukcija

2. Stabilnost i čvrstoća konstrukcije

- stabilnost konstrukcije
- čvrstoća konstrukcije
- profili i nosači
- ispitivanje nosivosti i čvrstoće profila, nosača i konstrukcija
- ispitivanje stabilnosti konstrukcija
- sastavljanje modela različitih konstrukcija

3. Prijenos i pretvorba gibanja

- prijenos vratilom
- prijenos reimenom
- prijenos zupčanicima
- prijenos polugama
- prijenos vijčanim vratilom
- prijenos zubnom letvom
- sastavljanje modela s različitim prijenosnicima
- eksperimentiranje s prijenosnicima

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- nabrojiti osnovne elemente konstrukcije
- sastaviti nosivu konstrukciju od gotovih elemenata
- ispitati nosivost i čvrstoću jednostavnih konstrukcija
- opisati stabilnu konstrukciju
- sastaviti nosivu konstrukciju od gotovih elemenata s najmanjim utroškom materijala
- opisati prijenos gibanja različitim elementima
- sastaviti od gotovih elemenata model prijenosa gibanja s različitim elementima
- sastaviti od gotovih elemenata modele strojeva i robota gdje se primjenjuju elementi za prijenos gibanja
- razlikovati pogonski od gonjenog prijenosnika
- razlikovati osovinu i vratilo
- sastaviti model prijenosa gibanja zadanoga prijenosnog omjera

- opisati elemente za pretvorbu kružnog gibanja u gibanje po pravcu i obratno
- sastaviti model pretvorbe kružnog gibanja u gibanje po pravcu i obratno

VI. razred

NASTAVNI SADRŽAJI

1. **Pogon robota**
  - elektromagnetski
  - elektromotorni
  - hidraulički
  - pneumatski
  - ispitivanje raznih vrsta pogona
2. **Elektromagnetski pogon**
  - elektromagneti i djelovanje elektromagneta
  - sastavljanje elektromagneta
  - ispitivanje djelovanja elektromagneta
  - sastavljanje modela s elektromagnetima
3. **Elektromotorni pogon**
  - elektromotori pokretani istosmjernom strujom
  - elektromotori pokretani izmjeničnom strujom
  - koračni motori
  - sastavljanje modela elektromotora
  - spajanje elektromotora u strujni krug
  - sastavljanje modela pokretanih elektromotorom
4. **Hidraulični pogon**
  - sastavljanje modela hidrauličnog pogona
  - ispitivanje modela hidrauličnog pogona
  - eksperimentiranje s modelima hidrauličnog pogona
5. **Pneumatski pogon**
  - sastavljanje modela pneumatskog pogona
  - ispitivanje modela pneumatskog pogona
  - eksperimentiranje s modelima pneumatskog pogona

ZADACI ZA UČENIKE:

- nabrojiti najčešće vrste pogona robota
- opisati načela rada najčešćih vrsta pogona
- usporediti i obrazložiti razlike najčešćih vrsta pogona robota
- sastaviti od gotovih elemenata modele s primjenom najčešćih vrsta pogona
- spojiti elektromagnet u strujni krug
- spojiti elektromotor istosmjerne struje u strujni krug
- opisati djelovanje elektromagneta i elektromotora
- izraditi elektromagnet
- ispitati djelovanje elektromagneta
- sastaviti model elektromotora istosmjerne struje i opisati njegov rad
- sastaviti model hidrauličnog prijenosa i opisati njegovo djelovanje
- sastaviti model pneumatskog pogona i opisati njegovo djelovanje

VII. razred

NASTAVNI SADRŽAJI

1. **Ukapčanje i iskapčanje elektromagneta i elektromotora sklopkama**
  - sklopke i tipkala
  - izmjenične sklopke
  - višepolne sklopke
  - spajanje strujnih krugova s elektromagnetima i elektromotorima
  - ispitivanje ukapčanja i iskapčanja sklopkama, tipkama i višepolnim sklopkama
  - sastavljanje modela pokretanih elektromotorima i elektromagnetima
2. **Ukapčanje i iskapčanje elektromagneta i elektromotora relejima**
  - djelovanje relea
  - izmjenični relei
  - višepolni relei
  - spajanje strujnih krugova s releima
  - sastavljanje modela s releima, elektromotorima i elektromagnetima
  - ispitivanje modela s releima, elektromotorima i elektromagnetima
3. **Ukapčanje i iskapčanje elektromagneta i elektromotora tranzistorima**
  - tranzistor i njegovo djelovanje
  - tranzistor kao sklopka
  - zaštita tranzistora
  - spajanje strujnih krugova s tranzistorima
  - sastavljanje modela s tranzistorima
  - ispitivanje modela s tranzistorima, elektromagnetima i elektromotorima
4. **Promjena smjera okretanja elektromotora**
  - promjena smjera okretanja elektromotora sklopkama
  - promjena smjera okretanja releima
  - promjena smjera okretanja tranzistorima
  - spajanje strujnih krugova s promjenom smjera okretanja elektromotora
  - sastavljanje modela s promjenom smjera okretanja elektromotora
  - ispitivanje modela s promjenom smjera okretanja elektromotora
5. **Promjena brzine okretanja elektromotora**
  - promjena brzine okretanja otpornicima
  - promjena brzine okretanja tranzistorima
  - promjena brzine okretanja impulsima
  - spajanje strujnih krugova s promjenom brzine okretanja elektromotora
  - sastavljanje modela pokretanih elektromotorom s promjenom brzine gibanja
  - ispitivanje modela pokretanih elektromotorom s promjenom brzine gibanja

6. Promjena smjera i brzine okretanja elektromotora

- promjena sklopkama i otpornicima
- promjena releima
- promjena tranzistorima
- spajanje elektromotora u strujni krug s mogućnošću promjene smjera i brzine okretanja
- sastavljanje modela pokretanih elektromotorom razne brzine i smjera vrtnje
- ispitivanje modela pokretanih elektromotorom

7. Upravljanje koračnim motorima

- načelo rada koračnih motora
- spajanje koračnih motora
- upravljanje koračnim motorima
- sastavljanje modela pokretanih koračnim motorima
- ispitivanje modela pokretanih koračnim motorima

ZADACI ZA UČENIKE:

- nabrojiti i opisati najčešće načine ukapčanja i iskapčanja trošila u strujnom krugu
- razlikovati tipkala i sklopke
- spojiti strujni krug tako da se različita trošila mogu ukapčati i iskapčati
- spojiti strujni krug više tipkala ili sklopki ("T", "ILT")
- sastaviti model robota ili stroja pokretan elektromotorom ili elektromagnetom s ukapčanjem i iskapčanjem tipkalom ili sklopkom
- opisati rele i djelovanje relea
- spojiti rele u strujni krug tako da se njime mogu ukapčati i iskapčati elektromotori.
- sastaviti model robota ili stroja s primjenom relea
- opisati djelovanje tranzistora kao sklopke i kao promjenljivog otpora
- spojiti tranzistor u strujni krug kao sklopku i kao promjenljivi otpornik
- sastaviti model robota ili stroja s primjenom tranzistora kao sklopke i kao promjenljivog otpornika
- ispitati djelovanje tranzistora kao sklopke i kao promjenljivog otpora
- opisati i skicirati način promjene smjera okretanja elektromotora sklopkama
- opisati i skicirati način promjene smjera okretanja elektromotora releima
- spojiti strujni krug s promjenom smjera okretanja elektromotora sklopkama i releima
- sastaviti model robota ili stroja s promjenom smjera okretanja elektromotora
- opisati način promjene brzine okretanja elektromotora otpornicima i tranzistorima
- spojiti strujni krug s promjenom brzine okretanja elektromotora
- sastaviti model robota ili stroja s promjenom brzine gibanja
- opisati načelo rada koračnih motora

VIII. razred**NASTAVNI SADRŽAJI****1. Osjetila ili senzori**

- osjetila dodira (skopke, tipkala, osjetila sile)
- osjetila zvuka
- svjetlosna osjetila
- toplinska osjetila
- spajanje osjetila ili senzora u strujni krug
- ispitivanje različitih osjetila ili senzora
- sastavljanje modela s primjenom različitih osjetila ili senzora
- ispitivanje modela s osjetilima

2. Kontrola i mjerenje položaja

- mjerenje položaja otpornicima
- mjerenje položaja kodnom pločom
- mjerenje položaja brojanjem
- točnost mjerenja položaja
- sastavljanje modela kontrole i mjerenja položaja
- ispitivanje različitih načina kontrole i mjerenja položaja
- sastavljanje modela s primjenom kontrole i mjerenja položaja
- ispitivanje djelovanja modela

3. Povezivanje robota s računalom

- vrste ulazno - izlaznih naprava i njihovo priključivanje na računalo
- monitori i pisači
- tipkovnica i miš
- vanjski spremnici
- izlazna sučelja
- ulazna sučelja
- analogno digitalni pretvornici
- napajanje ulazno izlaznih naprava
- spajanje sučelja s računalom
- spajanje modela robota ili modela vođenih računalom sa sučeljem
- ispitivanje sučelja i modela

4. Programska oprema računala

- operacijski sustav računala
- uslužni i primjenski programi

5. Programiranje robota

- analiza problema
- algoritmi za rješavanje problema
- jezik za zapisivanje algoritma - instrukcije za obavljanje operacija
- instrukcije za određivanje toka programa
- slikovni prikaz programa - dijagram toka
- ponavljanje dijelova programa
- ponavljanje s ispitivanjem uvjeta
- programiranje u programskom jeziku QBASIC
- vođenje modela robota ili modela upravljanih kompjutorom gotovim programima

- ispitivanje djelovanja robota ili modela upravljanijh kompjutorom
- izrada programa za vođenje različitih modela upravljanijh kompjutorom
- ispitivanje djelotvornosti sastavljenijh programa za vođenje modela
- ispitivanje djelovanja robota i modela

ZADAĆE ZA UČENIKE:

- nabrojiti i opisati rad najčešćih osjetila ili senzora
- spojiti u strujni krug i ispitati djelovanje najčešćih senzora
- sastaviti model sa senzorum ili sensorima ili topline ili sile ili svjetlosti ili zvuka
- nabrojiti najčešće načine mjerenja i kontrole položaja
- opisati način mjerenja i kontrole položaja otpornicima
- opisati način mjerenja i kontrole položaja brojanjem
- opisati način mjerenja i kontrole položaja kodnom pločom
- ispitati djelovanje i točnost mjerenja kontrole položaja otpornikom, brojanjem i kodnom pločom
- opisati razlike, prednosti i nedostatke svakog od načina mjerenja i kontrole položaja
- sastaviti model robota ili stroja s primjenom mjerenja ili kontrole položaja odabranim načinom
- opisati i skicirati blok shemu spajanja robota s računalom
- nabrojiti ulazno izlazne naprave računala i opisati njihovu zadaću
- skicirati i opisati rad sučelja s relejima
- spojiti sučelje s računalom i model robota sa sučeljem
- voditi gotov model robota računalom uz primjenu gotovijh programa
- sastaviti program za vođenje robota računalom
- sastaviti od gotovijh elemenata model robota

OBJAŠNJENJE

Program se ostvaruje praktičnim radom i vježbama, gradnjom različitijh uređaja i robota. Učenici će sastavljati modele raznijh strojeva i sastavljati programe za upravljanje njima. Istraživat će mogućnosti vođenja strojeva pomoću računala i korištenje računala kao uređaja za različita mjerenja. Modele će sastavljati od elemenata konstruktorskih slagaljki **FISCHERTECHNIK**, konstruktorskog sustava **LEGO** i od elemenata izradenijh u školskoj radionici. Ispitivat će mogućnosti vođenja modela robotskih kolica uz pomoć različitijh programa. To će biti programi s "ugradenim" podacima, programi s vanjskim upisivanjem podataka, programi s "učenjem" i "pamćenjem". Različite modele kolica vodit će po zadanoj stazi upisivanjem podataka u sam program, upisivanjem podataka tijekom izvršenja programa i tako da računalo "pamti" položaje i gibanje kolica za vrijeme "učenja" i nakon toga vozilo ponavlja "naučeno". Sastavljat će se i ispitivati mogućnosti upravljanja modelima manipulacijskih robota s jednim, dva ili tri stupnja slobode i različitim pristupima programiranju, te mogućnosti primjene kompjutora u jednostavnim mjerenjima potrebnim pri vođenju modela strojeva ili vozila. Učenici će rješavati različite jednostavnije i složenije konstrukcijske zadatke i upoznati se s konstrukcijom i načinom rada već gotovijh

funkcionalnijh modela manipulacijskih robota i drugih modela vođenijh kompjutorom.

Na vježbama i praktičnom radu učenici će sastavljati i izrađivati modele i sklopove u skladu sa sadržajima pojedinih cjelina i tema, s materijalom i priborom kakvim škola raspolaze. Učenici mogu sastavljati i izrađivati modele i sklopove kao što su na primjer: sučelja s relejima, sučelja s tranzistorima, uređaji za napajanje, tipkovnica za vođenje robota, palice za vođenje robota, model semafora, light show, model radara, vjetromjer i vjetrokaz, robotska kolica, model dizala, model stroja za pranje rublja, model alatnog stroja, stroj za sortiranje, model kalorifera s kontrolom temperature, model automatskih vrata, model vjetromjera, robotska ruka s jednom osi okretanja, robotska ruka s dvije osi okretanja, robotska ruka s tri ili više osi okretanja, robotska ruka s translacijom i rotacijom, itd.

TEHNIČKO CRTANJE U STROJARSTVU

RAZRRED	V. ili VI. ili VII. ili VIII.
BROJ SATI GODIŠNJE	70

SVRHA I ZADAĆE

Tehničko crtanje je univerzalni svjetski jezik koji crežom pokazuje konstrukciju različitijh predmeta ili uređaja. To je jezik koji neće izumrijeti i primjenjiv je u svim proizvodnim procesima. Upravo je zbog toga potrebno osposobiti učenike koji se žele baviti tehnikom da znaju pročitati tehnički crtež i samostalno nacrtati jednostavniji crtež.

PROGRAMSKA GRAĐA

1. Tehničko crtanje
2. Pribor za tehničko crtanje
3. Vrste crta
4. Skiciranje predmeta
5. Crtanje s priborom
6. Kotiranje
7. Mjerila
8. Prostorni crteži i projekcije
9. Sastavni i radionički crtež
10. Tehničko pismo
11. Formati papira
12. Osnove tehničkog crtanja u strojarstvu
  - utori i provrti
  - presjeci
  - vijci i matice
  - osovine
  - ležajevi
  - opruge
  - zupčanici

OBJAŠNJENJE

U izborni program mogu biti uključeni učenici od 5. do 8. razreda. Program počinje od osnova tehničkog crtanja i nije potrebno posebno predznanje.

Poučavanje je frontalno, a vježbe trebaju biti individualne. Tijekom rada mogu se prema opremljenosti škole koristiti sve metode rada, a naglasak je na samostalnom radu učenika. Postoje velike razlike u brzini rada i vizualnom predočavanju kod učenika različitih uzrasta. Zbog toga je potrebno zadatke za vježbu prilagoditi mogućnostima učenika.

U području tehničkog crtanja vrednuje se pravilna primjena stečenih znanja, preciznost i urednost u radu. Tijekom rada mogu se pratiti elementi kao što su pravilna uporaba pribora, redosljed postupaka crtanja i brzina rada.

Program tehničkog crtanja izvodi se u učionici.

TEHNIČKO CRTANJE U GRADITELJSTVU

RAZRED	V. ili VI. ili VII. ili VIII.
BROJ SATI TJEDNO	70

SVRHA I ZADAĆE

Tehničko crtanje je univerzalni svjetski jezik koji crežom pokazuje konstrukciju različitih predmeta ili uređaja. To je jezik koji neće izumrijeti i primjenjiv je u svim proizvodnim procesima. Upravo je zbog toga potrebno osposobiti učenika koji se žele baviti tehnikom da znaju pročitati tehnički crtež i samostalno nacrtati jednostavniji crtež.

PROGRAMSKA GRAĐA

1. Tehničko crtanje
2. Pribor za tehničko crtanje
3. Vrste crta
4. Skiciranje predmeta
5. Crtanje s priborom
6. Kotiranje
7. Mjerila
8. Prostorni crteži i projekcije
9. Sastavni i radionički crtež
10. Tehničko pismo
11. Format papira
12. Osnove tehničkog crtanja u graditeljstvu
simboli
presjeci
tlocrt kuće

OBJAŠNJENJE

U izborni program mogu biti uključeni učenici od 5. do 8. razreda. Program počinje od osnova tehničkog crtanja i nije potrebno posebno predznanje.

Poučavanje je frontalno, a vježbe trebaju biti individualne. Tijekom rada mogu se prema opremljenosti škole koristiti sve metode rada, a naglasak je na samostalnom radu učenika. Postoje velike razlike u brzini rada i vizualnom predočavanju kod učenika različite dobi. Zbog toga je potrebno zadatke za vježbu prilagoditi mogućnostima učenika.

U području tehničkog crtanja vrednuje se pravilna primjena stečenih znanja, preciznost i urednost u radu. Tijekom rada mogu se pratiti elementi kao što su pravilna uporaba pribora, redosljed postupaka crtanja i brzina rada.

Program tehničkog crtanja izvodi se u učionici.

TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

Programirana motorička aktivnost i tjelesno vježbanje pružaju izvrsnu mogućnost za stvaralačko izražavanje svakom učeniku, a osobito onima koji žele kroz određene oblike motoričkih aktivnosti izraziti svoju bit, postići višu razinu motoričkih dostignuća te na humaniziran način potvrditi vlastito biće.

Cilj je ovog programa da se učenicima koji pokazuju posebno zanimanje i imaju primjerene psihosomatske predispozicije za uspjeh u stvaralaštvu motoričkim izrazom, omogući stjecanje znatno većih motoričkih i teorijskih informacija u nekoj izabanoj kineziološkoj aktivnosti, što otvara mogućnosti za njihovu stvaralačku afirmaciju i trajno opredjeljenje i angažiranje u fizičkoj kulturi.

Zadaci ovog programa su:

- primjerenim sadržajima proširiti fond općih informacija o biti i vrijednostima tjelesne i zdravstvene kulture učenika;
- specijaliziranim radom i sustavnim vježbanjem - treningom - osigurati višu razinu motoričkih znanja, sposobnosti i dostignuća;
- učenicima omogućiti daljnje usavršavanje u športu i opredjeljivanju za trajno angažiranje u fizičkoj kulturi;
- osposobiti učenike za što efikasnije stručno i društveno djelovanje u organizacijama fizičke kulture u školi, klubovima, društvima i savezima.

Prema interesu učenici se mogu opredijeliti za jednu športsku disciplinu uz obvezatno svladavanje programa: sistematizirane kineziologije, osnova športskog treninga, osnova športske medicine te osnova psihologije športa.

Program je namijenjen djeci koja se žele specijalizirati u jednom od športova sa željom da se u tom športu afirmiraju i natječu s drugima istih sposobnosti i interesa.

RUKOMET

I. Tehnika

1. Osnovno kretanje igrača bez lopte

- osnovni stav i osnovno kretanje - trčanje;
- start iz osnovnog stava i osnovnog kretanja;
- tehnika zaleta (križno, zakorakom i dokorakom);
- promjena smjera iz osnovnog i brzog kretanja - trčanja;

- zaustavljanje;
- skokovi (odraz jednom i objema nogama);
- doskoci i prizemljenja;
- tehnika padova nakon obrambenih akcija;
- osnove tehnike blokiranja;
- povezivanje tehnike trčanja, promjene smjera kretanja, zaustavljanja, odraza i doskoka i padova.

2. Elementi tehnike s loptom

- osnovni stav s loptom u obrani i napadu;
- držanje lopte s dvije ruke, jednom uz pomoć druge i jednom rukom;
- kretanje u osnovnom stavu.

Hvatanje i primanje lopte na mjestu i u kretanju:

- objema rukama u mjestu, kretanju i skoku, te u raznim položajima i visinama;
- hvatanje (pobiranje) lopte s tla jednom ili objema rukama (lopta u mirovanju ili kretanju).

Dodavanje lopte iz mjesta i u kretanju:

- dodavanje lopte osnovnim načinom u visini glave, iznad visine glave, u visini ili ispod koljena, otklonom u stranu ruke kojom se izvodi dodavanje, iza glave, iza leđa, "beckhendom", iz skoka, rukama u visini prsiju, "ragbi" i odbojkaško dodavanje;
- tehnika zaleta s loptom prema, голу "zabod" i dodavanje lopte.

Vođenje lopte na mjestu i u kretanju:

- vođenje lopte u mjestu i kretanju, nisko-visoko, promjenom smjera i brzine kretanja (lijevom i desnom rukom);
- vođenje lopte sa zaustavljanjem.

Pucanje (šutiranje) na gol:

- osnovnim načinom;
- u visini glave, iznad glave, u visini boka, u visini ili ispod koljena s iskorakom iste noge ili suprotne, s otklonom u suprotnu stranu tzv. polueret, iz skoka, iz pada s rotacijom;
- tehnika šutiranja u odnosu na mjesto u igri;
- odabir specifičnog šuta za pojedine igrače;
- šutiranje s pozicije kružnog napadača.

Oduzimanje lopte i ekran (blokade):

- oduzimanje lopte izbijanjem i presjecanjem;
- borba za ničiju loptu;
- blokiranje jednom i objema rukama;
- "odbojkaški" blok.

Tehnika vratara:

- stav i kretanje;
- obrana polurvisokih, visokih i niskih lopti;
- obrana šuta izvana;
- obrana šuta s crte;
- obrana šuta s krilnih pozicija;
- obrana 9 i 7 metara;
- obrana šuta s pozicije kružnog napadača.

Varanje (fintiranje):

- pri vođenju lopte;
- pri dodavanju lopte;
- pri šutiranju;
- pri otkrivanu promjenom smjera;
- finte u presjecanju;
- povezivanje nekoliko finti;
- finte vratara.

II. Taktika

a) u napadu:

- osnove individualne taktike s vježbama hvatanja, dodavanja i vođenja lopte, šutiranja na gol i fintiranja;
- otkrivanja i utrčavanja;
- individualni protunapad;
- dupli pas, odvlačenja i križanja;
- skupni protunapad;
- preuzimanje igrača u obrani, skupni blok;
- odvlačenje s vanjskih pozicija;
- suradnja po linijama (krilo-vanjski, srednji-pivot, srednji-vanjski, vanjski-vanjski);
- igra na jedan ili dva gola u odnosu 3:3, 4:4 i 5:5;
- osnove napada s jednim kružnim napadačem;
- osnove napada s dvama kružnim napadačima;
- osnove skupne taktike napada - situacijske vježbe s dva, tri i četiri igrača (mala i velika osmica, izmjena mjesta - križanje).

Sve vježbe izvoditi bez protivnika, s poluaktivnim i aktivnim protivnikom.

b) u obrani:

- osnove individualne taktike s vježbama oduzimanja lopte, blokiranja, presjecanja, pokrivanja igrača i sprječavanje protunapada;
- osnove skupne taktike primjenom situacijskih vježbi s dva, tri ili četiri igrača;
- postavljanje zida pri izvođenju slobodnog udarca;
- osnove skupne taktike primjenom zonske obrane 6:0, 5:1, 3:2:1, 4:2, 3:3, 4:4, 5:5.
- mini rukomet;

Primjena pravila kroz igru na jedan i dva gola.

KOŠARKA

I. Tehnika

1. Osnovno kretanje igrača bez lopte

- paralelni i dijagonalni stav u napadu i obrani;
- start iz različitih položaja s kretanjem naprijed, nazad i bočno;
- zauzimanje osnovna košarkaškog stava iz hodanja i trčanja;
- kretanje u košarkaškom obrambenom stavu s promjenom brzine i smjera;
- spojeno s raznim načinima zaustavljanja i skokovima;
- trčanje sa zaustavljanjem u osnovni napadački stav;
- promjene smjera kretanja.

2. Elementi tehnike s loptom

- stav s loptom.

Hvatanje i primanje lopte na mjestu i u kretanju:

- objema rukama;
- jednom rukom;
- iz raznih smjerova i visina;
- s iskorakom u stranu i naprijed, u skoku i zaustavljanju.

Dodavanje lopte iz mjesta i u kretanju:

- objema rukama s grudi izravno i od tla;
- iznad glave;
- iznad ramena objema rukama;
- jednom iznad ramena (kratko i dugo).

Vođenje lopte na mjestu i u kretanju:

- osnovno nisko, srednje, visoko;
- promjenom brzine kretanja i visine vođenja;
- promjenom smjera (polukružno, obično i okretom);

Zaustavljanje:

- paralelno i dijagonalno;
- povezano s vođenjem, hvatanjem lopte, pivotiranjem, dodavanjem i ubacivanjem.

Ubacivanje lopte u koš:

- jednom rukom odozgo podizanjem u kretanju;
- iz vođenja i poslije hvatanja dodane lopte;
- skok šut iz blizine;
- jednom rukom s grudi iz mjesta;
- jednom rukom iznad glave iz mjesta;
- preko glave.

Okreti (pivotiranje):

- naprijed i nazad;
- pivotiranje (prednje i stražnje) povezano s hvatanjem i dodavanjem lopte;
- pivotiranje (prednje i stražnje) povezano s polaskom u vođenje, ubacivanjem i zaustavljanjem.

Ekrani (blokade):

- igraču bez lopte (izlazi iz ekrana);
- igraču s loptom (izlazi iz ekrana).

Varanje (fintiranje):

- za ubacivanje;
- za dodavanje;
- za polazak u vođenje.

II. Taktika**a) u napadu:**

- individue, akcije (1:1);
- suradnja 2 i 3 igrača;
- osnovno postavljanje igrača u napadu i sustavu igre s jednim centrom;
- protunapad.

b) u obrani:

- čovjek na čovjeka;
- na pola igrališta;
- na cijelom igralištu;
- zonska obrana.

III. Pravila

Upoznavanje s pravilima kroz vježbe i suđenje.

ODBOJKA**I. Tehnika****1. Osnovno kretanje igrača bez lopte**

- kretanje naprijed - natrag (korakom);
- položaj u obrani i napadu (osnovni, srednji, niski i visoki);
- bočno kretanje dokorakom (bez ukrštanja nogu).

Načini kretanja u obrani i napadu:

- dvojni ili trojni korak u obrani i napadu;
- zaustavljanje korakom i doskokom;
- poskoci, skokovi;
- padovi;
- povaljka natrag i u stranu.

2. Elementi tehnike s loptom*Servis:*

- donji;
- gornji teniski leljuljavi (bez rotacije lopte);
- gornji teniski leljuljavi servis s rotacijom;
- skok servis.

Primanje i odbijanje lopte:

- objeručno gornje vršno odbijanje ispred i iznad glave;
- objeručno gornje vršno odbijanje promjenom smjera dodavanja;
- objeručno gornje vršno odbijanje u skoku;
- objeručno gornje vršno odbijanje preko glave;
- objeručno donje podlaktično odbijanje ispred i iznad glave;
- objeručno donje podlaktično odbijanje promjenom smjera odbijanja;
- objeručno odbijanje podlakticama preko glave;
- povaljkom nazad (donje podlaktično odbijanje);
- povaljkom u stranu (podlaktično odbijanje ili jednom rukom);
- padom naprijed u upor iz niskoga odbojkaškog stava - "polupijač";
- upijačem (M);
- rolanjem (Ž);
- gornje vršno odbijanje u skoku jednom rukom iznad glave naprijed-natrag (na kraćoj udaljenosti 1 - 2 m.

Dizanje lopte:

- naprijed, nazad, u stranu;
- dugi, srednji i kratki lukovi;
- visoki, srednji i niski lukovi;
- spore, ubrzane i brze lopte;
- s fintiranjem;
- povaljkom unazad (gornje vršno odbijanje);
- povaljkom ustranu (vršno odbijanje);
- objeručno donje podlacticama ("teške" situacije).

Smeč:

- iz mjesta;
- iz zaleta visoke lopte (sunožni i jednonožni);
- pravolinijski i s promjenom smjera (iz zapešća i okretnom trupom);
- preko bloka;
- iz zaleta visoke lopte varkom - "kuhanje";
- brze kratke lopte na sredini mreže (I. tempo);
- brze dulje lopte na kraju mreže (II. tempo);
- iz II. linije;
- oponašanje dizanja i varkom "kuhanje" (dizači u zoni napada).

Ekran (blok):

- individualni blok;
- kretanje bloker (dokorakom, normalnim ili križnim korakom uz mrežu) i formiranje grupnog bloka.

Obrana:

- obrana snažnog udarca u tijelo;
- obrana plasiranog udarca bočno od tijela (iskorakom, povaljka u stranu);
- obrana plasiranog udarca ispred tijela (polupijač, upijač i rolanje);
- obrana gornjim odbijanjem otvorenim dlanovima (primanje lopte od bloka).

II. Taktika**1. Pokrivanje terena pri primanju servisa**

- a) u maloj odbojci (3x3) dva igrača u liniji i dizač pod mrežom;
- b) u velikoj odbojci (6x6) zvjezdasti raspored (srednji pomagač naprijed) ili polulučni raspored (srednji pomagač natrag);
- c) četiri igrača u poluluku ili trapezu;
- d) kombinirani sustav sa 4,3 i 2 igrača.

2. Pokrivanje terena nakon izvedenog servisa

- a) u maloj odbojci (3x3) jedan igrač na bloku i dva igrača u zadnjoj liniji terena, od kojih je jedan na paraleli, a drugi na dijagonali;
- b) u velikoj odbojci (6x6) uvijek individualni blok. Jedan igrač (bliži bloku) je zaštita bloku i još jedan (udaljen od bloka) brani kraće dijagonale. Dva igrača zadnje linije (srednji pomagač i dijagonalni pomagač) brane ravni i dija-

gonalni udarac, a treći igrač zadnje linije (paralelni pomagač) brani paralelu;

c) u uobičajenom bloku (s dva igrača) igrač izvan bloka se kreće unatrag na poziciju 2-3 m od mreže i brani kraći dijagonalni udarac. Središnji pomagač se postavlja u zaštitu bloka (pretežno kod djevojčica) ili u zaštitu zadnje linije (pretežno kod dječaka). Dijagonalni pomagač brani dijagonalni udarac, a paralelni pomagač paralelni udarac.

3. Sustavi igre

a) univerzalni sustav u kojem je svaki igrač dizač i smečer (mala odbojka);

b) univerzalni sustav u kojem svaki igrač u trećoj zoni diže loptu ili se kombinira univerzalno-specijalizirani sustav u kojem su četiri igrača smečeri, a dva dizača koji u sve tri rotacije dižu loptu na mreži uvijek u trećoj zoni;

c) specijalizirani sustav u kojem su po tri igrača (u trokutu) dizači i smečeri. Dizači ulaze uvijek iz zone 1 i 6 i uvijek imaju na raspolaganju tri napadača.

d) specijalizirani sustav u kojem su svi igrača smečeri kad se nalaze u prednjoj liniji. Dva odabrana igrača (u dijagonali) uvijek su u ulozi dizača kad ulaze iz zadnje linije;

e) usko specijalizirani sustav se sastoji od pet smečera i samo jednog dizača (diže loptu u svim situacijama), tj. dva su smečeri pretežno II. "tempa" (krajnji) i dva smečeri pretežno I. "tempa" (srednji), dok je jedan smečer (posebno kod učenika) specijalni napadač napada iz druge linije.

Usavršavanje igre s pravilima.

NOGOMET**I. Tehnika****1. Osnovno kretanje igrača bez lopte**

- tehnika pravocrtnog trčanja (osnovno kretanje, start, startno ubrzanje iz osnovnog kretanja, maksimalna brzina kretanja);
- tehnika promjene smjera i brzine kretanja sa zaustavljanjem;
- skokovi, ustajanje, dvoboji u zraku i podlozi;
- aritmičko kretanje;
- cik-cak promjene u smjeru naprijed - natrag.

2. Elementi tehnike s loptom*Vođenje lopte:*

- hrptom stopala;
- vanjskim dijelom hrpta stopala;
- unutarnjim dijelom hrpta stopala;
- u hodanju, laganom trčanju, brzom trčanju;
- naizmjenično lijevom i desnom nogom;
- s promjenom ritma, brzine i smjera;
- s ubrzanjima;
- kroz štafetne igre;
- cik-cak;
- slalom.

Udarci po lopti nogom i glavom:

- sredinom hrpta stopala;
- vanjskim dijelom hrpta stopala;
- unutarnjim dijelom hrpta stopala;
- vrhom stopala;
- petom;
- glavom u mjestu, u kretanju i skoku;
- iz zraka (plivolej, volej, volej prekoračnom tehnikom).

Dodavanje lopte nogom i glavom:

- dijagonalno naprijed;
- bočno;
- dijagonalno natrag (zavrtnjem);
- ubacivanje u igru (iz auta);
- centaršut paralela;
- centaršut dijagonalno naprijed;
- centaršut dijagonalno natrag;
- razni načini dodavanja u paru.

Zaustavljanje lopte**a) na načelu amortizacije:**

- natkoljenicom;
- grudima;
- glavom.

b) u odskoku od podloge:

- unutarnjom stranom stopala;
- đonom;
- vanjskom stranom stopala;
- jednom ili objema potkoljenicama;
- trupom.

c) prijenosom lopte:

- stopalom;
- natkoljenicom;
- glavom;
- grudima.

Presjecanje lopte (doći u posjed lopte prije protivničkog igrača).**Izbijanje lopte (u trenutku primanja - krizne situacije).****Oduzimanje lopte (prednje, bočno i stražnje).****Udarac na gol:**

- nakon vođenja lopte iz različitih pozicija;
- iz prekida igre (slobodan udarac, kornet, aut, jedan-aesterac);
- nakon žongliranja;
- nakon driblinga ili fintiranja;
- glavom iz mjesta ili u skoku;
- nakon različito dodanih lopti.

Tehnika vratara:

- osnovni stav;
- hvatanje lopte (niske, poluvisoke i visoke);
- povaljke u obje strane;
- ubacivanje lopte rukom (po podlozi, bočno sa strane, iznad glave);
- istrčavanje na centaršut;
- obrana slobodnih udaraca (neizravan udarac, kazneni udarac).

Dribling:

- vanjskom stranom stopala;
- unutarnjom stranom stopala;
- rolanje đonom.

Fintiranje:

- gornjim dijelom tijela;
- lažni šut;
- povezivanje više finti.

II. Taktika**a) u napadu (prijam i otvaranje, središnjica i završnica):**

- kroz sredinu igrališta (suradnja dvaju i više igrača);
- preko krila (suradnja dvaju, triju i više igrača);
- iz prekida igre (slobodan udarac, kornet, aut, jedan-aesterac);
- pomoćne igre u kvadratu 3:1, 4:2, 5:2, 5:3;
- prijam, otvaranje u napadu;
- individualne akcije i protuakcije 1:1 u različitim pozicijama i odnosima (frontalni, bočni i stražnji) iz napada;
- suradnja dvaju i triju igrača u napadu, bez promjene mjesta ili s promjenom (protivnik je poluaktivan ili aktivan);
- različiti načini pokrivanja protivničkih igrača u tijeku napada.

b) u obrani (uža, srednja i šira zona obrane):

- osnovno postavljanje ispadom i zatvaranjem;
- postavljanje kod ubacivanja lopte iz auta;
- postavljanje kod ubacivanja lopte iz ugla;
- postavljanje kod izvođenja slobodnog udarca (živi zid);
- individualne akcije i protuakcije 1:1 u različitim pozicijama i odnosima (frontalni, bočni i stražnji) iz obrane;
- suradnja dvaju i triju igrača u obrani (protivnik je poluaktivan ili aktivan);
- zonski način suradnje dva, tri igrača u obrani;
- kombinirani način igre u obrani (čovjek na čovjeka, a čistač igra zonski).

Uigravanje momčadi s obzirom na strukturu igre (forma napada ili obrane):

- pomoćne igre u određenom prostoru;
- pomoćne igre na jedan gol;
- vođenje igre na dvama golovima s ispravljanjem;
- vođenje igre u vrijeme natjecanja.

RITMIČKO - ŠPORTSKA GIMNASTIKA**I. Tehnika****1. Osnovni elementi tijelom**

- a) hodanje i trčanje:
- gimnastički korak (pravilno držanje tijela, pravilno dišanje);
  - meko, naglašeno, u počučnju, na petama, u usponu i sl.;
  - u različitom ritmu i prostoru;
  - plesni koraci (galop, polka, valcer).
- b) poskoci i skokovi:
- "dječji" poskoci;
  - s prednoženjem i zanoženjem;
  - dokoraci naprijed i u stranu desnom i lijevom nogom;
  - "dugački" dokorak (dokorak - korak - odraz);
  - "mačji" skok;
  - "škarice" naprijed;
  - "daleko - visoki" skok ("preskok potoka").
- c) okreti (izvoditi u visokom usponu):
- križni okreti desnom i lijevom nogom naprijed bez rada ruku;
  - križni okreti desnom i lijevom nogom naprijed s velikim čelnim krugom rukama za 180 stupnjeva i 360 stupnjeva;
  - sitnim koracima za 360 stupnjeva;
  - sunožnim skokom;
  - na jednoj nozi snažnim zamahom rukama i uzručenjem (može i više od 360 stupnjeva).
- d) poluakrobatski elementi:
- kolut naprijed i nazad;
  - stavovi: "svijeća";
  - povaljka naprijed (ležeći na prsima obuhvatiti rukama stopala, ljuljanje);
  - kolut nazad preko ramena do sunožnog kleka.
- e) osnove klasičnog baleta:
- položaj nogu;
  - položaj ruku,
  - demi - pile, grand - pile (sve u I., II. i III. poziciji);
  - battement tendu simple;
  - battement tendu jete;
  - grand battement jete naprijed i na stranu;
  - grand battement jete pointe.

2) Osnovni elementi sa spravama

- a) lopta:
- držanje;
  - prehvati u mjestu i kretanju;
  - mala kotrljanja po obje ruke li po jednoj uz pomoć druge;
  - kotrljanje po tlu i tijelu;
  - mali krug ispred tijela u vodoravnoj ravnini desnom i lijevom rukom;
  - "osmica" lijevom i desnom rukom;

- aktivni udarci o tlo s obje ruke na mjestu, u kretanju (s različitim ritmom);
- bacanja i hvatanja s obje ruke desnom i lijevom rukom (mala, srednja i velika) i ispod ruke na mjestu, u kretanju i u parovima.

b) vijača:

- držanje (za krajeve, duplo, trostruko i četverostruko), njihanja, kruženje držeći krajeve presavinute vijače jednom rukom (u raznim smjerovima i ravninama);
- preskakanje sunožno na mjestu, s međuposkokom naprijed i bez njega i nazad;
- dokorak (galop) naprijed kroz vijaču;
- dokorak (galop) u stranu kroz vijaču;
- nisko bacanje i hvatanje presavinute vijače u bočnoj ravnini (bez i s preskakivanjem);
- držeći jedan kraj ispružene vijače unazad, povlačenjem uhvatiti njezin drugi kraj;
- preskoci u paru.

c) obruč:

- držanje prehvati i zamasi u bočnoj i čeonj ravnini iz desne u lijevu ruku;
- okretati oko šake desne i lijeve ruke;
- okretati na tlu oko osi;
- nisko bacanje desnom i lijevom rukom u bočnoj ravnini;
- držati u uzručenju s obje ruke te koračanjem naprijed i nazad proći kroz obruč, isto sunožnim poskocima i "mačjim" skokom;
- pothvatom objema rukama izbačaj s rotacijom za pola kruga (ili cijeli), hvat nathvatom i prolazak kroz obruč;
- dodavanjem u paru zamijeniti obruče.

d) čunjevi:

- držanje;
- mali krugovi desnom pa lijevom rukom, s obje ruke istodobno u svim ravninama vrteć čunjeve unutra i van;
- udaranje u raznim ritmovima (čunj o čunj, o pod, u kanonu svaka skupina na drugi način);
- mali izbačaj lijevom i desnom rukom (okretanje čunja za pola ili cijeli krug).

e) vrpca:

- držanje;
- zamasi i kruženja u svim ravninama i prehvatom u desnu i lijevu ruku;
- "zmije" desnom i lijevom rukom na mjestu i u kretanju;
- "spirale" d. i l. rukom u otvorenim okretima na prstima obje ili jedne noge;
- mala bacanja s nastavkom kruženja.

II. KOREOGRAFIJA

Poželjno je sve elemente povezati u male sastave - koreografije, uz glazbu u trajanju 30-45 sekundi. Prigodom obilježavanja nekih događaja učenicima treba omogućiti nastup pred roditeljima, učenicima i djelatnicima škole.

III. PRAVILA

- gotovo svi elementi se izvode na prstima (visoki uspon);
- stopala i koljena su pružena;
- ruke opisuju velike krugove, maksimalne amplitude;
- tvrdi doskoci nisu dopušteni niti dodirivanje sprava (osim zbog ritmičkog udaranja);
- tijelo i sprava su u stalnom pokretu;
- glazbu prilagoditi dobi i zamišljenom pokretu (nije zvučna kulisa);
- glazba je instrumentalna (jedan ili više instrumenata - orkestar);
- estetskom dojmu pridonosi lijepo držanje tijela, prikladan dres i frizura, gipki pokreti i pravilan rad na spravama.

ŠPORTSKA GIMNASTIKA

I. OSNOVNA PRIPREMA

1. Hodanje

- u usponu
- u odmičenju, priničenju, uzmičenju;
- s visokim podizanjem natkoljenica ili cijele noge;
- u čučnju;
- četveronožno naprijed i natrag.

2. Penjanje, puzanje i provlačenje

- prirodni oblici kretanja prilagođeni dobi djeteta s pomagalicama ili bez njih.

3. Poskoci, skokovi i doskoci

a) poskoci:

- dječji poskoci;
- naprijed, natrag, u stranu, u mjestu i u kretanju, u odmičenju, uzmičenju ili priničenju;
- "falsct"(premet poskok).

b) skokovi:

- skok u vis;
- skok u vis sa zamahom iz mjesta i s povišenja;
- s privlačenjem koljena na prsa;
- raznožno, prednožno, prednožno - raznožni;
- daleko visoki, strižno, mačji, uvinuto (skokovi za koreografiju).

c) doskoci:

- u dubinu;
- na određeno mjesto.

d) okreti:

- oko uzdužne osi, tzv. "šraube".
- okret na jednoj nozi za 360 stupnjeva;
- skokom okret za 360 stupnjeva;

e) trčanje:

- naprijed, natrag;
- iz različitih položaja i s različitim zadacima;
- preko i između sprava ili rekvizita;
- sa završnicom u različitom položaju.

II. OSNOVNI GIMNASTIČKI ELEMENTI

1. Akrobatika

- kolut naprijed (osnovni oblik, varijante);
- kolut natrag (osnovni oblik, varijante);
- leteći kolut (s odraznim pomagalicama i bez njih);
- stoj na lopaticama;
- stoj na rukama;
- iz stoja na rukama u kolut naprijed;
- stoj na rukama s nogama raznožno;
- stoj na rukama iz vage;
- mali i veliki most;
- bočna i čeona špaga;
- vaga - izdržaj;
- sklopka s povišenja (s lopatica, s čela) - učenici;
- sklopka s glave;
- premet strance;
- premet strance s okretom ("rondat");
- više povezanih premeta strance;
- premet naprijed s povišenja.

2. Mali trampolin

- sunožni skok;
- raznožni skok;
- zgrčeni skok;
- raznožno prednožni skok;
- pruženi skok s okretom za 180 stupnjeva i 360 stupnjeva;
- skok na povišenje (na trbuh, u kolut, na leđa);
- poluprekopit (polusalto) na povišenje;
- premet naprijed preko povišenja.

3. Preskok

- raznoška;
- zgrčka;
- odbočka;
- zanoška;
- premet naprijed.

4. Niska i visoka greda

- razni načini hodanja i okreti na obje noge;
- ravnotežni položaji s različito postavljenim rukama i nogama;
- prednja i stražnja vaga;
- poskoci na jednoj i objema nogama;
- osnovni saskoci s kraja grede (skok u dubinu);
- naskok u jednonožni klek;
- naskok u upor raznožno;
- saskok zanoška iz upora klečećeg;
- vaga iz koraka i poskoka;
- saskok jelenji;
- naskok s premahom odnožnim i okretom za 90°, saskok zgrčni naprijed (spojeno).

5. Preča

- vis prednji (nathvat, potlivat, mješoviti hvat);
- bočni pomaci u visu;
- vis stražnji;
- vis strmoglavo;
- vis uznijeto;
- provlak iz visa stojećega prednjeg do visa stojećega stražnjeg;
- upor naskokom (niska preča);
- uzmah na niskoj preči;
- uzmah iz visa prednjeg;
- smak naprijed (niska preča);
- premah odnožno naprijed do upora jašućeg;
- naupor jašuci;
- kovrtljaj jašuci naprijed;
- kovrtljaj natrag iz upora prednjeg;
- njih u visu prednjem;
- podmetni saskok iz visa stojećeg.

6. Karike

- vis prednji;
- vis stražnji;
- vis uznijeto;
- njih u visu prednjem;
- ljuľjanje;
- ljuľjanje s okretima;
- pojačano ljuľjanje iz visa uznijetog;
- prekopit natrag sunožno;
- saskok u predljuľjaju;
- saskok u predljuľjaju s okretom za 180 stupnjeva.

8. Ruče (paralelne)

- upor naskokom;
- upor prednjijom;
- upor zanjijom;
- njih u potporu;
- zanoška / prednoška;
- saskok odnoška s okretom za 90 stupnjeva;
- zanoška / prednoška s okretom.

9. Dvovisinske ruče

- smak naprijed (niska pritka);
- smak s više pritke do visa;
- provlak iz visa stojećega prednjeg do visa stojećega stražnjeg;
- jednonožni uzmah na nižu pritku;
- uzmah na višu pritku;
- premah odnožno naprijed do upora jašućeg;
- naupor jašuci;
- podmetni saskok iz visa stojećeg;
- podmetni saskok iz upora prednjeg;
- podmetni saskok iz sjeda na niskoj pritki;
- prednjijom premah zgrčno i raznožno;
- saskok prednjijom iz smaka;
- saskok prednoška jednonožnim odrazom.

JUDO

Stavovi i kretanja:

- shizeta (l desni-lijevi);
- jigotai (desni-lijevi);
- shintai, ayumi ashi;
- tsugi ashi;
- tai sabaki.

Padovi:

- mae-ukemi (pad na prsa);
- yoko-ukemi (pad u stranu);
- ushiro ukemi (pad nazad);
- zempo ukemi (pad naprijed);
- kosi salto.

Zahvati držanja:

- Kesa-gatame;
- kata gatame;
- kami-shiho-gatame;
- yoko-shiho-gatame;
- tate-shiho-gatame.

Okretanje protivnika na leđa u parteru:

- okretanje protivnika na leđa iz pozicije visokog partera sprijeda;
- dva iz pozicije sa strane;
- jedan iz pozicije između nogu;
- oslobađanje iz pozicije između nogu i zahvat kesa-gatame;
- oslobađanje uhvaćene noge - dva načina;
- okretanje protivnika na leđa koji je obuhvaćen između nogu - dva načina.

BACANJA

Ručna bacanja:

- Seoi-nage;
- morote-seoi-nage;
- tai-otoshi.

Nožna bacanja:

- de-ashi-barai;
- sasae-burikomi-ashi;
- o-soto-gari;
- o-uchi-gari;
- ko-uchi-gari.

Bočna bacanja:

- koshi-guruma;
- tsuri-goshi;
- o-goshi;
- harai-goshi;
- uchi-mata.

Požrtvovno bacanje:

- tomoe-nage.

Obrane od bacanja:

- kretanjem (pokretom tijela);
- kretanjem i raskidanjem;
- kvačenjem noge;
- tai-sabaki.

Oslobađanje od zahvata držanja:

- za svaki zahvat naučiti po dva načina oslobađanja.

Poluge:

- juji-gatame;
- ude-gatame;
- hiza-gatame;
- waki-gatame;
- ude-garami.

Gušenja:

- hadaka-jime;
- nami-juji-jime;
- jaku-juji-jime;
- koshi-jime;
- ankaku-jime;
- okuri-eri-jime.

Kombinacije u stojećem stavu:

- o-soto-gari / seoi-nage;
- o-uchi-gari / koshi-guruma;
- morote-seoi-nage / o-uchi-gari;
- o-uchi-gari / tomoe-nage;
- ko-uchi-gari / seoi-nage;
- o-uchi-gari / morote-seoi-nage;
- kouchi-gari / uchi-mata;
- o-uchi-gari / harai-goshi.

HRVANJE

Borbeni položaj:

- desni;
- lijevi;
- paralelni;
- raznoimeni;
- visoki;
- srednji;
- niski.

Padovi:

- preko desnog ramena;
- preko lijevog ramena;
- na leđa;
- u stranu;
- na prsa.

Hrvački most:

- prednji;
- stražnji;
- držanje i rušenje mosta.

Grčko-rimski način hrvanja

Bacanja

Ramenska bacanja:

- kroz klek na koljeno;
- ramensko;
- uvrtanjem ("švedski šulter").

Bočno bacanje:

- kroz klek na desno koljeno hvatom glave i ruke;
- hvatom glave i ruke;
- hvatom ruke i trupa.

Bacanje uvinućem:

- prednji pojas obuhvatom ruke i trupa;
- dvoručni salto.

Presavijanje obuhvatom ruke i trupa

Obaranje hvatom ruke i trupa

Za svaku tehniku naučiti obranu, protuzahvat i najmanje tri kombinacije.

Parter:

- osnovni borbeni položaj;
- prevrtanje obuhvatom ruku;
- ključ na vratu naprijed;
- niska varijanta ključa na vratu (četiri koraka);
- ključ obuhvatom za čelo;
- ključ na vratu uvrtanjem;
- vanjski polunelson;
- unutarnji polunelson;
- dizanje ruke kvačenjem;
- dizanje ruke uz pomoć glave;
- okretanje obuhvatom ruke i trupa "aufrajser";
- niski rebur;

Za svaki zahvat naučiti obranu, protuzahvat i najmanje tri kombinacije.

Slobodni način hrvanja

Borbeni položaj:

- desni;
- lijevi;
- paralelni;
- raznoimeni;
- visok;
- srednji;
- niski.

Padovi:

- preko desnog ramena;
- preko lijevog ramena;
- na leđa;
- u stranu;
- na prsa.

Hrvački most:

- prednji;
- stražnji;
- držanje i rušenje mosta.

Bacanje:

- pretklonom "avion";
- obaranje hvatom glave i noge;
- obaranje hvatom vanjske noge sa strane;
- prevrtanje hvatom bliže noge i podbijanjem vanjske;
- ramensko hvatom iste ruke i noge "mlin";
- tzv. unutarnji "mlin";
- preko nadlaktice blokadom iste noge;
- uklizavanje (obaranje hvatom natkoljenice i potkoljenice).

Za svaku tehniku naučiti obranu, protuzahvat i najmanje tri kombinacije.

Parter:

- osnovni borbeni položaj;
- prevrtanje križanjem nogu "iranski križ";
- prevrtanje obratnim obuhvatom vanjske natkoljenice "čerek";
- prevrtanje kvačenjem ruke nogom;
- prevrtanje kvačenjem unutarnje noge "sarma";
- prevrtanje obuhvatom glave i noge "paket".

Za svaku tehniku naučiti obranu, protuzahvat i najmanje tri kombinacije.

Borba:

- u parteru grčko-rimskim načinom;
- s koljena grčko-rimskim načinom;
- stoječki grčko-rimskim načinom;
- u parteru slobodnim načinom;
- s koljena slobodnim načinom;
- stoječki slobodnim načinom;
- prilagođeni načini borbe;
- za pojas;
- dovođenjem na leđa;
- guranjem;
- navlačenjem.

OBJAŠNJENJE

Navedeni tematski programi športova koji se najčešće provode u našim školama sastavljeni su tako da se može slijediti stupanj usvojenosti programskih sadržaja svakog učenika posebno. Točnije, tematski slijed (u nastavnim cjelinama) određen je prema programskim prioritetima svakoga športa, tako da je moguća programska nadogradnja na učenikova prijašnja znanja i sposobnosti.

Ovime nisu određeni ni broj ni vrsta športskih programa, već se navode najčešći školski športski programi. Za provedbu svakoga školskog, športskog programa dovoljan je postojan interes učenika, zadovoljavajući prostorno-materijalni uvjeti, stručni voditelj i mogućnost natjecanja.

Izborni programi mogu se ostvariti i u suradnji s nekom drugom školom ili športskom organizacijom i provodit će se prema nastavnom planu i programu za osnovnu školu.

VJERONAUK

Ministarstvo prosvjete i športa ostvaruje suradnju sa svim vjerskim zajednicama koje su predložile nastavne programe vjeronauka za učenike pripadnike pojedinih vjerskih zajednica. Nastavni programi svih vjerskih zajednica koje su ih dostavile Ministarstvu prosvjete i športa objavljeni su u cjelini, onako kako su ih vjerske zajednice dostavile, u Glasniku Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske 1991. godine. Neki su nastavni programi detaljnije razrađeni, dok su drugi izrađeni u sažetijem obliku. Nastava vjeronauka u osnovnim i srednjim školama organizira se i izvodi u Republici Hrvatskoj kao nastava izbornog predmeta. Nastavu vjeronauka polaze oni učenici čiji su se roditelji u anketi izjasnili da žele da njihova djeca polaze nastavu vjeronauka za koji su se njihovi roditelji izjasnili.

Program treba imati ugrađenu ekumensku i dijalošku dimenziju te upoznavanje drugih religija kako bi učenici stjecali ekumensku i dijalošku dimenziju vjerske kulture. To je jedan od uvjeta da bi program bio odobren od Ministarstva prosvjete i športa. Ekumenski i dijaloški elementi naročito su kvalitetno ugrađeni u program katoličkog vjeronauka koji je najrazrađeniji.

U Glasniku Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske 1991. godine objavljeni su sljedeći planovi i programi vjerskog odgoja u osnovnoj školi:

- Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi
- Pravoslavna hrišćanska vjeronauka
- Nacrt okvirnog programa islamskog vjeronauka
- Vjeronauk židovske vjere
- Osnove religije kršćanske Adventističke crkve
- Osnove evanđelja Crkve Isusa Krista svetaca posljednjih dana

Obnovljeni plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi izrađen je na temelju teoretske i praktične provjere Plana i programa katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi iz 1991. godine, kojeg je odobrila Hrvatska biskupska konferencija na svom 14. plenarnom zasjedanju u Dubrovniku 14. listopada 1997., a verificiralo ga i svojim dopisom od 29. lipnja 1998. potvrdilo Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske. Plan i program je objavljen pod nazivom "Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi", Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999. godine.

MANUČINE STRANIJEZIKA

Priloga časopisu "Manučine" 1. 1998. godine

Učbenici su izdani u skladu s
zahtjevima Ministarstva
obrazovanja i znanosti
Republike Hrvatske
za učenje stranih jezika
u osnovnim i srednjoškolskim
obrazovnim ustanovama.

Učbenici su izdani u skladu s
zahtjevima Ministarstva
obrazovanja i znanosti
Republike Hrvatske
za učenje stranih jezika
u osnovnim i srednjoškolskim
obrazovnim ustanovama.

POSEBNI PROGRAMI

UČENJA STRANIH I

KLASIČNIH JEZIKA

Učbenici su izdani u skladu s
zahtjevima Ministarstva
obrazovanja i znanosti
Republike Hrvatske
za učenje stranih jezika
u osnovnim i srednjoškolskim
obrazovnim ustanovama.

Učbenici su izdani u skladu s
zahtjevima Ministarstva
obrazovanja i znanosti
Republike Hrvatske
za učenje stranih jezika
u osnovnim i srednjoškolskim
obrazovnim ustanovama.

RANO UČENJE STRANOG JEZIKA

Pripremno razdoblje I., II. i III. razred

Cilj je učenja stranog jezika u ranijoj dobi razviti osjetljivost djece za drugi jezični sustav i olakšati im daljnje učenje stranog jezika kroz:

- razvijanje vještine slušanja i razumijevanja,
- razvijanje vještine izražavanja na stranom jeziku, u skladu s učeničkom dobi,
- probuđivanje zanimanja za učenje stranog jezika,
- svladavanje osnova fonološkog sustava stranog jezika,
- upoznavanje s onim elementima kulturne baštine koje su dio dječjeg svijeta izvornih govornika (tradicionalne dječje igre, pjesmice, brojalice, rime).

SADRŽAJ

TEME I SITUACIJE

Polazište je od djetetove osobnosti prema svijetu koji ga okružuje. Teme su: Ja i drugi (moja obitelj, moji prijatelji, moj dom...). Dijelovi tijela, odjeća. Hrana, obroci, slobodno vrijeme-praznici, blagdani, sport, igre. Sati, dani, mjeseci, godišnja doba, atmosfere prilike. Životinje-domaće, ljubimci, divlje. Priroda, vrt, park. Grad, selo, promet. Neka zanimanja. Glazbeni instrumenti.

Engleski jezik

Pripremno razdoblje, I., II. i III. razred

Pozdravljanje: *Good morning! Good afternoon! Hello! Good-bye! Bye-bye!*

Raspitivanje i davanje odgovora: *How are you today? I'm fine, thank you!*

What's your name! I'm _____, My name is _____

Izražavanje molbe: *Open (shut) the door, please! Stand up! Sit down! Listen! Look!*

Repeat, please! Come here!

Zahvaljivanje: *Thank you! Thanks! Thank you very much!*

Raspitivanje o osobama i stvarima i davanje odgovora: *Who is this? This is my Mummy. What is this? This is a ball. What colour is the ball? Red, blue and yellow. What's your friend's name? His (her) name is _____. Have you got a brother? Yes, I have. No, I haven't. How many fingers have you got? Ten.*

Izražavanje isprike: *I'm sorry. Excuse me. Don't be angry with me.*

Izražavanje želje: *Have a good time! Have a nice weekend! Happy birthday! Merry Christmas and a Happy New year!*

Pozivanje na neku radnju: *Let's play ball! Let's go out! Let's draw!*

Izražavanje sposobnosti obavljanja radnje: *I can swim. We can run. He/she can jump.*

Zbrajanje i oduzimanje do 20: $3+2=5$ $5-2=3$

Izražavanje u prostoru: *in, on, under, over, behind... There is, there are.*

Izricanje radnje koja se upravo događa: *He is jumping. We are playing.*

Izražavanje jednine i množine osoba ili predmeta: *finger-fingers, eye-eyes, I-we, he/she-they.*

Imenice - sadržane u kontekstu tema - svojstva imenica - *a big ball, a pretty girl.*

Gramatički se sadržaji usvajaju kontekstualno.

Njemački jezik

Pripremno razdoblje, I., II. i III. razred

Jezične funkcije

Učenici bi u prvoj godini trebali naučiti:

- predstaviti se, pravilno reagirati na pitanje: *Wie heisst du?*
- reći koliko imaju godina, ispravno reagirati na pitanje: *Wie alt bist du?*
- pozdraviti prema situaciji u razredu i izvan njega,
- imenovati predmete koji ih okružuju u školi i u kući,
- imenovati osobe, reagirati na pitanje: *Wer ist das?*
- navesti količinu, boju i broj, reagirati na pitanje: *Wie? Wieviel?* te postavljati s tim u svezi pitanja,
- rješavati zadatke zbrajanja i oduzimanja do 20 na njemačkom,
- zatražiti neku stvar i zahvaliti na njoj: *Gib mir, bitte. Danke. Geben Sie mir, bitte. Ich möchte...*
- jednostavno opisati slike, predmete, osobe (*Das ist Ivo. Er ist ein Junge. Ivo is gross.*)
- odgovoriti na pitanje: *Hast du ...? Was hast du?* te znati postaviti u određenoj situaciji ista pitanja,
- reagirati na naredbe i upute nastavnika (*Setz dich! Komm, bitte!*)
- primijeniti naučeni riječnik i strukture u igri,
- slobodno govoriti brojalice, pjevati pjesmice,
- reagirati na pitanje: *Was machst du? - Ich spiele.*
- opisati što neko drugo dijete radi: *Er zeichnet. Sie lernt,*
- povezati elemente u kratku priču s pomoću slikovnica i aplikacija,
- čestitati blagdane uz prigodni riječnik.

STRUKTURE

U funkciji komunikacije, a u sklopu predloženih sadržaja, učenici trebaju svladati ove gramatičke strukture:

Imenice

- nominativ i akuzativ jednine i množine s članom, dativ pojedinih imenica (nazivi iz učenikova okruženja i sadržaja programa);

Zamjenice

- osobne: nominativ jednine i množine, ostali padeži globalno (bez sklanjajnja)
- upitne: wer, was, wie
- posvojne: mein, dein, sein, ihr, unser
- pokazne dieser, diese, dieses;

*Pridjevi kao dio predikata**Prijedlozi*

- neki najjednostavniji i najčešći (in, auf, hinter, unter...)

Prilozi

- mjesta: hier, dort, oben, unten...
- načina: schnell, langsam, leider, gern, sehr...
- vremena: heute, morgen...

Brojevi

- glavni brojevi do 100
- redni brojevi (rimski) do 12;

Glagoli

- prezent pomoćnih glagola haben i sein
- prezent nekih osnovnih glagola (iz programskih sadržaja) i
- modalni glagoli (mögen, können, dürfen, wollen, müssen)-globalno bez sprezanja
- imperativ glagola (2. lice jednine i množine);

Rečenice

- izjavne i upitne rečenice
- izjavne rečenice s negacijom "nicht"
- negiranje s "nein"
- upitne i izjavne rečenice s modalnim glagolima

Francuski jezik**Pripremno razdoblje, I., II. i III. razred****Komunikacijski uzorci**

- predstavljati sebe i druge;
- imenovati, identificirati (*il est professeur, c'est un...*)
- opisivati, isticati značajke (ili dijelove tijela, *le bras/la main...*)
- izraziti razumijevanje ili nerazumijevanje;
- tražiti informacije;
- zatražiti pomoć
- tražiti dozvolu (inzistirati);
- dati (ne dati, odbiti) dozvolu;
- odobriti, složiti se/suprotstaviti se u mišljenju;
- izricati osjećaje- zadovoljstva, divljenja, iznenađenja, fizičke boli, ljutnje, čuđenja, tuge;
- izraziti vlastiti ukus i naklonost.

U funkciji komunikacije pobuđivati osjetljivost na neke gramatičke kategorije:

- muški/ženski rod,
- jednina/množina (npr. primijeniti *à, au, aux*),
- posvojnost (*à moi, pour moi*), posvojni pridjevi i posvojne zamjenice,
- *je/moi, mon/mes, notre/nos...*,
- opisni pridjevi (jednina i množina),
- pokazni pridjev (m. i ž. r. jednine i množine),
- upitne zamjenice i upitni pridjevi (*qui, quel/le*),
- upitne riječi (*est-ce que, qu'est-ce que, c'est/..., quand, où, comment, combien*),
- izražavanje vremena (*quand*), mjesta (*en*), količine (*beaucoup, peu, combien*),
- snalaženje u prostoru (*voici-voilà, ici-là*), i vremenske oznake: *le soir, le matin, enfin...*,
- jednina/množina prezenta pravilnih glagola i nekih nepravilnih glagola (*avoir, être, faire, aller, prendre, itd*),
- imperativ nekih pravilnih i nepravilnih glagola,
- različiti glagolski oblici (globalno, bez sprezanja) *je voudrais...*, i glagolske strukture s prijedlozima: *commencer à, (s') arrêter de, jouer à (au...) de (du..)* i fraze: *avoir mal à (au..)*,
- negacija: *... pas de ...*,
- pitanja i odgovori (npr. si kao odgovor na niječno pitanje),
- red riječi u rečenici,
- određeni, neodređeni i partitivni član (jednina i množina).

Talijanski jezik

Pripremno razdoblje, I., II. i III. razred

Predloženim sadržajima odgovaraju jezične funkcije:

- pozdravljanje: *Boun giorno signora, signore, ciao*
- predstavljanje: *Io sono ..., Mi chiamo..., Ho 7 anni, abito a Zagabria,*
- pravila uljudnog ophođenja: *Prego signora, grazie, posso, scusa, per favore,*
- pokazivanje: *Questo è... Questa è... Questi sono ... Queste sono, Ecco...,*
- izricanje posvojnosti: *mio, mia, tuo, tua, suo, sua. La mia mamma, il mio papà...,*
- opisivanje: *C'è, ci sono, è grande, è piccolo, è piccola,*
- kazivanje vremena: *oggi è lunedì (povezano s danom nastave),*
- kazivanje radnje, opis aktivnosti: *gioco, mangio, canto, disegno, scrivo, salto, corro, mi lavo, lui lei disegna...,*
- izražavanje mišljenja: *si, no, è vero, è falso, non è vero,*
- izražavanje molbe i zahtjeva: *Per favore, ho bisogno di ...,*
- postavljanje pitanja: *Chi è ...? Che cosa è ...? Dov'è? Dove sono? Che cosa c'è...? Com'è?,*
- čestitanje: *Boun compleanno, Boun Natale, Felice Anno Nuovo, Buona Pasqua.,*
- izricanje odnosa u prostoru: *sopra, sotto, vicino, lontano, davanti, dietro, in (nel, nella),*
- recitiranje pjesmica i brojalica, pjevanje,
- simulacija dijaloga u situaciji prema određenom sadržaju.

STRUKTURE

U funkciji komunikacije, a u sklopu predloženih sadržaja, učenici će globalno upoznati sljedeće strukture:

- rod: *un bambino, una bambina, piccolo, piccola, lui, lei...,*
- broj: jedan u odnosu prema nekoliko: *il bambino, i bambini, piccolo, piccoli...,*
- lice: prva tri lica jednine,
- opisni pridjevi, pridjevi za boje,
- posvojnost: *mio, tuo, suo, mia...,*
- brojevi do deset,
- izricanje radnje u sadašnjosti (*avere, essere, cantare, giocare, disegnare, scrivere, fare, saltare, correre, andare...*),
- glagolski način: imperativ u 2. licu jednine (potvrдно i niječno), imperativ u 2. licu množine (za razredne potrebe-samorazumijevanje),
- upitne riječi: *Chi? Che cosa? Come? Dove?,*
- prilozni vremena i mjesta: *oggi, sotto, sopra, vicino, lontano,*
- frekventni prijedlozi: *di, a, in, con.*

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE, SLUŠANJE I ČITANJE

Pripremno razdoblje, I., II. i III. razred

Slušanje

Učenici:

- navikavaju se na slušanje s razumijevanjem;
- reaguju na učiteljeve upute u sklopu razredne situacije;
- slušaju učiteljev govor i autentične zvučne izvore (dječje pjesmice, brojalice i sl.).

Govorenje

Učenici:

- upoznaju osnove fonetskog sustava,
- ponavljaju u skupini i pojedinačno,
- samostalno govore jednostavne rečenice, brojalice i sl.,
- pjevaju dječje pjesmice.

Čitanje

Učenici globalno čitaju riječi, skupove riječi i kratke rečenice (sve je prethodno naučeno). Čitanje u zboru i pojedinačno. Uspostavljanje veza grafem/fonem.

Pisanje

Učenici

- upoznaju osnove ortografije,
- preslikavaju, a kasnije prepisuju jednostavne riječi i rečenice,
- crtaju prema diktatu,
- boje crteže,
- crtaju i pišu prigodne čestitke za blagdane.

Uspostavlja se veza simbol (slika) /fonem/grafem.

KLASIČNI JEZICI

Latinski jezik

V. - VIII. razred

CILJ

Nastava latinskog jezika treba osposobiti učenika da spozna i razumije jezičnu strukturu latinskog jezika, kao i da razumije latinske tekstove i da ih može prevesti na hrvatski jezik. Učenje latinskog jezika u mladom čovjeku razvija sposobnosti koje mu omogućuju život u samoodređivanju i odgovornosti, usaduje prosudbenu moć i potiče sposobnost odlučivanja i djelovanja.

Nastava iz latinskog jezika:

- obrazuje jezične i misaone sposobnosti i razvija sposobnost izražavanja i interpretiranja,
- otvara pristup važnim sferama duhovnog i društvenog svijeta,
- budi povijesnu svijest i olakšava orijentaciju u suvremenosti,
- razvija samostalno i kreativno mišljenje i tako omogućuje doprinos razvoju čovjeku usadenih moći,
- daje učeniku uvid u rimsku kulturu i njezin doprinos oblikovanju Europe i to na zaokruženom i vremenski distanciranom modelu koji mu je dostupan u obliku tekstova,
- kroz tekstove učenik shvaća kako se pojedina kultura iskazuje u samoprikazivanju, kako se dalje oblikuje diferencirajući se kroz integraciju s jednom stranom kulturom - helenističkom grčkom, kako stvara i razvija osobitu socijalnu strukturu i kako dalje prenosi bitne vlastite elemente,
- dovodi do spoznaje o isprepletenosti kultura prošlosti sa suvremenim iskustvom,
- potiče prihvaćanje humanističkih vrijednosti.

1. VOKABULAR

Učenje riječi treba započeti sustavno od prvog susreta s tekstom. Rad na satu mora početi od provjere usvojenog vokabulara. Pri tome može nastavnik izvršiti i selekciju naučenih riječi, jer se u tekstovima, nužno, javljaju i neke slabo frekventne riječi. Pri ponavljanju i ispitivanju riječi treba povezivati riječi prema srodnosti, suprotnosti ili prema nekom drugom kriteriju, a osobito ih treba povezivati s riječima koje su dio hrvatskog jezika kao internacionalizmi. Pri prelasku na čitanje klasika u 8. razredu treba ovladati osnovnim vokabularom koji omogućuje snalaženje na složenim tekstovima.

U početku učenja učenike treba uputiti u način navođenja riječi u rječniku, a pri prelasku na čitanje klasika treba ih uputiti u način korištenja rječnika različitih tipova.

2. GRAMATIKA

U prve tri godine (od 5. do 7. razreda) treba usvojiti cjelokupno gramatičko gradivo:

- glasovni sustav, pismo, pravopis i pravogovor
- deklinaciju i konjugaciju (s osobitostima i nepravilnostima)
- komparaciju pridjeva i priloga (s osobitostima i nepravilnostima)

- prijedloge i brojeve
- sintaksu padeža (u izboru)
- sintaksu konstrukcija
- sintaksu nezavisnih i zavisnih rečenica
- nepravni govor.

Pri čitanju klasika (8. razred) treba proširiti gramatičko gradivo:

- pojmom diskursa
- relativnim povezivanjem
- razradom promjene rečenice u nepravni govoru.

3. ČITANJE

Učenici moraju svladati pravogovor i akcentuaciju riječi te intonaciju rečenice.

U razdoblju učenja fonologije učenici se upoznaju s klasičnim i tradicionalnim izgovorom.

Program se izvodi na klasičnom izgovoru latinskog jezika, a povremeno treba prakticirati i tradicionalni izgovor, kako bi ga učenici i praktično svladali.

4. RAZUMIJEVANJE

Tekstu se pristupa formalnom gramatičkom raščlambom pri kojoj se neprekidno uvježbava osnovna metoda: noćavanje gramatičkog oblika i njegove funkcije u rečenici/tekstu. Razumijevanje teksta podrazumijeva spoznaju o gramatičkom ustrojstvu rečenice i povezivanje tako spoznatog ustrojstva sa značenjima riječi i izraza.

5. PREVOĐENJE

Nakon razumijevanja teksta slijedi postupak prevođenja. Prvi prijevod mora biti što doslovniji, dok se učenike mora upozoriti na slobodniji prijevod povezan sa zahtjevima hrvatskog jezika. No doslovan je prijevod zapravo dokaz da je učenik razumio strukturu latinskog teksta i u procesu je prevođenja u školi nužan.

6. CIVILIZACIJA

Latinski je jezik nositelj obavijesti o antičkoj civilizaciji. Stoga na ovom stupnju učenja učenici upoznaju razne oblike antičke civilizacije:

- rimska civilizacija na našem tlu (povezano sa značajnim aspektom nastave)
- Grad Rim, život u Rimu, rimska država
- obitelj
- rimski običaji
- zanimanja
- antička Italija
- trgovina i gospodarstvo
- putovi, transport, pošta
- povijest rimske države od osnutka do Oktavijana
- odnos grada i sela
- obrazovanje
- Pompeji - slika rimskoga grada i njegove funkcije
- rimska kuća i vila
- mitologija i veza s Grčkom
- rimski junaci i velikani
- državno uređenje u doba republike
- Senat i skupština
- magistrature
- religija.

Prvi tekstovi klasika koji se čitaju u 8. razredu u svojem sadržaju naglašavaju suton rimske republike. Stoga se civilizacijski sadržaj u 8. razredu kreće s jedne strane u produblji- vanje upoznatih sadržaja, a s druge strane u produbljeno razmatranje:

- rimske povijesti I. st. prije Krista.
- uzroka građanskih ratova od braće Grakho do uspostave carstva
- društvenog raslojavanja toga doba
- rušenje republikanskih ustanova
- stvaranje plodnog tla za uvođenje monarhijske vlasti
- prostora rimske ekspanzije.

Svi tekstovi što ih učenici čitaju povezani su s civiliza- cijskim aspektom učenja latinskog jezika, pa na taj aspekt uvijek pri radu na tekstu treba ukazivati.

SADRŽAJI

V. razred

a) Gramatički sadržaji

- glasovni sustav, pismo, pravopis i pravogovor
- sastav rečenice
- padeži i deklinacije (od a- do e- deklinacije)
- konjugacija (prezentska osnova aktiv/pasiv, infinitiv prezenta aktiv/pasiv, participi aktivnog prezenta, im- perativ I., II. i pasivni)
- nepravilni glagoli esse i fieri
- nepravilne imenice
- pridjevi
- komparacija (pravilna i nepravilna)
- tvorba i komparacija priloga
- osobe i posvojne zamjenice, povratne i upitne zamjenice

b) Civilizacijski sadržaji

- Rimljani i latinski jezik
- latinica i njezin razvoj
- naši krajevi pod rimskom vlašću
- najstarije legende o postanku Rima - najstarija po- vijest Rima
- razvitak Rima
- građevine u Rimu i rimski gradovi u nas
- ulice i trgovi, rimski Forum
- rimska obitelj
- život robova
- dječje igre, odgoj i obrazovanje, brak, jela i pića
- rimska kuća
- pogrebi i grobovi
- odjeća i obuća
- zanatstvo
- industrija i umjetnost
- latinski u Italiji i njegovo širenje

c) Tekstovi

Tekstovi koje učenici upoznaju, analiziraju, razumijevaju i prevode povezani su s gramatičkim i civilizacijskim kontekstom.

VI. razred

a) Gramatički sadržaji

- ostale zamjenice
- glavni, redni, dijelni i priložni brojevi
- prijedlozi
- glagolski sustav: perfektua osnova i participijska os- nova
- konjunktivi
- ostali nepravilni glagoli

b) Civilizacijski sadržaji

- antička i današnja Italija
- pregled rimske povijesti
- trgovina i gospodarstvo
- poštanska služba
- pomorski putovi
- selo
- knjige
- terme
- Pompeji - grad pod pepelom
- rimske kuće i vile
- rimski urbanizam
- rimska mitologija

c) Tekstovi

Tekstovi koje učenici upoznaju, analiziraju, razumijevaju i prevode povezani su s gramatičkim i civilizacijskim kontekstom.

VII. razred

a) Gramatički sadržaji

- sintaksa padeža
- sintaksa konstrukcija
- gerund, gerundiv i supin
- perifrastična konjugacija aktivna i pasivna
- zamjena gerunda gerundivom
- modalna uporaba glagola
- sintaksa nezavisnih i zavisnih rečenica
- nepravni govor

b) Civilizacijski sadržaji

- rimska povijest (osnutak, prvi ratovi, rimska ekspan- zija, punski ratovi, građanski ratovi)
- društvo u previranju
- robovski ustanci
- državno uređenje u doba republike
- senat i natori
- skupštine i magistrature
- obredi, religija i kalendar.

c) Tekstovi

Tekstovi koje učenici upoznaju, analiziraju, razumijevaju i prevode povezani su s gramatičkim i civilizacijskim kontek- stom.

VIII. razred

U ovom razredu počinje čitanje klasika. Svaki je klasik uvršten radi svladavanja određenih gramatičkih i civilizacijskih sadržaja. Osim toga, djela klasičnih autora promatraju se odsad i iz aspekta stila (jezične relevantnosti, jezične dijakronije) sadržaja zanimljivosti i važnosti, estetskog kriterija, etičkog kriterija, kronološkog aspekta i drugih metodoloških razloga (primjerenost, princip od lakšeg težem i sl.). Uz čitanje klasika i stjecanje rutine u analizi teksta i njegovu razumijevanju, a u krajnjoj liniji i u njegovu prevodenju, nastavlja se usavršavanje gramatičkih i civilizacijskih spoznaja:

- a) **Gramatički sadržaji**
  - red riječi i red rečenica
  - višestruko složena rečenica
  - neupravan govor
  - diskurs.
- b) **Književnoteorijski sadržaji**
  - pojam stila
  - stilem
  - figure i tropi
  - jezik i književni jezik
  - retorika i govorništvo
  - period.
- c) **Civilizacijski sadržaji**
  - posljednje stoljeće republike
  - govorništvo
  - rimska vojna organizacija.
- d) **Tekstovi**

U četvrtoj godini učenja (8. razred osnovne škole) predviđeno je čitanje ovih autora:

1. **SALUSTIJE** (obrada u 20 školskih sati)
  - Stilska vršnoća, sadržajno vezan za kritične događaje s kraja republike (rat s Jugurtom, Katilinina urota), autor sa snažnom crtom arhaizirana izraza kao stilskog sredstva, predstavnik historiografije 1. st. pr. Krista, pisac koji napada moralno propadanje Rima i traži moralnu obnovu i pravno poštovanje poretka u Rimu te izlaže javnosti dubinu manipulacije republikanskim ustanovama.
  - Na primjeru Salustijeve proze lako se ulazi u pojam stila i stilema, produbljuje se spoznaja o jezičnoj dijakroniji (arhaizmi u odnosu na standard) te upoznaje metode razumijevanja višestruko složenih rečenica.
  - Salustijev je stil potupuna suprotnost Ciceronovu: kratke fraze, lišene nobičajenih veza i često povezane samo asindetima, prekidane anakolutima, pune elizija i brahilogija, uz čestu upotrebu historijskih infinitiva i arhaizama, te inovacije u sintaksi.
2. **CICERON** (obrada u 40 školskih sati)
  - Ciceron je vrhunski prozaist, govornik koji je imao mnoga idealna svojstva: široku izobrazbu, bujnu maštu, živ duh, obilje riječi, izvrsno pamćenje, duhovitost i snagu da zanese slušatelje. Na njegovim tekstovima učenik će svladati jezičnu normu, gradnju proznih perioda, stilsko bogatstvo i pojam i sadržaj retorike. Uz to Ciceron je jedini čovjek iz antike čiji nam je život poznat do pojedinosti, zahvaljujući njegovim pismima. Upravo pisma učenika pokazuju sve književne vrline Ciceronova stila: prirodnost, jednostavnost i eleganciju.

3. NEPOT (obrada u 5 sati)

- Nepot je uglavnom sadržajno važan i zanimljiv autor, dobar poznavatelj jezika i vješt stilist, no još više pisac koji duboko osjeća moralne dileme vremena i u snažnim moralnim ličnostima rimske povijesti traži odgovor na pitanje o univerzalnim moralnim postulatima. Nepot je, ujedno, predstavnik biografije kao književne vrste.
- Čitajući Nepota učenik će popuniti, osobito čitajući odlomak o Atiku, poznavanje povijesti 1. st. pr. Krista i steći uvid u sve dileme koje su ljude izvan zaraćenih strana mučile u tim opasnim vremenima. To je prilika da se učenici upute u razumijevanje etičke strane umjetničkog djela.

4. CEZAR (obrada u 25 sati)

- Cezar predstavlja, uz Cicerona, obrazac proznog jezičnog standarda, izvrstan je stilist, sadržajno važan i zanimljiv (uostalom sudionik svih bitnih događaja s kraja republike), a predstavlja i obrazac memoarske literature. Estetska je razina Cezarove literature iznimna, a on s ostalom trojicom predstavlja i pisce koji kronološki pripadaju kraju republikanskog razdoblja.
- Cezarova će djela pomoći učeniku da usavrši svoje znanje na području zavisnih perioda i neupravnog govora te stilističke analize. Sadržaj će nas prenijeti na područje rimske imperijalističke politike i na područje (Komentari o građanskom ratu) obračuna s protivnicima. Hrabrost mnoštva i pojedinaca, svladavanje teškoća i bezizlaznih situacija, upornost u nastojanjima, sve će to učenik upiti iz Cezarova teksta.

Preostalo vrijeme od 16 nastavnih sati posvećeno je lektiri.

PISMENI RADOVI

Dva su tipa pismenih radova u svim godinama učenja. To su kontrolni radovi (s vježbama iz poznavanja gramatike) i školske zadaće (prijevodi s hrvatskog i latinskog jezika).

U svakoj se godini predviđaju četiri kontrolna rada i četiri školske zadaće.

Za kontrolni rad i školsku zadaću predviđa se jedan sat izvedbe i jedan sat ispravka.

U 8. razredu kontrolni radovi mogu se proširiti na gramatičku i stilističku analizu teksta, literarnu povijest i literarnu teoriju, dok se školske zadaće predviđaju kao prijevodi odlomaka iz spomenutih autora.

IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Redovita se nastava može dopuniti raznolikim aktivnostima u školi i izvan nje.

- a) Antička grupa koja će se okrenuti civilizaciji s osobitim obzirom na zavičajnost nastave
- b) Školska natjecanja
- c) Posjeti muzejima i izložbama
- d) Posjeti kazališnim i filmskim predstavama
- e) Praćenje školskih emisija na radiju i TV-u na temu antike, internet, video i dr.

SAMOSTALAN RAD UČENIKA

Već od samog početka treba inicirati samostalne radove učenika u obliku referata, predavanja, skupljanja likovnog

materijala i njegove prezentacije, do složenih zadataka u 8. razredu kad se čitaju klasici, pa učenicima može biti dodijeljen dio teksta za samostalnu pripremu koja će se ujediniti za nekoliko učenika na satu.

LEKTIRA

Učenička lektira zahtijeva primjereno pripremanje tekstova. U pojedinim je godinama predviđeno:

V. razred - Dicta et sententiae

VI. razred - Fedrove basne

VII. razred - Izvodi iz Paterkula, Flora, Valerija Maksima i Plinija Starijeg

VIII. razred - dopunski odlomci iz autora koje se obrađuju

Lektira se, već prema dobi, smješta u samostalnu učeničku pripremu, ali se u određenim aspektima obrađuju na satu. U V., VI. i VII. razredu težište je na razumijevanju i prevodenju, a u VIII. se razredu interes okreće i prema drugim aspektima književnog teksta. I na temelju pročitane lektire mogu se zadavati teme za samostalan rad učenika.

UPUTE ZA UČITELJE

Sadašnji je status latinskog jezika - u kompleksu učenja klasičnih jezika u osnovnoj školi - izboran, a to znači da se za učenje tog jezika učenici samostalno odlučuju (no kad se odlučuje postaje im obavezan), a uči se od 5. razreda osnovne škole do 8. razreda, tri sata tjedno.

Latinski se jezik može učiti i kao izborni predmet s dva sata nastave tjedno od V.-VIII. razreda, ako postoji interes učenika, te tada nije vezan uz nužno učenje grčkog jezika.

Program se temelji na receptivnoj koncepciji koja polazi od teksta kao čvorišta u kojem se gramatičko zvanje, vokabular i civilizacija spajaju u cjelinu.

a) Nastavnicima

Cilj i zadaće nastave te izabrana koncepcija, određuju i način rada u nastavi. U žarištu se nastave uvijek nalazi tekst na kojem se iščitava poznavanje vokabulara, gramatike, stilistike i civilizacijskih sadržaja. Ovaj program zahtijeva da su svi segmenti učenikova znanja ravnopravno uključeni u rad. Učenje bilo kojeg segmenta nije cilj ni zadatak učenja, već upravo obrnuto, cilj i zadaće učenja nužno sve segmente usmjeravaju prema tekstu kao mjestu konačne provjere učenikova znanja.

Grčki jezik

CILJ

Nastava grčkog jezika treba osposobiti učenika da spozna i razumije jezičnu strukturu grčkog jezika, kao i da razumije grčke tekstove i da ih može prevesti na hrvatski jezik. Učenje grčkog jezika u mladom čovjeku razvija sposobnosti koje mu omogućuju život u samoodređivanju i odgovornosti, usaduje prosudbeni moć i potiče sposobnost odlučivanja i djelovanja.

Nastava iz grčkog jezika:

- obrazuje jezične i misaone sposobnosti i razvija sposobnost izražavanja i interpretiranja,
- otvara pristup važnim sferama duhovnog i društvenog svijeta
- budi povijesnu svijest i olakšava orijentaciju u suvremenosti
- razvija samostalno i kreativno mišljenje i tako omogućuje doprinos razvoju čovjeku usađenih moći
- daje učeniku uvid u grčku kulturu i njezin doprinos oblikovanju Europe i to na zaokruženom i vremenski distanciranom modelu koji mu je dostupan u obliku tekstova
- kroz tekstove učenik shvaća kako se pojedina kultura iskazuje u samoprikazivanju, kako stvara i razvija osebujnu socijalnu strukturu i kako dalje prenosi bitne vlastite elemente
- dovodi do spoznaje o isprepletenosti kultura prošlosti sa suvremenim iskustvom
- potiče prihvaćanje humanističkih vrijednosti.

ZADAĆE

1. Vokabular

Učenje riječi treba započeti sustavno, od prvog susreta s tekstom. Rad na nastavi mora početi od provjere usvojenog vokabulara. Pri tome može nastavnik izvršiti i selekciju naučenih riječi, jer se u tekstovima, nužno, javljaju i neke slabo frekventne riječi. S obzirom na to da se u grčkim riječima pojavljuju dodatni znaci (čak i naglasci, te nepravilni diftonzi u čijem se izgovoru ne osjeća izgovor glasa jota), a razlikuje se i pisanje kratkog i dugog e i o, treba, napose u početnim razdobljima učenja grčkog jezika - a i kasnije - zahtijevati da učenici riječi uče u pisanoj formi, kako bi sva obilježja grčkog pisma i grčke fonologije bila primjereno svladana.

Pri ponavljanju i ispitivanju riječi treba povezivati riječi prema srodnosti, suprotnosti ili prema nekom drugom kriteriju. Posebice ih treba povezivati s riječima koje su dio hrvatskog jezika kao internacionalizmi. Pri prijelazu na čitanje klasika u 8. razredu treba vladati osnovnim vokabularom koji omogućuje snalaženje na složenim tekstovima.

U početku učenja učenike treba uputiti u način navođenja riječi u rječniku (i naglasiti uporabu člana), a pri prijelazu na čitanje klasika treba ih uputiti u način korištenja rječnika različitih tipova.

2. Gramatika

U prve dvije godine učenja treba usvojiti cjelokupno gramatičko gradivo:

a) Fonologija

- alfabet
- podjela glasova
- akcent
- atone i enklitike
- znakovi za čitanje i interpunkciju
- važniji glasovni znakovi
- glasovne promjene u rečenici: elizija, kraza

b) Morfologija

- sastavni dijelovi riječi
- član
- O-deklinacija
- A-deklinacija
- pridjevi O- i A-deklinacije
- stegnute imenice i pridjevi O- i A-deklinacije
- atička deklinacija
- treća deklinacija
- pridjevi
- komparacija pridjeva
- prilozi
- zamjenice
- brojevi
- dual kod imena
- konjugacija
  - I. infektum
    - 1. prva ili ω -konjugacija
    - 2. druga ili "mi" -konjugacija
  - II. konfektum
  - III. futur
  - IV. perfektum
  - V. pasiv
  - VI. nepravilni glagoli
  - VII. dual kod glagola

c) Sintaksa

- slaganje subjekta i predikata (kongruencija)
- izostavljanje (elipsa) kopule
- polisindeton, asiindeton
- član
- padeži
  - A. Akuzativ
  - B. Genitiv
  - C. Dativ
- Sintaksa glagola
  - I. način
  - II. vrijeme
  - III. glagolska vrsta
    - aktiv
    - medij
    - pasiv
  - IV. imenski oblici glagola
    - infinitiv
    - particip
      - atributivni particip
      - predikativni particip
      - adverbijalni particip
    - zavisne rečenice
      - zavisne izrične rečenice
      - zavisno-upitne rečenice
      - namjerne rečenice
      - rečenice staranja, nastojanja, brige
      - rečenice bojazni
      - uzročne rečenice
      - vremenske rečenice
        - prave vremenske rečenice
        - hipotetičke vremenske rečenice

- rečenice s veznikom $\pi\rho$ i υ
- posljednje rečenice
- hipotetičke (pogodbene) rečenice
- dopusne rečenice
- relativne (odnosne) rečenice
- indirektni govor
- negacije

3. Čitanje

Učenici moraju svladati pravilan izgovor i akcentuaciju riječi te intonaciju rečenice.

4. Razumijevanje

Tekstu se pristupa formalnom gramatičkom analizom pri kojoj se neprekidno uvježbava osnovna metoda: uočavanje gramatičkog oblika i njegove funkcije u rečenici/tekstu. Razumijevanje teksta podrazumijeva spoznaju o gramatičkom ustrojstvu rečenice i povezivanje tako poznatog ustrojstva sa značenjima riječi i izraza.

5. Prevođenje

Nakon razumijevanja teksta slijedi postupak prevođenja. Prvi prijevod mora biti što doslovniji, dok se učenike mora upozoriti na slobodniji prijevod povezan sa zahtjevima hrvatskog jezika. No doslovan je prijevod, zapravo, dokaz da je učenik razumio strukturu grčkog teksta i nužan je u procesu prevođenja u školi.

6. Civilizacija

Grčki je jezik nositelj obavijesti o grčkoj antičkoj civilizaciji. Stoga na ovom stupnju učenja upoznaju učenici razne oblike grčke antičke civilizacije i to:

- grčka civilizacija na našem tlu (povezano sa zavičajnim aspektom nastave)
- grčka plemena i njihovo doseljavanje na istočno Sredozemlje
- Grci na selu i u gradu
- obiteljski život
- rođenje i smrt
- odjeća i obuća
- grčka škola
- grad - država
- politički život
- rađanje demokracije
- stanovnici polisa
- grčka mitologija
- veliki mitski ciklusi
- grčka protoantika (Kreta, Mikena)
- kolonizacija
- grčki trgovci i moreplovci
- rađanje grčke antike - Homerov svijet
- razdoblje tiranija
- grčko-perzijski ratovi
- Periklova Atena i Atenski pomorski savez
- Peloponeski rat
- grčka umjetnost
- nastanak kazališta
- slobodno vrijeme (simpoziji, igre i natjecanja, lov i ribolov, duhovna dostignuća).

SADRŽAJI**VII. razred****a) Gramatički sadržaji**

- glasovni sustav, pismo, pravopis i izgovor
- sastav rečenice, kongruencija
- deklinacije
- pridjevi
- komparacija
- tvorba i komparacija priloga
- zamjenice
- konjugacija (infektum "o" i "mi" konjugacije, futurska osnova, nepravilni glagoli)
- sintaksa padčža
- sintaksa konstrukcije
- sintaksa nezavisnih i zavisnosloženih rečenica, glavna i historijska vremena, zavisni optativ
- sintaksa participijskih konstrukcija

b) Tekstovi

Tekstovi koje učenici upoznaju, analiziraju, razumijevaju i prevode povezani su s gramatičkim i civilizacijskim kontekstom.

VIII. razred**a) Gramatički sadržaji**

- ostale zamjenice, prilozi
- glavni, redni, dijelni i priložni brojevi
- prijedlozi
- glagolski sustav:
- konfektum aktivni i medijalni, sigmatski i tematski jaki
- bestematski jaki konfektum, K- konfektum
- slabi i jaki pasivni konfektum i futur
- perfektum
- dual
- glagolski pridjevi
- ostali nepravilni glagoli
- sintaksa padeža
- sintaksa konstrukcija
- sintaksa nezavisnih i zavisnosloženih rečenica
- neupravn govori.

b) Tekstovi

Tekstovi koje učenici upoznaju, analiziraju, razumijevaju i prevode povezani su s gramatičkim i civilizacijskim sadržajem i njegov su sastavni dio.

PISMENI RADOVI

Dva su tipa pismenih radova u svim godinama učenja. To su kontrolni radovi (s vježbama iz poznavanja gramatike) i školske zadaće (prijevod s hrvatskog i grčkog jezika).

U svakoj se godini predviđaju četiri kontrolna rada i četiri školske zadaće.

Za kontrolni rad i školsku zadaću predviđa se jedan sat izvedbe i jedan sat ispravka.

IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Redovita se nastava može dopuniti raznolikim aktivnostima u školi i izvan nje.

- a) Antička grupa (koja će se okrenuti civilizaciji s osobitim obzirom na zavičajnost nastave)
- b) Školska natjecanja
- c) Posjeti muzejima i izložbama
- d) Posjeti kazališnim i filmskim predstavama
- e) Praćenje školskih emisija na radiju i TV-u na temu antike, internet, video i dr.

SAMOSTALAN RAD UČENIKA

Već od samog početka treba inicirati samostalne radove učenika u obliku referata, predavanja, skupljanja likovnih materijala i njegove prezentacije.

LEKTIRA

Učenička lektira zahtjeva primjereno pripremljene tekstove. U pojedinim je godinama predviđeno:

VII. razred - Poslovice, mudre misli i anegdote, te Ezopove basne.

VIII. razred - Fragmenti Pausanijina Opisa Helade.

Lektira spada u samostalnu učenikovu pripremu, ali se u određenim aspektima obrađuje na satu. U VII. razredu tržište je na razumijevanju i prevodenju, a u VIII. se razredu interes okreće i prema drugim aspektima književnog teksta.

UPUTE ZA UČITELJE

Klasično se obrazovanje temelji na paralelnu učenju dvaju klasičnih jezika, latinskog i grčkog. Učenje latinskoga počinje ranije i traje punih osam godina dok učenje grčkog počinje tek u 7. razredu osnovne škole /3. razredu klasične gimnazije.

Učenje grčkog jezika pripada u izborni program.

Prije svega, grčki se jezik zapisuje vlastitim pismom - alfabetom - što stvara dosta teškoća učenicima ove dobi, jer je grafemski sustav znatno složen uporabom različitih dodatnih znakova.

I napokon, grčki jezik znatno manje (a i to katkad "skriveno" očima učenika) sudjeluje u suvremenom hrvatskom jezičnom oblikovanju, premda je jasno da su temelji moderne civilizacije začeti upravo u Grčkoj. No zapadna je civilizacija grčku kulturu naslijedila preko rimske/latinske tradicije, tako da je uloga latinskoga u tom smislu veća.

Program se temelji na receptivnoj koncepciji koja polazi od teksta kao čvorišta u kojem se gramatičko znanje, vokabular i civilizacija spajaju u cjelinu.

Cilj i zadaće nastave te izabrana koncepcija određuju i način rada u nastavi. U žarištu nastave se uvijek nalazi tekst na kojem se iščitava poznavanje vokabulara, gramatike, stilistike i civilizacijskih sadržaja. Ovaj program zahtijeva da su svi segmenti učenikova znanja ravnopravno uključeni u rad. Učenje bilo kojeg segmenta nije cilj ni zadaća učenja, već upravo obrnuto. Cilj i zadaće učenja nužno sve segmente upućuju na tekst kao mjesto konačne provjere učenikova znanja.

Handwritten text in the upper left section, possibly a list or notes.

Handwritten text in the middle left section, continuing the notes or list.

Handwritten text in the lower left section, possibly a summary or conclusion.

Handwritten text at the bottom left, possibly a signature or date.

Handwritten text in the upper right section, possibly a list or notes.

Handwritten text in the middle right section, continuing the notes or list.

Handwritten text in the lower right section, possibly a summary or conclusion.

Handwritten text at the bottom right, possibly a signature or date.

POPIS STRUČNJAKA KOJI SU SUDJELOVALI U PRIPREMI TEKSTOVA I PROGRAMA

UVODNI TEKSTOVI: Željko Jakopović, prof., Vladimir Novak, prof., Mišela Braš-Car, prof., Maja Ljubić, prof., Dubravka Šubić, prof., Margarita Vrbanović, prof., Danica Vrgoč, prof., mr. sc. Kata Lučić, mr. sc. Stjepan Staničić, Biserka Šušnjić, prof., mr. sc. Diana Garašić, Borko Boranić, prof., Nevenka Lončarić-Jelačić, prof., Lantaro Galinović, prof.

HRVATSKI JEZIK:

Razredna nastava: mr. sc. Kata Lučić, mr. sc. Eugenija Barić, mr. sc. Jasna Gotovac, dr. sc. Mijo Lončarić, dr. sc. Dubravka Težak, Jasna Tih, prof., dr. sc. Ivan Zalar.

Od V. do VIII. razreda: dr. sc. Vinko Brešić, dr. sc. Dunja Fališevac, Olga Jambrec, prof. (voditeljica), dr. sc. Josip Kekez, dr. sc. Vlado Pandžić, Jasminka Salamon, prof., dr. sc. Marko Samardžija.

Izborna nastava: Marica Cik-Adaković, prof., Mila Vicić, prof., Ivanka Pavić, prof., Ana Cvenić, prof., Olga Jambrec, prof. (voditeljica).

LIKOVNA KULTURA:

Razredna nastava: mr. sc. Kata Lučić

Programi A: dr. sc. Mira Čudina-Obradović, dr. sc. Nada Grgurić, Marijan Jakubin, prof., Vladimir Kuharić, prof.

Programi B: Zvonimir Bešker, prof., Sandra Pokos, prof., mr. sc. Josip Roca.

Od V. do VIII. razreda: Davorka Brešan, prof.

GLAZBENA KULTURA:

Razredna nastava: mr. sc. Kata Lučić, Antun Čelar, prof. (konzultanti: Sonja Rem i Ana Wolf).

Od V. do VIII. razreda: Antun Čelar, prof.

ENGLESKI JEZIK:

mr. sc. Mladen Dolenc, dr. sc. Mirjana Vilke, Vida Nikpalj, prof., Verica Zorić, prof.

NJEMAČKI JEZIK:

mr. sc. Mladen Dolenc, Ljerka Biškupić-Tomljenović, prof., Jadranka Salopek, prof.

FRANCUSKI JEZIK:

dr. sc. Yvonne Vrhovec, Natalija Benini, prof.

TALIJANSKI JEZIK:

dr. sc. Nives Sironić-Bonefačić, Natalija Benini, prof.

RUSKI JEZIK:

dr. sc. Radomir Venturin, Mira Pavlačić, prof.

LATINSKI JEZIK:

Andelka Dukat, prof., Zlatko Šešelj, prof.

GRČKI JEZIK:

Andelka Dukat, prof., Zlatko Šešelj, prof.

MATEMATIKA:

Branimir Dakić, prof., dr. sc. Jasenka Đurović, Boško Jagodić, prof., dr. sc. Luka Krnić, dr. sc. Svetozar Kurepa, dr. sc. Zdravko Kurnik, Petar Mladinić, prof., Ivan Mrkonjić, prof., dr. sc. Boris Pavković, dr. sc. Željko Pauše, dr. sc. Mirko Polonijo, dr. sc. Nikola Sarapa, dr. sc. Zvonimir Šikić, Danica Vrgoč, prof.

PRIRODA I DRUŠTVO:

dr. sc. Krešimir Bezić, dr. sc. Ivan De Zan, Damir Domišljanović, prof., dr. sc. Vladimir Jurić, dr. sc. Mate Matas, Jasna Tomić, prof., dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan, Danica Vrgoč, prof., mr. sc. Rudolf Zgombić.

Iznjene u programu učinili su: dr. sc. Ivan De Zan, dr. sc. Mate Matas, Vesna Budinski, učitelj-mentor, Katarina Franjčić, učitelj-savjetnik, mr. sc. Diana Garašić, Danica Vrgoč, prof.

PRIRODA:

mr. sc. Diana Garašić, Nataša Kelemen, prof., Gordana Pinter, prof., Zdravko Furlan, prof., Ana Kovačiček, prof.

BIOLOGIJA:

mr. sc. Diana Garašić, Nataša Kelemen, prof., Gordana Pinter, prof., Zdravko Furlan, Jasna Tonšetić, prof., Jasminka Đapo, prof. Olga Vojuović, prof., Branka Petravić, prof.

KEMIJA:

dr. sc. Maja Petković, prof. dr. sc. Tomislav Cvitaš, prof. dr. sc. Ivan Piljac, prof. dr. sc. Hrvoj Vančik, Gordana Tudić, prof., Sandra Habuš, prof., Zdenka Moslavec, prof., Marijan Varga, prof.

FIZIKA:

akademik Vladimir Paar, dr. sc. Gustav Šindler, prof. sc. Stanko Popović, prof. dr. sc. Antonije Dulčić, Đurđa Vlaho, prof., Ana Kovačiček, prof., Željko Jakopović, prof.

ASTRONOMIJA:

prof. dr. sc. Vladis Vujnović, Marija Šuveljak, prof.

POVIJEST:

dr. sc. Agneza Szabo

Konzultanti: dr. sc. Ivan Balta, Vesna Munić, prof., dr. sc. Franko Mirošević, Ivka Pavičić, prof., dr. sc. Filip Potrebića, Fani Radovani, prof., dr. sc. Tomislav Rankar, dr. sc. Franjo Šanjek, Ljiljana Jambor, prof.

ZEMLJOPIS:

Marijana Šarlija, prof., Vesna Milić, dipl. geograf., dr. sc. Mate Matas, dr. sc. Mirko Brazda, dr. sc. Dane Pejnović, mr. sc. Dragica Husanović-Pejnović, prof. dr. sc. Veljko Rogić, Krešimir Mihajlović, prof.

INFORMATIKA:

Borko Boranić, prof.

TEHNIČKA KULTURA:

Redoviti program: Borko Boranić, prof.

Izborni program: Borko Boranić, prof., Boris Malinar, prof., Branko Hrpka, prof.

TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA:

dr. sc. Jasenka Wolf Cvitek, dr. Stjepan Jerković, dr. sc. Josip Morić, dr. sc. Milan Blašković, dr. sc. Vladimir Janković, dr. sc. Dinka Vuleta, dr. sc. Branko Kuleš, mr. sc. Željko Hraski, mr. sc. Hrvoje Sertić, mr. sc. Čedo Cvetković, doc. dr. Krešimir Delija, mr. sc. Krešimir Pleša, Miha Buttener, prof.

VJERONAUKE:

Nevenka Lončarić-Jelačić, prof.

Sadržaj:

1. UVOD	5	Matematika	96
2. ODLUKA O NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU ZA OSNOVNU ŠKOLU	5	Priroda i društvo	109
3. NASTAVNI PLAN ZA OSNOVNU ŠKOLU U REPUBLICI HRVATSKOJ	6	Priroda	116
4. NASTAVA I OSTALI ODGOJNO-OBRAZOVNI OBLICI RADA	7	Biologija	120
Svrha i ciljevi nastave i ostalih oblika odgojno-obrazovnog djelovanja	7	Kemija	125
Odgoj i školovanje učenika s teškoćama u razvoju u redovitoj osnovnoj školi	8	Fizika	129
Izvannastavne aktivnosti	9	Povijest	131
Izvanučionički oblici rada	10	Zemljopis	143
Škola u prirodi	10	Tehnička kultura	155
Izleti i ekskurzije	11	Tjelesna i zdravstvena kultura	160
Razvojno-pedagoška djelatnost	12	7. IZBORNI NASTAVNI PROGRAMI	173
Školska knjižnica	15	Hrvatski jezik	175
Razrednik	16	Likovna kultura	188
5. ODGOJNO-OBRAZOVNO DJELOVANJE INTEGRIRANO U NASTAVU I OSTALE OBLIKE RADA	17	Glazbena kultura	189
Odgoj i obrazovanje za okoliš i održivi razvoj	17	Strani jezici	191
Zdravstveni odgoj	17	Matematika	191
Prometna kultura	18	Priroda	198
Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratski građanski odgoj	19	Biologija	204
Rad s darovitim učenicima	21	Kemija	211
Prevenција neprihvatljivih oblika ponašanja u školi	22	Fizika	213
6. REDOVITI NASTAVNI PROGRAMI	25	Astronomija	215
Hrvatski jezik	27	Povijest	217
Likovna kultura	45	Zemljopis	220
Glazbena kultura	60	Informatika	225
Strani jezici	75	Tehnička kultura	228
Engleski jezik	77	Tjelesna i zdravstvena kultura	235
Njemački jezik	78	Vjeronauk	244
Francuski jezik	87	8. POSEBNI PROGRAMI UČENJA STRANIH I KLASIČNIH JEZIKA	245
Talijanski jezik	90	Rano učenje stranog jezika	247
Ruski jezik	93	Klasični jezici	250
		Latinski jezik	250
		Grčki jezik	253
		POPIS STRUČNJAKA KOJI SU SUDJELOVALI U PRIPREMI TEKSTOVA I PROGRAMA	257

Pripremljeno u
ZAVODU ZA UNAPREĐENJE ŠKOLSTVA,
Odjelu za planove i programe, unapređenje stručno-pedagoškog rada,
stručni nadzor i stručno usavršavanje

Nakladnik: Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, Zagreb, Trg burze 6. tel. 01/45-69-000, fax 01/46-10-478.
Za nakladnika: mr. sc. Božidar Pugelnik. **Glavni urednik:** Tihomir Tonković. **Grafički urednik:** Borna Klobučar.
Uredništvo: Vesna Berghaus, Borko Boranić, Lautaro Galinović, Hrvoje Labura, Zlatko Ljubić, Stipan Madunić, Hilda Švarcmajer. **Tajnica uredništva:** Gea Cetinić. **Tisak:** Birotisak d.o.o., Vrandučka 44, Zagreb.

